

A decorative border in red ink, featuring stylized, flowing lines characteristic of the Art Nouveau style. It frames the central text area with ornate corner and side motifs.

BANGHA BÉLA S. J.
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYÜJTEMÉNYES DÍSZKIADÁS

BANGHA BÉLA S. J.
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

DR BIRÓ BERTALAN

X. KÖTET

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

BANGHA BÉLA S. J.

HIT ÉS VILÁGNÉZET

II.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

**Imprimi potest, Nr. 362/1941. Budapestini, die 24. III. 1941.
Eugenius Somogyi S. J., Praep. Prov. Hungariae.**

**Nihil obstat Dr. Michael Marczell, censor dioecesanus.
Nr. 961/1942. Imprimatur. Strigoni, die 10. Februarii 1942.
Dr. Joannes Drahos, vicarius generalis.**

**Kiadja a Szent István-Társulat.
Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.**

Levelek a hitről.

Miért hiszünk?

Ne higgyük, hogy a hitetlenség nagy elterjedését csak az magyarázza meg, hogy a hit legfőképp az akaratától függ; ezt pedig ezerféle érdek, hajlam és szenvedély vonja a hitetlenség felé. A mi intelligenciánk hitetlenségének sokkal egyszerűbb oka is van; és ez az, hogy az utóbbi nemzedékeket *mesterségesen sodorták bele a hitetlenségbe.*

Vessük félre a fátyolt és tekintsünk oda nyílt, bátor szemmel a modern szellemi fejlődés színpadjának a kulisszái közé; pillantsunk vissza az előjátékokra is, és akkor a modern hitetlenség káprázatos színekéének varázsa csúf, semmitmondó köddé enyészik szét.

Egykor egész Európa feltétlenül hívő volt. A művelt népek színpadja csupa milliónyi imádkozó, égre tekintő alakkal volt tele, s a millióik élén éppen a tudomány képviselői lobogtatták a kereszt zászlaját. Egynéhány hittagadó akkor is akadt, még a tudósok között is; de azt a többi azonnal lecáfolta, s ha mégsem hallgatott el, úgy bántak el vele, amint eszelősökkel szokás.

Azonban a színekép egyszer csak megváltozott. Új szereplő lépett a színpadra: szenvedélyes és erőszakos hős: a nagy *forradalom* az Isten, az Egyház s a keresztény világrend ellen. Eleinte felvilágosodásnak, utóbb szabadelviségnek nevezte magát, s a hazug szó és gonosz tett minden eszközével toborzott híveket az elégületlenek között. „Olyanok lesztek, mint az istenek” — ez volt zászlajára írva. Nem csoda, hogy milliók tömörültek alája; s a XVIII. és XIX. század politi-

kai forradalmi és zűrzavara közt végre is sikerült az Isten elleni forradalomnak az ő zászlaját Európaszerte diadalra vinni. A diadalmaskodó forradalom azonban magával együtt uralomra emelte azt is, akinek életét és győzelmét köszönhette: a hitetlen, Isten-ellenes tudományt.

S ez a hitetlen tudomány a kormányrúdra került forradalom hűséges rabszolgájának is bizonyult. A bölcsélet nevében éppen azon elveket kezdte hangoztatni, melyekre a liberalizmus leginkább rászorult. Kimondta, hogy személyes Isten nincs, hogy az Egyház az államnak alá van rendelve, hogy „az állam az egyetlen igaz és jelenlevő Isten” (Hegel), a legfőbb törvényhozó, felelősség nélkül uralkodó és végső jogforrás. Igaz, hogy e tételek kedvéért a modern Kant- és Hegel-féle bölcsélet kénytelen volt az egész gondolkodást is felforgatni, a gondolkodás összes törvényeit felfüggeszteni, az emberiség és az egész világ létét kétségbevonni s az erkölcsi élet sarkoszlopait halomra dönteni; no de mindegy! Sebj! Csakhogy aztán a végén helyre pótolta mindent a megfizethetetlen végeredménnyel: az egyedek teljes felszabadításával Isten tekintélye alól s az állam mindenhatóságának eszméjével.

Nagyon természetes, hogy a kormányra jutott liberalizmus viszont a maga részéről is mindent megtett, hogy szövetségesét, a hitetlen tudományt, a hatalom polcán megtartsa s mellette minden egyéb irányú tudományosságot háttérbe szorítson. A katolikus tudomány hiába küzdött élethalálharcot a hitetlen eszmék ellen. Hiszen a harc egyenlőtlen eszközökkel folyt, s a tudományos érvek az ellenfél erőszakkal, kartáccsal, éheztetéssel, üldözéssel felelt. Nem csoda tehát, ha a liberalizmus csakhamar lefoglalta a főiskolákat s a szellemi élet minden fontosabb irányító állomását a maga kreatúráival töltötte be.

Szabadságot, támogatást, befolyásos hivatalt, tanzéket, tekintélyt, érvényesülést csak annak — s annak bőven — adott, aki leborulva imádta a modern istentelen állameszme bálványát. Csak így érthető, mikép

szorultak le — néhány másodrangú katolikus állam egy-két egyetemének kivételével — csaknem az összes európai egyetemek tanszékeiről a határozottan katolikus érületű tudósok; ellenben az ismert tudatlanok, közneveltség tárgyaiként szereplő félbolondok és becsületvesztett, megbélyegzett csalók — à la Haeckel — állami kegy- és segélydíjak verőfényében sütkérezhettek. Igen, mert a liberális haszonelvi bölcsesség elsősorban nem azt kérdezte: tudós-e valaki, hanem azt, meghajol-e azon felfogás előtt, mely a liberális államnak (értsd: kormányklikkeknek) korlátlanul szabad kezet enged?

Csak olyan eljárás volt ez, mint nemrég a francia szabadkőműves kormányé, mikor évek során át csak azon katonatiszteket léptette elő, akiről tudta, hogy hitetlenek.

Abból tehát, hogy mai nap a hitetlen tudomány uralkodik, csak a liberális állameszme hallatlan zsarnoksága következik, mely még a szellemeket is rabigájába hajtja; de a hit észszerűtlensége valóban nem következik belőle.

De rámutathatunk azon hatalmas eszközökre is, melyekkel a hitetlenség pártfogója, a kormányra jutott liberalizmus, művelt korunk társadalmára a hitetlenséget titkon ráerőszakolta. Minthogy övé lett a hatalom, övé lett a pénz is és a pénzzel minden. Sajtó, iskola, tudomány, művészet. A sajtó útján — melyet százezresekkel vett meg — napról-napra százezreknek és százmillióknak gondolkodását és felfogását idomítja a maga eszméi és érdekei szerint. Ez a rendszerezített milliárdnyelvű hazudó szörnyeteg — a liberális sajtó — kora hajnaltól késő éjfélig szünet nélkül prédikál, lár-máz, magyaráz, kunyhóban és palotában, a gyárhelyiségekben és a kávéházakban, aprónak és nagynak, államférfiaknak és kézsubbonyos munkásoknak, — és nap-nap után újabb adagokban adja be nekik a mérget, míg az a társadalom vérébe nem megy át. A katolikus sajtó persze elenyészik mellette, hisz azt nem érdek,

nem felső protekció, hanem csak áldozatkészség támogatja.

Aztán ott az uralkodó liberalizmus kezében a másik irtóztató fegyver: az iskola. Ennek monopolizálásával a liberalizmus milliószámra ragadja ki a gyermeki szíveket az Egyház és család karjai közül, s rendszeres, hosszas, számító munkában a maga felfogásaival telíti meg a felnövő nemzedékek szellemét. A főiskolákról a mesterségesen uralmon tartott hitetlenség mérge átszivárog a jogászok, orvosok, politikusok, tanárok, írók, lapszerkesztők, művészek egész nemzedékébe; ezeken át tovább szivárog a kisebb intelligencia: a kereskedők, hivatalnokok, katonatisztek, magánzók s nem utolsó helyen a népiskolai tanítók rétegeibe; ezeken át pedig tovább az iparosok, munkások, sőt a földművelők milliói közé. — Így válik egy csomó oligarcha kedvéért egy egész nemzet, egy egész század, egy egész társadalom hitetlenné *mesterségesen*.

Ismétlem: következik-e *ebből* a hitetlenségből valami a hit jogosultságára nézve?

Íme, itt van a felelet minden gondolkodónak kérdésére: miért *nem* hisz a modern világ?

Őnök nem hisznek, mert látják, hogy környezetük sem hisz; környezetük pedig nem hisz, mert az egyszer uralomra jutott liberális állam és istentelen tudomány mesterségesen belekergeti a felnövő intelligenciát a csel és erőszak minden útján a hitetlenségbe. Alapos vallásos nevelést az állam keze alá került iskolák nem nyújtanak, vallástalan tanokat meg igenis bőven nyújtanak azok a tanárok, akik talán éppen hitetlenségüknek köszönik magas katedrájukat: a hitetlen főiskolák megrontják egész országok intelligenciáit, ezek pedig megrontják a népeket, — íme, ez a folyamatja századunk elkereszténytelenedésének Európaszerte.

Ebből csak egy következik: az, hogy az uralomra jutott újkori szabadelvűség még a legrútabb zsarnokoskodástól sem riadt vissza és kételkedés nélkül aláásta milliók meggyőződését, igazságvágyát és hitét,

csak hogy a hitetlen tudomány támogatásával ő maga mennél jobban uralmon maradjon.

Ami pedig az egyeseknél, főleg a műveltebbeknél, ezt a mesterséges elkereszténytetést oly gyors hatásúvá tette és teszi: az a mi közös hajlandóságunk mindannak kerülésére, ami — miként a hit — önmegalázódással, önmegtagadással és kemény áldozatokkal jár; magyarán mondva: a mi elpuhultságunk, hiú büszkeségünk és szabados életmódunk. E tekintetben századunk vallástalansága ismét nem bizonyít mást, mint korunk jellemtelenségét, melyről amúgy is elegenden panaszkodnak.

Stolberg gróf, a híres konvertita, költő és történetíró, azt mondja egy helyütt, hogy „minden ellenvetés közül, melyet a vallás ellen felhozhatni, a leggyöngébb az, mely onnan indul ki, hogy a hit tanait nem tudjuk felfogni”. Ez akkor igaz lehetett; mainap azonban bátran mondhatjuk imígy: Minden ellenvetés közül, melyet a vallás ellen felhozhatni, a leggyöngébb az, amely a mi erkölcsileg és jellemileg tönkrement, igazság- és jogérzetben elzüllött századunknak tekintélyére hivatkozik a hit ellenében.

De ugyan nem jutott-e valaha is eszébe főleg a gondolkodó embereknek az a tény, hogy t. i. „a féltudósok és dilettánsok (pl. akárhány főiskolai tanár) hitetlenek ugyan, de az igazán nagy tudósoknak legalább 90%-a buzgó hívő volt a mai napig?” *Kneller* idevágó híres műve bőséges adatokat szolgáltat erről.¹

Mondja kérem, nem találja ön különös dolognak, hogy az *úttörő, korszakalkotó lángelmék*, az igaz természetbúvárok, a *Volta Sándorok és Newton-ok*, a *Cuvier-k*, *Linnék* stb. egyúttal mélyen hívő keresztények, míg az *utódkák*, a nyomdokukba lépők, az *utána-beszélők és utánaírók* hitetlenek, s azzal mentegetik vétkes tudatlanságukat és nemtörődömségüket a vallás

¹ „Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft.”

dolgában, hogy a tudomány képviselői (már mint hogy persze ők, nem pedig azok a nagy lángelmék) hitetlenek?

Remélem, uram, ön tudományos művekből meríti ismereteit e téren; nem azon ezernyi irányzatos fércművek egyikéből, melyek valósággal vérfagyasztó kedélynyugalommal tagadják le a fényes napot is az égről. Egy ilyen fércműben pl., mely csak néhány éve jelent meg, szóról-szóra ez a mondat áll:

„Nincs Isten. Hiszen a legbölcsebb férfiak, akik legmélyebben hatoltak be a természettudomány titkaiba, mind *hitetlenek voltak; például Kepler, Kopernikusz és Secchi.*” — Irtózatos arcátlanság! Éppen Kepler, Kopernikusz és Secchi valódi netovábbjai a legalázatosabb, legmélyebb vallásosságnak; mi több, Kopernikusz és Secchi egyenesen katolikus *papok* voltak, sőt Secchi — a „hitetlen” „legbölcsebb férfiak” egyik zászlóvivője — egyszerű jezsuita, szerzetes volt. Erről írta egy tudós az 1867-iki párisi világkiállítás után egyik barátjának a következőket:

„Tudja-e, ki nyerte el a jutalomkiosztás ünnepélyes gyűlésén a legfőbb elismerést? Pater Secchi, a csillagászat egyik fejedelmi alakja. — Itt mutatta be ez alkalommal Secchi az ő bámulatos találmányát, a meteorográfot.

„Ezen nap estéjén a külföld legnagyobb tudósainak válogatott társaságában vacsoráztam: *Weatstone*-nal, a stereoskóp feltalálójával, *Staas*-szal, Belgium legnagyobb kémikusával, egy hírneves portugálival s Angolország és Amerika legnevesebb embereivel. Ezek között a valódi tudósok között, kik munka és tanulmányok közt öszültek meg, egyetlenegynek sem jutott eszébe, hogy a vallásról megvetéssel szóljon, vagy hogy helyébe a természettudományt tartsa elegendőnek, mint ezt holmi „tudós” tintanyalók teszik. Nem, az igazi tudósok alázatosak is, és meghajolnak Isten felsége előtt.”

Még csak egyet! Így írt nekem valaki nemrég: „Fejtse meg nekem a cikkiró úr, *miért nem hisz a*

művelt világ, s én is méltányolni fogom, *miért hisznek önök?*" Ime, uram, iparkodtam megfelelni kívánságának, már most aztán *ön is tegye meg*, amit ígér: méltányolja a mi hitünk szokait is; vagy ha valami ellenvetése van fejtegetéseim ellen, említse fel. Csak egyre kérném önt és minden hitetlent vagy kételkedőt: ne hagyják annyiban a dolgot; keressenek, kutassanak, kérdezősködjenek és tanulmányozzanak, míg bizonyosságra szert nem tesznek.

A vallás, esetleg egy örökkévalóság kérdése *megérdemli, hogy törődjünk vele*, s hogy megvizsgálás nélkül el ne vessük! És valóban az a legsajnálatosabb az egész mainapi hitetlenségen, hogy az emberek minden további vizsgálódás nélkül, az első kételyre, az első ellenvetésre, az első schlagwort-ra, mint mondják, — végleg félrelökik a vallási igazság tanulmányozását, s azt hiszik, a vallás igazságait illetőleg nem lehet megbizonyosodni, azért, mert *őnekik* nem sikerült azokat hamarosan belátniok, s ezt vagy azt a kétséget minden komoly vizsgálódás nélkül is megoldaniok. A katolikus hitvédelmi irodalomnak egész óriási fegyvertára, egész beláthatatlan kincsháza áll készen a vizsgálódók rendelkezésére; és nincs az az ellenvetés, az a vallásellenes bölcseleti rendszer, vagy természet-tudományi feltevés, melyre a legkülönbébb szempontból alapos és helytálló cáfolatok meg nem jelentek volna; — azonban minden hiába; minden igyekezés kárba vész a modern világ nagy részénél, mely annyira belemerül a mindennapiság apró-cseprő törekvéseibe, hogy nem ér rá a legfontosabb kérdésről csak egy óráig is nyugodtan gondolkozni, s az élet legfőbb talányai mellett oly könnyen megy el, mely az állatra emlékeztet.

Ha valaki kételkedik, az még nem a legnagyobb baj; ellenkezőleg: hála Istennek, ha legalább csak kutat, keres és vívódik. Akinél minden remény hiábavaló, az az a szellemi crétin, aki akkor sem mozdul, akkor sem gondoskodik menekvésről, ha rágyullad a ház s a lángok már-már körülnyaldossák.

„Szánom azokat, mondja *Pascal*, akik érzik a kétségek gyötrelmét s mindent megkísérlenek, hogy a vallási kérdésekben bizonyosságot szerezzenek. De azokat, akik átélük életüket anélkül, hogy az élet végére is gondolnának, s akik ha kétségeiket maguktól megoldani képtelenek, másoknál sem keresnek felvilágosítást, ezeket sajnálni nem bírom. Ilynemű egykedvűség a saját legfontosabb ügyünket illetőleg, melyben egyszerűen minden kockán forog, ámulattal s egyúttal iszonyattal tölt el; az ilyen ember az én szememben egyszerűen *szörnyeteg* . . .” (*Pensées sur la relig.* II. 2.)

Hála Istennek, örülök, hogy ön, bár még hitetlen, legalább nem tartozik ezen emberek — *Pascal* szerint: ezen szörnyeteger sorába! Akkor pedig még van remény!

*

Nem szándékom hosszas bölcseleti fejtegetésekbe bocsátkozni. Teljes rövidséggel felállítok néhány pontot s kérdem azokat, akik az eszüket gondolkodásra is tudják használni: ugyan mit felelhet e pontokra józanul a hitetlen ember?

Első pont. A kozmogónia (világalakulástan) bizonyítja — főleg az entropia elve alapján —, hogy az egész világegyetem valaha nem létezett.¹ Most pedig látjuk, hogy létezik. Ebből okvetetlenül kettő következik:

1. Arcátlan következetlenség az, ha a modern hitetlen „tudomány” ama tantétel dacára is még mindig folytonosan valami örök időktől való fejlődésről beszél (kezdetnélküli evolucionalizmus).

2. Ha a világ most van, és valaha nem volt; akkor kezdődött. De ha kezdődött, akkor vagy magától, vagy másától kezdődött. Magától kezdődött? Megtette magát, mielőtt volt? Működött, mikor még abszolút semmi volt? A semmi fogta magát, és egyszer csak mint valami lökte ki magát az ürbe? Mint valamit, és még hozzá

¹ Lásd Braun K. művét: „Über Kosmogonie . . .”

milyen csodálatos valamit? Vagy 500.000 tejúttá lett, melyek mindegyikében quadrillió számra robogják át a centilliárd mérföldnyi üreket azok a nappatakok, melyek közt a mi 1413.841572,872001,000000,000000 köbméter nagyságú Napunk csak valóságos apró porszem; azok a tízezer vagy 10 millió fok Celsiussal égő tűztömegek, melyeknek fénye — másodpercenként 40.000 mérföldet rohanva át — csak 20—30—10.000 — egymillió év alatt érkeznek le a mi földünkre... Mindez, úgy-e, magától ugrott ki a semmiségből? Oka nem volt, de egyszer csak itt volt? Tehát honnan lett? Ki alkotta meg? Kinek a létét bizonyítja tehát a modern kozmogónia, ha következetesen alkalmazzuk?

*

Második pont. A geológia, a föld alakulását kutató tudomány egyik fő tanítása, hogy valaha földünkön csak ásvány — kő, láva, sár — volt; növény, állat és ember nélkül. Aztán egy időben volt növény is, ásvány is — de állat nélkül; és végre volt egy időszak, mikor már állat is volt — ott találják az ásatások közt a föld rétegeiben az összes állatok csontvázát —, csak ember nem volt köztük. Legvégül aztán ez is fellepett.

De ezt bizonyítja a mindennapi tapasztalás is, meg a természettudomány is (Pasteur tantétele), valamint a bölcsélet s a józan ész is, hogy kőből növény, növényből állat, állatból ember nem eredhet, mert lényegesen tökéletesebb nem fejlődhetik a lényegesen tökéletlenebből; pl. a növény, ha mit csinál is, nem adhat az ivadéknak látást, hallást, emlékezést. Ezt csak a darwinisták állították egyideig, míg maguk a leghíresebb képviselőik (pl. Virchow) be nem vallották, hogy ez az egész merő tarthatatlan feltevés képtelenség.

Ha tehát növény, állat és ember sem egymásból, sem a meglevő anyagból nem fejlődhettek, valaha pedig nem voltak meg: hogyan jöttek létre? Maguktól? S ha nem: kitől lettek? Kinek a létét bizonyítja tehát a geológia?

*

Harmadik pont. Mózes 3500 évvel ezelőtt — mint mondta — isteni kinyilatkoztatásra leírta, hogyan eredt a világ s hogyan fejlődött a föld azzá, ami. És ez a leírás — mint a XIX. században kitűnt — vonásról-vonásra bámulatosan megegyezik a legmodernebb kozmogónia és geológia felfedezéseivel. Oly dolgokban is, melyeket — mint a föld cseppfolyós alakját — ember nem láthatott.

Mózes nem volt geológus — a geológia teljesen újkeletű tudomány — s íme: Mózes mégis tudja, hogy kezdetben a föld pusztá és üres volt, sőt el sem volt választva az „ég”-től — a többi égítest anyagától (ez a Kant—Laplace elméletnek is alapeszméje); hogy a föld sötét volt és cseppfolyós (Móz. I. 1, 1—2); hogy előbb lön a földön világosság, mielőtt a nap, hold és csillagok a sűrű gőzök eloszoltával külön testekként láthatókká lettek; hogy csak ezután vált külön a szárazföld a tengertől és csak ezután termettek füvek és fák — még pedig a füvek előbb —, és csak ezután kezdtek létezni az állatok, legelőbb a csúszó-mászók, aztán a vízi állatok, madarak, aztán a többiek — és legvégül az ember; éppen abban a sorban, ahogy a földrétegekben megkövült maradványaik ezrei egymás fölött fekszenek...

Majd leírja Mózes, hogy az emberiség egy emberpártól ered, — amit az etnográfia a XIX. században óriási kutatás után végleg megállapított; míg a nyelv csodás isteni beleavatkozás folytán „megzavarodott”, — az összehasonlító nyelvtudomány azon alaptanával egyezően, hogy az emberiség nyelvei eddig nem vezethetők vissza semmiféle egységes ősnyelvre.

Már most kérдем: honnan tudta Mózes mindezt? S nem érdemel-e hitelt, midőn két ezredévvel Krisztus előtt isteni kinyilatkoztatásként hirdette azt, amit csak kétezred évvel Krisztus után ért el négy különböző tudomány összevéve?

Negyedik pont. Ha valamikép még talán el lehetne is képzelni, hogy ez a nagy világmindenség csak úgy véletlenül állt elő; de hogy ily végtelen remekül és célszerűen van berendezve, azt legfőbb rendező nélkül csak elgondolni is csaknem lehetetlenség. Ez a százféle kémiai, fizikai, biológiai és pszichológiai törvény, ez az összeműködése valamennyinek az univerzum célszerű fenntartására, a nagyszerű tevékenységtől kezdve, melyeket azon sejtecskék kifejtenek, melyekből 200 fér el egy négyzetmilliméteren, fel, egészen a bolygók vonzóműködéséig, s ami több: az állatok — költöző madarak, méhek, pókok stb. — csodálatos ösztöneiig, és ami még több: az emberi elméig —; ez a sokféleképp működő és mégis mindig egybeműködő óriási gépezet: a véletlen munkája, azaz semminek tervtelen munkája lenne?

Mondjuk, hogy igen; még akkor is elképzelhetetlen Isten nélkül, hogy mindez nemcsak bámulatos rendben van, hanem e rendben megmaradni, azt fenntartani és helyreállítani is igyekszik; ha bárhol is baj van, azt kigyógyítja, a sebeket behegeszti, az elromlottat megújítja, a hiányokat pótolja. Hogy egy kocsiravaló nyomdai betű a földre öntve véletlenül úgy eshetik, hogy éppen a „Bánk bán”-t adja, azt még valamikép elképzelhetem; de hogy akárhányszor összehányom, összetöröm, elveszem egyes részeit, a Bánk-bán betűi maguktól és minden rendező nélkül mindig újra a helyükre nőjenek, azt nem hihetem el. A világ tehát nemcsak rendjével, hanem rendretörekvésével is, célirányosságával is tervező és szervező Alkotót bizonyít.

*

Ötödik pont. Ami talán minden tudósnál is többet nyom: minden valóban nemes, tiszta, igazságszerető jellem vonzódik a hithez; minden léha, önző, szenvedélyes és bűnös gyűlöli azt. S főleg a halálos ágyon, hol az élet varázsának délibábjai szétfoszlanak, csaknem mindenki okosabbnak tartja: hinni az Istent,

mint nem hinni. Avagy tán hazudnak a holdoklók? És tévednek azok, kiket igazságszomjukban aljas érdek és rossz lelkiismeret sohasem befolyásolt?

*

Hatodik pont: Lourdes. A lourdesi csodák. Ezekhez nem kell kommentár. Világos nappal, ezrek szeme láttára, kétszáz orvos jelenlétében történnek. Húsz-harminc éves idült sebek, csontzúzás, vakság, merevség, sorvadás, bőrfarkas stb., stb., melyekről egyetemi orvostanárok állították ki a gyógyíthatatlansági bizonyítványt. Egy perc, egy áldás Lourdesban az Oltáriszentséggel, s a „gyógyíthatatlan” beteg fölkel; semmi baja; még a kötözőrongyok is maguk lehullanak a sebhelyről s a meggyógyult testen vagy csonton sem szabad szemmel, sem Röntgen-sugarakkal nem látni többé a baj nyomát. És ez minden második-harmadik nap így van; sok ezren vannak s voltak már ott, és mindenki odamehet. A hitetlen francia kormány s a hitetlen világ ignorálja az egészszet; mást nem tehettek, minthogy kiűzték Lourdesból a betegápoló apácákat. De azért Lourdes ott van és hangosan beszél: hirdeti azt, akinek a természeti erők fölött is van hatalma.

*

Folytathatnám még. A hitvédelmi művek volta-keppeni Isten-érveit még úgyszólván meg sem kezdtem; pedig van olyan vagy 20—25 különféle. De ennyi is elég.

Kedves olvasóm! Ha e 6 pont közül a hitetlenség csak egyre is nem bír válaszolni: már akkor örök kár-hozatraméltó konokság az, s az igazság elleni tusakodás: nem adni meg magunkat egészen az Istenben való hitnek. Hát még, ha a hitetlenség egyetlenegy pontra sem bír csak némileg is — tűrhető s józan feleletet adni?

Miért nem hiszünk?

„.... A csodálkozás és megütközés vegyes érzelmeivel olvastam a „Miért hiszünk?” című cikket, mely oly határozott, sőt harcias hangon állítja teljesen bizonyosnak mindazt, amin én egész gondolkodásomnál fogva kételkedem: Isten létét, túlvilági életet, örökkévalóságot.

Megvallom, ama hat pont közül több meglepett és szívesen bocsátkoznám felőlük a további eszmecserébe, ha vissza nem tartana a gondolat, hogyha az önök hite valóban oly megcáfолhatatlanul bizonyos igazság volna, akkor nem volna hitetlen a fél világ és hozzá éppen felvilágosodott korunk, sőt éppen a tudományosan képzettek és az intelligencia. Mert az csak nem tehető fel, hogy a művelt világ s a tudósok nagy része téved és a többnyire műveletlen hívőknek van igazuk? Felvilágosodott korunk, mely oly diadalmasan haladt felfedezésről-felfedezésre, éppen e legfontosabb kérdésekben tapogatóznék sötétségben?

Fejtse meg nekem a cikkíró úr, miért nem hisz a művelt világ, és én is méltányolni fogom, miért hisznek önök?”

Ezeket írja és kérdezi tőlünk egy főhadnagy.

Mondhatatlanul sokat lehetne e hozzászólásra felelni. Helyszűke miatt azonban legyen elég ennyi:

1. Főhadnagy úr, mindenesetre eltalálta a legaktuálisabb nehézséget, amennyiben a legtöbben manapság kétségkívül ilyen és hasonló gondolatok miatt idegenülnek el a hittől. S bár hangsúlyoznunk kell, hogy éppen a legnagyobb lángelmék, a leghíresebb tudósok és felfedezők — az Ampère-ek és Volták, Cuvier-ek és Pasteur-ök, Secchi-k és Röntgen-ek stb., stb. — buzgón hívő katolikusok voltak, mindamellett tagadhatatlanul nagy talánynak tartjuk mi is annyi okos ember hitetlenségét a hitet támogató észkokokkal szemben.

2. De viszont époly tagadhatatlan az is, hogy e talánynak egész rejtélyessége csak látszólagos. És a közelebbi vizsgálódásra teljesen eloszlik.

A tévedés ott van, hogy a hozzászólás a mi művelt korunk hitetlenségéről a hit észszerűtlenségére következtet. Mintha bizony a hit merőben elméleti kérdés volna és a hit ténye az okoskodó ész műve, nem pedig elsősorban a sokképpen befolyásolt szabadakarat cselekménye volna.

Hogy valamely tisztán elméleti kérdésben annyi képzett és művelt ember tévedjen, nehéz volna elképzelni; de hogy gyakorlati kérdésben — minő a hit kérdése — a nagy tömeg, mégpedig éppen az ú. n. művelt és képzett nagy tömeg is igen gyakran tévedhet, azt csak az tagadhatná, aki nem ismerné az emberi szív kiszámíthatatlanságát.

A szívet, az akaratot, az önelhatározást nemcsak észokok, hanem még ezerszer inkább érdekek, vágyak, hajlamok, szeszélyek és szenvedélyek irányítják.

S azért abból, hogy valamit sokan tesznek, éppen nem következik, hogy az jó és észszerű. Sokan vétkeznek saját erkölcsi elveik ellen is, és kevesen gyakorolják az erényt minden érdek fölött: de jogos volna-e ebből azt a következtetést vonni le, hogy az erény észszerűtlen?

Avagy tán nem igaz-e, hogy a hit elsősorban akarat tény? Mi a hit? Szabadakaratú meghajlás a hit-igazságok előtt, melyeket teljesen beigazoltaknak ismerünk ugyan, de amelyek mégsem annyira kézzelfoghatók, hogy értelmükre a meggyőződést úgyszólván rákényszerítsék. Már most, ha valakinek érdekében áll elzárkózni az ilyen igazságok elől, kétségkívül el is zárkozhatik előttük: megteheti, hogy szántszándékkal elfordul tőlük és érveiktől. Kant és Hegel bölcséleti rendszereik kedvéért még a saját létezésüket is letagadták, pedig arról csak meggyőződhetek volna, ha akartak volna!

És vajjon nem állhat-e valakinek érdekében, hogy a hit igazságai és érvei elől elzárkózzék? Dehogy is nem.

Itt egy államférfiú. Ha hisz: kénytelen hite szerint oly kötelességeket és jogokat is elismerni, me-

lyek öfelette, sőt valamennyi államjog felett állnak s amelyek néha nagyon kellemetlenül kereszttezhetik az ő szándékait.

Itt egy tudós. Ha hisz: meg kell hajolnia oly igazságok előtt is, melyeket fel nem foghat s így meg kell vallania, hogy némi tekintetben ő is csak iskolásgyermek, akinek hallgatnia és tanulnia kell, nemcsak tanítania és kutatnia.

Itt egy előkelő, egy gazdag, egy tekintélyes ember, aki csak parancsolni szeret s nem szereti, ha neki parancsolnak. Az ilyennek érdekében áll, hogy ne kelljen mellét vernie, és bárkivel szemben is a világon elismernie, hogy „Ime, Uram, én szolgád és szolgálód gyermeke vagyok”.

S végül itt egy élvező, mulató, kényelemhez szokott modern ember. Ő, ennek talán egynémely kedvenc sportjáról le kellene mondania, amely pillanatban Istent hinné.

És még egy érdek. A hitetlent ma felvilágosodottnak tartják, a hívőt megvetik. Nem hajlik e titkon már emiatt is a hitetlenség felé sok ezer olyannak a szíve — minden észok nélkül is —, aki nagyon félti felvilágosodottsága hírét?

A hitetlenség felé hajlítja az ember akaratát valamennyi szenvedély és valamennyi köznapi érdek.

A büszkeségérzet, a felsőbbiséget elismerni nem szerető egyéni szuverénizmus, a parancsoktól és bűnbánattól irtózó gőg és féktelen szabadságvágy, az élvezetek mámorában is mértéket parancsoló isteni tekintélyű erkölcsstan iszonya; másrészt a kényelmes nemtörődomség, az ész és kedély eltompulása, a magasabb szellemi igényekkel szemben, — mindez hatalmas szövetsége a hitetlenségnek, mégpedig legfőképp az úgynevezett művelt, előkelő, elkényeztetett világ embeleinél. Sőt az az egy dolog is, hogy aki hisz, Istentől függ; aki meg nem hisz, tehet amit akar: elemi erővel vonz a hitetlenség felé. S ezen erőnek ellenállni mindenestre még nehezebb, mint ama csábító szavakra hallgatni: „Olyanok lesztek, mint az Istenek” — azaz

legfőbb lények, akik fölött nincsen senki. Csoda-e tehát, ha annyian követik inkább azt, ami kényelmes, mint azt, ami igaz?

Végül arra kérem Főhadnagy urat, nézzen végig például a saját kartársai közül azokon, kiket hitetleneknek ismert. Igazán úgy festenek ezek az urak, mint akik észokok, elvek, okoskodások, kutatás és tanulmányozás útján jutottak a hitetlen világnézetre?

Ah, dehogy! Hisz a modern ember rá sem ér a vallási dolgokra! És ha ráérne is, nincs kedve hozzá, hiszen manap csak élvezni, mulatni szokás kedvvel; s érdeklődése nincs, hisz legtöbbjét kezdettől fogva hitmentes légkörben nevelték; s ha érdeklődnék is a hit tanulmányozása iránt, nem volna elég előképzettsége sem hozzá, hisz általános bölcseleti műveltséget ami szakképző közművelődésünk ma már egyáltalán nem közvetít a felnövő nemzedékkel, mint ezt maga Paulsen, berlini bölcselettanár s a modern haladás nagy magasztalója is elismeri.

Már ezek után is nagyon valószínűnek látszik, hogy a mi felvilágosodott korunk, ha nem is hisz, nem észokok miatt, hanem hajlamai miatt nem hisz. Ez pedig nem bizonyít semmit; valamint az erény ellen sem bizonyít semmit a „fin de siècle” gyakorlati állásfoglalása az erénnyel szemben.

Azonban éppen nem nehéz rámutatnunk részlegesen is azon éppen nem bizonyító okok láncolatára, melyeknél fogva a mai „világ” nagy része nem hisz.

*

Mielőtt az ön természettudósaira és bölcseire áttérnék, engedje meg a főhadnagy úr, hogy néhány kiváló nevezetességű gondolkodó szavait idézzem, akik szintén azt vallják, hogy az ú. n. tudósok és műveltek nem azért hitetlenek, mert tudósok vagy műveltek, hanem mert elfogultak vagy egyenesen rosszakaratúak. Hadd lássa, főhadnagy úr, hogy nem én vagyok az egyetlen, aki ezt állítom.

1. *Leibnitz*, a protestáns tudós és korszakos láng-

elme így ír: „Sajnos, de nagyon igaz: sokan, akik egyébként valódi tudósok, éppen nem bírják az igaz világosságot magukba fogadni”.¹

2. *Malebranche*, a bölcseleő találóan írja: „Ha az embereknek előnyös volna, hogy a hasonló háromszögekben az oldalak ne legyenek arányosak, s a hamis mértan époly kényelmes volna rendetlen hajlamaikra nézve, mint a hamis erkölcsstan, akkor a mértanban is kétségkívül éppen olyan hamisságokat és félrevezető okoskodásokat alkalmaznának, miként az erkölcsi kérdésekben teszik; mert azokban a tévedésekben érdekeiket látnák, míg az igazság csak nyugtalanításukra volna, zaklatná és bosszantaná őket”.² Mély igazságot rejtő szavak!

3. A különben vallástalan (és erkölcsstelen) enciklopedista *d'Alembert* szava is megfontolásra méltó: „Azon indítók, hogy a szenvedélyek fékét megereszthessék, s a hiúság, hogy másképp gondolkoznak, mint a tömeg, több embert tett hitetlenné, mint bármely agyafúrt, szemfényvesztő okoskodás”. És: „Ha a szenvedélyek elhallgatnak, a hit is visszatér”.³

4. *Cauchy*, elsőrangú matematikai úttörő, így szól: „Nevetséges azt mondani, hogy a vallás megteveszti az emberi elmét, *ha minden bolondot a bolondok házába zárnának, több volna ezekben a bölcész, mint a keresztény*”.⁴

5. Már az ókori *Plátó* szerint is két dolog kell ahhoz, hogy „meglássuk az Istent”: *tisztán élni és meghalni*.⁵ Szent Ágoston pedig, *Plátó* nagy tanítványa, így írja át mesterének e mondását: „Senkisem tagadja Isten létét, csak aki szeretné, hogy ne legyen”.⁶

¹ Pensée t. II. p. 222.

² L. Ant. Philalethes: *Licht u. Finsterniß* (Wien, 1866.) 9. l.

³ *Abus de la critique en mat. de religion*, id. u. o.

⁴ *Stimmen aus M.-Laach*, 64. k. 288. l.

⁵ Id. Bougand—Arenberg: *Religion u. Irreligion* (1891, Mainz), I. k., 72. l.

⁶ V. ö. Wetzel: *Phrasen*, 10. l.

6. Némelyek azt mondják: — írja *Pascal*¹ „ha csodát látnék, megtérnék. Ezek nem beszélnének így, ha meggondolnák, mit jelent megtérni”. (A főbaj nem az, hogy csodákat nem látunk úton-útfélen, hanem hogy irtózunk a megtéréstől.)

7. Sőt számos mélygondolkodású férfiút idézhetek, akik az istentagadást általában és minden esetben *hazugságnak* bélyegzik. Már a pogány bölcselő, *Cicero* kételkedett az ateisták *összinte* érzületében, midőn így írt: „Éppen azokat láttam mindig leginkább félni két dologtól: a haláltól meg az istenektől, akik egyre azt hajtogatták, hogy nincs mit félnünk tőlük”.² Ugyanő az istenség létét oly nyilvánvalónak tartja, hogy szerintem aki ezen kételkedik, annak ép eszén kell kételkednünk.³

8. Ugyanígy érzett a nagy természettudós, *Cuvier*, midőn számos művelt hallgatóság előtt, nyilvános gyűlésen azon ismeretes kijelentését megejtette, hogy az istentagadók mind vagy örültek vagy gazemberek. (Bocsánat, én csak idézek.)

9. *Bosen* természetbúvár: „Adjátok ide egy istentagadó nyelvét, s én mint boncoló kimutatom rajta, hogy alávaló hazug emberé”.⁴

10. *Montrond*, egy híres francia, aki életében nem sokat törődött a vallással, halálos betegségében így felelt a kérdésre, hogy hisz-e az Istenben: „Igen, hiszek az Istenben, mert nem vagyok örült”.⁵

¹ *Pensées* II. 6.

² *De nat. deorum* I, 31.

³ *U. o.* II, 44.

⁴ *Christentum*, I. kiad., 201. l.

⁵ V. ö. „Istentagadók a halálos ágyon” c. tanulmányunkat. — 1849-ben *Heine* Henrik, az ismert istentagadó német költő súlyos betegen feküdt Párizsban egy kicsiny szobában. Ugyanő volt az, aki azelőtt ilyeneket hirdetett: „Nem lemondást akarunk, hanem élvezetet, nimfatáncot, nektárt és ambróziát! Ó, ha a világ sohasem hitt volna Istenben, be boldogabb volna!” — Most a kórágynon meglátogatta őt egy barátja. A költő halványan, kiaszottan feküdt a „matrácveremben”, de beszélgetés közben felemelkedett ágyában s így szólt: „Higgyen nekem barátom, egy halálos beteg mondja

11. Hogy az istentagadásnak vajmi gyakran a hajlamainkból eredő önámítás az oka, szépen világítja meg a „Kereszténység és korunk” szerzője, Bougaud, a haldoklók megfigyeléséből.

„Láttunk-e — írja — valaha valakit, aki Istenben hitt, s efölött halálos ágyán bánatot érzett volna? — Viszont azonban nagy a száma azoknak, akik egész életükben kételkedtek, de a sír szélén azonnal megtalálták a világosságot; mintha csak azon pillanatban, midőn a lélek elszakítja a kötelékeket, melyek e földhöz fűzik, s az öröklét honába indul, egy fénysugár röppenne innen elébe és szétszórná benne az utolsó árnyfelhőket is . . .

A szükség érzete, hogy Istenhez visszatérjenek, e pillanatban oly erős és eleven, hogy a 18. század legtöbb „bölcselején”, pl. Boulanger-n, Condillac-n, Montesquieu-n, Fontenelle-n, Buffon-on győzedelmeskedett, s hogy másokon, mint Voltaire-en és Diderot-n ne győzedelmeskedjék, külön öröket kellett halálos ágyuk mellé állítani . . . A XIX. században ez a „gyöngegség” még inkább növekedett, — s azért új óvóintézkedésre volt szükség: *egyleteket* alapítottak, mintegy biztosítótársulatokat Isten ellen, melyekben borzasztó esküket tesznek egymásnak s aztán hathatósan támogatják is egymást, hogy halálukban se legyenek kénytelenek fogadásukat megszegni. Hiábavaló erőlködés! . . . Ebben a pillanatban eltűnik minden csalódás, eloszlik minden álmkép, s összeomlik minden, ami hamis, ami mesterkélt volt a lélekben: ez az óra, melyben a hit diadalmaskodik. Kívánható-e még hatalmasabb bizonyosság a hit igazvolta mellett?”¹

12. Sokan éppen a hitetlenek rosszakaratában látják a hit egyik legerősebb támaszát. *La Harpe*-ot egy-

önnek: *igenis van Isten, a mindenek teremője valóban létezik. Ezt értelmes ember nem tagadhatja, s minden népek hittek benne*”. Így szólt Heine a halál küszöbén. Midőn azonban újra felgyógyult, újra el is felejtett mindent, s époly erkölcstelenül élt, mint azelőtt. (Wetzel: *Das Credo*, 11.)

¹ Bougaud—Arenberg, i. m. I. k. 70. l.

szer ateisták megkérdezték, hívó-e? „Igen, felelte, keresztény vagyok, mert *ti nem vagytok azok*. Az a valóság, melynek halálos ellenségei egyúttal minden erkölcsösség, minden erény, minden emberiségnek is halálos ellenségei, szükségkép barátja az erkölcsösségnek, erénynek, emberiségnek; tehát jó is.” — Egy más tudós pedig így szól: „Ha nem volnék közvetlenül s észokok alapján is meggyőződve a vallás igazvoltáról, hát meg kellene róla győződnöm már csak az ő ellenségeinek *tudatlansága és gonoszsága által* is, a gyűlölet által, mellyel vele szemben viseltetnek s azáltal, hogy valamennyi romlott és gonosz ember összeküszk ellene”.¹

Tudom, főhadnagy úr, hogy az utóbbi idézeteknek nem mindegyike tartozik tárgyunkhoz közvetlenül, de határozottan jó itt ezeket is figyelembe vennünk.

Istentagadók a halálos ágyon.

Aki a mai szellemi élet áramlásait csak némiképp is ismeri, és főleg, ki a legújabb tudományos irodalom termékein végigné, vagy a főiskolák előadásait hallgatja: lehetetlen, hogy észre ne vegye, mennyire élesedik napról-napra az ellentét a hit és hitetlenség között.

Egyrészt pezsgő hitélet, kegyeletes ragaszkodás a természetfölötti eszményekhez és másvilági bérért lelkesülő erény, — másrészt kerek tagadása minden érzékfölöttinek, hitközöny, s a földi élet lehető önző kiaknázása. S ha Goethe szerint a világtörténetnek mindenkor legmélyebb, sőt egyetlen tárgya a hit és a hitetlenség összeütközése, úgy különösen most lép előtérbe ezen összeütközés, midőn a hitetlenség úton-útfélen a tudomány mezét ölti magára.

„Isten, lélek és halhatatlanság szóba sem jöhetnek többé! — kiáltja az egyik tábor. — A kérdés, hogy létezik-e Isten, egyszerűen értelmetlenné vált. A kutatás elbánt már vele, amennyiben fölötte napirendre

¹Idézve A. Philalethes-nél, i. m. 9. l.

tért át. Nincs többé szükség Istenre, sőt nem is lehet rá szükség; nem is tudnók, mit kezdünk vele. Ez az isten, ki a középkor szűkös világában oly patriarkálisan élt és uralkodott — úgy hangzik, mintha gúny és káromlás volna, pedig nem más, mint a pusztta tényállás —, a modern *tudomány* nyitotta, széles nagy világban *nem talál helyet*. És hasonlóképpen véget ért uralma az *erkölcsi* világban is. A törvényhozót és egyúttal a bírót is *önkeblünkben* fedeztük fel (!), és minden idegen (!) beavatkozást erkölcsi életünkbe visszatúsítunk... Annyi bizonyos: a régi személyes Isten fogalma lehetetlenné vált gondolkodásunk és érzésünk számára egyaránt. A vén remete az erdőségben imádhhatja tovább is az ő Istenét; azonban mi, Zarathustra tanítványai tudjuk, hogy az *Isten meghalt és nem támad fel többé!*¹ Százszoros visszhang követ minden egyes ilyenféle szóáramot; ezerféle változatban dalolják mind azt az egy nótát: a tudomány nem tud semmit Istenről, sőt Kant óta számtalanszor ki is mutatta, hogy a vallás a tudásnak ellensége.

És aki nem hirdeti is, sokszor úgy él, mintha meggyőződött volna arról, hogy a hit a józan ész kutatásával ellenkezik. Kivétel lesz maholnap, ha művelt ember egyúttal szívből vallásos is.

Sok szó férne e tények megbeszéléséhez. Legyen azonban ezúttal elég *egyetlenegy különös mellékkörülményre* irányoznunk az olvasó figyelmét; mely talán némileg megvilágítja a kérdést: *meggyőződésből vallástalan-e a vallástalan*, vagy más indítóokok — a lelkiismeret megnyugtatója stb. — veszik-e rá a vallásosság megvetésére?

Ez a mellékkörülmény az, hogy míg vallásos ember egy sem bánja meg vallásosságát, igen sok vallástalan megváltozik és Istenhez tér, mihelyt nem élvezhet többé, és szembe kell állnia a halállal.

¹ Így ír valami Meyer-Benfey dr. a „Frankfurter Zeitungban” 1902 febr. 19. — Zarathustrával bizonynyal Nietzsche főművére céloz. („Also sprach Zarathustra!”)

És — ha valahol — *a halálos ágyon nem szokás hazudni!* Mi haszna volna is abban a haldoklónak, ha valódi tudományos meggyőződése ellenére a halálos ágyon igaznak tartaná azt, amit eddig meggyőződésből tagadott. Nem a sokáig elfojtott lelkiismeret, az elpalástolt jobb meggyőződés érvényrejutását jelenti-e a sok megtérés a halálos ágyon — ott, hol az önámításnak semmi haszna többé?

Vannak ugyan, akik megkeményítik szívüket és a halálban sem akarnak Istenhez térni. Egy sem nyugodt azonban ezek közt. Hitetlen orvosok tanuskodnak erről. Végtere „a kivétel csak megerősíti az általános szabályt”.

Másrészt azonban csaknem naponkint hozzák a lapok a halálos ágyon megtértek hírét és nincs lelkipásztor, ki igen feltűnő ilyen megtérésekről nem tudna beszélni. A történelem pedig oly megtéréseket jegyzett föl a halálos ágyról, melyek mindenkit gondolkodóba ejthetnek.

Csak egy-két példát említünk a sok közül.

*

Micsoda pokoli gyűlölettel viselte *Voltaire* az ő irtóháborúját a katolikus Egyház ellen, mindenki előtt ismeretes. Már ifjúkorában verseket írt a hit ellen és tanulóársait nyíltan gúnyolta hitükért.

„Az élvezet az ember végcélja” — hirdette s mivel a szabad kéjelgésnek a vallás és az Egyház ellentáll, hozzátette világhírűvé vált jelszavát: „Tiporjátok el a gyalázatoszt!” (t. i. az Egyházat). Oly fokra hevült gyűlölete minden iránt, mi a vallást illette, hogy asztalnál, sétáin, sőt betegségében is folytonosan Mózesre, Krisztusra, a bibliára stb. terelte a beszédet; és azután úgy dőlt belőle a szitok és káromlás, hogy egészségét féltették. Színdarabjaiban s egyéb irataiban egyre izgatott a hit és erkölcs ellen. Barátait biztatta, hogy fáradhatatlanul dolgozzanak a vallás kiirtásán; húsz év alatt — írta 1768-ban d'Alembertnek — az Úristen nyugalomba mehet...

És éppen húsz év múlva, 1778-ban, ott feküdt Voltaire a halálos ágyon.

Voltaire egy Gaultier nevű kórházi papnak akart gyónni s már vissza is vont a istenkáromlásait, midőn ismét jobban lett s megtérését elnapolta. A „Comédie Française”-ben ünnepélyesen megkoszorúzták, diadalmenettel vitték haza — március 30-án. „Ma Páris olyan valakit koszorúzott meg — írta e napról de Maistre —, akit Szodoma is megkövezett volna.”

Betegségébe visszaesvén, ismét elhívatta Gaultiert. De midőn ez szobájába lépett, Voltaire elvesztette eszméletét, a jelenlevő szabadkőművesek pedig hazaküldték a papot. Voltaire néhány perc múlva újra magához tért s folytonosan Istent és papot emlegetett. A szabadkőműves társak azonban makacsul nem engedtek könyörgéseinek, s Voltaire papot nem kapva, kétségbeesve készült a halálra. Életrőja hiteles források alapján így írja le Voltaire végét: „El vagyok hagyatva Isten és az emberektől!” — kiáltozá keserű hangon s a körülállókhoz fordulva így folytató: „El! el innen! Ti vagytok okai, hogy ide jutottam! El! Nem én szorultam rátok, hanem ti szorultatok énrám. Szép dicsőséget szerzetek nekem!” Aztán jajgatva hánykolódott ágyában s majd káromolva, majd esdekelve fordult Istenhez. Borzadva vették észre barátai, hogy félig elfojtott hangon kiáltozta: „Jézus Krisztus! Jézus Krisztus!” Amint Richelieu hallotta, mily dühvel és mily kétségbeesetten kiáltozza ez az ajk a legszentebb nevet, e szavakra fakadt: „Ez igazán sok, ezt senki sem bírja el!” s elhagyta a szobát.

A megrendítő látvány tovább tartott. Mint valami letaposott féreg, úgy forgott s hánykolódott ágyában a haldokló s körmeivel a saját testét szaggatta. Gaultier abbéért jajgatott — de hiába; barátjai nem engedték be az áldozópapot. Voltaire utolsó pillanata pedig elközelgett.

Kétségbeesése tetőpontra hágott. „Érzem, kiáltott a szerencsétlen, érzem, hogyan fog meg a kéz, mely Isten ítélőszéke elé vonszol!” Aztán az ágy végére

tekintve felordított: „Ni, ott a sátán — meg akar ragadni — látom — látom a poklot is — ah, takarjátok el!” Végre; kétségbeesésének és lázas szomjúságának tetőpontján edényt ragadott, ajkaihoz emelte s kiürítette. Erre utolsó, iszonyú kiáltással hátradőlt — vér és szenny tört elő orrából, szájából — és Voltaire meghalt.”¹ Meggyőződésből volt-e ez egész életén át ateista?

Schopenhauer Artúr, ki egész életében gúnyolódott a vallásosakon, s kinek bölcselete a leggyökeresebb istentagadás, utolsó betegségében fájdalmasan nyögte: „Isten, én Istenem, könyörülj!” Az orvos bámulva meredt rá. „Hát ön mégis hiszi az Istent?” — kérdé rendkívül csodálkozva. „Ah, doktor, felelé a panteista, a halál kínjaiban mégsem lehet meg az ember Krisztus nélkül! Ha fölépülök, másképp fogok élni.”

Másnap az orvos megkönnyebbülve találta Schopenhauert, amint az ablaknál ült s az őszi tájat szemlélte. „Nos, uram, nem akar-e vallásosan készülni a halálra?” — kérdé. Schopenhauer ismét gyógyulást remélt s azért már megbánta, hogy Istenhez akart térni. Gúnyolódva felelte az orvosnak, hagyja őt békében ilyesmivel. Pedig még aznap meghalt.

Szerencsésebben járt Littré, Comte tanítványa s a pozitivizmus második mestere. Egész életén át küzdött a személyes Istenben való hit s főleg a keresztény vallás ellen. Halálán azonban nem csak meg akart térni, mint Voltaire és Schopenhauer, hanem alázatosan meg is tért, visszavonta tanait s az okozott botrányokért bocsánatot kért.²

Montrond, a XIX. század egyik legszellemesebb gondolkodója, életében édeskeveset törődött a vallással. Midőn azonban megbetegedett, papot hívatott. Ez

¹ L. W. Kreiten: Voltaire, 1878. Ergänzungsheft zu den „Stimmen aus Maria-Laach“, 2. Häfte, 376. s köv. l., hol számos történeti forrásra utal s a fönt közölt leírás történeti valóságát alaposan bebizonyítja.

² L. Herm. Gruber: Der Positivismus vom Tode Au. Comtes... (Littré's Bekehrung.) Ergänzungsheft zu den St. aus M. L.

azt kérdezte tőle, hogy hisz-e Istenben. „Igenis hiszek — felelé a beteg —, *mert nem vagyok tébolyodott.*”

Argnas marquis, a hitetlen író, halálának közeldtère visszavonta hitetlen tanait, s egy szép levelében többek közt ilyen nyilatkozatokat tett közzé:

„Ha valaki azt állitaná, hogy a hajó, mely évenként bizonyos idő alatt megteszi az utat Brest és India között, megtehetné azt hozzáértő és gyakorlott emberek vezetése nélkül is, — bizonyosan örültek tartaná mindenki s bolondházba vinnék. Bármely hatóság följogosítva érezné magát arra, hogy aki ilyesmit állít, azt egyszerűen kizárja a polgári társadalomból, hogy veszedelem ne fenyegetse részéről. Mindamellett olyanokat megtűrnék a mai világban, akik azt állítják, hogy a mindenség csodái, melyek minket körülvesznek, nem egyebek, mint vak véletlen játéka; akik szerint a csillagok szabályszerű futása s az időszakok váltakozása szintén csak vakeset szüleményei, s akik azt tanítják, hogy a tökéletesebb és soha meg nem akadó rend a rendetlenség következménye. A polgári törvénykezés az istentagadókat régebben halálra ítélte; célszerűbbnek tartanám azonban, hogy velük szemben oly eljárást írnanak elő a törvények, mellyel tébolyodottakkal szemben szoktunk viseltetni. Vannak gonosztettek, melyeket inkább megvetéssel, mint szigorral kellene sujtani; és véleményem szerint túlságos megtisztelés az az istentagadókra nézve, ha tanaik veszélyessége miatt őket életükkel lakoltatjuk. Hiszen oly képtelen az, amit állitanak, hogy más fenyegetést alig érdemelnek, mint aminőt az örültek kapnak.”

Sok hasonló példát említhetnénk még; hiszen csak nemrég is érdekes megtéréseket jelentettek a lapok olyanokról, kik halálos ágyukon bevallották, hogy csakis szenvedélyeik hangjára hallgatva vetették meg a vallást. (Jámbor Pál hitehagyott pap; Kolozsvár Jenő őrnagy; Kopcsik Pál hivatalnok stb.)¹ Legyen azonban elég, amit eddig felsoroltunk, ama régi igazság

¹ L. Hahnekamp: Magyar konvertiták.

némi megvilágítására, hogy a halálos ágyon, azaz azon a ponton, hol az embert minden mellékgondolat és titkos indítóok elhagyja, és ahol már csak az igazság bír rá nézve értékkel, — senki föl nem hagy a vallás tiszteletével s gyakorlataival, ellenben sokan visszatérnek hozzá, kik életükben elhagyták. Ez is hatalmas bizonyítéka annak, hogy az igaz, őszinte kutatás a józan észt a vallásos meggyőződésben nemcsak nem gátolja, hanem sőt meg is erősíti; mert hiszen ha valahol, *a halálban nem szokás csalni s magunkat hitegetni*. Minek is hazudnék a haldokló?

„Nem hihetem, hogy meggyőződésbeli istentagadók léteznek” — írja azért egy francia író, az „Erős szellemek ellen írt hittan” szerzője (Ingolstadt, 1771., 13. l.). „Az ateista önkeblét ámitja el, midőn azt állítja, hogy nincs Isten. Ha valódi legbensőbb nézetét ki akarjuk fürkészni, figyeljük meg őt olyan állapotban, midőn élete veszélyben forog. Tegyük föl, hajótörés érte: ott úszik a tenger habjai közt s a félelem azonnal megtanítja arra, hogy karjait fölfelé tárja ki; nem a hullámok ellen, melyek már-már úgyis eltemetik, hanem az ég felé, hogy segítségül hívja azt az Istent, kiről eddig oly könnyen gúnyolódott. Ilyenek a hitetlenek; a halál torkában, a sír szélén azonnal eszükbe jut az elfelejtett vallás.”

Ez volt az oka a nagy természettudós, Cuvier azon bátor nyilatkozatának, melyet előkelő tudósok valamely gyűlésén nyíltan hangoztatott, hogy t. i. az istentagadók kivétel nélkül vagy bolondok, vagy gazemberek.

Hiszen még a pogány Cicero is kételkedik azok egészséges elmeállapotán, kik Isten létezését tagadóba veszik. (De nat. deor., II., 44.).

Természettudósok és a hit.

„Tisztelt uram! — Igen köszönöm a bókot; nagyon megtisztelő rám nézve, hogy nem tart „szörnyetegnek”, mely nem is érdeklődik az emberi lét legfontosabb kér-

dései iránt. Már hogy aztán mennyiben „van még remény” nálam, az más kérdés; én mindenesetre nagyon kétlem, hogy valaha megadom magamat, ha eszmecseréinket sokáig folytatjuk is.

Ezzel azonban éppen nem akarom azt mondani, hogy csökönyös leszek vagy megkötöm magamat. Nem! Az *elfogultságot minden téren gyűlölöm*. S hogy önt erről meggyőzzem, nyíltan meg is vallom, hogy utolsó cikkét nagyjából teljesen aláírom s belátom, hogy napjaink korrupt társadalmi felfogásai egymagukban nem bizonyítanak semmit az önök hite ellen. Mint katonatiszt s főleg itt a fővárosban magam is ezerszer vagyok kénytelen tapasztalni, hogy ú. n. művelt közönségünk igen nagy részében igen kevés az igazságszeretet és igazságkutató komolyság, s annál több a léhaság és jellemtelenség.

Csak hogy azt az egyet nem fogadhatom el, hogy még a komolyabbak, a tudomány művelői is elfogultak volnának és elfogultságukból érdekeik kedvéért foglalnának állást a dogmatikus vallásokkal szemben. Azon elsőrangú tudósok mellett, akik Kneller bizonyításai szerint valóban hívők voltak, *igen sok hitetlen tudós is van*, bár azt sem tagadom, hogy sokan inkább hitetlenségük, mint tudásuk miatt jutnak előkelő tan székekre; és ezekről csak nem teszi fel cikkíró úr, hogy mind csupa rosszakaratból ateisták?

Elvégre is, ismétlem, a nagyszerű eredmények, melyeket ezek a hitetlen tudósok a természettudományok terén elérnek, már csak biztosítanak nekik annyi tekintélyt, hogy „mir nichts dir nichts” sutba ne vehessük őket. Remélem, hogy csak egy példát említsek, Darwin neve a cikkíró úr előtt is tekintély.

S a természettudósok mellett ott van a bölcselők óriási serege. Csak nem gyanusíthatja cikkíró úr ezeket is mind rossz szándékúaknak vagy tudatlanoknak?

Kíváncsi vagyok, mit mond erre a cikkíró úr. Majd aztán felelek én is, mert — ne tessék elfelejteni — egykönnyen meg nem adom magam.” — Ezeket írja a már előbb is említett főhadnagy.

Főhadnagy úr annyi fontos tárgyat érint levelében, hogy köteteket írhatnék, ha minden irányban kimerítően akarnék rá felelni. E folyóirat szűk kereteiben természetesen csak a legrövidebb alakban felelhetek; de további kételyeire szívesen szolgálok bővebb fejtegetéssel is.

Először azonban főhadnagy úr e mondásához volna szavam: „nagyon kétlem, hogy valaha megadom magamat”.

Egész vitánk céltalanná s eszmecserénk fölöslegessé válik, főhadnagy úr, ha itt egy kérdést nem tisztázunk mindenekelőtt. A kérdést: hajlandó-e ön egyáltalán valaha meghajolni a vallás *igazságai előtt*? Ezer-szeres tapasztalat bizonyítja és nálunk alapelv számba megy, hogy a vallási viták a legtöbb esetben haszontalanok, sőt gyakran károsak is: az ellenkező hatást érik el, mint amire céloznak.

Ez pedig nemcsak akkor áll, ha az ellenfél csökönyös és elzárkózik az igazság elől, ami főhadnagy úrnál, hiszem, ki van zárva. Nemcsak akkor, mondom, hanem akkor is, ha a vitatkozóknak bármely rejtett, talán öntudatlan ellenkezés is létezik az igazsággal s annak esetleg kellemetlen következményeivel szemben. A legtöbb vitatkozóban öntudatlanul is fennáll a vágy, hogy ne kelljen meghódolnia és ne kelljen valamely igazságot elfogadnia, melyből ránézve *kényelmetlen következtetések* folynak.

Hogy tehát céltalanul ne vitatkozzunk, mindenekelőtt kérem főhadnagy urat, kérdezze meg önmagát teljes őszinteséggel: nincs-e önben is ilyen rejtett, *finomabbajta ellenszenv* a vallási igazsággal és annak gyakorlati következményeivel szemben. Addig nem érdemes és nem is lehet az igazságot kutatni, amíg úgy nem hangoljuk magunkat vele szemben, hogy legalábbis époly szívesen legyünk készek a kényelmetlen igazságot is elfogadni, mint a kényelmeset vagy közömböset. Ez a tökéletes pártatlanság pedig kétszeresen szükséges az olyan elvont és érzékfölötti kérdéseknél, minő a vallási, mert az ily elvont kérdésekben az

emberi értelem homályosabban működik és a legjobb bizonyításokkal szemben is képes érzéketlen maradni, főleg ha valamely igazságtól annak gyakorlati következményei miatt iszonyodik.

Ezzel megfeleltem egyúttal arra az ellenvetésre is, hogy a komolyabb tudósoknak is nagy része hitetlen. Nem mondom, hogy mind „rosszakaratúak“, de hogy nincsenek abban a hangulatban, abban az állapotban, hogy igazán pártatlanul, ezen finomabb elfogultság nélkül mérlegelhessék a hit érveit: azt igenis merem állítani. Aki egyszer arra el tudja magát határozni, hogy: ha az igazság esetleg úgy kívánja, a gyakorlati kereszténység minden követelményének tartózkodás nélkül aláveti magát — gyónást, bűntöt, tisztaságot és alázatosságot ki nem véve —: azt egy nap alatt megtérítem. Csakhogy az ilyen érzelműek az egyébként komoly és okos emberek közt is igen ritkák; ez a baj, s e tényt főhadnagy úr sem tagadhatja! Bizony ide is vonatkozik Pascal mondása: „Szakíts hajlamaiddal s holnap hívő leszel!“

*

Főhadnagy úr ismételten hangsúlyozza, hogy a még mindig nagyszámú *hitetlen természettudósok* tekintélyét nem lehet kétségbevonni.¹ A nagyszerű eredmények, melyeket ezek a természettudomány terén értek, kétségkívül biztosítanak nekik annyi tekintélyt, hogy rövidesen sutba ne vethessük őket.

Ó igen, főhadnagy úr: a természettudomány terén bizonynyal tekintélyek s ott nem vethetjük meg őket; de a vallás kérdése elsősorban bölcseleti és gyakorlati kérdés, és az ilyen nem tartozik a természettudósok laboratóriumaiba!

Azt hiszem, világos, hogy *minden tudós csak a maga szakmájában tekintély*. Lehet valaki kitűnő

¹ Nem is ezt állítottuk, midőn hangsúlyoztuk, hogy az elsőrangú természettudósok legtöbbje hívő keresztény volt. Ezzel csak azt mutattuk ki, hogy a tudomány, mint ilyen, nem vezethet hitelenségre.

fizikatanár, de nagyon rossz esztétikus; lehet kitűnő régészeti tekintély, aki azonban kukkot sem ért a zenéhez vagy a szakácművészetéhez. Abból, hogy valaki nagytekintélyű orvos, nem következik, hogy pl. az építészettanban vagy jogtudományban is tekintély. Sőt ki nem nevetné ki azt a fizikust vagy vegyészt, aki az ő retortái és forrasztócsövei közt egyszercsak kijelenté, hogy a kölni dóm román stílusban épült, vagy hogy Vörösmarty nem írt költeményeket, — talán mert ő még eddig sehol sem akadt rájuk a lombikjaiban?

De hát ha ez így van, hogyan tarthatnók akkor éppen a legnehezebb tudományban: a *vallásbölcseleti kérdésekben* tekintélyeknek azokat, akik *csak* természettudósok (vagy esetleg jogászok, orvosok, történészek, nyelvészek stb.) és a szakmájukon kívül semmit sem tanultak, legkevesbbé bölcseletet és hittudományt?

Világos, hogy a csillagász a jogtudományban, a jogász a mértanban, a mérnök a filológiában, a filológus a hadtudományban csak tanítvány lehet, de tanító és tekintély még nem, ha a maga szakmájában korszakalkotó lángész is. Csak a vallás magas bölcseleti kérdései olyanok, hogy azokban mindenki tekintély lehet, aki soha velük behatóbban nem foglalkozott?

Ezeknek a szakttudósoknak, akik egy-két tárgyban otthonosak lévén, a vallási kérdésekben is tekintélyeknek akarják magukat felvetni, kitűnő leckéztetést tartott valaki, aki pedig éppen nem teológus, sőt nem is hívő, hanem istentagadó bölcselelő: *Schopenhauer Artúr*:

„Ezeket a téglis urakat meg kellene egyszer már tanítani arra, hogy a pusztá vegytannal lehet az ember még talán gyógyszerész is, de már bölcselelő nem lehet, s ugyanez áll a többi hasonló viselkedésű természetkutatóról: az ember lehet tökéletes állattantudós, akinek mind a 60 majomfaj a kisujjában van s aki kitűnően ismeri a jéghegyi bolhák lábatöréseit s az infuzóriumok gyomorbajait, de viszont, ha egye-

bet nem tanult, teljesen tudatlan és parasztember számba megy. Ez pedig mainap igen gyakori eset.

Hányszor lépnek fel mint a világ világosságai olyanok, akik megtanulták az ő vegytanukat, a fizikát, az ásványtant vagy fiziológiát, de egyébként *semmi*, aztán ezzel a tudásukkal egybevetik, ami keveset az iskolapadokról a katekizmus tanaiból magukkal hoztak, s ha aztán ezt a két dolgot nem tudják hirtelenében egymással egybeforrasztani, rögtön vallás-gúnyolókká lesznek s beállnak ízetlen, tudatlan materialistáknak. Hogy valami Plátó meg Arisztotelesz, Locke meg Kant is létezett valaha, talán hallották egyszer az iskolában, de hogy közelebbről megismerkedjenek velük, azt fölöslegesnek tartották, mert hisz ezek sem téglivel, sem retortával nem hadonáztak, sem majmokat nem tömtek ki. Ezek az emberek csak egy tanítást érdemelnek, a cifrázás nélkül való kijelentést, hogy ostoba *tudatlanok*, akiknek még sokat kell tanulniok, mielőtt ők is kinyithatják a szájukat.”¹

Newton, a nagy természettudós, aki azonban teológiát is tanult, egy alkalommal nagyon szigorúan rászólt *Halley*-re, aki előtte a hittudományokról gúnyosan nyilatkozott: „Hallgasson ön! Én tanultam ezeket a dolgokat, ön nem!” — És ugyane feleletet érdemli meg minden olyan természettudós, aki szaktudománya miatt elbizakodván, abba is bele akart szólni, amihez nem ért, amit nem tanulmányozott.”²

S tényleg, aki szemügyre veszi az ilyen szaktekin-télyek okoskodásait a vallás ellen, többnyire bámulva kénytelen látni, hogy az okoskodás főbibéje a fogalomzavar, a kérdés és a vallási érvek mibenlétének teljes félreértése. „Elítélik azt, amit meg sem értettek” — mint *Tertullian* mondja. „Bár ismerkednének meg legalább előbb a vallás üldözői a vallás tanai-val” — kiált fel *Pascal*.³ „Vizsgálódjatok — mondja

¹ Natur als Weltwille. Vorwort.

² Hammerstein: Gottesbeweise, 204. l.

³ Pensées t. II. p. 2.

ugyanazon *Tertullian* —, amint én vizsgálódtam, s akkor hinni is fogtok, amint én hiszek; mert *a vallás csak egyet kíván: azt, hogy ne ítéljétek el, mielőtt nem is ismeritek!*¹

Már most tessék megszívlelni azt a tényt, hogy ma úgyszólván minden művelt és tudós ember, ha egyáltalában tudós, csak szaktudós: jogász, katona, orvos, vegyész, állattantudós, botanikus stb. Bölcséleti képzettség mainap úgyszólván fehér holló. Ezt maguk a bölcsélet főiskolai tanárai hirdetik.

Paulsen, a nagy hírű berlini egyetemi bölcsélet-tanár, így panaszkodik egyik legújabb művében: „A tudományos kutatás hatalmas fellendülése a 30-as évek óta háttérbe szorította az érdeklődést a bölcselkedés iránt. A nagyítóüveg folytonos használata, úgy mond, elvette az emberek messzebbrelátó képességét, az általános átnézetet. Az örökös megerőltetett figyelem ezer apró, magában jelentékteien dologra odahat, hogy meggyengíti az emberek hajlamát és képességét a nagy gondolatokkal s általánosabb eszmékkel való foglalkozásra; az eszmélődő hajlam kihal; az egyes pontokra összegzett figyelem csakhamar korlátolttságot okoz: az ember csak azt látja, ami a saját szűk szakmájában van, és nem becsül semmit, ami nem mozog a megszokott sablónokban. Az orvostan és jogtudomány hallgatói rendszerint teljesen semmi bölcséleti műveltséget nem nyernek; s a többi két kar hallgatói (*Paulsen* a németországi *protestáns* teológiára gondol) szintén nem viszik többre némi felületes megismerkedésnél a bölcselettel”.²

Vallás-bölcsélettel meg a teológia képviselőin kívül senki sem foglalkozik. Már most *mi jogon* beszél hát bele a mai szaktudós, jelesül a természettudós világ a hit kérdéseibe? *Mi címen tekintély* abban, amirehhez annyit sem ért, amiből annyit sem tanult, mint a hajdú a harangöntésből?

¹ Apol. c. 1.

² Die deutschen Universitäten. 71., 530.

A darwinizmus.

„Kedves Tisztelendő úrnak igaza lehet, a természettudós nem tekintély a hittanban; de hátha a természettudós egyúttal vallásbölcse is és természettudományával a vallás alapvető tételeit, pl. a teremtés tanát megdönti? Akkor sem jöhet számításba?”

Hát például Darwin — ?? —

... stb.” — ezekkel a sorokkal keresett fel újabban egy főhadnagy.

*

Látom, már az öregágyút vontatja fel főhadnagy úr.

Darwin — !! —

Ez az a név, melyet csak oda kell dörögni a maradi istenhívőknek, s romba dől a hit rozoga épülete. Ez az a nagy ember, akire oly mellkidüllesztve hivatkozik Büchner, Vogl, Haeckel s egyéb vásárias reklámtudósok serege, magyarországi rakományosaikkal egyetemben, „A római egyházszervezet büszkén pompázó épülete, a csalhatatlan dogmák hatalmas fellegvára kártyaházként dől össze; egész könyvtárakra menő egyházi bölcsesség és korstudomány omlik s foszlik semmivé, mihelyt a kifejlődéstan napjával bevilágítunk” — mondja Haeckel, a főimpresszárió.¹

Nos hát, hogy mindjárt elején lássa, főhadnagy úr, hogy mily keveset bizonyít a darwinizmus a hit ellen, mindenekelőtt megsúgjuk azt, hogy *maga Darwin is hitt* az Istenben, mennynek és földnek terem-tőjében,² s ha később agnosztikussá, kételkedővé lett is, *tagadni* Isten létét sohasem tagadta. Az ő tana csak az, hogy az állatok, sőt *testére* nézve az ember is *talán* egy-két ősfajból fejlődtek ki különféle fajokká. Istenről, lélekről Darwin tanában nincs egy betű sem. Ezt már csak az anyagelvűek toldották hozzá, azok,

¹ *Entwicklungsgeschichte des Menschen.* (1874.) Vorrede.

² *Entstehung der Arten* (Übers. Bronn), 488. l.

akiknek *minden* jó, hacsak Istentől el- s a szenvedélyek útjára rávezet, s akik a Darwin-féle „fejlődés” elvét pompásan ki tudták zsákmányolni tanaik nyomorúságának palástolására. Már most a „kifejlődés” cégére alatt hirdethették, hogy nemcsak az emberi test, hanem maga az egész ember is csak fejlettebb majom, az egész világ pedig szintén csak a semmiségnek vagy valami sárszerű örök őszanyagnak az önkénytelen fejlődménye.

Ez a felfogás természetesen roppantul kapóra jött azoknak, akik a Teremtő és Bíró kényelmetlen gondolatától mindenkép szabadulni szeretnének. Csakis így érthető meg az a rajongó lelkesedés, mellyel az örömhírt fogadták, hogy ereinkben majomvér pezseg, s mellyel a túlzott és meghamisított darwinizmust mint bebizonyított igazságot hirdetik mainap is tanszékeken és „népies-tudományos” könyvekben, holott a komolyabb tudós világ, sőt a darwinizmus egykori lelkes hívei is rég bevallották már még a mérsékelt darwinizmusnak is a tarthatatlanságát.

Halljuk csak Virchow-ot, a legtudósabb s legtekinélyesebb darwinistát, aki 20 éven át kutatta lángezésnek minden erejével, miként lehetne a darwinizmust győzelemre segíteni; míg végre bevallotta, hogy a darwinizmust *egyetlenegy bizonyíték sem támogatja*. A kutatások a föld belsejében, a legrégebb kiásott koponyák és csontvázak, úgymond, nem mutatnak fel egyetlenegy átmeneti alakot sem az egyes fajok (pl. majom és ember) közt. „Sőt határozottan be lehet bizonyítani, hogy 5000 év alatt egyetlenegy említésre méltó alakváltozás sem ment végbe.”

„Minden kutatásunk tapasztalati eredménye csak messzebb vezetett a kitűzött céltól... *Nem taníthatjuk, nem hirdethetjük mint a tudomány vívmányát, hogy az ember a majomtól vagy bármely más állattól származik.*”¹

Persze nem minden darwinista ilyen őszinte. Van

¹ Die Freiheit der Wissenschaft, 30. s. k. 1.

akinek csak az a célja, hogy „köveket hajítson a kereszténység kertjébe”, s akinek elég az, hogy: „a teremtőt minden okoskodás nélkül ki kell hajítani az ajtón” (*Vogt*¹); vannak köztük — éppen a legnevezetesebbek közt — rajtakapott csalók, mint *Haeckel*, akiről *His* tanár mondja, hogy lehet nagy pártvezér, de aki maga lemondott a jogról, hogy komoly kutatónak tartsák.²

De legyünk rövidék, főhadnagy úr. Ha bő felvilágosítást kíván a darwinizmusról, szerezzé meg a (protestáns) *Wigand* 3-kötetes kitűnő munkáját.³ Itt csak röviden összegezzük a mai kutatás végeredményeit:

1. A darwinizmust *egyetlen tény sem bizonyítja*. (Csak annyi igaz az egészben, hogy bizonyos *szűkhatárú fejlődésről* lehet szó, de csakis lényegtelen dolgokban.)

2. A darwinizmus oly nehézségekbe ütközik, melyeket megoldani nem lehet, s azért nemcsak nem *igaz* vagy valószínű, de mégcsak *nem is lehetséges* a feltevés, hanem merő beteges képzelődés.

3. De ha lehetséges, sőt bizonyos volna is a darwinista feltevés: még mindig megoldatlan maradna a kérdés: honnan van a világ? Az anyag? Az erő? A fejlődési törekvés? Az élet? Az ember szellemi tehetsége és lelke? Minderre a darwinizmus alapján állva sem találunk kielégítő feleletet Isten nélkül.

4. Végre tény az, hogy a darwinizmussal a mai

¹ L. Nilkes—Hodács: Modern hitvédelmi fegyverek, I. k., 54. és 58. szám.

² U. o. 51. sz. Hogy nevezetesen, a magyar darwinisták is mily leplezetlen gonoszakarattal és igazsággyűlölő célzatossággal iparkodnak folyóirataikban s könyveikben a közönséget a rég lecáfolt majommesékkal megtéveszteni, többször kimutatta többek közt *Dudek János* dr. egyet. tanár az „Egyetemes Krit. Lapok” és „Religio” c. kitűnő tudományos folyóiratokban.

³ Dr. A. *Wigand* (a növénytan tanára a marburgi egyetemen): Der Darwinismus u. die Naturforschung. Braunschweig (1874. Vöweg). — Kitűnően tárgyalja e kérdést. *Pesch T.* is: Welträtsel, II. kötet (Freiburg, Herder, 1883.) vagy *Dudek*: Ker. vallás apológiája. (Bpest, Szent István-Társulat, 1893.)

természettudomány is rég szakított. Reklámirók és zugtudósok persze továbbra is fognak a közönségnek a kényelmes tanok hangzatos hirdetésével hízelegni, a „művelt” közönség pedig siet a majom-elméletet az életbe átvinni; de ez nem változtat a dolgon. Hitetlen tudósok is, pl. a német egyetemek tanárai, csak mosolyogni tudnak a darwinizmus agyrémmeséin, sőt szégyenlik, hogy a darwinláz valaha őket is elragadta.

Igy nyilatkozik pl. a hírneves *Du-Bois-Reymond*, így *Driesch*, aki a „*Biologisches Zentralblatt*”-ban így ír: „A darwinizmus már csak a történetírásé, épúgy, mint századunk másik kuriózuma: a Hegel-féle bölcselet is. Mindkettő ugyanegy témát variál: hogy miként lehet egy egész nemzedéket az orrán vezetni, — és bizony nem fog sok becsületet szerezni tűnő századunknak a jövőendő kor szemében!” — Hát akkor mit hozakodnak elő vele még mindig, mint valami egetverő öregagyúval?

„Büchner álláspontján.”

— Ön tehát csakugyan meg van győződve róla, hogy a mindenség gépezete Isten és lélek nélkül is foroghat?

— Ismétlem, e tekintetben a német bölcselettel tartok. Büchner álláspontján állva az erőt és anyagot tartom végső létoknak, ha úgy tetszik: istenségnek.

— Jól értettem? Valóban Büchnerre tetszett hivatkozni? Az „Erő és anyag” szerzőjére, mely minden európai nyelvre lefordítva, több száz kiadást ért?

— Teljesen. S ön ezt csodálatosnak találja?

— A legfőbb fokban. Mert én önt, főhadnagy úr, művelt embernek tartottam.

— Nos és?

— Mint művelt embernek, uraságodnak tudnia kellene, hogy Büchnert csak a — lebujlapok tartják tudósnak.

— Tagadom! Ha műve több száz kiadást ért...

— Éppen ez sejteti, hogy nem valódi tudományos

mű. Komoly tudományos művek nem fogynak el oly rohamosan. Viszont a Zola- és Bebel-féle csócselék-filozofémák...

— Hagyjuk azt, ezeknél nem is keres senki tudományos kutatást.

— Mint művelt embernek, uraságodnak tudnia kellene azt is, hogy Büchnerrel és egyáltalában a póre *anyagelviséggel* a tudomány, még a *hitetlen* is, még a *német* is, végleg szakított. A darwinizmussal, legalább amennyiben az anyagelviséggel rokon, manapság természettudós vagy bölcselő nem foglalkozik többé, hacsak valamit is ad magára. És ezt nem én mondom, hanem mondják maguk a német egyetemi tanárok. Ismeri ön Du-Bois-Reymond híres beszédeit? Nos ez a név mindenesetre van akkora tekintély, mint száz Büchner együttvéve. És ez a tekintély a német orvosok és természettudósok gyűlésein, majd egyetemi rektori székfoglalóján őszintén bevallotta, hogy a mai tudomány — minden részleges vívmány dacára — a tudomány legfőbb kérdéseire semminemű kielégítő választ nem bír adni. Az anyag eredetéről, a mozgás eredetéről, az életerőről...

— Talán az úgynevezett *lelki jelenségekről* sem?

— Azokról sem. Ha megengedi, saját szavait idézem: „Micsoda összefüggés képzelhető egyrészt bizonyos atómk bizonyos mozgásai közt az agyamban, másrészt a rám nézve teljesen eredeti, tovább meg nem határozható és el nem tagadható tényekben, hogy: „*lájdalmat* érzek, *örömet* érzek; édeset ízlelek, rózsaillatot szagolok, orgonahangot hallok, pirosat látok”, s az egyenlőkép bizonyos tudatról, hogy: „*tehát vagyok*”? Hiába, az tökéletesen és örökre érthetetlen dolog marad, miért ne legyen az egy sereg szén-, hidrogén-, nitrogén-, oxigén- stb. atómra nézve tökéletesen mindegy, hogy hogyan fekszik és mozog, hogyan feküdt és mozgott, hogyan fog feküdni és mozogni... Hogy főkép magasabb, szellemi folyamatokat az ismert agy-atómk mechanikájából megmagyarázni teljesen lehetetlen és örökre lehetetlen marad, nem

szorul bő fejtegetésre...“ Természettudósunk itt oly szakadáshoz ért, melyen nem visz át sem híd, sem szárny: eszünk és tudásunk határán vagyunk.

— Ki volt különben az a Du-Bois-Reymond?

— Berlini egyetemi tanár, orvos és híres elektrofizikus: több tudományos műszer feltalálója...

— Tehát tekintély?

— Legalább a természettudomány terén mindenestre. Említett beszéde miatt sokan egyenesen Kant mellé helyezték.

— De úgy-e, vallásos ember, aki előítéletek között mozgott?

— Ő nem! Ő *ateista*. Csakhogy legalább becsületes ateista, amennyire ateista becsületes lehet. Ő legalább nyíltan ki merte mondani, hogy hit nélkül a világ nagy talányait megoldani képtelenek vagyunk. Sőt ki merte mondani azt is, hogy „az egyetlen út a kibontakozás felé a természetfölötti elv”. És erre az útra csak azért nem lépett rá, mert szerinte természetfölötti mozgató erők *nem illenének bele* fogalmaink világába.¹ Egyéb bizonyítékot a „természetfölötti elv” ellen nem hoz fel.

— És nem szólalt fel senki a modern tudomány eleszólásai ellen?

— Voltak, akik felszólaltak, sőt heves vita támadt az „Ignoramus et ignorabimus” körül. Du-Bois-Reymond azonban nyolc évvel utóbb megállapíthatta, hogy bizonyítékai ellen, melyekkel az öntudat mechanikai magyarázatának tehetetlenségét kimutatta, „egyetlen egy szóval sem állt senki sorompóba: csak ellentmondó állításokat hordtak össze ellene”. E szerint egy a bizonyos, főhadnagy úr: az, hogy még a *hitetlen tudomány* sem akar többé azon csupasz anyagelvi szájhősökkel egy malomban örölni, kiknek Haeckel és Büchner — nálunk pedig holmi Somló Bódogok — a főképviselőik.

¹ Über die Grenzen des Naturerkennens. Die sieben Welt-räthsel, Leipzig, 1882. 36, 6., 76. l.

Rátótiak és — a berlini tanárok.

Ismeretes dolog, hogy a német, főleg a berlini tanárok minálunk sokaknál orákulumszámba mennek. Tényleg el kell ismerni, hogy a *tapasztalati* tudományok terén legelső tekintélyek, sőt a bölcseleti kérdésekben bizonyos előkelő mérsékletet és szerénységet tanusítanak. Így Paulsen és Du-Bois-Reymond nyíltan megvallják, hogy a modern (hitetlen) bölcselet minden téren csődöt kénytelen mondani.

Abban azonban már ők is a rátótiakhoz hasonlítanak, ahogyan e vallomás kellemetlen következményei közül kibontakozni szeretnének.

Krónikadolog, hogy midőn egyszer Rátóton két szabó és csak egy varga lakozék, és a vargát valami bűnéért a vármegye halálra ítélte: a rátótiak folyamodást menesztettek a tekintetes vármegyéhez, hogy minekulána nekik a varga *kell*, szabó meg úgyis kettő van, méltóztatnék a varga helyett inkább az egyik szabót felakasztani.

Azok a tanár urak sem mindig csak arra néznek, hogy az igazság és méltányosság, hanem aszerint bántanak el az *észokokkal* is, hogy *kell-e nekik* vagy sem?

Kimondják, hogy ez, meg az, meg amaz, ami letagadhatatlan tény, világfeletti rendező (Isten) nélkül lehetetlen. Ebből józan ész és igazság szerint csak egy következik: hogy tehát Isten is épúgy létezik, mint az a világ, mely nélküle nem létezhetik. Ész és igazság szerint tehát a hitetlenséget nyíltan el kellene vetniök s az egyedül lehetséges, józan világmagyarázato. elfogadniok.

De itt ők a rátótiak példáját követik. Nekik a varga *kell*: vesszen hát a szabó, ha ártatlan is, mint a bárány. Nekik a hitetlenség *kell*. Természettőlötti mozgatóerő nem illik bele a mi fogalomkörünkbe", — amelyben oly jól, oly szabadon érezzük magunkat, s ahol nincs örökké önmegalázásról, parancsolatokról és szenvedélyek fékezéséről szó! „Ahol természettőlöttiről van szó, ott a tudomány véget ér.” Igen, véget ér,

nem mintha nem vezetne éppen a tudomány a természetfölötti világ bebizonyítására, mit Du-Bois-Reymond indirekte éppen kimondott; hanem amennyiben a modern hitetlen tanároknál minden tudományosság véget ér ott, ahol a kelletlen természetfölöttiről szó esik, és átadja helyét a — rátóti logikának!

Természet-e az Isten?

A darwinizmusról szóló cikkünkkel, ügylátszik, darázsfészekbe nyúltunk.

A főhadnagy levelén kívül még két támadó levél fekszik előttem. Az egyik egy egyetemi orvostanhallgatótól, a másik egy — mesterembertől. Végezzünk előbb ezekkel.

Az orvostanhallgató ezeket írja: „Nem tudom fel fogni, miként lehet valaki oly rövidlátó, mint a cikkíró úr. Azért, mert Virchow-ék szerint a kifejlődési elmélet még nincs bebizonyítva, még nem lehet azt mondani, hogy a kifejlődés tana elvetendő. Ha 5000 év alatt nem történt is faji változás, nem történhetett-e 5000 millió évszázad alatt?”

„Itt meg kell jegyeznem azt is, hogy a cikkíró a fejlődés fogalmával sincs tisztában, mint azt az első, Miért hiszünk? című cikkének 1. pontja is elárulja. A modern evolucionalisztikus felfogást az még nem dönti meg, amit ő felhoz. Az entrópia elvéből az következik ugyan, hogy „ez a világ” egykor nem létezett. Persze, ez a világ, ezekkel a természeti törvényekkel talán nem létezett; de miért ne létezhetett volna talán más világ, más törvényekkel, mely aztán tönkrement, de aztán a fejlődés örök elve szerint új világgá alakult, hogy úgy mondjam, főnixként saját hamvaiból új életre s fejlődésre kelt; és talán majd évmilliárdok után újra tönkremegy s újra más világgá fejlődik, s így tovább — vég nélkül...”

Rövidlátásom ellenére ismerem jól ezt a divatos felfogást. A 30 krajcáros Tudományos Zsebkönyvek

és egyéb „népies tudományos” bölcseségek kedvenc felfogása.

De annak dacára, hogy ismerem, nem találok benne semmi imponálót.¹

Ha ilyen teljesen önkényesen összehordott meséknek és nemcsak teljesen bebizonyítatlan, de a tudománnyal egyenesen ellenkező képzelgéseknek valaki előtt tudományos értékük van, az ezzel elárulja, hogy neki *minden jó*, hacsak az Istentől megszabadít. Ez azonban nem tudományos álláspont, és egyenes ellentéte az igazságszeretetnek.

Azáltal, hogy még a természeti törvényeket is függeszthetőknek tartja, szakít minden tapasztalással és tudománnyal, minthogy a tudomány éppen az állandó természeti törvények alapján áll.

De a józan ésszel is szembeszáll, midőn azt is lehetségesnek tartja, hogy egy tönkrement világból, melyben minden mozgatóerő végkép kimerült, egyszerre egy új, erővel tele világ „fejlődjék”. Az ilyen „fejlődés” csak szép szóval takart ostobaság, mert tökéletesen annyi, mint meg nem lévő dolgoknak minden előidéző erő nélkül való hirtelen itt-termése; mert az „örök fejlődés törvénye” nem előidéző erő, hanem üres frázis, és az előidéző erők éppen a feltevés szerint is mind megszűntek.

Épígy gyerekes képzelgés és képtelenség az a feltevés, hogy a természeti törvények valaha megváltozhatnak. A legfontosabbak egyúttal metafizikai elvek is, ezek pedig sohasem változhatnak. Az abszolút hideg sohasem idézhet elő meleget; az abszolút nyugalom nem változhatik át erővé, energiaóceánokká; a halálból nem születik élet; a semmi sohasem hozhat létre valamit: aminek valamije nincs, azt nem adhatja másnak soha; ami valamit elveszt, a veszteség által nem lehet nagyobbá; — amíg józan eszünket szegre nem akasztjuk. Pedig az ön „evolúciója” éppen ezeken az

¹ Bővebben kimutatja e felfogás tudománytalan voltát *Epping: Kreislauf des Kosmos* c. művében (Freiburg, Herder).

örökérvényű természeti törvényeken gázolna keresztül! A Münchhausen báró kalandjai sokkal komolyabb tudományos dolgok, mint az önök örökös fejlődései! Hanem persze Isten s a teremtés gondolatától kell szabadulni, s akkor jó ezeknek az „exakt” tudományos uraknak a legszédítőbb Münchhauseniáda, a legtar-
kább delírium is! Egy rettenetesen laza „*talán*” elég nekik, hogy az Istennel s az örök élet óriási fontos-
ságú kérdéseivel ne törődjenek többé!

Pedig még ez a laza „*talán*”, ez az örök fejlődés sem teszi fölöslegessé az *Isten* létét. Még akkor is kérdés: ki alkotta azt az örökké fejlődő világot? A fejlődés elvét? Az életet, a lelket stb.? Avagy önmagától való a világ? Csakhogy a bölcsélet kimutatja azon tételt, hogy ami önmagától van, soha semmikép meg nem változhatik; a világ pedig éppen e felfogás szerint a legmerészebb változásokon bukfencezik keresztül...

Nem, nem, uram; ilyen „főnix”-mesékkel nem lehet világproblémákat megoldani, illetőleg megkerülni; s ha már annyira jutottunk a gondolkodás terén, hogy a főnix¹ képtelen meséjére hivatkozva, magából a halálból akarunk életet, a világ tönkrementéből, az erők megsemmisüléséből akarunk új, erőteljes világokat előfilozofálni, akkor inkább mondjunk le minden gondolkodásról. Akkor aztán legalább remélhetjük, hogy hátha odafejlődik a világ, hogy a természet törvényei megfordulván, éppen az lesz a legokosabb ember, aki a legostobábban vagy inkább semmit sem gondolkozott, s akkor saját hamujából kel fel gondolkodóképességünk — főnixként — új életre és fejlődésre.

*

A *mesterember* levele pedig ezeket tartalmazta:
„... Ne csodálkozzék a cikkező úr, hogy mesterember létemre vitába bocsátkozom, de én sokat utazott és

¹ A főnix-et különben Strauss Dávid szerződtette először a képtelenségek költői alakú álcázására. L. „Der alte u. neue Glaube”, 151. l.

olvasott mesterember vagyok és felvilágosodottan gondolkodom.

Azt állítom, hogy mindahhoz, amihez az író úr az Istent ítéli szükségesnek, elegendő a természet is. Ez mozgatja a világot az ő csodás erőivel . . ."

Mondja csak, felvilágosodottan gondolkodó mesterember uram, gondolkodott-e már valaha világosan arról, hogy *mit ért ön természet szón?*

Valami kísértet-e az, talán valami bűbajos mesebeli mumus, aki a növények s állatok belsejében búj-kál s úgy hajtja a világ gépezetét? Mi az a „természet” voltakép? Maguk a tárgyak-e, vagy pedig valami más a tárgyakon kívül? Magától való-e? Örök-e? Van-e neki *értelme*, vagy nincs-e? Vagy talán maga a *véletlen* a természet?

Majd ha erre megfelel, kap bővebb választ is; de addig nem tudhatni, mi a tulajdonképpeni ellenvetése. Mert „természet” szón *igen sokat* lehet gondolni (bár viszont, tessék elhinni, *nagyon keveset is!*).

Én úgy tudom, hogy a természet maga a világ az ő állandó törvényeivel egyetemben, melyeket a legfőbb törvényhozó a dolgok lényegébe beoltott. Már hogy ez a természet hogyan helyettesítheti az Istent, holott éppen hozzá *utal*, nem tudom felfogni. Hiszen éppen a nagy természet és az ő belső törvényei mutatják és bizonyítják a nagy Alkotó és Rendező létét mindenkinek, aki — nem annyira sokat olvas és utazik — mint inkább egy keveset *gondolkozik*.

A két utolsó ellenvetés oly magas tudományos színvonalon áll, hogy indítatva érzem magam még a magam részéről is megtoldani az ellenvetéseket. Hadd lássa a mesterember úr, meg az orvostanhallgató úr, hogy *semmi sem könnyebb, mint úgynevezett ellenvetéseket csinálni a vallás ellen*.

Mégpedig egy igen híres német filozófusnak, Schopenhauernek a gondolatát írom ki. (Ha Strauss Dávid kiírhatta, kiírhatom én is, főleg önmagam ellen!) Az érvelés egyszerűen lesujtó erejű. A csillagászat-

ból indul ki: lehet-e ennél magasabb kiindulópontot csak képzelni is? Halljuk tehát és reszkessünk.

„A komolyan értett teizmus (az Isten-elmélet) szükségkép feltételezi, hogy a világ két részből áll: mennyből és földből; ezen szaladgálnak az emberek, amazon ül az Isten, aki őket kormányozza. Ha már most a csillagászat elveszi a mennyet, hát ezzel együtt elvette az Istent is. A csillagászat pedig tényleg annyira kiterjesztette a világot, hogy az Istennek már egyáltalában nem marad hely.” (Parerga u. P., I. 55.)

Lám, kérem, ilyenek a világhírű bölcsek, mihelyt Isten ellen mennek. Ekkora gyerekesség! Mintha a hit az Istent és az ő „mennyorságát” anyagi, helyet elfoglaló dolgoknak képelné, melyet talán deszkakerítés választ el a csillagvilágtól! Mintha Isten nem volna tiszta szellem, mely ott is, sőt éppen ott különösen is jelen van, ahol teremtményei vannak, s mintha valami kuckóra volna szüksége, ahol meghúzhatná magát s ahonnan „ülve” (!) kormányozhatná a világot. Hanem hát hangzatos, tele tudományos szólamokkal, s ennyi elég a közönség megtévesztésére, mely talán éppen azt óhajtja, hogy megtévesztessék.

De már csak az is alávaló humbug, hogy a csillagászat annyira kiterjesztette határait, hogy Isten számára nem maradhatna hely, ha szükség volna is rá. Ez egyszerűen hazugság. A csillagászat messzire jutott, de a világűr végére nem, mert az végtelen.

Csakhogy, mint *Roscher*, a nemzetgazdaságtani író igen jól mondta: „Mihelyt az Isten ellen megy, a legokosabb ember is megbolondul”.

Az élet és a Teremtő.

Ezzel visszatérhetünk a főhadnagyhoz, akinek ellenvetései határozottan rendezettebb eszmemenetet árulnak el. Újabban így ír:

„... A divatos, de magam is látom, erősen darwinista felfogást már most mellőzve, hivatkoznom kell arra, hogy a mai természettudomány még másképp is

gyengítette az ósdi istenérveket. Nevezetesen az *élet* első eredetére nézve nem tarthatni fenn többé a régi okoskodást; hogy t. i. az élőlények hirtelen fellépése a merő élettelen anyag kora után teremtetést tételez fel. Ma azt tartjuk, hogy régebbi időkben, roppant hosszú időközök folytán és kedvezőbb körülmények közt könnyen létrejöhetett az első protoplazma-anyag s az első eleven sejt, melyből könnyen fejlődhetett a többi élőlény . . .”

Felelet. 1. Hogy mindjárt ezzel az utolsóval kezdjük: még ha az élettelenből valahogy létrejöhetett volna is az első sejt, ebből a többi százezerfajta élőlény éppen nem keletkezhett könnyen. Ez megint csak az a darwinista mese. Az egész természet csupa cáfolat rá.

2. Ami belsőleg *képtelenség*, az sem rövid, sem hosszú idő alatt, sem „kedvezőbb”, sem rendes körülmények közt, sem régebbi, sem újabb időkben meg nem történhetett. A főhadnagy úr idézte felfogás (az ú. n. ősnemzés feltevése) pedig képtelenség, mert élettelen anyag soha pusztá fizikai vagy kémiai úton nem válhatik élővé, — épúgy, amint ezer és millió gőzgép soha semmi „kedvező” körülmény közt sem változhatik eleven gépésszé. Amije valaminek *nincs*, azt nem is adhatja senkinek.

3. A „kedvező körülményeket” a vegyi műtermekben ezerféle változatban előállítják ma is: de élőlényt soha nem hoztak létre élettelenből, s aki *Pasteur* világhírű kísérleteit ismeri, nem kételkedhetik róla, hogy az ősnemzés természettudományilag teljes lehetetlenség.

4. Maguk a hitetlenek, sőt maguk az ősnemzés hívei is bevallják, hogy az ősnemzés megfejthetetlen nehézségekbe ütközik és semmivel sem bizonyítható. Így *Virchow*, aki 1877-iki híres beszédjében így szólt: „Igaz, hogy nincs egyetlenegy valódi tény mellettünk, mely azt mutatná, hogy valaha ősnemzés történt . . . Soha senki nem látott ősnemzést, s aki azt állította, hogy látott, azt megcáfolták — nem ám a hittudósok,

hanem a természettudósok". Ugyanígy ír Dubois-Reymond („Über die Grenzen des Naturerkennens").

A magyar *Pallas Lexikonban* persze oly cikket találni „ősnevezés" címmel, mely először kimutatja, hogy az ősnemzést nem lehet elfogadni, s a végén — más szóval ugyan, de tényleg — elfogadja azt. Nem tudta, mit beszél.

5. De mi lehet e nevetséges következetlenségnek oka? — kérdezi bizonynyal főhadnagy úr.

Ó, nagyon egyszerű. Ugyanazon *Virchow* bámulatos őszinteséggel adja meg rá a feleletet. Fentebb idézett beszédjében, ott, ahová én a pontokat (...) tettem, a következők állanak még: „Mindazonáltal megvallom, hogyha el akarom képzelni, hogyan jöhetett létre az első élőlény, nincs más hátra, mint hogy az ősnemzést fogadjam el. Világos! Ha nem akarom (!) a teremtési elméletet elfogadni, ha nem akarom hinni, hogy volt egyszer egy teremtő, aki fogta a földgörgyöt s az eleven életet beléfújta; ha helyett a magam módján akarom a dolgokat magyarázni, akkor az ősnemzéshez kell folyamodnom. Harmadik eset nem lehetséges. Más nincs hátra; ha egyszer kimondjuk: „a teremtést nem fogadjuk el, és magyarázatot mégis keresünk", akkor ezen első tétel után a másodikat is okvetetlenül ki kell mondanunk: „ergo elfogadjuk az ősnemzést. De bizonyítékot nem tudunk rá".

Hasonlóan fejti meg *Dubois-Reymond* is a hét nagy „világtalányt", köztük azt, miként fejlődhetett az élettelen anyagból nemcsak élőlény, de sőt érző, láto, halló, örvendező, szenvedő, gondolkodó, szabadon akaró és öntudatos élőlény. Természetes magyarázat, mondja, nincs e kérdésekre vonatkozólag; természetfölötti beavatkozás, és teremtő pedig nekünk, modern embereknek, nem kellene (miért nem? mi bennünk az észellenes?): tehát nem tudni, mikép jöttek létre; és ezzel vége minden kutatásnak. — Pedig, ismételjük, most csak a komolyabb, nyugodtabb tudósokról van szó: mert a legtöbb hitetlen tudós egyáltalában

nem néz észokokra, hanem ha a hitről van szó, egyszerűen dühbe jön, mint a bika a vörös posztó láttára.

Mint a gyermek a kísértettől, úgy reszketnek ezek az urak az Istentől. Nem mondják miért, de nem kell nekik, s azért inkább elfogadják azt is, amit nyilvánvaló képtelenségnek ismernek. A józan ész így okoskodnék: az élet vagy ősnemzés vagy teremtés által jött létre; márpedig ősnemzés és őssejlődés (főleg eszes lényeké a durva, holt anyagból) lehetetlen, mint a bölcselet s a természettudomány kutatásai mutatják; tehát teremtő lépett közbe.

Ítélje meg mármost főhadnagy úr maga: kinek az okoskodása józanabb, tudományosabb és igazgyszeretőbb: a hívőé, vagy a hitetlené? És melyik félre illik inkább *Virchow* szava:

„Kevés korszak volt még olyan, mint a mienk, midőn a *legfontosabb problémákkal oly könnyelműen, mondhatnám, eszelősök módjára bánnak ell'*”

A bölcselet és a hit.

Főhadnagy úr! — Előbbi levelei egyikében a bölcselőkre is hivatkozott, mint komoly tudósokra, kik a hittel szakítottak.

Ismét oly tárgy, melyről mondhatatlan sokat lehetne írni. Értjük be itt is némi összefoglalásával azoknak, amiket részletesebben és bővebb bizonyításokkal megtalálhat bármely apologetikai kézikönyvben.¹

1. Tény, hogy még egyetlen hitetlen bölcselő² sem maradt a hitvédőkkel szemben győztesként a téren. A közönség, melynek a hitetlenséget és sokszor az erkölcstelenséget is szentesítő bölcselők hízelegtek,

¹ Ajánlatosak főleg Hammerstein, T. Pesch, Nilkes, Hettinger, Bougaud, Gutberlet, Dudek stb. részben már idézett művei.

² *Hitetlen* bölcselő, mert a bölcseletnek igen sok nagy művelője hívó volt (Descartes és Leibnitz is). A keresztény bölcselet ma is virágzik, és arra nézve nem áll, amit a következőkben a bölcseletről mondunk.

megtapsolta ezeket és bölcseletüket átvitte a gyakorlatba, de egyetlenegy tételre sem mutathatnak rá bölcseleti ellenfeleink, melyet mint bebizonyított igazságot s a tudomány vívmányát állíthatnák velünk szembe. Mellőznek, agyonhallgatnak, általános szölamokat hangoztatnak; de tényleges eredményre egyre sem hivatkozhatnak; ami onnan is látszik, hogy még mindig új utakat keresnek, hogyan támadhatnának ellenünk, s mindegyikük más úton halad.

2. Alig van két modern bölcseelő, aki egyazon világnézetet vallaná. Többnyire egyik a másikat még jobban szidja s gyalázza, mint a hitet, melyet közösen támadnak! Olvasná csak el, főhadnagy úr, hogyan piszkolódik pl. *Fichte* Kanton és *Kant* Fichtén, *Schopenhauer* Hegelen és Kanton, *Hartmann* és *Nietzsche* pedig valamennyin stb., stb. — pedig ezek mind elsőrangú divatos bölcseleők! Főleg Kantot, a leghíresebbet, a legtöbb lerántja a sárga földig. Hogy lehet ezeknek igazuk? hogy lehetnek egyszerre mind megannyi tekintélyek velünk szemben, amikor ők maguk mondják egymásról, hogy nem kell nekik hinni.

3. Az összes bölcseleők, akik a vallás ellen írtak, oly nyilvánvaló képtelenségeket voltak kénytelenek összehordani, sőt kiindulópontul választani, melyeket józan ember soha semmi körülmény közt el nem fogadhat, s melyeket ők maguk sem hisznek. Csak egy-két példa:

Kant, a legeslegtekintélyesebb, akinek rendszerét ma is sokféle alapvetőül tanítják az egyetemeken, kénytelen kijelenteni, hogy amint az Istenről nem tudhatjuk, hogy létezik-e (ami pedig nem igaz; de ő állítja), úgy *önmagunkról sem tudjuk, létezőnk-e vagy sem*, és hasonlóképp az egész világról nem tudjuk, hogy nemcsak a szemünkben (és egyéb érzéseinkben) van-e meg, míg mi azt hisszük, hogy tényleg létezik. Nos hát kérem, ha már nemcsak a fényes napot az égről, hanem az egész világot, sőt önmagunkat is le kell tagadnunk a valóságok színpadjáról, csakhogy az Isten

létében „bölcseletileg” kételkedhessünk: akkor már valóban jól állunk. Gratulálunk; de nekünk, azt hiszem, elég, ha az Isten léte csak olyan valószínű, mint a saját énkünk léte!

Egy másik igen neves és nagybefolyású filozófus, *Hegel*, azt mondja bölcselete alapelveinek, hogy egyazon dolog lehet is valami, nem is. Kétszer kettő öt is, meg nem öt is lehet. Én vagyok is nem is. „Ami a világot egyáltalában mozgatja, úgymond, az az ellentmondás, és nevetséges azt mondani, az ellentmondás lehetetlen.” Én, úgymond ő, csakis azért vagyok én, mert *nem-én* is vagyok. — Ebből is elég!

Egy harmadik szerint a világ nem más, mint a kristályosodott *rosszakarat* és *boldogtalanság*. (Kinek a boldogtalansága — kérdezzük, mire a bölcselelő azt feleli, hogy senkié. Maga a fennálló örök boldogtalanság.) — Egy negyedik szerint az egész világ nem létezik, hanem csak álom; álmodom pedig én; de én magam sem létezem, hanem csak álmod engem valaki, akit szintén csak álmodnak olyanok, akik maguk is csak álmoképek. Stb., stb. — Hát még az anyagelvűek, akik szerint a legelvontabb gondolat, kívánság, érzelem, eszményi törekvés stb. sem más, mint *agyváladék*, olyan, mint az, amire a zsebkendő való; vagy a panteisták (monisták), akik szerint minden kis atom maga az istenség, az összes élőlények és mi magunk is csak egy „isten” részecskéi, megnyilatkozásai, alakulásai vagyunk, és Hunyadi csatáiban is csak az „isten” harcolt mint magyar önmaga mint török ellen... De legyen elég; kár a papirosért.

Hja kérem, ha ez is bölcselet, akkor ám legyen a bölcselet hitellenes, de akkor meg a józan ész is bölcseletellenes! Hanem hát ilyen is jó a mai világnak, csak Isten ne legyen. És az ilyen bölcseletnek neve van, ezt egyetemeken tanítják, s úton-útfélen magasztalják, míg valódi tudós bölcselelőket, ha hívők, nem engednek érvényesülni sehol. Kant nevét minden gimnazista tudja, míg egy Suarez, egy Liberatore, egy Gutberlet stb. nevei ismeretlenségbe vesznek.

4. Tényleg be is vallják a legmodernebb bölcse-
lők, pl. a berlini *Paulsen*, hogy a bölcseletnek siralmas
az állapotja; sőt hogy csődöt vall; nincs semmi közös
szilárd alapja; a vélemények éppen a legfontosabb
kérdésekben a szélrózsa minden irányában szétágaz-
nak stb., stb. Ez mind igen szép, akarom mondani, igen
szomorú; de akkor aztán kérjük, ne is tessék erre a
bevallottan csődbe került „tudományra” mint tekin-
télyre hivatkozni azon hit ellen, melyet, mint a nagy
Napoleon Szent Ilona szigetén mondta, az összes népek
vallottak s a legnagyobb szellemek igaznak tartottak.

A mai hitetlen bölcseletről is áll, amit *Reinke* a
hitetlen tudományról általában mond: „Az ateizmus . . . ,
ügylátszik, azon benső viszonyban gyökerezik, mellyel
némelyek Istent elfogadni vonakodnak, s azon félelem-
ben, hogy a világtalány olyan megoldásra talál jutni,
amelyet nem szeretünk; azonkívül része van benne a
kórságos öntúlbecsülésnek is. Az ateizmus semmi
áron sem *akarja* az istenség kormányát elismerni,
s következésképp nem szabad róla a természetből meg-
bizonyosodnia. Ez az ő logikája”.¹

Vagy ahogy a divatbölcselelő, az örültházba jutott
Nietzsche szövegezte: „Ugyan, hogy egész szívemet
feltárjam, — ha mégis *volna* is Isten: hogyan viselném
el én, hogy *nem én vagyok az?!*”

„A gonoszság önmaga ellen hazudott”, mondja az
írás. A gonosz akarat önmagának is képes hazudni.
Az igazságtól elfordítják fülüket és rémmesékre tér-
nek. Ez fejt meg a modern bölcselet hitetlenségét is.

Végszó.

„... Szíves útmutatása máris annyi új szempon-
tot nyitott meg előttem s annyi tanulmányozni való
kérdés iránt keltette fel érdeklődésemet, hogy bizony-
nyal jó időbe kerül, míg mindezt teljes kedélynyu-
galommal úgy magamban feldolgozhatom. Hozzá éppen

¹ „Die Welt als Wille”, 460. l.

most küldtek X-be, hol új, időtrabló teendők halmaza vár rám s vallási tanulmányaimnak kedvem ellenére is határt szab. Azért egyelőre köszönöm szépen, tisztelendő uram, valóban meg nem érdemelt türelmét és szívességét, mellyel minden újabb nyakaskodásomra azonnal bő feleletet írt; viszonzásul csak azt az egyet ígérhetem, hogy minden elfogultságot félretéve, őszinte igazságérzettel fogom mindazt áttanulmányozni, ami Önnek oly szent, s amire oly lekötelező készséggel figyelmessé tett. Ha azt gondolja, hogy imái által célom — az igazság — elérésében segítségemre lehet, legyen szabad magamat azokba is ajánlanom...

Még egyszer forró köszönetet mondva stb. . . .” — e sorok érkeztek hozzánk egy főhadnagytól.

Szinte fájlalom, főhadnagy úr, hogy eszmecserénknél a körülmények, melyeket teljesen méltatni tudok, véget vetnek; hisz még annyi mindenféle kellene figyelmét felhívnom. Amit idáig mondtam, még nem is volt voltaképpen megokadatolása az eredeti első kérdés egész terjedelmének, hogy: „*miért hiszünk?*” — csak néhány irányító szempont, néhány, mintegy találmomra kiszakított gondolat, mely csak arra volt hivatva, hogy a magántanulmányt és további eszmélkedést a divatos tévedések és előítéletek süppedékeitől menten megtartsa az őszinte igazságkutatás ösvényén.

De azért nem nyugtalanít, hogy tökéletlen munkát végeztem; nem, és pedig épp azért nem, mivel ez *irányban* szóval és írással *tökéletes* munkát úgysem lehetséges végezni. Az észokok és érvelések *nem elegendők*, nem is *elsősorban* irányadók, ha arról van szó, hogy valakit a vallási igazságra elvezessünk. A hit nemcsak meggyőződés, hanem *kegyelem* is, sőt *elsősorban* emez; s a kegyelmet nem viták, nem értekezések hozzák le az égből. Azt *kérnünk* és bizonyos értelemben *kiérdemelnünk* kell! „Az igazság nem a tudósok, hanem a jámborok bére” — ez a komoly figyelmeztetés áll e téren is.

„Aki igazságot cselekszik — mondá Jézus Nikodémusnak, a „főembernek”, aki éjente kereste fel, a zsidóktól félve —, aki igazságot cselekszik, a világosságra jö . . ., de az emberek inkább szerették a sötétiséget, mint a világosságot; mert az ő cselekedeteik gonoszak valának.”

A modern racionalista bölcsele, *Fichte*, is belátta ezt, legalább homályosan, mikor azt mondta, hogy „gondolkodásunk rendszere gyakran egyszerűen *szívünk története*”; vagy *Pascal*, mikor így szólt: „a szív gyakran indul oly okok után, melyekről az ész nem tud”.

Ha tehát rászánja magát főhadnagy úr arra, hogy az igazság teljes felismerésére, amennyire teheti, érdemessé teszi magát: érdemessé szívének s egész akaratának férfias, jellemes, következetes odafordítása által az „igazság cselekvésére” s mindannak kész megtevésére, ami az elismert igazság gyakorlati következménye lesz; és ha főleg arra is rászánja magát, hogy Istent, kiben komolyan úgysem kételkedhetik, gyermekded hódolattal *kérje*; *kérje világosságért és erőért*, hogy a világosságot *kövelhesse*; akkor úgyis hamarabb fognak kételyei megoldást lelteni, mint hiszi; s akkor ön boldog lesz . . . Bírni fogja a békét, melyet az egész világ nem adhat meg; bírni fogja egy örök boldogság s boldog örökkévalóság biztos reményét, s önön is be fog teljesülni *Chateaubriand* szép mondása: el fog jönni az idő, midőn nem fogjuk felfoghatni, miként idegenkedhattunk annyira *oly szép és oly boldogító dologtól, minő a mi vallásunk?* — Ha pedig e készségre s ezen imára *nem* szánja el magát főhadnagy úr, akkor úgyis hiába írnék bár egész köteteket is!

*

És most Isten önnel, Főhadnagy úr! Bár tanítaná meg önt maga az „igazság Lelke” a teljes igazságra! Bár vésné mélyen a szívébe a nagy élet elvet: „Mit használna az embernek, ha az egész világot megnyeri is;

lelkének azonban kárát vallja?" Bár kiáltaná oda önnnek s annyi más kételkedőnek a modern nagyvilági élet zűrzavarát átható emberfölktti hangon a szíve mélyébe:

„Még egy kevésbé a világosság veletek vagyon; járjatok míg világosságtok tart, hogy a sötétség meg ne lépjen titeket... Törekedjetez bemenni a szoros kapun; mert mondom nektez: Sokan kívánnak majd bemenni és nem mehetnek.” (Ján. 12, 35. Luk. 13, 34.)

Lélek és túlvilág.

Van-e az embernek lelke?

Azt, hogy az embernek nemcsak teste, hanem lelke is van, még a régi pogányok is hitték és tudták; csak a mult század óta kezdték el furfangos emberek azt a divatot, hogy tagadják az ember szellemi részét s azt mondják, hogy az ember is csak állat, amelynek nincs lelke, csak teste.

Szerintük nem a lélek az, ami bennünk gondolkozik, érez, szeret, gyűlöl, vágyódik, bánkódik és örül, hanem a test. Az agy, az idegek.

Mivel bizonyítják ezt a furcsa felfogásukat? Azzal, hogy a lélek működését az agyból és az idegekből akarják kimutatni és azzal, hogy a darwinizmusra hivatkoznak.

A lélek működését az agyból és az idegekből vajjon ki lehet-e mutatni? Hát bizony nem egészen! Mert az agyunk és az idegeink csak alig valamiben különböznek az állatéitól; az állat pedig érez, lát és hall ugyan, de *értelme*, igazi szellemi tehetsége nincs neki. Az állat lát, hall, érez, de mindig csak határozott, érzékekhez kötött dolgokat, s amit „okosan” tesz, azt nem a maga eszével találja ki, hanem egyszerűen *ösztönből* cselekszi. A tehén a 300 különböző fajta mezei fű közül éppen csak abból a 80-féléből eszik, amelynek tápláló ereje van, de nem azért, mintha ismerné a növénytant, vagy a vegytant, hanem egyszerűen, mert Istentől belé helyezett ösztöne így vezeti.

A hangya bolyokat épít, a madár ősszel délre költözik, a selyemhernyó begubózza magát, nem számításból és nem szabad elhatározásból, hanem valamennyi

így tesz ősidőktől fogva, benső kényszerűségből: ösztönből. Az állat nem talál fel semmi újat, nem veszi észre a csapda titkát. Ha ösztöne valamire nincs be rendezve, a legegyszerűbb módon sem tud segíteni magán. A legelőre kihajtott lónak nem jut pl. „eszébe”, hogy a térdéhez ütődő kölöncöt egyszerűen a hátára vesse, ha el akar szökni. A légy százszor is nekiröpül az ablaknak s nem tanulja meg, hogy az üveg csak át látszó, de nem lehet rajta keresztüljutni.

Az ember nem ilyen: nemcsak lát, hall és érez, hanem gondolkozik is, a fejét töri, elvont, általános eszmékkal dolgozik, kitalál valamit, tudományt művel, gépeket gyárt, társadalmat szervez, lerontja és átalakítja, amit tegnap alkotott, művészetet ápol, költészetet, irodalmat teremt. Nemcsak felfogja a külső benyomásokat s nemcsak vak ösztönnel reagál rájuk, nincs meg benne az anyag megkötöttsége és tehetetlensége, hanem eredetit is alkot eszével, célszerűségeket, tervszerűségeket fedez fel, a testi jón kívül ismeri az erkölcsi jót is, mely a testi jóval nem egyszer homlok egyenest ellenkezik. Az ember nemcsak természeti szükségéből tud cselekedni, hanem szabad akaratból is. Tud választani jó és rossz között, tud ellene is mondani az önzésnek, a testi kívánságnak. Mindez arra vall, hogy az emberben nemcsak életelv (állatlélek) van, hanem olyan lélek, olyan életelv, amely lényegesen felülhaladja a tehetetlen, megkötött anyagot. S ezt az anyagfelettséget nevezzük *szellemiséggnek*, az ember lelkét *szellemi* léleknek.

De hát, azt mondják, meg lehet állapítani, hogy az ember szellemi működése a testtől függ. Az agyon kívül nincs gondolkodás, nincs akarat, s mennél finomabban működik az agy, annál tökéletesebb a szellemi működés is. Beteg agy — beteg elmeműködés!

Ez ugyan tökéletesen igaz, de *mi következik ebből?* Az, hogy a lélek, amíg a testtel egyesülve van, a test közreműködésére rászorul; épúgy, mint ahogy a zongoraművész rászorul a zongorára, az iparos a szerszáma. Kalapács nélkül a legjobb suszter sem

tudja beverni a talpszegeket, de milyen fejtetőre állított okoskodás volna azért mindjárt azt mondani, hogy nem ám a suszter veri be a szeget, hanem a kalapács! Ha a hegedű rossz, a legjobb hegedűművész sem tud rajta jól játszani. Így a lélek is csak akkor tud a testben jól működni, ha a test jókarban van, ha az agy, az idegek, az érzékek egészségesen fejlődtek. Ebből bizony sehogysem következik, hogy a lélekre nincs szükség.

A lélekre szükség van, mert különben nem volna különbség élő- és holttest között. És *szellemi* lélekre szükség van, mert különben nem volna különbség emberi és állati élet között.

Egy hitetlen orvos egyszer így okoskodott: „Én már száz meg száz holttestet boncoltam fel, de lelket még sehol sem találtam.” Nagyszerű! Mikor állította valaki, hogy a lelket bicskával is lehet keresni, mint a májat, vagy a vakbelet? És még hozzá *holt* testben, amelyben már *nincs* is lélek!

De hát, azt mondják, a *darwinizmus* kimutatta, hogy az ember az állattól származik. No bizony ezt semmiféle darwinizmus nem mutatta ki, csak egyes túlzó darwinisták *szerették volna* kimutatni, de nem sikerült nekik.

Abból a rengeteg ásatag és megkövesedett csontvázmaradványból, amit a föld belsejéből napvilágra hoztak, egyetlenegy csontváz, egyetlenegy koponya, egyetlenegy csontszilánk sem mutat fel *átmeneti alakot* ember és állat között. Az mind vagy tökéletes ember, vagy tökéletes állat. A darwinizmusnak azt a túlzó fajtáját, amely szerint az ember mindenestül az állattól származik, már rég a mesék honába utalta a komoly tudomány.

Leszármazás csak bizonyos *szűk korlátok közt* van. Csakis az *állatok világában* külön és a *növények világában* külön. Az *emberig* ez az átöröklés sohasem hatol fel.

De mégha az ember *teste* szerint csakugyan az állattól származnék is, a *lelke*, bizonyos, hogy nem

attól származik. Mert ahol nincs, ott ne keress. Fából sohasem „származik” vaskarika. Az emberi lélek még akkor is talány maradna, ha a darwinizmusnak egyébként igaza volna. Az emberi lélek eredetéről csak egy tudományos magyarázatot ismerhet el a józan ész. Azt, amely szerint a lelket *Isten* teremtette, még pedig szellemi lénynek, azaz: a *saját képére és hasonlatosságára*.

Lehet-e lélek test nélkül?

Maeterlincknél olvasta valaki ezt az okoskodást, kér rá feleletet: vajjon lehet-e öntudata a testünknek lélek nélkül is? s másrészt meg mi lenne a lelknök test nélkül? Ismerünk testet gondolat nélkül, de nem ismerünk gondolatot test nélkül. Bizonyosra vehetjük, hogy létezhetik oly értelem, amelynek gondolkodása semmiféle szervhez vagy érzékhez nincs kötve, amely megteremtené és táplálná; de lehetetlen elképzelnünk, hogy a mi értelmünk is ily formában létezzék s mégis olyan maradjon, amely minden éltető erejét az érzéki létből meríti.

Tökéletesen igaz: a mi lelknök emberi lélek, azaz első ismereteinek megszerzése végett rászorul a test érzékeire. Épp ezért nemcsak a test van a lélekre utalva, hanem fordítva is: a lélek a testre. A lélek a test érzékeinek segítségével jut az első érzetek és képzetek birtokába s ezek alapján alkotja meg első fogalmait, ítéleteit s aztán következtetéseit is.

De mi következik ebből? Következik-e, hogy a lélek tehát azonos a testtel? Vagy hogy éppolyan függeléke a testnek, mint az állati lélek az állati testnek? Az állati lélek ereje és működése *kimerül* az állati test animálásában; más funkciója nincs. Az emberi lélek azonban nemcsak a testet élteti, hanem a test érzékeinek segítségével nyert ismeretanyagot önállóan s anyagfeletti módon *fel is dolgozza*: elvon, következtet, feltalál.

Rászorul tehát a testre, mint a művész a számszámra, mint a szobrász a gipszre vagy márványra és

a vésőre, de ezekkel aztán önállóan alakít. S amint a művésznak az eszközeire való rászorultságából nem következik, hogy a művész azonos az eszközeivel, ép-úgy nem következik, hogy az emberi lélek azonos a testtel, vagy annak puszta függeléke s éltetője.

Vagy következik-e, hogy az emberi lélek test nélkül sohasem létezhetik? Nem, ez sem következik. Mert abból, hogy valaki valamire *időlegesen* rászorul, nem következik, hogy nélküle egyáltalán nem tud megenni. Az első ismereteket szüleink, tanítóink, környezetünk nélkül nem szerezhettük volna meg; de miután egyszer megszereztük, önállóan birtokoljuk s tovább is fejleszthetjük azokat.

Hasonlókép a lélek: az *első* fogalmi megszerzésében a test érzékeire szorul; de mihelyt ezzel megvan, semmi gondolati ellenmondás nincs benne, hogy önállóan, test nélkül is létezhessek, gondolkodhassék és akarhasson, azaz, hogy mint szellem tovább éljen. Épp ezért nem természeti szükség a test és lélek együttlétének örök fennmaradása, a testi halhatatlanság.

Hogy a lelket mi nem tudjuk külön *elképzelni*? Ez meg egyáltalán nem érv. Ez csak olyas okoskodás, mintha valaki a villanyos erőt vagy a mágnességet tagadná, egyszerűen azért, mert nem tudja elképzelni. A képzelet nem egyetlen megismerőképességünk. Kívüle van más is: a gondolkodás és következtetés. Ezen épül fel pl. az egész mennyiségtan is. S ugyanez bizonyosodik meg a logikai törvényekről és metafizikai igazságokról; ezek közt a halál után önálló fennmaradásra s önálló szellemi életre képes lélekről is.

Lélek, túlvilág, halhatatlanság.

— Szóval, nem akarsz megvigasztalódní öcséd halálán?

— Ha akarnék, sem tudnék.

— Ha akarnál, tudnál. Ha hinnél az örök viszontlátásban, megvigasztalódnál.

— De ha nem tudok hinni. Lélek, halhatatlanság,

örök viszontlátás — bájos szavak, édes, gyermekkori hiedelmek, melyeknek tartalma azonban elveszett... A tudomány, barátom, a tudomány!

— Édes barátom, nekem éppen a tudomány mondja, hogy van lélek, s így van örök élet is.

— A tudomány?

— Természetesen. De persze tudomány alatt tudományt értve s nem azt a nagy halom önkényes állítást, képzelgést, bebizonyítatlan feltevést, amelyet a hitelenség apostolai szeretnének tudománynak nevezni.

— De hiszen az ember állati származását a komoly tudomány tanítja!

— A komoly tudomány? Szegény barátom, ki hitegett el veled ekkora babonát? A komoly tudósok egymásután visszatérnek erről az állásponttól s a tudomány megtévelyedésének nevezik azt. Tudod-e, mennyi bizonyítéka maradt a darwinizmusnak? Semmi. Egyetlenegy érve sincs, amelyet meg nem döntöttek volna, nem ám a papok, hanem a természettudósok, részben éppen a volt darwinisták. Olvasd csak erről Platz Bonifác nagyszerű könyvét: Apológiai vitatkozások az igazság körül.

— Jó, tegyük fel, hogy így van. Akkor sincs még bebizonyítva a lélek léte. Az orvosok kimutatják, hogy a test, a szerves anyag az, amely csodálatos berendezése folytán él, érez és működik...

— Gondolkozik is? Szabadon választ is?

— Hogyné! Be van bizonyítva, hogy a gondolkodás is az agy segítségével történik.

— Az agy segítségével, igen; de mit bizonyít az agy segítségével? Látod ott azt a vasutat? Mi mozgatja vajjon a vonatot? Ugyan mi?

— Hát a gőz, természetesen.

— Látod: a gőz, nem pedig a gép maga. De a gőz a gép segítségével működik. Gép, pontosan berendezett, jól megszerkesztett gép nélkül a gőz se tehet semmit. S mennél tökéletesebb a gép, annál jobban működik benne és általa a gőz. Következik-e ebből, hogy a gép magától mozog s nem a gőz a voltaképpeni hajtó-

erő! Ugyanígy van a lélekre szükség az agyban. Az agy csak feltétele, szükséges *segédeszköze* a gondolkodásnak, de ez nem annyit jelent, mint hogy oka volna. S ez az, amit a materialisták következetesen elfelejtene.

— Hát akkor az állatnak is volna lelke, mert az is gondolkodik. Ezt pedig ti sem fogadjátok el.

— Az állat gondolkodik? Ki állíthat ilyet? Megismer, azaz az érzéki ráhatásokat érzékileg felfogja s azokra saját érzékeivel visszahat. De hogy gondolkodik, annak semmi jele.

— De néha bámulatosan okos az állat.

— Bocsánat, talán így akarod mondani: bámulatosan okosan cselekszik. Tudniillik bámulatos ösztön szerint, melyet azonban úgy hoz magával a világra.

— Honnan tudod?

— Mert valamennyinél pontosan ugyanaz. Még pedig világrajövetelének percétől fogva. Egyik sem mutat fel egyénileg szerzett, újszerű tudást, egyik se jön rá semmi újra, egyik sem talál fel semmit. Nézd pl. a méheket: egyik sem épít egyetlen viaszsejtet sem másképp, mint a többi, évezredek óta. Ösztöne van és nem esze.

— Talán mert nincs rá oka, hogy változtasson.

— Dehogyan nem volna oka. Hány állatnak kerül a szabadságába, sőt az életébe ez a tehetetlenség! Láttál már kölöncös lovat a mezőn? Nem tud elfutni tőle, mert ha egyet ugrik, a kölönc a lábához verődik. Pedig milyen egyszerű volna: a kölöncöt alkalmas mozdulattal a hátára vetni s aztán kényelmesen meglépni. De ez az egyszerű eszköz, mely minden, még oly buta embernek is rögtön eszébe jutna, a lónak nem jut eszébe. Miért? mert nincs esze, amibe juthatna. Vagy az egér! Elnéztem a multkor. Belement a fogóba. A cseléd ki akarta venni, hogy megölje. Az egérke rémülten szalad a fogóban jobbra-balra. A cseléd ügyetlen s az egér megszökik. Csak éppen hajszálon múlt az élete. Gondolod, hogy okult belőle? Negyedóra múlva megint belemászott ugyanabba az egérfogóba, amelyből az

előbb kimenekült! Mert nála okulás, céltudás nincsen; csak ösztön s az ösztön arra ösztökéli, hogy ha éhes és szalonnát lát, belemásszék a legszimplább szerkezetű csapdába is a szalonna után. Az ember egészen más. Mindennek az okát, célját, nyitját keresi, mindenben okoskodik, fúr-farag, számít, következtet s ami fő, minderről számot is ad magának, mindennek tudatában is van. Láttál már pl. két állatot, amely arról tanakodik s vitatkozik egymással, amiről mi most, hogy van-e halhatatlanság?

— Nos igen, kétségtelen, hogy az ember magasan az állat fölött áll. Csakhogy a különbség mégis csak fokozati. Honnan tudod, hogy az ember észtevékenysége halhatatlan lelket igényel?

— Éppen ebből a különbségből. Az ember észtevékenysége és az állat érzékvilága közt éppen nem fokozati különbség van csak, hanem lényeges. Mert hisz épp az a különbség a kettő közt, hogy az állat csak érzéki képeket, anyagi benyomásokat fog fel s azokra ugyanolyan érzéki, anyaghoz kötött módon hat vissza; az emberi ész pedig függetlenül, önállóan feldolgozza azokat s gondolkodásában túljár az anyagon: elvon, következtet, általános ítéleteket alkot, feltalál, javít. Tehát van benne erő, mely nem merő függvénye az anyagnak, hanem azzal önállóan áll szembe s azon uralkodik. Ezért nem lehet az ember lelke maga a test vagy annak valami anyagi része, hanem másfajta, tehát szellemi valóság.

— Csak ha legalább látni lehetne. De így . . . olyan számtanias levezetés az egész!

— Látni? a lelket? Pajtás! hiszen ha látni lehetne, nem volna többé anyagtalan, nem volna szellem! Olyan a te kívánságod, mintha azt mondanád, hogy: „csak legalább egyszer forró fagyaltot ehetnék!” A lélek, amit látni lehet: fából vaskarika. De hisz épp azt bizonyítottuk be, hogy van az emberben a látható, anyagi részen kívül más erő és más életelv is, mint amit látni, mérni, fogni lehet. Hogy ez homályos, „számtanias” levezetés? Megengedem; de erre meg azt mondom: ahol

Lázár feltámasztása és a túlvilág.

Az evangélium szerint Jézus újra feltámasztotta Lázárt, aki már negyednapja feküdt a sírban. Csodálatos dolog, hogy Lázár, aki négy napot töltött a túlvilágon, nem beszélt a túlvilágról semmit. Pedig hány hitetlent győzött volna meg ezzel. És bizony, ha csak egy negyedórára is átnéznék a túlvilágra, ugyancsak leadnám, mi mindent láttam ott.

De így az jut az embernek az eszébe, hogy hogyan lehetne túlvilág, ha *még azok sem beszélnek róla, akik onnan visszajöttek?*

Mindenekelőtt egy ellenkérdés: honnan tudja az, aki ezt kérdezi, hogy Lázár nem beszélt arról, amit a túlvilágon látott? Ugyebár, ezt sem tudjuk, mert erről az evangélium véletlenül nem beszél. Az ellenvetés tehát már e ponton megdől. Lehetséges, hogy Lázár csakugyan beszélt a túlvilágról s ez esetben kétségtelenül ugyanazt mondta róla, mint Jézus. De mi koncedáljuk és valószínűnek is tartjuk, hogy Lázár csakugyan nem beszélt a túlvilágról. Még pedig azon egyszerű okból, mert bár meghalt, rá nézve ez az ő első halála még nem jelentette az élet végét s így az ítéletet sem, azaz Lázár a túlvilági életét a sírban töltött idő alatt még nem kezdte meg.

A halál ugyanis minálunk kettőt jelent: 1. a léleknek elválását a testtől és 2. a túlvilágba lépést, azaz az ítéletet és az örök élet megkezdését. Lázárnál, mint-hogy Isten fel akarta támasztani, ezúttal nyilván csak az első következett be: a lélek elválása a testtől; a másik nem. S minthogy így Lázár lelke, bár elvált a testtől, a túlvilágot nem látta, természetes, hogy nem is beszélt arról a túlvilágról, amelyben nem volt.

Már most csak azt kérdehetné még egy erősen spekulatív elme: hol volt hát akkor, milyen életet élt a testtől elvált lélek, ha sem a testben nem volt, sem a túlvilágon? Feleletünk őszintén ez: nem tudjuk; de annyit tudunk, hogy semmiesetre sincs benne lehetet-

lenség, hogy egy lélek, bár a testtől elvált, mégis itt legyen a földön, ha ugyan a szellemi léleknek szüksége van helyre, hollétre, hogy létezhessek. Esetleg álomszerű, öntudatlan állapotban, működésének függesztésében telt el rá nézve az az idő, míg újra mint életelv egyesült a testtel. Mi volna ebben lehetetlen?

Azt azonban sehogysem írjuk alá, hogy Lázárnak vagy bármely halottnak visszatérése a túlvilágból valami különösebb előnyére vagy megerősítésére válnék a túlvilágba vetett hitnek. Nem. Jézus oly világosan beszélt a túlvilági, örök életről s oly hatalmas bizonyítékokat nyújtott szavainak igazsága mellett, hogy ahhoz képest egy halott tanuskodása elenyésző csekélység volna; s mégis: hányan húnnyják be szemüket Jézus tanúsága előtt? Hányan kételkednek mégis s tagadnak tovább, pusztán gondolkodáshiányból, vagy mert könnyelmű életüket nem akarják a túlvilág által zavartatni?

A feltámadt halottat is bizonyosan fantómnak, szuggesztiónak, hallucinációnak neveznék s nem is volna csoda, egy feltámadt halott mellett semmi körülmény közt sem hadakoznék az objektív bizonyosság ismérveinek olyan roppant tömege, mint Jézus kijelentései mellett. Maga Jézus utal erre, mikor a dúsgazdagról és a koldusról szóló példabeszéde végén Ábrahám-mal elutasíttatja a dúsgazdagnak azon kérelmét, hogy Lázárt az ő testvéreihez küldje, „tanúságot tenni azoknak, hogy ne jussanak ők is e kínok helyére”. Jézus erre Ábrahám-mal ezt a feleletet adatja: „Van Mózesük és vannak prófétáik, hallgassák azokat”. Amaz pedig mondá: „Nem úgy, atyám, Ábrahám! Hanem ha valaki a holtak közül megy hozzájuk, bűnbánatot tartanak. Felelé pedig neki: Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, még ha valaki a halottak közül *feltámad, annak sem* fognak hinni” (Lukács 16, 31).

Küzdelem a babona ellen.

Igen, küzdelem, engesztelhetetlen küzdelem minden ellen, ami babona, ami a legtisztább és legszebb érzelmeket álutakra, az ostobaság és tévedés útjára tereli, ami a kislelkűekben azt a sajnálatos és kártékony benyomást kelti, mintha a vallásnak legkisebb köze is volna az együgyűséghez, a vakhithez, a mesék kultuszához!

1. A babona ellen küzdeni kell, mert a babona *ostobaság*. Babona alatt, ügyebár, azt értjük, ha valaki vallásos tiszteletben részesít valamit, valamely tárgyat vagy cselekményt, amelyet vallásos tisztelet nem illet meg; pl. ha valaki természetfölötti erőket vagy hatásokat tulajdonít egyes dolgoknak, melyek sem természetes jellegüknél fogva, sem isteni rendelésből ilyen erővel nem bírnak.

Már most ennek a meghatározásnak már a szavai-ból is következik, hogy a babona ostobaság. Ahol nincs, ott ne keress; ahol természetfölötti erők nincsenek, ott nem lehet azokat józan ésszel feltételezni. Isten maga a természeti törvények alkotója, ő maga akarja, hogy a világ folyása általában a természeti törvények szerint történjék, kivéve azon ritka eseteket, amelyekben ő maga valami magasabb, természetfölötti cél szempontjából kivételt tesz, vagy ahol tisztára természetes cselekményekhez (minő pl. a feloldozás vagy a misében az átváltoztatás szavai) természetfölötti eredményeket fűz (bűnbocsánat, a kenyér és bor átváltozása Krisztus teste s vérévé). De ahol ilyen természetfölötti, közvetlen isteni befolyásról sehol a kinyilatkoztatásban szó sincs, ott természetfölötti erőket keresni merő ostobaság.

Például a mi állítólag nagyon „hitetlen” korunkban csodálatoskép el van terjedve a babona éppen a „hitetlen” osztályokban. Művelt úriemberek félnek pénteken utazni; megijednek, ha a házból kilépve először vén-asszonnyal vagy pappal találkoznak; kerülük, ahogy csak lehet, a 13-as számot. Művelt úrinők kártyát vet-

tennek és javasasszonyoktól, táncoló asztaloktól és spiritisza médiumoktól kérdezik meg a jövőndöt. A tudomány és a hit egyaránt azt mondják erre, hogy ez a babona az emberi értelem arculcsapása s éppoly nevetséges dolog, mint hogyha valaki boszorkányokban hisz.

De ami első tekintetre hihetetlennek látszik, való igaz: a mai „hitetlen” uracsok és hölgyecskék közt sokkal többen hisznek a boszorkányságokban, mint az ember gondolná.

Épp azért kell legalább nekünk, hívőknek, erősen küzdenünk a babona ellen s minden alkalommal hangoztatnunk, hogy mi, az állítólag „könnyen hívők”, a legridegebben utasítsunk vissza minden, mégoly babonát is.

2. A babona ellen küzdeni kell, mert *bűn*. Természetfölötti erőket csak Istentől szabad várni és azt is csak ott és akkor, ahol azok jelenlétét maga kinyilatkoztatta. Aki másutt, főleg ilyen esztelen dolgok vagy cselekményekben keres természetfölötti, tehát isteni erőt (pl. mindentudóságot, jövőbelátást, szerencsét, gyógyulást), az az Isten ellen vétkezik, mert földi tárgyaknak és cselekményeknek isteni tulajdonságokat tulajdonít.

A jövőt például *csak* az Isten tudhatja; ha tehát valaki akár vénasszonnyal, akár verébbel, akár spiritisza szeánsz keretében akarja a jövőndöt megtudni, az az isteni mindentudóság kiváltságát teremtettnének (és sokszor mennyire nem Istenhez méltó lénynek) tulajdonítja, ami voltaképpen istentagadás és Istentől való elpártolás.

Nem mondjuk, hogy minden esetben csakugyan ilyen súlyosan vétkezik az, aki babonát követ el, mert hisz a legtöbb modern ember, főleg éppen a hitetlen osztályokban, oly végtelenül korlátolt és tudatlan a vallási dolgokban, hogy azt sem tudja, mi az, amit cselekszik; de magában véve és tárgyilag a babona csakugyan az *egyik legnagyobb bűn*: vétek egyenesen az Istent egyedül megillető imádat és hódolat ellen.

3. A babona ellen küzdeni azért is kell, mert alkalmat ad a hit ellenségeinek a vallás kigúnyolására. Ezek a vallásgúnyolók nem szoktak, sokszor nem is tudnak különbséget tenni hit és babona között. Nem látják, nem tudják, hogy az Egyház szigorúan elítéli a babonaságot s a legerőteljesebben küzd ellene. Ők csak azt látják, hogy sokan a vallásosság nevében is eszteleniségeket követnek el, melyeknek ártalmatlan volta gondolkozó emberekre nézve szembeötlő és rettenetesen bántó. Különbséget tenni nem tudván, azt hiszik, vagy legalábbis elhitetik magukkal, hogy csakugyan a vallás az, ami ezeket az ostobaságokat parancsolja, vagy legalább favorizálja s az Egyház ellen vétkezőknek ügyetlenségéből kovácsolnak fegyvert az Egyház ellen. Nem halljuk-e, hogy nap-nap mellett hogyan ordítognak a vallás, mint a babona szülőanyja ellen? Nem látjuk-e, hogyan mutatnak rá diadallal egy-egy babonaságra, mint argumentumra az ő igazuk mellett, holott azt a babonaságot valójában az Egyház ítéli el legélesebben? S akkor legyen nekünk közömbös, hogy ez a rákfene tovább is grasszálhat, talán még a vallásos emberek között is?

Mert igenis, és ez a legszomorúbb: a babona néha a vallásos férfiak és nők között is grasszál. A valláshoz valójában semmi köze, de minthogy sok ember, a műveletlenebb köznép között éppúgy, mint az úgynevezett művelt osztályokban, *nem ismeri és nem tudja világosan a vallás tanításait* s mert összetéveszti a hit fenséges eszméit és gyakorlatait a kócevő ezermesterek és avaskoponyájú bábaasszonyok meséivel, minden különösebb lelkiismeretfurdalás nélkül összekavar mindent: igazságot és hamisságot, legszentebbet és legostobábbat, vallást és babonát.

Ki ne ismerné ennek a vallásnak köpönyegébe terpeszkedő babonának egyik legelterjedtebb formáját: a kilencszer leírt és kilencszer leírandó és levelezőlapon kilenc más egyénnek megküldendő imádságot, mely — elég jellemző — nem Isten kegyelmét, hanem „szerencsét” fog hozni annak, aki felül ennek az ostoba

babonának, viszont „szerencsétlenséggel” fenyeget, ha meg nem tesszük, amit kíván. Hihetetlen, hány ilyen bárgyú levelezőlapot hord szét mindennap a posta s hányan akadnak mindannyiszor horogra! Van olyan is, aki rettenetes haragra gyúl, ha aztán a pap a szószék-ről kiprédikálja, hogy az ilyen levelezőlapot olvasatlanul a tűzre kell dobni. Ime: itt a baj voltaképpeni forrása: az emberek megszűntek az Egyháznál keresni felvilágosítást s azért menthetetlenül a babona s a hamis próféták karmai közé esnek. „Az igazságtól eltérnek — mondja róluk is Szent Pál — és mesékre térnek.”

Általánosan ismert tény ugyan, hogy a babona terén legelsősorban a hitetlenek és vallástalanok haladnak. Az ember érzi, hogy van felsőbb világ s mivel az igazi utat nem ismeri, hamis utakat keres magának hozzá.

Az sem lehetetlen, hogy a vallás ellenségei maguk terjesztik ezeket a babonás szokásokat, hogy aztán diadalmasan nevethessék ki a „hivőket” általában. Még élénk emlékezetben van a világszédítő Taxil Leósvindli, mikor a szabadkőművesek, előre megbeszélt tervek szerint, a legképtelenebb babonákat kürtölték világgá, hogy aztán a „katolikusok” könnyenhitőségén jókat kacaghassanak.

Ki tudja, azok a bizonyos kilencszer leírandó imád-ságos levelezőlapok is nem valami szabadgondolkodó Sámuelnek az agyában születtek-e meg...

Nem kötelessége-e ezek után *minden művelt katolikusnak* erélyes felvilágosító és irtóharcot vívnia minden babonaszó ellen?

Mi csak azt hisszük, ami igaz, ami be van bizonyítva, ami mellett Isten szava s Krisztus Egyházának soha meg nem csalatkozó tekintélye nyújt biztosítékot, ahol tehát a tévedés nemcsak emberileg, de isteni biztosító szózat alapján feltétlenül ki van zárva.

Minden más „hitet”, minden babonát, legyen annak a neve teozófia, spiritizmus, monizmus, ősnemzés,

végzet, Christian Science vagy sorshúzó papagály — az Egyházzal együtt megvetünk, kárhoztatunk és üldözünk.

A teozófia és spiritizmus.

A háború ismét divatossá tette a teozófiát, spiritizmust, Christian Science-t, s az okkultizmus számos nemét. Hisztériára hajló nők sorba kérdezzetik a „szellemeket” hadbavonult rokonaik s ismerőseik sorsa, holléte, állapota felől, vagy pedig „felidézik” elesett hőseik lelkét.

Mit tartsunk efelől s keresztény szempontból megengedhető-e az ilyen szeánszokon való részvétel?

Különbséget kell tennünk mindenekelőtt a teozófia és spiritizmus *jelenségei* és az ezekhez fűzött *világmagyarázat* között. Mindkettő: a teozófia is, a spiritizmus is az okkultizmusnak egy-egy faja, melynek lényege az, hogy szokatlan s az ismert természeti törvényekből ki nem magyarázható jelenségekkel ejti bámulatba az iránta érdeklődőket; azután pedig általános világszemléleti kérdésekre von belőlük következtetéseket s külön világnézetet, sőt mint ők mondják, „valást” alapít rájuk.

Az okkultizmus története nagyon régi s nagyon zavaros: rendkívül nehéz benne a svindlit és tudatos szédelgést az öntudatlan csalódásokkal, autoszuggesztiókkal és hipnotikus állapotokkal tarkított, de alapjukban való jelenségektől mindig megkülönböztetni. Annyit minden rajtakapott s leleplezett szédelgési eset mellett is el lehet ismerni, hogy az okkultizmus jelenségei közt számos olyan rendkívüli tünet van, melyet ma még kikutathatatlan, de bizonynyal természetes funkciók járulékának s eredményének tarthatunk. Máig azonban nincs még kimutatva, nincs-e köztük oly jelenség is, melyet máskép mint igazi szellemek, még pedig a szeánszokon jelenlévő egyének lelkétől különböző szellemek közremunkálásának feltevése nélkül aligha lehetne teljesen megérteni.

Ezekből következik már a felelet a feltett kérdésekre:

a) Az okkultizmus számos jelensége, sőt egész jelenségcsoportja svindlin, szemfényvesztésen alapul, bárha a szédelgés leleplezése a beavatatlanokra nézve néha csaknem teljesen lehetetlen. Érdekes pl. Schneider klasszikus művében (*Der neuere Geisterglaube*) a nagyszabású becsapások és ama hosszas, fáradságos vizsgálódások leírása, melyeknek eredménye végül mégis egyes világhírű médiumoknak csúfos és teljes leleplezése lett. A leghíresebb spiritiszták és teozofisták közül így kerültek hurokra Madame Blavatszkij, akit Hodgson, Regazzoni, akit Schiff tanár, Slade, akit Wendt tanár, Bastian, akit János ausztriai főherceg, Pinkert, akit Moll leplezett le. Pedig ezek közül többen éveken át egész Európát lázban tartották hihetetlenül agyafúrt művészetükkel. Szabad-e okos embernek becsapatni magát? E kérdésre nem is annyira a morál, mint inkább az önérzet felel.

b) Amennyiben az okkultizmus szuggesztiókkal s hipnotikus jelenségekkel dolgozik, ezeket ma már nyugodtan tekinthetjük teljesen természetes jelenségeknek, melyek azonban csak komoly és fontos okból — pl. orvosi célból — s mindig csak mértékkel alkalmazhatók, minthogy előidézésük csaknem minden esetben erőszakos beavatkozással jár a résztvevők idegzetébe, számos esetben nagy fizikai megrázkódtatások, betegségek, megőrülés stb. esetei fűződnek hozzá s emellett az erkölcsi botlásoknak is valósággal rendszeres előidézői. E kettős okból tiltja őket az Egyház, a fentemlített kivételes és komoly eseteken kívül. Maga a tény, hogy a hipnotizált ember elveszti időlegesen akaratszabadságát s vakon elkövet minden ocsmányságot is, melyet neki a hipnotizőrje szuggerál, erkölcsileg súlyosan veszélyes állapotot teremt; már pedig nemcsak arra vagyunk kötelezve, hogy önszántunkból ne tegyünk rosszat és erkölcstelen, hanem arra is, hogy ne engedjük, hogy velünk erkölcstelen, bűnös cseleked-

tet — bárha álomszerű állapotunkban is — mások végrehajthassanak.

c) Amennyiben az okkultista jelenségek természetes úton csakugyan nem volnának magyarázhatók s azoknak előidézése valóban külön *szellemek* által történnék, az ilyen jelenségek előidézése vagy az azokon való részvétel a legsúlyosabb elbírálás alá esik. Mert akárhogy hókusz-pókuszoznak azok a kopogtató asztalok, maguktól író palavesszők, médiumok és „szellemek”, s akárhogy nevezzék magukat az elhaltak lelkeinek, az egyik Ábrahámnak, a másik Szokratesznek, a harmadik Petőfinek, a negyedik a szakácsnének meghalt fiának, az ötödik — Krisztusnak: az az egy bizonyos, hogy a magukat mutogató szellemek *nem azok lelkei*, akik gyanánt bemutatkoznak. Mert az teljesen abszurd, lehetetlen dolog, hogy az Isten a halottak lelkeit arra rendelje, hogy az emberek bolondozzanak velük.

Lehetetlen, hogy esetleg azok is, akik mint Isten szolgálói haltak meg, mint szentek és üdvözültek — és pláne, hogy Krisztus Urunk is —, csak amúgy komédiázás végett, hókusz-pókuszra, jött-ment ezermesterek és kóklerek parancsára, istentagadó, vallástalan, erkölcsileg kétes értékű emberek mulattatására, okatlan kíváncsiszkodásuk kielégítésére megjelenjenek s ha már megjelennek, ilyen obszkúrus, bódémutatványos, babonás előkészületek közt, grifli meg asztalláb által nyilatkoztassák ki magukat.

A meghaltak lelkei hitünk szerint vagy üdvözültek, vagy kárhozottak. Az *üdvözülteket* ilyen komédiázásra az Isten bizonynyal nem küldi el, annál kevésbbé, mert hisz ezek a „lelkek” néhány vallásos kijelentés után *rendesen* a *hit* egyes tételei *ellen* beszélnek (pl. rendszerint állítják ugyan, hogy van pokol, de hozzátesszik, hogy nem örök s nem kínos) s époly rendszeresen kevernek *erkölcsellenes* dolgokat a kijelentéseikbe (ideszámitva pl. az olyan „titkok” közlését is, melyeknek felfedése gyűlöletet, gyanakvást, ellenségeskedést

kelt, feldúlja a családok békéjét stb.). Ha tehát százszor mondja is az a „lélek”, hogy ő pl. az én vallásos, elhalt édesanyámé, ez bizonynal nem az, hacsak fel nem teszem, hogy az édesanyám is elkárhozott.

Ha pedig valaki *elkárhozott lelkek* megjelengetésében hisz, ám tegye, de akkor már eo ipso bűnös volna a velük való *minden* érintkezés, mert akik az Istennek s embereknek örökre elvetett, elkeseredett, megrogzött ellenségei, azoktól csak kárunk lehet; s ennél a föltevésnél akkor már sokkal egyszerűbb és valószínűbb az a föltevés, hogy *ha* már valamely önálló szellem működik az okkultista és spiritisza jelenségek körül, ez a szellem csak az lehet, akiről Krisztus mint a hazugság atyjáról és bukott angyalról beszél, aki ha velünk Isten megengedéséből összeköttetésbe léphet, bizonynal csak lelkünk megrontását célozhatja.

Ismételjük: a spiritisza s hasonló jelenségeknek önálló, idegen szellemekre való visszavezetése általában még nem bebizonyított, szükségképpen követelmény; de *ha* és *amennyiben* nem svindli s nem merő természetes jelenségek eltorzult beállítása az, *ha* és *amennyiben* szellemek működnek ott közre, ezek a szellemek semmiféle jóakaró „elhalt lelkek” nem lehetnek, hanem csakis az, aki „körüljár mint az ordító oroszlán, keresve, kit nyeljen el”. Ezzel a valakivel érintkezést keresni, tőle olyan dolgokat tudakolni meg, melyeket vagy csak az Isten tudhat (pl. a jövőt), vagy amelyeket Isten elrejtett előttünk, vagy pedig Egyháza által úgyis világosan tanít (vallási kérdések), a leg-rútább *babona* (superstitio): az Isten iránti ismeretlen, de mindenestre rossz lelkekre való átvitele, s mint ilyen, súlyos bűn.

d) Még világosabb keresztény szempontból a válasz arra a kérdésre: mit ér a spiritizmus és a teozófia mint világszemléleti vagy vallásbölcseleti *rendszer* és hitvallás. A spiritiszták ugyanis saját vallást is találtak ki, melynek lényege bizonyos panteisztikus alap mellett a lelkek folytonos bolyongása és reinkarnációja

(a médiumok által), valamint az örök büntetés s a Szentháromság tagadása.

A teozófia meg egyenesen panteizmus, mely az emberi szellemet az istenség emanációjának tekinti, a lélekvándorlást s egyéb még az indus filozófiából eredő kuszaságokat vall s emellett azzal a pretenzióval lép fel, hogy — mint ezt a magyar teozófisták lapja mondogatja — valamennyi vallásból összegyűjti s összefoglalja azt, ami azokban igaz és értékes. Természetesen ennyi egymagában is elég annak konstatálására, hogy a spiritizmus s főleg a teozófia mint rendszer és hitvallás a kereszténységgel homlokegyenest ellenkeznek. Mert a kereszténység nem egyenrangú a Lao-ce táo-tanával, sem a vedanta-spekuláció szörny-szülötteivel, sem pedig a Christian Science hóbortos amerikai hölgyalapítóinak frissensült vallásrendszerével, s aki arra vállalkozik, hogy — pláne panteista alapon — az „összes” vallásokból kihalássza az igazat és értékeset, ezzel elég világosan vallja, hogy szerint a kereszténységben is csak egyes elemek igazak és értékesek. A kereszténység pedig — értem a jézusi, evangéliumi, katolikus kereszténységet — vagy egészen igaz, vagy egészen hamis. „Aki az Egyházra nem hallgat — mondja Jézus —, az olyan, mint a pogány és a vámos.” Ezért nem lehet hithű katolikus sem spiritiszta, sem teozófista.

Egyre azonban jó ez a modern okkultizmus, akár mint spiritizmus, akár mint teozófia: a kereszténység és katolicizmus indirekt igazolására. Íme, az emberi lélek csak nem tud meglenni a túlvilág hite s a misztérium kultusza nélkül. Érti, hogy a szűkös anyagi világgal nem lehet kimerítve a lét és valóság univerzuma. Érti, hogy a lélek élete túlhalad az érzéki élet megkötöttségén. Mihelyt azonban a kinyilatkoztatás biztos irányítását elhagyja s az alanyi találgatás és képzelgés labirintusaiba téved, nem kerülheti el többé sorsát: a megtevélyedést, babonaságot és nevetségességet.

A teozófia is, a spiritizmus is értelmetlen, részben

ősi pogány babonák felelevenítése és szomorú illusztrációja Szent Pál ama mondásának: „Az igazságtól ugyan elfordítják a fülüket, de odaadják magukat a meséknek”. (2 Tim. 4, 4.)

A spiritizmus.

Asszonyom! Ön cikket írt a „Spiritizmus és vallássosság” viszonyáról és csodálom, hogy a „Magyar Helikon” papfőszerkesztője megjegyzés nélkül adta ki cikkét. Megállapítom asszonyom, hogy cikke iparkodik mindvégig józan és mérsékelt maradni, ami a többnyire egzaltált spiritisza írások tömegében jóleső és elismerésre méltó. Öröömre van az is, hogy a spiritizmus az Ön nemes és fogékony lelkében *erkölcsi* célokat szolgál, sőt az egykor, mint mondja, hiányzó vallássosságát új életre keltette. Mégis engedje meg asszonyom, hogy néhány nagy tévedésére figyelmeztessen, melyeket annál sajnálkozóbban látok írásában, mennél inkább meg vagyok győződve leírójuk igazságszeretéről.

Mindenekelőtt ellenmondást látok abban, hogy cikke elején megengedi, hogy a tudomány mai állása szerint egyáltalán el nem dönthető, vajjon a spiritisza „szellemek” megnyilatkozása nem a tényleg bennünk élő szellemeknek valami megmagyarázhatatlan kölcsönhatásában merül-e ki, vagyis, hogy nemcsak a mi lelki életünk sajátos kisugárzása mozgatja-e a beszélő és író médiumok idegeit; alább pedig egész cikkében mégis úgy ír, mintha biztos dolog volna, hogy a spiritisza jelenségek csakugyan nem magyarázhatók másként, mint a rajtunk kívül álló szellemek megnyilatkozásaiként. A spiritizmus egész problémájában csakugyan ez a lényeges kérdés: van-e arra megálló biztosíték, hogy a spiritisza jelenségek, feleletek stb. nem a mi saját szellemünk vagy velünk együttélő emberek szellemének öntudatlan megnyilatkozásai, hanem az itt élőkön kívül álló, más szférákban mozgó szellemeké. Amíg ez nincs kimutatva, addig semmi ok az utóbbit

biztosként felvenni s addig minden önkombináció, mely az emberek lelkének halál utáni beszélgetését hozza ki, minden komoly alapot teljesen nélkülöző feltevés.

Megengedem, hogy a spiritisza jelenségek sok emberben keltenek üdvös hatást, amennyiben a materialista áramlatok közt őket általában a szellemvilág létezésének tényére ébresztik, de ebben csak a szokatlanság varázsa játssza a döntő szerepet, mert nagyobb biztosítékot a szellemvilág létezésének ezek sem nyújthatnak, mint bármely értelmes szó vagy gondolat, amelyet mi magunk, itt a földön élő emberek, magunkban létrehozunk. Az emberek, akik saját értelmük szellemi voltát oly nehezen ismerik el, sajátos módon egyszerre hisznek a szellemvilág létezésében, mihielyt az asztalálaktól oly feleleteket kapnak, melyek sokszor semmivel sem szellemesebbek, mint saját gondolataik és szavaik.

Őn, asszonyom, maga is megengedi, hogy a „szellemek” nemcsak okos és emelkedett, hanem gyakran ellentmondó, „hazug és borzalmas” kijelentéseket is tesznek; de ügyebár, hogy melyek az igaz és okos, és melyek a hazug és borzalmas kijelentések, azt mi megint csak a magunk eszével, a magunk szellemének erejével vagyunk képesek megítélni; a mi szellemünket tehát mint vizsgálóbírókat kénytelenek vagyunk a „szellemek” fölé helyezni.

Ezzel az éppen érintett megengedésével, asszonyom, nehezen tudom összeegyeztetni azt a szintén hangoztatott kijelentését, hogy a szellemvilág, kérdezzük meg azt akár francia, olasz, angol vagy magyar földön, vagy akár Amerikában, mindenütt ugyanazt tanítja, amit a vallások tanítanak s amit a spiritizmus pozitivitása nélkül az egyházak nem tudnak elég szilárdsággal elhinteni a lelkünkben.

Ez a kijelentés, asszonyom, sem a fentiekkel, sem a való ténnyel meg nem áll, mert a spiritisza „szellemek”, ha bizonyos dolgokban nagyjából egyenlő nézeteket adnak is le, éppen elég ellentmondást is tartal-

maznak egymás között éppen az alapvető vallási kérdések dolgában. (Éppen úgy, mint az „egyházak”, hiszen azok is nagyon különböző dogmatikai és világnézeti állásponton vannak.) S szeretjük hinni, hogy ha bizonyos köröket az Egyház és a kereszténység nagy-szerű krisztusi tanítása sem tudott elegendőképpen lebilincselni, mégis összehasonlíthatatlanul és nagyobb embertömegekben hintette el a szellemvilág s az örök élet tanának hitét, mint a világ öt földrészének minden spiritizmusa.

És ami fő: szilárdabb és alapdöntőbb alapon, mint az ingó-bingó spiritiszta elméletek, melyekről tanulmánya elején asszonyom is megengedi, hogy tudományos biztosságot nem vindikálhatnak. Mert nekem (s velem együtt millióknak, asszonyom) az Isten fogalma maga, hozzávéve Krisztus határozott kijelentéseit, melyeket az ő csodálatos, isteni igazmondása, jellege, csodái s feltámadása garantál, sokkal nagyobb biztosíték amellett, hogy az embernek örökéletű lelke van, mint az, hogy vannak jelenségek, amelyekből csak az bizonyos, hogy szellemek működnek bennük közre, de nem bizonyos, hogy nem a földön élő emberek, a kérdezők és médiumok szelleme-e?

Épp azért elsietettnek kell tartanom, asszonyom, azt a meggyőződését, hogy a spiritizmus a „legtudományosabb vallás”, hogy „a biblia számtalan helye megerősíti” (csak egy ilyen szeretnék hallani!) s viszont „az Egyház eltért a biblia helyes magyarázatától s homályosabb elméleteket tett ama tiszta kinyilatkoztatások helyébe”. Lám, asszonyom, ön ezzel a kijelentésével maga nyújtja nekem a cáfolatot arra a fent idézett másik kijelentésére, hogy a szellemek is azt tanítják, amit a vallások, az egyházak. Hiszen, ha az egyház „eltért” a biblia helyes magyarázatától, amelyet a spiritizmus nyújt, akkor már nyilvánvaló a kettő közt az ellentét.

Való igaz, asszonyom, hogy a biblia az Egyház mellé áll. Nemcsak abban az általános érvényű kijelentésben, hogy „a pokol kapui (tehát a bűn és tévedés)

nem vesznek erőt az Egyházon“, nemcsak abban a más-
 sik szintén általános érvényű krisztusi szóban, hogy
 aki az Egyházra nem hallgat, „legyen neked mint po-
 gány és vámos“ és abban a Szent Páli szóban, hogy az
 Egyház „az igazság oszlopa és erőssége“, ami máris
 kizárta teszi, hogy aki a biblia alapján álló keresztény,
 az az Egyházat leszólja s a saját nézetét az Egyház
 tanítása fölé helyezze, hanem részlegesen is. Ha pél-
 dául a spiritizmus azt tanítja, hogy a lelkek mindig
 „újabb és újabb testet öltenek“ s „újabb és újabb éle-
 tet“ kezdenek a földön, a biblia ennek éppen ellenke-
 zőjét tanítja.

Krisztus Urunk mindig úgy beszél a jelen életünk-
 ről, mint amelynek helyes vagy helytelen lefolytatásá-
 tól függ végérvényes, örök ítéletünk. „Aki elveszíti
 életét *ebben a világban*, megnyeri azt. S aki megnyeri
 életét *ebben a világban*, elveszti azt.“ Tehát ettől az
 élettől függ minden, nem pedig, ki tudja, talán még száz
 más életünk rossz eredményétől. Aki itt a földön, eb-
 ben az életben „elhagyja atyját, anyját stb., az én ne-
 vemért, százannyit nyer ebben az életben és a jövőben“
 -- mit? Egy kellemesebb, fensőségesebb evilági tovább-
 élést? Nem! A jövőben pedig — örökéletet. Szent Pál
 a fogságból azt írja Timotheusnak, hogy „jó harcot har-
 coltam, a hitet megtartottam, a futást befejeztem, vé-
 gezetül eltételezt nekem az igazságosság koronája (te-
 hát nem újabb próbaidől), amelyet meg fog adni ne-
 kem az Úr, az igazságos Bíró“. Tehát a jelen élet után
 jön azonnal a végső megjutalmazás vagy megbüntetés.

De egyenesen is kimondja a Szentírás, hogy az
 Isten az embert azonnal a halál után, a „halála nap-
 ján“ fogja ítélni, azaz végérvényes örök büntetésre
 vagy jutalomra szálni: „Könnyű az Úrnak megfizetni
 az embernek *halála napján*“. (Sir. 11, 28.) Ebből az a
 következtetés, hogy a spiritizmus ilyen magyarázatát,
 bátran mondhatjuk, ilyen túlzását, hogy szinte új val-
 lásként állítjuk szembe a keresztény, a katolikus val-
 lással, nem lehet megegyeztetni a Bibliával sem általa-
 nosságban, sem részleteiben. De erre a túlzásra egy-

általán nincs szükség, s akik e túlzásokkal tarkítják a spiritisza jelenségeknek mint egyszerű tényeknek ismertetését, voltaképpen rossz szolgálatot tesznek a spiritizmusnak is, a tudománynak is, a vallásnak is.

Nagyon helyesen fejt ki, asszonyom, hogy az Egyház jogosan és okosan tiltja híveit az óvatlan, helytelen spiritizálástól. Kár, hogy nem vette észre: ennél is mennyivel veszélyesebb, ha valaki kellő teológiai felkészültség nélkül nyúl hozzá a spiritizmussal kapcsolatos vagy kapcsolatba hozható világnézeti és vallási kérdésekhez. Igazat adunk Önnek abban, hogy a spiritisza jelenségek sokakat visszavezetnek a hithez, legalább némi általános vallásossághoz; de, sajnos, éppen jóakaró írása bizonyosít meg benne újra, hogy a spiritizmus önkényes elfejlesztése s főleg egyenesen metempszychotikus kiélezése sok jóhiszemű embert megtéveszt s a legértékesebb kincsnek birtokában: a katolikus Egyháznak hitében ingat meg.

A pokol és az üdvözültek.

Jókai Mór a „Jövő század regényében” így okoskodik a jövő boldog otthonról: „A pokollal nem ijesztgetnek többé senkit... A pokol létezése kizárná a mennyországróli fogalmat: ember nem lehetne idvezült azzal a tudattal, hogy más emberek elkárhoztak.”

Mit szól ehhez, főleg az utolsó mondathoz, a keresztény apológia?

Azt, hogy egy regényírótól, még ha Jókai Mór is, nem lehet túlságosan zokon venni, ha hittani kérdésekhez csak annyit ért, mint hajdú a harangöntéshez. Az élénk fantázia és zamatos elbeszélői nyelv még nem jelei a mély gondolkodásnak.

Jókai csakugyan mindkét feltevésében téved. Abban is, hogy a pokollal való ijesztgetést a földi boldogság akadályának tartja — hisz ellenkezőleg éppen az örök dolgok félelme tartja vissza a legtöbb embert azoktól a bűnöktől, melyeknek elharapódzása minden

földi jólétet halomra döntene —; abban is, hogy az elkárhozottak gondolata megrontaná az üdvözültek boldogságát. Mert az üdvözülés a keresztény hittan szerint a lelket teljesen az isteni természet részesévé teszi; az üdvözült tehát úgy fog gondolkozni s érezni mindenről, mint az Isten. Isten pedig annyira megveti s gyűlöli a bűnt, hogy aki önként és végérvényesen a bűnnek adta magát, azt ő sem nem szeretheti, sem nem sajnálhatja többé. „Kacagni fogok pusztulástokon”, mondja a Szentírásban. A bűn épp azért oly szörnyű rossz, mert megfoszt Isten előtt minden igénytől és jogtól, úgyhogy Isten szemében egyáltalán nem létezőnk, nem számítunk már s maga a végtelen irgalom sem érhet el többé, miután mi annak végérvényesen hátat fordítottunk.

Ezért nem fogja zavarni a kárhozottak szenvedése sem Krisztus, sem az üdvözültek, sem az Isten örök boldogságát.

A halottégető Debrecen.

Államcsőd rémével fenyegetik a nemzetet, az elviselhetetlen nyomor már az eddig érintetlen társadalmi osztályokat is a bolsevizmus felé sodorja s akkor szabadkőműves barátainknak nincs sürgősebb teendőjük, minthogy a halottégetésnek minden tárgyi ok nélkül merészen előráncigált ügyével nyugtalanítsák a keresztény magyar közvéleményt.

Minden iskolásgyermek tudja, hogy a halottégetés mellett felhozott „egészségügyi” okoskodások merő levegőverdesések: a krematórium mellett éppen egészségügyi szempontból lehet legkevesebb érvet felhozni. Azt is minden iskolásgyermek tudja, hogy a halottégetést valamennyi vallásfelekezet elítéli, nem dogmatikus, hanem igenis kegyeleti szempontból s hogy világszerte egyesegyedül a vallásellenes, szabadkőműves és szocialista agitáció hozakodik elő a halottpörkölés követelésével. Az első halottégető kemencéket az olasz szabadkőművesek építették, kifejezetten vallásellenes célzattal s azóta főleg a szocialisták sürgetik

mindenfelé. Nálunk eddig a vallásellenességnek ez az előretörése megakadt az összes vallások ellenzésén s azt mondhatjuk, a magyar nép józan, kegyeletismerő érzéken.

Most azután Debrecen városa tartotta jónak megzavarni az országos békét s minden áron keresztül akarja erőszakolni a halottégetést. A destruktív sajtó természetesen régi recept szerint azonnal melléje áll a békebontásnak s a Pesti Napló hosszasan meginterjúvolja Vásáry debreceni polgármestert, Baltazár Dezső világi alteregóját. Az interjúnak jellegzetes a címe: „Ne hurcoljanak közénk kívülről háborúságot!” mondja Vásáry. Kívülről? Hát a debreceni 30 ezer katolikus „kívülről” való? Az nem számít? És aztán Debrecen nem Magyarországon van-e? Magyar embernek nincs beleszólása abba, ami egy magyar városban történik? A „kívülről behurcolt háborúság” már magában is igazi heretikus füllentés, mert a háborúság magában Debrecenben dül, csak éppen az fáj Vásáry uramnak, hogy a budapesti keresztény sajtó is tudomást szerzett az ügyről.

Hanem amit aztán Vásáry uram a nyilatkozatában magának megenged, amilyen logikával igyekszik a szabadkőműves álláspontot mint teljesen ártatlan és ártalmatlan dolgot feltüntetni, meghaladja azt, amit egy magyar város polgármesterétől szellemi színvonal tekintetében feltételezhettünk. „Megnyugvással mondhatom, úgymond Vásáry, hogy itt Debrecenben ennek a nagy háborúságnak még semmi nyoma sem látszik” (fentebb a lap maga közli, hogy Baltazár a halotthamvasztás mellett, Lindenberger kormányzó pedig, a debreceni katolikus egyházközség vezetője élénken ellene nyilatkozott, tehát a háborúságnak mégis van némi „nyoma”). „Azt kell kérnem, ne hurcoljanak megint közénk kívülről háborúságot”, mondja Baltazár Dezső exponense, a polgármester. Megáll az embernek az esze. Ők kezdik, a 30 ezernyi katolikusságot, még hozzá a vallásos protestánsokat és a hívő zsidóságot is vérlig sértik, vallásellenes intézkedésekkel háborgatják a köz-

véleményt, a katolikusok adópénzét használják fel a katolikus vallásos érzést megcsúfoló építkezésekre s akkor a polgármester azon jajong, hogy „ne hurcoljanak közénk kívülről háborúságot”!

A debreceni logika csattanója azonban még csak most következik. A polgármester így folytatja: „Én azt hiszem, nem szükséges sehol nagyobb vallásosságot, nagyobb egyházfegyelmet kívánni, mint Olaszországban van és ott nem is egy krematórium működik. Nyilván mutatja ez azt a tényt, hogy a vallásosság, a hit, az egyházfegyelem és a krematórium egymással nincsenek olyan viszonylatban, ahogyan azt most nekünk be akarják bizonyítani, nem a béke és nem a vallásosság növelése célzatával”. A lap maga így értelmezi ezt a nyilatkozatot, hogy „miután a külföldön működő krematóriumokat az ottani katolikus Egyház semmiféle szempontból sem ellenzi” stb.

Hát itt igenis meg kell állni egy pillanatra s meg kell állapítani, hogy a debreceni polgármester igen rosszul ismeri a helyzetet és igen gyengén kezeli a gondolkodás és következtetés törvényeit. Mert először is teljességgel valótlan és túrhetetlenül hamis az az állítás, hogy a katolikus Egyház bárhol a világon „semmiféle szempontból sem ellenzi” a krematóriumokat. Ennek a kerek ellenkezője az igaz és Lindenberger kormányzó nem a saját egyéni véleményét adja elő, hanem az Egyház hivatalos álláspontját szögezi le (I. Egyházi Törvénykönyv, 1203. kánon), amikor a halottégetést, mint a katolikus elvekkel meg nem egyeztethetőt utasítja vissza.

Másodszor: abból, hogy Olaszországban s más katolikus többségű államokban is vannak szabadkőművesek s ezek krematóriumot építettek, semmiféle logikával nem lehet levezetni, hogy tehát ott a katolikus Egyház helyesli vagy csak tűri is a krematóriumokat. Nem tudjuk, Vásáry polgármester milyen alapon következtet az Egyház ellenségeinek viselkedéséből az Egyház álláspontjára? Azért, mert Olaszországban általában nagy a hit és a vallásosság, minden szabad-

kőműves merényletet a vallásosság megnyilatkozásának tekinteni nem lehet. Vajjon abból, hogy Magyarországon gonosztevők, tolvajok és betörők vannak, következik-e, hogy tehát Magyarország elvileg helyesli a gonosztevést, a tolvajlást és a betörést? A logika törvényeit a debreceni polgármesternek is tisztelnie kell, ha olyan város nevében nyilatkozzat, amelynek 30 százaléka katolikus és még kálvinistája sem mind szabadkőműves-párti és halóthamvasztó.

Hogy aztán a nekihevílt polgármester még azt a vakmerőséget is megengedi magának, hogy a katolikus Egyházat nyíltan kioktatja, hogy „gyenge lehet a belső tartalma és erőssége annak a vallásos hitnek, amely attól függ, hogy a földbe temetik-e a halottakat, a krematóriumban hamvasztják-e el, avagy a gránát szaggatja szét felismerhetetlen részekre”, ez a speciális debreceni türelmetlenségnek és mondjuk ki őszintén: nevetlenségnek egészen jellemző megnyilatkozása, amellyel szóba sem lehet állani többé.

Vásáry jegyezze meg magának, hogy a katolikus Egyház nem kíváncsi arra, hogy ő a katolikus Egyházat „gyenge belső tartalmúnak és erősségűnek” csúfolja-e és hamis inszINUÁCIÓKAT fűz-e hozzá vagy nem. Annyi azonban ebből a nyilatkozatából máris meglátszik, amit különben a beavatottak úgyis tudnak, hogy a debreceni kálvinizmus egyes hangadó képviselőinek még csak érzékük sincs a vallási békéhez s a katolikusok iránt is tartozó tapintatossághoz.

Náluk még mindig a dorong az egyetlen érv s felekezeti durvaság a városházi illem első kelléke.

Debreceni háborúság.

Debreceni barátaink figyelmeztetnek arra, hogy a Magyar Kultúra cikke miatt („A halottégető Debrecen”) nagy zsibongás támadt a debreceni városi gyűlésen. Vásáry István polgármester és Hegymegi Kiss Pál hosszú vitát rendeztek a Magyar Kultúra cikkéről s indítványukra a közgyűlés baltazári irányítású része

„visszautasította” a Magyar Kultúrában a „város és a polgármester ellen intézett támadást”. Hegymegi Kiss Pál uram még odáig is elment, hogy azt kiáltotta bele a gyűlésbe, hogy aki Debrecenről azt mondja, hogy ott nem tisztelik a felekezeti békét, az hazudik.

Ez az előkelő hangú „visszautasítás” minket, Magyar Kultúrát, tökéletesen hidegen hagy. Megszoktuk, hogy bizonyos felekezeti békebontók nagyon szeretik magukat a béke apostolainak feltüntetni. Hiszen még az a nemes úr is állandóan „hitet tesz a felekezeti béke mellett”, akiről köztudomású, hogy a pápistákat ismételtén bálványimádóknak csúfolta, aki a katolikus Egyház Oltáriszentség-dogmáját bálványimádásnak minősítette, aki a magyar katolikusokat ismételtén másodfokú hazafiaknak nevezte, aki a magyar katolikusokat verebekhez hasonlította a kálvinista sasok mellett s a pápa ellen ismételtén durva sértéseket engedett meg magának. S megszoktuk azt is (ez már szabadkőműves taktika), hogy Debrecenben egyes urak mindig másról beszélnek, mint amiről szó van, akárcsak Bodóné, mikor a bor árát kérték tőle.

Ugyes, de szabadkőműves taktika pl., hogy mikor az embert kérdőre vonják, akkor hirtelen ő megy át támadásba. A Magyar Kultúra cikkét támadják, amikor ők állnak vád alatt; „támadást” utasítanak vissza, amikor a felekezeti békebontás legkomolyabb vádjá ellen kellene védekezniök. Még ők érzik sértve magukat, mikor vérig sértették az ország katolikus közvéleményét és vallásos érzületét. Tiltakoznak, mikor a komoly keresztény közönségnek ellenük való tiltakozásától hangos az ország.

Itt nem az a kérdés veleje, tisztelt debreceni háborgók, hogy a Magyar Kultúra mit írt — minden sora igaz volt s minden sorát fenntartjuk, — hanem az, hogy önök egy, a vallásos kegyeletet mélyen sértő, a katolikus Egyháznak nem ugyan dogmaival, hanem kifejezett egyházi törvényével apodiktice ellenkező s amellett a magyar tételes törvényekbe ütköző határozatot hoztak s ezzel az ország vallási békéjét legsúlyosabban

megsértették. Arról van szó, hogy 30.000 debreceni katolikust annyira fitymáltak, hogy az ő adópénzükön is egy teljesen felesleges és mindenütt csak a szabadkőműves és szocialista agresszivitás által erőszakolt intézményt hoztak létre s mikor ez ellen a katolikusok szót emeltek, Vásáry polgármester az egyik budapesti baloldali lapban oly nyilatkozatot tett, amely a békebontás ódiomát másokra akarja terelni, amelyben, ha a nyilatkozat csakugyan tőle ered, újabb súlyos sértés van a katolikus Egyház ellen.

Ezt a sértést utasította vissza a Magyar Kultúra és a Nemzeti Ujság — ez utóbbival azonban jónak látták nem akasztani tengelyt — és keveset használ, ha Vásáry most az ő elvbarátait hívja fel bírólul maga mellett. És még kevesebbet nyom a latban, hogy erre Károlyi Mihálynak egykori októbrista államtitkára azt rikoltja bele a tisztes gyűlésterembe, hogy aki róluk olyat ír, hogy ők zavarják a felekezeti békét, az hazudik. Ha mi is ezt a finom tónust követnők, egyszerűen visszaadnók a forradalmi államtitkárnak ezt a díszes szót; de mivel erre a színvonalra nem kívánunk szállni, mindössze annyit mondunk, hogy visszautasítjuk valótlan állításait.

A debreceni laptudósítások szerint a polgármester most sem bizonyult erőslogikájú férfiúnak. Megint csak azzal érvelt, hogy a „krematóriumépítés egyetlen vallás dogmájával (!) sem áll ellentétben”. Hát ezt mi is külön kiemeltük; ne olyat bizonyítson a polgármester, amit senki sem tagadott. De logikai halálugrás megint, ha a fenti mondatból valaki ezt a vakmerő következtetést vonja le: „Kétségtelen tehát, hogy a törvényhatóság állásfoglalásával hitbeli érzésében nincsen megsértve egyetlen felekezet sem”. Ha dogmatikájában nem is, vallásos érzületében igenis sértve van minden egyházhű katolikus, de nagyon sok vallásos zsidó és protestáns is, csak éppen a szabadkőművesek és szocialisták nem.

Mi kifejezetten a vallásos érzésről és a katolikus Egyház törvényéről beszéltünk, melynek *kánonját*

idéztük is, nem pedig *dogmákról*. Mert a kettő különböző dolog. Ha pl. a debreceni törvényhatóság többsége a debreceni katolikusokat lehetőleg távoltartja a városházáról, vagy ha a katolikusok régi sürgetésével szemben máig nem szavazott meg a katolikusok számára új templom építésére alkalmas telket (nem ám valahol a Sintér-téren, hanem megfelelő helyen): ez sem „dogmába” ütköző cselekedet, de igenis mély megsértése a „hitbeli érzésnek”, mert 24.000 latinszertartású katolikust kényszerít arra, hogy egyetlen szűk, falusias templomban szorongjon, amikor minden katolikus többségű város a legnagyobb készséggel szavazott meg előkelő helyen fekvő ingyentelket a különböző protestáns felekezeteknek. Ezért is hat kissé komikusan az az erősködés, hogy Debrecenben olyan nagyon szívélyes viszonyt tart fenn a város vezetősége a katolikusokkal.

Különös logikára vall a polgármester védekező beszédében ez a pátoszos mondata is: „Nekem mondhatja bárki, hogy vallástalan vagyok, hazafiatlan és társadalomellenes vagyok; ha az én belső bírám, aki nem földi érkedből veszi indításait, azt mondja, hogy úgy élek, mint egy becsületes magyar embernek élnie kell, akkor nem érintenek ezek a vélemények. (Viharos taps.)” Különös logikára vall ez a „viharos tapsot” eredményezett ömlengés, mert merő szélmalomharc: senki sem mondotta, hogy Vásáry polgármester vallástalan és hazafiatlan. Mi csak azt mondtuk, de azt fenntartjuk minden érdekelt taps és vihar ellenére, hogy a P. N.-ban közölt katolikusellenes nyilatkozata logikátlan és sértő volt és hogy a krematórium törvénytelen megépítése provokáló cselekedet volt.

Ez más, mint amit ő ügyeskedve a mi szánkba ad, hogy aztán viharos öndicséreteket zenghessen el. Az ő saját „belső bírójára” való hivatkozás helyén lehet egy kaszinói pohárköszöntőn, de érvnek komoly testületben nem számít s a zavarba került emberek fogadkozásaira emlékeztet. Furcsa „bíró” az, aki olyat helyesel, ami a város 30.000 katolikus polgárára nézve, de az ország

67 százalékát tevő magyar katolikusságra nézve is sértő és amellet a magyar tételes törvényekbe ütközik.

Egyébként Láng Nándor professzor részéről Vásáry és a debreceni halottpörkölkök azonnal meg is kapták a méltó választ. Nem is óhajtunk a kérdés érdemével itt újból foglalkozni; de kötelességünknek tartottuk leszögezni, hogy Vásáryék egyetlen betűt nem cáfoltak meg abból, amit írtunk, s az ő háborgásukat nem is tekinthetjük egyébnek, mint a védekezni nem tudó s azért a régi szabadkőműves recept szerint mellék-vágányokra szökő emberek megszorult hebegésének.

A negyedik parancs és a hosszú élet.

A Szentírás szerint, aki tiszteli atyját és anyját, az hosszú életet ér el a földön. De sok szent fiatalokorban történt halála ennek látszólag az ellenkezőjét mutatná. Mit tartsunk tehát erről?

A szóban forgó ítéletet Isten közvetlen nem az összes embereknek, nem is egyes embereknek külön-külön, hanem a zsidó népnek, mint ilyennek tette a pusztában, amikor neki a tízparancsolatot kihirdette. E körülményből következik az ígélet voltaképpen értelme. Tudniillik nem az egyes embernek ígéri benne Isten a hosszú életet a földön általában, hanem megígéri a *zsidó népnek*, hogy amennyiben e törvényét tiszteletben fogja tartani, hosszú ideig megmarad, mint nép, azon a földön, amelyet Isten neki szánt és ígért s amely felé a pusztán át vezette: Kánaánban, az *ígélet földjén*.

Erre vall az ígélet végső szakaszának megszövegezése is: „hogy hosszú életű légy a földön, amelyet a te Urad Istened ad (fog adni, — dabit) neked” (II. Móz. 20, 12).

Jézus az evangéliumban idézi ugyan a parancsot, mint amely természetesen örökérvényű, de az időleges ígéletet már mellőzi (Mt. 15, 4; Mk. 7, 10). Szent Pál az ígéletet is idézi, de csak odáig: „hosszú életű légy a földön (Ef. 5, 2); azonban ő sem mondja, hogy az ígélet

ma is érvényben áll s az egyeseket is illeti, vagy hogy a „föld” szón általában a földi életet kelljen érteni.

Isten a szülők tiszteletét valószínűleg azzal is jutalmazza, hogy érte földi jókat (pl. hosszú életet) is ad. De erre általános, mindenkire vonatkozó ígéretet sohasem tett; erről a Szentírás sem beszél.

A jók és szentek fiatalkori halála tehát a Szentírással s annak eredeti biztos értelmével semmiféle ellentétben nem áll.

A németországi öngyilkossági statisztika és a hitvallások.

Dr. Hans Rost, az ismert német statisztikus, újabb statisztikai tanulmányt tesz közzé az öngyilkosságok gyakoriságáról az egyes hitvallásokkal való vonatkozásukban. Adatai szerint a németországi öngyilkossági statisztika a következő figyelemreméltó végeredményeket mutatja fel.

10.000 protestánsra Poroszországban (1891-től 1924-ig) 2'56 öngyilkosság esett; ugyanannyi katolikusra 1'04. Bajorországban (1890—1923) 10.000 protestánsra esett 2'23, ugyanannyi katolikusra 1'18 öngyilkosság; Badenben (1896—1923) 10.000 protestánsra 2'49, ugyanannyi katolikusra 1'47 öngyilkosság jutott. E számítások alapján általában azt kellene mondani, hogy a protestánsok között az öngyilkossági arányszám több mint kétszer akkora, mint a katolikusok között. Azonban ezek a számok még nem fejezik ki teljesen az öngyilkossági százalék arányát, mert csak a vegyes vallású főbb országokra terjeszkednek ki s figyelmen kívül hagyják a túlnyomóan protestáns országokat, mint Braunschweiget, Thüringiát, Szászországot stb. Teljes képet nyújt a való állapotokról a földrajzi statisztikai módszer.

Ha a németországi közigazgatási kerületeket állítjuk egymás mellé az 1892—1913-ig tartó periódusban, azt találjuk, hogy a 90—100 százalékban katolikus lakosságú 193 közigazgatási kerületben 10.000 lakosra

0'77 öngyilkosság esik; míg fordítva, abban a 336 közigazgatási kerületben, ahol csak 1—10 százaléknyi a katolikusság, 2'48 öngyilkossági eset fordul elő. A többi közigazgatási kerületben is az öngyilkossági szám növekvése pontosan megfelel a nemkatolikus lakosság arányszámának, azaz mennél kevesebb a katolikus valamelyik kerületben, annál magasabb abban az öngyilkosok arányszáma. A végeredmény pedig az, hogy a túlnyomóan protestáns lakosságú közigazgatási kerületek öngyilkossági arányszáma több mint háromszor akkora, mint a túlnyomóan katolikusoké.

Megállapítható, hogy az öngyilkosság gyakoriságára semmiféle befolyással nincs, hogy az illető kerület főleg mezőgazdasági vagy ipari lakossággal bír-e; az egyetlen elválasztó vonal a hitvallási hovatartozás. Megállapítható a *vallás hatása az öngyilkossági hajlam fékezésére* abból is, hogy vannak egyes protestáns vidékek, amelyekben az öngyilkosságok száma viszonylag csekély; de ezek mindig olyan vidékek, ahol a lakosság nagyobb számban vesz részt az úrvacsora vételében, szóval a vallásos életben.

Megállapítja Hans Rost, hogy a katolikus lakosságú közigazgatási kerületek Németország öngyilkossági térképén a völgyeket, a protestáns kerületek pedig a hegyeket képviselik. Közép-Németország Hamburgtól Braunschweigen, Gothán át Szászországig, s fel Szilézián át Lübeckig és Schleswig-Holsteinig valóságos öngyilkossági „Hochgebirge”, amelyből sűrűn emelkednek ki a merész hegycsúcsok: a 10.000 lakosonként 4—6 öngyilkosságot felmutató vidékek.

Ezzel szemben az öngyilkossági mélyvidék Nyugat-Németország katolikus kerületeiben Aschendorffnál kezdődik, végigmegy a Rajna vonalán Lotharingiáig és Elzászig. Baden és Württemberg, mint kevert vallású vidékek, a középhegység képét mutatják, ellenben már Bajorország katolikus része, a katolikus Felső-Szilézia, valamint az egykor lengyel Kelet- és Nyugat-Poroszország Németországnak öngyilkosokban legszegényebb vidékei. A német öngyilkossági földrajz térképe

valósággal összeesik a hitújítás és a kat. megújulás történelmi térképével. Mindezt úgy lehetne összefoglalni, mondja Hans Rost, hogy Németországnak évenként csak 6000 öngyilkosa lenne, ha egészen katolikus volna, viszont 18.000 öngyilkost mutatna fel, ha egész lakossága protestánsnak vallaná magát. Ma az évi öngyilkossági szám 14 és 15 ezer között mozog.

A német városok pontosan ugyanazon képet nyújtanak, mint a közigazgatási kerületek. Nem az industrializmus, nem a kereskedelem és forgalom, még csak nem is a városok nagysága dönti el az öngyilkossági statisztika mérlegét, hanem csakis a hitvallás. Az a 21 német város, amelynek lakossága 90—100 százalékban katolikus, csak 1'08 öngyilkosságot mutat fel 10.000 lakosonként, míg az a 134 város, amelyben a katolikusoknak száma csak 1—10 százalék, ugyanabban az arányszámban 3'24 öngyilkosságot jelent be, azaz háromszor annyit, mint a katolikus városok. Egész sor katolikus lakosságú városnak (köztük: Paderborn, Fulda, München-Gladbach, Aachen, Trier stb.) 10—10 ezernyi lakosára még 1 egész százalék öngyilkos sem esik; egész sor túlnyomóan katolikus városra, ezek közt nagy városokra, mint Münster, Regensburg, Bonn, Passau, Düsseldorf, Köln, Koblenz, Augsburg, Bamberg, Würzburg, csak 1—2 öngyilkos jut 10.000 lakosonként. Viszont a protestáns többségű városok majdnem kivétel nélkül messze meghaladják a német városok 2'50 tízezreléknyi öngyilkossági átlagát. 3, 4, 5, sőt 6 öngyilkos esik 10.000 lakosra Wittenbergben, Magdeburgban, Tübingenben, Göttingenben, Chemnitzben, Brémában, Potsdamban, Hamburgban, Lipcsében, Drezdában, Halléban, Braunschweigben, Heidelbergben, Charlottenburgban, Weimarban, Zittauban, Gothában, Jénában stb. Ezek a jó protestáns hangzású városnevek egyébként nemcsak az öngyilkosság terén állnak első helyen, hanem többnyire a szocializmusnak és kommunizmusnak is legerősebb fellegvárai, amelyekben az egyke, a házassági elválások, a felekezeten kívüli mozgalom, a halotthamvasztó egyesületek, a templomok

üresen maradása stb. szintén a legnagyobb arányokat érik el.

Mindezek után nem csoda, ha a híres német nemzetgazdász és öngyilkosságkutató, *Wagner Adolf*, aki maga is protestáns volt, már 1864-ben kénytelen volt megállapítani: „nem tagadhatom, hogy a hitvallás és az öngyilkosságok között összefüggésnek s főleg a protestantizmus öngyilkosságszaporító befolyásának elismerésére sokkal nehezebben szántam rá magam, mint bármilyen más befolyás megállapítására. Mindazáltal nem térhetek ki a kényszerűség elől, hogy Németországra és egész Közép-Európára nézve mint szilárd törvényt ne állapítsam meg, hogy az öngyilkosság a protestánsok közt mindig gyakoribb, mint a katolikusok között”.

Erkölc, házasság, ösztön.

A papi nőtlenség.

Jó minapában azt írta egy liberális napilapunk hirhedt szerkesztői üzeneteiben „Kispap” címre, hogy a háború után, melyben számos férfi esik el, nagy lesz a hiány férfiakban s már emiatt is revideálni kell az Egyháznak azt az „indokolatlan, szigorú és maradi” törvényét, mely a papságra a nőtlenséget „ráerőszakolja”. Jól tudjuk, hogy ezeket a lapokat inkább csak egyházellenes irányuk, no meg a csiklandós téma vonzza az ilyen kéretlen indítványok szellőztetésére, mintsem a tárgyilagos szempont; mivel azonban nagyon sűrűn hangzik fel ehhez hasonló hang, szeretném, ha valaki összefoglalná nekem az idevonatkozó ellenvetések cáfolatát.

Minthogy a kérdező a papi celibátus örökértékű intézményének nem annyira pozitív argumentumait, mint inkább a divatos ellenvetések cáfolatát óhajtja, megpróbáljuk azt az alábbiakban részekre bontva s mintegy párbeszéd-alakban nyujtani.

Előbb azonban azoknak a liberális lapoknak adunk jó tanácsot, amelyek folyton a papi nőtlenség ellen dörögnek, azon reményben, hogy ezzel a hitében gyenge közönség tapsain kívül még esetleg az ingadozó és rossz papok titkos tetszését is megnyerik.

Ezek a lapok a nemzet elnéptelenedését az Egyháznak hányják fel. Nagyon helytelenül. Nem az Egyház a bűnös ebben; ellenkezőleg, midőn az ifjúság tiszta élete s a házasság szent érdekeinek védelme fölött őrködik, az Egyház indirekte a legbecesebb szolgáltatokat teszi a népesedés előmozdításának. Vi-

szont önmaguknak a liberális lapok nagyon is sokat vehetnek e téren szemükre.

Ezek a lapok évtizedeken át a legújabb sajtótörvény szigorú közbeléptéig hirdették jó pénzen az antikoncepciós eszközöket s üzleteket s ma is úntig hirdetik azt a merőben szenzitív, önző és anyagelvi életfelfogást, mely a házasságban nem szentséget, nem az emberiség gyarapodására és kizárólag arra rendelt, Istentől szerzett intézményt lát, hanem pusztán érzéki játékot, melynek csak a nedvét kell kiszíni, a magvát pedig büntetlenül szabad eldobni. Itt, ezen a ponton, a francia erkölcsi lazaság kiüldözésében segítsen a t. sajtó annak a szent, felvilágosító munkának és komoly küzdelemnek, melyet az Egyház a nőtlen papjai által a szószékben és gyóntatószékben folytat a gyermekáldás bűnös korlátozása ellen; tessék felvenni a harcot az érzékiségre ingerlő divatok, színház, irodalom és mulatóhelyek ellen, melyeknek mindnek csak az a célja, hogy a nemi ösztönt a házasságon kívüli kielégítésére s így céltalan elpazarlására vezessék; tessék küzdeni a frivol vallástalanság és erkölcsi léhaság ellen, amely gúnyolódni mer a sokgyermekes családokon és nőkön; akkor majd nem lesz szükség olyan lehetetlen és kúsza ajánlatokra, mint aminőket a *Pesti Hírlap* aposztatái tesznek az elnéptelenedés megakadályozására.

Ezzel térjünk át a kérdéses divatos ellenvetések rövid mérlegelésére.

„A papi nőtlenségre — így halljuk gyakran — nincs szükség.” — Bocsánat, ez a szó: „nincs szükség” kettős értelmű. Megengedjük, hogy olyan abszolút szükség, mint pl. a szentségekre, a papi nőtlenségre nincs. Azonban nem áll, hogy egyáltalán nincs rá szükség, azaz, hogy fölösleges, értéktelen s nem függ tőle nagy mértékben az Egyház virágzása és híveinek lelki jóléte. „Nincs rá szükség?” Nemcsak gabona és gyümölcs kell a természetben, hanem virág is és hiába mondaná valaki, hogy virágpompára nincs szükség. Hasonlóképp nemcsak a legridegebb minimum kell

az Egyházban, hanem erényélet is. A szüzesség pedig evangéliumi erény; és ki volna hivatva abban példát mutatni, ha nem elsősorban azok, kik állandóan Krisztus közvetlen közelében, a szentélyben élnek?

„Az evangéliumban nincs benn a papi nőtlenség”. — Nincs benne mint parancs (amint azonban az ellenkező parancs sincs benn), de igenis benne van mint *tanács*, még pedig nyomatékkal; lásd Szent Pál 1. levelét a korinthusiakhoz (7. fej.), mely ezt bőven kifejti. Aki egészen és osztatlanul Istennek akar élni, az — mondja az apostol — *maradjon nőtlen*. A házasság jó és szent dolog, de a szüzesség — úgymond az apostol — jobb, mert a szüzességben a szív osztatlanul Istené marad. Már pedig legalább is *illő* dolog, hogy a katolikus pap egészen és osztatlanul Istennek éljen.

„De az első időkben a papok nősültek; maga Szent Pál tanuskodik erről.” — Azaz: miután akkor még nem voltak szemináriumok és oly fiatalemberek, akik kezdettől a papi pályára szentelték volna magukat, az apostolok természetesen vettek, akit kaptak: idősebb, többnyire tehát nős embereket, de már akkor vigyáztak, hogy olyant ne szenteljenek fel, aki életében kétszer is nősült. A legrégibb századok zsinatai pedig már sorba sürgetik a papi nőtlenséget Szent Pálra hivatkozva s arra utalnak, hogy az Anyaszentegyház az *apostolok kora óta* lehetőleg nőtlen papokat igyekezett alkalmazni, illetőleg odahatott, hogy a papok, mint az apostolok, *mindent* elhagyva — elsősorban tehát a családi gondokat és élvezeteket is — kövessék a nőtlen Krisztust.

„Péter apostol maga is nős ember volt”. — Addig, míg Krisztus papi, püspöki pályára meg nem hívta. Mert onnantól kezdve, mint ő maga mondja, „mindent elhagyott s követte” Jézust. Az evangéliumban szó van Péter anyósáról, de felesége — akár élt akkor még, akár nem — nem szerepel többé.

„A nős pap is megfelelhet hivatásának.” — Amennyire családi s hasonló feladatai le nem kötik

s a családjára való tekintet nem feszélyezi. Nős pap pl. sokkal nehezebben forogna ragályos betegek stb. körül. E mellett a megkétszereződött és minden gyermekkel szaporodó anyagi gondok folyton arra kényszerítenék, hogy kelleténél többet törődjék a pénzzel. Az emberek már így is folyton szemére vetik a katolikus papnak, hogy a pénzre néz; hát még ha annak a papnak ezenkívül folyton arra is kellene gondolnia, hogy hogyan házasítsa ki a leányait, hogyan taníttassa fiait, hogyan vigye fürdőre a beteg feleségét stb. S mindez idejének s erejének mindenestre nagyon jelentékeny részét vonná el az Isten ügyeitől és híveinek gondozásától.

„De hisz sok papnak ügyis van ideje bőven.” — Az csak az ő hibája s ezt meg kellene javítani, nem pedig állandósítani. A jó pap, bárhová helyezték, bőven talál munkát a lelkek üdvén, reggeltől akár késő estig. E mellett, ha jól akar működni, sokat kell imádkoznia, elmélkednie, olvasnia, készülnie. Mi lenne a legszebb apostoli művekből, ha folytonosan ott kísérténé kényelemre a feleség s midőn repülni, szárnyalni kell, folyton belekapaszkodnának az „apostol” reverendájába a nő s az apró gyermekek.

„A hívekkel is könnyebben érintkezhetnék a nők pap.” — Világi társalgásban igen, de úgy, ahogy paphoz illik, azaz állandóan a lelki ügyeket állítva előtérbe: semmi esetre sem. Hiszen ellenkezőleg, az nyitja meg a pap iránt a szívek bizalmát, ha látják, hogy a pap elvonultan él, híveivel csak lelkiekben érintkezik, nem igen forog társaságban, ahol elszólhatja magát s talán még a gyónási titkot is megsértheti, vagy ahol esetleg szemébe kell néznie annak, aki aznap gyónt nála, ki tudja, talán szégyenletesebb bűnököt. Ép ezért sokszor halljuk: én otthon, falun, nem mehetek gyónni, mert ismerem a papot. Tehát az ilyen világi érintkezések ellenkezőleg csak arra valók, hogy a lelki érintkezést megnehezítsék s e tekintetben százszor jobb a nőtlen pap helyzete.

„Több bizalommal volnánk a paphoz, ha úgy élne,

mint mink.” — Ohó, igen, több bizalommal a kártyaasztalnál, a komáskodásnál, pajtáskodásnál; de ez nem az a bizalom, mellyel a papnak bírnia kell. Ellenkezőleg tagadhatatlan, hogy az emberek sokkal bizalmasabban panaszkodják el bajaikat, fogadnak el tanácsot és főleg: sokkal könnyebben gyónják meg vétkeiket oly papnál, akiről fel kell tételezniök, hogy erkölcsileg — legalább e kényes tekintetben — fölöttük áll s nem él érzéki életet. A katolikus papság igazi tekintélye ott kezdődik, ahol életszentsége, önfegyelmzése, tisztasága kezdődik; ámde ennek legigazibb ápolója s fokmérője a papi szüzesség.

„Az ám, de hisz éppen itt a baj. Sok pap nem tartja meg a szüzességet.” — Lehet, de ez megint kizárólag az egyesek bűne, mulasztása, nem az intézmény hibája. Mert azt viszont ezer és ezer példa mutatja, hogy a papi szüzességet meg lehet tartani, sőt könnyű is megtartani olyan papnak, aki lelki életet él s nem a világi szórakozást és kényelmet hajhássza, hanem csak Istent és a lelkeket keresi. Amely pap pedig erre nem képes, abban sokkal mélyebb a baj s az akkor sem volna buzgó pap, ha nősülhetne. Sőt akkor még szabadabbra eresztené a pórázot s talán igazi aszfaltbetyár volna; míg így legalább a külső tisztesség némileg kordában tartja. A nős embernek sem szabad minden; az idegen nő rá nézve is tilos. Ha már most a lelki élet összes eszközei mellett nem tud magán uralkodni, nem fog tudni uralkodni akkor sem, ha megházasodik. Sőt lehet, hogy — mint sok világinál látjuk — ez a lépés csak még jobban felcsigázná benne a testiséget. Egy csomó rossz pap kedvéért épúgy nem mondhatunk le az életszentség és apostoli buzgalom kiváló védőpalástjáról, a papi nőtlenségről, mint ahogy egy csomó rossz katona miatt nem vesszük el a katonáktól általában a fegyvert és az egyenruhát.

„De nem jobb-e inkább eltörölni a törvényt, amelyet a nagy rész nem tart meg?” — Először is ez utóbbi mellékmondat csunya, utálatos, gyűlölködő rágalom.

Szó sincs róla, hogy a „nagy rész” nem tartaná meg a papi szüzességet. Ellenkezője az igaz. Persze az igazi jó papok nem igen forognak világi társaságokban; a világi társaságok tehát rendszerint csak azon — kevésbé jó — papok szerint ítélnék, akikkel ők szalónokban és korzón, talán színházban és zsúrokon is találkoznak. Azonkívül, ha egyes egyházmegyékben vagy egyes országokban sok is a visszaélés — bár az emberek rendesen 1—2 eset után általánosítva ítélkeznek ezek felől —, ne felejtjük, hogy viszont vannak egyházmegyék s vidékek (pl. Tirol, Franciaország, Belgium, Anglia, Svájc, Észak-Amerika), ahol papi balélésekről egyáltalán sohasem hallhatni; ahol az egész papság az életszentségnek jelentékenyen magas fokán áll. — Azonban főfeleletem ez: Hol a csudában találta ki valaki azt a logikát, hogy egy különben szép, okos és végtelenül illő törvényt azért kell eltörölni, mert sokan nem tartják meg? Uramfia, hát a VI-ik parancsot hány ember szegi meg és hány van, aki sohasem vét életében ellene? Hát azért töröljük el az egészet? Melyik gyermek nem vét a IV-ik parancs, a szülő iránti tisztelet s engedelmisség ellen soha? Már most ezért szüntessük be a IV-ik parancsot?

Az államnak melyik törvénye az, amelyet nem mondom, egyszer-egyszer, de amelyet sokan, nagyon sokan, úgyszólván folyton meg nem szegnek? Mi következik abból, ha egy törvényt sokan megszegnek? Csak az, hogy a törvény megtartását jobban kell szorgalmazni, az alattvalók akaratát jobban kell megnevelni. A mi esetünkben tehát: a papság szemináriumi nevelését kellene mélyíteni, a mellett a már kinn működő papság lelki életére kellene nagyobb gondot fordítani (papi lelkigyakorlatok, a sajnos nagyon is megnehezült canonica visitatiók, papi gyűlések, egyházmegyei zsinatok stb. által). De a kiváló törvényt azért sutba dobni, mert van, aki nem tartja meg, ésszerűtlen dolog. Az Egyház nem lehet csak a méltatlan papjaira tekintettel; az ő kedvükért nem foszthatja meg jó és buzgó tagjait a papi életszentség, méltóság, önfeláldo-

zás azon forrásától, mely a kötelességként vállalt celi-bátusban rejlik.

„De legalább nem kellene kötelezővé tenni a papi nőtlenséget: tartsa meg, aki erőt érez hozzá.” — A papi nőtlenség senkire sem kötelező, amint a papi pálya sem kötelező senkire sem. Arra azonban joga van az Egyháznak, hogy csak azt bocsássa egyházi szolgálatra, aki önként és szabad jószántából szenteli magát a tiszta életre is. Az Egyház jól tudja — s ebben kétségtelenül igaza is van, — hogy 10 buzgó, tisztalelkű, nőtlen pap több jót fog művelni a katolikus nép lelke üdvére, mint 30 nő; még ha a 10 mellett 2 vagy 3 botrányt is fog okozni a hűtlenségével.

„Tartsa meg, aki erőt érez hozzá?” Nem látja, t. ellenvető, hogy ez nem keresztény elv? Hiszen ha így gondolkozunk, akkor szerzetesi fogadalmat, de egyáltalában semmiféle fogadalmat nem volna szabad letenni! Mire való a fogadalom? Mire való a magunk előzetes lekötése? Az is, amelyet a pap vesz magára, amikor alszerpappá szentelteti magát s ennek jeléül átveszi vagy megérinti a püspöktől feléje nyújtott szent edényeket? Úgyebár arra, hogy az *akaratunkat erősítsük*, hogy a most meglévő, de különben állhatatlan jószándékunkat a megmásíthatatlanság és szent ígéret pecsétjével szilárd szerződéssé változtassuk! Aki valamit jól megfontolva mint lehetségest és neki megfelelőt megígér az Istennek, azt már ennek az ígéretnek tudata mindenkor vissza fogja rettenteni a hűtlenségtől — hacsak esküszegővé nem aljasodik — s a mellett (keresztény szempontból ezen nem szabad kételkedni) Isten is *megadja neki* a szükséges kegyelmeket: az erőt és kedvet, hogy amit megígért, megtarthassa, sőt hacsak benne nem hiányzik a jóakarat s az eszközök felhasználása, aránylag könnyen is megtarthassa. Tessék akármelyik jó pappal, jó szerzetessel beszélni s valamennyi a saját — talán évtizedekre nyúló — tapasztalásából fogja megerősíteni e tételt.

„Ha mindez így van, miért engedi meg akkor az Egyház a nőülést a görög katolikus papoknak?” —

Csakis azért, mert midőn az elszakadt görögöket vissza akarta édesgetni az igaz Egyházba, hogy közeledésüket megkönnyítse, *mindent* meghagyott nekik, aminek megváltoztatása nem volt *abszolúte* és lényegesen szükséges. Így meghagyta nekik a papjaik nősülését is. Ezzel az Egyház nagy, igen nagy javakról mondott le s maguk a görög katolikus papok nem egyszer sóhajtoznak a celibátus után; nem is mondhatná senki, hogy a nős görög papok jobb papok s lelkipásztorok volnának, mint a nőtlenek; de végtére arról volt szó, hogy a kisebb bajt válasszuk a nagyobb helyett: a nős papokat az egyház-szakadás helyett. Egyébként éppen a buzgóbb, lelkesebb, életszentségre törekvőbb görög katolikus papok közt máris akárhány van, aki önszántából, magasabb indítóokokból nem nősül s akik közt egyre erősebb kezd lenni a mozgalom, hogy a celibátus a görög papok közt is kötelezővé tétessék. Hiába, Szent Pál okoskodása megdönthetetlen: sokkal jobban tud Istennek s a lelkeknek élni, a testi és lelki nyomor ezerféle válfájának enyhítésén s az emberek üdvözítésén fáradozni az, akinek szíve osztatlan.

„A Pesti Hírlap s a többi divatos lapokban többször azt olvassuk, hogy az Egyház csak tirannizmusból tartja fenn a celibátust, mert hogy a nőtlen papot könnyebb fegyelmezni s kordában tartani.” — Hát hiszen jellemző, hogy még katolikus is akad, aki vallási kérdésekben a katolicizmus esküdt ellenségeinél keres útbaigazítást. Aki ilyen fontos vallási kérdésben a *P. H.*-ot s a többi zsidó ujságokat konzultálja, az megérdemli, hogy épolyan tájékozatlan és ignoráns maradjon e kérdésekben, mint az említett lapok maguk. (Ép a *P. H.*-ban egy esküszegő, aposztata pap írja rendszerint ezeket a botorságokat; egy ember, aki már plébános korában nyílt botránya volt a falujának. Természetes, hogy egy renegát nem fog igazat írni az Egyházzal, melynek árulója lett.) Hogy pedig a nőtlen pap könnyebben elfogadja az Egyház fegyelmét és engedelmesebb Rómának, meg egyéb *P. H.*-beli kuszaságok — ezek egyenesen holdkóros állítások; az em-

ber nem is tudja, mit akar ez a tintáskezű világbölc velük mondani (valószínűleg ő maga sem tudja!).

Hiszen ellenkezőleg, nős, családos embereket mindig sokkal könnyebb fegyelmezni, mert pl. aki állását vagy jövedelmét nemcsak a maga, hanem egész családja kedvéért félti, az százszor jobban megjuhászodik és engedelmeskedik, mint aki csak magáért felelős s ha nem *akar* engedelmeskedni, hát akármely pillanatban akár aposztatálhat is! Micsoda szégyenletes dolog, hogy mi katolikusok ilyen abszurdumokat még komolyan is veszünk, melyeket pedig támadóink maguk sem hisznek, sőt bizonynyal nem is gondolnak alattuk semmit sem; tudván, hogy akármilyen ostoba és tartalmatlan valamely vád, csak a katolikus Egyház s annak egyes nagyszerű intézményei ellen irányuljon, mindjárt akad egy csomó gondolkodni képtelen katolikus, aki fölül neki s együtt csahol az Egyház ellen-ségeivel.

Összefoglalva: a papi nőtlenség az Egyház egyik legfőbb disze, a lelkekre való hatásának egyik leg-hathatósabb eszköze, a jó pap legfényesebb nemesi koronája, a papi életszentség legdúsabb forrása az, apostoli buzgóságnak s a papi szív meg nem oszlásának legjelentékenyebb s a Szentírástól hangsúlyozottan ajánlt tényezője, az Egyház isteni eredetének, áldozatokra és hősiességre nevelő elevenerejének és életszentségének gyönyörű bizonyítéka: ez az a felső-pálya, amelynek szabadnak és akadálytalannak kell lenni, hogy rajta a papi szív gátolatlanul röphelessen Isten s az apostolkodás örökértékű céljai felé.

A celibátus.

A papi nőtlenség ügyével ismét sokat foglalkozik a közvélemény. Az egészen avatatlan és irányzatos hozzászólásoktól eltekintve, főleg az a két ellenvetés hangzik fel gyakran, hogy hiszen a celibátus nem dogmatikai, hanem pusztán egyházfegyelmi (disciplinaris)

kérdés és hogy jobb eltörölni, mint fenntartani s meg nem tartani.

Ez a két ellenvetés nincs igazság híján és mégis végtelenül szomorú az a tájékozatlanság, amely ezekkel a féligazságokkal küzd a papi nőtlenség intézménye ellen. Mert igaz ugyan, hogy a papi nőtlenség nem egyenes dogmatikai követelmény s a törvény meg nem tartása rosszabb a törvény hiányánál. De vajjon az következik-e ebből, hogy a magában jó törvényt el kell törölni? Nem pedig gondoskodni róla, hogy megtartsuk? Főleg akkor, ha annak igen mély dogmatikai gyökere s igen fontos morális értelme van?

Midőn a katolicizmus a paptól nőtlenséget és tiszta életet követel, voltaképp csak levonja a keresztény evangéliumi életfelfogás végső konklúzióit. A kereszténység szelleme azonos a lélek abszolút kultuszával, uralmával s a természetfölöttségnek diadalával a természet kicsinyességei fölött. Kereszténység önmegtagadás, tisztaság az érzékek fölött erősen uralkodó lelkiség nélkül nincs, és méltó és gyönyörű dolog, hogy ebben az érzékfelettségben, ebben az önzetlenségben a pap ne csak jó szóval, de példával is legelől járjon. A celibátus őszinte megtartása folytonos önfegyelmézést kíván a paptól s az Egyház tudatosan állítja papját a dilemma elé: ha pap akarsz lenni, légy egész testeddel-lelkeddel pap; ne élj magadnak, ne élj csak egyetlen család szűk körének, hanem élj minden szerelmeddel s minden idegrostoddal a népnek, a köznek, a lelkek üdvének, Krisztus országának.

Egyet azonban megengedünk: a tisztaság megtartása egy egész életen keresztül nagy és nehéz feladat s szinte elképzelhetetlen olyan férfiagnál, akiket nem neveltek erre, akikben teljes öntudatosságig nem fejlődött a celibátus mély értelmének megértése és szépségének rajongó szeretete. Komoly lelki életet élő s erősen apostoli buzgalmú papoknál a celibátus és a tiszta élet époly magától értetődő valami, mint az elparlagiasodott, elvilágiasodott papnál az ellenkezője. De nem az következik-e ebből, hogy magasabb, sok-

kal magasabb színvonalra kell emelni a papság nevelését és továbbnevelését, úgyhogy a papi tisztaság, minden papnál magától értetődő legyen? Nem más oldalról is szükséges és kívánatos dolog-e, hogy papjaink ne elparlagiasodott emberek legyenek, hanem mintaképei az apostoli buzgóságnak, az önfeláldozásnak, annak az életmódnak, amely „az odafennvalókat keresi, nem azt, ami a földön van?” Apostolokra főleg most, a háború és a forradalom után, az általános erkölcsi felfordulásban nagy szükség van; de egész apostolokra!

S a magyar katolikus papság szomorú szegénységi bizonyítványt állítana ki önmagáról, ha a végveszély idején az Egyház és a lelkek megmentése helyett — feleségre gondolna. Amibe hiszen, tudjuk jól, az Egyház sem menne bele soha. S azért jól teszi a Papi Tanács is, hogy ezt a méltatlan s lealacsonyító gondolatot messze száműzi magától.

Népesedés és a papi nőtlenség.

„... A népesedés hiányainak pótlására a katolikus papság volna hivatva ... A prédikálás csak akkor használ, ha a tett követi ... A nemzet felvirágoztatása ... A legtöbb úgyse tartja meg a nősülési tilalmat ... A Magyar Kultúra bontson zászlót a katolikus papok nősülése mellett” ... stb.

Ilyféle sorok ötlenek szemünkbe egy női kézből eredő levélben, melyet itt csak mint jellemző tünetet teszünk szóvá.

Honnan az a hallatlan rövidlátás, mely ezekben a gyakran hallható elszólásokban megnyilatkozik? Hiába feleltünk-e meg mindenre is ismételten s behatóan¹ az összes elképzelhető ellenvetésekre? Hiába mutatunk rá az evangéliumra (Mt. 19) és Pál apostol levelére (1. Kor. 7.), ahol az önkéntes szüzség mint jobb és tökéletesebb s mint az osztat-

¹ Lásd előbb „A papi nőtlenség” c. fejezetet.

lanul Isten szolgálatára szentelt élet eszköze ajánlatik; az apostolok példájára, kik „mindent elhagyva” követték Krisztust, s magára Krisztusra? Hiába utalunk a legnagyobb orvosi szaktekintélyek egybehangzó nyilatkozatára, melyek szerint a nősülés és nemi élet éppen nem biológiai szükségesség, sőt az önmeztartóztatás a szellemi és erkölcsi frissességnek legjobb ápolója; hiába arra a tényre, hogy a komoly papi életnek, a lelkek üdvéért való odaadó fáradozásnak a le nem kötöttség és érzéki meg anyagi gondoktól való függetlenség csaknem pótolhatatlan eszköze?

Hiába arra is, hogy a katolikus papok száma elenyészően csekély ahhoz, hogy a népesedés terén jelentékenyen eshetne latba, míg viszont a hiányt, mely általa eredhet, bőven és sokkal előnyösebben kárpótolja az az erkölcsi befolyás, melyet éppen a nőtlenn pap gyakorolhat legjobban a hívek millióira, kiket az önzés és érzékiség fékezésére, a családi élet tisztántartására, a mesterséges magtalanság terjedésének, valamint a házasságonkívüli, többnyire meddő nemi életnek meggátolására rávehet? Hiába mutatunk rá arra is, hogy a papi nőtlenséget követelők sokkal jobban tennék, ha az apróhirdetésekből felbukkanó, de egyébként is úton-útfélen járványszerűen terjeszkedő *köz-erkölcstelenség* ellen dörögnének, vagy a nemibajokat lelkiismeretlen tobzódással tovaterjesztő élvezetvágyat vonnák kérdőre, amely a népesedésnek mindenesetre mindennél gyilkosabb megrontója?

Hiába ismételjük azt is, hogy a nemzetnek nemcsak szaporodás kell, nemcsak sok gyermek kell, hanem jó gyermekek és jó emberek is s a nemzet jóléte még a lakossági létszámnál is százszorta inkább függ attól az erkölcsi kultúrától, melyet senki jobban nem véd, nem nevel, nem ápol és nem gyógyít, mint az osztatlanul hivatásának élő katolikus lelkipásztor? Hiába mondjuk, hogy rágalom, az Egyház ellenségeinek gyalázatos ráfogása az, hogy a „legtöbb” pap megszegi nem a „nősülési tilalmat”, mert ez magában

is tökéletlen kifejezés, hanem az evangéliumi tanácsnak önként vállalt kötelezettségét, vagy hogy „száz pap közül 99 él erkölcstelen életet”... amint ezt a *Világban* nemrég valami talmudnövendék „egy pap” aláírással kinyilatkoztatni szíves volt? S hogy ha e téren van hiba, azt másképp is meg lehet szüntetni, mint indokolatlan engedékenységgel? Hiába volna mindez?

A mi derék, „fanatikusan hívő katolikus”-aink, mert így van aláírva a levél, csak tovább, egyre tovább majszolják a szabadgondolatos frázisok Cerberuskalácsát s dehogy veszik észre, hogy ezzel csak a saját szellemi kiskorúságukról, ellenségeinktől való szellemi függésükről állítanak ki szomorú bizonyítványt? A mi „fanatikusan hívő katolikusaink” tovább is annak a sajtónak járszalagján járnak, amelynek írói, mint azt W. Sombart s annyian mások kimutatták, faji jellegüknél és túltengően kifejtett szexuálizmusuknál fogva nem is képesek a nemi önmegegyezés megasztosságát mérlegelni?

Tisztelt levélíró! Szíves engedelmevel mi nem a papi nőülés mellett fogunk zászlót bontani. Hanem igenis agítalunk és dolgozunk amellett, hogy a mi sorainkban ezentúl minél kevesebb legyen a „fanatikusan” ellenségnek „hívő katolikus” és minél több, aki lerázta magáról a zsidó sajtó szofizmáinak igáját!

A parthenogenezis (szűztől születés) és a természet-tudomány.

Szíves felvilágosítást kérnék a parthenogenezis kérdését illetőleg s amennyiben tudtommal a Máté evangéliuma 1 : 18—25. verseiben a szűztől való fogantatás kérdése nem pusztán esetlegesség, még kevésbé az evangélista elbeszélőkészségének és találékonyságának bizonyossága, nagyon szeretném megtudni, hogy a parthenogenezis fizikája és metafizikája hogy érthető s a rendelkezésünkre álló mai természettudományi megállapodásokkal hogyan egyeztetendő össze?

Hogyan értendő a Szentlélektől való fogantatás, ami a természettudományi kérdés mellett az éremnek másik oldala? A kérdésben mai napig sok homály ül az emberi lelkeken s sokaknak botránkozásköve e kérdés, ami természetesen az emberi szülőköröség, gyarlóság és emberi gőg következménye pusztán. Szeretem hinni, hogy a kérdésre komoly és csattanós feleletet tudnak adni a látó, tudó és lelki életet élő emberek. — Így kérdezi tőlem az egyik tatai ref. lelkész olvasóm.

Az evangélium szerint Krisztus Úrunk szűztől született — ebben kétség nincsen; a szűztől születés nyilván a természet rendjét elhagyó, természetfeletti jelenség — ez is kétségtelen.

Az a kérdés már most, lehetséges-e, hogy Isten *a természet rendjét elhagyva*, rendkívüli s a természet erői által magukban meg nem magyarázható jelenségeket hozzon létre. Ha igen, nem látni be, miért ne tehetné azáltal is, hogy egy isteni misszióra hivatott, rendkívüli gyermeknek fogantatását az anya méhében apa közreműködése nélkül is eszközli. A parthenogenezis egyszerűen csoda, mint ahogy csoda a halotttámasztás, a víznek borrá változtatása, a jövődömondás. Csak az a kérdés tehát: művelhet-e Isten csodát vagy nem?

Ez a kérdés pedig egy másik, általánosabb kérdésre nyúlik vissza: mindenható-e az Isten vagy nem. Mert ha mindenható, nem látni be, miért ne tehetne kivételt ama természeti törvények alól, amelyeket végtére is Ő gondolt ki és Ő fektetett bele a természet életébe, hogy azt *rendes*, természetes folyásában szabályozza. Aki órát alkotott, annak bírnia kell azaz a képességgel is, hogy ezt az órát egyszer-egyszer, ha oka van rá, kivételesen például előbbreigazítsa, vagy más módosítást tegyen rajta. Aki egy nagyszerű világgépezetet kitervezett és megalkotott, megteheti, hogy abban időnkint egy-egy eredményt sajátmaga hoz létre, amelyet *rendes* körülmények között a gépezetbe fektetett erők által hozott volna létre.

A petesejt megtermékenyítése az anyai méhben rendes körülmények között a magnak a petével való természetes egyesülése folytán jön létre; de mi lehetlenség és mi észszerűtlenség volna abban, hogy valami nagyon fontos és kivételes esetben, amikor például a megalkotandó emberi test az isteni megtestesülés eszközéül van kiszemelve, az Alkotó mellőzze a rendes, természetes processzusokat?

A csoda lehetőségét e téren is csak az tagadhatja, aki nem fogad el személyes Istent. Az ilyennek természetesen tagadnia kell a csodát. Innen a mai racionalista „hittudomány” erőlködése, hogy a parthenogenezist, valamint a többi csodát is, az evangéliumból kiküszöbölje. Meddő és céltalan, de hozzátehetjük: egyúttal gyermekes erőlködés is. Az evangélium azzal cseppet sem lesz szebb vagy fenségesebb, ha a mi szűk emberi méreteinkhez szabjuk s mindazt vandál-kézzel kitépjük s paraszti lábbal kitapossuk belőle, ami nem fér bele a mi hétköznapi filozófiánkba vagy természettudományunkba. *A természettudomány sem veszít azal semmit, ha a természetfelettség birodalmát kivonjuk az ő hatalmi szférájából;* mert a természettudomány azért szuverén marad, de természetesen csak a maga sajátos terén: a természetes jelenségek szabályainak kérdéseiben.

Hogy pedig a Megváltó szűzi születése mennyire megfelel nemcsak isteni mindenhatóságának, de bölcsességének is, nem szükséges hosszasan bizonyítani. A Megváltó világrajöttéhez *illetl*, hogy természetfeletti jelenségek kísérjék s vezessék be; s amint későbbi élete is a csoda és csodaszerűségek hosszú sorozatának kíséretében folyt le, úgy semmi sem volt hozzá annyira méltó, semmi sem jelezhetne volna az Ő végtelen tisztaságát és szentségét, valamint örök istenfiúságát jobban, mint a szűzi születés.

Jellemző, amit nemrég közöltek a hitelesítő lapok, hogy egy modern hindu filozófus megtérésének egyik főindítóoka éppen a kereszténység partheno-

genezis-tana volt, melyet ő végtelenül szépnek s az Isten-ember fogalmához egyedül méltónak talált. Az a varázshatás is ugyanezt bizonyítja, mely a gyermeket karjaiban tartó szűzi Madonna képéről annyi millió keresztény szívbe, s mint a kérdező levele sejteti, nem is csak katolikusokéba árad.

Hogy miért szerepel az evangélium szerint éppen a *Szentlélek*, mint a parthenogenezis eszközlője s a Szent Szűz méhének megtermékenyítője? Ez már tisztára teológiai kérdés, melyre itt csak a legnagyobb rövidséggel adhatunk feleletet. Már az ősidők egyházatyái erősen foglalkoztak azzal a kérdéssel, miért tulajdonítatnak Isten egyes cselekedetei és kifeléhatásai különösen egy-egy isteni személynek?

A felelet ez: csak egy lévén az isteni természet, az Isten minden kifeléható cselekedete is szükségképpen az egyazon isteni természet műve s így a teremtés is, a megtestesülés eszközlése is, a parthenogenezis csodája is, mind a három isteni személynek, az egyállagú Istenségnek műve. Mégis mivel egyes isteni kifeléhatások különösképp emlékeztetnek az egyes isteni személyek sajátos személyi jellegére, azokat különösen is az egyes isteni személyeknek szokás tulajdonítani (appropriatio).

Így a teremtést különösen az Atyának tulajdonítjuk, mert a teremtés fogalma az atyaság fogalmával különösebb összhangban, hasonlatosságban áll. Hasonlóképp a fiúnak tulajdonítjuk a megváltást, azért mert a második isteni személy egyesült a megváltást eszközlő emberi természettel. S hasonlóképp a Szentléleknek tulajdonítjuk különösen a szeretet és kegyelem azon műveit, melyek vele, mint az Atyát és Fiút összekötő szeretettel különösebb összhangban állanak. Ezért beszélünk a „Szentlélek kegyelméről”, sugalmazásáról stb. s azért tulajdonítjuk a megtestesülés megindítását, a parthenogenezis létesítését is, mint a szeretet és kegyelem kiváló művét, névleg és különösen a Szentléleknek.

Ösztön és erkölcs.

Egy fiatalember kérdi: Miért fektetett az Isten oly erős hajlamokat és ösztönöket belénk, mikor tudta, hogy ez sokunknak szinte elkerülhetetlen vesztünket fogja okozni, miután az ösztön borzasztó hatalmasságával és korai intézkedésével szemben a törvényes kielégítés módjai és alkalmai oly aránytalanul kicsinyek, későiek és szűkreszabottak? Ösztöneink 14 éves korunkban már teljes erővel működnek, 24 éves korunkban szinte parancsoló szükségességgel hajtanak bennünket a rosszra. *Mit tegyen a mai világban egy fiatalember, aki rendes körülmények között 28—30 éves kora előtt nem is gondolhat a nősülésre?* Hisz a vallása eddig a korig oly önfegyelmezést parancsol neki, amit el tudok képzelni egy remeténél vagy egy világtól elvonult, aszketikus életet élő szerzetesnél, de az átlagnál, a tömegnél alig!

Fiatal barátunk igen nagy és mélyrenyúló kérdést vetett fel a fenti mondatokban. Sőt nem is kérdést, hanem kérdéseket. Kétségtelen, hogy az ösztönösség nemcsak az erkölcsi élet nagy próbaköve, hanem a világnézeti problémák alanyi alakulásában is legtöbb esetben döntő tényező. A hajlamok és ösztönök túltengő uralma a legtöbb mai fiatalemberben nemcsak az erkölcsiség fokmérőjén dönti el a pluszt vagy a mínuszt, hanem visszahat az egyén vallási és világnézeti kialakulására is: nagyon sokakat a fentiekhez hasonló kétségek és gondolatok vezetnek le öntudatlanul is a vallásosság útjáról. Az ösztöneik fékezését túlnehéznék, szinte lehetetlennek tartják s ennek következtében hamarosan és nagyon korán meghasonlanak azzal a vallással is, amely az ösztönök fékezését parancsolja.

Keresztény szempontból csak addig megoldhatatlan a kérdés, amíg nem vesszük figyelembe azt a célkitűzést, melyet az életnek a kereszténység ad. Ha nem tartjuk minden pillanatban szem előtt, hogy a keresztény életfelfogás szerint az élet nem öncél, hanem

iskola és próbaidő, nem fogjuk megérteni, miért köti Isten mindenegyes emberfiára nézve oly roppant nagy és nehéz feltételekhez az életcél elérését. Viszont mi-helyt tisztán látunk abban, hogy az életnek egyetlen célja: az alkalomadás arra, hogy az ember ön-maga fölé küzdhesse fel magát, hogy kemény és állandó harcban mutassa ki és bizonyítsa be Isten-hez való hűségét és egy isteni, örök életre való érdemességét, azonnal eloszlik minden látszólag oly nagy nehézség.

Mert ha igazán az az élet célja, amelyet a kereszténység tűz ki, ha igazán végtelen boldogság és végtelen magasság a cél, mely felé Isten segítségével és önmagunk erejének teljes megfeszítésével törekednünk kell, akkor már magától értetődőnek kell tartanunk, hogy ezért a nagy célért valami nagyot kell tennünk magunknak is, valami nagy harcot kell végigküzdenünk, mely talán éppen a hosszúságánál és állandóságánál fogva is nehéz, s annak a megbizonyítására alkalmas, hogy méltók vagyunk a szűkös földi lét kicsinyességei után bemenni az Isten országába, a lélek megdicsőülésének honába, amaz el nem múló javak élvezetébe, amelyeket Krisztus ígért azoknak, akik a lelket uralomra viszik a test vágyai fölött, az Isten szeretetét az önszeretet és önkényeztetés apró és kicsinyes élvezetei fölött.

Nincs magában nagyobb tragikum, mint egy fiatal-ember, aki a maga gyengeségében oly hatalmas próbára van téve, akinek egy mindig éber és mindig csalóka hajlam incselkedéseivel szemben kell résen lennie, akiben a leghatalmasabb emberi ösztönök és vágyak iparkodnak állandóan leteríteni a lélek igényeit, a földről az égbe, az anyagtól az Istenhez nyúló magasabb ösztöneit. Nincs tragikusabb, mint a gyenge test és tapasztalatlan ifjú lélek küzdelme a szenny ellen, amelyet aranyserlegben tárnak elébe, amelyet a káprázat és érzékiség prizmáján keresztül bájjital-nak lát, amiről lemondani, azt hiszi, nem is lehet.

A faji ösztön Schopenhauer elmés és mélyértelmű

mondása szerint zsarnoki uralommal hajtja járma alá az egyént; sőt el is kábítja annyira, hogy az ember legegységibb élményének képzeletét, ami voltaképp legkevésbé egyéni benne: a faji ösztön uralmát az egyén érdekei fölött. A kereszténység azonban ezt be kell látnia, a nehéz harcot bátran és kitartóan le kell folytatnia. Ez a harc a kereszténység erkölcsi életével egyidőben kezdődik s leghevesebben talán éppen akkor dől, amikor az ifjú élettapasztalatokban nem gazdag ugyan, de viszont csalódásokban sem, s amikor az idealizmus heve elég nagy még benne arra, hogy a harcot bátran és bízón felvehesse. Ha tragikus az a sors, hogy harcolnia kell, viszont van valami nagyon felemelő és nagyszerű gondolat benne: a kereszténység nagyot, egészen egyénit, tudatos erkölcsöt követel minden hívtől, már az ifjúság első periódusaitól kezdve.

A mi Istenünk, a mi hitünk — így is mondhatnók — nem kényeztet el minket s korán nevel hozzá nagy feladatok és harcok megvívásához. A kereszténység egész kérlelhetetlen, katakombás őseréje lüktet az ő nemi erkölcsstanában. S abból nem enged ma sem, amint nem engedett elmúlt századok puha divatjai közt sem.

Ez a helyzet. Ha már most azt kérdi valaki, hogyan engedhette meg Isten a nagy kockázatot, mellyel ez a próba ránk nézve, legtöbbünkre, mindnyájunkra nézve jár: megint csak ez a felelet: a kereszténység magas erkölcsi célkitűzései mellett indokolt a harc nehézsége; ezzel együtt pedig adva van a lehetősége a cél el nem érésének is. Ami könnyű, az nem ér sokat; ami pedig nem könnyű, abban természetsszerűleg sokan lemaradnak. Bizonyos azonban, hogy senki sem marad le, aki ennek a lemaradásnak nem maga az okozója. A mód, a lehetőség, az erő mindenkinek rendelkezésére áll; aki ezt nem használja, csak magára vethet.

S valóban nincs jogunk nekünk embereknek Istenre panaszkodnunk, ha az erkölcsiség problémáját súlyosnak érezzük. Nem mi súlyosbítjuk-e azt meg

magunk? Nem mi emberek vagyunk-e okai annak, hogy olyan társadalmi állapotokat teremtettünk, amelyek közt a magában is félelmetes ösztön túlkorai és túlraffinált ingereknek van kitéve s az ellenszerek, a védelmi eszközök, az önfegyelmzés és önerősítés módjai mesterségesen háttérbe szoríttatnak?

Mert hogy a helyesen berendezett, fegyelmzett, emelkedett keresztény-életerkölc mellett a nemi erkölcs terén sem túlnehéz normális állapotokat teremteni, azt megmutatta a kereszténység, megmutatta az Egyház az egyszerű józan falusi népnél.

A falusi nép is hajlamos az erkölcsi degenerációra: tanuk reá külföldön s nálunk egész nagy területek; de hogy viszont kellő óvó- és nevelőintézkedések s az életnek a keresztény elvek szerint való berendezése mellett mily ideális magaslatra lehet emelni a nemi erkölcsöt, annak beszédes bizonyosságai azok a magyar falusi vidékek, ahol a nemi excesszusok szinte ismeretlenek s ahol a mindkét nembeli ifjúság hírből sem ismeri éppen azokat a bajokat, bűnöket és perverzításokat, amelyeknek a mi degenerált városi kultúránkban nevelkedett ifjúság 80—90 százalékban rabjául esik.

Egy kell az ösztönösség fékentartására: öntudatos lelkiség, az Isten-kitűzte életcél állandóan szem előtt tartó keresztény élet, a maga kegyelmi eszközeivel, Istenhez szálló imagyakorlataival, a Krisztus-rendelte szentségek használatával. Egy szóval: bizonyosfokú *aszkezis*, hozzákészülés, ránevelődés vagy önránevelés és gyakorlat. És igaza van a kérdezőnek: ezen a téren a világban, a mai világban élő fiatalember vagy fiatal leány nagyon sokszor nemcsak egyenlő sorba jut a remetékkel és szerzetesekkel, amennyiben neki is, mint ezeknek, nagyon komoly lelki életet kell élnie, hogy erkölcsét a keresztény morál tiszta magaslatán megtarthassa, de sok tekintetben még komolyabb neki-készültségre, még több óvóintézkedésre és önfegyelmzésre lesz szüksége, mint azoknak, akik a szerzet vagy a remetecella kapuja mögé mentették lelki életüket. Isten azonban a *világban is megadja az ellenálló*

erőt azoknak, akiket a világi életre, a világ közepén folytatandó keresztény életharcra szánt. „Isten senkit sem enged próbára tétetni erején felül, mondja az apostol, hanem a megkísértéssel együtt megadja a kegyelem növekedését is”. Feltéve természetesen, hogy nem önhibánkból vetjük bele magunkat olyan kísértésekbe, amelyek a normális emberi ellenálló erőt meghaladják.

A keresztény társadalmi reformnak azonban egyik legfontosabb feladata éppen az lesz, hogy ama lehetetlenül nehézre vált helyzetet, a keresztény morál betartásának a mai pogány életberendezések közt oly súlyossá vált helyzetét megjavítsa. Hatalmas átalakulásoknak kell végbemenniük, míg a világot az epikureizmusnak ma uralmon lévő légköréből kiszabadíthatjuk s oly közállapotokat teremthetünk, amelyekben legalább ne legyen *emberfelettien* nehéz a tiszta élet. Egészen más alapokra kell fektetnünk az irodalmat és művészetet, a színházat és szórakozást, az ifjúság nevelését, a házasodás lehetőségeit, hogy eljöhessen az a kor, amelyben nem a keresztény morál tiszteletben tartói lesznek a kivételek, hanem azok, akik ma túlsúlyban vannak: a VI. parancs lábbaltiprói. Óriási feladat, de a kereszténységnek számtalan esetben sikerült már hasonló nagy feladatok megoldása. A több kereszténység több erkölcsi erőt fog eredményezni; viszont a több erkölcsi erő termékenyebbé fogja tenni a talajt a több kereszténység befogadására is. Magas, szédítően magas cél, de amit ki kell tűzni és amit meg kell közelíteni.

Ezért is: e nagy társadalomátalakító munka kedvéért is egyre van mindenekelőtt szükség: új *sajtóra*, a keresztény reformmunka legfőbb eszközére.

Az Egyház nemi etikája és az orvostudomány.

Közismert tény, hogy a kereszténység szigorúan következetes nemi erkölcsstanát majd túlszigorúnak és indokolatlannak, majd egyenesen az egészségre káros-

nak szereti hirdetni a szabadgondolkozó tábor, nem utolsó sorban a szociáldemokrácia szép nevére hallgató munkásbujtógató érdekszövetkezet. Annál tanulságosabb, hogy amikor a demokrácia az orvostudományhoz fordul (habár csak a saját orvosainak tudományához is), oly feleleteket kap, melyek az állandóan hirdetett szabadszerelmi programmal teljes ellentétben, teljesen a katolikus etika elveinek adnak igazat.

Feltűnő példája e jelenségnek az a füzet, melyet „Harc a fertőző nemibetegségek ellen” címen a Népszava, tehát egy bejegyzett szabadszerelmet kolportáló cég adott ki. Bár a füzet tendenciája mindenestre nem klerikális — szerzője valami dr. Hahn Dezső főorvos —, mégis minden fontosabb kérdésben kénytelen az orvostudomány nevében is a keresztény erkölcsi elvek alapjára helyezkedni a házasság és a nemiélet terén. Hiába: az orvos orvos, és úgy látszik, annyira tudatlan vagy annyira jellemtelen orvost még Népszaváéknak mindent kiszimatoló találékonysága sem tudott hamarosan felverni, aki az ő rendes, elv- és árszabályhű moráljukat merte volna Higiéne isten-asszony nevében védelmébe venni.

Csak a következő, frappánsan katolikus, csaknem katekétikai fogalmazású mondatokat idézzük a füzetből:

„Ha minden érett férfi szűzen, érett és szűz hajadont venne feleségül s ezek egész életükön át mindig csak egymással élnének nemiéletet, sohasem lehetnének nemibetegségek.” (5. o.)

„A nemibetegségek terjedésének leggyakoribb módja tehát a házasságon kívüli nemiérintkezés.”

„Fertőzött kéz vagy borotva is továbbíthatja a fertőzést, de ezek a megbetegedések ritka kivételek, a fertőzés leggyakoribb formája a házasságon kívüli nemiérintkezés.” (7. o.)

„Szenvedésben, könnyben, testi és lelki nyomorban, gazdasági kárban, munkaképtelenségben oly ijesztő a (gyakori nemibaj) számlája, hogy szociális

jelentőségében a kolera vagy az éhtifusz «ártatlan bányák» hozzá képest.” (12. o.)

„Hogyan lehet elkerülni a nemi megbetegedést? Biztos módja ennek tulajdonképpen csak egy van: egyáltalában nem élni nemiéletet a házasságig, szűzen szűz nőt venni feleségül és sohasem élni nemiéletet a házasságon kívül. Ha mindkét házastárs szigorúan így élne, akkor sohasem betegedhetnék meg senki nemibajban.

Hogy ez nem volna lehetetlen, bizonyítja az, hogy nagyon sok nő, millió és millió, húsz- és harmincéves korában megy a házasságba. Amire a nő képes, arra a férfi is képes lehetne — minden kár és baj nélkül. *Babona az, hogy a nemiélettől való tartózkodás káros.* Még nagyon hosszú időn át tartott önmegtartóztatás sem lehet káros épidegzetű emberre.” (18. o.)

„Ma, ismétlem, biztos módszer arra, hogy legalább a nemibetegségek megszűnjenek, csak egy volna — mindkét nem teljes szüzessége a házasságig és teljes monogámiája, hűsége a házasság után.” (19. o.)

„Biztosan kikerülni a nemibajokat önmegtartóztatás által lehet. Nagyon sok ember maradna egészséges, ha ismerné a házasságon kívüli szexualitás veszélyét. Nem képzelhető el megrendítőbb látvány, mint a fiatalság erejében lévő gyerekember, ki rossz társaság hatása alatt az utca prostituáltjától bujakórt szerzett, mert nem is tudta, hogy mily undok méreg leselkedik a fizetett csókban.” „El kell kerülni prostitúciót, tisztának kell maradni. Erős lélekkel minden baj és minden kár nélkül maradhat absztinens minden ember a házasságig.” (25. és 26. o.)

Ezek után csak arra vagyunk kíváncsiak: vajjon beszűnteti-e ezentúl a Népszava a szabadszerелеm, a korlátlan anyasági „jog”, a szexuális értelemben vett nőemancipáció s hasonló népboldogító „elvek” hirdetését, s őszintén támogatni fogja-e az Egyházat a köz-erkölcsiség és népfertőzés elleni küzdelemben?

A „kettős morál”.

A porosz képviselőházban 1917. évi február hó 17-én komoly szavak hangoztak el annak a régi igazságnak alátámasztására, hogy a nemi kicsapongások káros következményeinek kivédésére nem elégségesek az orvosi és egészségügyi rendszabályok, hanem hogy a nemzetvédelem szempontjából e téren mindenekelőtt magasabb, erkölcsi erők szükségesek. A felszólalásokból néhány részletet itt közlünk.

V. Kessel: „... Elmondták már, hogy e téren a valláserkölcsi kérdés játszik lényeges szerepet. Ez állásponthoz én is csatlakozom. Törekvéseink csak népünknek bizonyos erkölcsi újjászervezése által érhetnek sikert... Amíg bizonyos körökben az a felfogás, hogy nemcsak gyakorlati szempontból, de egyébként is helyes, úgy mondhatnám, elegáns dolog, ha valaki csak egy vagy két gyermeknek ad életet a családban, addig minden rendszabályunk meglehetősen eredménytelen fog maradni. Különösen uraim, akkor, ha a tudomány, vagy inkább a tudománynak egy bizonyos iránya, mint ez, sajnos, megtörtént, e kérdésekben nagyon is anyagelvi állást foglal el.

Uraim, mi talán valamennyien hibásak vagyunk némileg abban, hogy ez a felfogás a népnek egyes köreiben uralomra jutott. Gondoljunk csak arra, hogy a közvélemény és a sajtó a háború előtt nagyon is keveset foglalkozott e dolgokkal s főleg az itt oly lényeges erkölcsi szempontot a nép érdekében és a közerkölcsiség érdekében éppen nem hangoztatta eléggé. Remélem, a jövőben ez is másképp lesz s hogy ebben mindnyájan közre fogunk működni.”

Kirchner tanár és egészségügyi biztos: „A nemi bajok tekintetében egyet szeretnék hangsúlyozni. Vanak emberek, sőt orvosok is, kik a házasságon kívüli nemi érintkezést az egészség megőrzésének szempontjából szükségesnek tartják. Ez a felfogás hamis és erőlyesen visszautasítandó. Nézetem szerint tökéletesen lehetséges, hogy az emberiség túlnyomó többsége némi

erkölcsi erő kifejtése árán házasságáig egészségének minden kára nélkül tartózkodják a házasságon kívüli nemi élettől. Ha ezt eddig leányainktól és a *nőktől megkívántuk* és megkívánjuk és a nők ezt túlnyomó részben meg is tartották, akkor igazán nem látom be, *miért ne tarthatnák meg ugyanazt a férfiak is, hacsak komolyan akarnák.* Mert ez a kettős morál a nemi élet terén, amely a férfinak mindent megenged, míg a nőnek mindent megtilt, ez a kettős morál a legfőbb fokban igazságtalan s hazánk érdekében véget kell neki vetnünk! („nagyon helyes!”) . . .

Az a veszély, hogy ifjúságunk elveszti azt a tiszteletet a női nem iránt — ha már eddig el nem vesztette —, amelyet már Tacitus oly lelkesen magasztalt a régi germánokon. Fiatalságunk elfelejti, hogy egyikünk sincs pusztán önmaga kedvéért a világon; hogy nem azért születünk, hogy kiéljük magunkat, hanem hogy kötelességünket teljesítsük; elfelejti, hogy mindegyikünk csak egy szeme a nemzedékek hosszú láncolatának, amely legrégibb őseitől ered s amelyet népünk erejének megőrzése végett a legtávolabbi jövőig fenn kell tartanunk.

Uraim, a mi ifjúságunk nem találja meg ismét az utat ezekhez a magasabb szempontokhoz s ha a nemi életben élvezetforrást lát, nem pedig a család és nép erkölcsi alapját, akkor az a veszély, hogy a születéseknek máris aggasztó csökkenése mindig jobban előrehalad s évről-évre nagyobb veszéllyé válik országunk fennmaradása és világhelyzeti érvényesülésünk szempontjából.”

A házaselet, gyermekáldás és a keresztény morál.

Miért tiltja a keresztény morál a házaseletben a gyermekáldással szemben való védekezést? Manapság oly rettenetes a drágaság, a lakásínség, annyi a beteges nő: hogyan kívánhatja az Egyház, hogy a házastársak még ilyenkor is szabad utat engedjenek a ter-

mészetes termékenységnek? Hiszen akkor a családok az éhenhalásnak néznek elébe!

Ez a súlyos erkölcsi kérdés, mely ma rendkívül sok házasember lelke nyugalmát zavarja fel, csakugyan megérdemli, hogy egyszer komolyan foglalkozzunk vele. Bár kényes a tárgy, beszélnünk kell róla, mert, sajnos, még a katolikus közönség körében is nagyon sokan vannak, akik e kérdésben éppenséggel nem látnak világosan. Tisztázzuk mindenekelőtt az általános szempontokat, azután térjünk át a szokásos ellenvetésekre és nehézségekre.

A katolikus morál álláspontja e kérdésben teljesen világos. A gyermekáldás korlátozásának egyetlen és kizárólagosan megengedett eszköze: a házasfelek kölcsönös megállapodásából vállalt ideiglenes vagy huzamos önmegtartóztatása, absztinenciája. A neomalthusianismus pedig minden körülmények közt súlyos bűn, visszaélés a házassággal, amelyet semmiféle nehéz anyagi helyzet vagy egészségi szempont semmi körülmények közt nem tehet megengedetté.

A keresztény erkölcstan meg is adja okát ennek az állásfoglalásnak. A megokolás kiindulópontja az, hogy keresztény emberek között a házasság jogokkal való élésnek nem a testi kívánságok kielégítése az elsőrendű célja, hanem a gyermeknemzés és fajfenntartás. Az ember egész nemi differenciáltsága végeredményben ezt a célt szolgálja. A testi ösztönök s a nemi kielégüléssel járó gyönyör nem képezik a célt, hanem csak kísérőtünetek vagy ösztönzések. Erkölcsi jogosultságuk éppen a magasabb cél alá való rendeltetésükben rejlik. Aki azonban ezt a végső célt egyenesen *kizárja*, annál a nemi kielégülés ténye azonnal elveszti minden erkölcsi jogosultságát. Amint az étkezésnek és az italnak egyetlen természetes rendeltetése a testi egészség fenntartása, nem pedig az ínycsikkedés s amint az az élvezet, amellyel a táplálkozás jár, csak a főcélt szolgáló, a kenyérkeresésre ösztönző s a táplálkozásra kedvet adó kísérőjelenségnek tekinthető, úgy a házasság életben is nem az élvezet a cél; a gyönyör csak a gyer-

meknemzés munkáját s a terhek vállalását megkönnyítő s arra ösztönző kísérőjelenség és járulék, amelyet a Teremtő kizárólag a főcél: a fajfenntartás érdekében és fejében adott meg.

Már most minden erkölcsösségnek lényege és gyökere az, hogy minden dologgal a maga természetéhez és *rendeltetéséhez képest* bánjunk s ne rendeljük alá a dolgok természetében rejlő isteni gondolatokat, tárgyi értékeket a magunk szeszélyének, kedvtelésének s merő élvezetvágyának. Más szóval: hogy ne tekintsük a célt eszköznek s az eszközt célnak. Ezért bűn pl. a mértéktelenség, a részegség, még akkor is, ha vele senkinek kárt nem okozunk. Az erkölcstelenség itt abban rejlik, hogy a táplálkozás terén nem a természetes *célt*, a test megerősítését tartjuk szem előtt, hanem az *élvezetet*, még pedig úgy, hogy a célt, a test jólétét egyenesen alárendeljük az élvezetváagnak.

De ugyanígy bűn a *neomalthusianismus* is és általában minden nemi kihágás, mert mindig az *Istentől rendelt cél mellőzésével* keresi a nemi élvezetet, ahelyett hogy az élvezetet mint eszközt a célnak: a fajfenntartásnak és családalapításnak alárendelné. Ezért bűn a többnejűség, a természetellenes fajtalanság s a házasságtörés. De ugyanezen a címen bűn a neomalthusianismus is; és teljesen mindegy, vajjon törvényes házasságok vagy idegenek között történik. Éppolyan bűn a malthusianismus a házastársak között is, mint bármely más meg nem engedett kiejelgés bárkik között.

Ezért jelentette ki a Congregatio S. Officii is ismételtelen, hogy a szóbanforgó cselekedet „in se mala”, magában, bensőleg erkölcstelen, „természetében vétke” cselekedet, amely tehát *soha* meg nem engedhető. A Szentírás is azt mondja Onanról, aki ezt a bűnt elkövette, hogy Isten azonnal halállal sújtotta, „mert útálatos dolgot cselekedett” (Gen. 38, 9. 10).

Az ösztönök vak követése magában véve kétségtelenül megalázza, bizonyos fokig lealacsonyítja az embert, a keresztényt. Ez az önmegalázás s ez az

ösztönélet csak ott veszi el lealacsonyító jellegét, ahol magasabb erkölcsi célok szolgálatába állíttatik, ahol mint ez a törvényes házasságban s a gyermeknemzés érdekében történik, az *áldozat* jellegét ölti magára. Azt az óriási különbséget, amely egy a gyermekeit fájdalommal szülő, fájdalommal s áldozatokkal felnevelő édesanya és egy *prostituált* között fennforog, csakis ebből a szempontból magyarázhatjuk. *A szerelem egymaga nem teszi erkölcsössé a nemi életet*, mert hisz akkor a szerelemből elkövetett kéjelgés vagy házasságtörés szintén szent és erkölcsös cselekedet volna, amit bizonyos modern regényírók állítanak ugyan, de ép erkölcsi érzékű ember s főleg keresztény ember sohasem fog elfogadni. Mihelyt azonban a házastársak szintén visszaélnék a házaselet rendeltetésével s a házaseletet tudatosan kivonják a magasabb erkölcsi cél: az áldozatrakész gyermeknemzés szolgálatából, cselekedetük erkölcsileg semmiben sem különbözik a közönséges utcai szeretkezéstől. Ha a neomalthusianismus szabad volna, nem volna tiltható a többi nemi kihágás sem.

Megerősíti a katolikus morál ezen állásfoglalásának helyességét az a megfontolás is, hogyha a neomalthusianismus csak némely esetben is megengedhető volna, ez az emberi nem lassú öngyilkosságának s kihalásának nyitna utat. Mert ha egyszer szabad, szabad másodszor is. Ha szabad egészségi okokból, ha szabad anyagi okokból, szabad lesz más okokból is (pl. a kevés gyermek gondosabb nevelése, a családi vagyon együttmaradása, a szülők házonkívüli nagyobb munkabírása stb. ürügye alatt). Ha *bensőleg* nem rossz az ilyen cselekedet, minden valamirevaló okból megengedettnek kell tekintenünk. Akkor azonban felszakadnak a gátak: tehát szabad élvezni teher vállalása nélkül. S a tapasztalás mutatja, hogy ahol ez az elv szokásba jött, ott jön előbb az egyke, majd a semmike is és egész országok lassú kihalása. A világtörténelem egész népeket ismer, amelyeknek ez a bűn ásta meg sírjukat. A modern elvallástalanodott

Franciaországról már Moltke megmondotta, hogy naponta egy-egy csatát veszít Németországgal szemben népességének bűnös csökkenése folytán. Egész vidékek vannak nálunk is már, ahol a lakosság száma szaporodás helyett egyre csökken; ahol több már a koporsó, mint a bölcső. Már pedig a Teremtő nyilván nem ezt akarta; nem erre vall az a szava, amelyet az első emberpárhoz intézett: „Sokasodjatok és töltsétek be a földet”.

Megerősíti tételünket az egészségügyi, hitveshűségi és nevelésügyi szempont is. Neves orvosok szerint a nők mai túlzott idegességének nagymértékben a neomalthusianus mederben folytatott házaselet az oka. Nagyanyáinknak 8—10—12 gyermekük volt s nagyanyáink egészségesek voltak. Az ösztönök természetellenes felkorbácsolása a megfelelő ellen-szer nélkül: az Istentől rendelt levezető processzus nélkül rendkívül romboló hatással van a nő idegzetére és egészségére.

A hitveshűségnek is egyik legfőbb s legtermészetesebb ápolója: a gyermek és a több-gyermek. Minden gyermek újabb eleven kapocs a férj és a feleség között. A sokgyermekes családapá sokkal többet van otthon, sokkal többet törődik családjával, sokkal jobban szereti is feleségét, mint akit csak egy vagy két gyermek köt a családhoz. Végül a gyermeknevelés is sokkal tökéletesebb, ha nem csak egy vagy két meglegházi növényt nevelnek a szülők, akiket rendesen el is kényeztetnek, hanem ha több gyermek van, akik egymást igen messzeható módon nevelik.

Képzeljük el, hogy egy családban csak egy vagy két gyermek van, mondjuk: mindkettő fiú vagy mindkettő leány: az ilyen gyermeknek a neveltetése feltétlenül egyoldalú lesz. Mily szomorú is az egyetlen gyermeknek helyzete, akinek *nincs testvére!* Amíg a szülők élnek, addig még csak valahogy tudja, mi az a családi élet, de ha a szülők meghalnak: családtag nélkül, testvér nélkül, testvérek nélkül áll a nagyvilágban! A nagyobb testvér hatása a kicsire, a nővér

hatása a fivérre és fordítva: a szülői nevelésnek hatásaiban ki sem számítható, áldásos kiegészítése. Nem szereti az a szülő igazán a gyermekét, aki megfosztja őt attól az egész életre szóló nagy vigasztól s erősségtől, amelyet a testvér vagy testvérek jelentenének számára!

De nem lehet igaz szülői érzés az ilyen szülőben azért sem, mert folytonos önvádként kénytelen érezni a tudatot, hogy saját gyermekei elől veszi el az életet, a levegőt, a létet.

— Szereti az egyetlen gyermekét? — kérdeztem egyszer egy fiatal asszonytól.

— Ó, imádom — felelte.

— Volna szíve ezt a gyermeket megölni, vagy nem sajnálná-e, ha ennek a gyermeknek vonakodott volna megadni az életet?

— Ó, végtelenül sajnálnám.

— Nos, lássa — feleltem neki —, a második, a harmadik gyermeke, aki épílyen ártatlan, ott vár az ajtó előtt, kopogtat az ablakon: mamuskám, eressz be engem is, én is szeretnék élni, én is szeretnék ember lenni! S ön ezt a gyermekét — a még meg nem született — hagyja ott kinn könyörögni, esdekelni és nem engedi be az életbe, nem akar tudni róla, bevágja előtte kegyetlenül az ajtót. Hát van önben anyai szív?

Valóban: nem igazi anya, hanem kegyetlen szörnyeteg az, aki bűnös önzésből nem eresztí be az életbe azt a gyermekét, akit pedig be kellene eresztenie!

*

Milyen *ellenvetéseket* tesznek a keresztény morálnak emez állásfoglalásával szemben a modern szülők? A következőket:

1. Szeretném, ha több gyermekem lenne, de anyagi erőim nem bírják a nagyszámú család fenntartását; Isten nem kívánhatja, hogy a sötétbe ugorjunk, hogy tönkre tegyük magunkat!

2. Feleségem egészségi állapota nem engedi meg az újabb teherbeesést s ezt az orvosok is megtiltották

neki; esetleg már az első gyermeknél nagy komplikációk fordultak elő. Isten nem akarhatja, hogy az aszszony belehaljon a gyermek világrahozatalába s így a meglévő gyermek is árván maradjon.

3. Sokan ezt is mondják: Mit? Minden évben gyermekem legyen? Nem akarok korán megöregedni, nem akarom, hogy sündisznónak csúfoljanak a barátnőim!

Felelet az 1. ellenvetésre. Ez az ellenvetés nagyon komoly, különösen ma, mikor a legtöbb ember, főleg a fixfizetésű tisztviselő, a fizetéséből maga is csak alig tud megélni. De mi következik ebből? Csak az, hogy vagy bíznod kell az Isten gondviselésében, hogy majd csak megsegít valahogy, vagy pedig: rá kell szánnod magad a tiszta életre, az önmegtartóztatásra. Ha az egyik utat anyagi okokból nem választhatod, a másik út pedig erkölcstelen: egyik utat sem szabad követned, hanem csakis a harmadikat: az önmegtartóztatást.

De miként lehetséges ez? — kiált fel nagyon sok mai házastárs. Hiszen ez nagyobb önfegyelmézést és önmegtágadást kíván, mint akár a szerzeteseké! Bizonyos fokig igaz, és mégis így van. Borzasztó nagy baj azonban, hogy katolikusaink sokszor úgy képzelik, mintha a házasságban vége volna az erkölcsi önuralom parancsának, mintha ott már Isten nem követelhetne nagy, igen nagy lemondásokat!

Ez bizony téves, keresztényellenes felfogás. Az apostol nemcsak a papokról s szerzetesekről mondja, hogy akik Krisztust magunkra öltöttük, testünket is keresztre feszítettük: az ő kívánságaival egyetemben! Bizony előfordulhat az az eset, hogy világi katolikus ember, házasember oly helyzetbe kerül, hogy a szó szoros értelmében keresztre kell feszítenie testi kívánságait! Sehol sincs megírva, hogy vágyainkat minden esetben ki kell elégténi; sehol sincs megírva, hogy akár a házasemberre nézve is megszűnik a kereszt-hordozás és önmegtartóztatás azon szent kötelessége, amelyet ifjúkorában szintén állandóan és elég nehezen gyakorolnia kellett. Ha csakugyan azt hiszi ma-

gáról egy házaspár, hogy anyagi erői teljesen lehetlenné teszik a családszaporítást, akkor nincs más hátra: önmegettartóztató életet kell folytatnia. S katolikus ember sohasem mondhatja, hogy ez lehetetlen. Igenis lehetséges abban a pillanatban, mihelyt a házasember a lelkiélet eszközeit, az *imádságot, elmélkedést, gyakori gyónást s áldozást gyakorolni kezdi*. Éppen ez a csodálatos hatása a mi hitéletünknek, főleg az eucharisztikus életnek, hogy lelkünket megedzi a testi kísértésekkel szemben, hogy erőt ad az ellenállásra, gondolatainkat más, szebb és szentebb tárgyakra tereli s a házastársak egymáshoz való vonzódását is lelkibb, tisztább alapokra tudja emelni.

Azonban a túlságos aggodalom itt sem mindig jogosult. Ma úgyszólván mindenki nemcsak a szükségekre gondol, hanem a hiúságokra is s azt hiszi, nem tud megélni, ha nem tud elegánsan öltözködni, berendezkedni stb. Ha lényegesen egyszerűbb ruhákban járnánk, ha lakásunkat, asztalunkat tisztán s egészségesen tartanók ugyan, de *minden* fényűzéstől menten, ha nem szeretnénk rendesen a módunkon egy kissé felül is uraskodni, a legszükségesebbet valószínűleg elő tudnók teremteni a következő gyermek számára is.

De van még egy szempont is, amelyet keresztény embernek szintén nem volna szabad annyira figyelmen kívül hagyni s ez az *Isten atyai gondviselése*. Katolikus embereink közt is aránylag nagyon kevés, aki megfelelően értékelné a gondviselés szerepét az emberi életben. Pedig a tapasztalás is mutatja, hogy minél jobban bízunk az Isten segítségében, annál nagyobb, sokszor annál feltűnőbb módon segít meg az Isten. A sokgyermekes családokon gyakran sokkal több és észrevehetőbb az áldás, mint az egykéseken. És különösen fel nem tehető, hogy Isten azért engedjen egy családot nyomorba jutni, mert a család fejei *lelkiismeretesen teljesítették Isten iránt tartozó kötelességüket*, mert tisztán s becsülettel éltek s a házasság szentségét be nem fertőzték!

Csak nem tehető fel, hogy Isten ép azokat hagyja el, akik neki hívebben szolgálnak s azokat segítse meg, akik ellene vétkeztek? Sőt: éppen akkor kell a keresztény embernek reszketnie családjának anyagi jóléte felől, ha Isten ellen vétkezik. Istent nem lehet kijátszani s nem lehet büntetlenül vétkezni ellene. Hátha az lesz a túlságos anyagi gondoskodás büntetése, hogy Isten *azt a gyermeket is elveszi tőled, akit eddig neveltél?* Vagy elveszi az *anyját*, az apját? Vagy annyi betegséget s bajt bocsát rátok, hogy orvosra, patikára, nyaralásra, kúrára stb. több pénz megy el, mint amennyiből még akár két gyermeket is felnevelhettél volna?

Vajjon olyan szegény-e az Isten, hogy meg nem segíthet, ha hű vagy hozzá? Vagy oly tehetetlen, hogy meg nem büntethet, ha bűnös módon ki akarod játszani őt? A szerencsédet akarod védelmezni Isten ellen? S a boldogságodat akarod biztosítani a boldogság adójának megsértésével? A kegyetlen csalódás nem fog elmaradni!

Bízd rá magad az Istenre s akkor legjobban jársz. „Gibt Gott wem ein Häschen, so gibt er ihm auch ein Gräschen“ (ha ad az Isten nyulacskát, ad hozzá füvecskét is), mondja a német közmondás s ebben a mondásban keresztény szempontból is nagy igazság rejlik.

Felelet a 2. ellenvetésre. Az egészségi szempontot is ugyanúgy kell elbírálni, mint az anyagit. Először is nem szabad túlkönnyen hitelt adni minden asszonyi ijedelemnek. Az első gyermekágy rendesen terhesebb, mint a következők. Hogy „az orvos is megtiltotta”? Ez sem mond nagyon sokat. Kérdés: melyik orvos? *Milyen orvos?* Sajnos, nagyon sok orvos (főleg zsidó) csak azért is ad ilyen tanácsokat, mert nagyon jól tudja, hogy a mai fiatal asszonyok 90%-a ilyen orvosi tanácsot *akar* kapni. Tudják, hogy sok nő egyenesen keresi az ilyen tanácsokkal könnyen dobálódzó orvosokat s ha egy-egy páciensnő 10—20 más asszonynak is elmondja, hogy „milyen okos és tapintatos orvos

ő", ezen a réven egész sereg új pácienszt szerezhet. Mindenesetre feltűnő, hogy ma minden három asszony közül kettő azzal védekezik, hogy neki az orvos tanácsolta a gyermekágy elkerülését. Lelkiismeretes, komoly orvosok legalább is hozzáteszik: de a neomalthusianus eljárás egészségileg szintén a legnagyobb mértékben veszedelmes s a gyermek elleni védekezés már nagyon sok asszonynak életébe is került!

Megint csak azt kell tehát mondanunk: vagy tisztán kell élni, vagy rá kell bíznod magad az isteni gondviselésre. S ha (ami nem egyhamar fog megtörténni) talán az életeddel fizetnél is Isten iránti hűségédért, hatalmas az Úr ahhoz, hogy életed áldozatát, az „anyai vértanuságot” bőségesen pótolja gyermekeiden s egész családodon. De ismétlem: erre, az anyai vértanuságnak esetleges vállalására nem vagy feltétlenül köteles. Ott van a másik út is: az önmegettartóztatás.

Igen ám, feleli erre nem egy jó keresztény asszony, de a vásár itt nem rajtam áll, hanem kettőnkön s az uram nem vallásos ember, nem érti meg, nem fogadja el az érveléseimet. Hát ez már nagy baj, de akkor meg azt mondom: mennyire igaza van az Anyaszentegyháznak, amikor folyton prédikálja a fiatal leányoknak, hogy *ne akárkihez menjenek férjhez*, hogy első legyen a vallási szempont, a vallási összhangoltság a leendő házastársak között!

Persze, akkor nem hallgattál az Egyház tanítására, nem hitted el, hogy a házasság nem kéjutazás, hanem komoly és szent dolog és súlyos feladatok elvállalásával jár; akkor talán csak világi és hiúsági szempontok jártak az eszedben: most tehát meg kell bűnhődnöd mulasztásodért. Viseld hát békében magad: vállalta kereszteted s iparkodjál imádsággal s rábeszéléssel hatni az uradra, hogy ő is magasabb, erkölcsi szempontból fogja fel a házaseletet s próbáljon uralkodni magán.

Felelet a 3. ellenvetésre. Nagyon sokszor az

anyagi és egészségi szempont hangoztatása csak ürügy. Őnagysága félti a kecses természetét, a fiatalos bájait, mulatni, szórakozni akar, nem hajlandó az anyaság szent és édes, de komoly és felelősségteljes terheit vállalni. Vagy túlságosan hallgat azokra a nemtelen és keresztényellenes felfogásokra, amelyek a sokgyermekes családapát vagy családayát megvetik, gúnyolják, csipkedik. Ez azonban éppenséggel nem mentség. A legmélyebb felháborodással kell keresztény embernek visszautasítania minden ilyenmű gúnyolódást, a legszebb szülői kötelességteljesítés ellen intézett apró tűszúrásokat. Jellemes és okos ember nem is beszél így; az üresfejűekre és léhákra pedig nem érdemes hallgatni. Aki a keresztény anya kötelességtudását s a keresztény apa becsületességét a „sündisznókhöz” hasonlítja, olyan *moral insanity*-ről, olyan igazi destrukcióról tesz tanuságot, hogy ki kellene közösiíteni a tisztességes társadalomból.

Ha Istent nem ismerő kávéházi ügynökök, ha az Istent nem ismerő regény- és ujságirodalom, színészet s élclapok léha hősei gúnyolják a gyermekáldást s a házaselet jogait merőben az állati, érzéki oldalukról fogják fel: ez ránk nézve nem lehet irányadó. Sőt, annál élesebben kell küzdenünk ellene s érvényt szereznünk annak a keresztény és katolikus morálnak, amely *egyedül van hivatva nemzetünket regenerálni s neki új és tisztább ifjúnemzedéket nevelni!*

A házasság célja.

A „Magyar Kultúra” minden idevonatkozó cikke a fajfenntartást jelöli meg a házaseletnek Istentől s a természettől rendelt célja gyanánt. Ámde Szent Pálnál azt olvassuk (1. Kor. 7, 2.), hogy a „paráznaság eltávoztatásáért mindenkinek tulajdon felesége legyen és mindenkinek tulajdon férje legyen”. Amiből az látszik következni, hogy a házaseletnek a paráznaság veszélyének megszüntetése vagy kisebbítése a volta-keppeni célja, tehát nem a fajfenntartás s így, ahol

ez utóbbit a házasság akarata kizárja is, ott is helyénvaló lehet a házasság.

S másodsor, nem következik-e ebből a helyből, hogy a házasság a paráznaság eltávoztatása szempontjából *szükséges* is; tehát a nőtlenség evangélium-ellenes?

Egyik sem áll a kettő közül. Csak jobban meg kell nézni összefüggésében, mit ír Szent Pál. Éppen az első korinthusi-levél ezen 7-ik részében fejti ki Szent Pál klasszikusan a keresztény házassági és szüzességi ideált. Hogy ez utóbbival kezdjem: meghagyja ugyan, hogy a paráznaság veszélyének elhárítása végett a hívők általában házassodjanak, de hozzáteszi nyomatékkal, hogy ez csak *általában* adott tanács („Ezt pedig engedményképpen mondom, nem parancsképpen”, 6.) s hogy aki a szüzi életre erőt érez, *jobban* teszi, ha nem nőül, ha nem megy férjhez.

Sőt úgymond, „akarnám, hogy mindnyájan úgy lennétek, mint én vagyok (t. i. nőtlenül); de kinek-kinek tulajdon adománya van Istentől, egynek ugyan így, másnak pedig amúgy” (7). S még világosabban a 8-ik versben: „Mondom pedig a nőtléneknek és özvegyeknek: jó nekik, ha úgy maradnak, mint én is”. S csak ha nem éreznek magukban erőt a tiszta életre, ajánlja a házasságot: „De ha magokat meg nem tartóztatják, házassodjanak meg; mert jobb megházassodni, mint égni”. (9.)

Ami pedig a főkérdést illeti, a kétség azonnal megszűnik, mihielyt az összefüggést figyelembe vesszük. Az apostol itt a „paráznaság eltávoztatását” mint *szubjektív* indítóokot említi fel a házasságkötésre, de egy szóval sem állítja, hogy szerinte a test vágyainak kielégítése volna a házasságintézménynek voltaképpeni célja és rendeltetése; ami kissé különösen is hangzanék éppen Szent Pál ajkán, aki a test kívánságait valóban sehol sem tekinti cél gyanánt. Az önkéntes szüzesség tanácsával kapcsolatban azonban csakugyan helyénvaló volt a paráznaság veszélyére utalni azok

miatt, akik — s ez természetesen a túlnyomó többség — nem hivatvák a nőtlen életre.

De abból, hogy itt csak a paráznaság eltávoztatása említettik, mint legközelebbfekvő, *szubjektív* ok a nősülésre vagy férjhezmenetelre, sehogysen következik az, mintha az apostol a házasság intézményét objektíve a *fajfenntartás* céljaitól elvonatkoztatná és az azzal való visszaélést a paráznaság vádja alól felmentené. Nem mondja jelesül azt sem, mintha a házasság megkötésével a paráznaságnak *minden* veszélye megszűnnék s arról a házasságon belül nem lehetne többé szó. Hogyan is állíthatná fel akkor a római levélben (13., 14.) általános szabályul, mely a maga érdemében egyaránt kötelez nőtlen, szűzet és házast, tehát minden keresztényt: „Öltözzetek az Úr Jézus Krisztusba és a testet ne ápoljátok az ő kívánságai szerint?” Azaz: a test kívánsága ott sem lehet objektív végcél, ahol annak törvényes kielégítése meg van engedve.

Marad tehát Szent Pál s a keresztény morál szerint mint végeredmény a következő három elv:

1. A szűzi, tiszta élet objektíve és szubjektíve értékesebb, de csak annak való, akit Isten erre indít.

2. A házaselet egyetlen lényeges, objektív célja a fajfenntartás, bár a testi kívánságok törvényes levezetése s így a paráznaság veszélyének eltávoztatása is lehet szubjektív indítóok a házasodásra.

3. Minden kereszténynek, akár a házast, akár a nőtlen, illetve szűzi életet választotta, az ész és hit szabályai szerint kell uralkodnia a test ösztönein s érvényt szereznie azok fölött is a Krisztusba öltözött lélek magasabb, tisztább igényeinek.

Fajfenntartás és a keresztény morál.

A keresztény morál közismerten nagyon szigorú a házaselet tisztaságának megőrzésében s neomalthusianus védekezések elítélésében. Azonban manapság, mikor a megélhetési viszonyok oly nehezek, ami-

kor főleg nagyszámú családok fenntartására a legkevesebb pálya nyujt elegendő keresetet, amikor a férfi mellett sokszor az anya is kénytelen talán házon kívül dolgozni a mindennapi kenyérért: csak nem ítélné el a keresztény erkölcstan a takarékoskodást és óvatosságot a *túlságos gyermekáldás* körül? Hát még ha az anya egészséges is, a legsúlyosabb rázkódtatásoknak van kitéve s az orvos maga írja elő az óvatosságot?

Kockáztassa-e a gyermekért esetleg az életét is az az anya, akinek talán öt-hat gyermeke van? Minden esetben, kivétel nélkül bűn-e a népesedés korlátozása?

Rengeteg lelkiismereti kétely, vívódás, gyakran kétségbeesés rejlik a fent közölt kérdés mögött s azért elkerülhetetlennek tartjuk a lehetőség szerint a nyílt feleletadást. A keresztény morál szerint ez a felelet végtelenül egyszerű és következetes: a házaseletnek mindennemű neomalthusianisztikus megszenteltségtele nitése *minden esetben és kivétel nélkül bűn az Isten és a természet törvényei ellen*. Aki nem akar családot, az ne lépjen házasságra. Mert a házaselet nyilván nem az egyéni élvezés céljából, hanem lényegében altruista iránnyal rendeltetett s az egyetlen, ami a fajtalan kéjelgést a törvényes érintkezéstől megkülönbözteti, ami a házastársak együttélését és közeledését megengedetté és szentté teszi: az a fajfenntartás, természetesen a helyes nevelést biztosító családi élet keretein belül. Minden, ami e célon s e kereteken kívül van, bűn és alávalóság, legyen az akár szodomia, akár többnejűség, akár neomalthusian védekezés.

Nem szabad a természetrendelte dolgokkal a lényeges céljuktól eltérő, sőt azzal egyenesen szembe helyezkedő módon visszaélni s akinek az okozat nem kell, ne tegyen olyat, ami egyesegyedül az okozat kedvéért van megengedve. Mert ez súlyos visszaélés a természet institúcióival, mélyen aláássa a házaselet szentségét és tisztaságát, közönséges rabszolgává s élvezeti cikké alacsonyítja le a legnagyobb méltó-

ságra; az anyai tisztre hivatott nőt s következményeiben tekintve szükségkép előbb-utóbb kiöli a nemzetet, az emberi társadalmat. Ezért bűn az a védekezés, mégpedig lényegében s azért mindig és kivétel nélkül.

Lehetetlen is volna megvonni a határt, hol végződik a megengedett óvakodás s hol kezdődik a bűn, ha a neomalthusianismus csak egyetlenegy esetben is megengedhető volna. Mert ha szabad így tenni annak, akinek nehéz a megélhetése, akkor szabad körülbelül minden második családnak; ha szabad egynek, szabad a másiknak is; ha ennek szabad az anyagi terhek és gondok miatt, miért ne volna szabad annak egészségi aggodalmak miatt, vagy mert már úgys van 4—5 gyermek? Ha a 4—5 gyermek felmenti a szülőt a további gyermekgondozás kötelessége alól, miért ne mentené fel 2—3 is? Miért nem egy is? Az emberiség kihalása felé így biztos volna az út. S mivel ezt a Teremtő nem akarja, tehát nem akarhatja a gyermekneveléstől való irtózást és annak bűnös üzelmeit sem.

De hát akkor mit tegyenek azok, akiknek egészségi okok vagy anyagi gondok tiltják a család szaporítását?

Felelet: csak két út van; az egyik a teljes vagy időleges *absztinencia*, a másik a kislelkű aggályok bátor legyőzése Istenbe vetett hittel, bizalommal. Gyakorlatban, főleg az erősebb fél követelésére, e második lesz a legtöbb esetben a tanácsosabb. Félre a kereszténytelen kicsinyhitűséggel, mely azt hiszi, az Istennek nincs rá módja, hogy különösebben megsegítse azt, aki benne bízva, az ő törvényei iránti engedelmségből hoz áldozatot.

Azt tartja a német közmondás: „Gibt Gott wem ein Häschen, so gibt er ihm auch ein Gräschen“. Ha az Isten nyulat teremt, bokroí is ad mellé. Talán szerényebben, talán inségesebben, talán nélkülözéssel is, de lesz mindig, ami kell. Viszont meg ha ellenkezünk Isten akaratával, ha gyermekes észjárással az Istent akarjuk kijátszani: nem lesz-e az Istennek módja arra bőven, hogy büntetésül egyébként sujtson s talán

éppen azért küldjön ránk betegséget, csapást, nélkülözést, mert parancsait kijátszva akartunk boldogulni? Nem fog-e az az egy vagy két gyermek esetleg hosszú betegség, korai halál vagy elzüllés által sokkal több pénzbe, gondba, buba kerülni, mint akár 7—8 jó, ügyes, istenfélő, a család fenntartásában mihamar segédkező gyermek?

Ami pedig az egészséget illeti, tiszta sor, hogy ma az orvosok enemű rossz tanácsait 9 tizedrészben nem az objektív tudomány, hanem a páciensek titkos vágyaihoz való politikai alkalmazkodás irányítja. Az orvosok tudják, hogy a mai házások nagy része ilyen tanácsokat *akar* kapni, s hogy el ne veszítsék pácienseiket, jórészüket oly utasításokat ad, melyeknek az egészség megőrzéséhez semmi közük, de annál több közük van a bűnös, s egészségi szempontból is veszedelmes önzéshez. Mert egészen bizonyos, hogy a sokgyermekes anyák a legegészségesebbek, sőt nagyon sok gyenge, vérszegény nő nyerte vissza éppen családjának növelésével egészsége teljét; míg viszont orvosiilag is elismert tény, hogy a neomalthuzianisztikus visszaélések rengeteg idegbaj, uterus-zavar, kedélybeli depressziók okozói s amellet a családi boldogságot is feldulják azáltal, hogy a házasfelek közt a kölcsönös megbecsülést aláássák.

Hogy mármost mit tegyen az a keresztény lelketű házaspár, aki e súlyos kérdésekben házastársa részén nem talál megértésre s hasonlóképp a keresztény, morális gondolkozásra? Erre nézve mást itt nem mondhatunk, minthogy az ilyesmit legjobb tapasztalt, komoly *gyóntatóval megbeszélni*. Mindenesetre éppen ilyen esetekre való tekintettel is nagyon igaza van az Egyháznak, mikor azt sürgeti, hogy hívei már a házasság megkötésénél ne csak az anyagi és külsőséges szempontokat tartsák szem előtt, hanem legelső helyen a lelki együttérzést, a keresztény gondolkozásnak közös morális talaját.

Ha a házasságban mindkét fél komolyan vallásos, könnyű lesz megtalálni az ily súlyos esetekben is a

megoldást és kölcsönös megértést; ha azonban pl. csak a nő vallásos s most vallástalan, erkölcstelen férje részéről szégyenletes bánásmódot kell szenvednie: vessen magára: miért ment olyanhoz férjhez, akiben komoly vallásosság s így minden igazi családi boldogságnak biztos alapja hiányzik. Most már késő tán a bánat: viselje hát megérdemelt keresztjét béketűrőssel, vezeklő szellemben, de inkább haljon meg, mint olyat tegyen, ami reá nézve mélyen lealacsonyító, ami természetellenes kihágás és súlyos, égbekiáltó bűn az Isten ellen.

Hogy a modern, léha, elvtelen életfelfogás más-kép okozkodik, hogy a merőben önző, hédonisztikus szabaderkölc s lemosolyogja a fenti válaszokat, az keveset változtat a dolog érdemén, mintahogy egy korhely kompánia kacaja nem dönti meg a mértékletesség erényének abszolút szükségességét és igazát. A „széles út, mely a kárhozatba visz”, nem szűnik meg kárhózatos lenni, még ha sokan járnak is rajta.

A „fájdalommal fogsz szülni” (I. Móz. 3.) és az állatok.

Dr. L. M. Emanuel Meyer könyvéről a kritikát olvasva, az a megjegyzésem, hogy nekem nem esett rosszul a könyvben az „alte Sage” kifejezés, amennyiben a I. Móz. 3, 16. iránt kissé szkeptikussá tesz az, hogy az állat-anyak is nem kevés fájdalommal szülnék s ott is, az állatok világában, az erősebbé az uralom.

A bűn átkával; a I. Móz. 3, 16-tal kapcsolatban gondolkodtak-e a katolikus tudósok és bibliakritikusok az állati fájdalomról és szenvedésről? — kérdezi egyik olvasóm.

Az állat szenvedése sem öntudatlan s bár az ember öntudatánál fogva jobban szenved, mégsem könnyen érthető, hogy Évának az Isten-rendelése szerinti sokasodása a bűn előtt fájdalom nélküli lett volna; mert miért szenved az állat is a szülésnél, amely nem követett el engedetlenséget az Isten parancsa iránt?

Snem is arról szól az átok, hogy öntudatosabban fog szenvedni Éva, de a szülési fájdalomra van fektetve a súly.

Kérdező a nehézséget megtoldhatta volna azzal, hogy az állat is halandó, pedig ez nála szintén nem lehet a bűn következménye, mint ahogy Mózes említett idézete szerint az embernél az; sőt átvihette volna a kérdést általában az emberre, amennyiben egyikünknek sem személyes bűne az az engedetlenség, melyet Mózes idézete szerint ősszüleink elkövettek s mégis valamennyien büntetésképpen meglakolunk érte. Hogy gondolkodtak-e e kérdésről a keresztény tudósok és bibliakritikusok? de mennyire gondolkodtak!

Hiszen már a nagy egyházatyák bőven foglalkoztak velük. Az V. század elején korának legnagyobb elméje Szent Ágoston külön művekben (De Genesi ad litteram, De nuptiis et concupiscentia stb.) foglalkozott az emberiség őstörténetének a bibliát s a profán tudományt megegyeztető megértésével. S ez a jelen kérdésben felvetett nehézség csak egy a sok közül, melyekre ott nagy elmeéllel megfelel. Igaz, hogy az V. században még nem voltak állatorvosi főiskolák és fiziológiai laboratóriumok, de azért az állat-anyák már akkor is fájdalommal szültek s az emberek már akkor is észrevették ezt, csakúgy, ahogy észrevették a hím uralmát a nőtény fölött.

Igaza van a kérdezőnek, Mózes idézete nem többé vagy kevésbbé öntudatos szenvedésre, hanem magára a fájdalmas szülésre mint *büntetésre* fekteti a súlyt. Azonban éppen ennek talaján teljes következetességgel meg lehet oldani e kérdéseket.

Tudniillik minden attól függ, elfogadjuk-e, amit Mózes idézete az ember felemeltetéséről a természetfölötti állapotba mond, vagy sem. Mózes idézete szerint tudvalevőleg Isten boldog paradicsomi állapotban teremtetete az első embert. Ez a boldogság részben éppen abból állott, hogy számos *természeti* emberi tökéletlenség és fogyatékoság (fájdalom-, betegség- és halálképesség, melyben az emberi természet az állatéval

rokon, továbbá az akarat gyengesége az érzéki ösztönökkel szemben stb.) rendkívüli, természetfölötti adományok által ellensúlyoztatott volna. A józan ész pl. annyira könnyen uralkodott volna az ösztönökön, hogy sem a test eltakarására, sem, mondjuk, a férfi „uralmára” a nő fölött nem lett volna szükség. A testi fájdalmak között természetesen az anyai szenvedéseket is ama természetfölötti, tökéletesítő tulajdonok simították volna el. Hogy aztán az ősszülők megszegték a parancsot, Isten visszavonta az ingyen-adományt s ezzel a természet visszasüllyedt, nem valami természetellenes állapotba, hanem egyszerűen saját csupasz tehetetlenségébe és gyengeségébe, melynek több animális vonása — mint pl. a szóbanforgó fájdalmas szülés is — az állat tökéletlenségeivel rokon.

Hogy valaki elfogadja-e Mózes idézete szerinti östörténetet vagy nem, az más kérdés; de hogy az, aki elfogadja, a kérdéses nehézségre ugyancsak az idézet mélyebb átértésében megtalálja a megoldást, azt talán még e tömör összefoglalásból is meg lehet állapítani.

Ha pedig valaki a további nehézségre utal, hogy miként vehette vissza a teremő az embernek eredetileg megadott tökéletességeket? erre az ismert hasonlattal felelhetünk: éppen úgy, mint ahogy egy fejedelem is visszavonhat önként megadott kitüntetésekét, melyekre a kitüntetett voltaképpeni jogot nem formálhat. „Nincs juss, nem lehet pörölni.” Ami a természetnek nem kelléke, hanem csak önként hozzáadott kitüntetésszerű járulék, azt az „adományozó” magában és szigorúan véve még akkor is visszaveheti, ha az illető személyesen nem sértette meg az adományozót.

Ezzel a gondolattal az eredeti bűnnel kapcsolatba hozott legtöbb nehézséget játszva meg lehet oldani. Bár viszont kevés keresztény eszme van, melynek terén modern közösségünk felfogásaiban akkora s oly kúsza fogalomzavar járja, mint az ú. n. eredeti bűn tekintetében.

Az unitárius keresztség és házasság.

Az unitáriusok keresztény felekezetet képeznek-e? Úgy tudjuk, hogy ezek, a Szentháromságról szóló tant elvetve, egyszemélyű Istent imádnak. Tehát keresztelésük sem érvényes, minek következtében hit dolgában a mozlimekkel állanak egy színvonalon.

Az Apostolok Cselekedetei (VIII. 16.) szerint Fülöp Szamariában szintén csak az Úr Jézusnak, tehát nem a Szentháromságnak nevében keresztelt s ezek a megkeresztelték mégis igazi keresztények voltak, mert Péter és János apostolok a keresztelés után nem-sokára nekik a bérálás szentségét is kiszolgáltatták. Ezt hozzák fel érvül, hogy az egy Isten nevében megkeresztelt unitáriusok is keresztényeknek tarthatók.

Az unitáriusok köthetnek-e katolikusokkal érvényes házasságot?

Az unitáriusok csak abban az értelemben nevezhetők keresztényeknek, amennyiben Krisztust ők is „mesterüknek és uruknak” vallják. De minthogy Jézus istenségét tagadják, voltakép a kereszténység legelső és alapvető tételétől szakadtak el s így *szoros értelemben keresztényeknek nem nevezhetők*. Közelebb állnak azonban hozzánk, mint a mohamedánok, mert emezek Krisztust csak Isten egyik kiváló prófétájának tartják, míg az unitáriusok (szociniánusok, ariánok) mégis Isten legelső teremtményének tartják Jézust és vallásukat őreá igyekeznek visszavezetni.

Az unitárius hit lényege a Szentháromság-tagadás s ennyiben egyszerűen a régi antitrinitárius tanok folytatásának tekinthető. Újabb megszervezése az angol Lindsey-re megy vissza († 1808), aki 1773-ban szakadt el az anglikán egyháztól s alapította Londonban az első unitárius gyülekezetet. Ő a szociniánusok által még megtartott dogmatikai tartalmat is mellőzve, úgy-szólva csak az „etikai és gyakorlati” cselekvést tartotta a vallás lényegének. Természetes, hogy ez az elv a katolikus és keresztény *hitnek*, mint meggyőződésnek, teljes és kerek elutasítását jelenti.

Az Apostolok Cselekedeteiből vett ellenvetést nemcsak az unitáriusok tették. A kérdés azonban hit-tudományilag régen tisztázva van. Ez a kitétel ugyanis: „valakinek *nevében* keresztelni” (εἰς τὸ ὄνομα τινος) a görög nyelv szellemében kettőt jelenthet; vagy ezt: valakinek *neveemlítésével* keresztelni, vagy ezt: valakinek *parancsa s meghagyása szerint* keresztelni. A Máté-evangéliumban Jézus meghagyja, hogy tanítványai „az Atyának és Fiúnak és Szentlélek nevében” kereszteljenek; az Apostolok Cselekedeteiben pedig (2, 38, 8, 12. 16. stb.) és Szent Pálnál (Róm. 6, 3.) az áll, hogy „Jézus nevében” kereszteltettünk meg. Hogy az előbbi esetben az első, az utóbbiakban a második értelemben veendő a „névében” kitétel, szinte magától értetődő, mert hiszen csak így kerülhető el az ellentmondás a Szentírás helyei között.

Azonkívül ezt mutatja az összefüggés is. Máténál Krisztus kifejti s határozottan előírja, hogyan, mely nevek említésével történjék az a keresztelő aktus, amelynek közbejöttével valaki az ő Egyházába felvétetik; az utóbbi iratokban pedig már e hely feltételezésével közöltetik, hogy a hívek hogyan, t. i. Jézus parancsa és meghagyása szerint, azaz: „az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek” említésével kereszteltettek. De a döntő érvet a tradíció, az ősegyház gyakorlata nyújtja. Tény, hogy a keresztény Egyház soha másképp, mint a Szentháromság személyeinek említésével nem keresztelt.

Ezt bizonyítják a legrégibb, részben az apostolok korára visszanyúló iratok, pl. a „Didaché” (7. fej.), az „Apostolok Konstitúciói”, az „Apostolok Kánonjai” stb.¹ Justinus vértanu, Tertullianus stb. Átkutathatjuk a legrégibb, tekintélyes számú szertartáskönyveket: sehol semmi nyoma másfajta keresztelési ritusnak, mint a Máté-félének. Sőt a régi egyházatyák és egyházi írók már maguk is kiemelték, hogy a „Jézus nevében” adott keresztség nem lehet más, mint a Szent-

¹ Pesch Chr., Praelectiones dogm. VI 170.

háromság személyeinek említésével adott keresztség (Ciprián, Origenes, Ágoston, Fulgentius stb.). A pusztán Jézus nevének említésével osztott keresztséget a keresztény mindenkor *érvénytelennek*, mert Jézus parancsától eltérőnek tekintette (pl. éppen az említett egyháztanítók). Világos tehát, hogy az idézett okoskodás egyszerűen az Apostolok Cselekedetei szövegének egyoldalú félremagyarázásából ered.

Ezek után kissé csodálatosnak tűnhetik fel, hogy Magyarországon az *Egyház mégis keresztény vegyesházasságnak tekinti* az unitárius és katolikus fél közt kötött házasságfrigyét. Ennek oka nem éppen az, hogy elvégre az Egyház joghatósága a házassági bontóakadályok korlátozására is kiterjed, aminthogy egyes elszigetelt esetekben a katolikus-zsidó házasságot is elismerte az Egyház s a misszió-területeken elismeri a katolikus-pogány házasságokat is, hanem: mert az unitáriusokról felteszi az Egyház, hogy antitrinitárius (Szentháromság-ellenes) keresztelési formájukhoz nem következetesen ragaszkodnak, mert — bármily különösen hangzik ez — a Szentháromság említése a keresztségben rájuk nézve *államhatóságilag* is kötelezővé tétetett.

A keresztény házasság és a magyar rádió.

Egy olvasónk figyelmeztetett arra, hogy a magyar rádióban terjedelmes felolvasás hangzott el „Amíg a nő rabszolgából élettárs lett” címmel s ebben olyanokat állítottak, amik a katolikus öntudatra mélyen sérelmesek s a keresztény házassági erkölcs szempontjából erősen kifogásolhatók.

Az előadás szerint, mint olvasónk írja, Jézus maga is megengedte volna, hogy a férj elűzze házasságtörő feleségét, s ebből az egyenlőség elve alapján az következik, hogy hasonló esetben a nő is elhagyhatja urát *és máshoz mehet férjhez*. A felolvasó szerint az egyházatyák is természetesnek és megengedettnek tartották a válást s például Fabiola is elhagyta férjét, mert

az „rossz ember volt” és máshoz ment feleségül. Állítólag egy XII. századbeli jeruzsálemi törvénykönyv is megengedte volna a válást. Olvasónk felháborodva kérdi, hogyan engedheti meg a magyar rádió, hogy hullámain ilyen bántó és valótlan állítások hangozhassanak el?

Feltéve, hogy a fent ismertetett állítások a rádióban csakugyan elhangzottak, ezt katolikus és erkölcsi szempontból épúgy, mint tudományos alapon, rendkívül sajnálatos elsiklásnak kellene neveznünk. Tudjuk, hogy a közönség egy része, főleg bizonyos felekezeti állásfoglalások miatt, de méginkább a mai házassági erkölcsfelfogások ama végzetes meglazulása folytán, amely a vallástalan életfelfogás és életmód jellegzetes következménye, szeretnek házasságromboló praktikáikhoz magában az Evangéliumban és az egyházi életben igazolást keresni. Ezen a téren azután néha bájos tudatlansággal és megdöbbenő felületességgel hánynak s magyaráznak össze-vissza bizonyos meg nem értett tényeket s csavarnak el még szentírási tételket is.

Ami mindenekelőtt az őskeresztény korbeli elvárásokat illeti, azok legnagyobbbrészt egészen más lapra tartoznak, amennyiben azokban nem rendes, mindkét oldalon keresztény házassági kötelékekről volt szó, hanem olyan pogány-keresztény vagy zsidó-keresztény házasságokról, amelyek az ú. n. Szent Pál-féle privilégium alapján (I. első korinthusi levél 7, 12—15.) csakugyan felbonthatók voltak. A XII. századbeli „jeruzsálemi törvénykönyv” — nem lehet tudni közelebbről, mire céloz ez a kitétel — már azért sem jöhet e helyütti számításba, mert mint tudjuk, a XII. században Kelet már elszakadt Rómától s annak szigorúan evangéliumi alapon álló s az érvényes és befejezett keresztény házasságot felbonthatatlannak valló elveitől hovahamar eltért. A bizánci szakadárság viselkedéséből tehát a katolikus Egyház álláspontjára nézve nem lehet érvelni.

A lényeges kérdés így egyes-egyedül az, vajjon

Krisztus Urunk megengedte-e avagy tiltotta az érvényes házasságok felbontását s ezen az alapon új házasságok kötését? Vagyis igaz-e az, amit Eörsy Júlia állítólag a rádióban mondott, hogy „Jézus is megengedte, hogy a férj a házasságtörő feleséget elbocsáthassa és *azután újra nősülhessen*”? Aminek az egyenlő elbánás elve szerint csakugyan az lenne a következése, hogy a nő is elhagyhatja házasságtörő urát és még annak életében újra férjhez mehet?

Erre a kérdésre az Evangélium a leghatározottabb nemmel felel. Jézus igenis megengedte, hogy a hitvestárs a hűtlen férjtől vagy feleségtől szétválhasson, de soha és semmi körülmény közt nem engedte meg, hogy az ilyen elvált férj vagy feleség a másik félnek életében *új házasságot kössön*. Ennek az Újszövetségben sehol semmi alapja nincs; viszont az ellenkező világosan ki van fejtve. Az ilyen második házasságot maga Krisztus és utána Szent Pál a legnyíltabban és legünnepeyesebben *erkölcstelen viszonynak, házasságtörésnek és paráználkodásnak* minősíti.

Az erre vonatkozó szentírási részek, mint ismertetes, megtalálhatók Máténál (19, 9.), Márknál (10, 11, 12.) és Lukácsnál (16, 18.), valamint Szent Pál első korinthusi levelében (7, 10. 11. 39.) és a Római-levelében. (7, 2. 3.) Bár ezeket a helyeket igazán nem nehéz felfedezni, mégis érdemes feleleveníteni egyikét-másikát, mint a ma divatos és főleg protestáns részen teljesen megengedettnak vélt újra-házasodásoknak kézzelfogható bibliai elítélését.

A főbb szövegek a következők:

„Aki elbocsátja feleségét és mást veszen, házasságtöréssel vét ellene. És ha az asszony elhagyja férjét és máshoz megyen, paráználkodik.” (Márk 10, 10. k.)

„A férjes asszonyt törvény köti az életben lévő férjéhez, de felszabadul a férfi törvénye alól, ha a férj meghal. Házasságtörőnek mondatik, ha más férfié lesz, amíg a férje él. Ha azonban a férj meghalt, szabad lesz férje törvényétől, úgyhogy nem válik házasságtörővé, ha más férfié lesz.” (Róm. 7, 2. k.)

„Azoknak pedig, kik házasságban élnek, nem én parancsolom, hanem az Úr, hogy a feleség férjétől el ne válják; ha pedig elválik, maradjon házasság nélkül, vagy béküljön meg férjével. A férfi se bocsássa el feleségét.” (I. Kor. 7. 10. k.)

Mindebből már a keresztény őskor egyháztudósai azt következtették, hogy:

1. az érvényes és befejezett keresztény házasság mindaddig *felbonthatatlan*, amíg az egyik fél *meg nem halt*;

2. bizonyos esetekben, nevezetesen hűtlenség esetén, a házassági *együttélést meg szabad szüntetni* (ágytól, asztaltól való elválás);

3. de a házastárs életében *semmiesetre sem szabad új házasságot kötni*, sem az egyik, sem a másik félnek.

Az egyetlen látszólagos ellenérv, amelybe buzgón belekapaszkodnak az erkölcsi lazaság hívei és védelmezői, az, hogy Máténál Jézus a házasságbontó tilalomhoz ezt a megszorító közbeszúrást fűzi: „*hacsak nem paráznaság miatt*”. (19, 9.) Íme, hangoztatják diadalmasan, maga Jézus kivételt tesz s a hűtlenség esetén az elválást és újránházasodást megengedettnek nyilvánítja.

Azonban erre az ellenvetésre régen megfelelt már a katolikus hitvédelem, mégpedig döntően és megfellebbezhetetlenül. Csak alaposabban meg kell nézni az említett evangéliumi szöveget s azonnal észrevesszük, hogy ott a megszorítás, az engedmény („*hacsak nem paráznaság miatt*”), a hűtlen feleségnek csupán csak *elbocsátására*, nem pedig új házasságkötésre ad engedélyt. Nem azt mondja Jézus: Aki elbocsátja feleségét és mást veszen, hacsak nem paráznaság miatt, házasságot tör, hanem: „Aki elbocsátja feleségét, hacsak nem paráznaság miatt, és mást veszen, házasságot tör”. Az enyhítés csak az első részre, az elbocsátásra vonatkozik, nem a másodikra: az újránházasodásra. Vagyis, egyszerűen elbocsátani sem szabad a feleséget, hacsak nem olyan fontos ok miatt, aminő a hűtlenség bűne. Már az is házasságot tör,

aki ilyen fontos ok nélkül elbocsátja feleségét, vagy elhagyja az urát. De megszorítás nélkül és minden körülmény közt házasságtörő, aki a hitvestárs elbocsátása után *mást vesz el, vagy máshoz megy.*

Hogy a Máté-féle idézetnek csakis ez lehet az értelme, egészen világos nemcsak az előzményekből (lásd Máté 19, 3—9.), valamint az utána következőkből („Mondák neki tanítványai: Ha így van az ember dolga a feleséggel, nem érdemes megházasodni”), hanem főleg abból is, hogy *sohasem szabad egyetlen szentírási részletet más, világos szentírási részletekkel ellentétesen magyarázni.* Ha Márk és Lukács minden megszorítás nélkül közlik Jézus szavait, vagyis ha önáluk Jézus minden újránházasodást egyszerű házasságtörésnek nevez: ez csak úgy lehetséges, ha a Máté-féle szöveg lényege is ugyanezt mondja. Csak akkor nincs ellentmondás Jézusnak Máténál, Márknál és Lukácsnál közölt megnyilatkozásai között, ha a megszorítás („hacsak nem paráznaság miatt”) csak az *elbocsátásra* vonatkozik, nem pedig az *újránházasodásra.* Viszont teljes ellentmondás volna Máté, Márk és Lukács között, valamint Szent Pálnak idézett kitételei között, ha a Máté-féle beszúrást úgy értelmeznők, hogy az végeredményben értelmetlenné és hamissá tenné a többi helyeken közölt kategórikus és megszorítás nélküli kitételeket.

Más szóval, ha a ma divatos, katolikusellenes házassági erkölcs csakugyan az evangéliumon alapulna, érthetetlen lenne, mi címen nevezheti Jézus Márknál és Lukácsnál megszorítás nélkül házasságtörésnek azt, amit Máténál megenged? Érthetetlen lenne az is, miképpen mondhatja Szent Pál, hogy ha egy házasember megfelelő okból elválk, „házasság nélkül maradjon”? „S hogy ezt nem ő, hanem az Úr parancsolja”? S végül miképp mondhatja akkor ugyancsak Szent Pál minden megszorítás nélkül, hogy ameddig a férj él, addig a nő házasságtörőnek mondatik, ha más férfival áll össze és csak ha meghalt a férje, léphet új frigyre a nélkül, hogy házasságtörő lenne.

Ezek a mondatok minden értelmüket elvesztenék, ha a Máté-féle szövegnek azt az erőltetett értelmezését fogadnók el, amelyet a tüzetesebben szemügyre vett Máté-féle szövegben sem talál semmiféle komoly alapot.

Miért ragaszkodnak tehát a protestáns felekezetek mégis a házassági elválásokhoz s újrահázasodásokhoz? Nagyon jól tudjuk, hogy ennek főleg történeti alapja van: a vallásszakadás idején bizonyos világi nagyok kegyeit az új hit számára jobban lehetett megnyerni azáltal, hogy a keresztény házasság szigorú felbontathatatlansági törvényén egy kis önkényes biblia-magyarázat árán nagylelkűen enyhítettek. Azóta pedig már a katolikus állásponttal szemben hagyományosan elfoglalt ellenzékieskedés alapján is megmaradnak a bibliával bizony össze nem egyeztethető s a gyakorlatban a családi élet gyászos felbomlásához vezető „csak azért is”-állásponton.

Ismeretes, hogy a magyar bíboros hercegprímás család- és házasságvédő indítványa is, amelyet kezdetben a protestáns világi közönség jó része is őszinte megértéssel fogadott, a protestáns egyházi vezetők részén talált leghevesebb ellenzésre. Az egyházkerületi szónokok minden retorikai ügyeskedésüket csatasorba állították az evangéliumi elv megbuktatására, nyilván azért, mert annak előharcosai főleg katolikusok voltak. Annak ellenére, hogy a hercegprímási javaslat egy jottányival sem kívánt hozzányúlni a nemkatolikus felekezetek házasságjogához, hanem csak a katolikus hívek számára kívánta megvédeni a katolikus erkölcstörvényt azokkal a kísértésekkel és romboló behatásokkal szemben, amelyeket a mai meglazult házassági felfogás a hívek lelkében is lépten-nyomon támaszt.

Ha az említett előadás a rádióban csakugyan úgy hangzott el, ahogy azt olvasónk velünk közli, akkor ez az előadás súlyos hiba volt nemcsak a történeti igazság és a katolikus álláspont ellen, hanem az evangéliumi erkölcstörvénnyel szemben is.

Ha a testvéri összefogásra és felekezeti békére,

sőt felekezeti közti barátságra hívogató egyházfői szövegek, mint hinni szeretjük, őszinte lélekből jönnek, akkor bizonyos felekezeti vezetőknek nem volna szabad a pusztán ellenzéki eszkaláció vagy éppen ellenségeskedés újabb kihangsúlyozása céljából az Anyaegyházzal éppen azon a ponton fordulni mindig újra szembe, amelynek bibliai alapjai olyan kérlelhetetlenül szilárdak, gyakorlati követelményei pedig a nemzet fennállása és egészséges fejlődése szempontjából oly pótolhatatlanul szükségesek.

Szerelem, házasság és erkölcstörvény.

Olvasom b. lapjukat — írja valaki — s nem tagadhatom: gyönyörű, kimondhatatlanul szép az az egész világ, melyet önök hirdetnek s amely voltaképpen az enyém is, hiszen engem is abban neveltek. S mégis bármennyire akarok is hinni, nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy mindez nagyon is szép és gyönyörű ahhoz, hogy — igaz legyen. Az élet nem ilyen ideális! Példát mondjak?

Itt van az én esetem. Fiatal asszony vagyok és nem lehetek azé, akit szeretek; akié pedig vagyok, azt nem tudom szeretni. Mit mond ehhez a vallás? Jól tudom. Tőlem pl. azt követeli, hogy mondjak le, mert ez „bűnös” szerelem és szeressem erőltetve is azt, akihez semmi vonzalmat nem érzek. Igazán ez volna az Isten akarata? A házasság, azaz egy üres forma, egy keret, egy emberi konvenció kedvéért töltsem egész életemet egy minden pokloknál gonoszabb gyötrelemben? És hajtsam fejemet igába és tegyem ki magamat rengeteg kisértésnek, a helyett, hogy mint a XX. század felvilágosodott gyermeke szabadon követném szívem vonzalmait?

Ezt akarná az Isten? Öröme telik tán a mi lelki kínjainkban, vergődésünkben? Miért adta akkor belénk ezeket az érzelmeket, ezeket a hajlamokat? Miért adott egyáltalán testet? Hiszen ha ily erős ösztönöket, ily hatalmas „bűnös hajlamokat” fektetett belénk, akkor

voltakép. Ő a felelős a bűneinkért és az elkárhozásunkért is.

S ha legalább látnám, hogy úgy is tesz valaki, mint ahogy a vallás hirdeti! De nem! Ellenkezőleg! Hol van ma az, aki a mi hitünk szigorú előírásait betartaná? Mindenki másképp tesz. Így hát mindenki el fog kárhozni? Ez is, az is, amaz is? Csak azért, mert éltek és — szerettek? Ilyen jégszívű volna az én Istenem?

... És mégis szeretném, ha valaki eloszlatná kételeyimet!...

Az itt közölt levél tanulságos példája annak, milyen baj s mennyi gyötrelmekre vezet, ha valaki a hit gyönyörű világában nevelkedett ugyan, de ezt a gyönyörű és époly igaz világot nem iparkodott magában fejleszteni és kiépíteni is. Az ilyen gyötrő kételeyeket nem a vallás álláspontjának homályossága vagy bizonytalan volta okozza, hanem annak a vallásos önművelésnek a hiánya, amely a több és jobb megértést volna hivatva munkálni s amellyel, ha megvolna, bárki könnyen megoldhatná a fentiekhez hasonló, megoldhatatlanoknak hitt kételeyeket.

A levél írójának törvényeit s tilalmait tételesen ismeri ugyan, de nincs tisztában azoknak alapjával, indítóokaival, szükségességével. Sajnos, kevesen vannak ma még, akik komolyan tanulmányoznák hitük mélyebb alapjait, míg viszont az ellentábor okoskodásait ma mindenkinek bőven van alkalma hallgatni. Nem csoda tehát, ha az átlagot tekintve közönségünknek vallásos ismeretei rendszerint megmaradnak azon a kissé túlszerűen nívón, amelyen pl. napisajtóink, népies ú. n. tudományos irodalmunk, a szalonok, a színházak, a korszó és a kávéház filozófiája áll. Ez a nívó a felületességé és tájékozatlanságé, amely komoly nehézségek idején természetesen nem állhat helyt.

Hogy mindjárt egyik alaptévedésével kezdjük: teljesen helytelen felfogás, hogy ami nehéz, ami terhes és lemondással vagy „gyötrellemmel” jár, az semmi esetre sem lehet az Isten akarat, parancsa. Sehol sincs

megírva, hogy csak az lehet Isten akarata, ami kelle-
mes és kényelmes.

Itt az élet céljának s voltaképpeni feladatának fel-
fogásában téved a kérdező. Ha az élet öncél volna s az
volna benne a fő, hogy minél többet élvezzünk s minél
kevesebbet küzdjünk a földön, akkor megengedem,
hogy céltalan volna a nehezebb és terheesebb feladatok
vállalása. De mihelyt a kereszténység talajára helyez-
kedve úgy fogjuk fel az életet, hogy az merő próbaidő,
melynek egyetlen végső feladata: a lélek megnevelése
egy végtelenül magasztos, isteni és örök életre odatúl;
ha az élet igazi értékét nem a kényelem és az örömök
adják meg, hanem az erkölcsi javak, az Isten szolgálata
és szeretete, amelynek legtermészetesebb fok-
mérője: a megpróbáltatások nagylelkű, Istent szerető
elviselése, — akkor percig sem rendelhetjük alá az
erkölcsiség kérdéseit a kényelmi vagy könnyűségi
szempontoknak s nem okoskodhatunk úgy, ahogy ez
a levél teszi, hogy t. i. ha valami nehéz és terhes,
akkor az már nem lehet Isten akarata.

Azt is mondja a levél, hogy Istennek nem telhetik
öröme a mi szenvedéseinkben. Ez megint teljesen igaz
és félig mégis hamis beszéd. A mi szenvedésünk mint
ilyen természetesen nem okozhat örömet Istennek; de
igenis örömet okoz neki a mi hűségünk és nagylelkű-
ségünk, mely sehol oly fényesen nem érvényesül, mint
a szenvedésben. Ezért bocsát az Isten a jókra is annyi
megpróbáltatást és szenvedést, sokszor éppen a legjobb-
bakra legtöbbet; hiszen ki szenvedett többet, mint a
legártatlanabb: Krisztus? Ez áll minden téren minden
életkörülmény közt; hogyan és miért ne állna tehát
azon a téren is, sőt ott tán fokozottabb mértékben, ahol
egyébként a legtöbb természetes öröm rózsája nyílik s
ahol az emberi önzés rendszeren épp emiatt úgyis túltén-
gésben van: a szerelem és a házasság terén?

Keresztény embernek a szerelem és a házasság
kérdéseit tehát nem szabad másként felfognia, mint
úgy, ahogy Krisztus szerint *mindent* felfognunk kell:
a szerelem és a házasság sincsenek kivéve a nagy,

keresztény életideál kultuszának kötelessége alól; ezek is csak eszközök és alkalmak az élet megpróbáltatásainak nagylelkű, Istenhez hű, szerető elviselésére, alkalmak az érdemszerzésre s a lélek nemesítésére. És alkalmak még egyre: a vezeklésre is.

Nem paradicsomban élünk. A Szentírás szerint a bűnbeesésnek egyik főbüntetése éppen a házasság terhes terheinek és fájdalmas mellékkörülményeinek az elviselése. A keresztény apa, anya, hitvestárs feladata néha a vértanusághoz közeledően komoly s terhes. Persze a legtöbb mai fiatalember és fiatal leány meglehetősen meggondolatlanul megy neki a házasságnak, s életének e legkomolyabb aktusát alig tekinti másnak mint kényszernek. Jól van; de akkor magukra is vessenek a könnyelműek, ha elszámítják magukat s csak akkor veszik észre lépésük elhamarkodott voltát, mikor már késő. Mindenütt így van ez; a meggondolatlanság és hebehurgyaság mindig megbosszulják magukat. De ilyenkor aztán nem is szabad ám az intézményre tolni a hibát; még kevésbé szabad komoly és szent erkölcsi kötelekeken lazítani, hanem egyszerűen bűnbánóan kell elviselni önhibánk és meggondolatlanságunk terhes következményeit.

Úgy látjuk, ez a t. levélíró helyzete is. Nem tudja azt szeretni, akihez nőül ment? Ugyan, de hát akkor minek ment hozzá? Aki kártyázik, viselje a rizikót, hogy esetleg veszít is. És ha tényleg veszített a játsszán, nem marad más hátra: ki kell fizetnie a tartozását hűségesen.

Kényszerítette valaki, hogy hozzámenjen? Ha igen s ha ezt bizonyítani tudja, akkor úgyis érvénytelen a házassága, annak megsemmisítését, helyesebben: semmisségének kimondását kérelmezheti a püspöki hatóságtól. De ha nem forgott fenn igazi kényszer, ha csakugyan akár hiúságból (hogy előbb férjhezmehesen), akár ambícióból (mert ez jó partinak látszott), akár pillanatnyi felfelégyulladásból ment hozzá nőül: ő a felelős a tettéért s nem lehet utólag jajgatnia.

Ha egyszer tudatosan örökre lekötötte magát,

tegye is meg, amire vállalkozott: legyen hű ahhoz, aki-nek hűséget esküdött. „Drum prüfe, wer sich ewig bindet!“ A házasság *nem tréfa*, nem komédia; az oltárnál letett szent eskü nem szembekötödsdi játék: *mielőtt* annak nekimegyünk, tessék komolyan, keresztény érettséggel s vallásos magabizálással meggondolni Isten előtt is, hogy okos és helyes dolog-e, amit teszünk, lesz-e erőnk a vállalt komoly feladatok teljesítésére; sőt mint lelki életet élő jó keresztények kérjük ki erre nézve esetleg lelkiatyánk tanácsát is: s akkor nem lesz nagy a valószínűség, hogy elhibázzuk életünk ez egyik legfontosabb lépését. De persze, ahogy a mai házasságok legtöbbje köttetik: ész nélkül és Isten nélkül, ott nem is igen lehet aztán sem Isten-áldás, sem boldogság.

Igaz, hogy megeshetik, mégha jól készültünk is a házasságra, hogy utólag más ember felé irányul a vonzalmunk, mint akit Isten és ember előtt élettársul választottunk. Azonban még ebben az esetben is csak annak kell kétségbeesnie, akiben vízzé vált a kereszténység. Mert hiszen keresztény alapon tisztában kell lennünk azzal, hogy az élet a megpróbáltatások hosszú láncolata s e megpróbáltatások okai nemcsak a szenvedéseink, hanem a szenvedélyeink is lehetnek. Ilyenkor első és szent kötelességünk; az önuralom és lemondás. Bizony minket is csupa *tiltott* fa vesz körül, melynek gyümölcse ránk nézve lehet édes, lehet borzasztóan csábító, de azért mégis csak méreg, ha édes is.

Mindenkinek számtalan olyan szenvedélye van, amelyet ha meg nem fékez, kárhozatának s romlásának lehet okozója. Ezzel legyünk tisztában s akkor nem lesz nehéz megtalálnunk a feleletet, mi legyen tehát a teendők az ilyen ránk nézve tilos vonzalmakkal szemben. Nagyon egyszerű: nem szabad nekik tápot nyújtani, nem szabad megengedni, hogy lelkünket erkölcsi tűzvész lángjaiba borítsák. S itt is megint rajtunk múlik minden. Némelyik nemhogy kerülne, de minden tőle telhető találékonyággal szítja s keresi is a szenvedélye újabb kielégülését s akkor még panaszkodik róla, ha a tilos vonzalom szinte leküzdhetetlen bűnös

szerelemmé fokozódik benne. „Állj ellene a kezdet-nek! — mondta már a latin költő, — mert későn készítet az orvosságot, mikor a baj már hosszasan és mélyen elharapódzott.” Ne tessék a tűzzel játszani, ne tessék testet-lelket perzselő szenvedélyeket lángrollobbantani, ne tessék keresni az alkalmat; mert az aztán igazán logikátlan dolog, ha előbb magunkra gyujtjuk a házat s utóbb azon jajgatunk, hogy az Isten gyujtotta azt fel a fejünk fölött s ő kívánja, hogy elégjünk benne.

S ezzel megfeleltünk arra az ellenvetésre is, hogy hiszen hajlamainkat, érzelmeinket, szenvedélyeinket Isten oltotta belénk. Ezzel a féligazsággal s a fölébe épített nagyon is ingatag morálfilozófiával a szociáldemokrata népiratok szoktak kedveskedni gondolkodástól elszoktatott, kiskorú olvasóiknak.

Isten adta testünket, lelkünket s fektetett mindketőbbe ösztönöket: ez igaz. De adott az ösztönök és hajlamok mellémég két dolgot: *észt* és erkölcsi *akaróképes-séget* is és azt követeli tőlünk, hogy mint eszes lények saját erkölcsi elhatározásunkkal *uralkodjunk* hajlamaink s ösztönéletünk kinövései fölött. Minden ösztön valamely nemes és helyes célból adatott nekünk; de minden ösztön el is fajulhat, ha zabolátlanul, önuralom nélkül engedjük elfejlődni.

S amint a vagyonszerzési ösztön elfajulva lopásra, rablásra, uzsoráskodásra vezet; amint a táplálkozási ösztön elfajulva mértékletlenséggé és részegeskedéssé válik, úgy a házaselet alapját képező szerelmi ösztön is elfajulhat s vad szenvedélyességgé, vak, erkölcsi tekinteteket nem ismerő szabadszerelemmé torzulhat. Az ösztön és hajlam maga nem rossz, de igenis rosszá válik azáltal, hogy ész és megfontolás, erkölcs és önuralom nélkül szabad pórázra bocsátjuk fejlődését. Ezért azonban valóban nem Isten a felelős, hanem mi magunk, egyesegyedül.

De hát a környezet, a rossz példa, a kereszténytelen társadalmi szokások, a mai irodalom és színház, a modern, divatos életfelfogás, a mindent élvezeti szempontból mérlegelő világ, amelynek közepén élünk,

a megszokás stb.: mindez nem tőlünk függ s ez magával ragadja azt is, aki szívében szeretne más életet élni, szeretne mindent a keresztény életfelfogás komoly irányelvei szerint berendezni! Hát ezért ki a felelős? Felelet: világos, hogy ezekben megint az ember: az Istentől elfordult, elkereszténytelenedett társadalom a bűnös.

Nagy hatalom a *környezet* helytelen iránya kétségtelenül; de azért van rá mód, hogy aki keresztény akar lenni és maradni, e rossz hatások béklyói alól emancipálódjék. Mert hiszen a keresztény hitélet főlős bőségben nyújt erőt és eszközöket arra, hogy akár a legperzselőbb szenvedély tüzeiben s akár egy félvilággal szemben is megálljunk sértetlenül, akárcsak a babiloni ifjak az égő kemencében. A kereszténység az ő ima- és szentségi életében számtalan impulzust, számtalan féket és óvószert nyújt a szenvedély elharapódzása ellen s a tiszta, nemes élet megőrzésére. Aki mindezzel nem törődik, aki nem jár utána, akinek a katolikus hitbuzgalmi élet eleven vízforrásai ismeretlen dolgok, aki pl. soha meg nem próbálja, hogy mi az az eucharisztikus élet, mi az a gyakori lelki számvétel és gyakori áldozás, annak persze hétpecsétes könyv az is, mikép lehet liliomnak maradni a tövises bojtorjánja között. — De vajjon ezért a vallási indolenciáért is a vallás és az Isten a felelősek?

Végsőnek hagytuk azt az ellenvetést, hogy hiszen a házasság is csak emberi találmány, konvencionális, üres forma és keret, amelyre a XX-ik század felvilágosodott gyermeke nem szorul rá. Óriási mondás, mely ha követésre találna, hamar felforgatná s megsemmisítené az emberi társadalmat.

Mert hiszen a társadalom — s ezt nagyon jól meg kellene érteni — voltaképp nem a szerelem, hanem a *házasság* és a rendezett családi élet által áll fenn. Nem az ösztönélet egyedül, hanem a házasság mint intézmény, mint „keret”, mint jogi és kötelességi viszonyokkal körülbástyázott erkölcsi tényező tartja fenn az emberiséget s ad a férfi és nő viszonyának ne-

mes, nagy feladatok betöltésére irányozott, altruista és ideális jelleget.

Mi a házasság? Egy férfi és egy nő szerelme? Úgy-e, nem; ennél sokkal *több*. A házasság a férfi és nő testét-lelkét egy emberéletté egybefűző szövetkezés, melynek a szerelem ugyan a természetes *talaja*, de amelynek mélyebb célja s rendeltetése van: a kölcsönös hűséges egység az élet minden testi-lelki bajában, küzdelmében s a családalapítás által az emberi nem fenntartása. Már pedig éppen erre a marandó és tökéletes egybetartozásra, tehát a házassági „keretek”-re és „formák”-ra van mulhatatlan szükség mind az *egyesek*, mind a *társadalmi* lét szempontjából.

Az egyesek szempontjából. Házasság nélkül, még pedig *monogám és felbonthatatlan házasság nélkül* a férfi és nő szerelme ideig-óráig tán lehetne könnyebb s tehetlenebb — s ezért vágyódnak a „szabadszerelmi rendszerre” a könnyűvérűek és léhák, — de pillanatig sem lehetne emberhez méltó, az embert mint erkölcsi és szellemi lényt is megnyugtató, nemes, ideális szövetkezés, mely nemcsak önző hajlamokat követ, hanem más iránt való kötelességeket is vall és vállal.

A házasság, mint erkölcsi és jogi következményekkel járó életszövetség megvédelmezi mindenekelőtt maguknak a házasulóknak és házaselekeknek emberi jogait. Mert nemcsak az jog, és nemcsak arra van jogunk, hogy kiéljük magunkat (ha ugyan jog ez egyáltalán!), hanem arra is, hogy teljesértékű emberek, személyiségek, önmagunk és mások szemében tiszteletet érdemlő egyéniségek maradjunk. Nemcsak a testünknek vannak jogai és igényei, hanem a lelkünknek is; kell, hogy fenntartsuk önmagunkban az egyensúlyt, hogy uralkodni tudjunk magunkon, hogy ne legyünk vak hatalmasságoknak — még ha saját ösztöneink is azok — védtelen játéklabdái.

S névleg azzal szemben, akit szeretünk, akit magunkhoz bilincselünk, akivel maradéktalanul meg akarjuk osztani szívünket s boldogságunkat: kell, hogy

az előtt ne kelljen állandóan pirulnunk, ne kelljen magunkat mint a brutális erotika tehetetlen rabjait éreznünk, ne kelljen a szenvedélyeitől földretepert, minden pillanatban elsodorható bábu szálnalmas koldusszerepében bemutatkoznunk. Kell, hogy az a másik ne csak azért szeressen engem, mert tetszik neki a szemem, az arcom, a bőröm, a hangom, a kacagásom, hanem, hogy *becsüljön* is és tudjon értem, ha kell, áldozatot is hozni, amint viszont nekem is becsülnöm kell őt s áldozatra késznek kell lennem érte. Ezt azonban csak úgy tehetem s tőle is csak úgy várhatom, ha teljesen és végleg és visszavonhatatlanul az övé vagyok s ő az enyém. Máskülönben *csak cselédem, csak bűntársam*: valaki, aki csak annyiban kell nekem, amennyiben állat vagyok s akit azért, ha ma kell is nekem, holnap már meglehet, hogy ellökök magamtól, mint a kifacsart citromot vagy elúnt játékszert.

Csak az a tudat, hogy ez egy holtomiglan-holtodiglan felesküdt és eskümet bíró élettárs, hogy a nagy világon e kívül nincsen számomra élet, csak ez ad erőt és komolyságot hozzá, hogy ne csak szeressem, de nagyra is becsüljem őt s egész életemet neki szenteljem, amint viszont tőle is elvárom, hogy ezen az alapon ne csak érzékileg szeressen, hanem nagyra is becsüljön s egész életét nekem szentelje.

Kétszeresen fontos szempont ez a nőre nézve. Vannak dolgok, amiket nehéz szavakba foglalni, de amiknek igazságát mindenki érzi. Ilyen az a tény is, hogy a nő értékének legigazibb és nagyobb fele nem a külső szépsége, nem a testi kelleme, hanem a *lelki* kincsei: a női finomság, zárkózottság, érintetlenség. Nemcsak a pogányok, hanem az ezeknél tán sokkal mélyebben álló modern cinikusok is úton-útfélen elárulják (bármennyire hirdetik is a szabadszerelmet), hogy a magát jobbra-balra odaadó nőt megvetik s tőle irtóznak. Nos, úgy-e?

A nő értéke: a lelke nemessége; az a valami, amit találóan női méltóságnak neveznek. Ezt azonban a nő

egy pillanat alatt elvesztené, mihelyt a férfi iránti vonzalmát merőben az ösztön és érzéki szenvedély jegyébe állítaná s nem emelné fel nagy és magasztos, mert erkölcsi feladatok keretébe. (Lássa, ezért kell a „keret”!) A hetérától a tisztos és tiszteletreméltó nő abban különbözik, hogy a férfihoz való viszonyát a durva, vak és megalázó ösztönélet mélyeiből kiemelve arra a magaslatra emeli, amelyen ösztön és vonzalom már csak mint megszelídített hatalmak, mint mellékességek s mint pusztá eszközök szerepelnek a nőnek ama magasztos szerepében, melyet mint hitvestársnak és anyának betöltenie kell. Szeretni csak azért, mert a szerelem élvezetet nyújt: önzés és pőre érzékiség; szeretni azért, mert valakit, akit nagyrabecsülünk, tiszta s önzetlen szerelmünkkel boldogítani, nemesbíteni, támogatni akarunk, s mert ezáltal egyúttal a sírig hű élettárs és családanya szent feladatára vállalkozunk: ez szép, nemes és tiszteletreméltó dolog.

Ime, ezért szent dolog a házasság, melyet a már említett okokból vallásos vonatkozású és erkölcsi jellegű szövetkezésnek kellene tekintenünk akkor is, ha Krisztus nem emelte volna a szentség, sacramentum méltóságára.

Még szembeszökőbb a házasságnak, mint feltétlenül egységes és maradandó erkölcsi életközösségnek szükségessége a *gyermek* és a *társadalom* szempontjából.

A fajfenntartási ösztönnek és minden járulékanak, tehát a szerelemnek is, egyetlen lényeges, természetes célja s rendeltetése: a *gyermek*, s a gyermek által az emberi társadalom fennmaradása. A házaselet örömei s fáradalmai, a szenvedély s az érzelmek csapongása csak kísérő mellékkörülmények lehetnek, melyeknek rendeltetése nyilván az, hogy amennyiben kellemesek, a családalapítás terheiért némileg kárpótoljanak, amennyiben pedig kellemetlenek, a túlkönynyelmű házasságkötésektől visszatartsanak. Így van ez más ösztönöknél is, pl. a táplálkozási ösztönnél: a cél nyilvánvalólag maga a táplálék felvétele s az

egyéni élet fenntartása, nem pedig az evést-ivást kísérelő élvezet, amely nyilván csak azért adatott, hogy az embert a táplálkozás s kenyérkereset fáradalmaiért némileg kárpótolja, illetve azoknak vállalására ösztönözze.

A fajfenntartási ösztön a gyermek világrahozatalával elérte voltaképpeni célját. De nem ért véget a gyakorlásából származó azon természetes kötelesség, hogy az így világrajött gyermeket az, aki világrahozta, fel is *nevelje*. Mégpedig nemcsak fizikailag, hanem szellemileg s erkölcsileg is: minden irányban. És a nevelés e feladata nem szorítkozhatik a születés utáni néhány esztendőre. A gyermeket nevelni kell akkor is még, amikor már maga is felserdült; atyai támasszal, anyai gyengédséggel kell segítségére lenni egészen addig, amíg mint kész és tökéletes ember állhat teljesen a maga lábára. Mi több: e nevelésnek szigorúan egyéninek, mélységes szeretettel és jóságos erővel teljesnek kell lenni s folytonosnak, egységesnek, állandónak kell maradni.

Azt szokás mondani s méltán, hogy még a legjobb nevelőintézetek sem pótolhatják a *családi* nevelést. Így is van: csak a családban van meg minden természetes feltétele a fent vázolt egyéni, szeretettel s erővel teljes, folytonos, egységes és maradandó nevelésnek. Az anyai szeretetnek mindent legyőző melegét, az apai gondoskodás találékonyságát, a szülői ház bensőséges légkörét, esetleg a testvérek kölcsönös, egymást csiszoló s mégis gyengéd egymásrahatását senki és semmi a világon nem pótolhatja s nincs az a szobatudós pedagógia, az az állami lelenc- és árvaházrendszer, melyet nevelői hatás szempontjából a normális családi neveléssel egy sorba lehetne állítani. A Rousseau-féle vagy a spártai állami nevelés az emberi agy torzalkotásainak egyike; államilag legföljebb bizonyos külsőleges célokra, pl. katonáskodásra stb., egyoldalúlag megnevelt, de minden emberi individualitásuktól megfosztott bábuakat lehetne nevelni s szörnyűség csak elgondolni is, milyen volna az a nemze-

dék, mely soha az apai ház bensőségét, soha az anyai szeretet melegét nem ismerte, amelyet hivatalosan ki-rendelt funkcionáriusok, fizetett „köz”-apák és „köz”-anyák neveltek, mint ma talán a lelencházak gyer-mekeit.

Íme, ezért kell családi élet, mégpedig, miután a gyermeknek *állandó és egységes* családi nevelés kell: *egységes és állandó* családi élet. A fajfenntartás ösztöne tehát azt a természetes követelményt rója rá azokra, kik ezt az ösztönt gyakorolni akarják, hogy lépjenek mindenekelőtt egyezsége a családi élet egy-séges és maradandó jellegének biztosítása érdekében, azaz: *kössenek törvényes házasságot*. A házasság te-hát nem konvencionális, önkényesen választott „forma” és „keret” csupán, hanem *természeti törvény*, melynek betartásával vagy be nem tartásával áll és dől nemcsak az egyes ember s főleg a nő erkölcsi értéke s méltósága, hanem az emberi társadalom fizi-kai és erkölcsi integritása. A legnagyobb kincstől: a testben és lélekben egészségesen megnevelt gyermek-től fosztja meg a társadalmat az, aki a családi életnek s a házasságnak természettől megszentelt kötelékeit bármily értelemben lazítja, s viszont a gyermektől is a legnagyobb kincset veszi el az, aki megfosztja őt a családi neveltetéstől. Aki tehát a házasságot mint maradandó, felbonthatatlan, erkölcsi intézményt ki-kezdi, egyszerre két merényletet követ el: egyet a gyermek s egyet a társadalom ellen.

A házasság egységének és felbonthatatlanságának itt vázolt szükségességét nem lehet megtámadni amiatt sem, hogy sok esetben a családi élet s a házasság aránytalanul nagy terheket ró a házasfelekre, de arról az oldalról sem, hogy nem minden házasság termé-keny s így a gyermeknevelési szempont nem minden házasságban játszik közvetlen szerepet. Mert ami a speciális nehézségeket s terheket illeti (pl. ha az egyik fél iszákos, beteg vagy házsártos), bizonyos, hogy e bajok egy részét meg lehet előzni vagy meg lehet javítani és ilyenkor sohasem helyes eljárás, ha az

emberek javítása helyett az intézményeken és közjóra szükséges berendezéseken változtatunk.

Másrészt pedig, ahol a bajok sehogyan sem volnának kiküszöbölhetők, ott is általános erkölcsi és jogelv, hogy a közjó fontosabb a magánérdeknél s azért ha egyes speciális, inkább kivételszerű esetekben a családi élet keretei kínos béklyókat is jelentenek, a nagy közérdek: a házasság érinthetetlenisége van olyan fontos szempont, hogy ezekben az esetekben se lehessen tőle eltekinteni. A háború is rossz dolog, de néha olyan szükséges kivételes velejárója a nemzeti eszmének, a hazaszeretetnek, hogy adandó alkalommal az egyesek magánérdekét, otthonát, sőt életét is alá kell érte rendelni a nagy közös ügynek. Így van ez — megváltoztatva a változtatandókat — a házasságnál is. Hasonlókép a gyermektelen házasságoknál. Itt is a köz kérdése a fő s nem lehet a kivételesebb jelenség miatt azt az elvet megingatni, amelynek *mindennemű* megingatása végzetes a társadalom ép fejlődése szempontjából. Amellett a házasság, mint láttuk, nem kizárólag csak a gyermeknevelés szempontjából szent és sérthetetlen intézmény, hanem az egyesek s főleg a nő szempontjából is; a férfi és a nő szövetségének emberhez méltó rendezése csakis az egységes, a maradandó, a lelki szempontokat is első helyen biztosító házasság útján képzelhető el, akár van gyermek, akár nincs.

Hogy sokan nem így gondolkodnak, hogy társadalmunk nagyrésze (hozzátehetjük: elnevelt, enervált, korruptabb része) merőben az önzés és érzéki élvezetvágy hedonisztikus világfelfogásának megfelelő módon szeretné a házasság kérdéseit „megoldva” látni, igazán nem mehet komoly ellenvetés számba. Nem ujság, hogy mai társadalmunk s főleg a modern hiperszexuális irodalom és színészet által félrenevelt nagyvárosi néprétegek erkölcsi világfelfogása a lehető legalantabbjáró. Ezt a világfelfogást szólaltatni meg s kérdezni tanuként a legfontosabb s legegletbeavágóbb társadalmi és erkölcsi kérdésben: igazán annyi volna,

mint a cinkotai rablógyilkosoktól kérni tanácsot a polgári büntetőtörvénykönyv szükséges reformjaira vonatkozólag. A tömeg itt nem érv.

Ha pedig arra hivatkoznék valaki, hogy hiszen a legtöbb államban ma a világi törvény, sőt egyes felekezetek is megengedik a házasságok szétbontását, erre feleletül ismét csak arra kell hivatkoznunk, hogy erkölcsileg dekadens kort élünk, melynek amaz államok és felekezetek sajnálatos engedményeket tesznek, de ezekből az engedményekből semmisem következik. Mert hiszen ezzel az engedékenységgel mindenesetre kapcsolatos az a statisztikailag is megállapítható igazság, hogy amilyen arányban lazítják bárhol is a házasság szétbonthatatlanságát, ugyanoly arányban bomladozik a családi élet és családi nevelés is s a rosszul nevelt és félrenevelt emberek légiónja az a termés, mely ebből a vetésből kikerül. Dekadens korunk erkölcsi kiválóságát bizony bajosan is lehetne érvül felhozni a családi élet további széttöltésztése mellett.

Íme, ezért nem puszta formaság és üres keret s nem emberi konvenció a házasság intézménye, hanem a természettől s annak Alkotójától megállapított s a józan ész és erkölcsi érzék által tudtunkra hozott törvény, melyen épűgy nem lehet változtatni, mint a természet többi törvényein: aki vét ellenűk, az saját kárát látja.

S az emberiség értékesebb és értelmesebb elemeinek feladata, hogy ily felbecsűlhetetlen fontosságű elvek érvénybenmaradásán akkor is őrkdjenek, amikor könnyelmű és félrevezetett, mélyebb gondolkodásra képtelen elemek azok felforgatására törekesznek.

Házasság és válás.

— Bizony nekem beszélhetnek, amennyit akarnak, én azt mondom: a házasságnál csak a szerelem a fő. Aki kit szeret, ahhoz menjen. A szívnek nem lehet parancsolni és ez a legfőbb törvény: a szeretet...

— Gratulálok.

— Mihez?

— Hogy egy lélegzetvétélre ennyi zagyvaságot tudtál elmondani. Úgy látszik, te magadra értetted, amit a nyáron falragaszokon hirdettek a hatóságok, hogy: „Termeljünk zöltséget!” Pedig ezt nem nekünk, lányoknak írták ám ki...

— Gorombáskodol?

— Tudod, hogy nem ez a szándékom. De mondd, csak nem *hiszed* is azt, amit az előbb úgy egy fújásra összebeszéltél?

— Hát hogyan hinném.

— Szerinted tehát csak a szívre kell hallgatni. Ész és hit, úgy-e, az semmi? S ha a szív ösztöne szembe kerül a józan ésszel s a hit parancsaival, akkor az sem bűn, ha a szíved kedvéért az ész és a hit parancsain keresztülgázolsz?

— Hogyan volna lehetséges ez az eset?

— Roppant könnyen és nagyon gyakran. Íme egy példa. Tegyük fel, hogy te már asszony vagy. Egy szép napon egyszer csak beleszeretsz valakibe a férjeden kívül. Szabad-e már most ezt az ösztönt, a „szíved ösztönét” vakon követned? Nem vagy-e minden egyházi s polgári, természetes és vallási morál értelmében *köteles*, hogy ezzel a bűnös szerelemmel felvedd a harcot?

— Nos jó, nem is úgy értettem, hogy: ha már asszony vagyok. De most a házasság előtt. Amikor választok. Most igazán más nem dönthet, mint a szív meg a szerelem. Ezt csak te is megengeded?

— Még ezt sem egészen. Mert abban ugyan igazad van, hogy a szeretet s a szívek vonzalma fontosabb, mint az anyagi szempontok, az érdek vagy pedig a külsőséges tetszés. És egyszerűen azért menni valakhez, mert szép, vagy gazdag, vagy előkelő, vagy kellemes megjelenésű — teljességgel helytelen, gyermekes dolog volna.

— Már miért? Miért ne szerethetnék valakit azért, mert szép az alakja, meg a szeme, a hangja, járása vagy — mert no, tetszik nekem.

— Ezért *is* szeretheted, de ez nem lehet szerelmednek főoka, mert különben nagyon pórul járhat sz vele. Mert a házaseletben majd nemcsak ezeket az ideális oldalakat fogod észrevenni, hanem az esetleg alattuk rejlő kellemetlen tulajdonságokat is. Hány-szor van az, hogy a legcsinosabb fiatalember belsőleg a legromlottabb: önző, hűtelen, állhatatlan, hazug, lump, léha és goromba. Meg aztán a szépsége se tart senkinek örökké; a házasság pedig — legalább keresztények között — az egész életre szól. Akkorra is, amikor ez a daliás szíved-választottja bibircsesarcú, podagrás öreg bácsi lesz... Neked bizony még akkor is szeretned kell őt. Mit fogsz szeretni rajta akkor, ha a külsőségek, amelyek miatt szeretted, összeasz-nak? Meg aztán nem is emberhez méltó dolog, hogy csak a testi kellemekért szeressük egymást. A lelki értékek a legfőbbek. A macskát, meg a lovat szokták szeretni pusztán az alakjáért vagy a külső kellemességéért. De az ember szeretetre- és szerelemreméltóságát más dolgok döntik el. Szeretnéd például, ha a leendő férjed nagyon szép, nagyon kackiás, de amellet gonosz és jellemtelen fráter volna, vagy pedig buta, neveletlen vagy ferde gondolkodású?

— No, azt nem éppen. De nem is fogom megszeretni, ha ilyen.

— Úgy-e? Nos, akkor félig már igazat is adsz nekem. Mert én is épp azt mondtam, hogy az okos szerelem a lelki jótulajdonságokat keresi elsősorban.

— Nem, nem, te ennél többet is mondtál. Azt mondtad, hogy a szerelemben nemcsak a szív dönt, meg a szerelem. Ebben pedig fenntartom az állítá-somat.

— Pedig ebben is tévedsz. Igen, a megvilágosodott szerelem s az ész és a hit szavát követő szív fontosabb döntő tényező minden érdeknél és külső tekintetnél; de mindenekfölött mégis az ész és a hit szava legyen a döntő e téren is. Mert az ész és a hit sok-szor tilt bizonyos szerelmet, melyet a szív, az ösztön diktál. Ilyenkor pedig boldog csak akkor lehetsz,

ha nem a szívnek az észet és a hitet, hanem fordítva, az észnek és a hitnek a szívedet rendeled alá.

— No, még mit nem? Hát még a szívemet is tudományos meg vallási szempontok, dogmák, tantételek, logaritmusok szerint ráncigáljam? Mert ez a fiú katolikus, meg takarékos, meg tisztességes, azért szeressem, amazit meg gyűlöljem, mert nem csókolja a port Szent Antal szobra előtt?

— Ej, hát ezt mondtam-e én? Ki parancsolja, hogy logaritmussal meg tantételekkel dolgozzál, mikor megválogatod, ki az, akit szeretsz? De azt csak nem tagadhatod, hogy az embernek minden ügyét, tehát a szíve ügyét is — sőt ezeket leginkább — bizonyos magas, komoly szempontok szerint kell rendeznie s az Isten akarata minden körülmény közt nagyobb törvény, mint a szeszély és a szerelem.

— Például!

— Például? Tegyük fel, hogy téged vallástalan, istentagadó ember kérne meg, Daliás és szép volna, mint egy mesebeli lovag, gazdag, előkelő; hozzá még kedves, jólnevelt modorú, szolid, józan, munkás, csendszerető, de házaseletetekből számúzná a vallást; azt mondaná, hogy neki soha Istent, gyónást, templomot ne említs... Bőjtöt nem tartana, misére nem jönne, a vallást finoman, de állandó maró gúnnyal csipkedné... *Boldog* lehetnél-e te az ilyen ember oldalán?

— Ó, én azt kikötném magamnak, hogy vallásmat szabadon gyakorolhassam!

— Hogyne, hogyne! Ez így elméletben szépen hangzik. Eleinte tán keresztül is vinnéd. De később mégis megúnnád, hogy a férjeddal mindig ellenkező utakon jársz. Ő lassankint zokon venné, hogy te pénteken nem mégy el vele még valami nagy úrhoz se vacsorára, hogy meg ne kelljen szegned a bőjtöt; haragudnék, ha te a gyermekeidnek azt magyaráznád, hogy aki nem vallásos, az a pokolba jut (tehát az apuka is); még össze is vesznék veled, ha majd te súlyos erkölcsi és lelkiismereti kérdésekben —

aminők a házasesetben is bizonynyal vannak — nem az ő felfogását vallanád, hanem a vallásnak s például a lelkiatyádnak utasításait követnéd... Nos, rázod úgy-e a szöszke fejceskédet; ilyenre bizonynyal sohase gondoltál, igaz?

— Hát hogy is éltem volna bele magam ennyire a részletekbel! Te úgy beszélsz már, mintha 10 éves házas volnál.

— Pedig nem olyan nehéz ezt leányfővel is elgondolni, csak gondolkozni kell egy kicsit. Tudod, nem hiába mondja nagyapa is mindig, hogy a mai házasságoknak nagy részében azért nincs boldogság, mert a lányok csak akkor kezdenek az eszükkel gondolkozni, amikor már késő, amikor már lekötötték magukat...

— Képzelem, mekkora átkokat szórnál te rám, ha egyenesen protestáns emberhez mennék vagy pláne zsi..., de nem is merem kimondani.

— Átkot? Azt nem szórnék, mert nem is volna szükséges; arról eléggé gondoskodnál te magad is. Mert hogy hogyan lehet valaki igazán boldog, aki úgy házasodik, hogy a hitvestársával a lélek legfőbb és legszentebb érzelmeiben ellenkezik, azt sohase tudnám felfogni.

— Ohohó! Hány ilyen vegyesvallású házaspár van, amelyik egészen boldog! Minek is a vallást nézni a házasesetben? Mindenki tisztelje a maga vallását. Akár katolikusok vagyunk, akár protestánsok, csak egy Istent imádunk.

— Hát! Nem is mondtam én, hogy kettőt. De éppen az a kérdés, hogy hogyan lehet az egy igaz Istent két egészen különböző, igaz s hamis módon imádni? És hogyan lehet ott szó lelki megegyezésről, ahol az egyik tévedésnek tartja s kárhoztatja azt, amihez a másik a legmélyebb vallásos tisztelettel ragaszkodik? Te például gyónni jársz, ő meg kineveti a gyónást; te misét hallgatsz, neki a mise bálványimádás; te tisztel Szűz Máriát, ő meg tán megvetőleg gondolkozik felőle; te hiszed Jézus jelenlétét az Oltáriszentség-

ben, ő egyszerű kenyérnek tartja azt, amit te imádsz; te szívvel-lélekkel ragaszkodol a katolikus Egyházhoz, mint Krisztus menyasszonyához (Efez. 5.), ő pedig az antikrisztus birodalmának tekinti azt. Te elválaszthatatlannak, szentségnek tartod a házasságot, ő pedig felbontható világi szerződésnek, amelyet akkor téphet szét, amikor reád únt.

— Ej, hát nem lehet ezektől a különbségektől eltekinteni a házasságban?

— Hogyne *lehetne*, de nem volna *szabad*. Azt mondtad az imént, hogy sokan megvannak békén, bárha különféle valláson van a férj és a feleség. Hát hiszen igen, ha mind a kettő egyáltalán feledi a vallást és nem is törődik a jó Istennel, az ő kinyilatkoztatásával és Egyházával, szóval ha pogány módra él, akkor persze nem vesznek össze a valláson, de ez aztán rosszabb még annál is, mintha napestig családi hitvitákat rendeznének.

— Ohó, már miért?

— Mert a hitközöny, az indifferencia minden vallásos életnek megöloje s ez még a folytonos veszedéknél is gonoszabb. Végtére az ember — a férj és feleség is — nem azért van a világon, hogy csak mulasson, élvezzen, háztartást vezessen, hanem „hogy az Istent megismerje, őt szeresse, neki szolgáljon s ekkép örökre üdvözljön!” S ezért fontos, hogy a házastársak nemcsak földi dolgokban, de életük legfőbb céljának elérésében is segédkezet nyújtsanak egymásnak.

— Hát akkor miért engedi meg az Egyház általában a vegyesházasságokat?

— Nem is engedi meg, csak *tűri* s azt is csak bizonyos körülmények között és csak a protestánsokkal szemben. Mert azok, ha pártos gyermekei is Krisztus Egyházának, mégis legalább keresztények. Ellenben például a zsidókkal, akik még Krisztus Urunkban sem hisznek, soha keresztény ember Isten előtt érvényes házasságot nem köthet. S ezért sem volt igazad,

mikor azt mondtad, hogy csak a szív szavát kell követned.

— Nohát attól ne is tarts, hogy én zsidóhoz megyek nőül. De szó, ami szó, neked nagyon szigorú felfogásaid vannak a házasságról.

— Bizonyos tekintetben igen! Mert a házasság komoly dolog; egész életünknek nemcsak a boldogsága, hanem a helyes, rendes, keresztényi iránya nagyban függ tőle, tehát azt nem lehet csak úgy babaésszel intézni. De azért ez a felfogás éppen nem rideg, ellenkezőleg annál magasztosabb, mennél választékosabb. Nézd, ha én férjhez megyek, ha én valakit szeretetemmel meg fogok ajándékozni...

— Azt odakötöd az asztal lábához, míg meg nem tanulja a nagy-katekizmust, úgyebár?

— Akit én szeretetemmel meg fogok ajándékozni, attól el fogom várni, hogy erre a szeretetre méltó is legyen. Hogy ne csak szeretni, hanem tisztelni és becsülni is tudjam. Hogy ne csak táncolni, enyelegni, játszani tudjon velem, hanem életem minden válságában jótanáccsal, vigasztalással, *teljes megértéssel* tudjon támogatni. (Épp ezért kell, hogy velem teljesen egyenlő *vallási* elveket is valljon s maga is ugyanazon örök ideáloknak éljen, amelyek az én legfőbb boldogságomat képezik.) Szóval: hogy oldalán ne csak jó gazdaasszony, hanem jó keresztény, jó kongreganista és boldog ember is lehessen. Ez pedig elég fontos cél ahhoz, hogy válogatós legyek s ne kövessem vakon a szívemet.

— Hiszen ebben voltaképpen igazad is van. Tudod, nem is annyira a magam fejéből beszéltem az előbb, de így hallja az ember úton-útfélen.

— Talán inkább az útszélen, mint az útfélen. Persze, a lapjaidból is ezt olvastad?

— Eltaláltad. Egyes ujságok mindig azt magyarázzák, hogy ostobaság, ha valaki a szíve ügyeiben és a házasság kérdésében a vallással is törődik.

— De csak nem akarsz az én szememben olyan nagyon műveletlennek látszani, hogy vallási és er-

kölcsi dolgokban a vallás ellenségeinek irkálását tekint irányadónak? Legkevésebbé pedig hozakodhatol elő olyan lappal, amelyet meggyőződésed szerint tisztességes leány a kezébe sem vehet tiszta lelkének sérelme nélkül... Csak nem fogunk komoly erkölcsi kérdésekben azoktól kérni tanácsot, akiknek minden szavából kiérzik a műveletlen gyűlölet és az elfogult ellenszenv a katolikus Egyház iránt?

— De nemcsak az újság beszél így, hanem az emberek is.

— Hogyne! Akiket tudniillik a keresztényellenes sajtó már félrenevelt s megmételyezett. Egyébként hol van megírva, hogy mindig az az igaz, amit a tömeg vall? Nem azt mondja-e az Üdvözítő is, hogy „tágas a kapu és széles az út, mely a kárhozatra vezet és sokan járnak rajta?” És nem látod-e, hogy éppen ez a kor, mely a házasságból száműzi a vallást, szenved legtöbbet a szépen kezdődő és boldogtalanul végződő házasságoktól? S azért biz én éppen a szívemet s a boldogságvágyamat követem, ha a szerelem és a házasság dolgában is az ész és a *hit* szava szerint igazodom, nem pedig az erkölcstelen zsidó lapok, meg a nagy tömeg szerint.

— Hiszen talán igazad is van benne...

Miért nem engedi meg az Egyház a válást és az újra házasodást?

Korunk társadalmi és erkölcsi életének egyik rákfenéje a házassági elválás. A legtöbb modern ember nem is lát benne valami nagy bajt; sokkal rövidebb, semhogy ennek a kereszténytelen divatnak teljes ártalmasságát, romboló hatásait magától át tudja tekinteni. Amióta a legtöbb államban a liberális, válástalan irány uralomra jutásával behozták a polgári házasságot, az egyházi felfogás a házasságról nagyon széles körökben talajt vesztett s az elválások ijesztő mértékben szaporodnak. Magyarországon ma 30-szor annyi elválás történik, mint még néhány évtizeddel

ezelőtt, sőt Magyarország a válások terén, tehát a házasság és a család könnyelmű összetörése terén ma már Európában szomorú rekordra tett szert: azonnal Franciaország és Svájc után következik.

Illik tehát, hogy legalább a komoly és öntudatos katolikusok, jelesül a kongreganisták, ne csak ismerjék e részben Egyházunk álláspontját, hanem erről számot is tudjanak adni másoknak, a katolikus fel fogást védelmezni s erőteljesen képviselni is tudják.

Miért nem engedi meg tehát a katolikus Egyház a házassági elválást?

1. Mindenekelőtt, mert az elválás és újraházasodás egyenesen beleütközik a krisztusi törvénybe. Nem szükséges itt sok szót vesztegetnünk. Olvassuk el a Máté evangélium 19-ik fejezetét 9. v., a Márk evangéliumban a 10, 10-et, a Lukács evangéliumban a 16, 18-at, Szent Pál rómaiakhoz írott levelének 7-ik fejezetét (2. és 3. v.) s a korinthusiakhoz írt első levelének 7-ik részében a 10., 11. és 39. verset s azonnal látjuk, hogy keresztény alapon elválásról s újránősülésről szó sem lehet. Amíg a házastárs él, törvényes újránősülés vagy újraférjhezmenetel nincs. És ha ezzel a világi törvény szembehelyezkedik, akkor ez a világi törvény Isten s a lelkiismeret előtt érvénytelen, semmis. A polgárilag elvált s mással újból egybekelt ember közönséges bűnös viszonyban él, akárhogyan szépítse ezt az ágyasságot a liberális korból ránk maradt, keresztényellenes, pogány paragrafus.

Igaz, hogy lehetnek esetek, amikor a házasságok ágytól, asztaltól szétválasztatnak, azaz az együttlakástól felmentetnek, s maga Krisztus Urunk is utal arra, hogy egyes esetekben „elbocsátani” a házastársat lehet (Mt. 19, 9.). De már *újraházasodni* semmiesetre sem s ez Krisztus Urunk szerint közönséges „házasságtörés” és „paráznaság” (lásd a fentebbi helyeket).

Krisztus Urunk törvényén az Egyház s a pápa sem változtathat. Hogy egyes „keresztyén” felekezetek egyszerűen túlteszik magukat a krisztusi törvényen s hamis engedékenységből, vagy talán olcsó

népszerűségkeresésből derűre-borúra összeadják az „elvált” feleket, semmit sem változtat a dolgon s csak azt bizonyítja, hogy aki letér az igaz vallás útjáról, hovahamar nem tud ellentállni a pogány erkölcstelenség s a rejtett többnejűség gyakorlatának beszűremkedése ellen. Mert az elvált emberek újraházasodása közönséges pogányság, leplezett többnejűség.

Bizony nagyon különösen hangzik, amint egy-egy protestáns rádióistentisztelet alkalmával ilyen kihirdetéseket lehet hallani: „X. Y. *elvált* ember házasságra lép N. N. *elvált* nővel. *Isten áldása legyen az új jegyeseken*”. Hogyan lehet Isten áldását kívánni egy — házasságtörésre? Hogyan lehet templomban hirdetni s megáldani a paráználkodásra való szövetkezést? E kérdést döntsék el az illetők maguk; mindenesetre mi katolikusok nem kérünk s nem kérhetünk ebből a morálból.

2. De ha valaki szigorúnak találná is ezt a katolikus álláspontot, a mélyebben gondolkozó ember előtt nem lehet kétséges, hogy ennek a keresztény törvénynek megvan a maga *teljes oka és szükségessége*. Mert a vallás és újraházasodás valósággal rombadönti a keresztény családot s méltatlan a keresztény társadalomhoz.

Nagyon találóan mondja a nagy szociális pápa, XIII. Leó: „Ha mélyebben megfontoljuk ezt a kérdést, tisztán látjuk, hogy a veszély annál nagyobb, mert ahol egyszer az elválást megengedik, ott *nincs többé mód, hogy a bajt korlátok közé szorítsuk*. Óriási a példa ereje s még nagyobb a szenvedély hatalma. A bűnös hajlamok mellett, amelyek az emberre hatnak, a házassági elválás vágya, mint egy mérges ragadós betegség ejti hatalmába az emberek nagy számát s mint valamely vízár, amelyet nem lehet feltartóztatni, elsöpör útjából minden akadályt”.

Ez így is van. Az erkölcsi alapon álló házasság *állandóságra* van alapítva, mert csak így lehet a gyermeknevelés állandóságát biztosítani. Csak így *szép és nemes* a házasság, ha örök hűségre, holtig való lelki

harmóniára van alapítva s ezért is csak a monogámia, az egynejű házasság méltó művelt, polgárosult, keresztény emberekhez. Ha már most ezen a szent törvényen rést ütünk, ha a válást megengedjük s talán még meg is könnyítjük, a házasság és a család alól hamarosan kirántjuk a létalapot. Mert ha egyszer ráunás, másba-szeretés s hasonló címeken szabad az elválás, az emberek jókora része hamarosan feláldozza a hitvesi és családi hűséget a változó szenvedélynek és szeszélynek s a társadalom hovahamar oda jut, mint egyes amerikai államokban, hogy maholnap majd minden harmadik-negyedik család felbomlik s az emberek úgyszólván évről-évre csereberélik a házastársukat. Mi más ez, mint barbárság, pogányság, szabadszerелем?

3. De erre azt mondják a „modern” emberek: igen ám, de én nem tudok meglenni az urammal, a feleségemmel; csak nem kívánhatja tőlem az Isten, hogy mikor már sehogysem tudjuk elviselni egymást, mégis holtig együttmaradjunk?

Hát éppen ebben van a *ferde okoskodás*. Miért nem *válogatad meg jobban* az élettársadat, amikor meg-nősültél vagy férjhezmentél? A kereszténység éppen azt akarja a házasság felbonthatatlanságának szigorú törvényével, hogy az emberek ne hübele-balázs, ne bolondmódra, ne meggondolatlanul lépjenek házasságra, hanem igazán *vizsgálják meg okosan s keresztényi módon*, vajjon leendő hitvestársuk valóban minden tekintetben megfelel-e nekik, s főleg, hogy valósi s erkölcsi szempontból is olyan-e, hogy a sorsukat bátran rábízhatják egy egész életen át! Éppen azért, mert az emberek a válást behozták, nagyon sok házasuló ma csakugyan bolondjára lép az oltár elé, gondolván, hogy ha majd „nem sikerül” a házasság, hát hiszen akkor majd szétmennek. Viszont ahol nincs a szétmenésre mód, ahol (mint ma is pl. Olaszországban) az elválást az állam sem engedi meg, ott a házasulók jobban körülnéznek az esküvő előtt s jobban meggondolják, kire bízák sorsukat.

De a válási intézmény a családi viszálykodások-

nak *békés elintézését is hátráltatja*. Ahol az elválásra gondolni sem lehet, ahol azt a polgári törvény is tiltja, ott a házastársak (pl. Olaszországban) sokkal jobban vigyáznak is a családi béke s a hitvesi hűség fenntartására. S ha mégis történnek összeszólalkozások (hol ne történének?), ott a tudat, hogy válni úgysem lehet, szinte kényszeríti az embereket arra, hogy hamarosan ismét megbéküljenek, hogy a viszálykodás minél előbb elsimuljon. *Ebben van a válás törvényes megnehezítésének s megtiltásának nagyszerű szociális jelentősége*. Épp ezáltal, hogy a világi törvény nem nyújt lehetőséget a könnyelmű szétválásra, a házastársak sokkal inkább vannak indítatva arra, hogy minden körülmény közt keressék a békés együttélést, az ellentétek és családi perpatvarok elkerülését. Viszont ha az állam a válást megengedi, ezzel voltaképp csak arra biztatja a házastársakat, hogy csak rajta, az első összeszólalkozásnál fenyegettek meg egymást mindjárt a válással s ha a másik fél nem enged, váljatok is el mindjárt!

Valósággal erkölcstelen és destruktív hatású a válási törvény azáltal, hogy főleg a *házastársi hűtlenséget valósággal előmozdítja s előnyben részesíti*. Ha egy csélcscap férfi vagy asszony ráun a hitestársára, hát nem kell egyebet tennie, mint halálra szekírozni az ártatlan félt, elviselhetetlenné tenni számára az életet, míg az illető meg nem únja s bele nem egyezik a válásba. A legtöbb persze előbb-utóbb megteszi s így az ártatlan szenved, a gazember pedig s az erkölcstelen nő célhoz ér: újra nősülhet, illetőleg férjhez mehet. Hát nem égbekiáltó rövidlátás ez?

Minden házasságban vannak nehéz órák, vannak kellemetlen véleménykülönbségek. Minden hitveshez hozzáférhet egyszer-egyszer a bűnös kísértés, hogy másba szeret bele s mással szeretne egybekelni. Ha már most ilyen megpróbáltatások vagy kísértések idején a házasságot azonnal fel lehet rúgni, természetes, hogy a felhevült vagy bűnös vágyakban égő ember azonnal keresni is fogja a válást s ezzel mérhetetlen

bajt okoz a családnak, ártatlan hitvesének. Micsoda erkölcsi mélypont az, hogy ilyenkor még az állam is siet a gonosztságot előmozdítani, a családok lerombolásában segédkezni. És miért? Csak azért, mert a keresztényellenes, liberális korban a törvénykező uraknak csak az lebegett szemük előtt, hogy minél előbb lerázzák magukról a keresztény házasság szent törvényeit!

Természetes, hogy ebbe az Egyház nem mehet bele s ha a világi törvénykezés százszor lábbal tiporja is Krisztus törvényét, az Egyház s vele együtt *minden tisztességes katolikus ember örökké tiltakozni fog a pogányság és erkölcstelenség e réstörésén.*

Háború és párbaj.

Az Egyház tanítása háborúról.

Mit tartsunk arról a vágyról, mely szerint az Egyház ellenmondásba keveredik, midőn egyrészt a békét hirdeti a földön, másrészt nem mozdít meg minden követ egy bekövetkezhető háború meggátlására? Nincs-e ellenmondás abban, hogy egyrészt Krisztus tana szerint az ellenség szeretetét ajánlja híveinek, szeretetet még azokkal szemben is, „akik gyűlölnek titeket”, másrészt megengedhetőnek tartja a háborút, megáldja a zászlókat és gyilkos fegyvereket? Ez a kérdés azóta foglalkoztat, mióta egy szocialista író az Egyházat ellenmondással vádolva azt állította, hogy csak a szociálizmus jár helyes úton, midőn a háború meggátlására mindent elkövet; s még inkább érdekelt ez az etikai kérdés most, midőn hazánk, sőt egész Európa fegyveres bonyodalmai oly közelről érintenek mindnyájunkat.

El szeretné hitetni felületesen gondolkodó publikumával a szocialista író, hogy ő a végtetekig sürgeti a szeretetet; pedig az Egyház és a honvédelem ellen írt levélkéje nyilvánvalóan a két közfenntartó társadalmi rend ellen irányul: — a *papság* ellen, mint az erkölcsi és lelki vezetőosztály, a *katonaság*, mint az állami tekintélynek, az élet- és vagyonbiztonság őre és fenntartója ellen. Különben is miért nem hangoztatja a szeretetet akkor, midőn utcai mozgalmakat indít és a népet a katonasággal állítja szembe; miért nem hirdeti a szeretetet akkor is, midőn a másokét (nem a magáét) felosztani készül s a társadalmi osztályok ellen lázít?

De lássuk most, — ami fontosabb: mi az Egyház

felfogása a háborúról; s hogy kérdésére kimerítőbben adjunk választ, előre bocsátjuk a kersztény erkölcsbölcséleti alapfogalmakat, melyek a háborúra és annak megengedett voltára vonatkoznak.

1. A keresztény morál szabatos definícióval élesen megkülönbözteti a háborút minden másnemű viszálykodástól. Szerinte a háború *két vagy több állam közt folyó fizikai küzdelem állapota*. E fogalom jegyeinek elemzéséből világos, hogy csak *a)* szuverén közületek (szoros értelemben vett államok) viselnek tulajdonképpen háborút, míg rablók és kalózok küzdelme époly kevéssé nevezhető háborúnak, mint valamely állam belső pártja között lefolyó küzdelem, ha mindjárt fizikai küzdelemmé is fajulna az. Ez utóbbit, noha polgárháborúnak nevezik is, helyesebben *forradalomnak* kell nevezni, s nem a háború egy fájának. — *b)* Hogy pedig a háborút az ütközettől, mint tényleges összecsapástól megkülönböztessük, *küzdelem-állapotnak* mondjuk. Sőt a háború jogi fogalma maga nem tételezi fel mindig szükségképpen a tényleges összecsapást. — *c)* Hogy végre fizikai küzdelem állapota a háború és nem csupán jogok vitatása, szellemi vagy erkölcsi erők küzdelme, az világos.

2. A szándék szempontjából a háború vagy védő, vagy támadó, aszerint, amint valamely fenyegető jogsértés elhárítása, vagy más elkövetett jogtalanság jóvátétele vagy megtorlása végett történik a hadüzenet. Minden jogos háború bizonyos értelemben *védőháborúnak* nevezhető, amennyiben az csak mint az önvédelem külső fegyveres eszköze, jogos érdekek *megóvása* végett engedhető meg.

3. Kétségtelen, hogy miként az egyednek, úgy az államnak is megvan az önvédelmi joga. A háború jogosultságának kérdése tehát azon fordul meg: mely feltételek mellett lehet a jogrend védelmére, fenntartására vagy helyreállítására a fizikai erőszak eszközéhez nyúlni?

E feltételek részben a háború kezdeményezésekor, részben a háború viselése idején forognak fenn.

A) A háború jogos *kezdeményezésének feltételei* szerint Szent Tamás, a nagy hittudós hármat említ:

a) Az első, hogy *illetékes közhatalom* indítsa meg a háborút; mert a hadüzenet joga nem illethet meg magánszemélyt, már csak azért sem, mert a magánszemély a magasabb hatóságnak van alárendelve s — hacsak nem pillanatnyi önvédelemről van szó — a felsőbb közhatalomhoz fordulhat, általa törvényes úton érvényt szerezhet jogainak. Hadüzenetre csakis az lehet feljogosítva, kinek legfőbb sorban kötelessége az államról gondoskodni, tehát aki szuverén vagy ennek megbízottja. Támadó háborút is csak oly államok viselhetnek, melyek minden tekintetben szuverének, azaz sem bel- sem külügyekben nincsenek magasabb hatalomnak egyenesen alárendelve.

b) Második feltétele a háború jogosultságának, hogy *igaz és szükséges oka*, tehát jogos alapja legyen a fegyverfogásnak. Háromféle természetű jogos ok foroghat fenn:

a) Az *alattvalók életének és tulajdonának védelme* az ellenség támadásával szemben. Mert ha mindenkinek a természettörvényből kifolyólag jogában áll az élete és vagyona ellen irányzott igazságtalan támadással szemben védekezni, mennyivel inkább áll ezen önvédelmi alapelv az államra nézve, melynek biztonsága és fennmaradása szükségképi feltétele az egyedek jogbiztonságának. Sőt ebből az elvből az is következik, hogy a védőháború indítása a megtámadott állam legfőbb hatalmi képviselőjének *erkölcsi kötelessége*, mert kötelessége a rábízott közületet megvédeni. Az egyed t. i. lemondhat néha az önvédelemről, de nem teheti azt azon hatalom, mely az alattvalók védelmére van rendelve.

b) Az *okozott kár megtérítése*. Mert hisz erre az egyed is kényszeríthető fizikai erővel, ha súlyos kárt okozott és a maga jószántából visszatérítésre nem hajlandó; kényszeríthető tehát kártérítésre a kárt okozó állam is. Természetesen nincs ok a háborúra akkor, ha az okozott kár jelentéktelen, vagy a kárttevő önként

hajlandó eleget tenni. Kevésbé súlyos kár, vagy kisebb jogsértés esete retorziókra vagy repressziókra vezet.

c) Jogos ok lehet a háborúra az is, hogy ez a *bűntető igazságszolgáltatás ténye*. Ez esetben a háború maga a joghatóság gyakorlása azzal szemben, aki valóban büntetést érdemelt s az elkövetett jogtalanságért kellő elégtételt adni vonakodik.

c) Harmadik feltétel: a *tiszta szándék*, ami alatt vagy a közjó előmozdítását, vagy valami rossz megakadályozását kell érteni. Nem lehet tehát elegendő ok a háborúra a becsvágy, a személyes bosszú és gyűlölet kielégítése, a területnagyságvágya vagy ezekhez hasonló motivumok. (V. ö. Szent Ágoston Faustus elen. 22. k., 74 fejezet.)

B) Magában a hadviselésben is fennforognak bizonyos kellékek, amelyeknek szemmeltartása erkölcsi kötelesség. Nevezetesen:

a) Nem szabad nagyobb kárt okozni, mint amennyit megkövetel a megtorlás *célja*, melyért a háború indítatott.

b) Magában a harcban sem szabad az erkölcsi törvénnyel ellenkező dolgokra ragadtatni magát a diadalmaskodó félnek. Tilos pl. az ártatlanok és védtelenek (nők, gyermekek, aggok) legyilkolása, a nők megbecstelenítése, rablások stb.

c) Amint a háború elérte célját, amelyért azt meg kellett indítani, minden további hadakozás tilos, mert az ellenséges állam megbüntetése nem korlátlan, — határt szab annak maga a viselt háború célja. Tévedés volna azt hinni, hogy a győzelem bármily mérvű erőszakoskodásra feljogosít. A győzelem *magában véve* nem nyújt semmi jogot, hanem csupán *alkalmat* ad arra, hogy a meglevő, de az ellenfél által nem respektált jogköveteléseknek immár érvényt szerezhessünk.

Ha a háború eme feltételek által szabott korlátokat betartja, erkölcsileg kifogásolhatatlan államtény, mely sem az igazságosság sarkalatos erényébe, sem a szeretet parancsába nem ütközik.

Nem vét az igazságosság ellen, mert a jelen állami és nemzetközi érintkezéseinkben még nincs oly fórum, mely az államok közt felmerülő jogvitákban végérvényesen dönthetne. És ha meghozná is valamely fórum az igazságos ítéletet, hol van az a hatalom, amely a vétkes államot a jogsérelem helyreállítására kényszeríthetné? Ismét csak előállana az engedetlen állam megbüntetésének kényszere. Ma még nincs nemzetközi bíróság és ha lesz is valamikor, még mindig úgy lehet, hogy háborúval fogja büntetni az engedetlen államokat. Ma még mindenesetre az államnak más választása nem marad, mint vagy megtorlás nélkül elszenvedni a jogtalanságot s ezzel újabb sértésekre felbátorítani az erkölcsi normákat fitymáló bűnös ellenfeleket, — vagy pedig fizikai erővel helyreállítani a megsértett jogi egyensúlyt.

Mindebből logice világos, hogy Isten az emberi jogok legfőbb Ura és végső forrása, az egyes államoknak a létbiztonság és oltalom szempontjából jogot adott arra is, hogy jogaik védelmére, illetve azok helyreállítása végett háborút viselhessenek.

Nem vét a háború — a fentjelzett feltételek szemmeltartásával — a szeretet ellen sem. Mert a büntetés nem involválja a szeretetlenséget. Egyébiránt pedig a hadviselés az alattvalók jövőjének biztonságaért történik, a honfitársak jogainak s életének védelmezése, a rendezett szeretetnek legszorosabb gyakorlása, valóban hősies erény lehet; megvalósítása az Úr mondásának: Nagyobb szeretete senkinek sincs, mint aki életét adja barátaiért!

A háború és az isteni gondviselés.

Ha van Isten, és az Isten jó, és gondját viseli az embernek, hogyan engedheti meg akkor a háborút, azt a rengeteg borzalmasságot és kegyetlenséget, annyi ember felmészárlását és annyi családi tűzhely gyászbaborítását?

Bizonyos dolog, hogy a földi bajok és főleg ezek

az egészen rendkívüli, kemény csapások mindig nagyon könnyen megingatják az isteni gondviselés hitében azokat, akiket a fájdalom úgyszólván képtelenné tesz a nyugodt és tárgyilagos gondolkodásra, vagy mondjuk így: akik inkább a szívükkel gondolkoznak, mint az eszükkel. Nemcsak a háború, hanem a béke idején is hányszor lehet látni embereket, főleg asszonyokat, akik egy-egy haláleset, egy-egy váratlan sorscsapás, egy súlyos megpróbáltatás után azonnal készen vannak ezzel az egyszerű okoskodással: ha Isten volna, nem tűrhetné, hogy mi emberek annyit szenvedjünk. És olyanok is, akik azelőtt csakugyan vallásosak voltak, helyesebben vallásosaknak látszottak, sőt magukat is azoknak hitték, egyszerre abban hagynak minden vallásossági gyakorlatot és ha az isteni gondviselésre gondolnak is, azt csak a lelki meghasonlás, a lázongás, a felháborodás vagy pedig a kételkedés hangján emlegetik.

Hisszük, hogy ennek az inkább szívvel, mint eszszel való gondolkodásnak erkölcsi beszámíthatósága éppen a fájdalomokozta megzavarodás folytán jelentékenyen csökken, de azért helyesnek és észszerűnek ezt a különös logikát nem tarthatjuk. Mégpedig azért nem, mert a háború ugyan a legrettenetesebb csapások egyike, melyek valamely népet érhetnek, mert nemcsak a közvetlenül veszélyeztetettek szenvednek meg benne, hanem azoknak hozzátartozói is, valamint az egész nemzet. De azért nincs igazunk nekünk, rövidlátó, földi gondolkodású embereknek, ha a háborúért a jó Istent okoljuk, vagy nem tudjuk összhangzatba hozni a háború csapását az Isten jóságával és gondviselésével.

Először is *nem szabad a háborúért az Istent okolnunk*. Ha bűn nincs, háború sincs. A bűnt pedig nem az Isten követte és követi el. A kinyilatkoztatás, melynek az összes népek őshagyománya megőrizte nyomát, az emberi nem hajnalán zavartalan békeállapotról, paradicsomról beszél, ahol nem lett volna harc és háború, vérontás és halál, könny és gyász. És min-

den népek ős tradíciója megőrizte azt a tényt is, melyet nekünk Mózes első könyvének első lapjai beszélnek el, hogy az ember maga választott önszántából a jó és rossz között és — a rosszat választotta. És az emberi szenvedés, a baj, az átok, a gyász és a halál azon a napon született meg, mikor az ember először emelte fel kezét az Isten: a boldogság ellen. Az első vérontás, Kain testvérgyilkossága is az ember saját önelhatározásának következménye volt.

Az Isten nem teremtette a háborút, amint nem teremtette a bűnt. De az embert szabadnak teremtette, mert az eszes lénynek lényege az akaratszabadság is. Ha a jót és rosszat meg tudom különböztetni, feltétlenül választhatok is a kettő között. Az Isten sokat tehet, mindent tehet, de képtelenséget nem: embert, aki ne lenne szabad, nem teremthet. A szabadsággal pedig feltétlenül együtt jár a vétkezhetés is, a választás a jó és rossz között. A rossz pedig szükségkép bajt és átkot, halált és büntetést von maga után.

Íme, ezzel kimondottuk már az első és legtermészetesebb megoldás szavát is. A háború, mint minden emberi baj, a bűnnek következménye: *büntetés*. És mivel minden ember vétkezik, szabadon és önakaratból, tehát igazi beszámíthatósággal, az Istennek nincs oka rá, sőt tartozik vele a megsértett erkölcsi világrendnek, hogy fel ne függessze a megérdemelt büntetést, amely itt abból áll, hogy átengedi az embert a saját bűnei természetes következményeinek, többi között a szenvedély és gyűlölködés azon borzalmas kitörésének, amit háborúnak nevezünk. Mert az Isten jó, de szent is; irgalmas, de igazságos is.

Paradicsomban teremtette az embert s az elvesztett istenfiúságot is visszaadta neki a Golgotán, de aki nem akar észretérni, azt köteles sujtani; aki még mindig kacérkodik az Isten elleni lázadással, a bűnnel, azzal kénytelen éreztetni éles és érezhető módon, hogy az az út, amelyre az ember a bűn által lépett, nem helyes, hanem bajba, még a háborúnál is nagyobb bajba, örök kárhozatba viszi.

Az isteni igazságszolgáltatás e földi megnyilatkozása tulajdonképpen nem is annyira büntetés, mint inkább kegyelem. Az Isten itt sujt és vág, hogy az ember észretérjen s ne rohanjon vakon ama bajok felé, amelyekhez képest a háború minden borzalma is csak gyermektréfa és játszi enyelgés. Az orvosság keserű, nagyon keserű és könnyet meg vért fakaszt a beteg emberiség szeméből, testéből, de hasznos és üdvös és — valljuk csak be — szükséges is.

Ez a második nagy szempont, amely az isteni gondviselés végzéseit megérthetőbbé teszi az ilyen közcsapás közepette: a háború borzalmaira mi rászorultunk; a szenvedés, melyben most sínylődünk, nem Isten műve ugyan, hanem saját bűnösségünk természetes folyománya és természetes megtorlása, de amellett a jóságos Isten ezt a szenvedést még javunkra is tudja fordítani s felhasználja azt, hogy lélekben gyógyítson meg, miközben szenvedünk.

Ó, igen, a háborúnak *nagy tanulságai vannak!* A tandíj lefizetése nagyon fájdalmas, de azért ezekre a tanulságokra nekünk égető szükségünk volt.

Van egy nemzetközi közmondás, mely szerint „aki nem tud imádkozni, menjen a tengerre”. Már Tertullianus rámutat a tényre, amit újabban a Titanic meg az Empress of Ireland katasztrófájakor is megfigyelhettünk, hogy akik magukat istenteleneknek tartják, nagy válság idején egyszerre csak Istent kezdik emlegetni s ami legérdekesebb, nem is találnak ezen semmi különöst, mintegy csak beismerik önmaguk előtt azt, amit azelőtt mesterségesen takargattak és titkoltak sajátmagukkal szemben is. Aki imádkozni nem *tud*; igen, de a mai ember nem is *akar* imádkozni tudni, nem kíváncsi erre a művészetre. Akkor hát jó, ha az Isten gondoskodik róla, hogy az ember akarjon megint imádkozni s azért kérés nélkül is beleveti a békében róla megfélemlített a szenvedések és megpróbáltatások nagy, háborgó tengerébe. Ott aztán hirtelen eszébe jut az, amit a jó napokban oly könnyű feledni, hogy az élet nem tréfa és nem farsangi bohózat, nem

kirándulás és nem sétalovaglás, hanem komoly, nagyon komoly feladatok teljesítésének ideje, miket az ember teljesen és meg nem roppanó erővel elvégezni nem tud, ha felsőbb isteni erő nem segíti. A baj, a fájdalom, a gyengeségünk tudatára való ébredés hirtelen és elemi erővel állítja eléink az Istent s úgyszólván kényszerítő módon tanít meg ismét arra, hogy hozzá forduljunk s beléje helyezzük minden reményünket.

Emlékszem egy magasabb rangú hivatalnok esetére, akinek mindene megvolt, amit ember kívánhat: állás, vagyon, köztisztelet s odahaza két viruló gyermeke, két fiatal leány, akiben minden örömét lelte. Csak egy hiányzott az igazi boldogsághoz, bár e hiányt a képzelt boldog apa nem érezte: az Isten. Nem érezte szükségét az Istennek. És az Isten megkönyörült rajta: elvette egyik gyermekét. Az apa még fel se ocsudott roppant fájdalmából, midőn röviddel utóbb a másik gyermeke, most már az egyetlen, szintén kórágypadba dőlt s rövidesen meghalt. Az apa majd megőrült rettenetes veszteségében s egy álló hétig magabazárkózva emésztette magát. A magányban várta az Isten. És aki mindent elvesztett, mindent megtalált: az Isten megmutatta neki az utat a maradandó vigasztalás és az igazi boldogság felé.

Mi emberek tulajdonképpen nagy gyermekek vagyunk. Olyanok, akik a napsugárban el tudunk játszani, nem sokat törődve azzal, kitől van a napsugár és lesz-e mindig napsugár. Olyanok, mint az a mulatozó ember, aki ha terített asztal előtt van, könnyen elissza az eszét is és aztán jókedvében félrebeszél és káromkodik és letagadja a napot is az égről. Mi is így teszünk. Amíg békésen üldögélünk az élet telerakott asztala körül, addig csak arra gondolunk, hogy minél többet habzsolhassunk magunkba az élet javaiból. Boldogságunkban megittasodunk s félrebeszélve Istent is letagadjuk az égből. Ilyenkor aztán jön az Isten és hatalmas ököllel belevág a róla megfélemedezett világba, s ahogy belerezdül a nagy csapásokba az egész emberiség, az elmék is megjőzanodnak s a kábult lel-

kek hirtelen felocsudnak. Belátja a véges ember, hogy nem lehet igazi hazája ez a föld, melyen a béke napjait minden pillanatban a háború borzalma válthatja fel s ahol a szeretet édes suttogása mellett állandóan ott morajlik sötét ellenségek halálos összeesküvése.

De azután más tanulsága is van a háborúnak. Eszünkbe juttatja, hogy vétkeztünk, s hogy magunkra vontuk az *Isten haragját*. Jó az Isten, majd megbocsát! Így kiáltoztunk gyermekes fővel, könnyelműen, amikor vétkeztünk s nem akartuk, hogy ebben az Isten igazságosságának tudata háborgasson. Beleringattuk magunkat abba az ész- és hitellenes felfogásba, hogy az Isten csak arra jó, hogy mint valami nagy közös házmester tartsa rendben körülöttünk a világot s gondoskodjék mindarról, ami nekünk a mi kevély és hiú, élvezethajhászó életünkhöz kell.

Az isteni fenség és hatalom, az isteni igazságszolgáltatás és büntetés fogalmát megtettük a legkevésbé modern fogalmak egyikének. És vétkeztünk vígan, félelem nélkül, rendületlenül. Megszoktuk mintegy, hogy így nyugtassuk meg lelkiismeretünket: hiszen mi baj az, ha Isten törvényeit megszegtük? *Pec-cavi et quid mihi accidit triste?* Vétkeztünk s mi baj történt velünk? Hogy mi történt velünk, arra most megfelel a háború. Kartács és bomba, srapel és gépfegyver, ágyútűz és puskaropogás között vérzik egész népek színe-virága s előreláthatólag alig lesz család ebben az országban, amelynek tűzhelyét ez a háború gyászba nem borítja. De a rettenetes pusztítás, a halálhörgés és siralom, özvegyek sírása, menyasszonyok örvongása, gyermekek jajveszékélése mögül nem zúg-e felénk komor szigorúsággal, velőtrázóan kényszerítő, parancsoló hangon az Úr szava: Térjetek hozzám siránkozással és böjttel és zokogással és akkor majd én is hozzátok fordulok? *Convertimini ad me... et ego convertar ad vos.*

S ha valaki kétségbevonná, hogy bűneinkért érdemeltük meg e csapást, ez a kételkedés csak új bizonyítéka volna a fenti gondolat igazságának. A vétek

legnagyobb foka a bűntudat elvesztése. Épúgy, mint ahogy a legszomorúbb betegség az, mikor a beteg már nem is érzi baját. Hány katolikus tartózkodik ma a bűnbevallás szentségétől azzal a több mint frivol kibúvóval, hogy neki nincs bűnel „A társadalom sohasem volt olyan erkölcsös, mint napjainkban” — mondotta egy francia préfet, aki előtt katolikus hölgyek küldöttsége panaszt emelt az utcára is kilépő erkölcselenség miatt. Csakugyan? Annyira a tízparancsolat útján járna a mai emberiség?

Az emberrontás és lélekgyilkolás az utcán és iskolákban, a sajtóban és a színpadon, a mulatóhelyeken, sőt már a családokban is; az osztálygyűlölet, melynek ébrentartásán egész orgánumok és testületek sürgölődnek, a házasságnak minden elképzelhető módon való tömeges és állandó megszenteltségtelenítése, az olvasmányainkat, társalgásunkat, élvezeteinket keresztül-kasul ható korintusi szellem, az ifjúság, a nők, a munkásvilág szisztematikus megrontása, a közszemérem nyilvános megcsúfolásai; a tudomány álarcában bújkáló alpári hitetlenség, az Istennek és törvényeinek állandó káromlása szóval és intézményekben; a Krisztus Egyházának türelmetlen, kíméletlen üldözése, megrágalmazása, meggyalázása, — ügyebár, mindez pontosan és éppen az, amit a törvényhozó Isten a Sinai-hegyen vagy a Golgotán erkölcsi világrendünk alaptörvényeként proklamált?

És ki mondhatja el magáról, hogy ő egészen ártatlan, hogy ő nem segített az Isten haragjának felhőit fejünk fölé gyűjteni?

Azért, ha azonnal szeretünk panaszkodni, mert hogy az Isten nem hallgatja meg kérésünket s egyetlen Miatyánkra nem vet véget az egész európai háborúnak; ha még hivatkozunk is arra, hogy hiszen Krisztus megígérte, hogy amit csak kérünk az Atyától az Ő nevében, megadja nekünk: ne feledjük, hogy Krisztus ez ígéretet nem ellenségeinek tette, nem törvényszegő, lázongó, róla végleg megfélelmező és az Ő törvényeit és elveit fitymáló társadalomnak. Azoknak,

akiknek az Írás egy másik szavát kellene előbb meg-szívlelniök: *Opposuiti nubem tibi, ne transeat oratio*: Sűrű felhőt vontál magad körül, amelyen nem hatolhat át az imádság. Az ártatlan ilyenkor kénytelen együtt szenvedni a nagybűnös környezettel; de az ő szenvedése és imája meg fogja rövidíteni a közös szenvedés óráit.

És végül még valami nagy igazságra tanít a háború.

Mindnyájunknak élénk emlékezetében vannak még a közelmúltban lefolyt békekongresszusok és különféle béketárgyalások. E sorok írója még július havában szintén meghívót kapott egy nemzetközi békekongresszusra, mégpedig — ó, érdekes véletlen — éppen *Liège-be*, 1914 augusztus 11-ére. Akik az életet nem teóriából, hanem magából az életből ismerik, azok már a sok béketárgyalás idején sejtették, hogy annak a gyönyörű gondolatnak, amely e tárgyalások alapját képezi, még nincs és sokáig nem is lesz reális jövője. Ahhoz, hogy a népek állandó békében éljenek, több kell, mint konvenció és béketárgyalás; több kell, mint politikai ügyesség és technikai kultúra, amely a bombakészítésben fejti ki zseniális erőit; több kell, mint amennyi humanitarisztikus frázist a szabadgondolkodás nagymesterei papírra vethetnek. Oda több *kereszténység* kell, eleven természetfölötti életerő, a krisztusi szeretet parancsának átvitele a köz- és társadalmi életbe, az egyesek és nemzetek összes társas vonatkozásaiba. Csak ahol az evangélium hatja át a lelkeket s megtanítja az embert diadalmaskodni a saját önzése, a saját kizsákmányoló kedve, a saját koncert versengő és vérengző tigrishajlamai fölött, csak ott lehet majd egyszer szó maradandó békéről és nem vérrel festett, hanem igazi testvériességről.

Vannak, akik, mint az „Az Ujság” is tette a napokban, lemosolyogják a pápa békeakcióját, talán azért, mert a pápa nem szuronyerdővel és srapneltűzzel akarja megteremteni a békét, hanem erkölcsi princípiumokat hangoztat. Pedig hiába: *ha* valaha világbéke

lesz, akkor az csakis azon az úton lesz elérhető és biztosítható, amelyet a Béke-fejedelmének földi helytartója hirdet a ma még süket füleknek.

E sorok íróját a háború borzalmainak híre Hágában érte, a sokmillió békepalota árnyékában. Egy elmés porosz ujságíró tréfásan és mégis komolyan megjegyezte, hogy ennek a békepalotának a falára most cédulát kellene ragasztani ezzel a fölírással: *Zu vermieten oder auch zu verkaufen*. Szabadkézből eladó! Csakugyan igaz: egy kicsit korán épült fel az a palota. Akik felépítették, nem gondoltak arra, hogy előbb a lelkek millióinak birodalmában kellene újra felépíteni annak a Béke-fejedelmének eleven templomát, aki egyedül igazolta eddig a világtörténet folyamán békeszerző, lelket nemesítő, társadalmi egyességet teremtő hatalmát.

A háború a legdicsőségesebb győzelmek esetén is borzasztó csapás. Sokkal nagyobb, mint egy Titanic-vagy Empress of Ireland-katasztrófa. Erős a mi hitünk, hogy a magyarok Nagyasszonya óvni, védni fogja lobogóinkat s diadallal kerülünk ki ebből a véres mérkőzésből. De azért bizonyos, hogy a legszebb diadal felé is csak honvédhalmok és sok dicső hősünk holtteste fölött roboghatnak csapataink.

Bár hozná meg ez a kemény csapás legalább a jobb belátást és érlelné meg százezrek szívében azokat a nagy tanulságokat, amelyekre feltétlenül szükségünk volt s amelyeket mi emberek csak akkor szeretünk megszívlelni, amikor nagy bajba jutottunk.

Az egyházi vagyon és a háború.

Folyton arról oktat ki a *Pesti Hírlap* s a többi keresztényellenes napilap, hogy a főpapi és egyéb egyházi javadalmak azért vonandók mindenekelőtt megadóztatás és egyébnemű megterhelés alá, mert eredetüket és rendeltetésüket tekintve *országos vagyont*, nemzeti köztulajdont képviselnek és fölöttük a nemzetnek, illetőleg a legfőbb kegyúrnak szabad rendel-

kezési joga van — mint ahogy dr. Gúti Simon írta a P. H.-ban. A katolikus napilapok megcáfolták ama ténybeli valótlanságokat, melyekkel a nevezett úr a cikkét felpántlikázta; azonban a leglényegesebb kérdésre, az alapfeltevés igaz vagy hamis voltára alig tértek ki. Azért kérдем:

1. igaz-e, hogy az egyházi vagyon csakugyan *közvagyon*, melyet a nemzetnek szükség esetén, pl. háborúban, joga van visszavenni?, továbbá:

2. igaz-e, hogy az egyházi törvények maguk is tiltják a nagyobb mennyiségű papi magánvagyonot? és

3. ha mindez nem igaz, miért és mi címen állítják akkor a szemita lapok állandóan s az ellenérvek abszolút elhallgatásával az ellenkezőt?

Kezdjük talán mindjárt a 3-ik kérdőponttal. Hogy miért írja a pánszemita sajtó, főleg annak demagóg irányú orgánumai állandó csökönyösséggel s az ellenérvek óvatos elhallgatásával azt, amit bebizonyítani nem tud, megmondhatjuk egyetlen szóval: mert ezeknek a lapoknak morálja sohasem volt aggályos, amikor katolikus jogok és érdekek megnyirbálásáról volt szó. A katolikus egyházi vagyon megszüntetése emi-nens szemita érdek; arra tehát jogcímet kell keresni, s minthogy igazságos jogcím nincs, be kell érni azzal, ami van; meg kell nyerni néhány hangzatos szóval a kövéleményt, az ellenargumentumokat pedig legjobb ügyesen elhallgatni.

Tudvalévő dolog, hogy a magyar nincs akkora üzleti szellemmel megáldva, mint más, főleg mint bizonyos más fajok. A magyar — akár főúr, akár paraszt — nagy általánosságban rendszerint a rövidebbet húzza az üzleti életben s így mi sem természetesebb, mint hogy Magyarországon a földbirtok is, a pénz is lassan, de biztosan olyan kezekbe siklik át, melyek az üzleti életben jobban le tudják szedni a tejfölt. Így jutott a magyar nagyipar és kereskedelem majdnem teljesen, a földbirtok pedig *közel hatodrészen* az országnak csak 5 százalékát képviselő zsidó-

ság kezére. (L. Miklóssy István, *Keresztény magyar népünk gazdasági romlása.*)

Mármost egyfajta vagyon mégis van Magyarországon, melyhez az új honfoglalás ezidőszerint nem tud hozzáférni s amelynek keresztény kézen való megmaradása egyelőre megingathatatlanul biztos, és ez a *kötött* birtok: a kincstári s hasonló közbirtokoktól eltekintve a hitbizományok és az egyházi birtokok. Ezt a kettőt máig sem sikerült kicsavarni az ősi tulajdonos kezéből s vele szemben minden mesterkedés és üzleti raffináltság eleve sikertelennek látszik.

Természetes tehát, hogy bizonyos kalmárelemek ebben a helyzetben határtalan terjeszkedési vágyuk megakasztóját látják s nem szűnnek meg kígyót-békát kiabálni e birtokokra; még a kivándorlásért is ezeket szeretnék felelőssé tenni, holott közismert dolog, hogy sehol a béresnek, a munkásnak, a gazdatisztnek oly jó dolga nincs, mint pl. éppen az egyházi birtokokon s az ősi magyar kézben lévő latifundiumokon. Bántja őket, hogy van még Magyarországon vagyon, mely arra van predesztinálva, hogy keresztény magyar kézen maradjon s azért nemcsak a béke idején, de még most, a háborúban is ássák az aknát a keresztény és magyar nagybirtok, főleg az egyházi javadalmak ellen.

Íme, ezért állítja a szemita sajtó állandóan, hogy az egyházi vagyon közvagyon.

A többi már csak eszköz a célhoz.

Argumentum a szekularizáció mellett nincs; amit felhoztak, nevetséges történeti botlásokon alapuló közönséges szemfényvesztés, történelmi cafrangokkal csak alig leplezett kasszafúró logika.

Ezzel azonban máris áttértünk az első és főkérdésre: van-e hát valami néven nevezendő jogcím arra, hogy az egyházi vagyonnak bármily alakban való elidegenítését mint a *nemzeti közvagyonnak jogos visszavételét* igazolhassuk?

Voltaképp itt is egészen rövid lehet a válaszunk. Ilyen jogcím annyira nincs, hogy a szekularizáció sürgetői maguk sem mernek mellette komoly vitába bo-

csátkozni. Látszik, hogy ezerszer felvonultatott tűzi-játék-érveikben maguk sem bíznak, mert az ellenérvek cáfolatának állandóan kitérnek az útból. Ez tudvalevőleg annak a harcnek taktikája, mely nem meggyőzni, hanem a nézetét minél nagyobb tömegekbe beleszuggérálni akarja, óvakodva attól, hogy azok az ellenérvekkel egyáltalán csak meg is ismerkedjenek.

Erdélyi László egyetemi tanár, akadémiai tag tanulmányt írt az egyházi vagyon eredetéről és jellegéről. E klasszikus történelmi munka után még egy napilapban sincs többé helye azoknak az egészen naiv, vagy egészen rosszhiszemű elszólásoknak, melyek az egyházi vagyon állami eredetét és jellegét még mindig azokon a teljesen hitelüket vesztett alapokon akarják elfogadtatni, melyekkel már e perdöntő tanulmány előtt is jóformán csak a demagóg orgánumok mertek előhozakodni. Erdélyit követni lehet vagy meg kell cáfolni, de tudomásul nem venni s elhallgatni nem lehet, még a P. H.-ban sem. Legkevésebbé olyan embernek, aki „dr.”-t ír a neve elé. Az „azért is” nem érvelés és akadémiai színvonalú emberhez a nyelvváltás nem méltó.

Ismételjük-e az Erdélyi tanulmánya óta napfényként biztos és világos tényeket? Hogy az egyházi vagyon csak részben ered királyoktól, nagy részben azonban *magánosok adománya* s még amikor királyoktól ered is, azoknak *magánvagyonából*, *családi örökségéből* került ki; hogy „nem az ország, az állam, a társadalom egésze, hanem csak egyes királyok és szabad birtokosok” adományozása adott nekik létet? (Erdélyi, i. h. 16.) Hogy maguk az ősi magyar törvények visszavonhatatlanoknak jelentik ki az adományozott birtokokat s a Werbőczy-féle Hármaskönyv (II. R. 51. c.) szerint az egyházi vagyon még akkor sem háramlik vissza a koronára, ha az egyházi férfiú (püspök, apát, pap) hűtlenség bűnébe esik, hanem akkor is az Egyházé marad? Hogy a magyar egyházi vagyonnak semmiféle hűbéri jellege nem volt, mert

hiszen a hűbériség Magyarországon csak az Anjouk alatt jutott valamelyes jelentősebb érvényre? Hogy a bandériumtartás sohasem volt speciálisan az egyházi vagyon terhe, hanem közteher volt, melyet minden nagyobb vagyonnak viselnie kellett, épúgy mint ma az adót, mely a katonatartás mai módja lévén, teljesen egyértékű a bandériumtartással, s hogy ha e címen ma szekularizálni akarnánk, ugyanazon címen el kellene vennünk minden ősrégi vagy újkori nagybirtokot?

Ismételjük-e örökkön-örökké, hogy a Gúti Simon-féle elcsúszamlások egy logikai botlás eredményei, miután az Egyház — mint azt annyiszor hallottuk már — nem azért kapott javadalmat, hogy bandériumot tartson, hanem azért tartott bandériumot, mert javadalma volt; amint ma is nem azért van a kalocsai érsekségnek ennyi meg ennyije, Rothschildnak pedig ennyi meg ennyiszer többje, hogy adót fizessen, hanem azért fizet adót, mert ennyije van? Ismételjük-e azt is, hogy egyetlen vagyonból sem árad annyi jótétemény az ország népére, mint az egyházi vagyonból, s hogy a közterhek enyhítésére sokkal célszerűbb volna az uzsorát, a börtönt, a drágaságcsinálókat, a nagytőkét venni figyelem és fegyelem alá, mint azt a vagyont, mely milliók és milliók legigazibb kultúrájainak és kultúréletének szükséges, sőt még mindig elégtelen anyagi támaszát képezik?

Minek ezt mindig újra ismételni, mikor az igen tisztelt szemita sajtó úgysem akarja megtudni az igazságot?

A legérdekesebb azután az, amikor ezek a más vagyona ellen incselkedők még az Egyház törvényeivel is szeretnének argumentálni az egyházi vagyon ellen. Mulatságos dolog, mikor a P. H. küldi ki saját külön szociológusait az egyházi törvények védelmére. Persze, hogy kevés a köszönet ezekben a védelmezőkben, akikről szintén el lehet mondani, hogy: „Jó Isten, csak a barátaimtól óvj meg, az ellenségeimmel elbánok majd magam is”. Gúti Simon egy középkori keresztes-

hadjáratot hirdető barát lobogó zélusával hirdeti, hogy az Egyház törvényei mekkora egyszerűséget és szegénységet parancsolnak a papoknak.

Megnyugtathatjuk a harcoss Egyháznak lelkesen buzgólkodó kültagját. Az egyházi törvények végrehajtását senki annyira, mint maga az Egyház, nem óhajtja és sürgeti. A kötelességeikről megfélemedezett papokat vagy főpapokat legjobban az Egyház maga fogja megbüntetni s ha kell, állásukból is elmozdítani: csak ne akadályozzák benne. Azonban éppen a világi hatalom ragaszkodik görcsösen ahhoz, hogy az egyházi javadalmak szétoztásánál ne csak egyházi és vallási érdekek érvényesüljenek.

Azonban itt most nem egyes visszaélőkről van szó, hanem a jogi kérdésről. Vajjon abból, hogy valamely testület alkalmazottai és hivatalnokai nem mindenben felelnek meg azon idealizmusnak, amelyet tőlük elvárhatunk, az következik-e, hogy nem is csak a vétkeseknek kell megrendszabályozni, hanem magát a testületet, magát a hivatalt kell büntetni s megfosztani attól, ami neki jogos és sérthetetlen tulajdona? Hol van az a logikai vagy jogtudományi schwarz-künstler, aki ekkora értelmetlenséget az elfogadhatóság köpönyegébe tudna bújtatni?

Azonban abból, hogy az Egyház takarékoskodásra és jótékonyagra inti papjait, még az sem következik, amit vagyónéhes szociológusaink abból ki szeretnének hozni, hogy t. i. az Egyház a nagy javadalmakat egyáltalán tiltja. Micsoda égbekiáltó naivitás ezt a két dolgot egynek tekinteni! Ellenkezőleg, az egyházi törvények éppen azért intik és kötelezik a javadalmakat a *fölöslegnek* jórafordítására, mert föltételezik és megengedik, hogy az egyháziaknak akkora javadalmaik lehetnek, amelyeknek fölöslegük is van. Az Egyháznak, a római pápának több mint egy évezreden át, egészen az olasz szabadkőművesség részéről történt megraboltatásáig, egész országa volt. Hasonlókép mindenütt javadalmakkal rendelkezett az Egyház az egész világon. Honnan a holdból következ-

teti tehát a P. H. doktora, hogy az egyházi törvények tiltják a nagyobb papi javadalmakat?

Végül még egy szót. *Apponyi* Albert gróf egy bécsi napilapban csak a napokban írta a következő szavakat: „Személyes megfigyeléseim alapján szabadon kimondom, hogy amilyen nagylelkűen adakozik minden néposztály, éppen olyan kevésbé felelnek meg a felső tízezerhez tartozók, a gazdagok és leggazdagabbak ennek a rendkívüli kötelességnek, melyet az élet-halálválság, aminő most ráncszakadt, rájuk há-
hárít”.

Kik ezek a gazdagok és leggazdagabbak? Tekintve azt a folytonos önkimerítést, amelyben talán egy-két kivételt leszámítva a magyar katolikus egyházi javadalmak birtokosai állandóan élnek — hiszen megszámálhatatlan az a mindenféle jócél, szükséglet, hiány satöbbi, mely mind őhözjuk fordul —, semmi esetre sem lehet mondani, hogy az egyházi javadalmasok a szóbanforgó „gazdagok és leggazdagabbak”. Ennek ellenére is egészen bizonyos, hogy nincs ma Magyarországon testület, mely a nemzeti veszély pillanataiban annyira elől és legelől és messze legelől járna jótékonyság és hazafiúi áldozatkészség terén, mint a katolikus egyházi vagyon kezelői.

Viszont époly bizonyos, hogy a nemkatolikus és közismerten nem keresztény nagytőke, Magyarországnak voltaképpen gazdag és dúsgazdag elemei, sporadikus esetektől eltekintve, meglehetősen egyöntetű csökönnyösséggel távolmaradnak a nemzetmegváltó tettek mezejéről. Ha nem ismernők is a viszonyt, amelyben a P. H.-féle sajtó Magyarországnak ezen új mágnásaival és új milliomosáival áll, akkor sem volna nehéz kitalálnunk az ilyen rendszeresen megújuló, gyanúsító cikkeknek lerívó tendenciáját. Amikor az egész nemzet felhördül a hiénákkal szemben, akik a nemzeti közveszélyt arra használják fel, hogy gabonauzsorát üzzenek — más dolgokról a háború izgalmaira való tekintettel egyelőre nem szólunk —, akkor persze roppantul profitos és jövedelmező dolog

a közfelháborodást azzal játszani ki, hogy a figyelmet másokra tereljük s mikor magunknak kellene adakozni, másoknak vetünk zsugoriságot a szemükre.

Szomorú, hogy ilyen jelenségek is akadnak nálunk s hogy a háború fönséges perceiben a nemzeti erő egy részét ilyen indokolatlan benső támadások kivédésére kényszerítik, holott széthúzó áskálódásokra e nemzetnek soha szüksége nem volt, de legkevesbbé van szüksége ma és legeslegkevesbbé azon testülettel szemben, melyhez hazafiúi köteleességtudás és áldozatkészség dolgában még sokáig kell majd iskolába járnia a Lipótváros mozdulatlan milliomosainak, míg az ország legősibb testületét, a magyar katolikus egyházat sikerülni fog kiforgatni történeti örökségéből.

„Ha Isten volna, nem nézhetné el a háborút.”

A vallásellenes agitáció szemérmetlen, üzleti élelmességgel használja fel a háború folyamán támadt keserőségeket arra, hogy a vallásos hit ellen izgasson; s egyéb agyafúrt álokoskodásai közt főleg ezt sikerült a gondolkodni képtelen emberek közt elterjesztienie: „Ha Isten volna, nem nézhetné el a háborút”.

A minap túlszűfolt villamoson utaztunk Gödöllőről Budapestre. Egy részeg katona s egy káromkodó kofa voltak azok, akik az utazó közönség általános megbotránkozására ezzel a fenti ostobasággal megint előhozakodtak. Megjegyzendő, mindkettőnek arcáról, szavaiból s egész viselkedéséből szinte lerítt a tanúság arról, hogy mindkettőnek fagyponthoz állt az erkölcsi érzéke. Piszkos káromlásaikkal pedig annyira maguk ellen zúdították az egész utazó közönséget — jobbára munkások voltak —, hogy valamennyien kivétel nélkül kettőjük ellen foglaltak állást.

Hát ilyenféle „gondolkozik” azok, akik a fenti okoskodást terjesztik. Emberek, akiknek a jó Isten útjukban áll s akik a fenti bölcs okoskodással csak

új alapot szeretnének teremteni azon erkölcsstanuknak, amely van olyan alacsony és szánandó, hogy abban bizony a jó Istennek helye nincs és nem is lehet.

„Ha Isten volna, nem nézhetné a háborút” — nézünk csak szemébe ennek a legújabb bölcseségnek.

1. Ha Isten volna, nem nézhetné a háborút — miért? Miért nem nézhetné? Mert rossz, ügyebár, mert bűn, mert tele van szörnyűséggel és jajjal. Helyes, ez idáig így is van. Csak az a kérdés, hogy vajjon Isten maga *akarta-e*, vagy inkább az emberek akarták a háborút? Isten megengedi, hogy az ember szabad akarata döntsön cselekvései fölött, de ez nem annyit jelent, mintha Isten *felelős* is volna mindazért, amit az ember tesz. Vajjon Isten-e a bűnös abban, hogy a káromló káromkodik? Hogy a tolvaj lop? A csaló csal? Hiszen ellenkezőleg: azért van az embernek szabad akarata, hogy maga válasszon jó és rossz között s ezzel döntsön saját örök jóléte vagy boldogtalansága fölött is.

2. Legföljebb azt tehetné meg az Isten, hogy *erőszakkal* megakadályozná a bűnt, a rosszat, a jelen esetben a háborút. Hiszen hogyné, végtére ezt megtehetné az Isten; mindenhatósága részén ennek nincs akadálya. De igenis nem teheti meg, ha bölcs és ha kitart a cél mellett, amely miatt az embert erre a földtekére helyezte. Próbára tenni az embert: ez a földi élet célja. Próbára tenni két irányban: hogy nem nyúl-e tiltott, bűnös dolgok után, és hogy a ránehezedő és elkerülhetetlen szenvedéseket nagy, bízó lélekkel elviseli-e? Mármint, ha az Isten minden földi bajt vagy bűnt azonnal erővel megakadályozna, akkor megfosztaná a földi életet voltaképpen erkölcsi rendeltetésétől: akkor nem volna ennek az életnek semmi mélyebb értelme. Tessék *nem* vétkezni, tessék a bűnt el *nem* követni, tessék az államoknak egymással szemben az evangéliumi erkölcstörvény alapjára helyezkedni: akkor nem lesz háború. De felgyújtani a házat s aztán azt kívánni az Istentől, hogy oltsa el; felrobbantani a bombát s azt kívánni az Istentől, hogy nyomában

baj ne legyen; lángbaborítani a világot s aztán az Istent tenni felelőssé: ez olyan esztelenség és zagyvasság, amire tán nem is volna képes emberi agy, ha a vallásellenes sajtó a legnagyobb képtelenségek elfogadására is elő nem készítette, meg nem puhította volna.

3. A legkomikusabb az ellenvetésben az, hogy éppen azok hozakodnak elő vele, akik *maguk* okai a háborúnak. Mert hisz ők maguk azok, akiknek élete a háborúkat okozó erkölcstelenségnek és lelkiismeretlenségnek legkiáltóbb példája s akik, ha tőlük függött volna, egy kis haszonért bizonytalán épúgy lángbaborították volna a világot, mint bárki más, akit a háború könnyelmű felidézésével vádolhatnak. Aki nem tartja tiszteletben Isten s embertársai iránti kötelességeit, aki pl. mocskos szájjal káromolja Istent: vajjon volna-e annak annyi lelkiismerete, hogy ha tőle függ, megakadályozza a háborút akkor is, ha abból neki nagy anyagi előnye van? Ezt bizony bajosan tehetjük fel.

Akinek nincs lelkiismerete Istennel szemben, annak nem szokott lelkiismerete lenni embertársával szemben sem. *Ezért* nem hisz semmiféle okos ember pl. a szocialisták béketörekvéseiben, vagy pedig a munkásnép javáért való fáradozásuk őszinteségében. Akiknél az egyetlen döntő érv az *érdek*, akik a keresztény felebaráti szeretetnek még elvben is ellenségei, azok a legelső zsiros koncert el fogják árulni a népet és hangzatos „elveiket”, s busás háborús haszonért bármikor a háború folytatása mellett fognak szavazni. S ezek merik aztán a jó Istennek szemébe vágni a saját gyalázatoságukat?

4. *Hát a káromkodó maga nem oka-e a háborúnak?* A háborút nem Isten, hanem az emberek csinálták, ami azonban nem áll ellentétben azzal, hogy annak fájdalmas következményei egyúttal büntetésként ne szerepeljenek a nép bűneiért. Isten nemcsak úgy büntethet, hogy megváltoztatja miattunk a természet menetét, — ahogy ezt pl. Szodomával tette —, hanem büntethet saját rossztetteink természetszerű követke-

ményeivel is. Már most ki az a képmutató, aki azt merné állítani, hogy mi vagy bármely más nép nem érdemeltük meg az érzékeny büntetést? Hát az a szörnyű sok erkölcstelenség, hitetlenség, istenkáromlás *nem kiált-e állandóan bosszúért az égbe?* S ha még a csapások súlya alatt sem térünk magunkhoz, ha még a háború legszörnyűbb megpróbáltatásai közben is ahelyett, hogy Isten irgalmáért könyörögnénk, szidjuk az Istent s olyan otromba, eszement káromlásokkal vonjuk magunkra haragját, mint a fenti, csoda-e akkor, ha Isten sem művel a kedvünkért csodát, hanem átenged bennünket annak a nyomornak, amit hiszen bűneinkkel úgyis magunk zúditottunk magunkra?

Ismételten hallottam jobb érzelmű, finomabb lelkű, keresztény katonáktól, hogy *amennyi mocskos, istengyalázó káromlás egy-egy kaszárnyában vagy gyakorlótéren vagy egy szocialista műhelyben néha csak egy fél délelőtt elhangzik:* szinte azt kell csodálnunk, hogy az Isten kénköves esővel nem pusztítja el országunkat, hogy nem enged teljesen az ellenség kezébe s a nyomor legmélyebb örvényébe süllyednünk. S akkor még az, aki ostoba káromkodásaival maga is ránktereli Isten haragjának mennyköveit, meri az Istent okolni azért, hogy háború van és — büntetés van? Az ilyen káromlónak rögtön a torkára kellene forrasztani a szót: Áruló, hiszen te magad is egyik oka vagy a háború meg nem szűnésének! Te magad is okozója vagy annak, hogy Isten nem lép közbe s ha nem is csodával, de gondviselésének csendes és titkos közrehatásával meg nem rövidíti a megpróbáltatások napjait! Hiszen csak nem mondhatjuk, hogy a háború borzalmaira nem szolgáltunk volna rá! Sajnos, többre is rászolgáltunk, mint amennyit ezen a földön egyáltalán szenvedni lehet.

5. Igaz, hogy a jók is szenvednek ebben a háborúban a rosszakkal együtt s a rosszak miatt bűnhődniök kell az ártatlanoknak is. Azonban ezeknek szenvedése csak olyan, mint Krisztusé volt vagy a Boldogságos Szűzé vagy a szenteké: nem maguk hibája

miatt szenvednek és ha Istennel és Istenért békén viselik keresztjüket, szenvedésük nem lesz gyümölcstelen. A rosszak azonban önhibájukból s haszon és eredmény nélkül szenvednek.

6. Ne mondja senki, hogy hiszen a káromkodó nem az Istent akarja szidni, hanem önmagán akar könnyíteni. Ez ugyan sovány mentség! A „megkönynyebbülés” kedvéért sem szabad a felséges Isten nevét aljas szavajárások közé keverni. Amiben különben csipetnyi ész sincsen. Mert *vagy hiszed az Isten létét: s akkor mi jogon vagy olyan szemérmetlen, hogy szembe gyalázod őt? Vagy nem hiszed: s akkor mit szidod azt, aki szerinted úgysem létezik?*

Pedig dehogynem hiszed a létét! Hiszed, ha tagadod is. És ép ezért megbocsáthatatlan a vétked Isten előtt, ha káromkodol; de megbocsáthatatlan az emberiség előtt is, azok előtt, akiket bűnoddal magaddal ragadsz a büntetésbe, a háború szörnyű fájdalmaiba!

Akarja-e Isten a háborút?

Ugyanígy lehetne kérdezni ezt is: akarja-e az Isten a betegséget, a szenvedést, az emberek tévedéseit, sőt hibáit s magát a bűnt is? Ha akarja, nem kegyetlen-e, nem erköcstelen-e? S ha nem akarja: hogyan történhetik meg olyasmi, amit ő nem akar?

Ez a kérdés azonban csak felületes elméeknek okozhat komolyabb nehézséget. „Akarni” ugyanis többféle értelemben lehet. Abszolúte és egyszerűen, vagy pedig csak feltételesen és mások akaratának engedve. S midőn mások akaratának engedünk is, lehet az helyeslőleg vagy pusztán megengedőleg, kárhoztatólag. Isten szabad akaratot adott az embernek s következőkép az emberre bízta a saját sorsa intézését; azaz: „akarja”, hogy e földön az történjék, amit az ember tesz. Istennek ilyenemű akaratok nélkül egy új-junkat sem mozdíthatnók meg; az ő *megtűrő, megengedő, következőszerű* közreműködése nélkül az ember semmit sem tehet s még a lopásnál, a gyilko-

lásnál, a vétkezésnél is Isten csakugyan *fizikailag* együtt működik a cselekvő emberrel.

Egészen más értelemben *akarja* azonban az Isten azt, amit nemcsak következményképpen *megenged*, hanem mint pozitív célt elérni akar; amikor pl. büntetésből sújtja az embert szenvedéssel, vagy amikor az erkölcsi jót „akarja”, azaz parancsolja, helyesli, sürgeti. Isten „akarja” pl., hogy „szeressük egymást” és „ne öljünk”, de *ha* mi az ő parancsoló akarata ellenére mégis öljünk, akkor ő igenis „akarja”, hogy szabad elhatározásunk *fizikailag* érvényesüljön, azaz: kárhoztatólag bár, de „akarja”, vagyis megengedi, hogy öljünk. Ez a permisszív (megengedő) és approbatív (helyeslő) akarás közti iskolai különbség, melyet csak az nem ért, aki nem *akarja* érteni vagy akinek a sok „szabad” gondolkozástól kissé elborult az agya.

Mármost mily értelemben „akarja” Isten a háborút? Mint erkölcsi rosszat, mint gyilkolást, mint szeretetlenséget természetesen nem akarhatja helyeslőleg, hanem csak megengedőleg, mint az emberek szabad akaratának kifolyását. Mint megérdemelt büntetést azonban, vagy mint erkölcsileg helyes jogvédelmet pozitív helybenhagyással is akarhatja a háborút s az alattvalóknak mindenesetre parancsolja is, hogy fellebbvalóiknak — ha csak nem nyilvánvalóan jogtalan a háború — e téren is engedelmeskedjenek. Hogy aztán egyes esetekben, pl. a mi háborúnkban, pusztán *megengedte-e* az emberi gőg, kapzsiság és szenvedély szabad tombolását, vagy pedig büntetésként *szándékolta-e* a háborút, nagyon nehéz volna annak megmondani, aki nem mindentudó s nem lát a szívek és vesék mélyére. Mindenesetre Isten a rosszat is jóra: az igazaknak lelki jobbulására tudja fordítani.

E szempontok szerint mindenki játszva megoldhatja azon „ellentmondásokat”, melyeket a vallástalanság fizetett apostolai akarnak a Gondviselésbe vetett hitben mindenáron felfedezni. Régi szokás szerint érveinket pl. megtámadja a szabadkőművesek napilapja s szokott durva modorával, ferdítő, hamis

beállításal azt a látszatot iparkodik kelteni, mintha a katolikusok egyáltalán nem tudnák, mit feleljenek a kérdésre: akarja-e Isten a háborút, s mintha ebben a kérdésben a szabadgondolkodás helyesebben: az istentagadás ülne diadalt.

Mint aféle kis tudatlan, aki a stilsztikában sohasem hallott a „figura correctionis”-ról, a látszólagos önkijavítás alakzatáról, következőképpen elménckedik a cikkről:

„Mindjárt az első sorban úgy kezdi Bangha páter, hogy kezdeni se tudja. Elakad. Hebegőssé teszi és megzavarja az, ami minden *szabadgondolkodó* elmét megdöbbsentett a mostani véres napokban. Ha oda-fenn igazgatják a sorsunkat, hát miért így? Ilyen rettenetes könyörtelenséggel? Ez a gondolat köti őt is, nekiszalad, keresztül esik rajta és kínlódik. Kínlódásában először azt mondja: az isten *akarta* a világháborút. És egyet lélegzik: ez nem jól van és újra kezdi: helyesebben *úgy engedte* az isten, hogy világháború sújtsa nemzetünket. Aztán újra megáll és nem folytatja tovább. Az írásán érzik, hogy érzi az utóbbi gondolat helytelenségét is: hiszen aki isten, az illet se nem akar, se nem enged. És nem is folytatja tovább, hanem ugrik egyet. Gondolatban is ugrik és mérgében is.”

Szegény „mégében ugrándozó” szabadgondolkodó persze halvány sejtelemmel sem bír arról, hogy hiszen nem a „Mária-kongregáció” szerkesztőjének kellett először felvetnie a kérdést: akarja-e, vagy helyesebben: megengedi-e Isten a háborút, hanem hogy ez elemi kérdése a keresztény filozófia iskoláinak s hogy éppen e kérdések tisztázásában — hogyan „akarhatja” Isten a rosszat? — fejtették ki a keresztény bölcsélet lángelméi legmélyebb s legzseniálisabb kutatásaikat s fektették le azok eredményeit vaskos kötetekben, amelyeknek egyetlen oldalán több mélység és elmeél van, mint a szabadgondolkodó ujságírók kilométeres fecsegéseiben.

Egyébként megsúghatjuk olvasóinknak: nem is az

„Isten és a háború” kérdése izgatja a szabadkőműves ujságot, hanem egészen más. Cikkünkben — mint olvasóink nagyon jól tudják — utaltunk a szabadgondolkodás teljes csődjére a hazafias kötelességteljesítés terén s mellesleg felemlítettük a posztócsalókat és élelmiszerhamisítókat is. *Ez fájl* A „szabadkőműveseket” névleg nem is említettük. S íme, mégis ők jajdulnak feli Úgy látszik, valahogy magukra ismertek. Érdekes dolog! Mihelyt valaki a hazafiatlan hiénákra céloz, a szabadkőművesek jelentkeznek és dühöngve „több türelmet és jobb modort” követelnek. Gratulálunk az őszinte bevalláshoz s mulatunk a hamis idézetekkel és durva gúnyolódással megrakott cikken, amik hiszen úgyse bizonyítanak egyebet, mint hogy valakinek nagyon rossz lehet a lelkiismerete... S mulatunk azon is, hogyan hord össze a cikkíró tehetetlen haragjában hetet és havat; hogyan hozza fel a „szelídség” és „jó modor” mintaképeül a kalocsai P. Tóth Mike „*rozmaringillatú versikéit*”, holott bizony jó P. Tóth meglehetősen szigorú professzor hírében áll s bizonyos, hogy soha se rozmaring-, sem egyéb illatú versikét nem írt; s ami legmulatságosabb: hogyan kíván ő, a *Világ*, — a legtürelmetlenebb szabadkőműves piszkolódás és gyűlölködés lapja — egyszerre csak „több türelmet és jobb modort!” Nem, t. hadseregszállítók, önöktől nem fogunk „jó modort” tanulni, épúgy nem, mint ahogy a posztócsalóktól sem tanul senki hazafiságot! Értjük, hogy önök a viselt dolgaik után „türelemért” esdekelnek, de ezzel a kérelmükkel jobb lesz majd a hadbírósnál állni elő, amikor majd a hárompontos *Világ*-részvényesekre (Neuman & Co) kissé erősebben rájár a rúd... A „Mária-kongregációt” pedig s általában a vallás kérdéseit jó lesz nem keverni bele a fent említettekhez hasonló privát ügyeikbe, mert a hadseregszállításhoz önök érthetnek, de a hit kérdéseikhez bizonyos, hogy nem értenek; ha pedig mégis okvetlenül vallási vitákat akarnak, legalább legyen annyi becsület önök-

ben, hogy nem ferdítve, hanem *szósz szerint és összefüggésben* idézzék a mi cikkeinket.

Még egyszer: akarja-e Isten a háborút? Mindenesetre legalább is *megengedi*; *akarja* is az emberek szabadakaratahoz mérten s amennyiben belőle az egyesekre lelki haszon, jobbulás, megtisztulás háramlik.

„Politikai pásztorlevél”?

Napilapjaink a fenti címen tárgyalták Mercier belga bíboros körlevelét, melyben papjai és hívei tájékoztatására azt a kérdést fejtegeti, milyen eljárást kell követniök mint hazafiaknak a belga katolikusoknak a jelen, rájuk nézve annyira válságos időben. A bölcs és mérsékelt szavak ellen a magyar ujságírás logikája sem tudott tárgyilagos ellenérvet felhozni, bármennyire látnivalólag szerette volna az ellenséges ország főpapjára a közellenszenvet rázúdítani; ehelyett azonban egy általános egyházjogi kérdést ránt elő s e kommentárt fűzi a „politikai” pásztorlevélhez:

„Mindenki csak helyeselheti a bíboros cselekedeteit, ha pásztorlevelében vigasztalja és bátorítja a polgári lakosságot. A bíboros azonban *félreismeri az Egyház jogait és kötelességeit, mikor pásztorlevelében beleavatkozik nemzete politikai küzdelmébe.*”

Minthogy napilapjaink csaknem minden hasonló esetben ilyenféle, a vallást és az Egyházat minden közéleti kérdéstől elzárni akaró megjegyzésekkel élnek, nem lehet időszerűtlen a kérdés: mennyiben van igazuk e téren?

Nincs-e az Egyház fejeinek joguk beleszólni a „nemzetek politikai küzdelmeibe”?

Mindenekelőtt tendenciózus beállítás, és tényleg meg nem áll az a beszéd, hogy Mercier bíboros — bár ehhez legalább éppannyi joga volna mint bármely polgártársának — „nemzete politikai küzdelmeibe” szólt bele, midőn körlevelében papjait és híveit a jelen kavarodott helyzetben követendő erkölcsi maximákról oktatta ki. A nagynevű bíboros, Belgium prí-

mása, körlevelében azt a komoly és időszerű lelkiismereti kérdést taglalja csak, tartozik-e és mennyiben tartozik valaki engedelmességgel azon idegen hatalommal szemben, mely az ő hazáját megszállotta. Ez a kérdés, bár politikai eseményekkel áll kapcsolatban, nem politikai, hanem morális kérdés. S a kérdésre adott feleletében — nagyon logikusan — oda konkludál, hogy amíg a megszállás nem változtatja meg a fennálló államformát, addig az eddigi törvényes hatalom marad az illetékes törvényhozó, még ha szabad működésében egyelőre akadályozva van is. „A megszállott tartományok nem elfoglalt tartományok s amint Galícia nem orosz, úgy Belgium sem német tartomány. Azonban az ország megszállott része oly tényleges állapottal áll szemben, melyet lojálisan el kell viselnie.”

Mercier bíboros nem fegyverviselő ellenfél s itt nem is mint belga, hanem *mint apostolutód* szólalt meg. Illetékesen, tárgyilagosan, helyesen. S mindenkinek fel kell ismernie a mechemni érsek e viselkedésében azt az apostoli nyíltságot és époly hazafias mint egyházas bátorságot, mellyel kényes, végtelenül kényes helyzetekben, félreértésekre mintegy külön teremtetett időkben sem hátrál meg a kötelességteljesítés és férfias szókimondás teréről.

Annál felháborítóbb az a tájékozatlan és illogikus beszéd, melyet az idézett ujságmegjegyzés tartalmaz.

Ideje volna, ha végre a legósdibb jozefinizmus járszalagján járó lapjaink is megtanulnák, hogy a püspököknek nemcsak „vigasztalás és bátorítás” a dolguk, hanem a *lelkiismeret kérdéseinek* autoritativ eldöntése, közte a *polgári* lelkiismeret kérdéseie is. Ideje volna, ha megtanulnák, hogy a nemzeti és politikai életnek is vannak igazi bűnei és törvényei, melyek mérlegelésére legelső helyen az Egyház illetékes s így nem avatatlan „beleavatkozás a nemzet politikai küzdelmeibe”, ha a hivatott egyházi tényezők a politikai élettel felvetődő lelkiismereti és természetjogi kérdéseket tárgyalják. És ideje volna, ha végre-

valahára megtanulnák azt is, hogy a bíborosokat nem egyházjogilag tájékozatlan ujságírók vannak hivatva arról kioktatni, mik az Egyház jogai és kötelességei.

Ez a téma alkalmat ad viszont egy oly visszaélés szóvátételére, mely Mercier bíboros eseténél mindenestre százszor sérelmesebb s melyet a jogkörök határainak sértetlenségéért buzgólkodó napilapok sohasem akarnak észrevenni — s ez ama jozefinisztikus maradvány, melyet annakidején „*jus supremæ inspectionis*”-nak (legfőbb felügyelői jognak) nevezgettek az egyházellenes egyházjogászok s melynek lényege az, hogy katolikus vagy részben katolikus államok az állam alárendelt *magántársulatának nézik az Egyházat* és bizonyos „legfőbb felügyelői jog” címén *pozitív gyámkodást* fejtenek ki az Egyház s annak belügyei, vagyona, ténykedése stb. fölött. Ezt az egyházjogilag abszurd jozefinista „jogot” azután az idők folyamán számtalan államférfi úgy is gyakorolta, mintha az államkormányzatnak csakugyan joga volna beleszólni az Egyház ügyeibe, sőt a főpapokat nem is kellene másnak, mint — mondjuk — a kultuszkormány szubalternusainak tekinteniök.

Az igazságot nem szabad elhomályosítani. Vagy elismerjük az Egyház szabadságát és szuverén függetlenségét, vagy egyáltalában nem ismertük el a katolikus Egyház létjogosultságát. Emberalapította szekták a világi hatalom alá bocsáthatják funkcióikat és létezésüket: Krisztus szuverén egy-Egyháza, a „*ἡ ἐκκλησία μου*” (Mt. 16, 18.) soha. Az Egyház a maga területén époly legfőbb és önálló társulás, mint a saját terén az állam s azért gyámkodást, pozitív felügyeleti jogot az Egyház fölött semmiféle államhatalom nem gyakorolhat.

Legföljebb egy értelemben lehet „*jus supremæ inspectionis*”-ról szó: t. i. mint negatív jogról, helyesebben *kötelességről*, amennyiben az állam köteles bizonyos fokig polgárainak vallási érdekeit is megvédeni, nem a pozitív beavatkozás, hanem az Egyház védelme, az Egyház jogainak, szükségleteinek, szabad

fejlődésének jóakaró támogatása s ellátása által, éppen alattvalóinak, polgárainak érdekében. De soha az Egyház, Krisztus intézménye, az emberiség legfőbb lelki érdekeinek szuverén védője nem vetheti el magától azt a Krisztus-adta jogot, hogy saját ügyeit szabadon s függetlenül intézze, hogy tanítson és oktasson, a lelkeket kormányozza, lelkiismereti kérdéseket — bármely területre tartozzanak azok — eldöntsön; ha viszont az államnak is meglehet az a joga, hogy esetleges egyházi álarcokba búvó államellenes s így merőben világi törekvéseket leleplezzen s megfenyítessen. De ezeket a törekvéseket nem is támogatja soha az Egyház mint ilyen s azért ezekre nézve nem is vindikálja senki az egyházi szuverénítás jogait.

Ne féltsék tehát az ujságok a bíborosoktól a nemzetek politikai életét; az egyházi „*jus supremae inspectionis*” nem avatkozik bele soha merőben világi kérdésekbe; inkább arra vigyázzanak, hogy az ellenkező tévedés ne váljék divatossá s a világi fórum ne bitorolja soha a „legfőbb felügyelői jogot” pozitív beavatkozás és felülbírálás értelmében.

Ima és bátorság.

Mindenünnen azt hallom, hogy a háború mennyire vallásossá tette az embereket. Engedje meg azon nézetem kifejezését, hogy ez a háborús vallásosság kicsit gyanúsnak tűnhetik fel. Ezek az emberek csakis azért imádkoznak, mert félnek. Ez azonban inkább gyávaság, mint vallásosság — írja nekünk valaki.

Egyáltalában fel szeretném vetni a kérdést, vajjon nem gyávaság-e az imádság, főleg annál, akit csak a veszedelem közelsége tanít meg imádkozni?

Mint a legtöbb nehézséget, úgy ezt is egyszerű disztinkcióval oldhatjuk meg. Különbséget kell ugyanis tennünk bátorság és vakmerőség, valamint más részen gyávaság és komoly elővigyázat között. A bátorság annyi, mint lelki erősség, azaz a léleknek ama készsége, mellyel rettenthetetlenül néz szembe a veszéllyel is,

ha a józan ész és kötelességtudás tényleg veszélyek elé sodorják. A bátorság eszerint abban nyilvánul meg, hogy készségesen fogunk a munkához akkor is, ha az bajjal, veszéllyel, nehézséggel van összekötve s el nem lankadunk a kivitelben sem. Ezzel szemben a vakmerőség, mely csak színre hasonlít a bátorsághoz, az a lelkiállapot, mely csak azért megy neki a veszélynek, mert nem számol vele; egyáltalában mintegy bekötött szemmel, ész nélkül cselekszik, legtöbb esetben azért, hogy ezzel másoknak imponáljon, másokban az erőlelkűség benyomását keltse és bátornak lássék. Emez tehát észellenes és nemritkán a bátorságnak egyenesen az ellenkezőjét, a lelki erőtlenséget és gyávaságot van hivatva leplezni.

Mármost csak az a kérdés, megfér-e a bátorság a felsőbb segítőerőnek ama keresésével, melynek az imádság az eszköze. S e kérdésre haladéktalanul igenlő a feleletünk. Mert a bátorság nem szembeszökés, nem esztelen lemondás a veszéllyel való megküzdés eszközeiről, nem veszni-, hanem győzniakarás. Már pedig oda csakugyan nem kell sok kutatás, hogy az emberi erők fogyatékosságát s Isten segedelmének fontosságát akkora veszélyben, amekkora pl. a háború, belássuk. Isten segítségét kérni, akinek van rá száz módja, hogy megsegítsen, és aki van olyan felséges és jó, hogy segítségét kérnünk szégyenszámba ne menjen, époly kevésbé gyávaság, mint ahogy nem gyávaság pl. monarchiánkra nézve, ha világháború esetén, teszem azt, a Németbirodalomnak, sőt esetleg más, sokkal kisebb hatalmaknak a támogató együttműködését is keresi és szorgalmazza. Ha tehát nem gyávaság segítséget várni embertársainktól, szövetségeseinktől, sőt többet mondok: élettelen eszközöktől, aminő pl. maga a fegyver is, melyet kezünkbe veszünk: miért volna akkor kislelkűség és gyávaság, ha mindenekelőtt a mindenható Atyától is segítséget, gondviselő támogatást kérünk?

Ha ezzel szemben akadnak, akik a háború perceiben, sőt tán a csatamezőn s a folytonos élethalálveszély

közt is folytatják a vallás- és istengúnyolást és istenkáromlással iparkodnak dokumentálni, vagy talán erősíteni is az önbizalmukat, ez nem egyéb gyermekes virtuskodásnál és az alapjában műveletlen lélek megnyilatkozásánál, amely csak abból tud erőt meríteni a veszéllyel szemben, hogy mint egy örült a falnak, úgy megy neki a veszedelemnek, a bekövetkező bajokra nem gondol s bizonyos kényszermámorba részegíti bele magát; aminthogy csakugyan megtörténik, hogy az ilyen valóságos fizikai részegséggel is támogatja a „bátorságát”, mintha félne, hogy éber állapotban, józan fővel még ki talál zökkenni belőle. A virtuskodás és vakmerőség azonban nem bátorság, hanem műveletlenség és lelki kicsinyesség, mely azután az igazán nagy feladatok teljesítése alól akárhányszor gyáván megfut.

Igy megfut nevezetesen azon komoly és kötelességszerű feladat teljesítése elől, melyet minden értelmes emberre nézve a vallás, a hit, az Isten léte képvisel. Az ilyen ember henceg és Istent káromolja, mert fél tőle és fél a konzekvenciáktól, melyeket a vallásból — érzi — levonnia kellene. Tehát voltaképen gyávaságból hősködik s azért hánytorgatja hivalkodva a saját — kegyelemből kapott — erejét, mert nincs lelki lendülete és elszántsága arra, hogy a legnagyobb Úrnak kegyét kiérdemelje s a legkomolyabb feladatot — saját viszonyainak rendezését a Végcéllal szemben — teljesítse; fél az ebben rejlő erkölcsi önelszánástól, a parancsolatokkal adott önfegyelmezési kötelesség nehézségeitől, a rabláncok széttépésétől, melyekkel alávaló hajlamok és megszegyenítő, mert gyengítő szenvedélyek jármához kötözte magát. Hiszen kézenfekvő dolog s mindennap száz példán tapasztalhatjuk is, hogy a vallásossághoz, a vallási kötelességek teljesítéséhez százszor több lelkierő, jellemzilárdság és bátorság szükséges, mint a vallástalansághoz és az eszebomlott vakmerőséghez az Istennel szemben.

De nem igaz-e mégis, hogy ma a félelem vezet vissza sokakat az Istenhez? Ez igenis igaz; csak hogy ne

tessék feledni, hogy a félelem még nem annyi, mint gyávaság s a bátorságnak nem a félelem az ellentmondó ellentéte. A bátor ember is láthatja a veszélyt, felismerheti annak komolyságát és tarthat is tőle, hogy egymaga nem lesz képes diadallal megküzdeni vele; azaz: félhet tőle. De ő ezt a félelmet kellő előintézkedések megtételével és a saját lelkierejének megkettőzésével maga fogja legyőzni. A félelem tehát egyenesen bátorságra fogja vezetni. S ha így háború idején azt látjuk, hogy az emberek a veszéllyel szemben megkomolyodnak s éppen azért, mert azt le akarják győzni, megfelelő erő- és segítségforrások után néznek, ezért nincs okunk őket gyávasággal vádolni, de sőt ellenkezőleg, azt kell vallanunk, hogy az ilyen emberek a meggondolatlan könnyelműség útjáról a komoly, észszerű, elszánt bátorság útjaira léptek.

Legföljebb arról lehetne vitatkozni, nem gyávaság-e, ha valaki *csakis* azért imádkozik, mert fél és meg akarja nyugtatni a lelkét, holott talán nem is hisz az Istenben s az imádság természetfölötti hatásaiban? Felületesség volna azonban itt is, ha egyszerre rányomnók az ilyen imádkozóra a gyávaság bélyegét. Az a feltevés ugyanis, hogy valaki őszinte meggyőződésből lehessen hitetlen, alig tekinthető valószínűnek. Nem, olyan ember nem létezik, aki ép ésszel, szenvedélyektől befolyásolatlan lélekkel kétségbevonhatná a világmindenségben uralkodó egységet, rendet, célszerűséget és gondviselést s ami mindezzel együtt adva van, az Istent. Legföljebb mert annyiszor vágyódott már utána; hogy bár né lenne Isten s annyiszor tett úgy, mintha Isten csakugyan nem léteznék, hogy utóbb maga is belezavarodik s végül azt sem tudja már, mit hisz, mit nem.

Mikor azután akkora veszedelmek szakadnak reá, amekkorák pl. a háborúval járnak: övéinek, vagyonának, saját életének kockázata stb., mégis magára eszmél és sokkal könnyebben felfedezi ismét az Istent, mint mikor semmi baja sem volt s az életörömei, szórakozásai, ezerféle búfeledtetői között csak amolyan tánc-

bódénak nézte a világot. Ilyenkor nem az előző hamis nyugalom, hanem a megkomolyodás és magábaszállás képviselik a léleknek igazibb, normálisabb, őszintébb állapotát, amelyhez beismerő-bánatosan visszatérni sem nem szégyen, sem nem gyávaság.

Hogy azután a háború befejeztével megint sokan el fognak feledkezni az Istenről, meg az imádságról, az valószínű; de ebből megint nem következik semmi. Az ember természettől rövidlátó és állhatatlan; hamar elfelejti azt, aki a veszedelemből kimentette s csak akkor fordul ismét hozzá, mikor megint újabb bajba jutott. Bizonytalán azért is gondoskodik a Gondviselő Isten mindig arról, hogy nagyon tartós békét senki se élvezzen, teszesztő nyugalom, zavartalan és fájdalomtalan éden senkinek se legyen túlsoká osztályrésze. Hiszen ha szenvedés nem volna az életben, valamennyien megfeledkeznénk az Istenről...

De ez a megfeledkezés — ismételjük — sohasem a bátorság jele, nem; hanem sokkal inkább a vakmerőségé s a kötelességteljesítéstől gyáván megugró, gyermekes, spíszbürgeres kislelkűségé.

Párbajmorál.

Azt mondják, régóta nem dühöngött a párbajörület oly szenvedélyesen, mint mostanában. A keresztény közvéleményt ismételten megbotránkoztatták vezető keresztény egyéniségek is politikai párbajokkal, de apró csirkeperéken hajbakapott diákok és lovagias kereskedősegédek is sűrűn élnek a becsületügyek elintézésének e maradi eszközével. Elvben minden okos ember elítéli a párbajt, mégsem tudunk szabadulni tőle. Hibás ebben az államhatalom is, amennyiben a párbajvétséget (helyesebben párbajbüntettet) nem torolja meg komoly erővel s nagy a bűnük ebben az ú. n. becsületügyi bíróságoknak is, amelyek, ahelyett, hogy igazságot tennének, sokszor egyenesen rászorítják a feleket a törvényszegésre, ami által az a különös helyzet áll elő, hogy akiknek a törvénytisztelet mellett őrt

kellene állniok, maguk szítják a nyílt törvénszegés divatszerű örületét.

Ennek a fonák helyzetnek, mint általában a legtöbb emberi botlásnak, az eszmék tisztázatlansága nyújtja mélyebb magyarázatát. Embereink nem számoltak le a párbaj erkölcsi jellegével komolyan, nem látják, nem tudják, mi benne az erkölcsileg megengedhetetlen.

E téren a párbajjellenes doktrina kifejtői sem voltak mindig szerencsések. Ha egyszerűen arra utalnak, hogy az emberölés (vagy testi sértés, ez itt egyre megy) bűn, a párbaj hívei azzal felelnek, hogy hiszen a hóhér megengedetten öl, a katona is a háborúban, tehát az emberölés nem minden esetben bűn. Ami igaz is. Azzal sem érvelnénk helyesen a párbaj ellen, hogy a párbajnak semmi haszna nincs, merthogy a párbaj semmitsem demonstrál. De igenis demonstrál; bizonyos fokig rászoktatja az embereket arra a tudatra, hogy szavaikért s tetteikért helyt kell állniok. Még abban is van némi igazság, hogy semmiféle emberi törvényhozás sem oly tökéletes, hogy a jogsérelemnek *minden* lehetséges nemével szemben megfelelő megtorlásokat prevideált volna, s ezt a tételt a forradalmak története is igazolni látszik; hiszen csakugyan éppen írott törvényeink hiányossága az oka annak, hogy a nemzetvesztő lázadások voltaképeni eszmei kitermelőit, a defetizmus voltaképeni bűnöseit nem tudjuk megfelelőképpen felelősségre vonni.

A párbajörületet is nyilván e rejtett okok miatt s a rajtuk alapuló tökéletlen elméleti következtetések miatt nem sikerült eddig teljesen megszüntetni.

És mégis: semmitsem oly könnyű igazolni, mint azt, hogy a párbaj, úgy, ahogy van, elejétől-végig teljességgel erkölcstelen s kultúrellenes dolog s minden társadalmi és állami tényezőnek legszigorúbban sorompóba kellene lépnie a párbajok megakadályozása, illetve megtorlása érdekében. A lényeg pedig az, hogy a párbaj *egyenlő eshetőségnek teszi ki* a sértett és a sértő félt, azt, akinek igaza van s azt, akinek nincs

igaza. Egy hajszállal sem visz közelebb az igazságnak akár kiderüléséhez, akár érvényesüléséhez, mert egy vak eszközre, a véletlenségre vagy pedig a nagyobb verekedői készségre és gyakorlatra bizza az igazságtevést. Ez az abszurd benne s ezért nem lehet semmiféle alapon menteni. A kard pengéje vagy a pisztoly golyója épenúgy érheti azt, akit igaztalanul megbántanak, mint azt, aki bántott és sértett és aki a kárkélerségét most még azzal is tetézheti, hogy esetleg még le is szúrja vagy legalább megsebesíti azt, akinek könnyelműen a becsületében gázolt. A kardpenge s a pisztoly csöve nem igazodik tárgyi vagy becsületi szempontok szerint. Hát akkor mire való a párbaj? És ha nem alkalmas eszköze a vitás kérdések eldöntésének, akkor hát mi címen tartjuk jogosultnak vagy menthetőnek a szándékos emberölés vagy testi sértésnek ezt a megokolatlan végrehajtását vagy csak megkísérlését is? Azért, mert a felek kölcsönösen beleegyeznek a testi épségük s esetleg életük elvesztésébe? Csakhogy erre egyszerűen nincs joguk: az öngyilkosság is közönséges gyilkosság, melyet nemcsak isteni törvény tilt, de tilt legtöbb esetben a családfenntartás kötelessége, a nemzeti érdek s minden esetben a tisztultabb kulturális és erkölcsi gondolkodás is.

Marad tehát mint mindenkép dönthetetlen tétel: a párbaj kellőleg meg nem okolható veszélyeztetése az emberi életnek s testi épségnek s ezért *in se*, magában véve s természeténél fogva erkölcstelen és büntetendő cselekmény. Ami pedig *in se* rossz, azt semmiféle emberi törvény vagy szokás jóvá nem avathatja; az állam vét a felsőbb, ránézve is kötelező erkölcsi rend ellen, ha ezt a bünt és esztelenséget továbbra is tűri vagy egyenesen védelmezi.

Egy ellenvetés marad fenn csak, amelyre azonban szintén kész a válasz. Azt mondják: igen ám, de ha az állam egyszer *nem* torolja meg a becsületsértést, kénytelen vagyok magam keresni igazságot. Fogadjuk el egy pillanatig ezt a szintén helyt nem álló okoskodást. Ezen az alapon is így kellene beszélnünk: rendben

van, keresd az igazadat s ha az állam jogrendje cserben hagy, akár fogj botot vagy karót a sértegetődre és páhold el azon helyben, ahol éred; ez még mindig előbb lesz menthető erkölcsi szempontból, mint a premeditált, ceremóniás, ostoba kiállítás gyilokkal a kézben s gyilokkal a sértegető kezében, mert ha már a primitív egyéni megtorlás mint ultima ratio alapján állsz (olyfélékép, miként egy megtorló, jogos háborúban), akkor sincs értelme annak, hogy a sértegetőnek is fegyvert nyomj a kezébe s megtorlás helyett esetleg a magad igaz bőrét vigyed a vásárra. Mert ebben, nem is annyira a magánmegtorlás jogosulatlanságában rejlik a párbaj erkölcstelenségének lényege.

Immorális úton nem lehet „elégtételt szerezni”, a párbaj pedig egyáltalán nem szerez elégtételt senkinek, mert erre nem alkalmas eszköz. S ahogy a szemedet nem szabad kiszúrnod azért, hogy a fogad vagy a veséd ne fájjon, épúgy nem szabad emberérettel vagy testi sértéssel gyógyítani sebeket, amelyeket ezek az eszközök nem gyógyítanak, pusztán a hamis közfelfogások helytelen képzettársulása szerint. A hamis közfelfogásokat azonban nem tisztelni s továbbfenntartani, hanem bátor kézzel irtani kell s szembe kell velük helyezkedni; ez az egyetlen helyes erkölcsszabály.

A párbaj tehát mint elmúlt, zavaros időknek és zavaros eszmetársulásoknak nevetséges és bűnös csökevénye áll előttünk. S éppen ezért nem az a bátor, aki a meggyőződése ellenére kiáll avult lovagiaskodás cikornyás szertartásai közt tanuságot tenni barbár és kultúrátlan hódoltságáról az utca babonáival szemben, hanem akiben van erkölcsi fölény és önállóság, hogy szembe mer szállni a kultúrátlansággal, bűnnel és ostobasággal.

Keresztény szempontból pedig egyenesen elsomorító, hogy keresztény vezéremberek sem átalnak a párbaj szégyenporondjára kiállni s ott a saját erkölcsi öntudatukon kívül vallásuk s egyházuk törvényét lábbal taposni. A katolikus egyháznak jogos és méltó büszkesége, hogy elsőnek proskribálta s minden körül-

mény közt tiltja, sőt a legsúlyosabb egyházi büntetésekkel sújtja nemcsak a párbajozókat, hanem a segédek s orvosokat is, akik a bűntényben bármiképpen tevékenyen közreműködnek.

Sajnos, az Egyház nagyságához csak kevés fia ér fel; kevés oly karakter akadt még nálunk, mint Huszár Károly volt, aki egyenesen katolikus meggyőződésére hivatkozva utasította vissza az állolvagiasság ostoba és megalázó kényszerjátékát.

Orvosok a párbaj ellen.

Egy szabadkőműves és szocialista zsidó orvos, valami Pártos Zoltán, a szegedi Orvosszövetséghez indítványt adott be, amelyben a következőket ajánlja:

„Mondja ki az Orvosszövetség szegedi fiókja, hogy a párbajorvosi működést az orvosi etikával és a fönnálló magyar törvények rendelkezéseivel megegyezhetőnek nem tartja és tagjait ennek alapján a párbajorvosi működéstől eltiltja. Párbajorvosi működés gyanánt a párbaj színhelyén való megjelenéssel kapcsolt orvosi működést értem... E határozatáról a Szövetség értesíti az ország összes testvérszövetségeit és hasonló határozat kimondására kéri.”

Az indítvány indokolásaképp többek közt a következőket mondja:

„A párbaj lényegében nem egyéb, mint szalonképessé tett kocsmai bicskázás, lényegében nem egyéb, mint a társadalom egy töredéke által az egész társadalomra reáoktrojált fölfogásból eredő „elfogadott” gyilkossági kísérlet, amely annál erkölcstelenebb, mert be-nem-avatkozó tanuk előtt megy végbe, amely annál szomorúbb, mert a be-nem-avatkozó tanuk között az orvos is szerepel. Orvosetikai nézőpontból a párbaj semmi esetre sem más, mint gyilkossági kísérlet. És ha ennél az „elfogadott” gyilkossági kísérletnél, mint bűntárs szerepelt az orvos, szerepelnie kellene minden „nem elfogadott” gyilkossági kísérletnél is. Vajjon azok az orvosok, akik hivatásuk moráljával megegyez-

hetőnek tartják a párbajorvosi működésüket, az orvosetikával megegyezhetőnek tartanák-e, ha valamely rablógyilkosságra induló ember hívná őket magával, hogy az általa megtámadandó embert részesítsék orvosi segélyben, majd ha ő elvégezte rajta a rablógyilkosságot?!"

Mindez nagyon szépen, okosan és igazán van mondva. Csak azt nem értjük, miért pusztán akkor okos és igaz mindez, ha Pártos Zoltán mondja s miért nem akkor is, amikor ugyanezt régi, régi idők óta mondja az Egyház is, a rendelkezésére álló legsúlyosabb lelki fenyítéssel: a kiközösítéssel sujtva a párbajozó vagy a párbajban bármiként segédkező híveit?

Az Egyház és a párbaj.

Miért tiltja az Egyház minden esetben a párbajt?

A felelet rövid és egyszerű: Mert a párbaj észellenes és erkölcstelen cselekedet.

Érdekes ugyebár, hogy ezt idáig mindenki megengedi. A párbaj védői is hivatkoznak arra, hogy a párbaj oktalan és céltalan intézmény, mert hiszen az igaz és bűnös életet *egyaránt* teszi ki veszélynek, tehát nem alkalmas peres ügyeket elintézni; de inkább arra utalnak, hogy a párbajozás mégis *bátorságot* kíván s így alkalmas arra, hogy valaki megmutassa bátor és becsülésre méltó voltát. Ez utóbbit bizonyos határig el lehet ismerni, de mégis igaz marad, hogy a párbaj, ha a bátorság kimutatására alkalmas is, mégis erkölcstelen és észellenes dolog, tehát még a bátorság kimutatása érdekében sem lehet megengedett.

A cél nem szentesíti az eszközt s ha egy cselekedet *magában* véve rossz és ostoba, nem lehet jóvá azáltal sem, hogy a bátorság kimutatása végett történik. A társadalom, igaz, „szentesítette” a maga részéről a párbajt vagy helyesebben: mintegy kényszert teremt a kihívottra nézve, hogy a párbajba belemenjen, hacsak a „gyáva” jelzőt nem akarja vállalni. Azonban éppen itt van a tévedés: mert a *társadalom sem illetékes* és nem

lehet illetékes arra, hogy észellenes és magában véve erkölcstelen dolgot „szentesítsen”. Az a társadalom, mely párbajra kényszerít, mely a párbajozót a becsület hősenek, a párbajt megtagadót gyávának nevezi, maga is téves és erkölcstelen felfogásnak hódol; tehát észre kell téríteni, meg kell javítani, de erkölcsössé és észszerűvé a társadalom igazságtalan és ostoba viselkedése sem tehet olyasmit, ami rossz és esztelen dolog.

Íme, ezek a pontok azok, amelyeket a párbajkérdésről annyit beszélők rendesen össze-vissza szoktak hányni. Nem gondolják meg, hogy:

1. a párbaj magában véve sem jogorvoslásra, sem becsületvédelemre, sem elégtételnyújtásra, sem semmire a világon (kivéve a bátorság kimutatását) nem alkalmas; közönséges gyilkossági és öngyilkossági kísérlet, illetve alkalomnyújtás, mely egyaránt veszélyezteteti s egyaránt juttathatja előnyhöz azt a félt, amelynek igaza van s azt, akinek nincs igaza (akárhányszor megtörténik, hogy a gazember, a sértőfél, az inzultáló, a krakéler azonfelül, hogy gonoszkodott, még le is lövi vagy megsebzí az ártatlan félt);

2. hogy a bátorság kimutatása, a becsület megvédeése stb. nem lehet jogcím arra, hogy magában véve erkölcstelen és észellenes dolgot megengedetté tegyen; és

3. hogy a társadalomnak sincs illetékessége arra, hogy bűnös és bolond dolgokat egy bevett és megrögzött rossz szokás alapján erkölcsösekké, becsületvédökké avasson vagy főleg: a becsület elkerülhetetlen és elengedhetetlen kellékének deklaráljon.

Mit tegyen tehát, aki az Egyház és — nem is csak az Egyház, hanem — a józan ész és természetes erkölcstörvény tilalma szerint a párbajt lelkiismeretével meg nem egyeztethetőnek tartja s mégis provokálja?

Mit tegyen? Kövesse lelkiismeretét s álljon szembe a gyermekes hóborttal, melyet a mai társadalom a gyermekesnek tartott közép- és őskortól örökölt. Mutassa meg, hogy nem vezetteti magát esztelen babonák és nevetséges előítéletek által s legkevésbé haj-

landó annak az ész és erkölcs, azaz az igazi jellem és igazi becsületesség követelményeit alárendelni. Lehet, hogy ez az elsőeknek kemény dió lesz és sok áldozattal fog járni; hiába, vannak esetek, amikor a vértanúságtól sem szabad visszaborzadni s inkább kell választani akár a halált, akár még ennél is súlyosabb szenvedést, mint az erkölcstelenséget, jellemtelenséget és bűnt.

A társadalomnak pedig kötelessége mindent megtenni, hogy ez az áldatlan, kultúrátlan, barbár szokás hitelét veszítse s végre valahára pusztuljon a modern kor tisztultabb gondolatvilágából, illetanából. Sokat tehetnek e tekintetben a nők, ha nem hősként csodálják, hanem megvetik s társaságukból kizárják a párbajozókat s viszont dicsőítik, nagyratartják a párbajjal szemben elutasítólag viselkedő férfiakat. Most a háborúban elég alkalma volt minden fegyverképes férfinak megmutatni, hogy bátor s aki nem félt a gránátosöben, arról ne merje senki azt állítani, hogy gyáva.

Sőt ellenkezőleg: sokkal több lelki erő és önállóság nyilatkozik meg abban, aki a párbaj esztelen és perverz szokását szolgai majmolásból fenntartani segít, mint aki bátran visszautasítja a párbajt, nem törődve azon kellemetlen következményekkel, melyek alárendelt értelmiségű emberek részéről emiatt érhetik. Az ilyesmihez csakugyan jellem, bátorság, sokszor hősieség kell, míg a párbajozáshoz csak egy kell: bátorságot hencegő krakélerség.

Magyar hitvédelem.

„Előbb vagyok magyar, aztán katolikus”.

— *Egy értelmetlen frázis logikai vegyelemzése.* —

Amerikai magyareMBER angolul könyvet írt a magyarságon történt igazságtalanságról s bevezetésül hosszasan ismerteti a magyar történelmet. E részben erősen protestáns jellegű és Marczalit követi. Egy fiatalember — nem tudom, katolikus-e, protestáns-e — nagyon kért, hogy a könyvet külföldön terjesszem, esetleg más nyelvre is lefordíttassam. Megírtam neki, hogy a könyv hazafias szándékát nagyon melegen méltánylom, de katolikusellenes történelmi valótlan-ságok terjesztésére nem vállalkozom, már azért sem, mert külföldön jobban ismerik a történelmet, semhogy magdeburgi-centuriátor-legendákkal ott imponálni lehetne. Aki a magyarságot akarja védeni, ne kösse össze azt a védelmet katolikusellenes tendenciákkal.

Kapok erre a fiatalembertől méltatlankodó írást, hogy *„azt hittem, előbb magyarok vagyunk, aztán katolikusok”*. No lám, öreg koromra tanulok valamit, amit eddig nem tudtam.

Ezt a mondást: „előbb magyar, aztán katolikus vagy protestáns”, annyiszor vágják a szemünkhöz, hogy érdemes egyszer alaposabban taglalás alá venni. Minek kell lenni előbb: magyarnak vagy katolikusnak, illetve protestánsnak vagy zsidónak?

Mindenekelőtt azzal kellene e kérdésre felelnem, — s ajánlom, hogy a hangoskodóknak mindig ezt feleljük először —, hogy kezdjek meg ezt az elvet mindenekelőtt *alkalmazni egyszer odatúl is*. Pohárköszöntőben, kortesbeszédekben, parlamenti, sőt felekezeti

szavakat gyakran elhangzik ez a szó: előbb vagyok magyar, aztán protestáns — de a valóságban édeskeveset látunk ennek az elvnek alkalmazásából, legalább a vezető és iránytadó felekezeti felebarátok részén. Az a mondas, úgy látszik, pusztán a katolikusok elaltatására szolgál. Protestáns vezérembereink — alig-alig van kivétel — *százszor előbb protestánsok, mint magyarok*. A felekezeti ügyeik, embereik előretolása, minden fontos pozíció elragadása, a katolikusok háttérbeszorítása, akármennyivel értékesebb valamely katolikus a köznek, a hazának, — náluk szinte állandóan vezető szempont. Hogy miből van több haszna a köznek, az országnak, a magyarságnak, nekik bizony nagyon másodrendű kérdés, ahol a felekezeti érdekükről van szó. Ilyen körülmények közt nem teszi az őszinte beszéd hatását, ha mégis azt akarják elhitetni, hogy elsősorban s minden felekezeti érdeken túl magyarok. Egyszerűen *nem igaz*. Elsősorban jó luteránusok és jó kálvinisták, azután jó (néha kevésbé jó) magyarok.

Mikor Pezenhoffer — a megboldogult Buday László szerint egyik legkiválóbb statisztikusunk — nagyszerű könyvét megírta „a demográfiai viszonyok (vallás és felekezetek) hatásáról a népszaporodásra”, kéziratát azzal ajánlotta kiadásra, hogy aki protestáns ezt a könyvet elolvassa, ha csak egy sziporka szeretet van benne a magyar nemzet s jövője iránt, nem maradhat többé elfogult protestáns, hanem feltétlenül lelkes katolikussá kell lennie, csupa hazaszeretetből is. Mert hiszen ebben a könyvben, mondotta Pezenhoffer, nem szavak és ötletek, hanem számok, kivédhetetlen, megdönthetetlen számoszlopok: a matematikai maga bizonyítja, hogy a protestantizmus hatása alatt a magyarság évről-évre fogy, míg a katolicizmus hatása alatt növekszik és erősödik; hogy a protestantizmus a nemzet fennmaradása vagy visszavetődése szempontjából szinte a mohácsi vésszel tehető egyvonalba, stb.

A fiatal tudós szeméből szinte lobogott az a ked-

ves, tudományos elfogultság, amely a tudományos elmélet fanatikusainak sajátja, akik annál kevésbé ismerik az emberek valóságos lelkületét, logikátlanságát, őszinteséghiányát, mennél pompásabb tudósok. — „Tanár úr”, mondtam neki, „ön nem ismeri a protestáns mentalitást, ha azt hiszi, hogy az sokat törődik statisztikával, matematikával és logikával, mikor a felekezetről van szó. Nagyon csalódik, ha azt hiszi, hogy náluk a magyarság szeretete nagyobb, mint a felekezeti szempontoké”. Így is történt. Pezenhoffer könyve kitűnő ébresztője lett a *katolikus* öntudatnak: megtanultuk belőle, hogy mi, akik először vagyunk keresztény katolikusok, Krisztus parancsának követői a családi életben is, aztán magyarok, sokkal hasznosabb s jobb támaszai vagyunk a magyar hazának, mint a vitézsujtásos szavalók. De a protestánsok közül nem tudom, hány tért meg Pezenhoffer megdöbentő dedukciói révén. A hivatalos protestáns kritika meg sem próbálta meggyengíteni Pezenhoffer statisztikáinak valódiságát, vagy levezetéseinek helyességét. Beérte az agyonhallgatás kitűnő eszközével — holott Pezenhoffert most már külföldön is sűrűn idézik —, s legfeljebb a zavarba került gyermekek módján megpróbált *gúnyolódni* azon, amit cáfolni nem tudott.

Azt figurázta ki Pezenhofferen például, hogy — német neve van. Különös dolog; Petőfinek, Kossuthnak megbocsátják a tót nevüket, talán mert protestánsok voltak; Pezenhoffer ellenben nem számít, mert a neve német. A nagy, német kultúrával való kapcsolat tudvalévőleg megbélyegző, lekicsinyítő tulajdonság, legalább ha német eredetű katolikusról van szó. Annak a kezében a statisztika nem számít. Miért nem hívják Barcsafalvy Tóbiásnak!

„Előbb vagyok magyar, aztán protestáns.” Miért nem hangoztatták ezt a szót 10, 15, 20 év előtt? Amikor még a magyar fajvédelem, az önvédelmi harc a fojtogató zsidósággal szemben nem volt divat? Amikor nagyon kevés kivétellel (Kaas Ivor) szinte kizárólag csak a katolikusok hirdettek nemzeti keresztény poli-

tikát, zsidómentes sajtót, a nemzetölő liberálizmussal való szembeszállást? Még csak 8 évvel ezelőtt is, mikor mi kevesen, elszántak, egyedüllevők, katolikusok, kibontottuk a *keresztény s fajmagyar sajtó zászlaját*: hol voltak ők akkor? Ki segített nekünk akkor a magyarságot figyelmeztetni a veszélyre, felrázni az *Est*-ék egyeduralma, a *Pesti Hirlap*-ok nemzetölő pornográfiája ellen? Ki szállt szembe a szociáldemokrácia hazaárulásával, forradalom-szításával, rajtunk, *katolikus* papságon, *katolikus* sajtón, *katolikus* keresztényszociálizmuson kívül? Versenyt üvöltöttek ellenünk a szélső liberális lapokban, luteránus és református lelkészek cikkeztek ellenünk a Világban s hasonló lapokban; a zsidó-szabadkőműves páholyok tele voltak protestáns lelkészekkel (lásd a Huszár-féle névsort!); egy fogalom lett szinte s nagyon jól emlékszünk, számtalanszor szerepelt is így a katolikus lapokban anélkül, hogy ellene bárki is tiltakozott volna: „a kálvinista-zsidó-szabadkőműves” tábor. A jobbérzésű protestáns közönség, az, amely ma is őszintén nemzeti, legjobb esetben némán asszisztált a felekezeti vezérek ölelkezésének a zsidóliberális és zsidó-szabadkőműves táborral; néhány elszánt s elkeseredett ember (Burján Károly stb.) átjött hozzánk, mert látta, hogy a nemzetpusztító veszedelemmel szemben csak nálunk van komoly ellenállás. Ki meri ezt letagadni? Évtizedeken át egyedül mi katolikusok álltuk a harcot a destrukció ellen.

Ma persze, mikor a kereszténység „kurzus” és divat, amikor ezen a néven, főleg ha jó protestáns az ember, mindenféle érvényesülési alkalom van, szinte lefoglalnák maguknak az antiliberális, fajvédő, nemzeti irányt. Persze a liberálizmus ellen is csak módján hadakozhatnak. Mert a *protestantizmusnak a lényegéhez tartozik a liberalizmus*, tradícióellenesség, a tekintélyellenesség, az atomizmus, „személyiség felszabadítása” a köz és közösség nagy összetartó elveinek „béklyója” alól, s a szabadkőművesség összes tanai megtalálhatók a reformáció elveiben, ezerszer ki-

fejtett, védett, vallott állásfoglalásaiban. Nagyon kevés igazság van tehát abban, ha azt állítják, hogy nekik, a magyarság érdeke, a magyarság harca a destrukció ellen, fölöttébbvaló a felekezeti érdekeiknél, hogy ők elsősorban magyarok s csak aztán nem tudom mik.

Mi kevésbbé vettük ki és vesszük ki részünket a szóharcban, a hangzatos hazafias nagymondásokban. Ellenben ahol igazán és tettben kell használni a hazának, ott legelsők vagyunk: nem szóban, hanem cselekvésben. Mindenütt, még a legszegényebb munkatereken is. A mi apácáink pl. több magyar nyomort és szenvedést osztatnak kórházak- és árvaházakban, mint az összes ág. ev., ev. ref. és nem tudom még milyen elnevezésű prédikátorok minden kenetessége. A mi gyóntatószékeink több erkölcsöt vésnek bele a nép szívébe, mint minden sallangos papolás odatúl.

A házasság szentségét, a családi tűzhely lebonthatatlanságát, a gyermekek nevelését, mi ezerszer szívósabban védjük, az öngyilkosságot, párbaít, a gyermekáldás bűnös korlátozását mi ezerszer szigorúbban üldözzük, mint bárki más. A szociáldemokrata és szabadkőműves istentagadást, társadalomfelforgatást, nemzetemésztést mi nem divatból s alkalomadtán elnezzük, hanem vallásrendszerünk egész belső berendezéséből kifolyólag, elvből s mindig üldözzük és ellensúlyozni kívánjuk, akkor is, ha ebben a nemzetvédő harcban évtizedeken át egyedül maradunk. Ha tehát valaki, *mi* vehetnők igénybe a mondást, hogy elsősorban magyarok, hazafiak, a nemzet oszlopai, erkölcsi értékeinek és erőinek támaszai vagyunk s csak azután katolikusok.

De mi ezt *nem* tesszük. Nem mondjuk, mert ez a mondás: előbb vagyok magyar, csak aztán katolikus — *bűn és ostobaság*. A katolicizmus nem párt és nem felekezet, hanem *vallás*-rendszer: annak a viszonylatnak kifejezése, amely a katolikus-lelket Istenhez, Krisztushoz s az ő Egyházához köti. Mármint amint az Isten több mint akár az egész világ, úgy az Istennel szemben való kötelességeink is egész ég-

föld-távollal fölöttébb állnak minden e világi hovátartozandóságunknál és kötelességünkénél. Ezt csak a vakság vagy a tudatos látni-nemakarás vonhatja kétségbe. Ha hiszem az Istent, akkor az Isten nem jöhet *semmilyen emberi alakulat után*, a haza vagy az állam után sem. Ha hiszem Krisztust, akkor ő nekem az *első*, minden más tekintet: vérség, történelem, származás, emberi törvények, emberi közösségek fölött. S ha az én Krisztussal való közösségem az Ő parancsa szerint a katolikus, azaz egyetemes Egyházhoz való tartozásban jut kifejezésre, akkor az, hogy katolikus és jó katolikus legyek, *isteni parancs* s mint ilyen, *minden* emberi kötelességet, vonatkozást vagy érzelmet messze megelőz. Azaz: nekem először az Istent kell imádnom és szolgálnom, mert mindenestül s lényegestül az Isten teremtménye vagyok, s azt a hitet kell követnem, azokat a parancsokat kell betartanom, amelyeket Ő ad nekem; s *csak azután* jönnek sorba az én *földi* kötelezettségeim s ezek sorában az elsőek között a *házam szeretete*. Ezt a rendet az ateizmus alapján fel lehet forgatni, másképp nem. „Előbb kell az Istennek engedelmeskedni, aztán az embereknek.” (Ap. Csel. 5, 29) Isten teremthet embert haza, állam nélkül, de nem teremthet vallási kötelezettségek nélkül.

A protestáns hitelv alapján is azt kell mondani: „előbb vagyok istenhívő és keresztény, azután magyar”. De már azt nem lehet joggal mondani: „előbb vagyok protestáns, aztán magyar”. A különbség a kettő között (katolikus és protestáns között) e téren abból ered, hogy a katolikus az ő egyházában Krisztus egyetlen s egységes Egyházát látja, amelyhez Krisztus minden igaz hívének hozzá kell csatlakoznia; míg a protestáns ezt az ő felekezetéről nem vallja s nem is vallhatja, mert hiszen a reformáció csak elvont értelemben vett egyházfogalomban hisz, nem tekintélyi alapon álló szociális közösség értelmében. Nála voltaképp egyház katolikus értelemben nincs, csak felekezeti *szövetség*, vallási *párt*. A protestantizmus szerint voltaképp minden keresztény felekezet vagy állásfogra-

lás egyformán jó, mert minden ember maga magyarázza magának a kinyilatkoztatást. Tehát egyféle egyházhoz vagy külsőleg szervezett felekezethez való hozzátartozás sem tekinthető náluk lelkiismereti parancsnak.

Hagyjuk tehát az oktalan szajkózást s ha már a túloldal felé hiába érvelünk, *legalább katolikus hittestvéreink lássanak végre tisztán* s rántsák le magukról a kívülről koldult, vagy helytelen neveléssel ráncaggatott logikátlanságokat. Szomorú, ha saját hittestvéreink örökké protestáns káptafákra akarják húzni ami egyedülállóan fenséges, semmiféle sallangra és hazugságra rá nem szoruló hitvallásunkat. Legyünk tovább is *legjobb fiai a hazának*, de elsősorban legyünk hűséges gyermekei *Krisztusnak s az Ő Egyházának. Ne féltsük az Egyháztól a hazát!* Mert senkinek és semminek annyit nem köszön a haza, mint a katolikus Egyháznak: Szent Istvántól, XI. Incén át a mai napig, az Egyház mai népművelő, népnevelő, népszaporító és népnemesítő munkájának. Majd ha Pezenhoffer adatait megdöntik, vagy az ott ecsetelt hazafiatlanságukat kiküszöbölik, majd akkor ülünk le vitázni a protestantizmussal hazafiasság dolgában. Addig azonban legalább saját sorainkban némuljon el a méltatlan, gyermekes, értelmetlen hebegés, a katolicizmus és magyarság tartalmatlan szembehelyezése.

Mi katolikusok elsősorban katolikus keresztények vagyunk. De éppen ezért, mert az Isten törvényét mindenek elé és fölé helyezzük, vagyunk a legjobb hazafiak is. *Mennél jobb katolikus vagyok, annál jobb magyar.* A kettő szembehelyezésének nincs semmi értelme. A szembehelyezés csak megtévesztésnek szolgáló jelszó.

„Úgyis egy Istent imádunk.”

Manapság sokszor hallani ezt az okoskodást: „mindegy, ki milyen valláson van, hiszen úgyis mindnyájan egy Istent imádunk!” Mit kell erről a felfogásról tartani?

1. Mit mondanál hozzá, ha valaki azzal tagadná meg a hazafias kötelességek teljesítését, hogy „mind-egy, Magyarországot szolgálom-e magyar létemre, vagy a cseheket, vagy orosz szovjetet: úgyis egy levegőt szívunk”. Abból, hogy egy levegőt szívunk, még nem következik, hogy nincsenek szorosabb erkölcsi kötelékek, amelyek bennünket családunkhoz és hazánkhoz fűznek. Épúgy abból, hogy egy Istent imádunk, nem következik, hogy ezenfelül nincsenek más vallási kötelességeink.

Igenis vannak s az Úr Jézus maga mondotta, hogy az egy Isten imádása nem elég. „Nem mindenki, aki azt mondja nekem: Uram, Uram!, megy be a mennyeknek országába.”

Mi kell ahhoz, hogy Isten kegyelmét megnyerjük? Csak az egy Isten imádás? Ó nem! Jézus így szól: „Ha be akarsz menni az életbe, tartsd meg a parancsolatokat”. Tehát még a parancsolatokat is meg kell tartanunk. A parancsolatok közt pedig ott van az is, hogy az Egyházra, az egy, igaz, Krisztustól rendelt Egyházra hallgassunk s őt kövessük: „Aki az Egyházra nem hallgat, legyen neked mint pogány és vámos”.

Az egy Isten imádata mellett tehát *még el is lehet kérhözni*; ha tudniillik valaki nem tartja meg a parancsolatokat, ha nem hallgat az Egyházra. Melyikre? Arra, amelyiket Krisztus alapított. Hova alapított? Péterre, a köszálra.

Miért alapította Jézus Péterre az ő anyaszentegyházát, ha akárki éppen olyan joggal más egyházat is követhet, olyant, aminőt emberek alapítottak, nem Krisztus, mégpedig jó későn, 15 évszázaddal a Krisztus egyházának alapítása után?

Aki nem azt az egyházat hallgatja, amelyet Jézus alapított, hiába „hisz egy Istent”, azért még nem tesz eleget Krisztus parancsának. Hiszen a mohamedánok is „egy Istent imádnak”, a zsidók is. Mindegy-e, hogy valaki Jézusban hisz, vagy nem hisz? Úgy-e, nem! Hát épúgy nem mindegy, hogy valaki a katolikus Egyhá-

zat, Jézus Egyházát hallgatja-e s azt követi, vagy vele szembehelyezkedik.

2. „Úgyis egy Istent imádunk”. Érdekes. Hát hiszen ha ez így van, akkor miért küzdenek a tévhitek oly hevesen a maguk érdekében s az igaz Egyház ellen? Ha nekik csakugyan elég, hogy az egy Istent imádjuk, miért szakadtak el az ősegyháztól? Ha így is jó, úgy is jó, akkor igazán nem volt értelme elszakadni tőlünk s 2—300 különféle protestáns szektát alapítani. Még kevésbbé van értelme, hogy minden eszközzel iparkodnak néha még katolikus szülők gyermekeit is protestáns iskolákba, protestáns hittanra járatni s belőlük, főleg egyes vidékeken, például Somogyban, valóságos katolikus janicsárokat nevelni. Nincs értelme, hogy előmozdítsák a vegyesházasságokat s minden furfangot és erőszakot elkövessenek, hogy a katolikus fél ne lelkiismerete szerint esküdjék, hanem a protestáns vallásnak ígérje oda születendő gyermekeit. Mi értelme annak, hogy saját gyermekeiket akárhányszor kitagadják, ha katolikus templomban mernek esküdni s mindenféle szekaturával, fenyegetésekkel s csalogatásokkal iparkodnak őket az igaz vallástól elvonni? Mi értelme, hogy újságnyelatkozatokban, beszédekben s mindenféle más módon annyira izgatnak a katolikus Egyház ellen? Hiszen, ha úgyis mindegy minden, ha elég, hogy „egy Istent imádunk”, akkor nekik sem kellene törődni semmivel mással! Ők azonban ezt a szót: „mindegy minden, fő, hogy egy Istent imádunk”, csak az együgyű katolikusok ellen játsszák ki. Maguk közt dehogy is követik ezt az elvet! Sajnos, hogy akad rövideszerű katolikus, aki magát az üres jelszavakkal félrevezetni engedil

3. „Egy Istent imádunk”. Még ez sem egészen igaz. ők majd annál melegebben és őszintébben fogják imádni az Istent. S mivel végzik? A hitközöny terjesztésével, az istenfogalom elhomályosításával, nagyon gyakran a teljes pogánysággal és hitetlenséggel. A protestáns teológia Európaszerte ma már túlnyomórészen panteista, azaz istentagadó alapon áll. Akárhány

protestáns egyházi is tagadja a személyes Isten létét, a Szentháromságot, a csodát, az örök életet, a poklot, az ítéletet. Hazai protestáns lapjaink is, bár Istent még elismerik, de például Kantot dicsőítik, mint a protestantizmus nagy bölcselőjét. Kant pedig a modern istentagadás atyamestere. A legtöbb angol és német protestáns teológiai főiskolán már tagadják Jézus Krisztus istenségét, valamint a Szentírás igaz voltát. S ez teljesen logikus is. Aki ma Á-t mond, annak holnap B-t is kell mondania. A tagadás, ha következetes, nem áll meg félúton. Maguk a hívő protestánsok panaszkodnak ezen: szerintük is a protestantizmus a gyakorlatban gyakran istentagadásra s pogányságra vezet. A modern panteista, monista s hasonló elméletek, a személyes Kezdetben minden tévtan hirdetői azt állították, hogy Isten tagadásának elméletei úgyszólván mind a német és angol protestantizmus köreiből fakadtak s ott is terjedtek el legjobban.

Vigyázzunk tehát! Akik nekünk azt mondják: mindegy, mik vagyunk, úgysis egy Istent imádunk — legjobb esetben nem tudják, mit beszélnek. Az igaz Egyház hitével együtt aláássák magát a keresztény istenfogalmat is s akaratlanul is a modern istentagadást és hitközönyt készítik elő.

Nem elég tehát, hogy „egy Istent imádunk”. Nekünk az egy Istent azonkívül *úgy is* kell imádnunk, ahogy Ő előírja! Imádnunk kell annak a vallásnak az alapján, amelyet Ő létesített; annak az Egyháznak a kebelében, amelyet Ő épített s amelyben a közönynek és tagadásnak nincs talaja.

Szent Pál ugyan maga is mondja egy helyen, hogy „egy az Istenünk”. De nemcsak ezt mondja, hanem hozzáteszi: „Egy az Isten, *egy a hit, egy a keresztség*”. Tehát amint egy az Isten és egy a keresztség, *úgy egynek kell lenni az egész hitnek is*. Ez ellen nem segít semmiféle nyakatekert okoskodás és kenetes szaválás. „*Aki az Egyházra nem hallgat, legyen neked mint pogány és vámos!*” Ez az Úr Jézus szava s mi ehhez ragaszkodunk!

Mi az, hogy „klerikális“?

Papok uralma! Ezt a dedószólamot szüntelenül s ezerféle változatban szajkózzák szónoklataikban; a szociálista gyűléseken és ujságokban örökké ezt a nótát verklizik a vallás ellenségei. „Papok uralma!“ De hát hol uralkodnak a papok? A vallási és erkölcsi életben? Ott bizony joguk van „uralkodni“, vagy helyesebb szóval: joguk van a Krisztustól rájuk ruházott hatalmat gyakorolni. Sőt nemcsak joguk van hozzá, hanem ez szent kötelességük is, amelyről nem is mondhatnak le. Isten parancsából kell prédikálniok, oktatniok, inteniök, a népet vezetniök mindabban, aminek lelki vagy erkölcsi vonatkozása van; nekik kell a keresztények összes lelki és erkölcsi ügyeiben dönteni, irányítani, kormányozni; ezen senki sem változtathat, még ők maguk sem, még a római pápa sem, mert ez benne van evangéliumban, ez Jézus Krisztus egyenes rendelete, parancsa; akár tetszik a szabadkőműveseknek és szociálista vezéreknek (akik többnyire nem is keresztények), akár nem tetszik.

S vajjon kinek árt a papoknak ez a Krisztusadta lelki felsőbbsege? Senkinek. Azáltal, hogy az Egyház szavára hallgatunk, csak jobbak, erkölcsösebbek s boldogabbak leszünk. Az Egyház Isten nevében vezet; Krisztus ígérte neki, hogy „vele lesz mindennap a világ végezetéig“ s aki az Egyházra nem hallgat, őreá nem hallgat; aki az Egyházat megveti, őt veti meg. Mit félénk tehát tőle? A papok által Jézus szól hozzánk; őmaga mondta így.

Az Egyház „uralma“, azaz lelki kormányzata annyi, mint a hit uralma, a szeretet, az erkölcs, a tisztaság, az irgalom, a rend, az elégedettség és békeség uralma. Ha csakugyan a papok volnának a világ sorsának intézői, bezzeg sohasem lett volna háború, sohasem lettek volna árdrágítók, hadseregcsalók, nem volna prostitúció, leánykereskedelem, nem volna kizsákmányolás és bankmindenhatóság. Aljas rágalom az, hogy az Egyház akarta a háborút, vagy hogy támo-

gatta a nagytőke kizsákmányoló üzelmeit. Az Egyház csak egyet akar: azt, hogy jöjjön el Isten országa s legyen minden ember erkölcsös, becsületes, békés és boldog! Árt ez valakinek? Miért félünk tehát tőle? Csakugyan csak azok félnek az Egyház „hatalmától”, akik maguk akarnak kezükben tartani minden hatalmat s akik félnek, hogy önző, zsarnoki törekvéseikben az Egyház és az ő erkölcsi törvényei kellemetlen gátat vetnek nekik; akik félnek attól, hogy az Egyház szolgálja a keresztény népet a félrevezetéssel és kizsákmányolással szemben fel fogják világosítani. Ezért reszketnek pl. annyira a katolikus egyesületek s a katolikus sajtó fejlődésétől is. Azt akarják, hogy csak nekik lehessen beszélni; ezért riogatják az embereket a „klerikalizmus” mumusával.

Az Egyház nem akar illetéktelen földi hatalmat. Nem igaz, hogy a papok földi értelemben uralkodni akarnának. De a vallási és erkölcsi életben el kell ismernünk a papságot s az Egyházat s törekednünk kell kereszténnyé tenni az egész közéletet. A „klerikalizmus” ostoba vádjától persze nem szabad megijednünk. Mert, mint egy író nagyon helyesen megjegyzi, a „klerikális” szó nem egyéb, mint ügyesen kitalált gúnyszó arra, hogy „katolikus”.

Klerikális vagy katolikus?

Ugye kérem, ez a kettő voltaképpen egy dolog? Avagy mégis volna különbség a kettő között? Elnevezésben mindenesetre van. Egyik a hierarchikus elemet emeli ki némi megvetőleges árnyalattal, a másik a világegyházat jellemző egyetemességet. De anélkül, hogy e két elem benső és szükségszerű összefüggését kutatók, teljes biztossággal megállapíthatjuk, hogy a két elnevezés alatt ugyanaz a fogalom lappang. Körülbelül éppen úgy, mint ahogy a „katolikus” meg a „pápista” elnevezés is voltaképpen egy dolgot jelez, vagy ahogy az igazhitű muzulmán szemében egyjelentésű a „gyaur kutya” meg a „keresztény” szó. És megállapíthatunk

még egyet: az egyikben több, a másikban kevesebb a finomság a mások vallási hovatartozóságának megjelölése módjában.

Valami gúnyszerű hangzása van, egy nagy vallásnak — a világ legnagyobb hitvallásának — gúnyoros elnevezése. Amely azonban elég elterjedt s különös, hogy kiknél terjedt el. Mert hogy a radikális vallásírtók a komoly, becsületes, őszinte kereszténységet másképp nem is nevezik, mint „klerikalizmusnak”, végtére olyan világos és érthető dolog, mint ahogy az utca gyermekeinek nyelvében nem szokás parlamenti kifejezéseket keresni. De hogy helyenkint úriemberek is, a mások megbecsülésében önmegbecsülést látók is annyira megfélemlenek a közfigyelem fegyméről, hogy minden lelkiismeretfurdalás nélkül csak per „klerikális” beszélnek mindenkiről, aki az evangélium talaján álló katolikus világnézetet vallja s azt védelmezi, ez kissé szokatlan dolog.

Gróf Tisza István is leintené az országházban azt, aki ott arcizomrandulás nélkül komolysággal beszélne a „mungók” (sic) törekvéseiről. De hát akkor neki és sok más figyelőnek miért szabad örökösen a „klerikálisok” törekvéseiről beszélni s a „gójim” meg „gyaur” terminológiát eleveníteni fel a „pápistákkal” szemben?

Mi az a „reakció”?

Együgyű koponyákat, az önálló gondolkodást soha meg nem kísérlőket tudvalévőleg egy-egy jelszóval épűgy el lehet vezetni, mint fűtyszóval a kutya-falkát. Az a tolvajnyelvre berendezkedett kultúr-társaság is, amely nálunk az új honfoglalást irányítja és siettet, már egész bájos jelszócsokrokat kötött össze bűvészeti célokra alkalmas szólamokból; köztük egyik legkedvesebb szóvirága ez: reakció.

Szófejlődésileg ez a szó semmi különös, annyit jelent, mint *visszahatás* és így voltaképp fizikai fogalom. A fizikában törvény a reakció: a hatással mindig egyenlő a visszahatás. Amekkora erővel ütök az

asztalra, ugyanoly erővel áll ellen az ütésnek az asztal. A morális életben is törvény a reakció: a normális rendnek minden megsértésére megtorlás vár, miután a társadalomban is van önfenntartási erő és ösztön s aki ellene tesz, arra a társadalmi s erkölcsi rend visszahat és visszavág. A tolvajt lefüleljük, a hazugot megbélyegezzük, a gyilkost börtönre, akasztófára ítéljük, a jellemtelent megvetjük. Ez a *morális reakció törvénye*.

A szabadgondolkodás és haladás címén népeket rabló, katonai szolgálat alól kibúvó, hadseregcsaló és hasonló humanitárius érdemeket szerző embertársak szintén ily *morális* reakciót értenek reakció alatt és természetesen haragusznak reá. Haragusznak azért, mert csak nem lehet kellemes nekik, hogy a nyárs-polgári morál javíthatatlan és naiv rabszolgái még a haladás és szabadgondolkodás védjegye alatt sem hajlandók vádmentesíteni a csalás, önzés, immoralitás és tudatlanság ama krédóját, amelyet ők nem annyira szóval, mint inkább tettel, de annál nekihevültebben s őszintébben vallanak és követnek.

Ha majd a társadalmi evolúció az ő haladásuk irányában még egypár fokot halad, szinte látjuk már, hogyan fog ez a reakcióellenes hangulat végső következményeiben is nyílt felszínre feltörni. S élvezetes látvány lesz, amikor majd a Tolvajok és Csalók Magyarországi Szindikátusa (miért ne lenne ilyen is?) a tolvajtársadalom becsületének érdekében fel fog írni az igazságügyminiszterhez, hogy a feudális középkor utolsó maradványának, a Büntetőtörvénykönyvnek, mint a reakció védvárának eltörlésére sürgősen dolgozzon ki törvényjavaslatot. A tettenért betörő, miközben az ügyészségre szállítják, le fogja reakciósozni a maradi társadalom igazságszolgáltatását s a Nyilvános Házak Tulajdonosainak Országos Egyesülete szintén egyszerűen *reakciónak* fogja kijelenteni azt a szomorúan kulturátlan középkori felfogást, amely a mondott egyesület elnökét és titkárát nem engedi hivatalból a főrendiház örökös tagjai közt helyet foglalni.

Micsoda reakció is a társadalmi megbélyegeztetés vagy főleg a börtön annak, aki erre rászolgált s akinek erkölcsi érzéke éppen azért reagál olyan finoman és biztosan a reakció fogalmának minden mégoly gyenge, de feltétlenül kártékony hangoztatására, mert érzékenységet még sohasem cserzették fel nyárspolgári, reakciós jellegű, ú. n. erkölcsi konziderációk.

Ők persze — a Világ táján ülők — csak éppen a kultúrát és a haladást féltik a „reakciótól”. A haladást, amelynek nem akadálya a pogánykorba való visszasüllyedés és a kultúrát, amelyet nem hátráltat a felületesség, frivolitásnak, tudatlanságnak és immoralitásnak általuk buzgón terjesztett elhatalmasodása; ellenben élénken veszélyezteti pl. a kereszténység s mindazok az emberi szóval ki nem fejezhető kultúrértékek, amelyeket a kereszténység úgyis mint világnézet, úgyis mint hit, úgyis mint morál és szociológia képvisel.

Pedig bizony: ha vannak igazi reakciósok és haladásgátlók, ha vannak rövidlátó maradiak s önző fejlődésellenesek: bizonyos ezek azok, akik a legmagasabb szellemi kultúra s erkölcsi haladásnak: a keresztény gondolatnak tűzzel-vassal, gyűlölködéssel s hazugsággal irtói. Nagyobb reakciót, lehetetlenebb bárgyúságot és kultúrátagadást, mint aminőt a Jászi Oszkárók, Veigelsbergekek, Kunfiak és Purjeszek sáskatársasága erre az országra rászabadított, valóban elképzelni sem lehet. De mire való a tolvajnyelv, ha majd még a tolvaj is rányomtatja a vizitkártyájára az igazi mesterségét!

Jeles olvasó, most már tudod, mi a reakció. S ebből a szemszögből meg fogod érteni, mit jelent ez a szó, valahányszor a Világban és a többi Tolvajok Szaklapjában előfordul.

A katolikus himnusz.

Miért nincs nekünk katolikusoknak külön himnuszunk, amelyet a katolikus ünnepélyeinken énekelhetnénk?

Katolikus himnuszunk igenis van: a *pápai himnusz*, amelynek gyengébb (angolból fordított) szövege mellett is nagyszerű dallama van s kíséretre is kíválóan alkalmas, a baj azonban az, hogy túlkevésbé ismerjük és énekeljük. A püspöki kar hallgatólagos beleegyezése folytán nem emelhetünk kifogást a nemzeti himnusznak a templomban való éneklése ellen, bár ez a himnusz imaszerűsége mellett is inkább világi jellegű. Azonban érthetetlen, hogy mi katolikusok a speciálisan katolikus ünnepélyeket, sőt még istentiszteleteinket sem tudjuk mással befejezni, mint a nemzeti himnusszal, mikor ott van mellette a fenséges „Hol szent Péter” is. Azt hiszem, csak onnan ered ez, hogy nem gondolunk rá; mint nagyon sok esetben, itt is szinte rá sem eszmélünk arra a kincsre, amellyel bírunk s arra az imponáló, lelkesítő erőre, amelyet a katolikus himnusz rendszeres énekeltetésével a katolikus tömegek önérzetességének növelésére felhasználhatnánk. Sok helyen ezt a himnuszt nem merik énekelteni, mert a közönség „nem tudja”. Épazért kellene énekelteni, hogy megtanulja.

Egyes budapesti templomokban az egyes istentiszteleteken kimenetre a pápai himnuszt éneklük. Aki egyszer hallja, lehetetlen, hogy lelkében büszke öröm ne ébredjen, főleg, ha erőteljes férfitorokból hangzik az ének. De amit egy-két helyen tesznek már, miért ne tehetnének mindenütt. Jelszóvá kell tenni: minden katolikus manifesztációt, körmenetet, ünnepélyt, ünnepélyes istentiszteletet a katolikus himnusszal fejezzük be, a nemzeti himnusz után.

Nem kell a hazafias érzés lecsökkenésétől tartani. A nemzeti himnuszt is mi katolikusok fogjuk leglelkesebben és legőszintébben énekelni a maga helyén. A katolikusok a legjobb magyar hazafiak és éppen a katolicizmus neveli őket azzá. De a hazának is akkor leszünk leghasznosabb polgárai, ha a vallásos és egyházas érzést mélyítjük magunkban. A katolikus himnusz a nemzetinek nem fog ártani, viszont legalább is

kifejezetten katolikus ünnepeinken szégyen és önértelenség volna, ha a pápai himnusz elnémulna ajkunkon!

Adventisták és a vasárnap.

Tavaszi óta Bereg megyének egy szegényes falucskájában élek. Itt ezelőtt kb. hat évvel egy érdekes szekta ütötte fel fejét. A szombatosság vagy, amint ők magukat nevezik, „a hetedik napot ünneplő adventista keresztények” szektája. Okát most ne kutassuk. Lehet, hogy a pasztoráció hiánya, a néppel való imprudens bánásmód — lehet, hogy a szerencsétlen körülmények szülötte e csodabogár! Ennek kell neveznem.

Egyedüli regulájuk a Szentírás; ezt azonban kényökedvük szerint magyarázzák. Krisztust, mint Istent ismerik, hisznek föltámadásában, de vasárnap helyett a szombatot tartják. A szentségeket elvetik, papságot nem ismernek, templom, képek, szentek tisztelete bolondság szerintük. Egyházzal hallani sem akarnak; a pápaság valósággal veresposztó a szemükben. Újra is keresztelnek. Amióta itt vagyok, sokat jártam és járok hozzájuk, de minden argumentálásom falra hányt borsó! A minap éppen Bangha: „A huszadik század Krisztus-problémája” c. művéből bizonyítottam a főkolomposnak az Egyház isteni jogon való létezését.¹ Úgy logikáztam, hogy első és fődolog ennek létét kimutatni s azután jó a többi. Egy ideig áhítatosan hallgatta beszédemet, de amikor a pápasághoz értem, felugrott és kijelentette, hogy erről a tárgyról ne is beszéljek neki. Oly fanatikusok, hogy valósággal pszichopátikus jelenség a hitelenségük. Egy ízben azt mondta ez a főkolompos, hogy ha a Szentírásból bebizonyítom neki a szombat eltörlését és azt, hogy Krisztus és az apostolok a vasárnapot ünnepelték, azonnal visszatér. Az Ó- és Újszövetség azon helyeikre hivatkoznak füzeteikben, amelyekben a „szombat” megülésétől van szó!

¹Lásd: *A katolikus Egyház isteni eredete* c. művet (Össze-
gyűjtött Munkái III. kt.).

Kéréssem tehát: méltóztassék megírni, miért ünnepeljük mi a vasárnapot, holott a Szentírásban 166-szor fordul elő a szombat, még az Újszövetségben is. A tízparancsolatban is a szombat említetik. És Krisztus Urunk nem változtatta, de beletöltötte az Ószövetségi törvényt. — Így írja és kérdezi tőlünk egyik olvasónk. Mit kell csakugyan tudnunk az adventistákról?

Az adventista rajongók felekezete (alapította egy Miller nevű amerikai paraszt 1831-ben) érdekes és szomorú példája annak, mivé fajulhat a protestáns szabad kutatási elv ott, ahol komoly tanulmány és teológiai hozzáértés nélkül a dilettáns kapkodást ismerik el hittani föelvül. A derék új „szombatosok” képesek Krisztusnak az Egyház egységéről szóló s a pápai „kösziklát”, az „igazság oszlopát és erősségét” felállító tanai mellett aggálytalan érzéketlenséggel elsiklani, viszont egy ilyen, csakugyan merőben külsőséges kérdés: a vasárnap vagy a szombat megülésének kérdése fölött hajbakapni, mintha azon fordulna meg a kereszténység.

Nagyon helyesen tett a kérdező: *minden* hasonló ellenvetésnek legelső s legbiztosabb cáfolata ez: „Aki az Egyházra nem hallgat, legyen neked mint pogány és nyilvános bűnös”. Krisztus nem az amerikai rajongókat, sem a jó beregmegyei földműveseket tette meg a vitás vallási kérdések elintézőivé s az evangéliumi elvek és parancsok magyarázóivá, hanem azokat, akikkel s akiknek jogutódaihoz így szólt: „Elmenvén tanítanak minden nemzeteket” stb. Ezzel elejét vette s előre alapját vonta el minden zendülésnek, pártoskodásnak, önkényes hitmagyarázatokkal új meg új felekezeteket támasztó egyenetlenkedésnek.

Ami a konkrét ellenvetést illeti, hogy a Szentírás folyton a „szombatot” hangoztatja megülendő pihenőnap gyanánt, ebből meg egyenesen kiordít a farmer-teológusok teljes hittanítájékoztatlansága. Arról ugyanis a jó embereknek, mint látszik, fogalmuk sincs, hogy az a „szabbat”, melyről a Szentírás beszél, nem szükségkép a péntek után következő nap, a *szombat*, hanem egyszerűen: az Úr napja, „a hetedik nap” vagy

„minden hetedik nap”, úgyhogy nem a kiindulópont a fő, amelytől számlítatik, hanem maga a 7-es szám: az, hogy egy istenadta tekintély által meghatározott, *hetenkint visszatérő nap* megszenteltessék.

A szentírási teremtetéstörténet szerint ugyanis a Teremtő hat „munkaperiodus” után „megpihent” s az ószövetségi törvény erre való utalással rendelte el a 7-ik nap megszentelését.

Ez a hetes beosztás, a szünetelés és Istenre-gondolás parancsa, ez a szabbat-parancs lényege, nem pedig az, hogy éppen a péntek utáni napra, avagy vasárnapra teszi-e az egyházi törvényhozás ezt a szabbatot. Sőt — s ezt tessék a jó kislétai civiseknek megmagyarázni —, ma már a teremtetéstörténetet senkisem magyarázza úgy, hogy az a 6 „jóm”, amely alatt Isten a világot teremtette, 6 huszonnégyórás nap volt s így ma bizony azt sem tudhatjuk, milyen fizikai nap (hétfő, kedd, vagy péntek?) volt-e az, amelyen Isten Ádámot tényleg megteremtette, vagyis, hogy az Isten rendelte szabbat először csakugyan az ember teremtésének napja utáni nap volt-e? Tehát okoskodásuknak egész alapját hamis: vastag tudatlanság és félreértés.

Ami pedig a Szentírásból felhozott ellenvetéseket illeti, bizony azt sem lehet igazolni, hogy a „szabbat” a Szentírásban éppen a mai szombatot jelenti, hanem egyszerűen: a 7-ik napot, az Istennek szentelt szünetnapot. Sőt nem is szükségkép napot jelent a szabbat; mert nemcsak a 7-ik napot, hanem minden 7-ik évet is szabbatnak nevezték, s ebben az évben nem volt szabad a földet bevetni, sem a szőlőföldéken nyesési munkát végezni (Móz. III. 25, 1—7; v. ö. Móz. V. 15, 1. s k., 15., 12., 31., 10. s k.) — világos jeléül annak, hogy a szabbat elsősorban a 7-es szám kifejezője, valamely kor- vagy időtartammennyiség egymásutánjában, nem pedig a hétnek valamely határozott napját jelenti, mint a mai „szombat” szó.

Hogy ez a szabbat az Ószövetségben éppen a szombati napra esett, annak első jele Mózes 2-ik könyvében (16., 22—30.) van meg; ez azonban semmikép

nem jelenti, hogy pl. az Újszövetségben a 7-ik nap parancsa más napra, pl. a vasárnapra nem mehetett át. Az Üdvözítő, aki, mint maga hangsúlyozva mondja, „az Emberfia ura a szabbatnak”, nem a szombatot, hanem a vasárnapi napot választotta feltámadása napjául; a keresztény időbeosztás tehát ezt a napot, a kereszténység e legfőbb ünnepét választotta az azontúl is 7-ednaponként megüendő szabbat napjának. S mint-hogy az isteni törvény csakugyan nem a „szombatot” avatta ünneppé, hanem csak a szabbat (heti szünnap) megülését tette kötelezővé, az Egyház, mint törvényhozó, joggal állandósította a húsvét heti visszatérőjét szabbat jellegével felruházott napul.

Az Egyháznak ez a gyakorlata tényleg már az apostoloknál megvolt s nyomai benne vannak az újszövetségi Szentírásban is. Már az apostolok „a hét első napját”, a szombatra következő első napot, azaz: a vasárnapot ülték meg szabbat gyanánt az eucharisztikus istentisztelet megtartásával (Ap. Csel. 20, 7. 1. Kor. 16, 2.). Nincs igazuk tehát a derék földműves-hittudósoknak, midőn azt mondják, hogy a Szentírásban nincs szó a vasárnap megszenteléséről a szombat helyett. A szombatot csak akkor s csak azért vették figyelembe az apostolok, amikor s mivel a zsidók e napon gyűltek össze nagyobb számban a zsinagógákba, ahol az apostolok aztán felkeresték és tanították őket. Saját istentiszteletüket azonban már az apostoli kor keresztényei elsősorban vasárnapon tartották.

A vasárnap szabbattá-emelésének különben egész tudományos irodalma van úgy katolikus, mint protestáns részen (pl. itt Th. Zahn, ott Hergenröther írtak róla bővebben). A „Seventhday-Adventists” vörös füzetkéinek ponyvairodalmi színvonalú okoskodásai e szellemóriások érvelése mellett valóban meg sem említhetők s az egész rajongó mozgalom csak annak szemléltetésére jó, mi mindennel nem lehet „ad absurdum” leve-zetni az iránytű nélkül bolyongó vallási szubjektivizmus tarthatatlanságát.

Mindenkinek joga van a boldogsághoz.

Egy elvált s újra férjhez ment asszonyismerősöm, kinek igyekeztem a lelkére beszélni, hogy rendezze lelke állapotát, így felelt nekem: „Én nem mondhatok le a boldogságomról; *mindenkinek joga van a boldogságot ott keresni, ahol találja.*” Mit feleljek neki?

Mindenekelőtt bizonyos, hogy „aki elhagyja férjét s máshoz megy feleségül, paráználkodik”. E szavakat Krisztus Urunk mondja, azoktól tehát senki el nem térhet, sőt még a pápa sem adhat alóluk felmentést. Ha ezzel az evangéliumi elvvel az állam szembe helyezkedik s a válást és újraházasságot megengedi, ez az evangélium parancsát természetesen nem változtatja meg s nem függeszti fel. Az állam is köteles az evangéliumot, Isten szavát, tiszteletben tartani; ha nem teszi, súlyos lelkiismereti összeütközéseket terem ez meg ezer polgára életében. Sajnos, a vallás ellenségeinek sikerült ezt a legteljesebben lelkiismereti ügyet, a házasságot, kivonni az erkölcsi életet szabályozó vallási élet irányítása alól s az országnak túlnyomó keresztény többségét szembeállítani az evangéliummal. Mindez azonban pillanatra sem menti fel az evangélium hívőit a kötelesség alól, hogy a házasság körül felállított evangéliumi elveket szigorúan szem előtt tartsák. Elvégre lelkiismereti kérdésekben a vallás több, mint az állam s Krisztus több, mint egy jövő-múló parlamenti többség.

Mármost, hogy mit csináljon az a szerencsétlen, aki a boldogságát a lelkiismerete és mondjuk csak ki, a becsülete árán akarja keresni? Ha Isten kegyelmét vissza akarja szerezni, nincs más hátra, szét kell szakítania azt a viszonyt, amely Krisztus Urunk szerint csak házasságtörés és paráznaság.

De hát mi lesz akkor a „boldogsággal”? Erre csak annyit felelhetünk: boldogságon érthetjük a merőben evilági, külső és érzéki boldogságot, vagy érthetjük azt a másik, magasabb és igazibb boldogságot, mely a lelkiismeret nyugalmában, békéjében, Isten

kegyelmének birtokában s az örök mennyország bizodalmas várásában áll. Ezt a boldogságot, amely legjobb vigasz a szenvedésben is, szabad és kell mindenkinek keresni. De azt a merőben külső és érzéki boldogságot, mely Isten parancsaival nem törődve földi szerelmekben és érzéki gyönyörökben akar érvényesülni, lelkiismereti törvénynek vagy emberi jognak kinevezni nem lehet. Nem igaz, hogy az ilyen boldogságra az embernek „joga van”. Így csak az beszélhet, aki nem hisz sem Istent, sem erkölcsöt, sem örök életet. Mert aki ebben hisz, annak tudnia kell, hogy a földi élet nem *végcél*, hanem csak *út* a végcélhoz, nem *mennyország* (sohasem is lesz azzá!), hanem *próbátér*, amelyen eldől, érdemesek vagyunk-e az örök boldogságra vagy sem. Két nagy megpróbáltatáson át bizonyulhatunk e földön érdemeseknek az örök boldogságra: a szenvedések békés elviselése s a kísértések és csábítások legyőzése által. Aki azonban azt mondja, hogy neki Isten és erkölcs mindegy, ő csak itt a földön akarja boldogságát keresni, az lemond az örök jussáról, az szembehelyezkedik az igazi boldogsággal, az Istennel.

„Mindenkinek joga van ott keresni a boldogságát, ahol találja” — ej, de nagyszerű elv ez! Éppen annyi, mintha azt mondanók: mindenkinek joga van fűtyülni erkölcsre s evangéliumra, nem törődni sem Istennel, sem emberrel s vakon-vadon követni legfőbb törvény gyanánt az *önzés* elveit. Ezzel a szépen hangzó szabadgondolatos szólammal minden rosszaságot, gazságot és becstelenséget ki lehet magyarázni, meg lehet védelmezni. A tolvaj, sikkasztó is ott keresi boldogságát, ahol találja: az idegen vagyont eltulajdonításában. A parázna is ott keresi boldogságát, ahol találja: a tiltott, fajtalan örömeiben. Az uzsorás a más kifosztásában. A hazaáruló az ellenség szolgálatában. A gyilkos a kellemetlen útbanálló lábalól-eltevésében. A posztócsaló a csalásban. Az árdrágító, a háborús hiéna az igazságtalanul szerzett pénz összehalmozásában. Mindenik ott keresi a boldogságát, ahol találja.

Nagyszerű elv! Büszke lehet rá a szabadgondolkodás, hogy ilyen gyönyörű szabadalomlevelet talált ki minden becstelenség, gonoszság, lelkiismeretlenség és önzés mentésére és jogossá-tételére!

De ha legalább igazán boldoggá tenné az embereket a bűn! Azonban jól mondja az Írás: „Non est pax impiis”, nincs békéjük az istenteleneknek. Az érzéki, a testi, az anyagi gyönyörök és előnyök, pénz, vagyon, fényűzés: mind csillogó délibáb csupán, amely mögött sivár üresség, letarolt pusztaság, rút ingovány rejtőzik. A lelke nyugtalan, békétlen valamennyinek. S ha ideig-óráig elfojtja is lelkiismerete furdalását, mégis egyre újra visszatér az s egy percig sem enged neki zavartalan nyugalmat. Épp azért keres a szerencsétlen olyan mentségeket, minő a fent idézett; épp azért kapaszkodik a legképtelenebb kimagyarázásokba, mert érzi, tudja, hogy nincs rendben a szénája, hogy Isten haragját vonta magára, hogy rossz úton jár.

Van aztán, aki annyira meghasonlik önmagával, hogy valósággal dühbe jön, valahányszor az Istent, lelket, vallást, örök ítéletet említik előtte. A legtöbb papgyűlöletnek és templomkerülésnek ez a legmélyebb forrása: a lelkiismeret rendezetlensége, mely fájó tövisként szúrja a bűnös szívét, valahányszor egy revereanda, egy szentkép, egy templom az Isten tízparancsolatára emlékeztetik, amely ellen ő vétkezett.

S ha aztán eljön az élet vége és porba omlik a „boldogság” kártyavára, ha jön a Halál és végetvet a festett boldogságok hamis csillogásának, ha a lélek egyedül marad Istenével szemben, akiben örök Bíróját s Büntetőjét érzi előre, akkor aztán nincs más megoldás, mint vagy az alázatos visszatérés, vagy a kétségbeesés és kárhozat. Csakhogy az a „boldogság”, amely cserbenhagy, amelyet utóbb meg kell tagadni és meg kell bánni, vagy amely a kárhozat és kétségbeesés tűzébe torkollik, valóban nem boldogság többé.

Mennyivel szebb, okosabb s boldogítóbb dolog: uralkodni a test és az ösztönök vágyain, szeretni s híven szolgálni az Istent, s ennek fejében élvezni a

lelkiismeret nyugalmát itt ez életben és elnyerni egykor odatúl az egy igaz boldogságot, amelyből nincs kijózanodás és kicseppenés, amelynek nincs alkonya és gyászos vége, amelyben örökön örökké, amíg csak Isten Isten marad, élvezzük Jézus szeretetének boldogító melegét és édességét s milliárd évezredekén át bírjuk azokat az örömöket, amelyekhez hasonlót „szem nem látott, fül nem hallott, emberi szív nem érezett”. Ehhez a boldogsághoz jogunk van, mert ez igazi boldogság, de ezt keresni is kell, érte, ha kell, áldozatul kell hozni mindent, mindent, mindent!

Kell-e klasszikus műveltség?

Fináczy Ernő, a Pázmány-egyetem ezidei rektora, a fenti kérdésről megszívlelésre méltó szavakat mondott az egyetemi év megnyitó ünnepélyén. Visszautasította azt a merőben utilitarista megítélési alapot, amelyen ma az iskolai nevelés kérdését sokan eldönteni szeretnék. Nem, a középiskola nem pusztán kereskedelmi tanfolyam, amelynél első szempont, hogy minél több, az életben közvetlenül alkalmazható tudanyagot nyújtson. Középiskoláink első és lényeges feladata ma is az *elmeképzés*, a műveltség és a gondolkozási fegyelmezettségbe való bevezetés. Ennek pedig a klasszikus nyelvek és szerzők utólérhetetlen formai eszközei.

Rég ismert igazságok ezek, amint régi dolog az is, hogy a merőben utilitarista felfogás, a formai műveltségnek és értelemképzésnek értékeit nem ismerő, vagy el nem ismerő felületesség a klasszikus nevelési irányt nem érti meg s mindig támadni is fogja. „Mi haszna van az én fiamnak abból, hogy latinul vagy görögül tanul?” — lehet-e ennél a gyakran hallott kérdésnél laposabb, alacsonyabb színvonalú, a kérdés mibenlétét meg sem sejtő műveletlenség? Nem a latin nyelvért tanuljuk a latint, nem is a latin régiségértan megismeréséért, hanem mert a latin nyelv s a latin (és görög) klasszikus kultúra pótolhatatlan észfegyel-

mező, ízléscsiszoló, egyszóval formai művelődést nyújtó iskola. Ebben az iskolában gyökerezik — mondta Fináczy — egész kétezeréves európai műveltségünk s e gyökerek szálainak elvágása egyet jelentene a legmélyebb magyar kulturális élet folytonosságának elszakításával. Franciaország, Anglia s Németország valóban elég reális érzékkel bíró országok, mégsem szakítottak a klasszikus iskolával soha.

Ha mégis sokan eredménytelennek tartják középfokú klasszikai oktatásunkat s épp ezért az érte való küzdelemlről lemondanak (Klebensberg-féle reálgimnáziumok), ennek okát Fináczy helyesen látja meg a mai klasszikai oktatás módjának elégtelenségében. Ezt a megállapítását szintén teljes egészében alá kell írunk. Sajnos, ahogy ma nálunk a klasszikus nyelveket a legtöbb helyen, főleg a nemszerzetesi iskolákban tanítják, igazán nem nyújt bizonyítékot a klasszikus oktatás hasznossága mellett. Ha a VIII. osztályban is csak folytonos szótárhasználattal, nyögve és ízetlenül csetlik-botlik a diák a még aránylag könnyű latin szövegen is, akkor valóban kárba vészett a 8 éves sok latin vesződés. Hány százaléka a mai középiskolai ifjúságnak jut el legalább a VIII.-ban odáig, ahová a régi jezsuita és piarista iskolákban a diák 2—3 év alatt eljutott, hogy a latin és görög szerzőket valóban *élvezni*, belőlük egyenesen is ízlést tanulni tudjon? Vajmi csekély! De ebben a tanítás módja s további elemzésben a modern tanterv a hibás. Ez a tanterv a klasszikus hagyományoknak és a modern utilitarista és pozitivisták módszereknek kompromisszumos, silány keveréke, amely természetesen nem képes teljes eredményekre vezetni.

Vissza kellene térni az újkor legklasszikusabb középiskolai nevelési módszerére, a régi jezsuita iskolák *Ratio studiorum*-ára, amelyet oly alaposan elrontott s elsekélyesített a Mária Terézia-kori felvilágosultak *Ratio educationis*-a. A klasszikus nyelvek ne legyenek egy tantárgy a másfél tucat között, hanem legyenek hat éven át a tantárgy, az oktatás közép-

pontja és gerince, és vezessenek át szerves kapcsolatban a *bölcseletre*, mint betetőzésre és befejezésre. S mivel erre az egészséges, sok külföldi országban ma is fennálló középiskolai oktatási módszerre ma csak a szerzetesi és kimondottan katolikus iskolák vannak felkészülve, szüntessék meg a hivatalos állami tantervnek, ennek a pozitivista-utilitarista-klasszikus szörnyszülöttnek kényszerét a mondott iskolákra.

Oly mélyen szántó szellemhez, mint Klebelsberg kultuszminiszter, méltó volna e bátor kezdeményezés. Tegyen kísérletet vele: hadd dolgozzanak ki a nm. püspöki kar vezetése alatt a szerzetesi s egyéb katolikus gimnáziumok önálló, a klasszikus jezsuita-iskolák típusához lényegben visszatérő középiskolai tantervet s tanítsanak aszerint. Egészen bizonyos, hogy már tíz év múlva olyan klasszikus középiskoláink lennének, amelyeknek csodájára járna a világ. Enélkül félünk, hogy minden újabb kísérletezés csak még mélyebbre süllyeszt a lejtőn s nem tudja meggátolni, hogy iskoláink a félműveltségnek, az emlékezet-túlterhelésnek, a mélyebb gondolkozásra való képtelenségnek, a zűrzavar kultuszának s az ízlés lecsökkenésének ne legyenek szomorú előmozdítói.

Katolikus összműveltség.

Szükség van-e katolikus lexikonokra? — kérdezik egyesek, nálunk épűgy, mint külföldön, pl. Németországban, ahol most jelenik meg a „Grosser Herder”, Herder nagy konverzációs lexikonja. Ugyanezt a kérdést szegeztek szembe egyesek nálunk is a Katolikus Lexikon megindulásának. A kérdésben mindenekelőtt a könyvnek általában s névleg a kultúrát terjesztő könyvnek s aztán egészen különösen a katolikus könyvnek bizonyos lebecsülése mutatkozik; egy kissé a hagyományos magyar könyviszony is, amelynek a nógrádi nemes adott kifejezést, mikor Prohászka Ottokárt kispap korában a szünidőben is olvasgatni látta: „Jegyezze meg magának, öcsémuram — mondta a ne-

mes —, hogy többet ér egy vég szalonna, mint hét árkus filozófia”.

Könyvekre a mi közönségünk legkevesebbet szokott szólni. Magától értetődőnek tartja, hogy ételre, italra, ruhára évenként százakat adjon ki a legszerényebb igényű ember is, de ha könyvről van szó, nem-hogy a pengőt, de még a fillért is a fogához veri. Vannak kétségtelenül emberek, akiknek ma semmi másra, sajnos, nem telik, mint az élet legprimitívebb szükségleteinek sokszor nagyon is szerény kielégítésére. De aztán vannak még untig elegendő olyanok is, akik dohányra, borra, sörre, sportra, látványosságra, illatszerre, virágra, utazásra s hasonlókra egészen szép summákat tudnak kiadni minden évben; nem is beszélve azokról, akik pénzükkal a katolikusellenes sajtót és irodalmat tartják fenn és gazdagítják; csak könyvre, katolikus tudományra, keresztény önművelésre nincs soha pénzük. Ez a túlságos elzárkózás a katolikus irodalommal szemben, ez a folytonos jajgatás csak éppen akkor, amikor könyvről van szó, legtöbbször szellemi szegénységi bizonyítványt jelent, a magasabb művelődés igényének szomorú hiányát, a lélek kincsei iránt való fogékonyságnak ijesztő fogyatékosságát.

A lexikonokról joggal mondják el, hogy ha jók, egész könyvtárakat vannak hivatva pótolni. A jó lexikon történelem, bölcséleti, hittani, természettudományi, irodalmi, művészeti s még egy sereg más szakbeli kézikönyvet pótol. Ha nem vehetek meg 15—20-féle szakkönyvet, megveszek egy lexikont, amelyben rövidebben talán, de lényegében szintén minden benne van, amire művelt embernek a legkülönbözőbb tereken szüksége lehet. Katolikus szempontból pedig éppenséggel elengedhetetlen, hogy aki nem szerezhethet be magának egész kis katolikus könyvtárra valót: külön a szentírástudományról, külön az erkölctanról, külön az egyházjogról, külön a katolikus világ-irodalomról, külön az egyházi statisztikáról s a földrajzról, külön az egyházi művészetről stb., mindezt

együtt szerzi be egy katolikus lexikon megszerzése által.

A haszon, amely egy jól megszerkesztett katolikus lexikonból származik, egész vallási és kulturális életünkön végig fog vonulni s beláthatatlan hatású lesz. Ne felejtjük, hogy a modern hitetlenség és vallási közöny első nagy bombaszórója Franciaországban a hírhedt Diderot és D'Alembert-féle Enciklopédia lett. A katolikus összműveltségnek egy-egy ilyen fegyvertára a katolikus élet és cselekvés terén is szükségképpen meghozza a maga eredményeit.

Katolikus lexikonokkal elsősorban oly kézikönyv kerül a közönség kezébe, amely könnyen elérhető s megbízható eligazítást nyújt azokban a kérdésekben, amelyek katolikus emberekre, dolgokra, eszmékre, eseményekre, intézményekre vonatkozóan nap-nap mellett felvetődnek. A nagyközönség, főleg a világiak legnagyobb része, nincs abban a helyzetben — manapság legkevesebbé —, hogy mindannyiszor egész sor szakkönyvet böngésszen át, valahányszor katolikus kérdésekben felvilágosításra van szüksége. E tekintetben a lexikon egész kis házi könyvtárt van hivatva pótolni s azért igazi szükségletnek felel meg.

Kétszeresen időszerűnek látszott e szükségletnek bármi szerény kielégítése napjainkban, amikor a vallásos érdeklődés és művelődésvágy világszerte és nálunk is öröndetes emelkedést mutat. Ilyenkor a katolikus ismeretek tömör enciklopédiája nemcsak a katolicizmus híveinek, hirdetőinek, terjesztőinek és védelmezőinek jelenthet hasznót, hanem a katolicizmuson kívül állóknak is, akik az Egyházra vonatkozó tudnivalókat első kézből szeretik venni. Szerencsére túl vagyunk már a XIX. század amaz egyoldalúságán, amely még katolikus kérdésekben is csak a katolicizmustól távolálló vagy éppen ellenséges színezésű forrásokból szeretett meríteni.

A vallásellenes áramlatok káros hatása alatt

úgyis rengeteg balvélemény, ferde felfogás, célzatos vagy egyoldalú nézet terjedt el, még a katolikus közönség köreibben is, éppen a katolikus kérdések körül. Ezért elsőrendű feladat a *fogalmak tisztázása*, téves hiedelmek megjavítása, általában: a katolicizmusra vonatkozó komoly ismeretek terjesztése. A katolikus akció is mankón jár addig, amíg nagyszámú megvilágosodott intelligenciánk nem lesz: emberek, akikben a katolikus műveltség ereje öntudatosságra serkent s céljátlátó cselekvésbe lendül.

Ezen a közvetlen célon, a „kérdézz-felelek” feladaton túl azonban még más haszna is lehet a katolikus lexikonnak. Minden enciklopédia a gondolkodás egyetemességre törekvésének fokmérője és egyben eszköze. Annak az igyekezetnek kifejezője, amely az emberi tudásnak egy-egy részleges vagy általánosabb területén az ismereteket egybefoglalni igyekszik, nem ugyan rendszerezve, mint a szakkönyvek, hanem inkább az élet felvetődő kérdéseihöz — a „címszavakhoz” — szabva s ebben a kaleidoszkópszerű és gyakorlati célú széttagoltságban is bizonyos egységes áttekintést nyújtva. Az enciklopédiák nemcsak arra valók, hogy felüthessük őket és megkereshessünk bennük egy-egy nevet, fogalmat vagy éppen évszámot, hanem arra is, hogy beszámoljanak, *lezáró, áttekintő bepillantást* engedjenek. Nemcsak az érdeklődő közönség pillanatnyi eligazítása tehát a cél, hanem az *összegezés*, a szavak ábécés összevisszaságán is keresztül-ütő összbenyomás. Az összegezés szükségének érzete okozhatja, hogy ma mindenféle irányban világszerte s nálunk is feltűnően uralkodó műfaj lett a lexikonirodalom.

A magyar katolikus szellemvilág is eljutott ahhoz a határkőhöz, ahol a lexikális összefoglalásnak ebben az értelemben haszna van, sőt szüksége lehet. A katolicizmus enciklopédikus összefoglalása oly tanulságos és felemelő összképet mutat, amely maga is megéri egy lexikonszerkesztés minden fáradalmát.

Ez a kép egy roppant sugarú körnek átnézete,

amelyben úgyszólván minden benne van, ami Európát alakította: vallás, tudomány, művészet, társadalmasítás, erkölcs, jog, állami és gazdasági élet. A katolikus gondolat története úgyszólván azonos a világ- és kultúrtörténettel. Mindenütt ott van, mindenütt tényező. Ott lappang már az ókor bölcseinek tapogatózó rendszeralkotásaiban, a próféták vízióiban s a szibillák sejtéseiben, ott lobban égigérő lángba Krisztus felléptével s az apostolok igehirdetésében, a hódító útra induló koldusegyház első misszióiban, bátor országjárásaiban, cirkuszi, vértanui, katakombai vérhullatásában, az első keresztény századok hatalmas eszmeérlelő, spekulatív és gyakorlati konstrukcióiban. Beleveti magát a népvándorlás hullámsodraiba s új államokat, új civilizációt teremt. Filozófiát, hittudományt, földművelést, ipart, kereskedelmet, természetkutatást. Egyszer mint kard villog, másszor mint ekevas; szánt, épít, telepít, tanít, szelidít; iskolákkal szórja tele a világot, a kisdédóvótól az egyetemekig mindent ő gondol ki, ő létesít, ő őriz ellen. Céheket alkot, lovagrendeket szervez, püspökségek és szerzetesházak körül csoportosítja új, civilizációs erőit. Megteremti a karitást, a szociális érzést, az emberi egyenjogúságot, az erkölcs uralmát az önkény felett; szelíd, de kérlelhetetlen igába tör királyt és császárt, földesurat és jobbágyot, reformálja a családot, új alapot vet az állami életnek. Szüntelen harcot vív az emberi romlottság, bűnresikló hajlamok ellen, saját fiaiban, saját papjaiban, sőt pápáiban is; hihetetlen erőfeszítésekben vívódik egy közepkoron át azért, hogy nemes szándékok s emberi ösztönök, hősiességek s hitványságok folytonos összeütközésén keresztül diadalra vigye Európa arculatán, társadalmi életén, kultúráján a krisztusi vonások bélyegét.

Ezer ellensége akad; szellemi áramlatok hátráltatják és nyers erőszak, gőg és gyűlölet, kard és toll, néha még a saját, hivatott képviselőinek elégtelensége s méltatlansága is. Időnkint mintha elnyelné a mélység, amelybe leszáll, s a következő korszakban ismét szédítő magasságokba lendül. Mindig új feladatokra ébred

s új problémákra eszmél. Középkori dómok üvegfestményein s kolostorok ólomkarikás ablakain ragyog át a fénye, kódexek s miniatűrök csodás mikrokozmoszában, új iparok, városok, államok létesítésében, berendezkedések teremtésében bontakozik ki ereje; lovagi csatákon, keresztes küzdelmekben, törökverő, mórverő, konkisztadór bajvívásokon, világrészeket felfedező s polgárosító vállalkozásokon, szellemcsatákon, egyetemek, parlamentek harcain, irodalmi s politikai küzdelmekben, vallásháborúkon s kultúrharcon keresztül vívódik a létért, az érvényesülésért, a lelkekért, a Krisztus-ország konzerválásaért s fejlesztéséért. Ez a katolikus gondolat állt őrt az építészet, szobrászat, ötvösművészet, festészet, a líra, a dráma, az éposz, a folklóre, a zene bölcsője fölött; ez kísérte el első tapogatódzó útjain az emberi tudás és kutatás minden elindulását. Az államformák, nemzetszövetségek, társadalmi szervezetek, gazdasági rendszerek minden új fordulatán ott volt, egyszer mint megteremtőjük, más-szor mint reformátoruk vagy óvó cenzoruk. Ma is ott van irodalmak újjászületésén, laboratóriumokban, csillagvizsgálótornyokban, társadalmi reformok elmeműhelyében, belpoklostelepeken, szovjetbörtönökben, országgyűlési vitákban, filmben, rádióban, szakszervezetekben, akadémiákon, békemozgalmakban. Nem lehet mellőzni, kihagyni, elkerülni. Nincs területe a szellemi életnek, kultúrának, emberi törtéetésnek, ahol ott ne lenne, ahol formáló, eszmeadó tényező ne volna. Pedig ez a rendkívül széles érvényesülési mező csak függeléke voltaképpen hatóterének, amely a lelkekben van, amely Istent hozza le a lélekbe s a lelket emeli fel Istenhez, amely a Krisztus tanításainak és parancsainak dogmatikai, erkölcsi és lélekművelő kifejtésében bontakozik ki.

A tárgynak ez a szinte kimeríthetetlen bősége és szépsége kettős veszéllyel járhat. Határt kellett szabni, nehogy a végtelenségbe vesszünk s vigyáznunk kellett, hogy a fény mellett ne mellőzzük az összképben az

árnyoldalakat sem, amelyek még az isteni gondolatok mellől sem hiányoznak soha, mihelyt azokat emberek képviselik. Ezek az árnyoldalak sokszor épolý tanuláságosak, mint a fehérek és ragyogók s a katolikus lexikonnak nincs szüksége arra, hogy egyoldalú leleplezésekkel akarjon tetszést kelteni. Az intézmény isteni jellegének éppen az az ismertetőjegye, hogy emberi nyomorúságokon, mulasztásokon és bűnökön keresztül is diadalra tudja vinni a rábízott legszentebb örökséget. Nem kirakatlexikont akartunk tehát írni. Nem lehetett célunk, hogy mindent felcsoportosítsunk, ami a katolicizmusra bármily értelemben dicsőséges. Tudatosan mellőztünk sok fényes nevet, ha hordozója csak külsőleg tartozott a katolikus zászlóhoz, amint viszont felvettünk oly neveket is, amelyek nem a katolicizmuséi, de amelyeknek viselői kölcsönhatásban álltak vagy érezhető kapcsolatot mutattak vele, vagy méltóságuk katolikus szempontból is kívánatosnak látszott.

Az ágostoni kívánság indítja útnak a katolikus lexikonokat: veritas pateat, placeat, moveat! Hogy az igazság tette serkentsen s életté lombosuljon, kell, hogy előbb megnyerje a szíveket; hogy ezt tehesse, kell, hogy előbb meghódítsa az értelmeket. A katolikus igazságnak, hogy hódítson s mozgasson, nincs másra szüksége, minthogy nyilvánvaló legyen.

Új naptárreform.

Évek óta kísért, főleg amerikai és német lapokban az új naptárreform gondolata, amelynek lényeges alkatrésze az volna, hogy az évet 13 egyenlő 28 napos hónapra akarná beosztani, úgy, hogy a hónap napjai mindig ugyanazon hetinapra esnének. Minthogy a 365 napos év egy nappal több, mint 52 hét, arra gondolnak a naptárreformerek, hogy ez a fölös nap szintén, épúgy mint az újév, vasárnap lehetne, úgyhogy az év mindig vasárnapkal végződne és másik vasárnapkal kezdődne. A tervezett új naptár lehetővé

tenné azt is, hogy a váltakozó ünnepek állandóan meghatározott napokra esnének, pl. a húsvét mindig április 8-án lenne, amely a mondottak szerint amúgy is mindig vasárnap volna.

Ennek a naptárreformnak azonban igen súlyos akadályai vannak. Már az a körülmény, hogy a keleti népek a csillagászatilag kétségtelenül helyes Gergely-naptárt a legutóbbi időig nem akarták elfogadni, mutatja, mily görcsösen ragaszkodnak ahhoz a naptárhoz, melyet évezredek óta megszoktak, amelyben összes okirataik és történelmi dokumentumaik le vannak fektetve s amellyel annyi megszentelt tradíció, népszokás és berendezés van szinte elválaszthatatlanul összekapcsolva. Most, hogy a keletiek az 1923-i konstantinápolyi zsinatukon végre elfogadták a Gergely-naptárt, a legnagyobb zavart okozná, ha ismét új, még pedig nagyon mélyreható s az egész liturgiai életet felforgató naptár-rendszer elfogadását követelnék tőlük. Nincs is a világon hatalom, amely a tervezett új naptárt az összes népekkel kötelezőleg elfogadtathatná, legkevésbé a Népek-szövetsége. Ha a katolikus Egyház elfogadná is, ami több mint kétséges, az orthodox zsidóság már a kettős vasárnap gondolatán fennakadna és sehogysem egyeznék bele, hogy az évezredek óta 7 naponként visszatérő szombat számításában erőszakot tegyenek rajta.

Azonban a tervezett reform éppen azokban a pontokban is elhibázottnak mondható, amelyek legtetszetősebbek benne. Mert igaz ugyan, hogy a 13 egyenlő, 28 napos hónap előnyökkel járna, de éppen ezzel adódnék a legnagyobb zavar is, hogy tudniillik 13 hónappal nem lehetne mit kezdeni. A tizenhármasszám itt, mint a münsteri tanár, Plasmann mondja, csakugyan nagyon szerencsétlen szám volna. Hiszen a tizenhármast nem lehet egész részekre osztani, még felezni sem. Nem beszélhetnénk tehát fél-, negyed-, sőt harmadévekről sem többé. A pontos, szinte geometriai egyenlőség maga sem minden esetben

előny a naptárban; a tarkaságnak és változatosságnak is megvan a maga előnye, a változó ünnepeknek is, az ünnepek és a vasárnapok változó összetalálkozásának is.

A naptárreform elvben nem tartozik a lehetetlenségek közé, azonban a helyzetet ismerve, a mélyebb megfontolás igazolja Plasmann és mások nézetét, akik az eddigi amerikai és német naptártervezeteket „elsőrendű esztelenségeknek” nevezik.

Kételyek és feleletek.

Hitbeli kételyek.

Kevés ember van, aki hosszabb vagy rövidebb időn át ne volna kitéve a hitbeli kételyek kísértésének. Fáradtságos, sokszor fájdalmas kísértések ezek s nem ritkán erősen próbára teszik lelki erőnket. Mindazonáltal magukbanvéve sok jót is eredményezhetnek a lelkünkben s mindkét oknál fogva ajánlatos, hogy e kételyek mibenlétével, okaival, jó és rossz következményeivel foglalkozzunk.

Mindenekelőtt különbséget kell tennünk a hitbeli kételyek különböző nevei között. Sokan nem veszik figyelembe ezt a különbséget, hanem megzavarodnak és azt is bűnnek tartják e téren, ami nem az.

Vannak hitbeli kételyek, amelyek pusztán valamely hitigazság *meg nem értésén* vagy *félreértésén* alapulnak. Vannak aztán oly kételyek, amelyeknek oka egyszerűen az emberi elme gögje, amely bár érzi, látja, hogy valami Istentől kinyilatkoztatott igazság, mégsem akar az előtt meghajolni, nem törődik vele, tán le is fitymálja s Isten szava mellett tiszteletlenül, megvetőleg vagy elhanyagolólag megy el. És van egy bizonyos lelkiállapot, amelyben a megismert és szentül vallott hitigazságokról meg vagyunk ugyan győződve, csak azok nem hatnak a lelkünkre oly erővel, ahogy szeretnők; megnyugtattják értelmünket, de nem nyugtatják meg szívünket. Az az állapot ez, amikor voltaképp erősen hiszünk, sőt, hitünkről bármikor, bárki előtt számot is tudunk adni, de akaratlanul is fel-felmerül lelkünkben az a kínzó érzés, hogy sötétben botorkálunk, hogy nem látunk világosan mindabban, ami nem esik érzékeink alá s mindig az jut eszünkbe, hogy minden

okoskodásunk és meggyőződésünk ellenére is hátha tévedünk. „Hátha mégisincs úgy, ahogy a hit mondja.”

Ezek a lelki állapotok és hangulatok éppen nem esnek egyféle elbírálás alá. Voltaképp csak középső faja a jelzett eseteknek nevezhető igazi, bűnös hitkételynek. Amikor t. i. magában a kinyilatkoztatott és kinyilatkoztatottnak ismert igazságban nem hiszünk többé, amikor azt nem tartjuk többé igaznak s következésképpen nem is élünk szerinte: csak ez a voltaképpeni kételkedés a hitben. Erre vezethető vissza az a másik eset is, amikor nem keressük az igazságot komolyan s magunk vagyunk okai hitbeli gyengeségünknek.

Az az utolsó eset azonban, amikor hiszünk, csak meg-meglepnek a hitetlen gondolatok s talán inkább az *érzéseinkben* nincs meg a hitnek az a meleg átélése, az a boldog és érezhető biztosság, hogy igenis úgy van, ahogy a hit mondja: ez az eset inkább betegség, emberi gyengeség, kísértés és szenvedés, mint voltaképpeni hitetlenség vagy megingás a hitben. Az első esetben mindig magunk vagyunk a hit meggyengülésének és elvesztésének az okozói magunkban, az utóbbi esetben, ha talán részben a saját hibáink folytán erősödtek is meg bennünk ezek a hitellenes gondolatok, az indító lökést rá mégsem a saját hibánk és hanyagságunk okozta, hanem az az általános emberi gyengeség, hogy értelmünk jóformán csak ahhoz ragaszkodik szükség-szerű meggyőződéssel, amit érzékeink is tapasztalnak.

Voltaképp csak az vétkezik tehát a hit ellen, aki az Isten szavát nem tartja igaznak, vagy aki nem tesz meg minden tőle telhetőt, hogy Isten szavát felismerje s a kinyilatkoztatott igazságnak birtokába jusson. A tudatos hitetlenségnek ez a bűne azonban csakugyan nagy véték, nagy megsértése az Istennek, aki ha szól az emberekhez, megkívánhatja, hogy az Ő szavát mindenekfelett igaznak és figyelemreméltónak tartsák.

Akkor is vétkezünk a hit ellen, ha nem élünk szerinte s nem erősítjük magunkban a hitnek azt az eleven érzését is, amely bennünket a hitbeli kísértésekkel szemben megóv. Vétkezik pl. az, aki soha vagy csak

ritkán hallgat prédikációt, vagy aki soha vagy csak ritkán olvas vallásos könyveket, végez hitére vonatkozó tanulmányokat; mert az ilyenben, főleg a mai hitetlen korban s a szélteben röpködő vallásellenes ellenvetések között, szinte elképzelhetetlen, hogy előbb-utóbb hitbeli kételyek ne támadjanak. De ha akarattunkon kívül kelnek bennünk hitellenes gondolatok s mi mindent elkövetünk, hogy ezeket okosan legyőzzük, tehát ha imádkozunk, olvasunk, tanulunk, megkérdézzük lelkiatyánkat alkalommal kételyeink felől: akkor már nem vétkezünk, még ha az a vak félelemérzés esetleg megmaradó is bennünk, hogy „hátha mégsem igaz mindez”.

Ne essünk tehát mindjárt kétségbe, ha hitbeli kételyek gyötörnek. Gondoljunk arra, hogy a hit is egyrészt *természetfölötti adomány*, az Isten kegyelme s ajándéka, melyet csak akkor tudunk igazán megbecsülni s érte imádkozni, ha itt-ott érezzük is hiányának fájdalmas voltát; másrészt pedig, hogy a hitnek egyúttal *érdemszerzőnek* kell lennie, benne jóakaratunkról, őszinte istenkeresésünkről s hozzá való ragaszkodásunkról kell tanúságot tennünk s ezért helyes, hogy akarattunknak is jókora szerep jut a hit hűséges megőrzésében a kísértések között. Minden hitbeli kísértés legyen ösztönzőnk arra, hogy 1. többet imádkozzunk a hit kegyelméért, ahogy az apostolok kérték az Úr Jézust: „Uram, növelj bennünk a hitet!”, 2. tanulmányozzuk a hit igazságait, érveit és alapjait, hogy minél jobban megerősödjünk benne s minél többeknek tudjunk a saját kételyeikre s ellenvetéseikre az igazán meggyőző megoldással szolgálni.

E hitbeli tanulmányokra ma különösen is szükség van, hiszen a hitetlenséget oly ügyeskedő, ravasz módon, annyi álokoskodással terjesztik! Jaj annak, akit ilyen jött-ment ellenvetés, mely rendszerint egyszerű félreértésen vagy félremagyarázáson alapszik, azonnal leterít. Ezért kell tanulmányoznunk hitünket s annak főleg ma támadott tanait s e célból fontos, hogy főleg a kongreganisták, az apostoli lelkek mindenekelőtt

érdeklődjenek hitvédelmi tanulmányok, olvasmányok, füzetek, folyóiratok, vitagyűlések stb. iránt. Igaz, hogy ezzel sincs még megtéve minden: a hitet gyakorolni is kell, mert csak úgy fejti ki teljes, meggyőző hatását.

Kételyek a vallás körül.

Sokakat tartanak vissza vallásuk őszinte gyakorlatától a kételyek és nehézségek a hit körül. Pedig azokat a kételyeket talán nagyon hamar meg lehetne oldani.

A híres Pesch Tillmann-hoz szintén „kételyekkel” állított be egy „művelt” fiatalember. A páter egyideig hagyja beszélni, aztán a szeme közé néz a fiatal úrnak s így szól: „Uram, térdeljen le először ide, az imázsá-molyra és gyónja meg a bűneit; azután majd meg-oldom minden nehézségét”. A fiatalember meglepetten szabadkozik, végre azonban rááll, s a páter rendet csinál a lelkében. Gyónás után kérdi a páter, hogy mi-csoda kételyei vannak a vallás körül? „Most már semi-lyenek!” felelte meglegedett mosollyal az úrfi.

Chateaubriand egy előkelő társaságnak, mely éppen a vallásról kezdett gúnyolódni, csak ennyit mondott:

— Vallják meg, uraim és hölgyeim, nem volnának-e önök is vallásosak, ha volna erejük arra, hogy — tisztán éljenek?

Van-e az állatnak is esze?

Két diák sétál a mezőn; az idősebbik komoly, gondolkozó fiú, az ifjabbik amolyan kis mókus, aki mindenbe beleszagol s mindenben nagyon gyorsan kész az ítéletével.

Az ifjabb: Te, én mondom neked, az állatnak is éppen olyan esze van, mint az embernek. Nézd ezt a dakszlit. Milyen ügyes! Tegnap húst lopott a konyhából s oly ravaszul elrejtette, hogy senki sem találta

volna meg. Ha a macska nincs, egy hétig vidáman kosztolt volna abból a pecsenyéből.

Az idősebb: És te ezt arra magyarázod, hogy a dakszlinak esze van?

Az ifjabb: Hát hogyne! Mi lehetne más?

Az idősebb: Ez a kutya ösztöne.

— Ugyan, eredj azzal az ösztönnel, nem lehet mindent az ösztönre fogni. Arra is volna a kutyának ösztöne, hogy hová dugja a lopott zsákmányt?

— Arra talán nem. De arra igen, hogy olyan helyre hurcolja, ahol homály van, vagy ahol másokat nemigen lát járkálni.

— Hát hiszen épp ez az ész jele.

— Hogyne, de nem a kutya eszének a jele. Hanem azé, aki ilyen finom ösztönöket rejtett az állatba.

— De ha nem tudná a kutya, hogy ezáltal biztosítja magának a finom falatot, miért tenné akkor rejtekhelyre?

— Éppen ez az ösztön, barátom. Az ösztön abban áll, hogy az állatok maguk nem tudják egyes cselekedeteik hasznos voltát megítélni s mégis azt cselekszik, ami nekik csakugyan hasznos. De ez úgy van beleoltva a természetükbe.

— No, de akkor ugyanezt az emberről is el lehetne mondani. Miért nem ösztön nálunk is ugyanaz?

— Azért nem. mert azt meg az öntudatunk mondja nekünk, hogy mi nem valami vak ösztönből, tehetetlen szükségszerűségből tesszük azt, amit hasznosnak ítélünk, hanem önálló gondolkodás által, néha nagyon hosszas töprengés, okoskodás után. És azt is érezzük, hogy szabadakaratból tesszük ezt vagy amazt, az egyik így, a másik úgy.

— De hiszen mit akarsz, nem beszélünk-e emberi ösztönökről is?

— Ó, hogyne. Az embernek is vannak ösztönei. Ha pl. megbotlasz, ösztönszerűleg hirtelen kinyújtod a karodat, hogy valamibe megtámaszkodjál. Ösztönszerűleg, azaz nem külön gondolkodás után, hanem természetes szükségszerűségből. De egészen más, mi-

kor ösztönből cselekszünk és más, mikor megfontoltan, helyes ösztönöket keresgélve, segítünk magunkon. Látod, ez a nagy különbség ész és ösztön között. Az állat csak ott és csak úgy tud védekezni, ahol és ahogy a természetes ösztöne sugallja. Egyforma körülmények közt, mindig egyformán, soha semmi újítással, semmi változtatással. A méh évezredek óta hajszálnyi pontosan ugyanúgy építi a maga és utódai számára a viaszcellákat, nincs abban legkisebb eltérés sehol, a világ bármely táján. Az ember ellenben mindig tökéletesíti, változtatja, csinosítja, néha el is hibázza az eszközeit, a berendezéseit. Az ember feltalál, az állat nem.

— Dehogy nem. Volt nekünk pl. egy nagy vadászkutyánk, az addig próbálkozott vele, míg végre feltalálta, hogyan lehet az ajtókilincset felnyitni.

— No, no, barátom, ez még nem feltalálás. Ez csak egyszerű állati emlékezés és utánzás. Láttá, hogy mindenki először a kilincset nyomja meg, aztán megy át az ajtón. Ő is utánozta, amit látott. De el tudnál képzelni egy kutyát, amely pl. kitalálta volna a kilincset az ajtó becsukására vagy kinyitására?

— Azt csakugyan nem. De hátha ez csak azért van, mert az állat esze nagyon lassan fejlődik?

— De miért fejlődne lassan, ha volna neki? Az állat legalább olyan idős a földön, mint az ember. A legtöbb háziállat együtt él az emberrel, látja minden cselekedetét, hallja minden szavát. Miért nem fejlődik ő is oda, ahol az ember van?

— Hát éppen azért, mert nem érti az ember szavát.

— De miért nem érti? A legcsekélyebb következtetőképességgel a néger is rájön lassankint annak a nyelvnek a megértésére, amelyet előtte éveken át használnak. Miért tanulja meg az emberi nyelvet a két éves csecsemő s nem tanulja meg a 10 éves állat?

— De hisz az ökör is megérti, hogy „gyű”, meg „hó”, meg „hajszt”!

— Dehogy érti. Csak hozzá van szoktatva, nagynehezen s fáradságosan, hogy ha ilyen hangot hall,

akkor erre az oldalra kell fordulnia, ha „hó”-t, akkor arra, mert különben verést kap erről az oldalról, ha „hajsz”-ot, akkor a másik oldalról fél a veréstől. A hang hallása és a verés emlékezete össze van kötve a hosszas oktatás által az állat képzeletében, ez az egész. Különb: tudod, mi lenne a sorsunk, ha az állatoknak csak egy makulányi kis eszük is volna?

— Nos?

— Az, hogy egyszerre megszűnnénk a teremtettségi urai lenni s az állatok roppant nagy számukkal s erejükkel igen hamar végeznének velünk. Látnod amott azt a szekeret? Ez a két ló, amely be van fogva, legalább 50-szer olyan erős, mint az a csöpp parasztyerek, aki hajtja. De mert a lónak nincs esze, a gyerekek meg van, hát a két hatalmas állat szépen szót fogad a gyerekeknek. S mily kevés ész kell ahhoz, hogy az állatok felett urak legyünk! Láttál már lovakat kolonccal a lábuk előtt, szabadon eresztve a mezőn?

— Hogyne láttam volna.

— Látnod! Az a kolonc a legjobb példa erre. A kolonc arra való, hogy a ló el ne futhasson. Mert ha futni kezd, a kolonc minden lépésnél keményen odaütődik a térdéhez. Már most, ha a lónak csak egy csöppnyi eszecsskéje volna, tudod, mit csinálna? Mit csinálnál te, ha koloncot tennének a válladra s ezzel akarnák megakadályozni, hogy el ne fuss?

— Nagyon egyszerű, fognám magam s a hátamra dobnám a koloncot s úgy futnék el vele.

— Látnod, ezt a ló az ő „eszével” soha, örökké nem fogja kitalálni. Egyszerűen, mert ez az egyszerű mozdulat nincs benne az ösztönében. Az ösztön csak bizonyos dolgokra való. Amire nem való, abban nem segít. Az ész azonban éppen ezért szellemi dolog, mert mindig újat s mindig önállót talál ki, felismeri a célt, keresi az ahhoz való eszközt. Érted már most a különbséget ész és ösztön között?

— Érttem, igazad van.

A formák kultusza a keresztény hitéletben.

Sokszor hallok az ellenvetést, hogy a katolikus Egyházban túlságosan előtérbe lép a formák és külsőségek kultusza. A műveletlenekre — így szólnak az ellenvetők — kétségtelenül nagy hatással vannak ezek a külső formák, bár ezeknél is megvan a káros hatásuk, hogy elhomályosítják a lényegét; a művelt ember azonban nem szereti azokat, mert sehogysem tudja belátni, miért állana az Istennek tetsző vallásos élet szűkségekppen bizonyos külső gyakorlatokban.

Mi erre az ellenvetésre a helyes válasz?

Mindenekelőtt nagy tévedés az ellenvetésben, mintha a katolikus Egyház felfogása szerint a vallás gyakorlatában csakugyan a külsőségek és formák volnának a legfőbb dolgok. Ennek az ellenkezője áll. A katolicizmus a legmélyebb bensőség vallása, melynek legfőbb törvénye az Isten iránti tisztelet és szeretet. Minden külső vallásgyakorlatnak egyetlen célja az, hogy ezt a tiszteletet és szeretetet előkészítse, felkeltse és fokozza; s az olyan formáknak és külsőségeknek, amelyek nem a benső vallásosságot vannak hivatva táplálni, a katolikus vallás szerint nincs is semmi értékük. Már ezen a ponton is megdől tehát az ellenvetés.

De ki meri állítani, hogy a külső formáknak és szertartásoknak a benső érzelmek felkeltésében és ápolásában nincs nagy és fontos szerepük, még pedig művelt embereknél is, sőt ezeknél gyakran leginkább? Eltekintve attól, hogy egész társadalmi életünk tele van formákkal és külsőségekkel, amiknek betartása nemcsak hogy sok tekintetben széppé és emelkedetté teszi az életet, de sokszor nagy célok érdekében egyenesen szükséges is; névleg a vallási élet terén annál szükségesebb a belső érzelmeknek külső szertartásokkal és formákkal való támogatása és kifejezésre juttatása, minél elvontabb a vallási életnek tárgya magában véve. Hiszen akiknél a vallásosság sohasem nyilatkozik meg és nem keres tápot a szokásos külső formák-

ban is, azok a tapasztalat szerint rendesen meglehetősen békén szokták hagyni a jó Istent s vallásosságuk alig egyéb önmegnyugtató képzelődésnél. Viszont ahol úgynevezett külsőségek: ájtatosságok, istentiszteletek, gyónás, áldozás, egyesületek stb. virágoznak, ott egyúttal elevenen fejlődő hitéletet is tapasztalunk, ott a legmélyebb benső vallásosság is rendesen magas fokon áll.

Hogy a műveltekre a külső formák és szertartások, főleg ha kellő fénnnyel és méltósággal folynak le, ne volnának hatással? Megint csak túlmerész állítás. Egy karácsonyi éjféli mise, egy húsvéti feltámadási ünnep, az Egyház nagyböjti és nagyheti gyászszertartásai, egy Úrnapi körmenet, egy papszentelési szertartás, egy temetési pompa stb. kiben ne keltene magasztos vallásos érzelmeket, a legműveltebbek között is?

Ha egyes esetekben a külsőségek kultusza csak ugyan annyira túlteng, hogy a bensőnek rovására válik, vagy ha valaki a külsőségek mellett megfedkedzik a benső lelkiélet gyakorlásáról, ez természetesen helytelen, de itt megint, mint sok más esetben, különbséget kell tenni a helyes intézmény és az azzal esetleg akaratlanul is visszaélő emberek hibái között. Abból, hogy vannak hívők, papok és világiak, akik a külsőségekre túl nagy súlyt helyeznek s ugyanakkor a lényegét, a bensőt háttérbe szorítják, még mindig nem következik, hogy tehát a külsőségek értéktelenek, hanem csak az, hogy ez vagy az az ember nem helyesen él velük.

Hogy azonban feleletünk teljes legyen, különbséget kell tennünk külsőségek és külsőségek között. A vallásosságnak nem minden külső megnyilatkozása érdemel egyenlő védelmet s az Egyház maga is nagyon különböző állást foglal el az egyes külső vallási megnyilatkozásokkal szemben.

Vannak ugyanis külsőségek, amelyeket az Egyház nemcsak nem helyesel, de *nem is tűr meg*, és minden erejével mint helytelent üldöz; ilyenek a babonás cselekedetek, amikor t. i. személyeknek, tárgyaknak vagy

cselekményeknek oly természetfölötti hatóerőt tulajdonítunk, aminővel azok sem természetüknél, sem isteni intézkedésnél fogva nem bírnak. Ezek közé tartozik pl. az az Egyháztól minden eszközzel üldözött hólabda-rendszer, amellyel egyesek bizonyos „imáknak” kilencszer való leírását s továbbküldözgetését szorgalmazzák a hiszékenyek között, mert hogy „különb szerencsétlenség fog bekövetkezni” az illetőre; ilyen babona továbbá a szellemidézés, az asztaltáncoltatás és hasonló dolgok. Vannak azután a vallásosságnak szeretlen és értelmetlen megnyilvánulásai, pl. ha valaki 3—4 olvasót csavar a nyakába s feltűnő s ízléstelen hajbókolásokkal, térdencsúzásokkal stb. okoz feltűnést a templomban és méltatlankodást a hívők közt.

Második fajtája a külső áhitatgyakorlatnak azon cselekedetek, amelyeket az Egyház nem részesít semmiféle pozitív helybenhagyásban, de nem is tilt, amennyiben a híveknek vagy azok egyik-másik osztályának épülésére, lelki örömére vannak s viszont semmiféle helytelen s babonás jelleget nem tartalmaznak. Ilyenek a különböző magánájtatosságok és búcsújárások, új és új litániák, kilencedek stb.

Vannak aztán harmadszor az Egyház által helybenhagyott, sőt ajánlott „külsőségek” és szertartások, de amelyeket az Egyház senkire nézve nem tesz kötelezővé. Ilyenek a különböző szentelmények (szenteltvíz, hamvazás, balázsáldás), az olvasóima, litániák, keresztúti ájtatosság stb. Ezeknek használatát az Egyház nem írja elő, s lehet valaki jó katolikus anélkül, hogy különösebb mértékben igénybevenné őket; viszont azonban oly tartalmas, helyes, észszerű megnyilatkozásai a katolikus hitéletnek és vallásos érzületnek, hogy gyakorlatuk ellen nem lehet jogos észrevételt tenni.

Vége s ez a negyedik csoport, vannak oly külső formák, amelyeket az Egyház nemcsak szentesít, hanem elő is ír, akár mert isteni parancs értelmében kötelezők (pl. a keresztség, gyónás, áldozás, szentmise), akár, mert bizonyos lényeges istentiszteleti cselekményeknek tartozékai, amelyeknek szabályozása az Egy-

házat illeti (a szentmise és a szentségek kiszolgáltatásánál szokásos és előírt szertartások, házassági jog stb.). Épp ezeknél az előírt külső vallásgyakorlatoknál és szabályoknál azonban kétségtelen, hogy nem tartalmatlan-ságok, hanem nagyon is komoly, mély érzelmű és fel-emelő hatású szimbolumok vagy szabványok, melyek a bensőséget nemcsak nem hanyagolják el s nem ve-szélyeztetik, de sőt annak ápolására és fejlesztésére kiválóképpen alkalmasak. A szentségek ezenkívül Krisztus rendelése alapján a kegyelmi életnek is ön-hatású eszközei, közvetítői.

Aki ezeket a különbségteleket szem előtt tartja s nem esik a helytelen általánosítás hibájába, csak-ugyan nem ütközhetik meg a keresztény hitélet szín-pompás és valóban lélekhez szóló külső szertartásain, sőt azokban nagyszerű kincset fog látni, amely tökéle-tesen megfelel a testből és lélekből, szellemből és ér-zékvilágból álló ember igényeinek s megannyi hatal-mas lendítőkerékkel szolgál a léleknek Istenhez való emelkedésében. Viszont nem fogja tagadhatni azt sem, hogy az a bizonyos túl „puritán” irtózás minden külső megnyilvánulástól a vallási életben, ami egykor össze-törte a képeket és szobrokat s a hitújítás idején megfosztotta ékességétől és szépségétől az istentiszte-letet, nemcsak hogy az emberi természet félreismeré-sén alapszik, de azonkívül tapasztalás szerint oda is szokott vezetni, hogy a külsőségekkel együtt megszű-nik vagy minimálisra csökken a benső lelkiélet gyakor-lása is. Hasonlítsuk csak össze a mi külső ájtatossá-gokban és szertartásokban oly gazdag, szépséges temp-lomi életünket a maga ünnepeivel, miséivel, lelkigy-aakorlataival, körmeneteivel, gyónásaival stb. egy rideg, pajtaszerű épületben lefolyó száraz, kedélytelen, puszta szónoklatból és zsoltárimából álló istentisztelet-tel s azonnal látni fogjuk, hogy hol van több bensőség, melegség, áhitat, lelkiöröm, átélés, buzdulás; hova von-zódik a lélek és viszont hol szoknak el a lelkek mind-jobban a lelkiélet intézményes gyakorlásától. Már pe-dig ugyebár „gyümölcseiről ismeritek meg a fát”.

A formáknak nem „kultusza“, de jogos és méltányos érvényesülése ellen tehát éppen a bensőség szempontjából sehogyszem lehet jogos kifogással élni.

Van-e értelme a szertartásoknak?

Mire való a sok szertartás, ez a sok hókusz-pókusz? Ebben csak nem állhat a vallás lényege?

Válasz: Határozottan igaza van, hogy a vallás lényegéhez nem tartoznak a külső szertartások, mindazonáltal nincs joga és nincs oka azokról lekicsinylőleg, megvetőleg nyilatkozni, még kevésbé követelheti, hogy az Egyház az Őn kedvéért azokat beszüntesse, vagy legalábbis korlátozza. Remélhetőleg megengedi Őn is, hogy a fül, szem, láb, kéz nem tartozik az ember lényegéhez és mégis mindenkit őszintén sajnálunk, aki bármilyen testrész híjával van. Akinek lábát, kezét levágták, akinek szemét kivették, mindenkinek ítélete szerint, még mindig ember; mert megvan mindene, ami a lényeghez tartozik, t. i. teste s lelke. De azért mégis csak csonka ember. Vannak tehát olyan tagok, amelyek szükséges kiegészítő részei az emberi szervezetnek. Hasonlót mondhatunk a szertartásokról. Vallás szertartások nélkül megfelelhet az angyaloknak, semmiképpen sem az emberi természetnek. A szem is akar valamit látni az istentiszteletnél, a fül és az érző szív is jogos követelményekkel lép fel a vallásalapító elé. Az Egyház tehát kielégíti természetünk istenadta igényeit.

A mi szertartásaink önmagukban véve oly szépek, kedvesek, értelemdúsak, hogy kész prédikációt tartalmaznak. Megengedjük azonban, hogy némelykor a szertartások elvégzése nem felel meg az előírásnak és ezért nem épületesek. Ezt azonban nem szabad az Egyház rovására írni, hanem az emberi gyarlóság számlájára kell jegyezni.

Ami a természetben a változatos gyönyörű színpompa, az istentiszteletünkénél a szertartás. A szertartásoknál mutatja az ember, hogy a természet királya,

amennyiben az élő, élettelen teremtményeket is felhasználja Isten dicsőítésére és imadására. A virág, olaj, tömjén, gyertya és posztó — szövet —, arany és fémek minden Isten szolgálatába szegődtek.

Abban is egyetértünk Onnel, hogy a szertartások csak külsőségek, ha belső hit és áhítat nélkül történnek. Ámde abban a mi pártunkat kell fognia, hogy belső áhítat külső szertartások nélkül tüdővészben sínylik.

Az Oltáriszentség és az apostoli hitvallás.

Miért nincs szó az apostoli hitvallásban az Oltáriszentségről?

Az apostoli hitvallás legkésőbb az első század végéről eredt összefoglalása azon hittételeknek, amelyek a keresztyénségen leginkább szembeötlők, melyek azt a pogány és a zsidó hitvallásoktól legegyszerűbben megkülönböztették s melyeknek ismerete legelső helyen kívántatott meg a keresztyénségre való megtérőktől. Éppen ezért egyáltalában nem tartalmaz minden hitcikkelyt, még igen jelentőseket és alapvetőket sem (áteredő bűn, újjászületés, megváltás, megigazulás), melyeket pedig az Egyház kimutathatólag már az első században ismert és tanított. A szentségek tanából egyáltalán nem tartalmaz semmit, még a keresztséget sem, melyet a niceai hitvallás (325) már külön megemlít; pedig már az Apostolok Cselekedeteiben olvassuk, hogy az első keresztyének igenis lényegesnek tartották a keresztséget. Az apostoli hitvallás mintegy külső előkészítője volt a megkeresztelendőnek, első ismertetése a keresztyénségnek s azért úgyszólván csak az egyisten-tant, a szentháromság-tant, Jézus kilétét és életét, az Egyházat, a bűnbocsánatot s az örökéletet — tehát alaptanokat — foglalja össze; természetes tehát, hogy a legfelső kifejlésig, a legbensőbb titokig, a keresztyén tanrendszer legcsodásabb interieurjéig nem hatol elő.

Az ima és hatásai.

— Jaj, csak azt ne prédikálják nekem örökké, hogy az Isten meghallgatja az imáinkat. Velem éppen fordítva tesz: amiért eddig imádkoztam, az mind balul sült el.

— Pedig az Úr Jézus szava mégis világos: Kérjetelek és adatni fog nektek...

— Hisz épp ez az, amit nem értek. Kérjetelek és adatni fog nektek? Hányszor kérünk valamit, amit nem kapunk meg! Itt van a pápa békeimája, melyet rendeltére az egész világon imádkoznak. S hol van még a béke?

— Ohó! Hogy ennél a példánál maradjak: honnan tudod, hogy az Isten éppen a pápai békeima miatt nem fogja-e *korábban* megadni a békét, mint ahogy az egyébként létesült volna?

— De hát akkor mégsem teljesül az, amiért imádkozunk. Mert mi a békét lehetőleg azonnal szeretnők.

— Nos igen, de arra meg Krisztus Urunk seholsem tett ígéretet, hogy kéréseinket *azonnal* meghallgatja. Kérjetelek s adatni fog nektek: akkor, amikor Isten számotokra legjobbnak találja.

— De nem volna-e legjobb, ha azonnal létrejönne a béke? S hasonlóképp más oly esetekben, amikor Isten legalább egyelőre semmiképp sem hajlandó teljesíteni kérésünket.

— Nem volna-e „legjobb”? Attól függ, mily értelemben. Esetleg „legjobb” volna időleges, anyagi, földi szempontból s káros volna lelki szempontból. Ezt pedig csak az Isten tudhatja. Sokszor a legnagyobb földi rossz: betegség, nyomor, halál válhatik a léleknek leginkább üdvére.

— De hisz akkor legjobb nem is imádkozni! Mert akkor esetleg éppen ezek a „lelki” javak, hogy is mondtad: betegség, nyomor és halál, szakadnak a nyakunkba, éppen az imádság következtében.

— Sőt ellenkezőleg. Lehet, hogy *ha* nem imádko-

zunk, épp akkor érnek bennünket ezek a csapások. Mert hisz ezek a csapások lelkünknek épúgy lehetnek ártalmára is, mint esetleg hasznára. De bizonyos, hogy *ha* imádkozunk és *mennél jobban* imádkozunk, annál biztosabban történik velünk az, ami *leginkább* hasznunkra van. Nem világos ez?

— Igen. Azaz, — nem egészen. Mert hátha ketten egyszerre az ellenkezőért imádkoznak, pl. most a franciák meg a németek, kiki a maga győzelméért, s ugyanaz az egyiknek hasznára volna (lelkileg is), a másíknak kárára. Hát akkor csak lehetetlen, hogy az Isten mindkettőt meghallgassa?

— Nono, micsoda felületes felfogás ez! Akárcsak a Pesti Hirlapból merítenéd teológiai fogalmaidat. Vedd csak szemügyre a dolgot alaposabban. Egyazon esemény nyilván nemcsak egy, hanem nagyon sokféle hatással lehet valakinek a lelkére. Már most az Istennek csakugyan nem lehet nehéz ugyanazon esemény hatásait úgy intézni és módosítani, hogy mind a két érdekeltnek valódi, igazi, elsősorban lelki hasznára legyen. Ha pl. az említett esetben a német győz s a francia vesz, lehet, hogy a győzelem a németekre s a vereség a franciákra nézve egyenlő lelki megújulás, megtisztulás, Istenhez-fordulás forrásává lesz; esetleg persze fordítva is. Minden attól függ, hogyan irányítja Isten a bekövetkező eseménynek az egyesek lelkiületére irányuló hatásait.

— Eszerint te azt gondolod, hogy Isten maga intézi ezeket a hatásokat? Hol maradnak akkor a természeti törvények?

— A természeti törvények teljes mértékben érvényesülhetnek s Istennek mégis módjában áll azoknak hatását valamely irányban különösebben érvényesülésre juttatni. Esetleg egy gondolat, egy szó, egy mozdulat döntő lehet egész hatalmas eseménysorozatokra s Isten a természet rendes folyásába való legészrevétlenebb befolyás által is óriásit változtathat annak külső irányulásán. Így megteheti pl., hogy egy teljesen a

lélektan szabályai szerint előálló gondolat, melyet egyébként figyelmen kívül hagytam volna, döntőleg folyjon be egész életem irányításába.

— Így azonban minden imameghallgatás egyszerűs mind csoda is volna?

— Szó sincs róla. Mert a csoda több mint isteni beavatkozás; annak, hogy csoda legyen, ilyenként külsőleg is felismerhető jel gyanánt kell fellépnie. Ami a legkevesebb imameghallgatásról áll.

— Még egy kételyem van. Azt nem értem, mikor a Boldogságos Szűzhöz vagy a Szentekhez imádkozunk: ők nem mindenütt jelenlevők: hogyan tudják meg tehát, hogy mi pártfogásukért hozzájuk könyörgünk?

— Nagyon természetes, hogy csakis Isten által tudják meg azt. Ők ugyanis már színről-színre látják az Istent s minthogy az Isten minden lénynek és létnek alapja és forrása, nyilván látják az Istenben egyszerűs mind a teremtményeket is, főleg pl. azokat, akik hozzájuk folyamodnak.

— De nem különös-e akkor, hogy hozzájuk imádkozunk? Az Isten megjelenti nekik, hogy mi imádkozunk hozzájuk s akkor meg a Szentek viszont előadják az Istennek a mi kérelmeinket?

— Miért ne? Nem is azért mutatják be ők a mi kérelmeinket az Istennek, hogy ez tudomást szerezzen róluk (ez persze nem volna szükséges), hanem: hogy mint Isten kedves gyermekei, a maguk kérő, könyörgő, esdeklő közbenjárásával Istent még inkább arra indítsák, amiért mi magunk is imádkozunk, hogy t. i. Isten az ő kedvükért és rájuk való tekintettel is minél több kegyelemben részesítsen minket.

— Ez nagyon emberi felfogás.

— Ellenkezőleg, isteni. Az Isten az embert emberhez illő s természetének megfelelő úton vezeti örök céljához. A kérést teszi a meghallgattatás feltételévé. Azért cselekszünk mi katolikusok nagyon helyesen és észszerűen, amikor imádkozunk. S a világnak minden bölcselője és ellenvetője nem fogja hatóerejétől meg-

fosztani Krisztus Urunknak ezt az egyszerű, de éppen ezért kétértelműség nélküli s annyira vigasztaló szavát: „Kérjétek s adatni fog nektek, keressetek s találni fogtok; zörgessetek s megnyitvatik nektek”. (Mt. 7, 7.)

A „vadászfalka megáldása”.

Idén ismét közölték a képeslapok, nálunk s külföldön, a francia és belga Szent Hubert-ünnep ama jelenetét, ahol a papok megáldják a — vadászkutyákat. Egyik olvasónk botránkozva kérdi: nem lehetne ennek a bántó visszaélésnek, kutyák, tehát állatok megáldásának elejét venni?

Azt feleljük: nem és nincs is rá szükség. Mindössze az kellene, hogy a képeslapok kissé tárgyilagosabbak lennének. Az Anyaszentegyház mindent megáld, ami tisztességes, létfenntartó emberi foglalkozásnak eszköze. Megáldja az ételt, a mező vetését, az igás állatot, a házakat, a halászbárkákat, újabban még a repülőgépeket is. Az áldás nyilvánvalóan nem annak az élettelen dolognak, vagy oktalan állatnak szól, hanem rajta keresztül az embernek: az Egyház a tárgyakat mint az emberi cselekvés és boldogulás eszközeit áldja meg. Erre vallanak megáldó imái is: valamennyi azt kéri Istentől, védje, oltalmazza, segítse meg azokat az embereket, akik ezeket a tárgyakat vagy állatokat használni fogják.

A vadászat époló becsületes, kenyérszerző foglalkozás, mint a halászat, vagy a földművelés. Miért ne áldhatná meg az Egyház a vadászkutyákat is, helyesebben: azokat az embereket, akik a vadászkutyákat használják? Éppen ebben mutatkozik az Egyház bölcsének s emberinek, hogy leszáll a mindennapi élet szükségleteihez s áldó kezét kiterjeszti az emberi munka és fáradozás minden mozzanata fölé.

A képeslapok azonban tendenciával közlik a Hubertus-nap „kopó-áldás” képeit. Kettőt felejteneek vagy elhallgatnak. Az egyik: úgy tüntetik fel az esetet, mintha csak a francia és belga arisztokraták kedvtelése

s merő szórakozás volna az a vadászat, amelyre a vadászok megáldják s mintha a nagy papi segédlet csak azért vonulna ki, hogy valami alkalmi kéjvadászathoz asszisztáljon. Ez tévedés. Franciaországban s főleg Belgiumban egész szegény néposztályok élnek a vadászból s ezért Szent Hubert Belgiumnak egyik védőszentje. Hogy a vadászat *együttal* szórakozás is, vagy hogy egyesek szemében *csak* szórakozás, nem szünteti meg a vadászatnak mint ilyennek hasznos, kenyérkereső jellegét. Az Egyház az áldást mindenke-előtt a vadászatra mint tisztességes, kenyérkereső foglalkozásra adja, nem mint előkelő körök időtöltésére.

A másik, amit elfelejtenek, vagy elhallgatnak: hogy az ünnepélyes falkamegáldás csak végső, mellékes kis része a Szent Hubertus-ünnepnek. Aki Belgiumban jár, megfigyelheti, hogyan történik a Hubertus-ünnepély a valóságban. A vadászok ezrei gyűlnek össze a templomban, ott ünnepélyes szentmisét hallgatnak s a pap (vagy püspök) áldásában részesülnek. Az a szokás, hogy ezen a misén a vadászok stílszerűen, vadászöltözetben s puskával a vállukon vesznek részt; sőt a kutyáikat is elhozzák, amelyeket azonban a mise alatt a templom előtti téren őriztetnek. A mise végén a papság kijön a templom ajtajába s onnan áldást hint a falkára is. Hatásos, kedves, költőies népünnepély ez, amely nagyfokban hozzájárul ahhoz, hogy a nép az erdők vadtermését is Isten adományának tekintse s a vadászat számos veszedelme között se feledkezzék meg az Isten áldásának szükségességéről. Aki nem tendenciózus elferdítésben, hanem a való színeiben látja ezt a Hubertus-ünnepélyt, nemhogy meg nem botránkozik rajta, hanem bájos, szép és okos dolognak érzi, amelyet még hozzá a régi népszokás is kedvessé, hagyományossá tesz.

Nem kell ott is mindenáron megróni vagy rossz színben tüntetni fel az Egyházat, ahol jót tesz s ahol megszenteli, magasabb szolgálatok gondolatába vonja az emberi foglalkozásokat.

A skolasztika.

A skolasztikáról még műveltek is állandóan a legnagyobb megvetés hangján beszélnek. Legtöbb középiskolai bölcseleti kézikönyvünk a lenézés olcsó szóvirágaival siet el a skolasztika óriási érdemei mellett. Erről az egészen helytelen és indokolatlan szokásról a protestáns *Paulsen* a következő nagyon értékes megállapításokkal szolgál.

„A skolasztikai oktatás értékét nehéz elfogulatlanul megítélni. A humanisták soha másképp nem beszélnek róla, mint a megvetés valamennyi stílusvirágának felhasználásával, amelyben pedig az ő latinságuk oly igen gazdag s az ő ítéletüket kritika nélkül átvették és átveszik mások a mai napig, mintha csakugyan történelmi értékű tanuságtételről volna szó. Pedig ugyanígy lehetne például a romantika korát fogadni el tanú gyanánt a felvilágosodás irodalma felől vagy pedig a szociáldemokráciát a mai társadalomnak értékét és állapotát illetőleg.

„Minden történelmi alakulásnak az a sorsa, hogy az utána következő életirány gyűlölködéssel és megvetéssel beszél felőle. A történelemnek azonban az a hivatása, hogy megértse a multat úgy, ahogy volt, s ez a feladat legtöbbször ugyanaz, mint megvédelmezni minden egyes kort és életirányt a közvetlen utána következőnek igaztalan ítéleteivel szemben... Egy tudományos irány vagy törekvés értéke attól függ, mennyit hozott létre saját idejében s méltánytalan dolog egyes tudományos törekvéseket pusztán aszerint becsülni, hogy a jóval későbbi idő mennyit tartott meg azok eredményeiből.”

A skolasztikát azért gyűlölik legtöbbször, mert az a keresztény világnézet filozófiája. Legyünk nyugodtak a jövője felől! Az egynapos éltű divatfilozófiák jönnek és mennek: a skolasztika mindig újra feltámad s mindig filozófiája marad a legigazabb és legmaradandóbb világnézetnek: a soha el nem múló keresztény, tudományos gondolkodásnak.

Az „elsőszülött fiú”.

Máté és Lukács azt mondják, hogy Jézus Máriának „elsőszülött” fia volt. Miért nevezi az evangélium Jézust elsőszülöttnak, ha utána csakugyan nem volt Máriának több gyermeke?

A felelet rendkívül egyszerű. Az „elsőszülött” a zsidóknál határozott fogalmat jelentett s nem annyit tett, mint „az első a többi között”, hanem egyszerűen: az, aki elsőnek születik, „aki elsőnek nyitja meg az anyja méhét” — akár jön utána később más is, akár nem. Törvény volt ugyanis a zsidóknál, hogy minden anya az „elsőszülöttjét” 40-ednapra a születés után mutassa be az Istennek. Tehát az „elsőszülött” már akkor az volt, mikor még egyetlenszülött is volt. Természetesen az elsőszülött nagyon sok esetben *egyetlen-szülött* is maradt s az anya maga sem tudhatta, lesz-e egyáltalán még több gyermeke, midőn az „elsőszülöttet” mint ilyent már be kellett mutatnia.

Jézus is „elsőszülött” volt, azaz — mert ez a szó magában csak ennyit jelent — az ő anyjának *előtte* nem volt gyermeke. Hogy *utána* volt-e, nem-e, azt az „elsőszülött” szóból sehogyansem lehet következtetni. Hogy *nem* volt, azt tudjuk a szentírásból és az apostoli hitvallásból, mely Máriát egyszerűen „szűznek” nevezi, s tudjuk az ősi Egyház atyáinak írásaiból, kik Mária örök szüzességét kifejezetten tárgyalták.

A teve és a tű foka.

Sokaknak okoz fejtörést az Úr Jézus ama szava: Könnyebben megy át a teve a tű fokán, mint a gazdag a mennyek országába”. (Mt. 19, 24.) Hát hiszen a teve egyáltalán nem megy át a tű fokán. Eszerint lehetetlen volna, hogy a gazdag ember üdvözljön? De hány szent van, aki gazdag volt: fejedelmek, hadvezérek, sőt a püspökök is nagy vagyont kezelnek. Miképpen lehet ez, ha egyszer a gazdagok egyszerűen ki vannak rekesztve a mennyek országából?

Egyesek ennek a nehéz evangéliumi mondatnak a magyarázására különböző módokhoz folyamodtak. Így azt állították, hogy a „tű foka” itt voltaképpen nem szó szerint veendő, hanem „kis kapu” értelmében; mert hogy a keletieknél szokás volt ellenséges támadás esetére fallal zárni körül a majort; mikor a veszély komoly lett, ennek a falnak a nagy kapuit eltorlaszolták s ilyenkor csak apró kapukon, ú. n. „tű fokán” lehetett ki-bejárni a falon. Ha ezeken a kis szükségkapukon kivételesen tevét is akartak átvinni, azt csak úgy tehették, hogy a tevéről minden terhet levettek s akkor is csak térdre ereszkedve bújhatott át a teve a „tű fokán”. Ez a magyarázat nagyon szellemes, azonban nem áll meg, mert nincs komoly bizonyítékunk amellett, hogy ezeket a kis kapukat valaha is általánosan „tű fokának” nevezték volna.

Mások szerint a „teve” szó értendő átvitt értelemben; egyesek szerint itt az evangélium görög szövegében történt szövegromlás esete forogna fenn; a görög szövegben nem „teve” (κάμλος) hanem a hasonló kiejtésű κάμιλος állt volna, ami hajókötelet jelent. Eszerint Jézus ezt akarta mondani: könnyebb egy kötelet áthúzni a tű fokán, mint egy gazdagnak bemenni a mennyek országába. Azonban ez a magyarázat is valószínűtlen, mert nem is segítene sokat, mert hajókötelet a tű fokán áthúzni épolyp lehetetlen, mint tevét átjuttatni rajta.

Azonban ezekre a keresett magyarázatokra egyáltalán nincs szükség. Jézus igenis a tevét és tű fokát említette, amint más esetben is használta ugyanezt, vagy hasonló kitételt; így a farizeusokról egy helyen azt mondja, hogy „a szúnyogot átszűrök, a tevét meg lenyelik” (Mt. 23., 24.). Máshol pedig azzal feddi meg a másokon igazságtalanul ítélkezőt, hogy „felebarátod szemében a szálkát is észreveszed, a magadéban pedig a gerendát sem látod meg”.

Világos, hogy sem tevét lenyelni, sem a szemben gerendát hordozni szó szerinti értelemben nem lehet. Hanem igenis: itt is, meg a tű fokán átmenő teve esetében is Jézus *képletes beszédet használ*. Az utóbbi

esetben egyszerűen azt akarja mondani: a gazdagnak, még pedig annak, aki a gazdagságnak rabja, aki a földi kincseket nem helyesen használja fel, aki azokat a lelki javaknak s Isten szolgálatának nem rendeli alá, emberileg a lehetetlenséggel határos dolog, sőt egyszerűen lehetetlen bemennie a mennyek országába. A földi javakhoz való rendetlen ragaszkodás, a vagyon túlságos hajszolása Szent Pál szerint is „minden baj forrása” (Tim. I, 6, 10). Nincs ebben a magyarázatban semmi lehetetlen, semmi erőltetett. Csak eszünkben kell tartani, hogy mikor Jézus a szegénység dicséretéről beszél („Boldogok a lelki szegények...”), szintén kifejezetten is a „lelki” szegénységet érti, azaz nem a szegénységet általában, hanem a földi javaktól való lelki szabadságot.

Hasonlókép a gazdagokon sem kell itt egyszerűen mindenkit érteni, akinek földi vagyona van, hanem csak azt, aki a földi javakhoz *rendetlenül ragaszkodik* s azokat nem veti alá az Isten törvényeinek s a lélek igényeinek. Az ilyennek csakugyan époly lehetetlen a mennyek országába eljutnia, mint a tevének a tű fokán átmenni.

Ki volt Schopenhauer?

Nemrég még divatos írója volt az elkereszténytelenedett világnak, mígnem az újabb s nálánál is hóbor-
tosabb Nietzsche el nem foglalta a helyét. Mind a kettő, Nietzsche és Schopenhauer, pesszimista, önző, önmagával meghasonlott ember volt. Nietzsche az örültek-
házában, Schopenhauer pedig teljes elhagyatottságban és embergyűlöletben halt meg. Maradandó értékű viv-
mánnal a tudományt előbbre nem vitte egyik sem. Schopenhauer filozófiáját nehéz röviden jellemezni, főleg miután Németország bölcseleti mozgalmaival sok tekintetben mélyen összefügg. Schopenhauer a Kant-féle filozófia végső kialakítójának nevezte magát, de míg Kant óriási elmei munkával azt igyekszik kimu-
tatni, hogy az ész az igazság megismerésére képtelen,

addig Schopenhauer azt vallja, hogy ő megtalálta az igazságot, az egyetlen való dolgot, tudniillik az akaratot. Erről az akaratról írta meg vaskos könyvét: „Die Welt als Wille und Vorstellung”.

Az akkori német filozófia egész elmekuszltságát ismernünk kell, hogy ezt a könyvet méltathassuk. Egyetlen egy gondolatnak nagyrészt üres, de szellemes variálása, a világegyetem nagy problémáinak egy lehetetlen szempontból való magyarázatása. Rengeteg homályosság, csattanós ellentmondások tarkítják a művet, mellyel azonban Schopenhauer nem törődik, annyira meg van győződve róla, hogy ő a világ legnagyobb bölcse, sőt „az igazság egyetlen apostola”. Az ember alig hihet szemeinek, ha ezt az örültségig fokozódó gőgöt és képzelődést a legnagyobb komolysággal előadva látja.

Schopenhauernek egyetlen érdeme, hogy maró kritikát gyakorolt a korabeli vallásellenes bölcseleti rendszereken s főleg az akkoriban még igen divatos Hegel-féle filozófián, melyet teljesen helyesen nevetség tárgyává tesz. Többi közt azt mondja Hegelről: „Hegel egész filozófiája háromnegyed részben ostobaság és egynegyed részben eszeveszett ötletekből áll” (Neue Parall, § 7. II. 4.). Másutt azt mondja róla, hogy „a Hegel-féle filozófia fizikailag ható hánytatószer”. Jellemző, hogy egy ügyvéd által pontosan informáltatta magát, hogy meddig mehet a gyalázkodásban anélkül, hogy bíróság elé állíthatnák.

Édesanyjával is, aki regényíró volt, folytonos háborúságban élt. „Húsz év múlva a te írásaidat nem fogja ismerni senki”, mondogatta anyjának, aki egyszer talpraesetten visszafelelt: „A te műveid még akkor is ott fognak heverni a könyvkereskedésekben”.

Haláláról érdekes adatokat örökölt meg Janssen (Zeit- und Lebensbilder). Utolsó betegségének kínjaiban gyakran felkiáltott: „Istenem! Én Istenem!” „Hogyan, hát önnek is van Istene?” — kérdezte az orvos. — „Hiszen ez az Ön filozófiájával meg nem fér!” „Ah, a filozófia!” — felelte Schopenhauer. — „Az élet vé-

gén másként gondolkozik az ember." Néhány nap mulva azonban jobban lett s haragudott önmagára, hogy Istenre gondolt. Még aznap este halott volt.

Nem siratta meg senki, mert az egyetlen élő lény, akit szeretett, a kutyája, már öelötte elpusztult . . .

Mi is volt az a „spanyol inkvizíció“?

A katolikusellenes írók és agitátorok roppantul szeretik hangoztatni a spanyol inkvizíció borzalmait, mint amelynek révén — szerintük — a katolikus Egyház türelmetlensége máglyára cipelte a gondolatszabadság állítólagos hőseit. Főleg a zsidó ujságírás, de elfogult protestánsok is folytonosan dobálóznek a spanyol inkvizíció jelszavával, bízva abban, hogy a legtöbb ember, mint ők maguk is, eléggé járatlan a történelemben s hacsak néhány jelszót szajkóznak előtte, azonnal elhiszi a legnagyobb történelmi valótlanságokat is.

Mi hát az igazság a híres spanyol inkvizíciót illetőleg? Egyház vagy állami intézmény volt-e az?

A spanyol inkvizíciót sok történetíró, úgy a katolikusok (Hefele, Gams), mint a protestánsok (Ranke) részéről, tisztán állami intézménynek tartja. Egyházi jellegét azonban nem lehet teljesen elvitatni; amennyiben az inkvizitoroknak csakugyan nemcsak világi, hanem egyházi felhatalmazásuk is volt. Az inkvizíciót a Spanyolországban elhatalmasodott zsidóság hívta életbe. A szemita népfajnak ugyanis Spanyolországban igen nagy számban letelepedett fiai átlépték a határt, melyet az állami- és egyházjog közéjük és a kereszténység közé állított. Talán sehol nem okozott a zsidó nyereszkesedési vágy és uzsora oly óriási pusztítást, mint Spanyolországban. Az ebből eredő gyűlölet orkánszerű zsidóüldözésben nyilvánult meg, s ez aztán nem hozott nekik más választást, mint a keresztséget vagy a halált. Sokan csak látszólag tértek ki; ezek közül soknak sikerült a legmagasabb állami hivatalokba is bejutnia, ahol aztán befolyását s vagyonát latba-

vetve, arra törekedett, hogy a „zsidóságot a spanyol nemzetiség és a keresztény vallás fölött győzelemre segítse“.

Annyira ment ez a mesterkedésük, hogy végre már a keresztény Spanyolország léte forgott kockán. Ekkor léptették életbe védelmül az inkvizíció intézményét. Ez volt hivatva arra, hogy e szomorú állapotok közepette jobb viszonyokat teremtsen s a zsidóságot a színlelt áttéréstől visszariassza. Mivel Kasztiliában már megszűnt a régebbi inkvizíció, Arragoniában pedig minden jelentőségét és tekintélyét elveszítette, Katólikus Ferdinánd és Izabella elhatározták az inkvizíció teljes újjászervezését. 1480-ban IV. Sixtus jóváhagyásával két dominikánus vette át a vizsgálóhatóság (inquisitio = vizsgálat) vezetését. Ezeknek túlkemény és néha megfontolatlan eljárása s általában az inkvizíciónak a spanyol uralkodópár által egyéb ügyekben való felhasználása mind gyakoribb közbeszólásokra indította a pápát, aki végre is egy főinkvizitort állított az intézmény élére. Ennek a főinkvizitornak kellett ezentúl a törvényszék működését vezetni s a vádlottak felelőbbréseit a Szentszékhez közvetíteni.

Az első főinkvizitor a dominikánus *Torquemada* Tamás volt, aki a pápa által jóváhagyott többtagú tanácsot állította maga mellé s az inkvizíciónak egészen új szervezetet adott. Ettől kezdve a főinkvizitort a király nevezte ki s működését a tanács támogatta. Az ország 4 (később 5) kerületre volt osztva, melyek mindegyikében külön törvényszék működött. Az inkvizitorokat a király fizette. Az inkvizíciónak ez a modern faja abban különbözött főleg lényegében a régi inkvizíciótól, hogy míg ez egyházi jellegét szigorúan megőrizte, addig amaz világi, politikai pereskedésekbe is belement s nem ismerte el a pápa fennhatóságát.

1492-ben száműzték az országból a politikai szempontból veszélyes és megtérni nem akaró zsidókat és mórokat, ami által újra rengeteg álkeresztény került az Egyházba. II. Fülöp alatt az inkvizíció a protestantizmus terjedésének, később nagy erkölcsi kihágások-

nak vetett gátat, megakadályozta a hitellenes irodalmi termékek terjesztését, de egyben politikai célt is szolgált; megerősítette a Bourbonok uralmát, ami később magának az Egyháznak vált igen nagy kárára, 1820-ban teljesen megszüntette az inkvizíciót a forradalmi országgyűlés.

Az inkvizíció tehát elsősorban állami intézmény volt, amely a politikai élettel akkor még egészen szoros összefüggő hitélet tisztaságát védelmezte s amelyre a keresztény állami rend akkori ellenségeivel szemben szükség is volt. Az Egyház ellenségei azonban az inkvizíció minden túlkapását az Egyháznak szeretnék nyakába varrni. A rágalmak egész özönét szórta erre az intézményre főleg egy Llorente nevű hitehagyott spanyol pap; adatai azonban, melyeket felsorol, történelmileg nem bizonyíthatók s az a „rengeteg kivégzés” is, amelyekről beszél, a tudomány mai álláspontja szerint merőben könnyelmű konjunktúrán, találgatáson alapul. A szintén hitehagyott Döllingernek ama vádját pedig, hogy az inkvizíció tönkretette a tudományt, azzal az egyszerű megállapítással intézhetjük el, hogy véletlenül éppen az inkvizíció korába esik a spanyol irodalom virágkora.

Végül idézzük Cobbet angol professzor történetíró is, aki szerint Erzsébet angol királyné, aki Angliát erőszakkal protestánsná tette, uralkodásának egyetlen évében *több vért ontott*, mint az egész spanyol inkvizíció évszázadokon át. Hát akkor miért nem hozakodnak elő az Egyház ellenségei ezzel s miért csak éppen a „spanyol inkvizícióval”?

Az „Index”.

Mit jelent, hogy ez meg ez a könyv „indexen van”? Azt, hogy külön, tételes egyházi rendelet tiltja: katolikus ember vétek nélkül sem nem árulhatja, sem nem olvashatja, de még csak meg sem tarthatja.

Mire való az index? Hogy bizonyos rossz könyveket mint ilyeneket — *megbélyegezzén* az Egyház s

hogy híveit *megóvj*a a lelki mételytől, mely eme könyvekből árad. (Hozzáértő, komoly emberek fontos okból azonban megkaphatják az engedélyt a tiltott könyvek olvasására. De ezek is csak *engedéllyel* olvashatják azokat.)

E helyen a fontosabb, indexre tett könyveket fogjuk röviden ismertetni megjelölve azt is, mit szabad az illető írótól olvasni, mit nem s miért nem? Kezdjük a szemlét néhány általános megjegyzéssel.

Vannak könyvek, folyóiratok, amelyek az egyházi könyvtilalom *általános* rendelkezései alapján vannak tiltva és vannak olyanok, melyek *névszerint* vannak a tiltott könyvek lajstromán. A törvény általános rendelkezése tiltja azon műveket, melyek célzatosan hamis vallási tanokat hirdetnek, vagy amelyek a kinyilatkoztatott vallás alapjait képező tanokat (pl. a lélek halhatatlanságát, Isten létét stb.) rendszeresen támadják, vagy amelyek az Isten, a szentek, az Egyház, a pápa, a szentségek, az istentisztelet, a papiállás ellen, vagy pedig a párbaj, öngyilkosság, házassági elválás, szabadkőművesség stb. mellett foglalnak állást. Végre mindazon művek általánosságban tilosak, amelyek kimondottan erkölcstelen célzatúak.

Egy-két sor sohasem teszi a könyvet tilossá, csak, ha annak jelentékeny része esik a fenti ismertető jelek alá.

Súlyosan vétkezik, aki a tiltott könyvek azon részeiből csak néhány oldalt is olvas, amelyek *miatt* van az a könyv tiltva: de az is, aki a tiltott könyvnek nem éppen rossz részeiből *nagyobb* részt, pl. 50—60 oldalt elolvas. A tiltott könyv engedély nélkül való magunknál tartása vagy kölcsönzése szintén véték. Még ha valaki azt hinné is, hogy neki ez vagy az a tiltott könyv *nem árt meg*: akkor sem olvashatja engedély nélkül: mert a könyvtilalomnak nemcsak a lelkek megóvása a célja, hanem a rossz művek *megbélyegzése* is, ami abban áll, hogy jó katolikus, hacsak különös oka és engedélye nincs rá, még csak *a kezébe sem veszi azokat*. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy

az indexre tett könyv olvasója — mint azt gyakran hallhatjuk — „egyházi átok” jobban mondva, „kiközösítés” alá esik. Igaz, hogy súlyosan vétkezik, de a kiközösítés csakis azon esetben érinti, ha olyan könyvet olvas, melynek szerzője *hitehagyott* vagy *eretnek* s egyben *hitellenes dolgokat ír* és ő e tilalomról tud.

A névleg indexre tett könyvek háromfélék: vagy maguk a művek vannak egyenként indexre téve (pl. *Victor Hugo* 2 regénye: „A párisi Notre Dame” és „A nyomorultak”) vagy bizonyos szerzőknek „*összes szerelmi története*” (pl. az idősebb és ifjabb *Dumas* összes „*szerelmi művei*”), vagy valamely szerző „*összes művei*” pl. *Zola* Emilé.

Mindazáltal még az általános elítélés mellett is lehetnek kivételek. Ha valamely szerzőnek minden műve együttesen van indexen, előfordulhat, hogy egy vagy két műve mint teljesen ártatlan, mégsem esik a tilalom alá. Ilyen pl. *Zolától* az *Álom*. Akinek pedig „*összes szerelmi története*” vannak indexen, ha mégis írt oly regényeket, amelyekben vagy nincs szerelem, vagy csak egészen tiszta, akkor ezek a művek olvashatók. Ilyen pl. *Dumas* Sándortól: *Gróf Monte Cristo*, vagy *Georges Sand* falusi beszélyei.

*

Hogyan kell értelmezni az Egyház könyvtilalmi intézkedéseit?

Rövidség kedvéért a következő pontokba foglalhatjuk össze a választ:

1. Mindenekelőtt vannak ártalmas könyvek, melyeknek olvasása nemcsak bűn, hanem kiközösítés terhe alatt is tilos, amely alól csak a pápa oldozhat fel (l. *Apostolicae Sedis* bulla). Ezek apostoli körlevelekkel kifejezetten, cím szerint vannak eltiltva. Legnagyobbrészt eretnekek és hitehagyottak iratai, melyek valamely hit- vagy erkölcsi elvet tantétel formájában tagadnak, illetőleg annak ellenkezőjét vallják.

2. Ezenkívül sok olyan könyv van, amelyekről közönségesen azt szoktuk mondani: *indexen vannak*.

Pontosabban így mondhatnók: az *Index-kongregáció* valamely határozatával kárhoztatta őket. Habár az *Index-kongregáció* dekrétumai nem csálhatatlanok, mert rendesen nincsenek bulla vagy brève alakjában mint legfőbb tanítói nyilatkozatok közzétéve, mégis az egyetemes tanító Egyház tekintélyén alapulnak, tehát: míg fennállanak, kétségtelen érvényük és törvényes hatályuk van.

Már most az *Index-kongregáció* által elítélt szerzők háromféle módon szerepelhetnek az indexen.

a) A kárhoztatás első formája: *Aemilius Zola. Opera omnia.* (1. sept. 1898.)

Ami annyit jelent, hogy Zola munkáit az Egyház, amennyiben tanaival s a keresztény erkölccsel ellenkeznek, in globo, vagyis: összesen kárhoztatja. Az ily szerző műveit a legjelesebb kánonjogászok szerint egyáltalában nem szabad olvasni.

b) A második formula: *Alexander Dumas. Omnes fabulae amatoriae.* (22. jún. 1863.)

T. i. kárhoztatva vannak mindazon regényei, elbeszélései stb., amelyekben a költött cselekvény a VI. és IX. parancsba s az Egyháznak ezeken alapuló törvényeibe ütköző szerelmet vagy obszcén jeleneteket ábrázol. Egyéb műveit a pozitív törvény szigora nem éri. Így pl. olvasható Dumas történeti tárgyú regényei.

c) A harmadik, legrészlegesebb formula példája legyen: *G. Flaubert. Mme Bovary; Salammbô.* (20. jun. 1864.) Azaz: itt külön, határozott műveit kárhoztatja az Egyház az illető szerzőnek.

Külön kell itt megemlíteni, hogy egyetlen magyar regényíró sincsen névszerint megemlítve az Indexben úgy, mintahogy pl. Zola vagy Flaubert. Ez azonban nem jelenti, hogy egyes magyar regények olvasása nem veszedelmes a hitünkre és erkölcsi felfogásunkra. Ezekről az alábbi általános tilalmi törvények intézkednek.

3. Nagyon érthető azonban, hogy az *Index-kongregáció* nem bírálhatja meg egyenkint a világ

összes ártalmas szerzőit és műveiket. Amelyekkel tehát külön nem foglalkozott, azok *általános törvényei* alapján esnek elbírálás alá. Ezek szerint nagyjában a következő jellemvonásokkal bíró könyvek olvasása tilos:

a) Oly szerzők művei, kik eretnek-, szakadár-elveket hirdetnek munkáikban, vagy oly tanokat, melyek a vallás alapjait ingatják meg és a kinyilatkoztatás föltétlen fundamentumait aláássák, mint pl. az Isten létét, a lélek halhatatlanságát stb.

b) Hasonlóképpen az *egyenesen rosszakaratú* műveké, amelyekben Isten, a Boldogságos Szűz, a szentek, az Egyház, a katolikus istentisztelet, a szentségek vagy a Szentszék támadás vagy gúny tárgyai; amelyek szándékos támadást intéznek az egyházi hierarchia ellen s gyalázzák a papságot, a szerzetességet; amelyek megengedettnek tanítják a párbajt, az öngyilkosságot, fölbonthatónak a házasságot; amelyek a szabadkőművességet s a titkos társulatokat hasznosaknak s az Egyházra és világi társadalomra ártalmatlannak tüntetik fel; amelyek pártjukat fogják a Szenszék és nevezetesen a Syllabus által elítélt tévedéseknek.

c) Végre idetartoznak az *ex-professo* szemérmetlen könyvek, aminő igen sok regény. (Ezek olvasása kivételképpen csak hivatásos íróknak, tudósoknak, tanároknak — természetesen, ha az illető egyénre nem veszedelmesek —, tanulóknak pedig csak gondosan megtisztított kiadásokban nem tilos.)

E munkák azonban csak akkor ütköznek az általános törvénybe, ha tényleg pornográfikusak, vagy sikamlós és szemérmetlen dolgokat tartalmaznak, akár csupán elbeszéli (anélkül, hogy komolyan elítélné), akár tárgyalja ezeket az író, még inkább, ha könyvében ilyeneket magasztal vagy ilyenekre oktat; továbbá, ha a szerző ezt *ex-professo* teszi, azaz hogy az erkölcsök ellen egyenesen, habár nem is épp kifejezetten ír; mert pl. a szerző regénye valamelyik alakját is

használhatja szócsövéül. Szóval elég már az, ha az illető munka természete és tartalma szerint az erkölcsök ellen támad. Néhány sor még nem minősíti a könyvet ilyennek; de viszont az sem szükséges, hogy az erkölcstelenséget az egész munka minden egyes sora tartalmazza, hisz' olykor egy eldugott fejezet rántja le legjobban a leplet az író célzatáról.

4. Meg kell még emlitenünk, hogy az index általában kárhoztatja mindazon ujságokat, szemléket és folyóiratokat, amelyek állandóan a hitbe és erkölcsökbe ütköző dolgokat közölnek.

Tévedés pedig azt vélni, hogy itt egyszerű tanácsról vagy irányításról van szó. *E rendelkezés minden pontja súlyosan kötelező törvény.* A pozitív egyházi törvény áthágásának terhe alatt tilos tehát a katolikusként olvasnia, magánál tartania, kölcsönvennie vagy adnia Egyháza ezen gondos, anyai óvóintézkedéseivel távoltartott műveket.

Béketűrés és gyávaság.

Krisztus urunk azt parancsolja, hogy a bántalmakat szívesen tűrjük. Annyit jelent-e ez, minthogy gyáván és felháborodás nélkül kell akármit is zsebrevágunk, mint ezt újabban minden zsidó lap hangoztatja?

Hogy mennyire nem igaz ez, mutatja magának Jézusnak példája. A zsidó-szabadgondolkozó lapok folyton az ő szelídségére, szeretet-parancsára utalnak. De azt nem veszik észre, hogy Jézus maga ismételt szent haraggal támadott rá az akkori zsidó-szabadköművesekre, a farizeusokra, s hogy ostorral verte ki a templomból a szent hely meggyalázóit. A személyünket ért sérelmet megbocsátani, de *elveink* és szent *jogaink* támadóira, mint szentségtörő rablókra ostort ragadni, erre tanít a Krisztus evangéliuma. A felebaráti szeretet nem elv-feladás s a béketűrés nem gyávaság.

Papok a tudományban.

Franciaországban, mint mindenütt, a katolikus papság igen jelentékeny részt vesz a nemzet tudományos életében. Ami annál meglepőbb, mert hiszen ez a papság éppen nem örvend a francia radikális kormányok rokonérzésének s minden nyilvános tényező inkább gátolja, mint előmozdítja az egyháziak tudományos érvényesülését. Egyes esetekben azonban a kormány maga sem vonhatta ki magát a kötelesség alól, hogy a paptudósok vállalkozásainak külső feltételeit megteremteni segítsen. Így a legmagasabb hivatalos tudományos testületek járultak hozzá pl. Abbé *Hermet* őstörténeti kutatásainak, *Theilard de Chardin* kínai paleontológiai munkáinak, *Camboué* Péter és *Kieffer* abbé rovar-tani vizsgálódásainak előmozdításához, s hasonló támogatásban kellett részesíteni a jezsuita *Licent* pátert, aki Tiencinben egymaga egész óriási természetrajzi múzeumot létesített, *P. Tastevin*-t, aki az Amazon táján végzi etnológiai kutatásait, *P. Dugon*-t, aki Kiangszu térképét készítette el. *P. Poidebard*-t, aki Mosszul és Arménia földrajzát írta meg. Abbé *Drioton* ma az egyik legkiválóbb egyiptomi hieroglif-megfejtő. Asszíriában abbé de *Genouillac* kezdte meg az el-akkyméri ásatásokat, amelyeket ma nagy reklámmal folytatnak az angolok. Abesszíniában 1922 óta *P. Azais* vezeti nagy sikerrel az archeológiai ásatásokat. *Lagrin* Leó, mint Alsó-Mezopotámia felderítője, kapott nemrég meghívást a philadelphiai egyetemre a babilonológia előadására.

Párisban az Académie des Inscriptions et des belles Lettres 1925-ben *Chabot* abbét választotta másodelnökéül. A lillei katolikus egyetem rektora, Mgr. *Lesne* nyeri el 1926-ban a Gobert-díjat. A francia Geológiai Társaság a Fontanes-díjat, amelyet ötévenként adnak ki „a legjobb francia munkának, amelyet az utóbbi 5 év alatt az ősréteg-tan terén kiadtak”, *Delépine* kanonoknak ítélte oda.

Pater *Delattre* közben úgyszólván újra feltámasztotta a tudomány szeme előtt a régi Karthágót. *Diès* kanonok új életre keltette Plátót. P. *Dhorme*, *Bouyssonie*, *Sautel*, *Breuil* és de *Villeneuve* abbék Franciaország legkiválóbb prehistórikusai. *Bouly* pas-de-calaisi abbé mint forráskutató világhírű, *Gabriel* mint kiváló meteorológus, *Moreux* abbé mint a bourgeois csillagvizsgáló igazgatója.

Érdekes, hogy ezek voltaképp mind csak másodszorban, papi hivatásuk mellett, lettek a természettudományok legkimagaslóbb művelőivé. A voltaképpeni tudományos pályák hivatásos művelőin kívül egyetlenegy pálya sincs, amely ennyi tudóst és kutatót adna a francia nemzetnek.

Azonban a kötény és vakolókanál szolgásgában nyögő francia kormányzat jóvoltából ezek az emberek hiába világhírű tudósok: állami iskolákban tanítaniok nem szabad! Ha pedig még hozzá szerzetesek is, még magániskolában sem szabad tanítaniok. Veszett kutyák, akiket agyon kell ütni. A múlt év májusának 25-én a szabadgondolkodó francia „Nevelésügyi Liga”, amely bizonyos tekintetben a kormány felett áll s a közoktatásügyi törvényeket diktálja, ki merte mondani a határozatot, amely szerint: „Tekintve, hogy a gyermekeket meg kell védeni a tudatlan és alkalmatlan tanítók által való oktatástól . . . , követeljük, hogy az oktatás területéről a papságnak minden tagja száműzessék.”

80 ezer szocialista és 15 ezer kommunista állami tanítója van Franciaországnak. Ezekről nem féltik az ifjúságot. Holott a 95 ezer között bajosan van három, akit tudományos téren a fentemlített ragyogó nevű paptudósok mellé lehetne állítani. De hát mi lenne a felvilágosodottság üzletszerű kiaknázásából, ha egyszer az államhatalom nem a radikálizmus párttitkáraitól kérdezné meg, hol van az igazi felvilágosodottság!

Hítvédelmi csarnok.

Különös dolog: valahányszor csak egy hitetlent vagy vallástalan életút megkérdezzük, miért nem él vallásának előírásai szerint, feleletül rendesen olyan kibúvókat kapunk, amelyeket nem is lehet komoly ellenvetés számba venni, mert mihelyt rájuk nézünk, mihelyt a fogalmakat elemezzük, máris összeomlanak; hanem amelyek arra igenis jók, hogy a hitetlenkedésnek és vallástalanságnak kényelmes palástul szolgáljanak. A főök, amely őket a hitetlenségre vagy hitközönyösségre vezet s abban megtartja éppen nem keresendő *értelmi oldalon*; az a legtöbb esetben az *akarat*, amely nem akar lemondani a kényelmesebb, a vallás és erkölcs előírásaitól meg nem kötött életmódról. Ezért húzódozik a hittől és hitélettől s ezért hord össze minden képzelhető ellenvetést: mennél felületesebbet és sekélyesebbet, annál jobb.

Csakugyan elég, ha futólag pillantunk rá a legelterjedtebb ellenvetésekre s látjuk, hogy azokra felelni a legkönnyebb, mihelyt valaki komolyan s tárgyilagosan törekszik gondolkozni.

Felsorolunk itt néhány legelterjedtebb ilyen „ellenvetést” a válasszal együtt, melyet azonban itt csak a lehető legrövidebbre fogunk.

*

„A Szentírás szerint Isten teremtette a világot. Márpedig a természettudomány szerint a világ magától fejlődött.” — Semmiféle komoly természettudomány ezt nem tanítja, csak egyedül néhány tudatlan pamfletíró. A fejlődés ellenkezőleg feltételezi a teremtést, mert csak akkor indulhatott fejlődésnek a világ, mikor már meg volt teremtvé: semmiből semmi sem fejlődhetik.

„Oly naiv ez a szentírási teremtetéstörténet a hat nappal stb.” — Tudjuk, hogy a „hat nap” a zsidóban nem jelent szükségkép 6-szor 24 órát, hanem jelenthet hat bármily nagy korszakot; esetleg hat képet,

amelyben Isten a teremtés lejártszódásának egymásutánját az embernek kinyilatkoztatta. S éppen a mőzesi hat nap egymásutánja, amely bámulatosan meg egyezik a modern kozmogónia (világalakulástan) eredményeivel, legszebb bizonyíték amellett, hogy Mózes csak isteni sugallatra írhatta könyvét.

„Pl. hogyan lehet az, hogy előbb lett volna a földön világosság, mint Nap, Hold és csillagok?” — Épp a modern tudományos feltevések szerint ennek csakugyan így kellett lenni. A földet ugyanis sokáig erős felhőburkolatok, vastag, áttetsző gőzpárárétegek fedték, amelyeken a Nap úszó fénye áthatolt ugyan, de láthatóvá a Nap mint égitest csak akkor lett a földre nézve, amikor ezek a páratömegek eloszlottak.

„De hiszen az embert nem Isten teremtette, hanem az állattól származott.” — Akkor is a szellemi lelket csak Isten teremthette volna bele. De magát azt a feltevést, hogy Isten állatból teremtette volna az embert, vagy hogy az ember lelkére nézve állati leszármazású, eddig semmiféle őslénytani vagy történelmi bizonyítékkal alátámasztani nem sikerült. (L. Platz: Apológiai vitatkozások.) Semmiféle átmeneti képződményt ember és állat közt nem találtak; ellenkezőleg: az ember, mihelyt a földrétegekben föllép, teljes tökéletességben lép fel.

„Hogyan egyeztethető össze az ember teremtésével az, hogy esetleg más csillagokban is élnek hozzánk hasonló lények?” — Ebben csakugyan nincs semmi ellentmondás. Ha a csillagokban is élnek hozzánk hasonló lények, természetesen azokat is Isten teremtette. Ha minket teremthetett, miért ne teremthetett volna millió más világot is? Hogy aztán azokon a más világokon szintén volt-e bűnbeesés, volt-e megváltás, volt-e kinyilatkoztatás stb., minderről semmit sem tudunk, amint azt sem tudjuk, vannak-e a csillagokon gondolkodó élőlények.

„Meg egyeztethető-e a vallással, hogy egy sejtől származunk s azt az egy sejtet teremtette az Isten?” — Magában véve nem volna lehetetlen, hogy Is-

ten egy sejtet teremtett csak, de ebbe az egy sejtbe belehelyezte volna a képességeket, hogy tovább fejlődjék. De akkor az egy sejtnek igen nagyra kellett volna lennie, mert a mag fejlődhetik, de nem teremthet új magot. A lelkét természetesen így is minden körülmények közt Istennek külön kellett volna teremtenie. Hogy azonban Isten a valóságban nem így tett, azt a Szentírás első fejezetéből világosan látjuk. A Szentírás első fejezetei, ha valamit, annyit mindenestre elárulnak, hogy Isten az első teremtményi típusokat, legalább is a nagyobb csoportokat, külön és közvetlenül teremtette. És nevezetesen az emberre nézve a Szentírás oly világosan kifejti az ember közvetlen teremtoi befolyását, hogy ezzel nem egyeztethető össze a feltevés, hogy az ember akárcsak testére nézve is csak közvetve származnék Isten kezéből.

*

„Hát az eredeti bűn? Hogy lehet az, hogy Isten valakit ősszüleinek vétke miatt büntessen?” — Az eredeti bűn ránk nézve nem személyes „bűn” s azért személyes büntetést (pl. elkárhozást) senkisé nem szenved miatta. Hanem igenis: erkölcsi hiány, tökéletlenség; az istenfiúság természetfölötti, tehát természetünket meg *nem* illető ajándékának elvesztése, illetve visszautasítása ősszüleink által, kikre bízva volt, hogy azt egész ivadéuknak megőrizték, vagy visszautasítsák. Épúgy, mintha a király egy embert családjával s utódaival együtt gróffá tesz vagy gróffá akar tenni: ha az illető ezt a kegyet visszautasítja, természetesen a fiai és dédunokái sem lesznek grófok. Már most vajjon ezért igazságtalanság történt-e velük?

„Ha Isten tudta, hogy vétkezni fogunk s hogy sokan el is fognak kárhozni, miért teremtett akkor?” — Máskép nem teremthetett, mint szabad lényeknek (ez az ember lényegéhez, természetéhez tartozik); ezzel pedig adva van, hogy mi emberek magunk döntünk üdvözülésünk vagy elkárhozásunk fölött s Istenhez nem volna méltó, ha éppen azokkal tenne kivételt,

akik őt nem akarták szolgálni s elismerni. A súlyos bűn oly nagy rossz, hogy aki tudatosan elköveti s így Isten ellenségévé lesz, az az Isten előtt mintegy nem is számít többé; az szinte nem jön többé tekintetbe; annak örök kárhozata Isten előtt nem jöhetett számba, amikor az emberek teremtetését elhatározta. Isten a jók kedvéért teremt s elég neki, ha a jók üdvözülnek; a rosszak miatt ezeket nem foszthatja meg az üdvözülés lehetőségétől. Viszont ha a rosszak elkárhoznak, ennek annyira maguk az okai, hogy őmiattuk Isten nem függesztheti fel a jókra irányuló jóságának: a teremtésnek gyakorlatát.

„Nem igazságtalanság-e, ha Isten az első ember bűneért azokat is sújtja, akik Ádámban személy szerint nem vétkeztek?” — Ha Isten az eredeti bűn büntetésekép elvonná az ártatlanul bűnhődő embertől azt, ami a természet rendje szerint mindenkinek kijár, akkor igazságtalannul bánnék velük. Ha pl. Ádám bűnének büntetésekép Ábelt sújtotta volna vaksággal, igaztalan volna eljárása. De itt nem így van. Isten az eredeti bűn büntetésekép Ádám utódaitól csak azokat a *természetfölötti* adományokat vette vissza, amelyeket a természet rendjén kívül s csak Ádám hűségének esetére szánt az emberek összességének. Miután pedig Ádám a föltételt nem teljesítette, Isten is visszavonta a nekünk ki nem járó, bennünket meg nem illető, pusztán ingyen kegyelemből s csak feltételesen nekünk szánt természetfölötti adományt. Olyan ez, mint ha egy fejedelem valakit utódaival együtt gróffá tesz, de csak azon esetre s azon feltétellel, hogy az illető haláláig hű marad hozzá; ha már most ez az ember hűtlenségbe esik, a fejedelem a grófi rangot tőle és természetesen unokáitól is visszaveszi. S ebben nincs semmi jogtalanság, mert bár ez utóbbiak nem vétkeztek s a büntetés bizonyos értelemben mégis őket is sújtja, de ezzel csak attól a kegytől esnek el, amely jog szerint úgysem volt előzőleg az övék.

„De hogyan büntethet Isten örök büntetéssel egy rövid ideig tartó bűnt?” — Mert a büntetés idő-

tartama a bűncselekedet benső rosszásától függ, nem pedig az elkövetés időtartamától. Máskülönben egy negyedóra alatt elkövetett gyilkosságot is csak egy negyedórai börtönnel lehetne büntetni. A bűn pedig, minthogy Istennek, a végtelen Úrnak, mint ilyennek tudatos megbántása, végtelen rosszást foglal magában.

„Hogyan követhet el a véges ember végtelenül rossz cselekedetet?” — Úgy, hogy tudatosan vétkezik a Végtelen Fölség ellen. A végeesség nem zárja ki a végtelenre irányuló, tehát erkölcsi jelentőségben végtelen cselekedetet. A koldus is megsértheti a királyt, holott nincs vele egy rangban, sőt éppen ez fokozza a sérelmet, hogy kisebb bánt meg egy aránytalanul nagyobb, aki még hozzá — Isten esetében — a kisebbnek atyja, teremtetője, legfőbb jótevője és ura is.

„A végtelen irgalom hogyan büntethet örök tűzzel?” — Nem is az irgalom büntet, hanem az igazságosság. T. i. Isten a végtelen tökéletesség; azaz: végtelen benne az irgalom is, a szigor, az igazságosság is. Egyik úgy, mint a másik. De természetesen mindkét látszólag ellentétes tulajdonság aszerint lép működésbe, amint az ember befogadja. A jókkal és megtérőkkel szemben Istennek végtelenül jónak és irgalmasnak kell lennie, de hasonlóképp végtelenül szigorúnak a meg nem térőkkel szemben. Az örök pokolra szükség van, hogy akik nem akartak Istenhez térni, Isten méltóságához mérten, tehát végtelenül és örökre érezzék, mily szörnyű bűn és esztelenség volt Istennek s törvényének hadat üzenni.

„De hiszen erre elég volna néhány órai szenvedés, Isten azonnal kicsikarhatná a kárhozottból a megbánást. Miért ne lehetne megtérni a túlvilágon is?” — Mert akkor ennek az életnek nem volna semmi erkölcsi tartalma s értelme. Minek akkor a földi élet, mint próbaidő, ha a voltaképpeni döntés odatúl esik meg? S igazi döntés volna-e az? Isten a „megbánást” kicsikarhatja, ki is fogja csikarni a kárhozottból a po-

kolban, de ez a kicsikart, kikényszerített megbánás nem az a bánat, ahol a bűnös önként és magától tér Istenhez. Márpedig csak ezzel szemben lehet helyén a bocsánat. S tény, hogy Jézus ismételt szavai szerint a megtérés ideje és a döntés örök sorsunk fölött a halál percével megszűnik.

„Isten előre tudja, hogy üdvözülni fogok-e, avagy elkárhozom. Tehát hiába erőlködöm, úgysis előre biztos, mi lesz velem.” — Ez közönséges fogalomzavar. Isten előre tudja, hogy én a magam szabad elhatározásával mit fogok választani. Előre tudni azonban nem annyi, mint előre elhatározni. Jövőm logikailag biztos, amennyiben Isten előre látja; de bizonytalan és eldöntetlen a reális valóságban, mert tőlem fog függni, hogyan irányítom.

„Szent Pál azt mondja, hogy bár semmiben sem aggasztja lelkiismerete, mégsem tudja, vajjon gyűlöltre vagy szeretetre méltó-e? Hogy lehet ez?” — Szent Pál fenti szavának kétféle értelme lehet. Először: bár lelkiismerete semmiről sem vádolja, mégsem tudja abszolút, feltétlen biztossággal, vajjon Isten kegyelmében van-e, mert hisz a lelkiismeret tévedhet is és csak többé-kevésbbé emberi biztosságot nyújthat. Másodszor: ha ma biztosan Isten kegyelmében vagyok is, nem tudhatom soha előre teljes biztosan, hogy vajjon az Isten kegyelmében mindvégig meg is maradok-e s így a végső eredmény és örök elbírálás szempontjából ma még nem tudhatom, vajjon végeredményben az üdvözülés vagy pedig a kárhozat gyermeke vagyok-e.

„Így azonban a kereszténység valóságos üzlet és alku vallása; szerinte Isten mintegy így beszél hozzánk: ha szolgálsz, megkapod a jutalmad, ha nem szolgálsz, összetörlek, bosszút állok rajtad.” — Nem igaz. A kereszténység a szeretet vallása, de az erős szereteté. Isten így beszél hozzánk: „Ember, szeretetből teremtettelek, hogy boldogítsalak. A legfőbb, amit kívánok tőled, hogy te is szeress engem. Ha azonban oly hálátlan s gonosz volnál, hogy ennyi jótétemény

után ennyi szeretetet is visszautasítanál, akkor igazán megérdemled legszigorúbb büntetésemet.”

„De hát az emberek erre nem gondolnak! Hogy lehet azt mondani, hogy aki pl. misét mulaszt, vagy vét a tisztaság ellen, hogy az mindjárt Isten ellensége akar lenni s megtagadja tőle a szolgálatot.” — Nemcsak az vét az Isten ellen, aki mintegy gyűlölettől az Isten ellen, hogy úgy mondjam, felemelt ököllel vétkezik, hanem az is, aki bár tudja, hogy Isten hű szolgálatot követel tőle, ezzel nem gondol, vallási kérdésekkel nem törődik s úgy él, mintha Isten törvénye a legutolsó dolog volna a világon. Ez is nagy, súlyos bűn s talán a legtöbb modern ember örök kárhozatának ez lesz a főoka: ez a frivol, gőgös, megvető nemtörődés az Istennel, Isten szavával (prédikáció), Isten parancsaival, a templommal, Egyházzal, „szent” (azaz: Istenre vonatkozó) dolgokkal. Mert nemcsak az lehet felségsértő, aki szembe gyalázza a királyt, hanem az is, aki tudatosan, fönnen megveti, ignorálja, semmibe se veszi, szinte kimosolyogja. Az ilyennek is egykor (ha előbb nem, a kárhozatban) észre kell térnie s be kell látnia, ki volt az az Isten, akit ő egy megvető vállvonogatással vélt elintézhetőnek.

„Ha volna Isten, nem hagyhatna annyit szenvedni; sokszor éppen a jóknak van legtöbb szenvedni-valójuk. Itt van pl. a háború: miért enged meg az Isten ekkora igazságtalanságot?” — Ez az ellenvetés csak akkor állhatna meg, ha Isten cél és ok nélkül bocsátaná ránk a szenvedést. Istennek azonban a szenvedéssel nagy céljai vannak: ezek által akar megpróbálni: azt akarja, hogy a szenvedés tűzében mutassuk meg lelkünk igazi értékét. Ezért kell az ártatlannak is szenvedni. Krisztus Urunk s a Szent Szűz is szenvedtek, hogy példát adjanak nekünk s Istent a mi mulasztásainkért megengeszteljék. A földi életnek nem az a végső célja, hogy itt a földön legyen jó dolgunk, hanem: hogy itt a földön minden megpróbáltatás közt helytállva kiérdemeljük az örök boldogságot. Ami pedig névleg a háborút illeti: a háborút nem Isten okozta,

hanem az emberek önzése, gőgje; Isten azonban a rozszat is, az emberek bűnét is fel tudja használni arra, hogy jót műveljen általa, s azért megengedi, hogy a háború a jókat is próbárategye.

*

„Mire valók a vallás gyakorlatában a külsőségek s miért helyez ezekre akkora súlyt az Egyház?” — Vannak a vallási életben külsőségek, melyeket az Egyház nem ír elő, csak helyesel, illetőleg megtűr; és vannak, amelyeket az Egyház isteni parancsra ír elő, mint pl. a keresztséget, a szentáldozást, misét, a szent kenetet stb. Gondolkodó ember azonnal észreveszi, hogy ezekben a külsőségekben is mindig a bensőségnek előmozdítása, táplálása a cél. Kit nem indít meg pl. egy igazán magasztos szertartás, a karácsonyi éjféli mise, a húsvéti feltámadási ünnep, az úrnapi körmenet, egy-egy temetési, esketési stb. szertartás? Ha nem volna mise, áldozás, gyónás, templom, szertartások stb., mivé oszlanék a hitélet? Látjuk azokon, akik a „külsőségeket” megvetik s azért a bensőkről is hamarosan megfeledkeznek. Hiába, emberek vagyunk, azért a külsőségekre a vallási életben is rászorulunk, hogy nagyobb figyelemmel, tisztelettel, bensőséggel tudjuk átérezni a láthatatlan titkokat. Hasonló okból van tele különben nemcsak a hitélet, hanem a társadalmi élet is annyi külsőséggel (köszöntés, tisztelgés, katonai pompa, címek, rang, családi, állami ünnepek stb.).

„De legalább nem kellene ezeket a külsőségeket kötelezőkké tenni. Pl. a házasságban: mennyivel szebb volna, ha nem volna semmiféle egyházi előírás erre nézve, hanem mindenki szabadon követhetné a vonzalmait s mihelyt azok elhűlnek, szabadon el is válhatna a feleségétől. Kár ezt a költői, egyéni szabadságot mindenféle száraz erkölcsszabállyal gúzsba kötni.” — Nem is „száraz” erkölcsszabályról van itt szó, hanem ellenkezőleg: milliónyi könnytől és vértől átitatott szent parancsról; ezer és ezer tönkretett női

lélek és családi boldogság rombadőltéből fakadó nagy tanulságokról, melyek mind azt bizonyítják, hogy a férfi és nő vonzalma csak akkor vezet boldogságra s nem boldogtalanságba, ha nem holmi „egyéni” önkények és szeszélyek, hanem szigorú elvek: hűség és felbonthatatlan kötelékek szabályozzák azt. Ezek nélkül bizony minden „költői” vonzalom a legcsúnyább prózára vezet, nagyon sok esetben pedig szegyenbe, züllésbe, kétségbeesésbe, öngyilkosságba, a gyermeknevelés elhanyagolására. Végére a házaselet nem csupán két embernek magánügye, hanem nagy társadalmi és erkölcsi érdekek is fűződnek hozzá; azért kell azt, mint minden erkölcsi ügyet, a vallásnak szabályoznia s kinövésektől biztosítania. Főleg e téren, ahol az emberi önzés és szenvedély annyira hajlik a más javának lábbaltaposására.

„De hányszor jut így rettentően siralmas helyzetbe, aki pl. örök időkre egy durva, lump, iszákos emberhez kötötte magát.” — Ez meglehet, de egyes szomorú esetek miatt nem lehet mindjárt az egész társadalmat felborítani, s nem szabad nagy, általános erkölcsi érdekeket veszélyeztetni. Ilyen esetekben helyén lehet a különélés, de a házasság frigye felbontása nélkül. Egyébként aki nem hübelebalázs-módjára megy férjhez vagy nősül, ahogy ma sokan teszik, hanem igazán megfontolja Isten előtt imában is, méltó-e hozzá az, akit élettársul választ, az a legritkább esetben fog boldogtalan házasságot kötni. Rendesen azok a házasságok boldogtalanok, amelyeket az emberek Isten nélkül kötnek.

„Egyáltalában nem tudom, mire jó az a sokféle parancs és tilalom. Én azt hiszem, ha az ember a természetes vágyait szabadon követi, ezért Isten bizonyosan nem fogja elkárhoztatni. Hisz végeredményben ezeket a vágyakat és hajlamokat Isten maga oltotta belénk.” — Így beszélhetne a rablógyilkos, a tolvaj, az iszákos is. Minden bűnt egy-egy természetes ösztönnek a fékezetlen túltengése követtet el velünk. Igaz, hogy a természetes hajlamokat Isten oltotta lel-

künkbe, de mindig azzal a ránk szabott kötelezettséggel, hogy azokat ne vakon s ész nélkül kövessük, hanem az ész és hit útmutatása szerint fékezzük s helyesen használjuk fel: nem a magunk kedvtelésére csupán, hanem mindenekfölött az ő bölcs törvénye és akarata szerint.

„Hányszor írnak elő az orvosok olyant, amit az Egyház tilt!” — Légy meggyőződve róla, hogy komoly s lelkiismeretes orvos sohasem ír elő ilyesmit. Amelyik pedig előírja, az *nem* az orvostudomány nevében teszi ezt, hanem bizonyos engedékenységből, hogy romlott lelkű pácienseinek hízelegjen s ilymódon esetleg nagyobb népszerűsége és keresettségére is tegyen szert. Dédapáink, dédanyáink nem ismertek ilyen bűnös orvosi tanácsokat és patikákat, Isten parancsai szerint éltek s bezzeg nem lett emiatt semmi bajuk. Lehetetlen is, hogy Isten parancsainak betartása bármikép testi kárunkra lenne. Ellenkezőleg, köztudomású dolog, hogy éppen Isten parancsainak a *be nem* tartása vezet az embereket rengeteg sok bajba és szégyenletes betegségbe. S ezért kellene a rossz tanácsokat osztó zugarvosokat voltaképp a hatóságnál feljelenteni.

„A tiszta élet természeti lehetetlenség.” — A tolvaj is mondhatná, hogy a tulajdonjog szemmeltartása lehetetlenség és hasonlót mondhatna az alkoholista a józanságról. Csakhogy nem így áll a bál. Aki mibe beleélte magát, aki miről nem *akar* lemondani, arról hamarosan kitalálja s el is hiteti magával, hogy nélkülözhetetlen, hogy természeti szükség. A valóság azonban az, hogy először is, amit a természetes erkölcstörvény előír, annak lehetségesnek kell lennie. Másodszor: amit Isten parancsol, annak még inkább lehetségesnek kell lennie s Isten bizonyly megadja hozzá segítő, erősítő kegyelmét, hogy teljesíthesd, amit szigorúan parancsol, hacsak kéred őt s nem teszed magad a kegyelemre méltatlanná. Hanem akkor persze élni is kell a kegyelemmel s nem szabad veszélyeztetni a hatásait. Imában, gyakori gyónás-, áldozásban kell

keresni a szükséges lelkierőt s aztán nem rohanni bele hanyatthomlok a veszedelmekbe, nem gondolni akármit, nem nézni meg akármit, nem engedni át magunkat akármily érzelemnek és játéknak. Persze, aki vígan nekirohan minden veszedelemnek s elhanyagolja az ellenállás kipróbált eszközeit, épúgy tesz, mint aki magas jéghegyeket akar megmászni, de a vezetőt s a biztosítókötelet eltaszítja magától s készakarva folyton a mélységek szélén csúszkál — s aztán azt beszéli, hogy a jéghegyet okosan, célszerűen, veszélytelenül megmászni és le nem csúszni: természet- vagy élettani lehetetlenség.

*

„Mindegy, hogy ki hogyan tiszteli az Istent, fő, hogy becsületesen éljünk.” — Igen ám, de mikor a becsületesen éléshez hozzátartozik az is, hogy mindazt megtegyük, amivel Istennek tartozunk. Tehát, hogy higgyük mindazt, amit Ő kinyilatkoztatott — lám: már ezért sem mindegy, hogy ki hogyan tiszteli az Istent! — és hogy tartsuk meg parancsait, melyeknek osztogatására s magyarázatára Ő a katolikus Egyházat rendelte. Akik csak a „becsületes életet” tartják a valóságban szükségesnek, szeretnék, ha Isten iránti kötelességeiket arra a minimumra szoríthatnák, hogy nem lopnak, nem gyilkolnak (bár no, még ezt is elégszer megteszik) s általában bizonyos általános emberi tisztességet betartanak. Azonban hol és mióta van szóásban, hogy az alattvaló maga szabja meg följebbvalójával szemben, mi a teendője s a följebbvalójának melyik parancsát fogja nagy kegyesen betartani? Ha Isten az igaz hitet s minden parancs betartását követeli tőlünk, akkor csak az lehet igazán vallásos, aki az igaz hitet vallja s annak parancsait válogatás nélkül, szentül teljesíti.

„Hát akkor minden nem-katolikus elkárhozik?” — Nem. Csak az kárhozik el, aki bár tudja, hogy helytelen úton van, mégsem tér a helyes útra. Sajnos, nagyon sokan vannak saját hibájukon kívül téves utakon. Ezek csak akkor kárhoznak el, ha a megismert

igazság ellen is tusakodnak, vagy pedig ha azokat az erkölcsi törvényeket sem tartják be, amelyeket kötelezőnek ismernek.

„Schütz Antal a következőket írja:

„Ha a katolikus Egyház az egyedül üdvözítő Egyház, abból nem következik, hogy mindenki elkárhozik, aki az Egyházon kívül van. Aki *nem önhibájából* van az Egyházon kívül, vagyis, akinek nem volt semmiképpen sem módja megismerni Krisztus igazi Egyházát, emellett azonban híven megtartja a fölismert vallási igazságokat és parancsokat és kész elfogadni Isten összes tanításait, az *hozzátartozik az Egyház lelkéhez* és így üdvözülhet”.¹

Már most kérдем:

1. „*Nem önhibájából*” és „*hozzátartozik az Egyház lelkéhez*” vonatkozik-e olyan másvallásúakra is, akiknek volna alkalmuk a katolikus Egyházat megismerniök, de nevelésük folytán vagy csak saját vallásukat, vagy saját vallásukat *is* igaznak hiszik, parancsait teljesítik s így nem is törekszenek más vallás megismerésére?

Felelet: Természetesen ezekre is vonatkozik.

2. Vonatkozik-e a *nem-keresztény* vallásúakra is? (Pl. zsidók, mohamedánok, buddhisták stb.).

Felelet: Ez már bonyolultabb kérdés. A meg nem kereszteltek is üdvözülhetnek, ha valamely formában vágykeresztségben részesülnek, azaz a vágy él bennük, hogy az igaz Isten minden kinyilatkoztatását elfogadják s az üdvösség feltételeit teljesítsék. Hogyan történhetik ez pl. a pogányoknál, akik a katolikus hitet nem is ismerik, oly kérdés, amellyel a teológia foglalkozik bővebben. Van egy teológiai vélemény (a Billot-féle), amely szerint azok a pogányok, akik az igaz hittel soha meg sem ismerkedhettek, e tekintetben „*aequiparantur infantibus*”, hasonló helyzetben vannak, mint a keresztség nélkül elhalt csecsemők:

¹ Katolikus Hittan középfokú iskolák számára. 5. kiad. Budapest, 1923, 69.

nem jutottak el e tekintetben az ész teljes használatára. Ezek, ha a természetes erkölcstörvényt lelkiismeretesen betartják, az említett vélemény szerint, örökre boldogok lesznek, de csak természetes úton, nem Isten látásában s a természetfölötti boldogságban. Ezt az állapotot *limbusnak* nevezik a teológusok. Ez azonban csak teológiai vélemény.

Annyi bizonyos, hogy saját hibáján kívül senki sem fog elkárhozni, s viszont: hogy a (voltaképpen) üdvösségre a kinyilatkoztatott hit nélkül senki el nem juthat.

„Ha Isten igazán szeret bennünket, miért enged közülünk annyit hamis hitben születni és nevelkedni?” — A hamis hitek nem az Isten művei; ez már az emberek vétkes belekontárkodása az ő mindig szép és mindig tökéletes műveibe. Ezért tehát nem Istent illeti a felelősség, hanem a bűnös embert. Hogy pedig Isten ártatlanokat is enged hamis vallásban születni s így az ő magánhibájuk nélkül megfosztja őket az igaz hit kegyelmétől, először azért nem méltánytalanság az Istentől, mert az igaz hit mindenkire nézve Isten egyik különös ingyen ajándéka s az ingyen ajándék lehet nagyobb vagy kisebb, de sohasem méltánytalan; másodszer: mert az Isten mindenkinek, még a hamis hitben lévőknek is megadja a kegyelmet, hogy a helyes utat s az igaz vallást felismerjék. Ha csak az ember nem hanyagolja el legfontosabb teendőjét: az igazság keresését, az Isten sem vonja meg tőle megvilágosító és buzdító kegyelmét, mellyel az a célja, hogy minden ember az igazság ismeretére és az üdvösségre jusson. Minden ember t. i., aki mással is törődik mint anyagi dolgokkal s földi élvezetekkel. De sajnos, itt a hiba.

„Mindenki maradjon abban a vallásban, amelyben született.” — Talán disztिंगválánk. Ha helyes vallásban született, akkor igenis, maradjon meg benne; de ha helytelenben, bebizonyíthatólag hamis vallásban született, akkor is maradjon meg a tévedésben? Micsoda logika ez?

„*A másik vallásban is csak imádják az egy Istent, minek tehát ilyen különbségeket tenni?*” — Ejha, tehát a mi vallásosságunk csak a pusztá, merő egy Isten-imádásban áll? Nem a hitben is, az isteni kinyilatkoztatott igazságok megvallásában, a parancsolatok megtartásában s a Krisztus-rendelte Egyház irányításának követésében? Azt mondotta-e Krisztus, hogy: mindegy, mit hisztek és miként éltek, csak imádjátok az Istent? Nem adott-e ő maga is egész sor parancsot és előírást? Nem mondta-e ő többek közt, hogy „*aki az Egyházra nem hallgat, legyen neked mint pogány és nyilvános bűnös*”? Nem fenyegeti-e elkárhozással azokat, akik nem hisznek — miben? Az Isten pusztá létében? De-hogy: — mindabban, amit az apostolkollégium a világ végezetéig hirdetni fog nekik. Nem azt mondta-e a tőle rendelt papi rendnek, hogy: „*Aki titeket hallgat, engem hallgat s aki titeket megvet, engem vet meg*”? Hogy lehet tehát arról beszélni, hogy ha csak Istent imádjá valaki, az már elég? Hiszen a farizeusok is imádták az Istent s Krisztus mégis átkot szórt rájuk. Olyan ez a beszéd, mintha egy egyetemi tanár a szigorlaton mindenkit áteresztene, arra hivatkozva, hogy hiszen a jelölt „tud olvasni meg írni”. Hja, csakhogy ez még nem elég az üdvösségre! Nos, az egy-Isten-imádás sem elég arra, hogy valaki igazán teljesítse a vallás kötelességeit s igazán Isten kedvében legyen, tehát arra sem, hogy üdvözüljön.

*

„*A vallás ellen nincs kifogásom, de a vallás alatt a papok uralma lappang.*” — Nem egészen látni be, miért vezetne a vallás szükségkép papuralomra. Azaz, hogy egy értelemben igen: amennyiben a vallás elveinek minden érvényesülése egyúttal a papság által hirdetett eszmék diadala is. De hogyan legyen ez másképp, ha egyszer vallás és papság összetartozó fogalmak? Mi a pap? Úgy-e, a vallás szolgája. Vallás és papság tehát bensőleg összefüggnek. Az Úr Jézus mindenesetre papságot akart, mert hiszen Egyházat

alapított s abban a tanító, megszentelő és lélekkormányzó hatalmat az egyházi előjárókra bízta. A lelkipásztorság intézménye egyenesen az Úr Jézus rendelése (Ján. 21). Aki tehát pap nélkül akarja a vallást, az akarhat hindu vagy mohamedán vallást, de nem azt a vallást, melyet Jézus alapított s amelyet mint egyedül igazt hirdetett. Egyébként, hogy a papok a vallás uralmát arra használnák fel, hogy saját egyéni érdekeiket diadalra vigyék, pusztá ráfogás, melyet az Egyház ellenségei terjesztenek; de amelynek a valóságban nincsen semmi komoly alapja. Elvégre akkor épűgy lehetne okoskodni az orvosokkal és orvostudománnyal szemben: a betegségek gyógyíttatása veszedelmes, mert az csak az orvosok hatalmát és uralmát erősítené. Ki lesz oly egyűgyű, hogy így beszéljen?

„Mindannyian győzelemért imádkozunk: mi más ez, mint erkölcsi ellentmondás? Miért nem áll fel az egész világ papsága, hogy megállítsa a vérontást? *Miért áldja meg az én papom a mi zászlóinkat, hogy azok halált vigyenek azok közé, akiknek zászlaját az olasz, a francia pap áldotta meg?*” — Az „egész világ papsága” a pápa személyében igenis ismételten mindent elkövetett, hogy a vérontást megállítsa. Az már az emberek bűne, hogy nem hallgatnak szavára. Amíg azonban az egyes országok kormányzói úgy hiszik, hogy hazájuk érdekében a harcot folytatniok kell, addig az Egyház *erővel* nem akaszthatja meg a merőben *politikai* jellegű versengést: a háborút. Az Egyházat úgyis mindig azzal vádolják, hogy politikai ügyekbe avatkozik bele; szép is volna, ha pl. a király s a nemzet ellen zendülésre s az engedelmesség megtagadására lázítaná a katolikus híveket!

A háború jogos vagy jogtalan voltának eldöntése a jelen esetben nincs sem az egyesekre, sem az Egyházra bízva. Az egyesek itt mást nem tehetnek, mint hogy engedelmeskednek; az Egyház pedig az összes hadviselő országokban a fennálló hazai törvények tiszteletére s a hazafiúi kötelességek teljesítésére buzdítja az embereket. Mindkét fél imádkozik, de nem a

másik fél eltiprásáért és pusztulásáért — nézzük csak meg az Egyház háborús imáit, azokban ilyesmiről soha sincsen szó, — hanem a saját nemzetének oltalmáért és a győzelemért, mint ezen oltalom és a béke biztosításaért. Lehet, hogy az egyik fél téved, mikor a saját háborúját igazságosnak véli; de abban nem téved, hogy Isten oltalmáért imádkozik s az életüket kockára tevőkért aggódva az Egyház papjaival áldatja meg lofogóit.

„A papok maguk sem tartják meg, amit prédikálnak. Miért legyen én jobb, mint a papok?” — Ebben az ellenvetésben két hamisság van. Először: a hamis következtetés. Mert tegyük fel egy pillanatra, hogy a papok csakugyan nagyjából rosszak s maguk sem tartják meg a vallás előírásait. Mi következik ebből? Vajjon Jézus nem választott-e be az apostolai közé is szándékosan egy Judást? Mi lehetett ezzel a szándéka más, mint hogy előre figyelmeztessen mindenkit, hogy az apostol, a pap méltatlansága semmiféle árnyat nem vethet a tan s a vallás tisztaságára, melyet Isten őáltaluk hirdet. „Mózes székén — mondotta Jézus — az írástudók és farizeusok ülnek: mindazt tehát — így vonja le ő maga a helyes következtetést, — amit mondanak nektek, tegyétek meg, cselekedeteik szerint azonban ne igazodjatok.” De hamis az ellenvetésben még a kiindulópont is, a feltevés, amelyen nyugszik. Mert ugyan melyik papfaló szabadkőműves meri állítani, hogy a papok közt egyáltalában nincs, vagy csak nagyon ritka az igazán buzgó papi és apostoli lelkület? Ki meri tagadásba venni, amit minden erkölcsstatistikus egyhangúan állít, hogy még azon országokban is, ahol a papság viszonylag kevésbé áll megfelelő színvonalon, a papság még mindig az az osztály, amelyben a legkevesebb bűneset fordul elő s hogy átlag mindenütt a katolikus papság a népnek erkölcsileg legmagasabban álló része?

„Bizony, azok a papok, akiket én ismerek, nem nagyon jók.” — Ki az, aki így beszél? Lelki életet élő ember aligha beszél így, mert hiszen éppen lelki élete

folytán biztonnyal sűrűn találkozók olyan papokkal, akikről mást, mint jót, nem mondhat. Azok szoktak ellenkezőleg így beszélni, akik soha katolikus hitéleti dolgokban részt nem vesznek s így sohasem is nyílik alkalmuk a papokat, főleg a jó papokat apostoli munkakörükben megfigyelni. Az ilyenek a pappal legfőljebb társaságokban jönnek össze, esetleg üdülés, szórakozás közben, ott, ahol még a legjobb papokat is működésükön kívül figyelik csak meg s így hajlandók mindjárt azt is képzelni róluk, hogy ezek a papok mindig csak szórakozások után járnak. A legtöbb buzgó papot ilyen helyeken, társaságokban stb. meg egyáltalán sohasem látják. Innen az egyoldalú ítékezés.

„Sok rossz pap is van: miért legyen én jobb mint a papok?” — Azért, édeském, mert ha majd a rossz papok a pokolba kerülnek, neked nem szabad velük együtt elkárhoznod. Hogy igazán olyan sok-e a rossz pap, vagy csak te nem veszed észre a rosszak mellett a sokkal nagyobb számú jókat, az most mellékes: a pap is ember, aki maga felelős magáért. Te pedig nem a *papok kedvéért*, hanem Istenért s örök üdvödért akarsz vallásos lenni — hát akkor minek igazodnál éppen csak az állítólag rossz papok szerint?

„Miért van előírva a papi nőtlenség, a kényszercelibátus?” — Pardon, „kényszercelibátus” a katolikus Egyházban nincsen; ezt a szót és ezt a valótlan ságot csak az Egyház ellenségei hozták forgalomba. Hanem igenis van önkéntes, de a papi rendek felvételénél *feltételül szabott* nőtlenség. Hogy miért? Nagyon sok, fontos okból. Először, mert az evangélium szerint nemcsak házasság van, hanem szűzi is; és sok emberre nézve ez a szűzi vagy nőtlen állapot a körülményeknél fogva állandóan is, vagy hosszabb-rövidebb ideig egyszerűen kötelező. Mindenesetre pedig az evangélium szerint a szűzi, nőtlen élet nagyobb erkölcsi tökéletességet jelent, mint a különben szintén helyes és dicséretes házasság. Ki adjon azonban példát az önlegyőzésre s a test igényeinek fékmentartá-

sára, ha nem a pap? Hisz épp az Egyház ellenségei hangoztatják, hogy a pap prédikálása nem ér semmit, ha a pap maga nem ad példát arra, amit másoknak prédikál. Hát, ha másoknak az önmegtartóztatást prédikálja, nem sokkal szebb-e akkor, ha nemcsak szóval teszi ezt, hanem példájával is? Aztán meg a szűzi, nőtlen élet kétségtelenül sokkal jobban megfelel annak a természetfölötti méltóságnak is, amelyre a katolikus hit szerint a pap emelkedik. Illik, hogy aki Jézus testét s vérének mindennap kezében tartja, maga is gyakorolja azt az erényt, mely a legtisztább testhez és vérhez leginkább méltó. Végre s ez a legfontosabb: Szent Pál szerint az, aki nős, megosztja szívét Isten és a felesége között s folyton arra gondol, mivel örvendeztesse meg az utóbbit; aki pedig Isten kedvéért s az ő szolgálatáért nőtlen marad, az sokkal teljesebben s osztatlan szívvel szentelheti magát az Úr szolgálatának s a lelkek megmentésének. Ezért is képes egy buzgó pap néha oly hihetetlenül sokat művelni Istenért s a lelkekért, mert nem nyűgözi le a családi élet a maga ezernyi földi vágyával, szenvedélyével és gondjával.

„Az apostolok is nős emberek voltak s nős lértiakat szenteltek utódukká; azért mondja pl. Szent Pál, hogy a püspököknek egyneű embernek kell lenni.”
— Az apostolok közül többen nős emberek voltak, de nejtüktől s családjtüktől abban a pillanatban elváltak, amikor Jézus meghívására az ő tanítványaiul szegődtek. Az utolsó vacsorán, amikor Jézus őket papokká tette, egyetlenegy sem volt köztük házias életet élő. Az apostolok, igaz, kezdetben nős embereket is felszenteltek; de miért? Mert akkor nem volt más, azt kellett venni, aki volt. Azonban már az első századok zsinatai megkivánták azoktól, akik ifjúságuktól fogva a pályára léptek, a nőtleniséget s ebben az apostoli idők hagyományaira utaltak. A fent idézett Szent Pál-féle mondás is csak annyit jelent, hogyha már nős embert szentelnek is fel, az olyan legyen, aki életében csak egyszer nősült, nem többször egymás után.

Mi lehetett ennek az előírásnak is oka más, mint hogy már akkor törekedtek e téren legalább annyira szigorúnak lenni, amennyiben akkoriban lehetett?

„Hát akkor a görög katolikus papok miért nőülhetnek? — Mert a fenti okok ugyan, mint jobbat s tökéletesebbet ajánlják a papi nőtlenséget, de nem teszik minden esetben elkerülhetetlen szükségességgé, úgyhogy még maga az Egyház sem adhatna e szabály alól nagyon fontos okból felmentést. Mivel pedig a görög szakadár-egyházak megtérését az Egyház minden megengedhető eszközzel meg akarta könnyíteni, ami érthető is, hisz sok millió lélek megmentéséről volt szó, azért megengedte a görögöknek, hogy amint külön szertartásukat megtartják, úgy megtarthassák papjaik nőülését is. De maguk a görög katolikus papok nem ritkán vallják, hogy azért a latin szertartású, nőtlen papok állapota az ideálisabb.

„Ha a papok nem hibásak, miért van akkor ez az általános papgyűlölet?” — Erre csakugyan nem nehéz megfelelni. Nézzük csak, kik azok, akik a papokat oly módfelett gyűlölik? Mindenekelőtt azok, akik maguk sem élnek Isten és az Egyház előírásai szerint s akikre épp emiatt a papnak még a látása is úgy hat, mint bikára a vörös posztó. Hiába, a pap képviseli az Istent a földön s az Istennel együtt a tízparancsolatot is, amelyet ezek az emberek oly nagyon gyűlölnék. Természetes tehát, hogy az Isten és tízparancsolata ellen érzett gyűlöletüket kiterjesztik a papokra is. Azonkívül a papgyűlöletet még mesterségesen is szítják és terjesztik azok, akiknek hasznuk van abból, hogy a katolikus nép elveszítse bizalmát és szeretetét a saját papjai iránt. Elvitathatatlan pl., hogy bizonyos elemek nagyon félnek attól, hogy a katolikus nép megtalál erősödni, öntudatra talál ébredni s akkor nem fogja tovább is némán tűrni, hogy kifosszák, hogy a magasabb iskolákból, iparból, kereskedelemből stb. ennyire kiszorítsák. A katolikus nép azonnal roppantul erős lenne, mihelyt teljes egységben tömörülne lelkipásztorai köré. Míg így, ha a világiak és a papság

közé éket tudnak ütni, ha ezt a két elemet egymással szemben állandóan ki tudják játszani, akkor természetesen annál könnyebben érvényesül az elv, hogy amíg ketten versengenek, addig a harmadik örvend. Ennek a bizonyos harmadiknak ügyét mozditja elő tehát, aki a katolikus népet a papságtól elidegeníteni iparkodik, ami különben, ismételjük, csak a hitüket nem ismerő, félrevezetett katolikusokkal történhetik meg. Mert, aki az evangéliumot csak kissé is ismeri, az előtt nem lehet kétséges, hogy kereszténység papság nélkül nincsen s ha mégannyira gyalázzák is sokan azt a papságot, amelynek legelső s legdicsőbb tagját, Jézus Krisztust, még hozzá keresztre is feszítették, mégis a pap marad Jézus szándéka és akarata szerint mindvégig a keresztény nép leghívebb barátja, legbiztosabb őre, legnagyobb jótévője s az üdvösség útján egyedüli, Istentől rendelt vezére.

*

„Én nem gyónom meg bűneimet olyannak, aki éppoly bűnös mint én.” — Hát ne gyónd. Senkisé nem kényszerít rá. A te üdvözülésed csak a sajátmagad érdeke. De ha a végtelen kegyelemben részesülni akarsz, hogy a Mindenható óriási tartozásokat és rettenetes büntetéseket elengedjen neked, akkor nem te szabod meg a békefeltételeket, hanem az Úr. Akkor te teszed, amit ő kíván, vagy elpusztulsz. Nem is volna rossz: az Istent megbántani s aztán odaállni eléje, hogy „Úristen, ha már éppen meg akarsz bocsátani, hát ne küldj eléem holmi bűnös embert, aminő magam vagyok, hanem legalább is egy Gábor arkangyalt, akinek egy magamfajta nagyúr (patikus, jogász, fűszerkereskedő, táblabíró, jegyző, államtitkár, harangozó) méltóságán való csorbajtés nélkül meggyónhasson...” Ügy-e, nevetséges beszéd! Aztán nem éppen az-e a vigasztaló a gyónásban, hogy Isten-helyettese előtt tárhatjuk fel lelkünket, aki a maga nyomorúságával küzd és saját tapasztalatai alapján részvételt van szegény küzdő, törékeny, vétkezésre hajló ember iránt?

„A gyónást mégis csak a papok találhatták ki.” — Történelemből: szekunda. Történelmi bizonyossággal beigazolt tény, hogy már a legelső századokban gyónás mindig volt, amióta a kereszténység van. Ezen ma se katolikus, se protestáns, se zsidó nem kételkedik többé, hacsak egy kevéssé is ismeri az ősegyház történetét. Hiszen ma egész nagy viták folynak arról tudományos teológiai körökben, vajjon az Egyház a 2-ik században s a 3-ikban (a montanisták s a Novatián-eretnységek idejében) csakugyan *minden* bűnt megbocsátott-e a gyónásban, avagy voltak-e bűnök, melyeket sohasem bocsátott meg? De hogy bűnbocsánat mindig volt, ezt senki sem kétli. — Különben azok a papok, akik a gyónást kitalálták volna, igazán iszonyú bolondok s ugyanakkor az emberiség legnagyobb jótevői lettek volna. Bolondok: mert legalább önmagukat vették volna ki a gyónás terhes kötelessége alól; eltekintve attól, hogy maga a gyóntatás a maga végtelen egyhangúságával s a felelősségteljes egyéni lelki vezetés kötelezettségével az egyik legterhesebb papi feladat (épp azért szokták éppen a rossz papok elhanyagolni a gyóntatást és viszont a legjobb, legönmegtagadottabb papok tartanak ki leghívebben a gyóntatószékben). De ugyanakkor már emiatt is az emberiség legnagyobb jótevői volnának a papok: hiszen nincs intézmény, mely annyi lelki felemelkedettséget, javulást, nekibuzdulást, életerő-szaporulatot, vigasztalódást, magábaszállást, Istenhez-emelkedést, jó feltételt s erényességet eredményezne, mint a gyónás szentsége. Ha a hitetlenek és vallásgúnyolók tudnák, micsoda lelki kultúrmunka folyik, mennyi hősiesség fejlődik ki minden egyes gyóntatószékben s ha amellett egy porcika becsületérzés és igazságszeretet szorulna beléjük, áldaniok kellene ezt az intézményt s hálával lenni annak — nem feltalálói (mert ez Krisztus, lásd János 20., 21—23.), hanem kezelői iránt.

A gyónást a legfőbb pap találta ki: Jézus Krisztus.

„Nem tudok jó lenni.” — Mondd így: nem akarok. Amely pillanatban akarsz, tudsz is.

„Ha ma megtérek is, ki tudja, mire fordulok holnap?” — Ma csak a máért vagy felelős. A holnapról holnap fogsz gondoskodni.

„Minek gyónjak meg, ha utóbb megint csak vétkezni fogok?” — Megfordítom a kérdezést: Minek mosakodol reggelenként, ha napközben úgys bepiszkolódl?

„Nem lopok, nem gyilkolok: nincs bűnöm.” — Így is mondhatnád: tudok írni-olvasni, tehát tudós vagyok. Vagy: nincs kanyaróm, sem tifuszom: tehát egészséges vagyok. Csodálatos, hogy nem azok a tiszta gyémánt-lelkek tartják magukat bünteleneknek, akik hetenkint-kéthetenként gyónnak (s mindig találnak magukon valami kis letisztítani valót), hanem mindig csak azok, akik évhosszat hagyják a lelkükre ülepedni a port és szemetet. Hogy is mondta az az utazó-ügynök: „Kérem, én nem vodjok olyan piszkhos, hogy muszáj-jon nekem minden esztendőben fürüdni.”

„Ha valaki utólag rájön arra, hogy sok előbbi gyónása tökéletlen volt, akár a bűnök felsorolása, akár a bánat s erősfogadás tekintetében: méltatlan volt-e valamennyi gyónása, áldozása?” — Voltaképpen igen, de ha valóban csak „utólag” jön erre rá, ez annak a jele, hogy jóhiszeműen gyónt, tehát akkor ez inkább aggodalmaskodás. Az ilyesmit egyébként legjobb a lelkiatyától megkérdezni s annak ítéletében azután meg kell nyugodni.

*

„A kereszténység erkölcstana túlszigorú. Egyetlen bűnös cselekedet, sőt egyetlen bűnös tekintet vagy vágy e téren már örök kárhozatot jelent?” — Bizony úgy. De a keresztény erkölcstan tudja, miért oly szigorú e pontban. Azért, mert a sikos és meredek lejtőn nincs megállapodás. Ha szabad a gondolat, szabad a vágy is. Ha szabad a vágy, szabadok lesznek a buja érzelmek is. Ha ezek szabadok, szabad a bűnös önkielégítés is. Ha ez is szabad, szabad a családi szentélyek feldúlása is, az ártatlanok csábítása, a nőközös-

ség, a prostitúció. Itt nincs megállapodás. Egyetlenegy van, ami mértéket parancsol s rendet tart: a teljes óvakodás minden tisztátalan gyönyörtől, még a gondolatitól is s a szexuális életnek tisztán a törvényes házasesetre való szorítása. Ugyanígy gondolkozik a Szentírás is, midőn még a bűnre való „megkívánást” is külön nagy bűnnek veszi, vagy amidőn kimondja: „Atyámfiai, ne áltassátok magatokat: sem a házasságtörők, sem a paráznák, sem az önfertőzők (molles) . . . nem fogják bírni az Isten országát.” Ez szigorú talán, de egyedül következetes és egyedül evangéliumi.

„Az Egyház a maga intranzigens szigorúságával, kiátkozásaival, máglyáival furcsán követi a szeretet parancsát.” — Aki így beszél, rendesen nem is tudja, miben áll a szeretet krisztusi parancsa. Mert Krisztus bizony ezt a szeretetet a maga részéről is a legnagyobb szigorral kötötte össze s az Egyház semmiben sem szigorú, amiben Krisztus nem jelölte ki neki a szigorúság útját. Ő pl. maga is korbácsot font s fenyített. Viperafajzatnak, képmutatóknak nevezte a hitetlenséket s örök kárhozattal fenyegette őket. Malomkőről beszélt, melyet jobb volna a botránytadónak nyakára kötni s úgy sülyeszteni el a tengerben. Beszélt örök ítéletről, örök tűzről, örök kétségbeesésről, sírásról és fogak csikorgatásáról. Az ő szeretete nem állott csupa édeskés limonádé-csöpögtetésből. Hanem szigorral egyesült és kérlelhetetlen erővel. Sőt még a kiátkozás gondolata is teljesen Jézusé. Aki az Egyházra nem hallgat, úgymond, tekintsd azt pogánynak s nyilvános gonosztevőnek; azaz (mert ezeket kerülni kellett) kerüld el őt, közösítsd ki. És Szent Pál maga kiközösít leveleiben többeket. A máglyát illetőleg feleletünk ez: Több történelmet! A máglyákat nem az Egyház gyújtotta meg. Soha, egy esetben sem. Kálvin elégettette Servetet, de az Egyház nem égettetett el senkit. Hanem tették azt a *világi hatóságok*. És tették azért, mert a hitetlenséget helyesen époly véteknek tekintették, mint a felségsértést, főleg midőn a hit elleni

lázadás nemcsak a vallási egység megrongálása volt, de a középkori állameszme közveszedelmes megtámadása is. Ez tehát egészen más lapra tartozik. Az Egyház teremtette meg a szeretet, a karitászt összes nagy alkotásait, ő terjesztette el a humanizmust. De a szeretetet, csakúgy mint isteni Mestere, mindig egyesíteni tudta erővel, komolysággal, hűséggel és elvi rendíthetetlenséggel. S ez még nyugodtan gondolkodó ellenfeleinek is imponál. „Soha Róma a tévely előtt nem kapitulált”, mondta pl. Bismarck, a német Egyház legnagyobb ellenfele.

„Miért olyan szigorú az Egyház, mikor Krisztus oly szelíd volt?” — Krisztus szelíd volt, igaz; de époly szigorú is volt, amilyen szelíd. A szelídség miatt soha az erkölcs szigorú törvényein nem lazított. Sőt örök kárhozatot hangoztatott még azokra is, akik csak gondolattal és bűnös megkívánással is vétkeznek. A „szelídség” címén tehát az Egyháztól sem lehet kívánni, hogy hübelebalázs forgasson fel minden erkölcstörvényt, rendet és fegyelmet, csak hogy egy-két kényelmes vétkesnek ne legyen túlnehéz a mennyek országának elérése. Az Egyház époly szelíd a megtérő bűnösökhöz, mint az engedelmes fiakhoz, de a felforgatókkal, a Krisztus-akarta rend megbolygatóival szemben csak józan szigorúság lehet a kötelessége.

„Ha az Egyház nem fél az ellenséges támadásoktól, miért tiltja meg akkor az indexen lévő könyvek olvasását?” — Nem az ellenséges támadásoktól fél az Egyház, hanem a teológiai dolgokban kevésbé járatos hívők tehetetlenségétől, akik majd nem fogják megtalálni a sok raffinériával összehordott támadásokra a helyes feletet. Viszont, ha valaki elég teológiai jártassággal bír, annak szívesen ad az Egyház engedélyt az indexre tett könyveket illetőleg is. Ha attól félne, hogy ezekben a könyvekben valami komoly, megcáfолhatatlan ellenvetés van, akkor ezeknek sem szabadna megengedni olvasásukat. Szóval úgy tesz az Egyház, mint az orvos, aki nagyon jól

tudja, mikor szabad valakinek kivételesen megengedni mérges szerek használatát, de általában és mindenkinek nem engedi azt meg.

*

„Hogyan „született” a második isteni személy az Atyától, ha öröktől fogva volt? — Nem is értendő ez a „születés” emberi értelemben; hanem csak úgy, hogy ami az Atyában mint adóban van meg, ugyanaz a teljes egy istenség a Fiúban mint átvevőben van, olyanformán, mint ahogy a gondolkodás a gondolkodóban is és a gondolatban is megvan: az egyikben adólag, a másikban befogadólag. Egy legtisztább és minden tökéletlenséget kizáró születés és származás ez, a két isteni személyiségnek az a legbensőbb egymástratekintése és egymásba kapcsolódása, melyet az emberi nyelv másképp mint az Üdvözítő által használt szóval, az „atyai” és „fiúi” viszonytal kifejezni nem tud.

„Hogy van az, hogy Jézus idejében annyi ördögös ember szerepel? Nem örültek és epileptikusokat kell érteni ezek alatt? Ámde nem, mert a Szentírás világosan „ördögtől megszállottakról” beszél.” — Úgy van, ahogy a Szentírás és Jézus maga beszél ezekről az ördögösökről, azokat nem lehet egyszerűen örülteknek és epileptikusoknak tekinteni. Az evangélium szavainak igazságához pedig szó nem fér. Legfeljebb az a kérdés, miért engedte meg Isten akkoriban oly sűrűn ezt a hatalmat az emberek fölött, amit ma nem enged meg? Erre már a szentatyák megadták a feleletet. A megváltás befejezte előtt Isten ezzel is kifejezésre engedte jutni a tényt, hogy a bűnbeesés folytán az emberiség a kárhozott lelkeknek rabszolgaságába süllyedt s üdvözítőre, megváltóra szorult. Az ördögűzéssel pedig nyilván kifejezésre akarta juttatni azt, hogy az Úr Jézus immár megtöri a sátán hatalmát. A megváltás megtörténte után pedig erre többé szükség nem volt, legalább távolról sem ilyen mértékben.

Miért volt kezdetben annyi csoda, most pedig oly kevés? — Erre a kérdésre megfeleltek már a szentatyák. Mégpedig egy hasonlattal. Amint úgy mondják, aki fát ültet el, az első hetekben és hónapokban nagy gonddal őrzi s folyton öntözi ültetvényét, később azonban, midőn a fa megerősödött, már csak a rendes eső hull reá s külön öntözés megszűnik; úgy kellett Istennek is a kereszténység fáját zsenge korában rendkívüli adományok és csodák harmatával gyakorta öntöznie, később pedig általában csak a kegyelem rendes működésével gondoskodnia fennmaradásáról. Egyébként, hogy a csodák ideje a Szentegyházban el nem múlt, mutatják a szentek életének csodái s főleg a lurdi csodálatos események.

„Miért ábrázolják Jézus oldalsebét jobbfelől?” — Mert az a felfogás, hogy a római katona lándzsája jobbfelől hatolt az Úr Jézus mellébe s a baloldalon jött ki. Így látszik teljesülni legjobban Zakariás jóvendőlése, aki a Megváltó „általveretéséről” beszél. Akkor van igazán „általverve”, ha egész mellét átjárta a lándzsa hegye.

*

„Csak tudnám igazán és biztosan, hogy van-e más világ és lesz-e feltámadás!” — Kedves testvérem, mit tudhatsz biztosabban, mint ezt? Mi lehet ezen a téren bizonyíték, mellyel ne bírnál? Nem fektette-e Isten ezt a hitet az emberi szív mélyébe? Nem nyilatkoztatotta-e ki a természetes ész, a józan gondolkodóképesség által? Nem juttatta-e tudomására valamennyi korok minden népeinek, a pogányoknak is, kik valamennyien hitték az örök életet? Nem szólalt-e meg titokzatos nyíltsággal az ókor nagy gondolkodói, egy Szokratesz, egy Plátó, egy Cicero által? És mindezen kívül nem beszélt-e kinyilatkoztatásaiban ő maga is elég nyíltan, mindennél nyíltabban az örök életről? Mit hangoztatott Krisztus annyiszor s oly nyomaték-kal, mint az örök életet a sír után? Mi az, amiben minden tanítása, intése, példázgatása kicsúcsosodik? Mi

az, amiből egész erkölcstanának szankcióját, a jó megjutalmazását s a rossz megbüntetését eredezteti? Nem az örök élet-e?

Hogy van-e túlvilág? Ugyanaz ez a kérdés, mint ez a másik: igazmondó-e az Isten s nem volt-e Krisztus, a túlvilág hirdetője, az emberiség legnagyobb szel-hámosa?

„De oly nehéz elképzelni az életet a halál után!”
— Abból, hogy valamit elképzelni nehéz, közvetlenül csak annyi következik, hogy az illető dolog nem érzékelhető, nem esik érzéki megfigyelőképeségünk alá. Ámde ez még nem kritériuma a valótlanságnak. Ami az érzéki világot felülhaladja, az természetesen nem is eshetik érzéki megfigyeléseink alá; azt tehát nehéz egyelőre elképzelni. Mielőtt Kolombus Amerikát felfedezte, meg volt győződve a létezéséről, csak elképzelni nem tudta — és mégis létezett s ő felfedezte. Mikor Leverrier matematikai számvetés alapján megállapította a még senkitől sem látott Neptun létezését, a Neptun még nem esett érzéki megfigyelés alá s mégis létezett és létezése tudományos biztonsággal meg volt állapítható. Így vagyunk a másvilággal is. Nekünk elég, hogy Krisztus mint biztos, szilárd, reális dologról beszélt a jók örök édenéről s a rosszak örök tüzéről és kétségbeeséséről s ez nekünk — képzelet ide, képzelet oda — untig elegendő arra, hogy Krisztus túlvilágtanát nemcsak elfogadjuk, de erkölcsi cselekvéseink bázisává is tegyük.

Rövid feleletek.

Nem minden vallásellenes szólás-mondásra könnyű oly feleletet adni, mely rövid is legyen meg alapos is; de viszont gyakran a rövid visszavágás is nagyon helyén van. Ellenfeleink támadásai is csak ritkán fordulnak bizonyító okokhoz, hanem rendszeren egy-egy vágásra szorítkoznak; jó, ha ilyenkor a felelet is csak egy-két szónyi visszacsapás; például ily módon:

A vallás idejét múlta. — Múlja már 6000 éve, de sem el nem múlta, sem el nem múlt.

Csak azt hiszem, amit fel tudok fogni. — Akkor hát az elektromosságot sem hiszed?

Ma a tudomány egymaga is elég. — Ha neked a tiéd elég, nagyon szerény vagy. *Vagy:* A legnagyobb tudósoknak nem volt elég.

Végre is élnie kell az embernek. — Szó sincs róla! *Végre is meg kell halnia.* Készen vagy-e rá?

Az ifjúság hadd tombolja ki magát. — De nem mint a csikók szokták.

Pokoll! Senki sem jött onnan vissza. — Azért ne menj bele, mert te sem jössz onnan vissza.

Végre is szabad vagyok. — Ezért leszel egy napon felelős a tetteidért.

Nincs hitem. — Épp azért járj utána.

Vannak okos emberek, akik nem hisznek. — Tehát nem minden tekintetben okosak.

Úgy kell tenni, mint ahogy mások tesznek. — Ha helyesen tesznek.

Kicsúfolnak. — Tedd a jót s ne törődjél a pletykával. Az ugatás nem hallatszik az égbe.

A hit tudatlanság. — Nálad mindenestre, különben nem beszélnél így.

Ne beszélj nekem a vallásról. — Gyanús, hogy félsz tőle.

Sokan megvannak vallás nélkül is. — A kutyád és marhád például.

Isten nem szorul tiszteletemre. — De te rászorulsz.

Hátha mégisincs pokol? — De hátha mégis van?

Én szabadgondolkodó vagyok. — Ha a logikától is szabadon gondolkodol: örült vagy; ha a logika szerint gondolkodol, hinned kell.

A vallás a népnek való. — Természetesen, az egész népnek, neked is.

A vallás a nőknek való. — Minden bizonnyal. De a férfiaknak talán méginkább.

A vallás fölösleges. — Az állatoknak.

Ki tudja, van-e Isten? — Az, akinek józan esze van.

A halállal mindennek vége van. — Azért fogod akkor kiáltani, hogy: Végem van!

Kevesebb csak nem lehet valaki, mint halott! — Ó, dehogy nem. Lehet kárhozott is.

Türelem és türelem.

A vallási, vagy ahogy helytelenül mondani szokták: a felekezeti béke ma olyan jelszó, amelyet igazán unalomig hallhatunk s nincs szólam, amellyel oly olcsón lehetne tetszésnyilvánítást aratni s népszerűséget vásárolni, mint a vallási (vagy hát: felekezeti) türelmesség hangoztatásával. A kisbürgözdi közházán épúgy, mint az ország parlamentjében egyaránt biztos rá a vastaps: hazafias cikkezésekben épúgy, mint emelkedett pohárköszöntőkben kitűnő és hatásos gondolatpötlő. Még hozzá az a legkényelmesebb benne, hogy nem is kell komolyan venni. Elég, ha az ember unos-untalan hangoztatja; megtartani vagy csak oda is hederíteni rá, teljességgel fölösleges.

Sőt maholnap álló szabály és sztereotíp divat lesz, hogy a felekezeti heccmesterek bizonyos céltudatossággal éppen akkor hangoztatják a felekezeti türelmesség nemzetóvó fontosságát, amikor közvetlenül e hangoztatás után valami durva türelmetlenséget készülnék elkövetni. A közönségük így előre megbocsát nekik minden csóvavetést és minden destrukciót, hiszen a felekezeti agitátor mély mellhangon kiáltott éppen átkot azokra a sötét kezekre, amelyek a vallási gyűlölködés tűzcsóváját merészelik lelkiismeretlenül rádobálni az amúgy is üszkösen égő nemzeti háztetőre. Szinte eieve biztos már, ha egyik debreceni úr cikket ír valamelyik liberális lapba, vagy valamelyik kollégája szónokolni kezd a Dunántúlon a „felekezeti békéről”, hogy akkor a cikk vagy a beszéd második felében egy hatásos „de” vagy „azonban” bekezdéssel hatalmas támadás fog megindulni a katolicizmus ellen. A közvélemény ezen már meg sem ütközik; hiszen a

Pesti Hírlap ilyenkor szellemes rövidítéssel csak annyit szokott írni az esetről, hogy X. Y. „püspök” vagy főgondnok ismét hitet tett a vallási béke szükségessége mellett.

Komoly ember percig sem hihet már ezeknek a vallási türelmet hangoztató nagymondásoknak; jól tudja, hogy aki ma itt Magyarországon vallási békéről beszél: vagy álmodik, vagy hazudik. Olyanok sürgetnek örökké békét és türelmességet, akikről mindenki tudja, hogy egész működésük folytonos kíméletlen, fenekedő harc a katolicizmus ellen. Az a félművelt tömeg azonban, amely csak a liberális lapokból értesül a világ folyásáról, logikailag annyira fegyelmetlen s az önálló gondolkodásra annyira rest, hogy végül is éppen a vallási béke hivatásos felborítóiban látja a béke angyalait s viszont természetesen egyetlen tényezőben véli felfedezhetni a vallási türelmetlenség megtestesítőjét: a magát egyedül üdvözítőnek nevező s már ezzel békeháborító katolikus Egyházban.

És meg kell vallani, a hirtelenül ítélők szemében a katolikus Egyház meg is érdemli a „türelmetlen” jelzót. Már azzal is, hogy magát tartja egyedül törvényesnek s üdvözítőnek és elvben visszautasítja a különböző vallásoknak egyenjogúságát. Nem tekinti „egyházaknak” a felekezeteket, sem „püspököknek” s „papoknak” a lelkészeiket, nem ismeri el katolikus félnek protestáns templomban kötött házasságát, nem egyezik bele, hogy katolikus szülő csak egy gyermeket is nemkatolikus vallásban neveltesse, nem megvél alkudni Stockholmba s Lausanne-ba, szóval egyedül önmagát tartja a Krisztus által rendelt Egyháznak s az isteni kinyilatkoztatás hiteles őrének, amely mellett minden más kereszténység lázadás és törvénytelen alakulat. Hát nem hátborzongatóan türelmetlen egyház ez?

Hát még milyen éles ellentétekre s fájdalmas surlódásokra vezet ez a dogmatikus merevség a katolikus Egyház részén a gyakorlatban! Tegyük fel, hogy

egy katolikus leány Egyházának tilalma ellenére protestáns templomban esküszik. A katolikus álláspont szerint ezzel nemcsak halálos bűnt követ el s törvénytelen viszonyra lép, aminek folytán soha többé, amíg csak a bűnét jóvá nem teszi, nem gyónhat, nem áldozhat, még a halálos ágyán sem, hanem azzal, hogy protestáns templomban esküdött, még ki is közösitette magát a katolikus Egyházból s ha így hal meg, egyházi temetésben sem részesülhet. Az ilyen esküvőn, minthogy hittagadási aktus, katolikus rokonai, ismerősei bűn nélkül még csak részt sem vehetnek, sőt nem is gratulálhatnak hozzá — bűnhöz s egyháztagadáshoz gratulálni nem lehet —, tanuként, koszorú-leányként nem szerepelhetnek; a társadalmi érintkezés során az új párt törvényes házaspárnak el nem ismerhetik; olyan bizalmas érintkezést, amely az Egyház által bűnösnek tekintett együttélés elismerésének, kohónesztálásának volna tekinthető, vele nem folytathatnak. Ezek bizony rettenetesen kemény és komoly dolgok s a gyakorlati életben a fájdalmas helyzetek egész sorát eredményezhetik. Nem csoda, hogy akik csak külszín szerint szoktak ítélni s a dolgok mélyére nem tekintenek, akik nem veszik figyelembe azokat a nyomós okokat, amelyek az Egyházat erre a meg nem alkuvó álláspontra kényszerítik, nagyon hamar készen vannak azzal az ítélettel, hogy íme, az Egyház nemcsak türelmetlen s béke-zavaró, hanem egyenesen szívtelen s társadalombontó is.

Valahol vidéken, ahol az egész csekélyszámú intelligencia állandóan együtt él, protestáns lelkész vagy paplakot avatnak. Felvonulnak ilyenkor a „felekezeti béke” érdekében a felekezetek a luteránustól az unitáriusig és a zsidóig; csak a katolikus Egyház hiányzik, aminthogy hiányoznia is kell. Gyűjtenek protestáns templomra s hasonlókra: a katolikusoknak elvi alapon ilyen célra egyetlen fillért sem szabad adakozniok. Mindez természetesen végnélküli sérelmek, panaszok, sértődések forrása szokott lenni.

Súlyosbítja a helyzetet, hogy a katolikus *Egyház*

ezekben a dolgokban az ő elveinek, sőt egész mivoltának lényeges sérelme nélkül még csak nem is engedhet. Ez nála nem presztizskérdés vagy vallási öntudat kérdése, hanem a hité vagy hittagadása. A katolikus gondolat lényege a vallási legitimitás; az Egyház megszűnnék katolikus Egyház lenni, ha beállna csak úgy egynek a sok felekezet közé; öngyilkosságot, sőt ennél is több: hittagadást és Krisztus-árulást követne el, ha lemondana az egyedül-törvényesség elvéről, ha az elfelekezést, pártütést és lázadást törvényesnek ismerné el. Olyan ez, mintha egy törvényes király elismerné a lázadás jogát s a lázadóknak a törvényes hatalommal való egyenjogúságát; vagy mintha egy férj elismerné hogy a felesége ő mellette még más férjet vagy férjeket is tarthasson. A katolikus Egyháznak lényege a katolicitás és az egység, tehát a kizárólagosság is. Amely percben az Egyház úgy értelmezné a vallási békét, ahogy azt tőle a felekezetek szóvivői követelni szokták, abban a pillanatban maga is csak felekezet lenne, nem pedig katolikus Egyház. Sajnálatos dolog, ha ezt az elemi igazságot egyes emberek nem akarják megérteni s a vallási béke alapjául sem többet, sem kevesebbet nem kívánnak tőlünk, mint hogy a katolicizmus mint ilyen szűnjék meg, illetve alakuljon át szektává, felekezetté.

Meg kell jegyezni, az Egyháznak ez a dogmatikus álláspontja, vagy ha tetszik merevsége magának az Egyháznak sem éppen kellemes. Kevesen látják be, hogy nála ez a viselkedés nem hatalomvágy, hanem elvhűség és vallási kötelesség, amely feltétlenül dicséretet érdemel s amely az Egyház részén néha valósággal heroikus áldozattal jár; mert hiszen nagyon sok esetben sokkal könnyebb volna a béke kedvéért engedni s akár nagy vallási elveket is áldozatul hozni, mint kellemetlenséget, ódiumot s megszólást vonni magára azok részéről, akik az elvhűséget türelmetlenségnek szokták tekinteni. Az Egyház itt tudatosan lemond

arról az olcsó népszerűségről, amellyel azonnal megajándékozna a liberális felfogásokhoz szokott közvélemény. Mihelyt a „béke” kedvéért áruba bocsátaná a krisztusi elveket. Nem lehet tehát egyszerűen önzéssel vádolni az Egyházat, amikor az egyházfogalom tisztaságához és legitimitéséhez ragaszkodik.

Hogyan lehet ezek alapján katolikus részen mégis vallási türelemről beszélni? Nagyon jól, csak különbséget kell tenni dogmatikai és polgári türelem között. A katolikus Egyház elveti s hibáztatja a dogmatikai türelmet, de helyesli s megengedi, sőt mindenki másnál sokkalta jobban gyakorolja a polgári türelmet. Mit is jelent ez a két szó?

A dogmatikai türelem abban áll, ha valaki a béke kedvéért feláldozza a dogmatikai elveket; ha tehát azt mondja: csakhogy vita, szétágazás és különbség ne legyen köztünk, inkább lemondok hitem tanairól s elveiről, Anyaszentegyházam lényeges vonásairól és alaptörvényeiről. Pl. elismerem, hogy Jézus igaz, egyetlen Egyházán kívül teljes joggal vannak fellázadt s elszakadt közösségek is s ahhoz, hogy valamely vallási közösség törvényes keresztény Egyház legyen, nem szükséges, hogy a Krisztustól alapított apostoli és pápai Egyháznak jogszakadás nélküli folytatása, szerves leszármazója legyen. A dogmatikai türelem azt mondja: a béke kedvéért visszautasítom saját katolikus Egyházamnak illetékességét pl. a házasságjog szabályozásában s az ő tilalma és büntetései ellenére kötök és bontok házasságokat, vagy asszisztálok mások egyházellenes házasságánál s azt törvényesnek elismerem. A dogmatikai türelem annyi, mint a katolikus Egyház krisztusi eredetének s ezzel egyedül törvényes és üdvözítő voltának megtagadása; azaz lényegében hithagyás és vallási közöny.

Ezzel szemben a polgári türelem abban áll, hogy bár másnak a vallási álláspontját hibásnak s tévesnek tartom s épp azért törvényesnek el nem ismerem, mégis a tévedő személlyel szemben vallási elveim fenntartása mellett szeretetteljes és türelmes vagyok,

öt az ő vallási felfogásának gyakorlásában, amennyiben tölem hitellenes cselekedetet nem kíván, nem háborgatom s erőszakkal nem akadályozom. Ez bizony egészen más, mint a dogmatikai, tehát a dogmákat is feláldozó türelem, bármennyire nem szeretik ezt a különbséget a felekezeti hangadók észrevenni s elismerni. A katolikus Egyház nemcsak megengedi, hanem egyenesen parancsolja is a polgári türelmességet. A katolikus embernek nem szabad senkit a téves hite miatt megvetni vagy gyűlölni; nem szabad mást a téves vallása miatt gúnyolni, sem mást arra kényszeríteni, hogy meggyőződése ellenére gyakoroljon valamely vallást

A katolikus Egyház oda hat, hogy ahol a téves vallás még el nem terjedt, ott annak terjesztése megakadályoztassék, nehogy a hívek félrevezettessenek; de nem ellenzi, hogy ahol már nagy számmal vannak téves hitűek, ott nekik is szabad vallásgyakorlat engedélyeztessék. Az ellen nincs észrevétele, hogy a felekezetek a közjövendőmi forrásokból akkora segílyt kapjanak, amekkora őket híveiknek adója s az osztó igazságosság mértéke szerint megilleti. Az Egyház azzal is megmutatja a tévedők iránt való szeretetét, hogy értük és visszatérésükért állandóan imádkozik s mindent elkövet az ő szeretetteljes felvilágosításuk érdekében. Ha aztán vannak, akik a legszeretetremlőbb felvilágosító szavakat is, aminők pl. a Mortalium animos-féle enciklikában voltak, félremagyarázzák s gyűlöletesen értelmezik, erről a Egyház keveset tehet.

*

Már most: *helyes-e az Egyháznak ez a különbségtétele dogmatikus és polgári türelmesség között?* Kétségtelenül. Az elvi szilárdság s a meg nem alkuvás a hittételek dolgában egyenesen krisztusi parancs és apostoli örökség. Annak a szellemnek, amely a hit kérdéseit mellékesnek jelenti ki s egyenlő rangra emel igazat és hamisat, igazságot és tévedést, az evangéliumban valóban sehol semmi nyoma.

Jézus szerint nem a szubjektív vélekedések, hanem „az igazság szabadít meg” minket (Ján. 8, 32); szerinte az Egyház feladata, hogy megtanítsa az embereket megtartani mindazt, amit ő meghagyott nekünk (Mt. 28, 20). A nyáj legeltetése nem a nyáj által önként választott pásztorokra van bízva, hanem Péterre s azokra az utódaira, akikben Jézus az apostolokkal „együtt marad minden nap a világ végezetéig” (Mt. 28, 20). A vitás kérdéseket nem a hívek többségi határozatai döntenek el, hanem a tanító Egyház (Mt. 18, 17, 18), amelyben a döntő hatalom Péterre s az apostolokra van bízva (Mt. 16, 18, 19). Jézus tanítása nem ingadozó s nem tűr módosítást; „az ég és a föld elmúlnak, de az ő igéi el nem múlnak” (Mt. 24, 35); az ő törvényéből s az ő kijelentéseiből „egy jóta s egy ékezet sem” vehető el (Mt. 5, 18). Az ő határozott akarata, hogy „egy akol legyen s egy pásztor” (Ján. 10, 16) s hogy tanítványai s követői „tökéletesen egyek legyenek” (Ján. 17, 23), nyilván nem az ő tanainak s rendelkezéseinek elhomályosítása, hanem tökéletes és egyöntetű követése által.

A dogmatikus türelemnek éppen ellenkezőjét találjuk az apostolok írtaiban is. Ez a szó: felekezet (schisma) az Újszövetségben csak kétszer fordul elő s akkor is mind a kétszer tiltó értelemben. „Kérlek pedig titeket, atyámfiak, — mondja Szent Pál — ami Urunk Jézus Krisztus nevéért, hogy azon egyet valljátok mindnyájan és ne legyenek köztetek szakadások (felekezetek), hanem tökéletesen azon egy értelemben és ítéletben legyetek” (1 Kor. 1, 10 v. ö. 1 Kor. 1, 25.). Pál kikel azok ellen, akik a galaták közt zavarokat keltettek s mintegy új evangéliumot akartak hirdetni, s hozzáteszi, hogy „még ha angyal” jelenne is meg hirtelen s hirdetne más evangéliumot, mint amit ő, az apostol hirdetett, az is „átok alatt legyen” (Gal 1, 6 s kk.). Ime, az első egyházi átok a tévtanok hirdetőire! A rómaiakat is óvja Szent Pál, hogy meg ne tűrjék s meg ne hallgassák azokat, akik a hivatalos egyházi tanítástól eltérnek: „Kérlek pedig titeket atyámfiak,

vigyázzátok meg azokat, akik visszavonásokat és botránkozásokat támasztanak azon tudomány ellen, amelyet ti tanultatok, és kerüljétek őket!" (Róm. 16, 17). Ime, a „haeretici vitandi" első megjelenése az Egyházban!

A szelídlelkű Szent János apostol is, a szeretet fáradhatatlan hirdetője, szintén nem ismer dogmatikus türelmet: második levelének végén azt írja, hogy a tévtanítókat még házukba sem szabad befogadni, sőt még köszönteni sem. „Ha ki hozzátok jó s e tudományt nem hozza magával, ne fogadjátok őt házatokba, s ne is köszönjétek neki" (10). Ez az a mondat, amelyet az egyik szónok a hódmezővásárhelyi kálvinista gyűlésen a „Mortalium animos"-szal kapcsolatban iszonyúan nehezményezett, úgy tüntetvén fel a dolgot, mintha ez a mondat XI. Pius talál-mánya s türelmetlenségének legfőbb bizonyítéka volna, elhallgatván, hogy ez a mondat egyenesen szentírási szó! S Irenaeus beszéli, hogy Szent János a nyilvános fürdőt is azonnal elhagyta, mihelyt megtudta, hogy Marcion, a tévtanító ugyanabban a fürdőben tartózkodik.

Érdemes egyébként az apostolok leveleit átlapozni az Újszövetségben; alig akad közte, amelyik a vége felé ilyenféle befejezést ne tartalmazna: „Hogyha valaki nem engedelmeskedik e levél által való szavunknak, azt jegyezzétek meg és azzal ne társalkodjatok, hogy megszégyenüljön" (2 Thessz. 3, 14). Szent János egyenesen átkot mond azokra, akik könyvéből valamit elvennének (Jel 22, 19).

Mindez lehet nagyon antimodern s nagyon kevéssé kellemes a dogmatikai türelmességet és megalkuvást kedvelőknek s megengedjük, nagyon erős ellentétben áll azzal a divatos felfogással, amely szerint mindegy, ki mit hisz, csak „keresztény" legyen. De elvitathatatlan, hogy Krisztus és az apostolok a tan és hit dolgában dogmatikai türelmet s közömbösséget nem ismertek. A katolicizmus ridegségén és merev dogmatizmusán lehet élcelni s lehet rajta, ha tetszik,

felháborodni, de bizonyos, hogy a katolicizmus ezzel az ő dogmatikai türelmetlenségével nagyon jó társaságban van.

A legelső korok ókeresztény irodalma szintén tele van ezzel a dogmatikai határozottsággal, ha tetszik: türelmetlenséggel. *Antiochiai Ignác* († 107) nem győzi ismételni, hogy csak az jár Krisztus útjain, aki az egyházi tekintélyre hallgat. „Aki a püspök, a papság s a diákonusok nélkül tesz valamit, nem tiszta a lelkiismeretében.” „Akik Istenéi és Jézus Krisztuséi, azok a püspökkel tartanak.” „Nagy hangon, Isten szavával káltottam azoknak, akikhez beszéltem: Engedelmeskedjete a püspöknek, a papságnak és a diákonusoknak.” „Mindnyájan fogadjatok szót a püspöknek, mint Jézus Krisztus az Atyának, a papságnak, miként az apostoloknak, a diákonusokat pedig tiszteljétek, mint Isten parancsolatját. A püspöktől különváltan senki se tegyen semmi olyat, ami az Egyházhoz tartozik. Érvényes Eucharistiának az tartassék, ami a püspök által jön létre, vagy akinek a püspök ezt megengedte... A püspök nélkül sem keresztelni nem szabad, sem agapé ülni, hanem csak amit ő helybenhagy, az tetszik az Istennek is.” „Ne tévedjete meg atyámfiái; aki a szakadás előidézőjét követi, nem nyeri el az Isten országának örökségét.”

Megdöböntő szavak, de csak annak, aki az Egyházzal való fogalmait a modern türelmességi jelszavakból meríti. *Irenaeus* († 202.) lapidáris rövidséggel ezt mondja: „Akik az Egyházon kívül vannak, azok az igazságon vannak kívül.” „Akik szakadásokat idéznek elő, tévednek s nincs meg bennük az Isten szeretete.” *Origenes* szerint: „Senki ne csalja meg magát: ezen a házban, vagyis az Anyaszentegyházon kívül senki sem üdvözl. Mert aki belőle kilép, saját maga lesz halálának okozója.” *Szent Ciprián* († 258.) szerint: „Aki az Egyháztól elválík s házasságtörő egyházhoz szegődik, elszakad az Egyház ígéreteitől s nem jut el Krisztus jutalmaira, minthogy elhagyta Krisztus Egyházát. Idegen lett, külső lett, ellenség lett. Nem lehet annak

atyja az Isten, akinek nem anyja az Egyház. Amint nem szabadulhatott, aki Noé bárkáján kívül volt, úgy nem szabadulhat meg, aki kívül van az Egyházon." A nagy *Basilius* szerint: „Csak az az istentisztelet helyes, amely az Isten Egyházában történik, nem az Egyházon kívül. Ne állítsatok fel tehát tetszés szerint magánegyházakat és magángyülekezeteket. Egy az Isten szent gyülekezete." *Ambrus* szerint (†397.): „Csak egyetlenegy Egyházat ismerünk, az Isten egy gyülekezetét... Nem lehet szó számos gyülekezetről, hanem csak egy gyülekezetről és egy Egyházzal."

Végül, hogy még csak az egy Szent *Agostont* idézzük: „Mit használ, ha Istent vallod s Istent tiszteld, őt hirdeted, az ő Fiát elismered, vallod, hogy az Atya jobbján ül, és — gyalázod az ő Egyházát?... Ragaszkodjatok tehát, kedveseim, ragaszkodjatok mindnyájan egy akarattal Istenhez, mint Atyához s az Egyházhoz, mint Anyához!"¹

Az ősegyháznak ezeket a sokatmondó nyilatkozatait végnélkül szaporíthatnók még. Érdekes, hogy maguk a hitújítók is, akik pedig a katolikus Egyház dogmatikai hajthatatlansága ellen hevesen kikeltek, a maguk számára szintén erős dogmatikai s egyben természetesen polgári türelmetlenséget vettek igénybe. *Luther Márton* a gúny és szitok egész áradataival öntötte le azokat, akik az ő kijelentéseivel szembe mertek helyezkedni; *Kálvin János* pedig több embert ítéltetett halálra, amiért kritizálni merték az ő tanításait. Máig a helyzet körülbelül annyiban változott, hogy amíg a katolikus Egyház elítéli a dogmatikai türelmet (vagyis a tévedésnek az igazsággal való egyenjogusítását, viszont messzemenőleg gyakorolja a polgári türelmet, addig a protestáns irányadó tényezők éppen fordítva: elvben a dogmatikai türelem álláspontján vannak, viszont a polgári türelmet inkább

¹ Lásd a felsorolt idézeteket a pontos helymegjelöléssel Peschnél: *Praelectiones dogmaticae* I. 232, 266 stb. L. Bangha Béla: *A katolikus Egyház krisztusi eredete.* (Össz. Munk. III. kt.)

hangoztatják, mint gyakorolják. Hiszen sok felekezeti lelkesznek s felekezeti akciónak sokkal inkább célja a katolicizmus gyengítése, mint a pozitív hitélet vagy a kimondott vallásosság növelése.

*

Az öntudatra ébredt katolicizmusnak nem érdeke, hogy a kétféle türelem fogalmai tovább is összekevertesse s a fogalomzavar általánossá tételével a katolikus álláspont tovább is gyengíttessék. Éles különbséget kell vonnunk a kétféle vallási türelem között s a „felekezeti” béke és türelem gondolkozás nélküli hangoztóinak állandóan meg kell magyaráznunk hogy mi ugyan a polgári türelemben továbbra is elől akarunk járni a jó példával, de a polgári türelmet semmi esetre sem vagyunk hajlandók összekeverni a dogmatikai elmosódottsággal s elvtelenséggel. Ha pl. a türelem nevében azt kívánják tőlünk, hogy protestáns vallási vagy felekezeti akciókban résztvegyünk, hogy lelkesíttatáson, „zászló-szentelésen” vagy templomavatáson megjelenjünk, hogy protestáns templomban kötött vegyesházasságokat elismerjünk vagy azokon bármikép közreműködjünk stb., ki kell jelentenünk, hogy türelmünk nem mehet a hittagadásig.

Épp ezért tűrhetetlen, hogy katolikus gyermekeket protestáns „püspökfogadtatásra” kivezényeljünk, vagy éppen hogy katolikus papok, egyházközségek vagy egyéb katolikus szervezetek résztvegyenek a herezis térfoglalásának ünneplésében. Ha ilyen elsiklásokra mégis volt a közelmúltban példa, vagy éppen azzal az inszINUÁCIÓVAL álltak elő egyesek, hogy bizonyos társadalmi vagy nemzeti célok érdekében a katolikus püspökök az eretnek felekezetek főlelkészeivel együtt „közös pásztorlevelet” adjanak ki, ez az egyházas gondolkozásnak oly ijesztő mértékű elcsenevészesedésére vall, amely külföldön el sem volna képzelhető. Szerethetjük azt a kálvinista vagy luteránus főlelkészt, amint szeretnünk is kell, mint embert, s ha mint ember bajba jut, ki is kell szíves szeretettel segí-

tenünk, de papnak, püspöknek, törvényes egyházi tényezőnek el nem ismerhetjük, ha Krisztusnak s az apostoloknak az egy Egyházra vonatkozó tanítását s rendelkezését megtagadni nem akarjuk. S őszintén arra kell törekednünk, hogy a tévedés és törvénytelen-ség megszűnjék s az igazi béke, amely az egységre és a törvényességre való visszatérésben áll, amennyire lehet, helyreállíttassék. Mert hiszen a felekezet már a nevében és fogalmában harcot, ellenszegülést, szét-húzást mond s aki igazán híve a vallási békének, nem örvendhet azon, hogy felekezetek vannak.

Azonban amily kérlelhetetlenül kell ragaszkod-nunk dogmatikai álláspontunkhoz, époly szeretettel kell viseltetnünk a tévelygők személye iránt. Más szóval: mennél kevésbé gyakorolhatjuk az ú. n. dog-matikai türelmet, annál intenzívebben kell ápolnunk a *polgári türelmet*. Álláspontunk leszögezéséből mindig ki kell csendülnie a gondolatnak, hogy amikor tano-kat vagy cselekményeket elítélünk, nem ítéljük el azokat az embereket, akik talán szubjektív meggyőző-désből, teljes egyéni jóhiszeműségből ragaszkodnak a tárgyilag téveshez és helytelenhez. Ezt a szempontot nem lehet eléggé hangsúlyozni mert sajnos, e téren nem állunk mindig azon a magaslaton, amelyet Krisz-tus Urunk vagy szenteink útmutatása (pl. egy Szalézi Szent Ferencé) jelöl meg nekünk. „Fortiter in re, sua-viter in modo.” Éppen az igazság védelmében szabad a legkevesbbé megfedkezünk arról a szeretetről, amely nem győzni akar, hanem meggyőzni, nem le-verní s diadalt ülni törekszik, hanem gyógyítani s használni kíván. Talán azért van a vallási vitáknak rendszerint igen csekély gyakorlati hasznuk, mert az igazság védelmének hevében, emberek lévén, oly könnyen megfedkezünk a tévedőkkel szemben is köteles, sőt azokkal szemben talán kétszeresen is köte-les meleg jóindulatról, amelynek minden érvelésünk-ből, sőt harcunkból is ki kellene sugároznia. Az Üdvö-zítő is vitázott, érvelt, cáfolt, sőt meg is szégyenítette

ellenfeleit, de azért minden szavából kihangzott a jó Pásztor szerető aggódása az eltévedt bárányokért.

Erre a szeretetre annál inkább szükség van, mert a tévedők közt nagyon sokan, bátran állíthatjuk, hogy a túlnyomó nagy rész, kétségtelenül jóhiszemű. Nem tehet róla, hogy téved. Nem látja az igazságot, vagy ha látja, az nem tesz hatást rá. Nincs nagyobb rövidlátás, mint azt hinnünk, hogy ami nekünk világos és logikus, szükségképpen másoknak is az. Éppen a konvertitákkal való foglalkozás győz meg róla legjobban, hogy mennyi öntudatlanul felszedett s táplált előítélet fészkelte be magát a másvallásúak lelkébe s ami nekünk minden további nélkül szembeszökő igazság, azt ők gyakran csak hosszú s fáradságos fogalomrevízió árán tudják belátni s megérteni. Mások az alapfogalmaik, mások, hogy úgy mondjuk, a gondolkodási formáik.

Aki csak egy pillantást is vet *a katolikus és protestáns iskolai hittani könyvekbe*, azonnal észreveheti, mekkora a különbség a kettő között a logikai gondolkodásra való nevelés dolgában. A katolikus gyermek a katekizmustanulás folytán már a kisiskolában megszokja, hogy vallási fogalmait s felfogásait logikai formába öntse, logikailag ellenőrizze, ami másutt mondhatni teljességgel hiányzik. Nem csoda tehát, ha még nagyon művelt nemkatolikusok is gyakran teljesen híjával vannak azoknak a szabatos fogalommeghatározásoknak és végiggondolásoknak vallási téren, amelyek nálunk magától értetődők. Ez a körülmény magyarázza meg, hogy sokszor legmeggyőzőbb érveléseink is alig vannak rájuk pozitív meggyőző hatással, holott talán maguk is bevallják, hogy nem tudnak ellenünk felhozni semmit. Ezt azonban a hit védőinek s képviselőinek tudniok kell s éppen ezért végtelen türelemre s szeretetre van szükség a másvallásúakkal való foglalkozásban, a vallási eszmecserékben. Amit mindenesetre megértenek s ami semmi körülmény közt sem téveszti el hatását rájuk, az az őszinte, kifogyhatatlan, türelmes szeretet. Ezért volt a szelidség hősei-

nek, pl. éppen az említett Szalézi Szent Ferencnek, oly óriási hatása az eretnekekre; tudjuk, hogy éppen ez a szent egymaga vagy 70.000 kálvinistát térített vissza az Egyházba, holott működése kezdetén a legnagyobb bizalmatlansággal, sőt gyűlölettel fogadták a lelkészeik által felizgatott tömegek. Szeretet nélkül nincs kereszténység, de nincs meggyőzés sem. Fokozottan áll ez a zsidósággal szemben. A rossz zsidók miatt nem szabad minden zsidót rossznak tartanunk s a közeledővel, érdeklődővel s konvertitával szemben nem szabad azonnal oly igényeket támasztanunk, amelyek bennük többezeréves megszokásnak, faji vagy nemzetiségi sajátságoknak, neveltetésnek s beidegzettségnek gyökeres és hirtelen eltüntetését jelentenék, ami emberileg szinte lehetetlen.

*

A gyakorlatban a polgári türelem s a békeszerepet a legtöbb esetben arra vezet, hogy a vallási kérdéseket minél inkább kikapcsoljuk a nemkatolikus felebarátainkkal való társadalmi érintkezés során. Ez bizony elég fájdalmas szükséghelyzet, amely a vallásnak a társadalmi életből való fokozatos kiszorítására, a társadalom elkereszténytelenedésére, nagyon sok esetben hitközönyre vezet. A vallási megoszlás ily módon szükségképpen előmozdítja a liberalizmust és hitetlenséget. De sajnos, nincs más mód rá; az adott megoszlás mellett a polgári béke s türelem másként fenn nem tartható. A katolikus Egyház s általában a vallás és a kereszténység ilyképpen a pusztá polgári türelem révén is sokat veszít. Annál jobban kell résen lennünk, hogy ennek az engedménynek során legalább végzetes pártszakadás ne történjék s legalább dogmatikai elvfeladás és egyháztagadás ne kapjon lábra.

Helyesen jegyezte meg egy német író, hogy a szó maga: „türelem” a vallási életre vonatkoztatva helytelen és zavartkeltő. „Toleranz ist ein hässliches Wort.” Mert vagy a tévedővel szemben értem s akkor nem türelemre, hanem pozitív szeretetre van szükség; vagy

a tévedésre értem s akkor meg ezzel szemben semmi-féle türelem nem lehet helyénvaló. *A tévelygőt szeretni* és szálni kell s ha csak mód van rá, fel kell világosítani tévedéséről; *a tévedés maga azonban semmi-féle kíméletet nem érdemel.* Ha napjainkban ezek a fogalmak mégis annyira összezavartattak s a „türelem” jelszava megföllebbezhetetlen, fétisszerű egyeduralomra tett szert, ez már a fogalomzavarnak jele s a modern vallási közönynek és vallásbecsülésnek szomorú szimptomája. Semmi érdekünk nekünk katolikusoknak, hogy ezt a beteg helyzetet megszilárdítsuk s ezt a fogalomzavart állandósítsuk.

A művészet örök forrásainál.

A művészet s az élet pogánysága ellen.

Schuster Ildefonz bíbornok, Milánó érseke tudásától és nemes stílustól ragyogó pásztorlevelet adott ki „a művészet s az élet pogánysága” ellen. Az, aki Rómában született s nevelkedett, bencés szerzetes lett, az Anselmianum tanára, a Szent Pál-kolostor apátja, a vatikáni egyházművészeti bizottság elnöke s egész fiatalon bíbortalárban Szent Ambrus és Borromei Szent Károly érseki székére emeltetett, minden nyilatkozatában a ma élő egyházfők legnagyobbjai között is az első sorába emelkedik fel, akinek szava messze túlhat az ezer templomos lombardiai egyházmegyének határain. Halottak napján ő is ott volt a milánói temetőben a százezrekkel kegyeletet leróni, de azt írja, hogy kegyeletet inkább a ferencesek kápolnájának közelében a díztelen sírok mellett érzett s nem a gazdag pavillonok s szobrokkal teli sétányok tájain. Szemét s lelkét bántották a szent helyet profanizáló szoboraktok és esztétikai eltévelyedések, melyek a művészet örve alatt kerültek be a gazdagok pénzén az elnyugodt életek emlékéül.

A platói meghatározásból indul ki éles bírálatában a bíboros-érsek, mely szerint: „a művészet az igaznak ragyogása”. Az igaz pedig nem minden másolat, mert hiszen akkor a legnagyobb művészet a fényképezés volna, hanem az erkölcsi igaz, vagyis a „jó”. Ez a legnemesebb az emberi értékek között. A piszoktól, bármennyire is hüen legyen másolva, visszaadva képben, szoborban, az ember visszahökken, mert a piszokból mindig erkölcsi fertő árad.

A „nudizmus”, mely ma minden tárlaton főhelyet

foglal el, szerinte a mi korunk esztétikai elfajulásának bizonyítványa s az érzékiségnek gyermeke, mely immár a szellem tiszta régióiba nem tud felemelkedni. Hiába hivatkoznak művészeink a görög és római nuditásokra. Ezek s a modern csupaszságok között nagy a különbség, mert pl. az antik szoboraktok sohasem indítanak érzékiségre, hanem csupán a test természetes szépségének esztétikus kifejezései abból az időből, amikor a testben nem láthattak ennél többet, nem tekinthették azt a halhatatlan lélek tiszta hüvelyének, a Szentlélek templomának, Krisztus misztikus teste tagjának. Az antik aktok csak az anyag esztétikájával megkötött pogány gondolatok, míg a keresztény műveknek a természetfölöttiség inspirációjaig kell felemelkedniök.

A mai művészet aktjai az élet epikureisztikus felfogásból születnek, mely épúgy, mint a művészetben, megnyilvánul az irodalomban, a házasesetben, a mondén társaságban. Az alsóbb ösztönök uralma alatti rabszolgaság határozott visszaesése az emberiségnek majdnem két évezredes kultúrája után is azt bizonyítja, amit Szent Pál megállapított, hogy az állati ember elveszti szabadságát, díszét, a szellemiek iránti érzékét.

A „művésznek minden szabad”.

Igy szeretik mondogatni azok, akiknél a komoly esztétika alapelveinek ismeretét a mai sajtóból és zsúrcsevegeésekből felszedett felületességek pótolják. Most, hogy az Istent tudatosan káromló verstechnikustanár ellen vádat emelt az ügyészség, s már a multkorjában is, amikor a Nyugat egyik nőolvasója az *Esti Ujságban* fejezte ki felháborodását egy minősíthetetlenül fajtalan Nyugat-részlet fölött, a mi nagy népmételyező intézményünk: a liberális sajtó azonnal sietett megmagyarázni pórázára fűzött olvasóinak, hogy a művészetet nem lehet erkölcsi elveknek vetni alá s hogy nem az a fő, mit írunk, hanem hogy *hogyan* írjuk le.

Ezzel a csupán megtévesztésre kitalált naiv elmélettel persze pillanat alatt ki van mentve s ki van magyarázva minden aljasság és szemérmetlenség, amelyet a művészet palástjával visszaélő bujálkodók valaha elkövettek. A közönség félművelt része pedig dehogy veszi észre az álokoskodást, amely ebben a nagyon is elsietett elméletben rejlik s nem gondol arra, hogy vannak az életnek szennyoldalai, amelyek *akárhogy* írjuk meg vagy festjük le azokat, mindig visszataszítók és undorítók, vagy pedig, ha érdekelnek is valakit, nem az *esztétikai*, a tiszta gyönyört, hanem a *szexuális érdeklődést* keltik fel az illetőben. Az erkölcsi szenny, legyen az akár erotikai könnyelműség, akár immoralis neveletlenség — mint a szerencsétlen Babits Mihály esetében —, tisztességes lelkületű embert mindig sért, s az a tény, hogy *egyeseeknek tetszik*, még semmikép sem igazolja művészi voltukat. A formája lehet választékos, de a tartalma lerontja a forma értékét, megzavarja, hogy műélvezetet keltsen.

A szennyűró bogárnak ízlése sem irányul a májusi pompában fészlő rét gyönyörű virágaira, hanem a szemétre az országút közepén, s ha ez a skarabeus írna esztétikát, bizonytalán épúgy védelmébe venné a szemetet, mint ma a *Nyugat* s felháborodva gúnyolná a maradi erkölcsösöszöket, akik azt tartják, hogy még a májusi napfénytől megvilágított piszoknál is szebb a virág, a mező, a tiszta csermely s az ég.

A nagy művészek világnézete.

A 400 éves Dürer-jubileum alkalmával a jónévű müncheni műtörténész, dr. *Roths*, érdekes tanulmányt tett közzé a stuttgarti Deutsches Volksblatt-ban (május 12.). Rámutat arra a sajátságos tényre, hogy a liberális sajtó s a *liberális világ általában mennyire szereti elhallgatni a nagy művészek világnézetét* s vallási életük megnyilatkozásait. Az az irányzatos törekvés, hogy a vallást, főleg a katolikus vallást, lehetőleg ki kell

szorítani a szóba hozandó s számbaveendő dolgok sorából, vezeti őket abban is, hogy a nagy művészeket úgy állítják a világ elé, mint akik szintén elhanyagolható mennyiségnek tekintették a vallási kérdéseket s nevezetesen a katolikus Egyházhoz való ragaszkodásukat.

Igy a *Dürer-jubileum* cikkáradatából is bajosan vehette volna ki bárki, hogy Dürer katolikus volt, még pedig nem a modern puhány-katolikusok fajtájából. Szorgalmasan elhallgatták pl. azokat az aláírásokat, amelyeket Dürer a müncheni Régi Képtárban őrzött „négy apostola” alá helyezett s amelyekben szó szerint „a kárhozatos szektákról” beszél s óv a „hamis prófétáktól” és „hamis tanítóktól”. Épúgy elhallgatták, hogy Dürer a négy apostol közé mint legnagyobb közép-képet egy „trónon ülő s szentektől körülvett Szűz Máriát” tervezett, amely képnek előtanulmányai-ból négy vázlatot őriznek tőle a párisi Louvre-ban s a Bonnat-féle gyűjteményben. Ennek a Mária-festménynek kivitelében csak a halál akadályozta meg a mestert. Ezek a tervezések annál szebb fényt vetnek Dürer erős katolicizmusára, mert *akkoriban Németország tele volt gyalázkodással a Mária-tisztelet s a szentek ellen* s nevezetesen Nürnbergben a luteránizmus mindent elborított. Dürer élete végén tudvalevőleg erős irodalmi tevékenységet fejtett ki, de műveiben nemcsak semmi engedményt nem tesz az újítónak, hanem ellenkezőleg nem győzi magasztalni a katolikus Egyház műpártolói tevékenységét („Aus der Unterweisung der Messung” 1525, „Von Schönheit” a British Museum kéziratai között). Abban az időben, amikor Nürnbergben minden kezdő festő Luthert festette meg, Dürer nemcsak nem festett soha Luther-képet, de irataiban sem említi egyetlenegyszer sem, viszont annál többször emlegeti s mint leghívebb barátját magasztalja Luther legnagyobb ellenfelét, Willibald Pirkheimer tanácsurat. Minderről, mondja Rothés, a Dürer-cikkek s tanulmányok áradatában nem olvasunk semmit.

De nem volt-e ugyanígy a *Beethoven-centenárium*

esetében is? Minden elképzelhető életadatot s apró anekdotát bőségesen a világ elé tártak a Beethoven-iratok, azonban Beethoven meleg, mélyen átértzett katolicizmusát rendszerint egyetlen szóval sem említették. Azt a 108 levelet, amelyet a mester Rudolf bíboros főherceghez intézett, akiben legnagyobb mecénását tisztelte s akinek a Missa Solemnist is ajánlotta, úgyszólván teljesen elsikkasztották. Hasonlóképp a Sailer teológiai tanárral, a későbbi hírneves regensburgi püspökkel folytatott levelezését, akinek Beethoven a fiaként szeretett s gondozott unokaöccsét, Károlyt, meleg szeretettel ajánlotta. Miért ez a hallgatás éppen ott, ahol a mester mély vallásossága s törhetetlen katolikus lelkülete, keresztény istenbizalma s Isten akaratán való megnyugvása leginkább megnyilatkozik? A Beethoven-életírók még azt a halotti jelentést is óvakodtak leközoelni, amelyben ott van, hogy a nagy zeneszerző „a haldoklók szentségeivel ellátva” halt meg. Miért?

Mozart-ról is csak azt tudja a közfelfogás, hogy „szabadkőműves” volt, meg hogy elég „könnyelmű” életet folytatott s ezért halt meg már 34 éves korában. Ez is egészen egyoldalú, sőt valótlan beállítás. Mindössze annyi igaz, hogy Mozart nagy szegénységben élt s midőn 28 éves korában egy ipari szövetség jótékonyági pénztárához fordult támogatásért, itt azt követelték tőle, hogyha segínyt akar kapni, előbb lépjen be a szabadkőművességbe. Mozart ezt megtette, de nem szabad felednünk, hogy akkoriban a szabadkőművesség Ausztriában inkább amolyan „felvilágosult”, de semmiesetre sem vallásellenes szövetségként volt ismeretes, úgy hogy papok, sőt püspökök is beléptek tagjai közé. Mozart egész viszonya a szabadkőművességhez, mint a bécsi szabadkőműves főnökhöz, Puchberg Mihály nagykereskedőhöz írt s ma is meglevő levelei mutatják, kizárólag abban állt, hogy nagy nyomorában segélykérő leveleket írkált neki. Hogy Mozart emellett megmaradt vallásos katolikus embernek, mu-

tatja az is, hogy hathatósan s áldozatkészen közreműködött abban, hogy egy fiatal leányismerőse zár-dába léphessen. Saját fiát a piaristákhoz adta iskolába, maga pedig a bécsi Szent István-templom orgonista állására pályázott.

Allítólagos „könnyelmű” élete meg egyenesen rágalom. A fiatal Mozart a legszolidabb módon élt s erről atyjának írt levelében maga is tanuságot tesz. Amikor 1782-ben jegyet váltott, ezt írta atyjának (aug. 17-én): „Már hosszabb idő óta együtt is járunk nemcsak a szentmisére, hanem gyónni és áldozni is és úgy találom, hogy soha oly bensőségesen nem imádkoztam, oly ájtatosan nem gyóntam s áldoztam, mint az ő oldalán, s ugyanígy érez a menyasszonyom is”. Másik levelében azt írja: „Vasár- és ünnepnap mindig meghallgatom a szentmisét, és hacsak lehetséges, hétköznapiakon is”. Ez a mondat valóban „köteteket beszél”.

Máskor meg így ír: „Őn tudja, hogy semmire sem vágyom annyira, mint jó állásra, úgy jelleg, mint fizetés tekintetében jóra, feltéve, hogy katolikus helyről van szó”. Mikor egyik szimfóniája Párisban 1778-ban példátlan sikert aratott, örömének két dologgal adott kifejezést: „... fagyaltot ettem s aztán elmondtam a szent olvasót, ahogy megigértém”. Leveleinek 5 kötetes teljes gyűjteménye tele van ilyen részletekkel, de az „Ausgewählte Briefe” című gyűjteményben éppen ezek vannak elhagyva. Vajjon miért? Véletlenül vagy szándékosan?

Vajjon abban, hogy *Bruckner* Antalt, minden idők egyik legnagyobb zeneszerzőjét oly sokáig agyonhallgatták, nincs-e része annak a körülménynek, hogy Bruckner époly lángoló hitű s buzgalmú katolikus volt, mint amilyen kimagasló a zenei lángelméje? Egész életében legszívesebben papok és szerzetesek társaságában időzött (a linzi Szent Flórián-kolostorban van eltemetve is), minden reggel misét hallgatott s zenéje, a misék és a szimfóniák egyaránt, mint egy műtörté-

nész találóan mondotta, valósággal „zenévé alakított székesegyházak”.

Az „agyonhallgatás összeesküvése” bizonyos fokig Schubert-tel szemben is jelentkezik, akinek centenáriuma most készül a művelt világ. Szerencsére Dahms Walter, a kiváló Schubert-kutató, lerántja a leplet azokról, akik Schubertben is el szerették volna felejtetni a *vallásos, hívő katolikust*. Es-dur miséjéről szólva azt írja, hogy Schubert mélységes lelki fájdalomon keresztül megtisztulva, „a világi hívő gyermeki hitével önként s fenntartás nélkül rendelte alá magát a vallásosságnak”. „Erre nézve Schubertnél nem lehet kétség.” „Nála a tisztán egyházas irányú, pozitíven hívő zene szólal meg. Térdre! Imádni! Ez az ő jel-szava.”

Folytathatnók a névsort. Nem tették-e meg Rafaelt is, Michelangelót is, Leonardo da Vincit is szabadgondolkodóknak, ledér életű embereknek? *Rafaelt*, aki a hamisan úgynevezett „disputában” az Oltáriszentség diadalát, számtalan Mária-képében, szentek s pápák ábrázolásában a katolicizmus esztétikáját állította tudatosan a hitújítók képrombolásával szembe? *Michelangelót*, aki leghatalmasabb művét, a Szent Péter-templom kupoláját, teljesen ingyen tervezte meg és építette is fel részben, „lelkének üdvösségére”? Nem hallgatták-e el *Rubensről* is, *Van Dyckről* is, hogy a Mária-kongregáció meggyőződéses, hűséges tagjai voltak? S *Grillparzer* nem eleven katolicizmusának tulajdoníthatja-e, hogy soká megtagadták tőle az elismerést?

Tout comme chez nous! Kisfaludy Károly a Beöthy Zsolt-féle irodalomtörténet íásaiban szinte Bessenyei mögé szorul, Vörösmarty pedig máig nem nyer annyi méltatást, mint amennyi Arany és Petőfi mellett megilleti...

A világnézetnek, a hitnek nagy szerepe van a művészetben. De úgy látszik, szerepe van a méltatásban is. Tudniillik negatív irányban...

Paul Claudel és Jacques Rivière levelezése.

1890-ben *Tête d'or* címmel névtelen dráma jelent meg a francia könyvpiacra, összesen 200 példányban, amely a kritikusokat megdöbbsztő, szinte megrémült csodálkozásba ejtette. Maurice Maeterlinck e szavakat idézte akkor, 1890 december 21-én az ismeretlen költőhöz: „Őn úgy tört a házamba, mint egy borzalmas fergeteg. Sok irodalmat ismerek, de nem emlékszem, hogy valaha oly rendkívüli s oly megdöbbsztő könyvet olvastam volna mint az öné. Azt hittem, a *Leviatán* van a szobámban... Valósággal kalapáccsal ütött engem homlokon! Még most is kábult vagyok tőle, mint az a bűvár, akit cápa támad meg, s fülelmen, számon, orromon dobom ki magamból az ön csodálatos képeit... Szeretnék egészen hűvösen és nyugodtan szólni önhez, de nagyon is meg vagyok zavarodva s néha úgy reszketek ön előtt, mint valami kísértet előtt. Azt hiszem, önt a legtöbben örülnék fogják tartani. Ami engem illet, nem vagyok sem oly nagy, sem oly erős, hogy teljesen és egészen hinni tudjak, de kezdem hinni, hogy itt a lángész a legellenállhatatlanabb alakban áll előttem, amelyben csak valaha jelentkezett”.

E szavakkal köszöntötte a pogány Maeterlinck az akkor még ismeretlen Paul Claudelt, aki azóta elismerten nemcsak a legnagyobb élő francia költő lett, hanem akit sokan, nem is csak franciák, Shakespeare és Dante mellé állítanak s mint a leghatalmasabb költői tehetségek egyikét emlegetnek, akiket a világ valaha látott. Egy másik pogány, Brandes György, szintén megdöbbsztő elragadtatással írt róla s csak akkor fordult hevesen ellene, amikor Paul Claudelben a „katolikust, ultramontánt és reakciót” felfedezte.

Claudel csakugyan nemcsak drámai méretű költő, nem is csak „katolikus, ultramontán és reakciós”, hanem apostol is; annak a ma nagyon erős és szellemileg legelső sorban álló francia írógenerációnak harcos képviselője, amely tudatosan lerázta magáról a XIX. század szomorú örökét, a hitetlenséget és szabadosságot

s emberfélelem nélkül, tartózkodás és kendőzés nélkül, az igazság örök erejében s a saját szellemi felsőbbrendűségében bízva apostolnak állt ki s az irodalmat éppúgy eszköznek tekintti az isteni Szép és isteni Igaz hirdetésére, mint ahogy annak tekintette művészetét Dante és Michelangelo, tekintet nélkül a „l'art pour l'art” vizenyős s hazug elméleteire. Claudelnek minden nagy írása: az „Öt óda”, a „Magnificat”, az „Annunciáció” s a többi mind — csupa egészen újszerű s lebírhatatlan erejű ébresztő, amely az Isten világába ragad, amely az érzékfeletti valóság metafizikáját hirdeti, amely nem prédikál s mégis úgy hat, mint egy prédikáció, mert elejétől végig a keresztény hit háládó ujjongása.

Nem csoda, ha hatása, éppúgy mint a konvertita Péguy-é, vagy a szintén konvertita Jacques Maritain-é, a mai francia fiatalságra s értelmiségre hihetetlenül nagy.

Ez a nagy ember, nagy keresztény és nagy költő (aki mellesleg diplomata s jelenleg a francia köztársaság washingtoni nagykövete) nem átalott többi közt hosszas, fárasztó, időtrabló levelezésbe bocsátkozni egy tapogatózó, kereső, nyugtalan lelkű fiatal íróval, akit 18 éves korában rabul ejtett az ő költészete s aki két évi tünődés után levélben fordult hozzá — Claudel akkor Kínában, Tiencinben tartózkodott —, hogy ha lehet, tanítsa meg őt is Istenben hinni. Ez a fiatalember Jacques Rivière, maga is zseniális író, igazi kora-gyermek; leveleiben a divatos, újpogány filozófia, a kereszténytelen nevelés és irodalom szomorú hatásaként a belső megtépettség, iránytalanság, tehetetlenség egész pesszimizmusa áradozik; alogikusan racionalista, modernül szétfolyó, csak a kételkedés negatívumában egységes világnézetének szegényességét csak hihetetlenül szellemes gondolatfordulatai s nagy olvasottsága leplezi el. Claudelnek rajongója s épp azért kínozza a kérdés: hogyan lehet ez a nagy szellem oly kimondottan keresztény, oly maradéktalanul katolikus.

Ir neki, egyenesen számon kéri. Claudel válaszol

kedvesen, közvetlenül, a leereszkedés kegyét nem éreztető barátsággal. A tépelődő fiatalember új meg új kérdésekkel fordul hozzá, egész filozofémákat hord össze, s Paul Claudel mindig újra válaszol, finoman, értő kézzel, ki nem merülő türelemmel igyekszik rávezetni a fiatal kérdezősködőt a helyes útra. A levelezés hét esztendőn át folytatódik s végül egész kótté dagad. A munka nehéz volt; Claudel maga bevallja utóbb, hogy már-már abbahagyta, annyira eredménytelennek érezte; az utolsó levél azonban diadalról számol be: Riviére megáldozik. A levelezésnek a világháború vet véget: Riviére fogságba esik; ingadozása utóbb is visszatér, mint amolyan beteg, ifjúkorában meg-megmérgezett s ebben is tipikusan modern lélek folyton újra tépelődik; mígnem 1925-ben az Egyház szentségei által megerősödötten megadja magát az Úrnak s úgy hal meg.

A könyvről, mely most kitűnő német fordításban megjelent (Szász Hanna fordította), egyik kritikusa azt írta, hogy soha életében ily megrázó könyvet nem olvasott.¹ Riviére nem triviális lélek; nem azokat a piaci ostobaságokat hordja össze a vallás ellen, amelyekkel a nyárspolgári szabadgondolkodás, vagy éppen a keresztényellenes demagógia szokta kendőzni gondolat-szegénységét; kételyei, ellenvetései, problémái a differenciált, finom lelkek töprengései, amelyekre érdemes volt egy Paul Claudel szellemének reflektorait irányozni rá; bár akad közte olyan is (Ich mag die Priester nicht), amelyeket Claudel megvető kézlegyintéssel, néha bizonyos szent haraggal utasít el.

Hallatlanul érdekes és tanulságos olvasmány ez a könyv, ez a rejtett, lélektani regény (a legmélyebb lélektani regények a nagy oroszoknál is majdnem mindig vallásiak), ez a titánok küzdelme, két nagy szellemnek ez a fenséges viaskodása; Paul Claudel, mint térítő, mint ember, mint hitvalló. Mennyire más mint

¹ P. Claudel—J. Riviére: *Briefwechsel 1907—1914*. Übersetzung aus dem Französischen. München (Kösel und Pustet) 1929.

a professzionista apologéták vagy lelkipásztorok! S mégis mennyire ugyanoda vezet, ugyanarra az alázatos és biztos hitre! S mennyire érzi, hogy egész zsenialitása nem elegendő arra, hogy a megtérés nagy művét elvégezze; hogyan ösztökéli fiatal barátját mindig újból arra, hogy imádkozzék, misére járjon, próbáljon meggyónni, keressen fel egy papot! Fél tőle? nem baj! — nógatja — ő maga is (Caudel) megtérése idején rettenetesen félt a papoktól, három esztendőbe került, míg a gyónásra el tudta szánni magát s akkor is valóságos halálfélelem vett rajta erőt, mikor a gyónatószekhez közeledett. Ő is ingadozott, ő is kételkedett, ő is harcolt; ma azonban oly biztos neki az Isten léte, hogy inkább kételkednék a világ létezésén, mint Istenén s oly biztos neki Jézus istensége, mintha állandóan látná s Jézus két szemét magán érezné pihenni.

Rimbaud volt az, akinek „*Illuminations*”-ja 1886-ban egy júniusi reggelen végleg meghozta neki a világosságot: „kiléptem végre a Taine-ek, Renan-ok s a XIX. század többi molochjainak útlatatos világából, ebből a börtönből, ebből az undok gépezetből, amelyet teljesen merev s — borzalom! — egészen felismerhető s megtanítható törvények igazgatnak. (Az automaták mindig valami hisztériás irtózáttal töltenek el.) Megnyertem a természetfölöttiség kinyilatkoztatását. A szellem a legmagasztosabb s legtisztább alakban mutatta meg magát, mint egy „inspiráció”, mely csak-ugyan más világból jön”. (134. lap.)

Akiket érdekel korunk egyik legnagyobb szellemének s egyben egyik legnagyobb hitvallójának öntudatlan önábrázolása s tudatos kiszálása a katolikus világnézet mellett s aki meg akar ismerkedni egy modern, fiatal lélek, egy tipikus kételkedő vergődésével, töprengéseivel s a diadalmas, fensőséges válaszokkal, amelyeket kételyeire egy Paul Claudel-től kap, ne fossza meg magát attól a ritka élvezettől, amely ennek a könyvnek minden oldaláról kínálkozik a legmagasabb s legnehezebb problémák kedvelőinek.

Papini tíz éve.

Tíz éve annak, hogy a legeredetibb s legtehetségesebb olasz író, Giovanni Papini megtért. Ebből az alkalomból maga az Osservatore Romano foglalkozik vele hosszasan s eddig ismeretlen adatokkal világítja meg megtérésének körülményeit s megértésének lehetőségeit.

Hogy az a híres Papini, akit Európa és az egész világ úgy bámult meg, mint valami eredeti és erőszakos, paradox és féktelen, istenkáromló és romboló tünneményt, megtért, van abban valami csodálatos vonása az isteni „ökonómiának“, amely a kicsinyeket és alázatosakat választja ki, hogy megzavarja és megalázza a nagyokat és szívesen küldi el a pásztort, hogy egyszerű kövével és parittyájával leterítse az óriást.

Giovanni Papini nagyon egyszerű származású leányt jegyzett el. Kettőjük szíve megértette egymást, de lelkük közt mély volt a szakadék. Az egyik oldalon hit, a másik oldalon teljes és kérlelhetetlen istentagadás. Az esküvő előtt a menyasszony egy ígéretet követelt, hogy ő és gyermekei szabadon élhessenek a katolikus vallásban, enélkül szó sem lehet közöttük semmiről. A kérés lelke mélyéig megrázta Papinit és ettől a naptól kezdve megosztotta magát erős asszonya és a katolicizmus szenvedélyes tanulmányozása közt. Azt a hitet, amelynek a lélek sokkal fontosabb volt, mint a biztos és kényelmes élet, nem tekinthette egy ember halvány és elmúló művének.

Ugyanaz az ember, aki megtöltötte a világot istenkáromlásaival, akinek agyában az „Isten emlékiratai“ keletkeztek, aki azt követelte, hogy a háború kényelmetlenségei alól mentsék fel, „mert legalább is egy mintaképnek kell maradnia a zsenikből az emberek számára“, aki gúnyolódott a lövészárkok holtjai felett, miközben azokat a dús palántákat dicsérte, amelyek német vérből és német holttestekből virultak fel a lengyel és flamand mezőkön — ugyanő az igazság égető szomjúságát érezte. Bebolyongott minden átkutatott

és át nem kutatott területet, leült minden lakomához, végigdöngött minden utcát, megpróbálta elérni fenekét az összes filozófiáknak, belevetette magát a „Megismerhetetlenbe”, térdenállva, összetett kezekkel, hangosan és kétségbeesetten könyörgött egy atom bizonyosságáért, az igazságnak csak parányi részéért. Ő maga mondja el eredeti, vakmerő és erőszakos stílusával, hogy ezek a kísérletek és vizsgálódások nem voltak hiábavalók. Áttörte a gondolat és a kutatás falait, roppant építményeket döntött romba, vagy keresztülhatolt rajtuk, de minden falon túl üresség volt és sötétség, minden reménykedő Igen-re visszhangzó Nem felelt. Ez volt útjának első állomása. De a tagadás és az istenkáromlás a kételyig hatolt és a kételkedés gyökeréből nőtt fel az igazság.

Az igazságot szeretett feleségének hitében találta meg Papini. A katolicizmus megvilágosította őt, anélkül, hogy megvakította volna, új életet adott neki anélkül, hogy megölte volna. Előkészítette szellemét ama könyv megírására, amelyet szerzője „Történetnek” nevez, amely azonban inkább keresztülélt éposz, egy megsebzett léleknek és a szeretet határtalan tengerébe szálló léleknek sikolya.

Felesleges itt felróni, hogy Krisztus történetében, a Szent Ágostonban, a Gógbán, a Szőlőhegy munkásaiban hiányok és hibák vannak, amiket a szerző alázatosan be is vall. A kritika elég okot talál tartózkodásra és javításra, de ezekből a könyvekből Krisztusban és az Egyházban való mély hit sugárzik elő. A Krisztus története hatalmas lépés volt, vagy jobban mondva óriási ugrás, amelyet még jobban csodálhatunk olyan embernél, aki nemrég lépett ki az atheizmus teljes sötétségéből és az abszolút tagadásból. Hogy a munkában van változtatni való, azt megértette ő maga is, aki tiszta szándékkal és Krisztus iránt való helyes szeretettel írta meg könyvét.

Papini új művében is megmaradt éleseszű gondolkodónak. A magávalragadó író, az ellentmondások és ellentétek szenvedélyes keresője, a szavak varázslója,

aki úgy formálja beszédét, ahogy célja érdekében jónak találja, csak egy új vonást kapott: hitét, amely új szívet és új lelket teremtett neki. A Krisztus története csak átmenet volt számára a halálból az életbe, a ködből a fénybe, az átkozódásból a himnuszba, a gyűlölködésből a szeretetbe, a tékozló fiú megtérése a szülői házhoz. Olyan ember, aki nemrégén tért meg, nem tud többet és jobbat adni. Az az égő könyörgés, amely lezárja könyvét, az Istennek való odaadás végső himnusza. Ettől kezdve Jézus uralkodik Giovanni Papini lelkében, a szeretet tüzével és igazságának fényével.

Tíz éve már, hogy Papini hitének első munkáját az irodalom harcterére küldte és nem egészen haszontalan dolog erről megemlékezni: az első évek bizalmatlanságát egy termékeny évtized ragyogó bizonyosságai semmisítették meg. Ha maradt valahol bizonytalanság, akkor ez azokban a lelkeben van, akik a kegyelem művét és az igazság titokzatos útjait nem értik meg és nem is fogják megérteni sohasem...

Andor József.

Eltávoztál közülünk... Nem az embert gyászoljuk benned; te azon az úton jártál, amelyen a halálba távozók előtt diadalkapuk nyílnak meg s örökzöld ligetben, arany paradicsomkertben vár az Élet örök szerzője, Krisztus; — de gyászoljuk sírodnál a magunk elárvulását, a magunk egyedülmaradását, az erőink megfogyatkozását, ami a te távozásoddal éppen akkor sujt bennünket, amikor minden emberre és minden szikrányi erőre oly borzasztón, oly félelmetesen szükség van.

Eltávoztál közülünk, Andor József. Testi szemeid már nem fogja a mienkkel együtt vizsgálni a borús láthatárt s keresni rajta a hajnal jöttének jeleit. Küzdelmeinkben, diadalainkban a te agyad s a te izmaid már nem feszülnek a mieinkkel együtt; harcainkban, melyeket közösen szerettünk volna megvívni, neked nem lesz szabad résztvenni többé, hacsak nem úgy,

mint lelkesítő, elszánásra intő, fájón édes emlékek. Az ugart feltörni erős karral segítettél, a vetés kikelését, a termés learatását látnod neked már nem adatik meg; nem lehetsz többé köztünk, hogy siettesd te is velünk az ígéretes aratás érését.

Sokszor beszélgettem veled a mi mánkrol és a mi holnapunkról. Te a ritkák közé tartoztál, akik bíztak és bízni tudtak sötét éjszakák, vihardúlások, tespedések borúján is. És akkor megállapítottuk kettesben, hogy semmiben sem vagyunk oly szegények, mi magyar katolikusok, mint igazán tenni vágyó, nyílt szemű és bízni tudó férfiakban, akiket ezer tornyosuló veszély és ezer fájdalmas csalódás sem rettent el a tovább-bízástól és továbbdolgozástól.

De épp ezért is fáj nekünk a távozásod, Andor József, nagyon. Nehéz lesz a helyedet betölteni, nehéz lesz a fegyverzetedet másra ruházni. Kevesen vagyunk, szegyenletesen, ijesztően kevesen, akik a keresztény Magyarország szent eszméiért úgy küzdünk, hogy keresztény nemzetünk minden keserve áthasogassa, átvérezze a szívünket és mégse oltsa ki belőle a fiatalos tettvágy és győzelmében bízó optimizmus acélos erejét. Kevesen vagyunk, kevesen vannak, akikben kellő tudás és tehetség kellő elszántsággal s nekigyürkőző munkabírással párosul s akikben sem az ideálok kultuszának gyakorlati, önmagukon is diadalra vitt alkalmazása nem marad el a modernül, gyorsan és ügyesen dolgozó külső tevékenység mögött, sem a külső tevékenység nem marad el a keresztény eszmék belső átélése, kultusza, gyakorlása mellől.

Vannak lelkes és lelkiismeretes embereink, aminő te voltál, de akik féltékenységből, túlzott békeszeretetből, a sablónokhoz ragaszkodás tehetetlenségéből vagy emberi tekintetekből, bizalmatlanságból, a küzdőporond visszataszító jelenségein való elkedvetlenedésből vagy csalódottságból nem tudnak vagy nem mernek a cselekvés terére lépni, nem mernek közéletet élni; beérik a sekrestye-katolikusok és hálószoza-katolikusok bóbiskoló, sópáncodó, kritizáló, legjobb esetben imád-

kozó szerepével. És vannak embereink, akik ott verik mellüket az első sorokban minden katolikus mozgalomnál, de az ébredő keresztény nemzeti öntudatban voltaképp csak konjunktúrát látnak: üzleti hausse-t, amely belsőleg üres, személyi értékeket javít, ingyen tüzet, amely mellett egyéni és családi leveket lehet melegíteni és lövészárkoknak festett színekúrákat, stalumokat lehet berendezni.

De kevesen, roppantul kevesen vannak, akik *előbb a maguk szívében élnek és érzik át és vérzik át a magyar katolicizmus minden sebé, fájdalomát, jaját és szegénységét* s aztán ebből a fájdalomból, mint a sebzett nemes vad, új életerőre kapnak és titánként küzdenek a fenyegetett sáncokért a betegségig, a szegénységig, az idegeik felörléséig és a leroskadásig. Te ezek közé tartoztál és korán hantolt sírodnál szinte a kétség szorongatja lelkünket: kit, Istenem, kit tegyünk a helyedbe?

S éppen most, e fenyegetőn válságos percekben kellett elmenned tőlünk! Amikor új, félévszázad, fél-évezred óta nem látott felhők ölmozzák be a keresztény Magyarország egét! Soha oly szükség Andorvágású emberekre nem volt, mint most, ebben a bizonytalan csendben, aminőn közeledő nagy viharokat érzünk előre. Amikor trónok és oltárok inognak s a nagy nemzetközi és nemzeti likvidálások közeledtének hírére vihogva jelentkeznek szemérmetlen követeléseikkel az elvtelenség, a haszonlesés, a népféltrevezetés mezítlábos ügynökei.

Amikor feldarabolni sietnek egy ezeréves szentelt örökséget azok, akiknek ez az örökség bitang, idegen jószág. Amikor keleti Svájcot emlegetnek és új Magyarországot követelnek a réginek nem továbbépítésével, de elsöprésével és a régi lakókat nekibőszült hangon tesséklik kifelé a tegnapi érkezett jövevények. Amikor oltárainkat gúnyolják, aranyfalainkra alkuszna s a szent tűzre, amely ezt a nemzetet hőssé, naggyá, kultúrnéppé nevelte, utcai rikkancsok fecs-

kendik a gyalázkodás szennyvizét. Amikor az Óceánon túl és innen, a nemzet határain túl és innen összefognak ellenünk mindazok, akiknek a mi ideáljaink nem ideálok, a mi népünk nem testvérük s a mi anyaföldünk merő üzleti objektum, és hangos proklamációkkal sietnek ezt az országot „ragadozó raubritterek”, azaz: a keresztény magyarság kezéből kivenni s új és sokkal ravaszabb ragadozók gyarmatává süllyeszteni. S amikor a keresztény magyar nép hallgat és vár, mint a bárány, amelynek bőrére alkusznak rutinos alkuszok, amikor tehetetlenül és némán állunk s gerinces, tudó, akaró és merő emberek híján úgy várjuk passzív nekibúsulással, hogy mi lesz velünk, hogy fognak tönkretenni minket s mit hagynak meg esetleg belőlünk a kisebbek, a kevesebbek, a tehetségtelenebbek, a lelkiismeretlenebbek, de hangosabbak, élelmesebbek, ravaszabbak és vakmerőbbek: akkor elmenni közülünk, a a védők és újjáépítők közül, az amúgyis bátortalanokat megfosztani az eggyel több izzó lélektől, eggyel több csiszolt agytól, duzzadó izomtól: ez fájdalmas, ez csüggesztő, ez, drága halottunk, megfélemlítő.

De egyben bízunk, Andor József s ez a bizalom sírodnál újra felemeli gyászoló fejünket. A mi sorsunkat, a mi harcainkat felsőbb kéz intézi. Az, aki téged most elszólított, ugyanaz indított minket is és téged együttes munkára. Az a nagy védekező és reorganizáló mozgalom, mely téged velünk a Központi Sajtóvállalat zászlóbontásában egyesített, hisszük, hogy ugyanazon indító és segítő Gondviselés alatt áll, amely most téged az örök pihenés és örök üdvözülés hazájába szólított. Ha pedig a Gondviselés műve ez is, az is, akkor nyílt sírodnál is megnyugszunk benne — a te mindig bízó lelked tanít erre a bizalomra —, hogy akkor ugyanez a Gondviselés támaszt majd a helyedre új Andor Józsefeket. Mi nem látjuk őket, de el fognak jönni, amily bizonyos, hogy te kidőltél.

Addig is felvesszük a zászlót, amelyet te most el-

ejtettél és lengetjük vidáman, bízón a hajnal felé, melynek te csak első biztató sugarait érhetted meg s amelynek első mosolyát alig köszöntötte más annyi gyermeteg örömmel, fellélegzéssel, mint te.

Ha Pázmány visszatérne . . .

Midőn a Pázmány-serleget kezembe fogom, a pillanat illetődése álmodat láttat képzeletemmel. Azt álmodom ébren, hogy ott künn, az Apponyi-téren, hirtelen megelevenedik a márvány, s a magas talpról lelép Pázmány érsek szikár alakja. Pásztorbotjával utat terem magának a rémüldözve menetelő pestiek utcáján, feltépi ennek a teremnek ajtaját s hirtelen itt támad köztünk. Tisztelő remegéssel vonulnak félre s ő elfoglalja a helyet, ahol én most állok. És szól. Szól a szélvész hangján, az ő mozgalmas lelke viharjainak hárfáján. Szól hozzánk, mai magyarokhoz, mai katolikusokhoz, mai katolikus írókhoz, papokhoz. Szól az ő magyar népéhez azon a nyelven, amelyet ő teremtett meg. Szól az ő igazságairól, az ő elveiről, elmondja véleményét a mai korról s annak gyermekeiről.

Riadtan keresem az álomból az ébredést, félve rázom le szememről a káprázat képeit s félek, mert úgy érzem, hogyha Pázmány tartaná ma s nem én az ünnepi beszédet 1932 januárjában, ez a beszéd minden inkább volna, mint ünnepi, minden inkább, mint lakomai vagy éppen farsangi. Félek, hogy beszédje gyászbeszéd volna, mi több: filippikka, commonitorium, és keserű igazságok szállnának útra a bíboros magyar Cicero ajkáról. Mifelénk!

Megállapítom s nem hiszem, hogy merész lennék benne, hogy Pázmány Pétertől mi mai magyarok, mi mai magyar katolikusok, sokban igen messze elkerültünk, az ő szelleme sokban idegen lett nekünk. Azt is mondhatnám talán: éppen amiben ő nagy volt, abban lett nekünk idegen s mi neki.

Mi volt Pázmány? A katonás, daliás, egy tömbből hasított katolikus lélek mintája. Nem kifinomított, le-

tompított, lepárolt szólamok szónoka, nem elalkuvások, megbékélések, kompromisszumok lábujjhegyen járó tojástanácsosa. Nála a fehér mindig fehér volt s a fekete mindig fekete; ő az evangéliumi „igen, igen és nem, nem” elvét szóról-szóra követte, róla mindenki tudta, hogy ha beszél, ha tesz, ha fellép, egyetlen célja: érvényesíteni az igazat; megmutatni, ahogy egyszer ő maga mondta, hogy „nálunk sóval sóznak”.

Pázmány konvertita volt; nem olyan ember, aki kényelmesen beleszületett a katolicizmusba, hanem aki maga erejéből tanult bele, küzdötte bele magát a katolikus hitbe s azért ragaszkodott hozzá az igazi konvertiták lángbuzgalmával. Ami mindenelőtt jellemzi, az az ő egészen átélt, egészen életelemévé alakított katolicizmusa. Nála ez nem volt sablon és véletlen adottság, név és kategória, pártállás és szakszervezet, hanem test és vér, lélek és életalap, velő és szív. Nem azért térített, hogy hatalmát növelje, nem azért vitatkozott, hogy felülkerekedjék, nem azért írt, hogy imponáljon vagy hogy legyűrjön. Ő még annak a kornak a gyermeke s korjellemező, típushordozó gyermeke volt, amely az igazságban abszolút értéket látott, amelynek kezében a stílus és a forma csak eszköz volt, a cél pedig: a tárgyi valóság abszolút nagyrabecsülése, fenntartás nélkül való szeretete, uralomrajuttatásának természetes, impulzív és fékezhetetlen vágyból fakadó akarata. Neki a katolicizmus nem esztétikum volt csupán s még kevésbbé politikum, nem hagyomány és öröklődés kérdése, nem államraison és a nemzeti virágzás pusztá lendítőkereke, hanem abszolút igazság, amelyet ép azért nem lehet el nem fogadni, nem lehet egyedül üdvözítőnek nem tartani, sőt nem lehet nem tenni legelső helyre.

Vesszük-e észre, mily messze elkerültünk Pázmány szellemétől már ebben az első és leglényegesebb pontban? Ma az embereknek nem az igazság a fontos, hanem a hasznosság, nem a tartalom, hanem a forma, nem a lényeg, hanem a köntös. Irodalomban, politikában, vallásban, felfogásban. Nem az a híres

író vagy gondolkozó, aki az igazság ércét olvasztja ki a gondolatok tömbjéből, hanem aki akár igazat hirdet, akár hamisat, azt szépen hirdeti, csengő szóval, szellemes fordulatokkal, behízelt frazeológiával, és főleg úgy, hogy senkinek ne legyen kellemetlen. Tudományos és irodalmi közületeinkben nem azok ülnek első helyen, szellemi életünkben nem azokat éri közbecsülés és tisztelet, akik a legfőbb és legörökebb igazságokat találják fel, hanem akik bárha egynapos éltű elmetermékeiket, sőt kerek és lapos valótlanságaikat lelegegánsabban tudják megörökíteni. A Wells-ek és Maeterlinckek divatja ez, az Anatole France-oké, vagy ha tetszik, a Nyugatosoké. Mindegy, mit találunk fel, csak a találás „sikkese” legyen. S nemcsak az irodalomban van ez, hanem, ami súlyosabb, a világnézet kérdéseiben is. Nem fontos, hogy Istent hiszünk-e vagy csak anyagot, Krisztust hirdetünk-e vagy Béliált, fő az alanyiség, az egyéniség szabad kiélése, a szabadság, a csapongás, a dogmátlanság. Aki dogmát mond, máris bélyeget visel a homlokán, aki nek határozott tételei vannak, máris antimodern. Semmisem igaz és minden szabad, ez a legfőbb törvény. Az emberek elvesztették az érzéküket az abszolút igazságok iránt, megkövezik vagy legalább lenézik és kinézik azt, aki Istent tekinti a legfőbb és legfontosabb valóságnak s a Krisztus-rendelte Egyházat a természetfölötti igazság csálthatatlan s egyetlen letéteményesének. Azok a hősök, a nagyok, a vezérek a szemükben, akik a tagadás, a széthúzás, a pártütés és ezerfelé hulló szubjektívizmus ingoványain táncolnak s odafelé csálják a logikailag megfoggyatkozott, megrokkant mai tömeget.

Ha Pázmány ma megjelennék közöttünk, félek, hogy kevés visszhangra találna. A szerkesztőségek egy része azonnal fekete listára tenné nevét; az Akadémia s a Kisfaludy Társaság valószínűleg örökre elzárna tőle kapuikat s az újabb eredetű kulturális dekorációkból alkalmasint annyit sem juttatnának neki, mint egy színésznőnek. Mert ami Pázmányt Páz-

mánnya tette, ami az ő legigazibb és legmélyebb értéke volt, az, hogy ő az igazság fanatikus hívője, hirdetője, kerubja és inkvizitora volt, ma sokak szemében nemhogy érdemül, hanem bűnül tudnák be.

De félek, hogy Pázmány másban is idegennek tűnnék fel nekünk. Ő a katolikus igazságot nemcsak mindenféle helyezte, szerette és odaadással hirdette, hanem annak szolgálatába oly ragyogó tudást, annyi szellemi felkészültséget, oly elemi élt és nekifeszült tanulást állított, amelyről a mi korunk átlaga nagyon is elszokott. Pázmány, éppen mert fanatikus volt az egyféle, a katolikus igazságnak, úgy érezte, hogy ez az igazság oly királynő, akinek szolgálatában a leg-tündöklőbb fegyver is csak éppen tűrhető. Annak a szellemhőroszi nemzedéknek volt egyik láncszeme ő, amely a katolicizmus védelmében a legmagasabb csúcsokig hágott fel ész, tudás, szellem és művészet dolgában, amelyekre ember felhágni képes. A Nagy Albertek, Aquinói Tamások, Danték, Asszisi Ferencek, Suarezek, Bellarminok, Raffaelek és Bramanték sztratoszférába tartozik az ő géniuszának szárnyalása is. A középkorvég s az újkor eleje ebben volt kolosszálisan nagy: nem engedte, hogy az emberi haladás és kultúra oly magasra szárnyaljon, hogy ő még egy Libanon-csúccsal fölébe nem ívelt volna. Bölcsélet kellett a kornak, humanizmus, festészet, szobrászat, pedagógia? Az Egyház volt az, amely azonnal a legmagasabb teljesítményeket szállította, bármely téren indult meg a verseny. Pázmányok álltak őrt mindenütt, minden szellemi vártán. Ma pedig epigonok állnak sokszor a legfontosabb helyeken, s ami szomorú: az epigonizmus iskolát csinált és privilégiumokat teremtett magának és belső természetrajzának megfelelően féltékenyen őrzi pozícióit. A honoráriumot elfogadja, díszcímekre hajtóvadászatot rendez, de rá sem eszmél arra, hogy terpeszkedése bitorlás és szorgalmas semmittevése bűn. A Gondviselést Pázmány oly polcra állította elég csodaszerűen, mert hiszen oly rendhez tartozott, amely fogadalommal hárít el magától min-

den díszes állást, ahol szekuláris egyéni kvalitásainak átütőerejét megfelelő helyzeti energia okozta s támasztotta körül. Am nem vakmerőség azt mondani, hogy ha Pázmány egyszerű jezsuita páter marad, akkor is époly hévvel és odaadással, époly szellemi fölénnel és vezéri lendülettel, bárha bizonynyal gátoltabb eredménnyel ragadta volna előbbre a katolikus ügyet Magyarországon. Hiszen főműve a Kalauz s egész igazi belső kiérése jezsuita korára esett. Ő a rangot nem élvezte s a kitüntetésbe nem részegült bele; a vagyont merő eszköznek tekintette a jótevésre s az Egyház megszilárdítására. Ő tudta, hogy nem a bíbor teszi a bíborost, hanem a bíboros a bíbort és nem a hermelin hat a lelkekre térítően, oktatóan, biztatóan, győzelemre lelkesítőn, hanem az ész és a szív, a hit s a kegyelem, a Krisztus lelkével eltelt szellem káprázatos lángolása, verhetetlen előretörése, apostoli hevülete és diadalmas hódító ereje.

Kicsiny epigonok mi, mai írók és hitvédők, mai lelkipásztorok és népvezérek tanulunk-e Pázmány szellemétől, a tiszta szándék mellett szellemi nagyságot, verhetetlen elmei fegyverkezést s olyan tudományos, művészi, írói s érvelői fölényt, amely előtt meg kell dőlniök Jerikó falainak? Avagy beérjük a vízipuskák csattogtatásával ott, ahol ágyúra, tankra, repülőgépre van szükség? És gondoskodunk-e róla, hogy a magyar katolicizmusnak necsak derék mesteremberei legyenek és derék tucatemberei, hanem csillogó fegyverzetű, korszakos hatásokra képes, az ellenfél felkészültségével legalább is egyenrangúan vértezett bajnokai?

És végül Pázmány az apostoli munka szent nyughatatlanságának, a krisztusi hódítóvágy nemes türelmetlenségének embere volt — félek, hogy ez is inkább elkülöníti korunktól, mint közel hozza hozzánk. Ma Pázmány Pétert mindenekelőtt egy építethonnal tisztelnék meg — jaj, félek, hogy néhol még a saját táborában is: azt mondanák róla, hogy „hecckáplán”. Vagy úgy mondanák, hogy túlzó, fanatikus, erősza-

kos, nyughatatlan, intranzigens és természetesen: felekezeti békebontó. Sokan nem értenék meg benne, miért nem ül nyugodtan a helyén, miért nem törődik bele a gondolatba, hogy Magyarország meghasadt lelkű ország, politikailag, vallásilag és világnézetileg darabokra hullott nép; miért izeg-mozog örökké, miért ír, prédikál, térít, alapít, oktat, politizál, érvel szakadatlanul a halála napjáig. Ma a kényelmes beletörődések korszakát éljük. Az elveszett tömegek visszahódítására, az Egyház igazának gyökeres és egyetemes érvényesítésére gondolni sem igen merünk. Maradjon minden, ahogy tegnap volt s emellett nem vesszük észre, hogy ezen az úton a tegnap állományát sem tudjuk megtartani holnapig. Pázmány a kettéhasadt nemzeti lélek újra egybekovácsolásában látta nemcsak a lelkek üdvösségét, hanem a nemzet gyógyulását is; a törökökkel cimboráló, megbódult magyarok észretérítésében s ha kell, visszaszorításában látta az ország integritása visszaállításának s egyben a szociális nyomor megszüntetésének feltételét. S mert aktív lélek volt, s komolyan vette misszióját, nem állott meg az elméleti meglátásoknál, hanem a Cézárrok és Nagy Sándorok szívós elszántságával, ha tesszik: az Athanáziosok és Chrysostomusok főpásztori következetességével vetette rá magát a széthullott nemzet összefogására, a lelki és nemzeti egység helyreállítására, a rothadások kioperálására s a bajok, bűnök és mulasztások megszüntetésére. S mert akart és mert Isten kegyelméből tudott is, hát célt is ért: Magyarországot megmentette a végső széthullás, a Balkánná süllyedés, az ázsiai tartománnyá posványosodás fenyegető veszélyéből. Ráemelte arra az útra ismét, amelyen 600 évvel ezelőtt István király indította el nemzetét: a katolikus kereszténység s a nyugati civilizáció, a belső erkölcsi megerősödés és a külső integritás felé.

Ezek a gondolatok sugároznak felém az ideképzelte Pázmány alakjáról; valami ilyent mondana, úgy vélem, nekünk ő, ha most hirtelen közénk dobbanna.

Lehet, hogy kemény igék ezek, de azt hiszem, egészséges tanulságul szolgálhatnak sokunknak. Főleg nekünk, akik az ő nevével díszítettük fel egyesületünk címerét s akik mint ő, a szó s toll apostolkodásához szegődtünk el. S amikor e gondolatok súlya alatt nem annyira ünnepezve, mint inkább magunkbaszállva s lelkiismeretet vizsgálva idézzük Pázmány szellemét, nem koccintó alkalmatosságnak, hanem inkább oktató szimbólumnak tekinthetjük e serleget, a Pázmány Péter billikumot. Nem vigasságot akarunk belőle inni, hanem tanulságot szívni: a Pázmány Péter tanításának erős és erősítő borát, hogy átalakuljon és áttűzsedjék tőle a szívünk s a vérünk. Kívánom, hogy a katolikus írók és szónokok, lekipásztorok és népoktatók lelkében elevenedjék fel Pázmány igazság-hite, szellemi fölénye és apostoli akarateroje, röviden: hogy Pázmány lelke éledjen fel és éljen bennünk!

Pázmány szelleme s a katolikus irodalom.

A magyar katolikus írók és hírlapírók országos egyesülete nem ok és jelentőség nélkül írta fel zászlajára Pázmány Péternek nevét, a leghatalmasabb s erőben, lendületben, meggyőződésben s nyelvének eredetiségében mindmáig utóéletlen bíboros íróét. Pázmány Péter a katolikus gondolatnak tollal s nyomtatásban való védelmezése, kifejtése és terjesztése terén máig a legnagyobb, akire nemzeti és katolikus kultúrtörténetünk feltekinthet. Meggyőződésének és hitének héroszi ereje, papi és püspöki jellemének imponáló tisztasága, magyar szívének meggyanusíthatatlan, törzsökös hazafisága, tudományos készültsége és nyugati műveltsége, gyakorlati érzéke s nem utolsó helyen temperamentumos, apostoli hévvel s egyben erdélyi szívóssággal telített egyénisége predesztinálták arra, hogy a magyar katolikus gondolat érvényesülésének ragyogó sikerű tábornagya legyen. S a gondviselés olyan külső pozícióba is emelte, amelyben páratlan tehetségeit teljes fényben volt alkalma meg-

nyilatkozni és hazája s egyháza javára értékesíteni. Ami azonban bennünket itt közelebbről érdekel, az a szellem, amelyet mint író képviselt s amelynek megértése s követése minden komolyan katolikus irodalomnak és hírlapirodalomnak ma is időszerű programja. Sőt állíthatom: e program időszerűsége soha nem újult fel akkora mértékben, mint napjainkban. Engedtessek meg, hogy e tétellem igazolására csak két szempontot jelöljek meg.

Pázmány egész írói egyéniségében vallásos író, a katolikus igazság rettenthetetlen hirdetője; ez az eszme mint aranyfonál vonul végig minden betűnyi írásán. A keresztény hitegység, az apostoli tanfolytonosság és egyházi legitimitás az a gondolatkör, amelyben elejétől végig mozog. Nem kell mindjárt attól tartani, hogy mint kemény hitvitázót s az eretnekek pörölyét akarom őt mai íróinknak s hírlapíróinknak példakép gyanánt szem elé állítani. Amint történelemhamisítás, ha valaki Pázmányban mást nem lát, mint hitvitázót vagy egyenesen érdes stilű durvaságokban és személyi támadásokban tetszelgőt (mert hisz Pázmány e tekintetben is lényegesen mérsékeltebb, mint csaknem valamennyi magyar hitvitázó kortársa), ép-úgy nem a tárgykör s nem a körülményekben adott közvetetlen cél az, amiben Pázmány ma is mint példakép áll katolikus irodalmunk előtt. Kicsinyes és helytelen felfogás volna, ha valaki abban, amit hitvitázásnak nevezünk, nem látná meg a mélyebb s örökre értékesebb gyökeret: a vallásos meggyőződésnek hevét s azt a minden időben mély igazságot, hogy az ember és a nemzet igazi kultúréletének a vallás a legmélyebb alapja, a kereszténység a legéltetőbb forrása.

A liberális irodalom szereti ezt az igazságot elhomályosítani s igyekszik a vallást, nevezetesen a katolikus gondolatot, mint a templomok, kolostorok és jámbor nénikék kizárólagos ügyét leszorítani a nagy és elsőrendű és örökérvényű irodalmi problémák közül. Törekvéseinek s ügyeskedéseinek egyik szomorú eredménye, hogy még a keresztény, sőt ko-

molyan katolikus meggyőződésű közönség körében is bizonyos ellenszenvet tudott ébreszteni a vallásos gondolatnak az irodalomban való szereplése ellen. Még a kommün utáni keresztény Magyarország túlnyomó többsége is meglehetősen perhorreszkálja irodalmában és sajtójában a komolyan keresztény gondolatokat. A liberális sajtó egyeduralkodója megtört, de szelleme nagyrészt ott kísért még az általa megnevelt írók, újságírók és közönség lelkében, akik a kereszténység örökifjú gondolatait s főleg a katolicizmus egyházrendszerének, dogmatikájának, moráljának nagyszerű értékeit talán hallgatagon elismerik ugyan, de azoknak a napi politika, a társadalmi élet s az irodalom problémáival való szorosabb kapcsolatbahoza-talát ma is jámbor, papos túlzásnak tekintik.

Egyik keresztény napilapunk például megróttá egyik vidéki katolikus nagygyűlésünk szónokát azon a címen, hogy a vallás kérdéseinek minduntalan közéleti kérdésekké való beleráncigálásával szerencsétlenül hat a nemzeti mozgalmakra. Füzetek jelennek meg keresztény és fajvédelmi cégér alatt, amelyek a katolikus gondolat harcosait széthúzás szításával vádolják meg s mint ideált azt az adogmatikus kereszténységet állítják oda, amely Krisztus tanításaiból és intézményeiből jóformán semmit sem hagy meg már, kereszténysége merőben negatív s nem is mindig komoly és gyakorlati antiszemitizmusban áll s legbensőbb lényege merő pogányság. Az olvasóközönség jelentékeny részét annyira átjárta ez a végeredményben szintén csak liberális irodalmi felfogás, hogy még katolikus szellemű irodalmi és sajtóvállalataink is kénytelenek bizonyos fokig számolni vele s kénytelenek a katolikus gondolatot éppen a liberális keresztény tömegek végleg el nem taszításának s fokozatos megnevelésének szempontjából bizonyos óvatos csomagolásban nyújtani.

A katolikus íróknak és hírlapíróknak feladata volna *a liberalizmus utóhatásának ezeket a maradványait a lelkekben fokozatosan eltüntetni.* Katolikus

íróinknak Pázmány szellemében meg kellene tanulniok s a meggyőződés és írótehetség erejével hirdetniök, hogy a vallásnak, nevezetesen a katolikumnak ez a kikapcsolása a közélet és irodalom kérdéseiből méltánytalan, elvileg hazug s a nemzet és az egyén kultúrélete szempontjából káros és dekadens törekvés. Mert bármennyire hánytorgatja magatelt vallási agnoszticizmusát a liberális emlőkön nevelődött nemzetek, bármennyire vagdossa arcunkhoz műfelháborodását a felekezeti kérdéssé süllyesztett vallási szempontnak a közéletbe való „beleráncigálása” ellen a zsidóliberális és liberális-keresztény sajtó, letagadhatatlan tény, hogy a világnézet és vallás kérdései ma is, mindig is óriási szerepet játszanak majdnem valamennyi társadalmi, politikai és kulturális kérdésben. Letagadhatatlan tény, hogy amint a világtörténelem eseményeiben, úgy napjaink nagy küzdelmeiben is, ha komolyan odanézzünk, mindenütt a vallási kérdést látjuk izzani a problémák legmélyén.

A modern áramlatok nagy csatáiban, liberalizmus, szociáldemokrácia, plutokrácia és kommunizmus körül, általában az összes erkölcsi értékítéletekben a világnézeti és vallási szempont a kérdések ilyen vagy olyan irányú megoldásának gyakran észrevétlenül is a legmélyebb rúgója; éppen úgy, mint ahogy a történetírás, a természettudomány, a bölcsélet, a neveléstudomány s a társadalmi tudományok, de a szépirodalom és művészetek képviselőit is legmélyebben s legigazabban a világnézeti és erkölcsi állásfoglalás választja két nagy táborra. S amint mi katolikusok azt tartjuk, hogy az egyes ember életében a lélek a legfontosabb, a lélek békéje pedig, a lélek nyugalma, nemessége, ellenállóképessége és üdvössége a vallás támasztékain nyugszik, ugyanúgy szent meggyőződésünk, hogy a társadalom és a nemzet életében is csak ott van béke és nyugalom, rend és összhang, gyógyulás és erő, ahol a társadalomnak életét a vallási igazság eleven erői járóják át és irányítják.

Ennek az igazságnak, a vallás és katolikum első-

rendű szerepének az élet s az irodalom terén tanuja, hogy úgymondjam, az egész világirodalom, de tanuja nevezetesen a mai kor világirodalma is. Amint a művészetek történetéből nem lehet kihagyni a Raffaelek és Michelangelók alkotásait, a dómokat és campaniléket, épúgy nem lehet az irodalomból félretolni s hamupipőke gyanánt kezelni a Dantékat és Aquinói Tamásokat, a Fénelonokat és Bossuet-kat, a Donnoso Cortes-eket és Montalembert-eket, a Görreseket és Veuillot-kat s a mai világirodalomból sem lehet kihagyni a Huysmansokat és Bourget-kat, a René Bazin-eket és Jörgenseneket, Paul Claudel-eket és Benson-okat. A nagyobb tökeerőt jelentő nagyobb technikai felkészültség, a több tam-tam és ügyesebb reklám a laicizáló sajtót és irodalmat ugyan látszat szerint Góliátnak tünteti fel a katolikus irodalom Dávidja mellett, de csodálatos: a Góliátok többnyire elmúló értékeket hagynak maguk után, a Dávidok pedig maradandókat s az erkölcsi forrásokból táplálkozó népekre nem a Góliátok kardja és kopjája, hanem a Dávidok parittyakövei vannak felemelőbb hatással. Vajha lelkesítené ez a tudat katolikus íróinkat és hírlapíróinkat is kitartó munkára, a nehéz viszonyok, a részvétlenség és háttérbeszoríttatás közt csüggedetlen küzdelemre; vajha termelne a vallásos meggyőződés és írói ihletettség heve a magyar glóbuszon is Pázmány szellemében élő, gondolkozó s diadalmasan hadakozó katolikus írókat és hírlapírókat!

A komolyan és meggyőződésekkel küzdő katolikus irodalomra még egy szempontból van nálunk égetően szükség. S ez a szempont a magyar *integritás* kérdése. Ha minden tömegmozgalomnak s nemzeti ébredésnek a sajtó és irodalom az első csatakürtőse, a magyar integritás visszahódításának is az irodalom kell, hogy leghivatottabb ébresztője legyen. De nem akármilyen irodalom, hanem verhetetlen prioritásban a komolyan katolikus irodalom. Mert nem szabad felednünk, hogy a magyar integritás, miként a XVII. században, úgy ma is elsősorban *katolikus* gondolat és feladat.

A napi politika fergetegében sokan nem veszik észre, hogy nemzeti katasztrófáknak s főleg nemzeti ségeink elvesztésének egyik legmélyebb oka a nemzeti gondolatnak nem-katolikus elhajlásában kereendő. *Nem véletlen, hogy a nemzeti eszme értelmezése tekintetében ma a katolikus és nemkatolikus magyarok oly messze kerültek egymástól.* A katolikus állameszme nem alapul a szabadkőműves eredetű nemzetiségi elven, tehát a faji elven sem, mely ugyanarra megy vissza, hanem erkölcsi alapokra támaszkodik, melyek különböző nemzetiségeket és fajokat is össze tudnak tartani egy magasabb egység keretében. Az elszakadt nemzetiségek talán sohasem szakadtak vagy kíváncsoztak volna el tőlünk, ha a magyar állam az államiságnak ezt a tiszta katolikus alapelvét következetesen vallotta és gyakorolta volna. A merőben faji gondolat alapján, ahogy ezt például Szabó Dezső hirdette, csak logikus dolog, ha nemzetiségeink különváltak vagy választattak tőlünk. Visszatérni is csak úgy fognak szívesen, ha a faji vagy nemzeti önzés gondolata helyett magasabb egységesítő szempontok uralomrajutását látják nálunk. Ugyanez a gondolat hevítette Pázmányt is a XVII. században s vezette voltaképp már Szent Istvánt is több nyelvű s nemzetiségű államának kialakításában. Nem a nyelv, nem a faj teszi a hazát, hanem a magasabb erkölcsi, jogi és kulturális kapcsolatok: közös történelem, közös tradíciók, közös vallási s kulturális érdekek.

A katolikus tótság, a katolikus bunyevácok és horvátok, a katolikus németek Szent István jogara alatt jól érezték magukat, s jellemző, hogy Szent István személyének tiszteletéhez is máig híven ragaszkodnak. Azonban hetyke tiszamenti szólamokkal, a faji önimádat s pogány önkultusz mámorával sohasem vonzhatjuk vissza őket többé. Pázmány Péternél igazabb magyar nem élt korában, de bármennyire óvta ő még Erdély különállása árán is a magyar függetlenséget, pillanatnyilag sem tévesztette szem elől éppen hazája érdekében a nagy katolikus nyugattal való

kapcsolódást, főleg a katolikus uralkodóház révén, sem pedig az erkölcsi s a vallási alapokon nyugvó legitimitást és jogfolytonosságot. S bár ő maga hazája feltámadását már nem érte meg, félszázaddal halála után a Pázmány által hirdetett és vallott katolikus állameszme diadalrajutása vívta vissza az országnak azt az integritást, amelyet a szabadság jelszavaival elszigeteltséget s törökjármot palástolgató kuruckodás nem tudott, talán nem is mindig akart visszavívni.

Micsoda széles perspektívák, mily hatalmas lendítékek rejlenek e gondolatokban mai katolikus íróink és hírlapíróink számára! Ha megértik helyzetük fontosságát s ha meggyőződéses lelkesedéssel vállallják ma kivételesen nagy, gondviselészerű hivatásukat, ők lesznek az integritás egyedül lehetséges és egészséges haditervének szószólói s diadalra segítői! A nagy szólamok, a magyar hetykeség, a szűklátókörű kurucbölcseiség nem lesznek könnyen legyőzhetők; de annál szebb feladat a magyar olvasóközönséget és közvéleményt magasabb nézőpontokhoz emelni fel, a szó nemesebb értelmében nyugati, európai gondolkodásra nevelni.

De ugyanez áll a katolikus irodalom munkásaira nézve nemcsak a külső, hanem a *belső integritás* szempontjából is. Beteg ez az ország s nemcsak a viviszekciók határvonalain vérzik, hanem belül is tele van sebbel, kórsággal és miazmákkal. A rettentő megpróbáltatások végleg elcsigázták a lelkeket; egyes osztályokat a hallatlan nyomor, másokat a túlságos jólét támad meg erkölcsi erejükben. Aki a katolicizmus lélektisztító, vigasztnyújtó s mérsékletre intő erejét valaha önmagán vagy környezetében működni látta, vagy aki Pezenhoffer nagyszerű statisztikai oszlopait csak futólag is tanulmányozta, nem kételkedhetik benne, hogy ígéretes és szép szavak lehetnek ugyan másutt is, de nemzetgyógyító s kiapadhatatlanul buzogó nemzetfenntartó erők csak a katolicizmusban vannak; másutt csak annyi, amennyi a katolicizmusból szivárgott át oda. Ez a szempont pedig egy-

magában is eldönti a katolikus gondolat nemzetmentő hivatottságát s így az irodalom terén való jelentőségét is. Pázmánynak nemcsak hitvitái erősítették a katolicizmust s ezen keresztül az országot a külső támadásokkal szemben, hanem ugyanolyan mértékben erősítették prédikációi s egyéb lelkipásztori iratai a nemzet lelki integritását is. Talán meglepő, ha azt mondom: a mai katolikus irodalomnak az integritás érdekében szintén nemcsak a vitázás, hanem hogy így mondjam, a lelkipásztori munka, a belső orvoslás terén is követnie kell Pázmányt: az elernyed, elszikkadt lelkek előtt az irodalom és írástehetség eszközeivel, az esztétika és aktualitás varázsvesszejével kell feltárniok a gyógyulás, a tisztulás és lelki megerősödés azon ősforrásait, amelyek az Üdvözítő eleven vizeiből, a katolicizmus közikklájának talajából fakadnak.

Pázmány a XVII. században a katolicizmus igazát s a nemzet külső és belső integritását a toll fegyverével vitte diadalra. Amit a felszabadító seregek fegyverrel arattak, azt voltaképp Pázmány tolla vetette el. Bár lengné át a katolikus irodalomnak minden művelőjét ma is ama szent hivatás boldog és felelősséggel járó tudata, hogy a mai magyar katolicizmus felvirágzását is s ezen keresztül a nemzet belső gyógyulását s külső integritását vezetőrészen a mi Pázmány lelkétől átitatott íróink és hírlapíróink tollának kell diadalra vezetnie.

Ehhez azonban meggyőződés kell és magasfokú katolikus műveltség. Tanítója a nemzetnek csak az lehet, aki tudás dolgában kimagaslik; hasznos irányítója a katolikus közvéleménynek csak az, aki előbb magamagában is diadalmasan gondolta végig a nemzetépítő katolicizmus hatalmas igazságait. A negyedszázados Orsz. Pázmány-Egyesület volna nézetem szerint arra hivatva, hogy ilyen irányú önművelő munkát folytasson s az ifjabb írói nemzedéket is erre a munkára rendszeresen megnevelje. Az Egyesület vezetősége bizonynyal meg is találja a módját ennek a katolikus írókat képző s továbbképző szevezkedésnek.

S csak ha majd sikerül katolikus íróinkat Pázmány szellemében, a Görresek, Montalembert-ek, Veuillot-k és Zichy Nándorok irányvonalán igazán katolikus íróművészekké kinevelnie, lesz ez az Egyesület a jövő negyedévszázadban teljesen méltó arra a ragyogó névre, amelyet visell

A regényíró és alakjai.

A közönség olvasás közben gyakran veti fel magának a kérdést, vajjon a *regény alakjai élnek-e?* Vajjon a diadalmas vagy tragikus hősök az életből ellesztett alakok-e vagy csak egy dús fantázia realisra festett, de végeredményben álomszerű alakjai?

Az úgynevezett kulcs-regényeknél a felelet mindenképpen bizonyos: az író, ha torzítva is, de a valóságot adja. Még nem kulcs-regényeknél is gyakran megtörténik, hogy egy-egy város széles hahotával vagy a felháborodás felhördülésével ismer rá egy-egy regényben önmagára s ilyenkor jaj az írónak! — mint nemrég Sztinyay Zoltánnal esett meg. De a többinél, a regények nagy átlagánál vajjon élő, vérző hősök vagy csak vértelen álomlovagok suhannak-e a szinten át?

Erre a mindenkit érdeklő kérdésre adott nemrégiben feltűnően őszinte, de nem kevésbé mély feleletet a nagy francia katolikus regényíró: François Mauriac.

A szerénység nem éppen a regényírók uralkodó erénye — mondotta Mauriac. — Még attól sem riadnak vissza, hogy igényt tartsanak az alkotó névre. Az alkotó Isten vetélytársát jelentené, pedig a valóságban csak Isten majmolói. Az alakokat, amelyeket kitalálnak, egyáltalában nem ők alkották meg, az alkotás alatt a semmiből való létrehozást értve. A mi állítólagos teremtményeink olyan elemekből adódnak, melyeket a valóságból veszünk. Több-kevesebb ügyességgel kombináljuk azt, amit más emberek megfigyeléséből és önmagunk ismeretéből veszünk. A regényhősök létüket annak a házasságnak köszönhetik, me-

lyet a regényíró a valósággal köt. A hősök és hősnők, akiket az igazi regényíró ilyen módon a napvilágra hoz és akiket egyáltalán nem a valóságból vett modellek után formált, talán olyan lények lehetnének, akikre nézve hízelelgetne magának azzal, hogy alkotóerejével teremtette meg őket a semmiből, ha nem lennének környezetében állandóan emberek, akik ezekben az alakokban önmagukat ismerik fel.

Ennek az író elszomorító ténynek a magyarázatát Mauriac abban a tényben találja pl. a maga részéről, hogy minden regényének olyan helyi keretet ad, amelyet alaposan ismer átélésből. Annyira megy ez, hogy, mint írja, saját családjának és legközelebbi ismerőseinek a lakóhelyeit már mind felhasználta írásaiban és kénytelen „betörni” távolabbi ismerősei házába, akik borzadva ismerik fel azokban valamiféle rémes történet színhelyét. Az is megtörténhetik, hogy valamelyik ilyen házhoz fűződő valamiféle név szinte öntudatlanul ráruházódik valamelyik regényalakra és ilyenkor a szerző letagadhatatlanul a legsötétebb szándékok gyanújába kerül. És ezzel kapcsolatban veti fel Mauriac a kérdést:

— Minő tényleges kapcsolat van a gyermekkorból ismert házakba betelepített regényalakok és a húsból és vérből való emberek között, akiket a regényíró azokban a házakban tényleg ismert? Nekem úgy tűnik fel, hogy könyveimben a mellékszereplők azok, akiket közvetlenül az életből vettem. De mennyiben másolatai a többi, igen gyakran szerencsétlen hősnők és hősök valódi embereknek? Az élet az, mely a regényírónak alakjait, a drámának, amely esetleg lejátszódhatott volna, az elemeit, a magukban véve jelentéktelen összeütközési anyagokat nyújtja, melyek más körülmények között jelentősegteljesek lehettek volna. Egy szóval: amit az élet nyújt neki, az a kiinduló pont, mely lehetővé teszi számára, hogy más irányba merészkedjék előre, mint aminőt az élet tényleg követett. Távoleső lehetőségeket valósággá tesz.

Mauriac ezután azzal a kérdéssel foglalkozik,

mennyiben tükrözi vissza a jellemrajzolás az író egyéniségét, vajjon saját érzésvilágát nyújtja-e alakjaiban?

Nem, mert a regényíró művészete olyan, mint a nagyítóüveg, vagy lencse: bámulatos nagyításban mutat érzelmeket, viszont ki is analizál egyeseket az érzelmek komplexumából, másrésről pedig épp a félnagyítással leegyszerűsíti a körvonalakat. És itt érünk el a regényírás művészetének legfájóbb pontjához. Az emberéleket a maga végtelen sokféleségében képtelen visszaadni. Ezt állapítja meg Mauriac és hozzáteszi, hogy az új generáció regényírójának az a tragikus megállapítása, hogy a klasszikus regény jellemábrázolásának semmi közössége sincsen a valódi élettel. Még a legnagyobb művészek, még egy Tolsztoj, Dosztojevski, Proust is csak legfeljebb messziről közelítették meg az emberi sors eleven szövedékét, a maga milliószorosan összegubancolódott szálaival, de úrrá lenni fölötté nem bírtak.

Ezt azzal is magyarázza Mauriac, hogy a regényíró alakja, melyet tanulmányoz, tulajdonképpen ki van szakítva a közösségből, mint ahogy a biológus hurcolja a békát kísérleti célokra laboratóriumába. És így a regény, amely állítólag a társadalmi életet akarja nyújtani, csak elszigetelt egyéniségeket mutat be.

— Az egyéniségben — mondja Mauriac — a regényíró elszigetelt és megrögzít egyetlen szenvedélyt, mint ahogy a csoportból egyetlen egyént különít el és rögzít meg. Ezáltal azonban az életnek ez az állítólagos rajzolója éppen az élet ellentétét nyújtja; a regényíró művészete csődöt mondott. Ez áll a legnagyobbakra is, mint pl. Balzacra. Azt mondják ugyan, hogy ő az utókorra hátrahagyta egész társadalmának a képét. A valóságban azonban csak megkapó erővel fektette egymás mellé a restauráció és a júliusi monarchia minden társadalmi rétegének számos típusát. De minden egyes ezek közül a típusok közül éppen olyan különálló a többitől, mint egyik csillag a másiktól. Ha egyrésről meg kell engedni, hogy a regényírást az első hely illeti meg a művészi munkák között, mert tárgya

maga az ember, éppen úgy igazat kell adnunk azoknak is, akik megvetéssel fordulnak el tőle. Mert majdnem minden esetben elrontja tárgyát, mikor az embert szétszedi és az életet meghamisítja.

A mondottakból következik — fejtegeti tovább Mauriac —, hogy minden regényíró életében el kell érkezni a pillanatnak, amikor reájön arra, hogy regényeiben mindig ugyanaz az alak tér vissza. És itt áll be pályájának legveszedelmesebb pillanata. Szánalmat érdemelnek a szerzők azért az örült vállakozásért, hogy könyveikben mozgást és életet akarnak megrögzíteni és érzéseket és szenvedélyeket pontosan körvonalázni, melyek a valóságban határozatlanok és állandó változásban vannak. Sok mindent kellene az íróknak megbocsátani amiatt a sok veszély miatt, amelyek leselkednek rájuk. Mint a rádiumkutatót fizikai veszély fenyegeti — mondja Mauriac —, a regényíró saját személyisége egységében van fenyegetve. Eljártssza összes alakjainak szerepét, angyallá és ördöggé kell változnia. De hát mi marad meg belőle magából ezek után a sokféle és ellentétes inkarnációk után? A bomlasztó erővel, mely szakadatlanul hat reá, még erősebbet kell állítania, mely szellemi egységét állandóan újjá alkotja.

A benne levő ellentétes hatalmaknak változhatatlan hatalom körül kell kikristályosodniok. Önmagában meghasonulva és ezért pusztulásra kárhoztatva, csak az egység hozhatja meg neki a szabadulást. Ezt az egységet azonban a maga elveszített Énjét, csak Istenben találhatja meg újból.

A műfordítások lelke.

Egyesek zokon veszik a Szent István-Társulatnak, hogy ennyi *fordítást ad eredeti magyar regények helyett*. Azonban eltekintve attól, hogy magyar regényt is csaknem ugyanannyit nyujt s eltekintve attól, hogy bizony elég kevés olyan katolikus magyar írónk van,

akitől a Szent Istvánnak érdemes lenne regényt hoznia: igenis helyesnek tartjuk, hogy a Társulat a klaszikus katolikus világirodalom termékeit magyarra ülteti át. Érdemes velük megismertetni a magyar közönséget s érdemes példát nyújtani a magyar írónemzedéknek, hogyan lehet a szépirodalmat katolikus alapon művelni s szinkatolikus regényekkel világsikereket érni.

Ha mégis bírálói kifogást emelünk e fordításokkal kapcsolatban, ezzel csak az a célunk, hogy nemcsak a Szent István-Társulat műfordítóit, hanem általában a magyar műfordítókat nyomatékkel figyelmeztessük arra a sokszor elfelejtett igazságra, hogy a műfordítás maga is műfaj, sőt az egyik legnehezebb műfaj. Ne gondolja senki, hogy mert „tud” angolul és „tud” magyarul, már tud angolról magyarra fordítani is. Végzetes tévedés! A jó fordítónak *először* magának is íróművésznek kell lenni, aki megérti s észreveszi az eredeti műben nemcsak a lényeges gondolatokat, hanem az árnyalati finomságokat, az elrejtett szójátékokat, szellemességet, humort; *másodszor* pedig: magyar stílusművésznek kell lennie, hogy az eredetinek ne csak a szavait és mondatait, hanem az ízét és savát is, árnyalatait, játékait, célzásait, tréfáit, az egész mű színezetét, hangulatát lehetőleg tökéletesen vissza tudja adni. Azonkívül *harmadszor*: a fordításnak épp oly könnyednek, zamatosnak, gördülékenynek és plasztikusnak kell lenni, mintha nem is volna fordítás, hanem mintha eredetileg magyarul írták volna.

Sajnos, az ilyenfajta műfordító ma roppantul ritka és így ezek a pompás könyvek tizedrész-annyi visszhangra sem találhatnak, mint kellene. Néhány év előtt pl. a Társulat kiadta René Bazin világhírű szentgyakorlatos regényét „Sarjadó búza” címmel (*Le blé qui lève*). Eredetije vagy 70 kiadást ért. Nálunk? Nem keltett semmi feltűnést, sőt mikor egyszer egy társaságnak asztal felett fel akartuk olvastatni, hamarosan abba kellett hagyni. Annyira ízetlenné, érthetlenné, élvez-

hetetlenné nyomorította a rossz fordítás. Mondatról-mondatra le volt fordítva minden, de hiányzottak a fent felsorolt feltételek; a fordított szöveg esetlen, színtelen, döcögő lett ott, ahol az eredeti kedvesen gördül, világos és érdekfeszítő.

Egyik könyvben ez áll: „A közeledés az anglikanizmus és Róma között a lelkekben egyre diadalmasabban ver gyökeret”. Borzasztó mondat! A „közeledés” nem verhet „gyökeret” s a gyökéresztés sohasem történik „diadalmasan”. Nem szabad összeférhetlen képeket halmozni, annak a német professzornak a mintájára, aki egyszer nagy ünnepélyesen ezt mondta: „*Der Zahn der Zeit wird auch über diese Wunde Gras wachsen lassen!*” (Az idő vasfoga ezt a sebet is füvel fogja benőveszteni.)

*

Leginkább sajnáljuk, hogy Manzoni világhírű, halhatatlan remeke, „A jegyesek”, szintén nem kapott hozzá méltó fordítót. Pedig ez a regény, talán a világirodalomnak legszebb, legklasszikusabb katolikus regénye, csakugyan megérdemelné a leggondosabb átültetést. A névtelen „átdolgozó” megengedte magának a megbocsáthatatlant: nem fordított, hanem „átdolgozott”. A legszebb, legértékesebb apróságok egyszerűen hiányzanak a könyvből. Ez olyan merényletszerű csonkítás, mintha valaki Raffael Madonnáit kéz és láb nélkül reprodukálná s vinné forgalomba. Nem szabad! Annak a finom humornak, amely a Promessi Sposi egyik legszebb ékessége, nyomát is alig találjuk a fordításban; a párbeszédék elevensége sok helyen egészen elfakul. Egyetlen mentsége a fordítónak, hogy — más külföldi fordítások is gyengék. Aki csak fordításból ismeri meg Manzont, ámulatból ámulatba esik, ha utóbb az eredetit olvassa. Meggyőződésünk, hogy ezeket a remek, külföldi, katolikus regényeket tán tízszer ennyien olvasnák nálunk is, ha fordítóik csakugyan minden tekintetben műfordítók volnának.

A feltámadás értéke.

Az Udvozító feltámadásának ünnepe évről-évre mint édes harangszó zendül bele a lelkünkbe. Krisztus Urunknak minden szava és minden tette csupa erő, diadal és dicsőség, de feltámadása csakugyan betetőzése minden nagynak és felemelőnek, amit művelt.

Minden világnézet és minden bölcsesség pontosan annyit ér, amennyire a legnagyobb és legborzasztóbb valóságot, a halált le tudja győzni. Aki ezen a rettenetes valóságon nem tud bennünket keresztülvezetni, aki az elmúlás és összeomlás iszonyatait nem tudja legyőzni, aki az élet és az örök fennmaradás ígétét nem tudja hozni és biztosítani, az ne beszéljen arról, hogy megoldotta a világrejtvényt. Krisztus Urunknak ama szavait, melyekkel a feltámadásról s az örök élet-ről beszél, a legmerészebb szavak, melyeket valaha ember hangoztatott. „Én vagyok a feltámadás és az élet: ha ki énbennem hisz, ha meghal is, él.” Ezt csak ő mondhatta, Ő, aki aztán a saját feltámadásán mutatta meg, hogy van joga úgy beszélni, mint aki úr az élet és a halál fölött.

Rettenetesen sívár ma az élet, irtózatosa az emberek szenvedései; mint egy véres félholt-tetem, úgy vonaglik a háború s a forradalmak által megcsonkított, tönkrevért nemzet. Az egyesek s a népek e szenvedései közt mint vigasztaló csillag ragyog fel Krisztus Urunk örök ígéreteinek változatlan tündöklése, a drága, édes biztosság, hogyha siralomvölgy is ez az élet s halál is a vége, ezzel még nincs befejezve minden s van még egy otthon a felhők felett, ahol enyhülés és béke, örök pihenés és zavartalan, isteni boldogság vár ránk.

Ez a húsvét örök, változatlan, boldogságot hintő jelentősége.

Csak abban tévednek nagyon a „modern” kato-

likusok, hogy azt hiszik, a feltámadás és a húsvét reménye mindenkinek szól, minden feltétel s minden ellenszolgáltatás nélkül. Sokan ringatják magukat abban a vakhitben, hogy elég az Istenben hinni, nem kell vele egyébként sokat törődni s akkor már az örök üdvösség biztos. „Majd csak üdvözít engem is az Isten”, gondolják s nem sokat törődnek sem a parancsolatokkal, sem azokkal a nagyon is komoly fenyegetésekkel, amelyeket Krisztus ajkáról hallunk az evangéliumban. Bizony, bizony nem mindenki megy be az Isten országába, mondja Jézus és: „Sokan vannak a meghívottak, kevesen a választottak”. Mégis azt hiszik, elég névleg s papiroson kereszténynek lenni, mással már gondolni nem kell.

Nem, tisztelt díszkeresztények, nem így áll a dolog. Ünámitás, ha valaki azt hiszi, Krisztus mennyország, Krisztus feltámadása ingyen hull az ölünkbe. Krisztus egészen másként beszél az evangéliumban. „Törekedjetelek bemenni a keskeny kapun.” „Aki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel keresztjét mindennap s úgy kövessen engem.” „Ha az életbe be akarsz menni, tartsd meg a parancsolatokat.” Tehát az üdvösségnek igenis feltételei vannak. „Félelemmel s rettegéssel műveljétek üdvösségeteket”, int az apostol. Hogyan lehet akkor arról szó, hogy bármit teszünk s bármiképp élünk, nincs baj, majd jön a mindenkit megváltó Krisztus és üdvözít bennünket, akárhogyan éltünk?

*

Ezért a húsvét édes reménységeinek nagy tanulsága is van s ez az, hogy ne resteljünk itt a földön bármi fáradság és áldozat révén is *buzgó keresztény életet élni*, a parancsokat megtartani, Krisztus Urunk erényeit utánozni, az ő keresztjét szívesen hordozni, az önmegtagadás, tisztaság, alázatosság s kötelességteljesítés útján mellette kitartani. *A húsvét allelujájához az út a Golgotán át vezet.*

Ezt valljuk mi, katolikusok. Ezért járunk az Úr Jézus édesanyjának iskolájába s ezért tartjuk a lelünk gondozását és tisztaságát a legnagyobb feladatnak, mely e földi életben ránk hárul.

Tartsunk ki hát szeretettel Szűz Mária s a kereszt-hordozó Úr Jézus mellett, mert így is és csakis így van jogunk a húsvét örömeiből is részt kérni.

A katolikus irodalom belső gátlásai.

Honnan van a katolikus irodalomnak és a sajtónak az a sokszor megdöbbentő és fájdalmas háttérbeszorulása az ellenséges és világnézetileg közömbös irodalommal szemben, amelynek annyifelé tanui vagyunk?

A világ egyetlen kompakt, szilárd, minden kérdésre feleletet tudó s minden társadalmi komplikációt egyedül feloldani képes világnézetének, az egyetlen igazán nagy, szép, egészséges, következetes és diadalmas szellemiránynak, a múlt s a jelen legértékesebb embereit s kultúrteljesítményeit magában foglaló, ma 363 millió hívőt számláló katolicizmusnak miért nem sikerül a közgondolkozást irányító betű birodalmában is megfelelően, vezetőhelyen képviseltetnie magát? Miért szorul le második, harmadik, tizedik sorba efemer értékű világnézetek, felforgató törekvések s az elvtelenség és színtelenség orgánumai mögé? Miért mutatkozik éppen a tömegirányítás terén sokszor érthetetlenül gyengének s tehetetlennek a legtöbb országban, sőt talán éppen a többségében protestáns Hollandiát kivéve mindenütt? Annyi buzdítás, kölcsönös támogatás, lángszavú ösztönzés, részben igen magas egyházi helyekről érkező sürgetések ellenére?

Oly kérdés ez, amelynek egyszer tüzetesebben s a teljes őszinteség alapján kell a szemébe néznünk.

A kérdést nem oldja meg maradéktalanul annak hangoztatása, hogy az ellenséges és színtelen sajtónak nagyhatású hódítóeszközei vannak, amelyek ránk

nézve nem jöhetnek számba — pl. a szabadosság s az erkölcsi megköötetlenség — s hogy az olvasóközönségnek elég nagy része olyan lelki alkatú, hogy még a legkiválóbban szerkesztett s adminisztrált katolikus lapot sem venné a kezébe soha. Még az sem oldja meg a kérdést teljesen, hogy a nem-katolikus sajtónak s irodalomnak a háta mögött ott áll a liberális nagytőke s a jórészt liberális kézben levő államhatalmak ereje, ott van az iskola, a beszervezettség, az az előny, hogy ők korábban jöttek s régibb idő óta foglalták el a közönség érdeklődésében a tért. Mindez igaz és megmagyarázza azt, hogy az ellenséges és színtelen sajtót állásaiból kivetni máról-holnapra csakugyan nem volna lehetséges. Megmagyarázni azt is, hogy a katolikus sajtó és irodalom kevésbbé alkalmas eszköz az egyenes hódításra a katolikus gondolkozástól teljesen elszokottak tömegei között.

De nem magyarázza meg azt a tényt, hogy irodalmunk és sajtónk sokszor messze mögötte marad még azoknak a követelményeknek is, amelyeket a jelen körülmények közt is teljesíthetne s hogy még azokat az igen jelentős tömegeket sem éri el, amelyekben a katolikus gondolkodás és érzület éppenséggel nem hiányzik. A katolikus sajtó és irodalom még mindig igen hatalmas tényező lehetne, a katolikusok közéleti s kulturális súlyának s erejének igen jelentős fokban lehetne növelője befelé s legalább indirekte igen számottevő hódításokra is lehetne alkalmas kifelé, ha csak azt az erőt kifejtené, amely szunnyadólag, de tényleg megvan benne s ha csak azokat a katolikusokat mind vagy nagyrésztben elérné s eszmeileg tömörítené, akiket a katolikus gondolat érdekel.

Azokat, kiket igazán színvonalas, jól szerkesztett s jól adminisztrált sajtóval s irodalommal el lehetne érni, az alantas ösztönöknek való hízeltetés vagy a liberális nagytőkének s a liberális hatalmi tényezőknek tett minden lényeges koncesszió nélkül. Ha csak ezeket is mind elérné, a katolikus irodalom és sajtó egyszerre olyan nagyhatalom lenne, hogy attól a perctől

fogva hatása átterjedne a ma elérhetetlennek látszó kívülálló világra is s ellenállhatatlanul a maga irányítása alá venné a legszélesebb nyilvánosságot, amely ma illetéktelen hatalmaknak hódol.

Miért nem történik tehát a hatalmas katolicizmus részén ezirányban *elhatározó* lépés? Hol azok a belső gátlások, amelyek miatt irodalmunknak és sajtónknak még azokat a területeket sem sikerül meghódítania, amelyeket némi rendszeres erőfeszítés árán biztosan meghódítana? Miért?

*

Erre a kérdésre főleg négy válasz kínálkozik.

Első a hivatalos katolicizmusnak az a befelé nézése, erőinek az a szinte maradéktalan fölélése a belső életértékek kultuszában, amely már alig engedi, hogy kellő figyelemmel s erővel forduljon a modern és első-sorban külső érvényesülésre irányuló feladatok felé. A hierarchiának s a papságnak, ha buzgó és lelkiismeretes, annyi munkát és gondot ad a hívek lelki igényeinek közvetlen ellátása, hogy alig csodálható, ha emezekre a feladatokra szinte nem marad már sem ideje, sem ereje, sem elegendő leleményessége. A lelkipásztorkodás és nevelésügy az Egyház erőinek talán 80—90 százalékát veszi igénybe, a tudományos és karitatív-szociális munka talán 10—20 százalékot; míg sajtóra, irodalomra, filmre, munkásmozgalmak szervezésére s általában a tömeges eszmetérjesztés modern segédeszközeinek s módszereinek a felhasználására, kifelé való védekezésre és hódításra úgyszólván fél percent sem jut a rendelkezésre álló erőkből: emberekből, pénzből, gondoskodásból. A katolikus sajtó és irodalom feladatköre azonban annyira bonyolult, annyi technikai tudást igénylő, annyira nagy és komoly kérdéskomplexum, hogy azt csak úgy melleleg, ezer egyéb munkától kifáradottan s kimerülten megoldani, vagy akár komolyan előbbre is vinni lehetetlen.

Ehhez járul a katolicizmusnak a természetében rejlő konzervativizmusa s az ebből eredő bizonyos hú-

zódása, bizalmatlansága s félelme az efajta modern feladatokkal szemben, amely ezen a téren szintén erős gátolója a bátor és tervszerű kezdeményezésnek s megmagyarázza azt a gyors csüggedést és visszahúzódást, amely a magánkezdeményezések sikertelensége esetén katolikus körökben azonnal jelentkezik. „Mondtuk, hogy nem fog sikerülni”, „minek kezdenek bele ilyen vakmerőségekbe”, — ez a bölcsesége azoknak a konzervatívoknak, akik az ilyen dolgokban járatlanok lévén, nem tudják megjavítani a hibákat s azért inkább az egész kezdeményezést elvetik s magára hagyják.

Nagy része van a helyzet kialakulásában annak is, hogy a katolikus közgondolkodás még mindig csak csekély mértékben veszi figyelembe a sajtó és irodalom kérdésének roppant jelentőségét a világnézetek s az Egyház harcaiban. Sokan csak abban látják a rosszirányú sajtó veszélyét, hogy az meggyengíti olvasóiban a hitet s erkölcsi mētelyt hint a lelkükbe. A jó sajtó szerintük csak azért kell, hogy az amúgyis vallásos olvasókat megőrizze a hitben s a jó erkölcsökben, esetleg néha védelmére keljen a megtámadott jó ügynek. *A sajtó s irodalom hatalmi jelentőségéről fogalmuk sincs* s még kevésbbé arról az óriási összefogó, lendítő s életet sugárzó erőről, amelyet a komolyan katolikus sajtó s irodalom a közéletben és közgondolkodásban képvisel.

Azt még csak sejtik, hogy a vallásellenes sajtó sok lelket hidegít el Istentől, Egyháztól, vallástól, de hogy minden jogunknak legfőbb védője, hogy minden szellemi s anyagi birtokállományunknak legerősebb bástyája, hogy minden katolikus gondolatnak s törekvésnek, igénynek és jogos követelésnek legfontosabb lendítője, minden katolikus gondolkodás, érzés, összetartás, kezdeményezés, fejlődés, kulturális és szociális életkifejtés látnoka, tűzoszlopa, világító pharusa, erőtartálya, fegyvertára, hogy egyenesen a lélegzőszerve a katolikus életnek s előrehaladásnak, gondolatlissztázásnak s akarásnak, arra nagyon kevesen gondolnak, sokszor még a vezetésre hivatott katolikusok között is.

Az olyan merész álmokkal pedig, hogy a katolikus sajtó s irodalom megfelelő kiépítésével valósággal világhatalmi tényezővé, kultúrát irányító, tempót diktáló erőközponttá lehetne a katolikus gondolat, hogy vele pl. ötven év alatt kereszténnyé tehetnék a pogány kultúrbirodalmakat, hogy misszióinkban a hit-hirdetés és evangelizálás leghatalmasabb segédeszközeit teremthetnék meg, — az ilyen merész álmokkal valószínűleg még senki sem nyugtalanította az éjszakáit. Olyan jó dolog hamupipőkének lenni, koldusnak lenni, vergődni s tengődni; olyan jó csak a romlott időközön siránkozni s átkozni a gonosz világot s öreg-asszonyok módjára a kemence mögé bújni...

Megelégedni a minimumokkal, esetleg még azoknál is kevesebbekkel... Fő a jó egészség, s az, hála Istennek, megvan; mi kell több? Le kell ütni, ártalmatlanná tenni az álmodozókat, szegény bolondokat, akik olyanokon törik a fejüket, hogy közel kétezer évvel a megváltás után talán egyszer már diadalra is lehetne vinni a világon a Krisztus ügyét...

*

Másik nagy gátlása a mi irodalmi és sajtótörekvéseinknek: a katolikus sajtó és irodalom egész kérdés-komplexumának bizonyos magáramaradottsága, gazdátlansága, árvasága: az a sajátságos körülmény, hogy senki sincs, aki a sajtókérdés intézményes mozgatásával, megoldásával szakszerűen s mintegy hivatalból és hivatásszerűen törődne, aki ezekkel a dolgokkal meg volna bízva, akire ez hivatalból tartoznék.

A hierarchia és a papság nem lehet erre egyenesen hivatva; az ő feladata lelki s a sajtó és irodalom terén alig terjed túl a lelkes pártoláson, tanáccsal, eligazítással s bizonyos fokú felügyelettel való támogatáson, a hívek felhívásán a katolikus irodalom és sajtó szeretetére s olvasására. Nem a püspökök s *nem a papság feladata, hogy magát a sajtókérdést megoldja*, hogy ujságokat adjon ki és szerkesszen, hogy ujságírókat képezzen ki, hogy az anyagi alapot megteremtse (a sajtó-

nak, ha jól meg van szervezve, a maga emberségéből kell megélnie!), vagy hogy a terjesztés technikáját megszervezze. Ha más nem teszi, természetesen a papság is kiveszi részét ezekből a közvetlenül nem reá tartozó munkákból, de eszmeinek ez a helyzet nem mondható; mert a papságnak elég dolga van s kell, hogy legyen, a lelkipásztorkodás és nevelésügy ezernyi munkájával, s nem is kívánatos, hogy a katolikus irodalmat és sajtót a püspöki aulákból vagy a plébániákból szervezzék, annak minden erkölcsi s anyagi felelősségét az Egyházra hárítsák.

Ellenkezőleg, *a katolikus sajtó és irodalom tipikusan világi-apostolsági feladat*, amely a katolikus akciónak volna egészen testhezálló, hozzáillő programmpontja. Azonban a katolikus világiak közül szintén csak nagyon kevesen értenek ezekhez a kérdésekhez (sokszor a kéretlen tanácsadók legkevésbé) s nem érzik magukat hivatva arra, hogy ezen a téren valami összefoglalóan átgondolt kezdeményező lépéseket tegyenek. A Katolikus Akció sajtószakosztálya még leginkább volna erre hivatott, de amíg maga is embrionális állapotban van — s valljuk meg, hogy ebben az állapotban van nemcsak nálunk, hanem világszerte is —, addig elhatározó lépéseket tőle nehezen várhatni. Társadalmi szervezeteink, főleg sajtóegyesületeink szintén nem eléggé erősek arra, hogy az itt felvetődő s alább még némileg részletezendő hatalmas és bonyolult feladatokat a maguk erejéből megoldják s többnyire bizonyos ügybuzgó, kívülről támogató propaganda-tevékenységre szorítkoznak, amelynek addig nem lehet átütő ereje, amíg a sajtó és irodalom belső életképessége lényegesen meg nem növekedik.

Igy hát nincs senki és semmiféle tényező, amely úgy érezné, hogy a katolikus sajtó és irodalom nagy, függő kérdéseinek megoldása terén ugyanúgy volna teljesértékű kezdeményezésekre, átfogó, mindent felölelő jellegű cselekvésekre hivatva, mint ahogy pl. a lelkipásztorkodó papság van hivatva a lelkipásztori

intézmények ellátására, vagy a tanító szerzetesrendek az oktatás-nevelés szervezésére.

A katolikus sajtó és irodalom ma tehát a valóságban teljességgel a magánkezdeményezésre van utalva, helyesebben: hagyatva. Ha egyesek — magánosok vagy társaságok — kezdik és csinálják, van; ha nem kezdik, nincs; ha jól kezdik, jól van; ha rosszul kezdik vagy rosszul folytatják, rosszul van. A magánkezdeményezés és próbálkozás szabadságának kétségtelenül nagy előnyei vannak, mert csak így fejlődhetik egészséges verseny, csak így kerülhető el a stagnálás és bürokratikus tespedés. De viszont így nincs gondoskodás arról, hogyha a magánkezdeményezés nem felel meg, hibái okvetlenül kijavíttassanak, esetleg a rossz és alkalmatlan kezdeményezés helyébe okvetlenül jobb állíttassék. A nagy ügy ilyenformán könnyen alásiklik s egyesek hanyagságának, ügyetlenségének, tehetetlenségének s esetleg lelkiismeretlenségének lesz játéklabdájává.

Ezen a helyzeten maga a katolikus társadalom maga nem segíthet, de segíthetne maga az író- és ujságíróvilág, ha volna elég nagyszámú s lelkileg kiforrott katolikus író- és ujságíró társadalmunk. Ezzel azonban egy *harmadik* gátló okhoz érünk.

*

Sajnos, igazán arra hivatott, kiforrott s hódítóképes katolikus íróknak és szerkesztőknek éppen nem vagyunk bőségében. Még azok is, akik a katolikus sajtó s irodalom körül sürgölődnek, sokszor csak mértékkel nevezhetők katolikus íróknak, hiszen akadnak köztük, akik szemrebbenés nélkül mennek át, ha ott több fizetést kapnak, esetleg ellenséges lapokhoz is; sőt megtörténik, hogy ugyanazok szerepelnek a katolikus lapok hasábjain, akik ugyanakkor ellentétes világnézetű orgánumban is dolgoznak. Az ilyen „katolikus” íróknál meggyőződést keresni nem lehet.

Már pedig katolikus irodalmat hiába várunk olyanoktól, akik, akármilyen ügyesen írnak, nem képvisel-

lik minden gondolatukkal és idegszálukkal a katolikus meggyőződést. Csak a teljes meggyőződés melege s mélysége alkalmas arra, hogy katolikus levegőt sugározzon; csak ahol megvilágosodott, tiszta s apostoli lángként lobog a katolikum tüze, lehet szó gyujtásról és magával ragadó erőről.

A *nem-meggyőződéses* író észre sem veszi azokat a problémákat, amelyek a katolicizmust mozgatják, amelyeket tanulmányoznia s megvilágítania kellene, amelyeken a katolikus ügy diadala vagy elbukása múlik. Ír katolikus kérdésekről, de hidegen, bizonytalanul, lélek nélkül, s mert a mélyre menni nem mer, hát felszínesen és tessék-lássék módján. A katolikus eseményeknek csak a külszíneit látja s ezeknek kicsinyes felsorolásával próbálja pótolni a gondolatot, a mélyebb katolikus tartalmat. Jelenléti listákat közöl, az egyházi ünnepélyek külsőségeinek felsorolását tartja fontosnak, mert az eszmei tartalmat csak félig értette meg s visszaadni, megformulálni, korszerűen interpretálni nem tudja. Neki minden katolikus beszéd „mélyenszántó” és „magasröptű”, de a szónoklat tartalmából csak a mellékgondolatokat s a mellékes amplifikációkat adja vissza: őt csak ezek ragadták meg. Az összefüggések, előzmények, lelki hatásokra kínálkozó világtörténeti s egyháztörténeti reminiscenciák: hétpecsétetes könyv neki. Katolicizmusa jobbadán csak negatív: azt tudja, mit *nem* szabad megírnia, sőt azt sem mindig.

Van aztán, akiben megvolna a katolikus meggyőződés, de egyébként a lagymatagok, álmosok és meghunyászkodók fajtájából való. Ontudatlanul is idegen történeti szemléletek, filozófiák, irodalmi divatok rabja. Vallási meggyőződése kimerül a vasárnapi misehallgatásban, a papság iránti tisztességtudásban. Apostoli missziót nem érez, küzdeni nem tud és nem mer. Az ujságírói vagy politikai szolidaritás a világnézeti határokon túl is fontosabb neki, mint a katolikus ügy maradéktalan s következetes képviselése. A karácsonyi vezércikkben csak a revízióról s a genfi világbéké-

ről tud írni, húsvétkor csak nemzeti feltámadásokról beszél. Írásain feltétlenül meglátszik, hogy nem olvas komoly katolikus folyóiratokat, nem ismeri közelebb-ről a katolikus mozgalmakat, forrongó eszméket, nem él benne a katolikus események sodrában; a politika s a színház őt jobban érdekli s cikkei bátran megjelenhetnének bármely világnézetű lapban. Ha pedig mégis megesik, hogy katolikus témához nyúl vagy kell nyúlnia, akkor minden írása az üres szavak lajtorjáján végzett légtornászati, tele erőltetett és hamis pátozsszal és kirívó eszmei szegényességgel. Ahogy jó hit-szónok csak az lehet, gyujtani, magával ragadni, lelkesíteni s meggyőzni igazában csak az tud, aki mélyen benne él a vallási igazságokban, úgy a katolikus irodalomban is csak annak lehet igazi sikere, aki a katolikus gondolat- és érzésvilágban mindenestül otthonos.

Az igazi katolikus érzésvilágnak aztán *meg kell nyilatkoznia a katolikus író és újságíró értelmi kultúrájában is*. A mi világnézetünk annyira minden ízében transzcendens, evilágfölötti világnézet, hogy csak imponáló katolikus tudással lehet azt a nyilvánosság előtt eredményesen képviselni. Főleg, amikor a katolicizmust ellenfelei annyi oldalról támadják, a katolikus írónak és zszurnalisztának helyt kell tudnia állnia a hitvédelemért, az egyháztörténet, a keresztény bölcsélet s a kultúrtörténet vallásos vonatkozásainak egész széles mezején.

E nélkül az író mankón jár s a felvetődő nagy kérdésekre, támadásokra, ellenvetésekre inkább ötlövehatolva kapkod valami tessék-lássék válasz után, mintsem igazán csattanós, meggyőző és perdöntő elintézetésekkel szolgálna. Pozitív irányban is egészen másképp tudja kifejteni a katolikus gondolat szépségeit, erkölcsi, történeti, esztétikai és társadalmi vonatkozásait az, aki alaposan behatolt ezeknek ismeretébe s a teli-ből merít, mint az, aki katolikus irányban csak fogytékos tájékozódást szerzett. Milyen fontos pl. egy-egy katolikus vonatkozású kérdés felvetődésénél, hogy az író, aki e kérdéshez hozzányúl, annak minden ágú

katolikus vonakozását közéről ismeri-e s nemcsak általános közhelyekkel akarja-e elintézni. Ezért *lényegesen nagyobb s nehezebb feladat katolikus írónak s újságírónak lenni, mint írónak általában*, s ez magyarázza meg, hogy a katolikus zsurnalizmus aránylag oly kevés igazán teljes, színvonalon álló értéket mutat fel.

A túloldalon csak általános írói kvalitásokra van szükség, nálunk viszont ezekre is és még ezeken kívül lényegesen többre. Persze az általános műveltség és szellemi fölény tekintetében sem szabad, hogy a katolikus író közepes fajsúlyúnak bizonyuljon. Nem szabad, hogy az olvasó lekicsinyelhesse, hogy olvasásába kezdve hamarosan az legyen az érzése: no, ezt nem érdemes végigolvasnom, ez az író nem áll szellemileg fölöttem, ettől nem érdemes tanulnom, ennyit én is tudok. A katolikus írónak gazdag, sugárzó intelligenciájú, élesen látó, olvasott és világismerő emberként kell bemutatkoznia minden olvasója előtt; ami ismét komoly tanulmányt és sok elmélyedést igényel.

S végül kell, hogy a katolikus író csakugyan író legyen, vérbeli stílusművész, mestere a tollnak, az aktualitásnak, a lekötő tudásnak. Száraz, unalmas, elriasztó írókkal nem megyünk sokra. Hiába tudós valaki, hiába jó katolikus, ha írni nem tud s írásába lelket, színt, képzeletet, koncepciót nem tud belevinni, ha nem árad az írásaiból élet és szuggesztív erő, a katolikus sajtó terén nem lehet hasznát venni. A jó írónak, éppúgy mint a jó szónoknak, értenie kell ahhoz a ritka mesterséghez, hogy ne tudjon három szót se mondani, vagy leírni, anélkül, hogy le ne kössön, ne érdekeljen, megkapó szempontokat ne állítson az olvasó elé. Az igazi írónak mindig tudnia kell, mit vár, mit keres a közönség, mi érdekli, mit vesz be, mit nem; milyen képekkel, fordulatokkal, színekkel lehet az igazságnak hatásosan a védelmére kelni. Próza közhelyekkel, szalmacsépléssel, szürke hétköznapi-sággal katolikus irodalmat teremteni nem lehet.

S a katolikus író és újságíró eszmei képe még ezzel sincs befejezve. A katolikus író és szerkesztő

hívatásánál fogva vezér; neki kell a katolikus törekvéseket inspirálnia s egységesíteni, sok tekintetben irányítania, utat mutatnia, programot adnia, főleg azonkon a területeken, amelyekre az egyházi igehirdetés és hierarchikus kormányzat egyenesen nem terjeszkedik ki, tehát pl. a katolikus közélet, szociális mozgalmak, kulturális törekvések, irodalom- és kultúrpolitika stb. terén. Azt lehet mondani, a katolikus akciónak gigondoló szerve, lendítőkereke mindenkinél inkább a katolikus író és ujságíró. Ami azt jelenti, hogy minden fentebb felsorolt elméleti, gyakorlati s érzületi kvalitáson kívül valósággal vezéri, taktikai, stratégiai tulajdonságokkal kell rendelkeznie, esetleg egy ország egész katolicizmusának társadalmi mozdulásait irányítania. Ahogy pl. a nagy spanyol szerkesztőről, Angel Herreraról olvassuk, hogy egész országra szóló katolikus szervezkedésnek ő lett a lelke s legújabbban Róma maga jelölte ki az egész spanyol katolikus akció vezetésére.

Amíg ilyen kaliberű katolikus íróink és szerkesztőink elegendő számban nem lesznek, sajtónk s irodalmunk mindig mankón fog járni. Lesznek lapjaink, amelyek az egyházi híreket leadják, az eseményekhez több-kevesebb hozzáértésről tanuskodó magyarázatokat fűznek, egyház-, vallás- és erkölcsellenes cikkeket nem közölnek. De nem lesznek igazán imponáló, vezetésre hivatott, életet és szellemet sugárzó, a diadalmas világnézetet diadalmasan is képviselő lapjaink. Sajtónk lesz, amelynek ugyanannyi a katolikus táborban is az elégedetlen bírálója, mint olvasója. Az ellenfél pedig nem fél tőle s kevés tudomást szerez róla.

*

Külföldön egyidőben vitatkoztak azon, mi a helyesebb katolikus sajtótípus: a Gesinnungspresse vagy az Informationspresse, a vélemény-sajtó és a hírsajtó. Vagyis az, amely minden ízében a katolikus gondolkörben forog, vagy amely csak okkal-móddal vall világnézetileg színt. Mindkét típusnak lehet jelentő-

sége, de kétségtelen, hogy rendes körülmények között a világnézetileg határozott, minden ízében katolikus sajtó a hódítóképesebb, feltéve, hogy hivatásának igazán a magaslatán áll. Vizenyösen katolikus lapok, amelyek aligha különböznek a liberális-keresztény orgánumoktól, nem számíthatnak erős visszhangra. A komoly világnézetű közönség ízletlennek találja őket, a liberális keresztények pedig találnak elég olyan lapot, amely a liberális igényeiket kielégíti s ezen túl maga sem nagyon tudja, mit ért kereszténységen.

Tegyük azonban mindjárt hozzá: honnan vegyük ezeket az elsőrendű katolikus írókat és szerkesztőket? Ki képzí, ki neveli őket? Ha nem volnának papnevelő-intézeteink, teológiai oktatásunk: volnának-e megfelelő papjaink? Ha nem képeznénk tanárokat s tanítókat, volnának-e megfelelő szellemi, lelki és pedagógiai képesítésű tanerőink? A túloldali sajtónak s irodalomnak nincsenek ilyen igényei és szükségletei; ott némi átlagműveltség s az írói ügyesség elég; a liberális gondolkodás maga nem pozitívum, hanem negatívum, amelyet nem kell külön megtanulni.

Amíg mi a rendszeres katolikus íróképzés terén ennyire a semminél tartunk, szinte csoda még, ha ennyi jeles és neves írónk is van. És tanulságos, hogy az újabb katolikus világirodalomban sokszor éppen a konvertiták, a túloldalról megtértek jelentik a legfőbb valórt: egy Görres, Vogelsang, Bourget, Huysmans, Papini, Chesterton amonnan túlról jöttek. Mi, úgylát-szik, annyira nem törődünk a zszurnaliszta-neveléssel, hogy amink van, azt is jórészt készen kapjuk, véletlenül, kívülről!

Sőt mi annyira lenézzük s leértékeljük a sajtót, hogy a vele való foglalkozást nem is nagyon vesszük komoly munka-számba. A katolikus írónak nemcsak anyagiakban, hanem még erkölcsi megbecsülésben sem jár ki különösebb méltányolás. Egy igen képzett fiatalemberünk, azóta egyetemi tanár, valami katolikus helyen pályázott, s mikor megkérdezték, mi a foglalkozása, s ő azt felelte, hogy ujságíró, elcsodálkoztak

rajta s jóakaratóan faggatni kezdték, hogy mégis, nincs-e valami komolyabb foglalkozása? Ujságírónak csakugyan a mi oldalunkon ritkán megy olyan ember, aki más, „tisztességes” kenyérkereset után is láthatna, mert a mi közönségünk szemében a sajtó nem pálya s nem foglalkozás. Még a fővárosban sem. Hát még vidéken, ahol az íróembert néhol amolyan csendes bolondnak nézik s névleg a katolikus ujságszerkesztőben tintanyaló kullit, szellemi harangozófélet látnak. Hogyan ambicionálja egy tehetséges, tanult, szellemes fiatalember ezt a pályát mint hivatást, ha a katolikus társadalom maga is lenézi, semmibe veszi ezt a foglalkozást? Igaz, hogy ez is kölcsönösségi alapon megy: a társadalom lenézi az író, az író pedig sok esetben meg is érdemli, hogy lenézzék, mert hiszen gyakran amolyan ütődöttféle ember, másképp ő sem ment volna erre a megvetett mesterségre.

Itt kellene mindenekelőtt gyökeres reformot teremteni, ha a helyzetet meg akarjuk javítani.

További baj és *negyedik* gátlás aztán: az anyagi alapozottság hiánya. Ennek megint a *szervezés hiánya* az oka. Ha irodalmi részen is gyakran hiányosak a kezdeményezéseink alapjai, anyagi, adminisztratív és propagatív részen legalább ugyanily mértékben azok. Írni még csak írunk, sőt vannak egészen kiváló íróink, szerkesztőink, költőink s tudósaink; de már a kiadás és elterjesztés művészetéhez nagyon keveset értünk s azzal nagyon keveset is törődünk. Pedig nagyon jól mondotta P. Bíró Ferenc, hogy a katolikus irodalomnak nemcsak fejre van szüksége, amely kigondoljon s kézre, amely a tollat forgassa, hanem lábra is, amely az irodalmi termékeket szétviszi a nép közé s nyelvre, amely azokat kínálja, ajánlgatja.

Mikor a Katolikus Lexikon első kötete nyomdába került, egy zsidó könyvterjesztő cég jelentkezett, hogy 10.000 példányt elhelyez belőle, bármily magas áron.

A lexikon nem ment bele — becsületből, s csakugyan sikerült pár hónap alatt legnagyobb részét elhelyeznie a maga emberségéből is, de nem ám a rendes, szokásos, kényelmes úton, egyszerű prospektus-szétküldéssel és lapban való hirdetéssel, hanem könyvterjesztők útján. Ám ezen az úton ritkán haladnak vállalataink, mert ez fáradságos és komoly szervező munkát jelent. A túlsó oldalon meg éppen ezt: a terjesztés művészetét használják ki széles mértékben. Nem is csak a zsidók. Egy nemkatolikus balkáni országban érdeklődünk a könyvterjesztési állapotok iránt s megtudtuk, hogy ezen a téren úgyszólván még csak az adventisták, még pedig a magyar és német adventisták működnek nem csekély eredménnyel. Hát csak az adventisták s a zsidók lehetnek szemfülesek? Egyébként katolikus részen is történtek érdekes kísérletek e téren, még szerzetesi alapon is: az Isteni Ige Társaságának frátertagjai hivatásszerűen űzik a könyv- és folyóiratterjesztést.

Mert mit ér megírni a legszebb cikkeket, szerkeszteni a legjobb lapokat, ha azok nagyrészt a polcokon sárgulnak el s nem kerülnek ki a közönség s a nép legszélesebb rétegeibe? Ha a katolikus sajtó és irodalom legalább éppoly gonddal igyekeznék megszervezni a nagyban való és módszeres terjesztést, mint ahogyan a szellemi részről gondoskodik, irodalmunk máris lényegesen jobban állna. S nem történnék az, hogy minden újabb katolikus lapkezdeményezés ugyanazt a néhány száz vagy ezer olvasót feji és nyúzza, úgy, hogy mindig csak egy körben mozgunk s egymás elől ássuk el a vizet; egy-egy ügybuzgó káplánnak vagy kongreganistának aztán néha 16—18 lapot kell járattania, míg a katolikus tömegekhez egyetlen katolikus lap vagy könyv sem jut el!

A terjesztés és propaganda művészete ma minden téren, úgy itt is, annyira kifejlődött, hogy annak egész külön irodalma van már; ezt a művészetet nekünk is tanulmányoznunk kellene. Természetesen itt sem bol-

dogulhatunk erős katolikus érzület s apostoli szellem nélkül, amely a sajtóterjesztés szakszerű művelésében missziót s istenszolgálatot lát.

*

Ime, a belső gátlások, amelyeknek módszeres legyőzésével a katolicizmus eddig, sajnos, nem túlságosan foglalkozott. Pedig ezeket a gátlásokat le kell győzni, ha élni akarunk, ha a legszebb, legigazabb, legéletrevalóbb s legéletformálóbb igazságkomplexumnak a jelenkorban is érvényt szerezni kívánunk. S nem lehet legyőzhetetlen nehézség ott, ahol az Isten országának építéséről van szó. Mert nem lehet egy Istenrendelte feladat egyszerre szükséges is és megvalósíthatatlan. Csak meg kell keresni s meg kell találni hozzá a helyes megoldási módokat!

Katolikus sajtó és irodalom.

Sokan még mindig ott tartanak, hogy csodálkoznak rajta, ha a pap a szószéken a sajtókérdésre is kitér. Ez nem templomi téma, ennek semmi köze a lelki élet-hez, valláshoz, erkölchöz, Egyházhoz, — gondolják sokan. Ez politikai, vagy ha tetszik, irodalmi kérdés: ez nem tartozik bele a vallási érdeklődés körébe.

Hiszen éppen az a baj, hogy sokan így gondolkoznak.

A sajtó és az irodalom nemcsak politikai és esztétikai ügy, hanem elsősorban igenis *világnézeti s valláserkölcsi ügy*. Mert a sajtó és az irodalom a gondolat-terjesztésnek egyik legfőbb eszköze. És éppen azért, mert oly észrevétlenül, ügyesen, sorok közt tudja ezt vagy azt a világnézetet szolgálni, védelmezni, terjeszteni, lehet hatalmas apostola a jónak, de lehet borzalmas segítőtársa a rombolás szellemének is.

Sajnos, a sajtó és az irodalom ma sokkal inkább áll a rombolók, mint az építők szolgálatában. Főleg vallási, világnézeti s erkölcsi szempontból. Részben éppen azért, mert az építők, a komolyak, a becsületes

elemek úgy gondolkoznak, hogy a sajtó nem fontos, az irodalom nem világnézet. S ezzel átengedik a sajtó roppant fontosságú területét, az eszmeterjesztés legmesszebbható eszközét az ellenfélnek, aki viszont nagyon jól tudja, hogy a sajtó s az irodalom révén úgyszólván mindent elérhet. Hagy bennünket szépen iskolát s diplomot építeni; ő azalatt inkább a sajtóra veti magát. Tudja, hogy sajtó nélkül a katolikus iskola s a templom hatása nem lesz sem erős, sem maradandó. Sőt a sajtó s irodalom nélkül mi arra sem leszünk maradandóan képesek, hogy iskoláinkat, templomainkat, egyházi intézményeinket, egyházi vagyónkat, jogainkat megőrizzük.

Mint mikor valami ravasz ellenség látja, hogy a megtámadandó ország polgárai nem építenek védműveket, sáncokat és várakat, nem szerveznek ellene katonaságot, hanem szép nyugodtan építik házaikat, ápolják kertjeiket s fejlesztik intézményeiket: ő a markába nevet s hagyja a polgárokat nyugodtan építeni! Hiszen így majd az egész ország az ő kezébe hull. Övéi lesznek a házak, a kertek, a diplomok, az iskolák s mind az intézmények, amelyeket ezek a derék, de rövidlátó emberek építettek, akik emellett elfeledkeztek arról, hogy védművek nélkül ők voltaképpen az ellenség számára építkeznek...

Tragikus, végzetes rövidlátás, sokszor még igen művelt s okos katolikusok részén is: nem akarják *a sajtó elsőrangú jelentőségét* felismerni. Azt mondják: nagyon jó és szép, ha van; kell az is, mint ahogy az útszéli keresztek kellenek, vagy legalább is jó, ha vannak. De hogy ez a legfontosabb szempont, hogy enélkül minden egyéb alkotásuk és munkájuk a legnagyobb veszedelemben forog s úgyszólván hiába minden más erőlködés nélkül: azt nem akarják belátni. Rövideszűek, távolról sincs meg bennük az a számtani tudás, mint az ellenfélben.

Ezen a téren a mi táborunk, sajnos, messze elmarad értelmiség dolgában az ellentábor mögött. A zsidók, a szabadkőművesek, a szocialisták ezen a téren

messze felülmúlnak bennünket. Mesterek a körültekintés, az okosság és számítás dolgában. Ők legelső figyelmüket a sajtóra, az irodalomra, az eszmetérjesztésre vetik. Tudják jól, hogy akié a sajtó, azé a világ... Mi nem tudjuk. Nem akarjuk tudni.

Vessünk egy pillantást arra a szörnyű pusztításra, amelyet a vallási és erkölcsi élet terén pl. a *munkásosztály* széles rétegeiben tapasztalunk. Miért van az, hogy ezek a szegény, félrevezetett szocialista munkások csekély kivétellel a hitetlenség áldozatai lettek, sőt dühös támogatói az Egyház legádázabb ellenségeinek? Miért? Talán ártott nekik az Egyház? Talán rontja a munkás sorsát a vallásosság? Talán életképesnek bizonyult a szociáldemokrácia egyetlen tanítása? Dehogy! Hanem mert a vörös munkássajtó lassankint valamennyit levette a lábáról; a vallást mint a nép ellenségét s altatószerét, a kizsákmányolókat támogatóját állította a munkás elé.

Beleverte a munkáskoponyákba azt az örületet, hogy a kereszténység a munkásszabadság és munkásjólét legfőbb ellensége. S az emberek elhitték ezt a képtelenséget, mert éveken át állandóan, minden változatban ezt olvasták. S mert mi nem tettünk ugyanannyit az igazság védelmére, mint amennyit a vörös sajtó tett az igazság elhomályosítására. Mi csak templomot, iskolát építettünk (ha ugyan építettünk) s azt hittük, ezzel már meg is tettünk mindent.

Hasonlóképp az értelmiség körében. Hogyan kaphatott lábra ez a keresztényellenes gondolkodás az értelmiség széles rétegeiben? Hogyan lett oly divatos minden egyházellenes gondolat, irány, téveszme? Mert ügyes kézzel, kitartó igyekezettel, az irodalmi meggyőzés minden varázseszközével kolportálták ezeket a téveszméket évtizedeken át azokban a könyvekben, folyóiratokban, ujságokban, amelyek az értelmiség gondolkozását irányították. Amelyeket az intelligencia azért olvasott, mert megfelelő katolikus sajtó vagy nem állt rendelkezésre, vagy nem tett szert oly elterjedésre és színvonalra, aminőre szükség lett volna.

I.

Mikor katolikus sajtóról s irodalomról szó esik, sok katolikus azt hiszi, ez a kérdés csak odáig terjed, hogy kifejezetten vallásellenes és erkölcsellenes lapokat, könyveket nem szabad támogatnunk s olvasnunk. Azt hiszik, eleget cselekszenek, ha csak a szoros értelemben destruktív sajtót tartják távol maguktól és családjuktól.

Ebben a felfogásban is végzetes tévedés rejlik. Kétségtelen, hogy a vallásellenes és erkölcstelen lapok, folyóiratok és könyvek pusztítása a lelkekben áttekinthetetlen; kétségtelen, hogy az is nagy előny már, amit a forradalmak óta kivívtunk, hogy a baloldali lapok ma már nem mernek oly nyílt szemérmelenséggel gúnyolódni a katolicizmuson s minden keresztény erkölcstörvényen, mint még 15—20 év előtt büntetlenül tehették.

A forradalmak óta a baloldali sajtó hangja jelentékeny részben megszeliült, megfinomult; talán inkább: óvatosabbá lett. Belátták, hogy az ország nagy többsége s az újságolvasó rétegek nagy többsége mégis keresztény akar lenni s maradni s tisztán újságpolitikai szempontból sem tanácsos ezzel az általános lelki hangulattal szembeszállni. Azért aztán szordinót tettek a hangszerükre. Sőt: egyes lapok szinte versenyeznek abban, melyik hoz több egyházi és felekezeti jellegű híradást.

Nagyon sok rövidlátó katolikus aztán ezen az alapon meg is nyugtatja lelkiismeretét az ilyen lapokkal szemben: ezek nem lehetnek veszedelmesek, hiszen vallási, sőt katolikus egyházi híreket is közölnek. Megírják pl., mikor jön a hercegprímás Eesztergomból Pestre, mikor lesz a legközelebbi püspöki konferencia, hol szenteltek új harangot, ki lett megint címzetes prépost s hasonlókat. Emellett durvább vallássértéstől és rikitóbb erkölcsi kilengésektől is tartózkodnak. Hát kell-e több?

Pedig éppen ezekben a kommün után hirtelen át-

keresztelt liberális és félliberális sajtótermékekben rejlik az új veszély. A lelkek *elközönyösítésének* veszélye. Lássuk csak néhány vonatkozásban ennek a sajtónak és irodalomnak lélekromboló munkáját. Ez a sajtó mindenekelőtt *negatív irányban* végez romboló, ellenséges irányú munkát. Már azzal is, hogy *olyan levegőt terjeszt*, amely a katolikus gondolkozással és világfelfogással meg nem fér.

Tegyük fel, hogy a mai sajtó és irodalom nem hozna soha semmi egyenesen vallásellenes, katolikus-ellenes dolgot. Nem támadna, nem ferdítene, nem gúnyolódna. Csak éppen hogy színtelen volna. Akkor is borzasztó az a hatás, amelyet a lelkekben azzal okoz, hogy éppen azt, ami nekünk a legfőbb és legszentebb, semminek veszi, mellékesnek, elhanyagolhatónak, felesleges és szükségtelen dolognak tartja.

Nekünk például a mi hitünk azt mondja, hogy az életben egy a szükséges: a lélek művelése s megmentése, Isten és az örökkévalóság. S mint az egyedül idevezető út: a katolikus hitélet.

Már most nézzük ezt a színtelen sajtót: ennek meg éppen ezek a dolgok egyszerűen nem létező, nem fontos, említésre sem méltó semmiségek. Már az, hogy mindenről van bennük szó s mindent felfújnak, mindenről vezércikkeznek, tanácskoznak, interjúolnak, nyilatkoznak, mindenre ráirányítják a figyelmet, csak arra nem, ami szerintük a legszentebb s legfontosabb: már ez is mérgező, ferdítő, romboló hatású. A mi életünkben semmi sincs oly magasztos, mint Jézus, az Oltáriszentség, mise, gyónás, imádság, küzdelem a kísértések ellen, Mária, Egyház, pápaság.

Ezekben a lapokban és folyóiratokban azonban szó van talán néha valami vizenyős kereszténységről (amely azonban legtöbbször csak arra jó, hogy bizonyos hazafias szólamokat alá lehessen festeni vele), de ezek a nagy, katolikus gondolatok semmiesetre sem állnak nála az érdeklődés homlokterében, sőt évtizedeken át nem olvasunk bennük ezekről. Legföllebb talán egyszer-egyszer egy protestáns ízű, elmosott

eszmemenetű kis eszmélődés képviseli itt a kereszténységet.

A katolikus közönség, amely ezeket a lapokat olvassa, lassan és észrevétlenül megszokja a felfogást, hogy az ő katolikus vallási meggyőződése és gyakorlatai valami nem e világra való dolgok, gyermekes és világosságot nem tűrő babonaságok, amelyeket talán szabad gyakorolni odahaza és a templomok és zárdaik csendjében, de amelyeknek az életben nincs jelentőségük s nincs létjoguk; ezekről a híres írók, politikusok, államférfiak, országirányítók sohasem beszélnek. Ezeket, úgy látszik, senki nem tartja fontosnak, ezek nélkül az emberiség nagyon jól megvan s egészen más dolgoktól függ az élet iránya, forgása. Egészen más dolgok azok, amikről művelt embernek a nyilvánosság előtt gondolkoznia s beszélnie szabad. Színésznők, szépségversenyek, piaci árak, sportesemények, parlamenti viták, botrányok, kormányválságok, gyilkosságok, nemzetközi politika: ah, igen, ez teszi, ez már esemény, ez realitás. Amit a ti vallástok a legfőbbnek, a legszentebbnek s legszebbnek tekint, az nem érdemli meg a napsugarat, azt nem lehet az irodalomban szóba hozni, annak csak katakombai, földalatti élete lehet!

Ez a sajtó ilyképpen valóságos *bujdosó életre kényszeríténé a katolicizmust*. Nincs kifogása az ellen, hogy katolikus életet éljünk, csak ne a nyilvánosság előtt. A nyilvánosság legyen pogány vagy legjobb esetben: protestáns. Protestáns nagyságok nyilatkozzanak néha bizonyos általános vallási kérdésekről, s az aztán annyit érjen, mintha egy katolikus püspök vagy a pápa nyilatkozott volna. Még jó szerencse, ha a temérdek felekezeti nagyság mellett néhanapján még egy katolikus püspököt vagy pápát is szóhoz juttatják; ezek rendszerint nem is illenek bele abba az elmázolt, lepárolt „keresztény” világfelfogásba, amely ezeknek a lapoknak kell, amely szerint a nyilvánosság előtt egyedül szabad vallási kérdéseket szóvátenni.

A teljes értékű, szintvalló katolicizmus nekik ért-

hetetlen és tűrhetetlen, azt a közönség „nem bírja meg” s főleg nem bírja el maga a lap mint vállalkozás. Mert hiszen, ha a lap nyíltan vagy főleg burkoltan katolikusellenes, ezért a katolikus közönség még nem szokott megharagudni, mert öntudatlan s rövidlátó s hozzá van szoktatva ahhoz, hogy mindent zsebretegyen. Ellenben, ha kissé igazabban katolikus hangozat kezdene pengetni egy lap, a nemkatolikus tábor azonnal felszisszenne s beírna a szerkesztőségekbe, hogy nem tűr ilyen vallási propagandát.

A túloldal öntudatos, mi meg annyira nem vagyunk azok, hogy folyton csak arra keresünk ürügyet, hogy hogyan mentegessük magunkat azért, hogy az ellenséges irányú irodalmat támogatjuk.

Míg odatúl árgus-szemmel lesik, hol mer valamely lap vagy irodalom túlságosan katolikus színt vallani s akkor azonnal toporzékolnak, tiltakoznak, megjegyzéseket tesznek s laplerendeléssel vágnak vissza, addig a katolikus közönség csak azon töri a fejét, hogyan tagadhassa le önmaga előtt még a nyilvánvaló sérelmeket is, hogyan nyugtathassa meg a lelkiismeretét, hogy talán mégsem árulás, ha az ellenséges irodalmat támogatja. Menteget, kimagyaráz, elken, elinterpretál. A félbaloldali sajtó s irodalom ezzel tökéletesen elérte célját: vakká s érzéketlenné tette a katolikusokat. Belülről rontotta meg a neki ellenséges tábor. Belülről vívta meg az ellenséges várat. Belülről szívta ki a velőnket, mételyezte meg a gondolkodásunkat, örölte fel ellenállóképességünket.

II.

Ez a liberális és félliberális sajtó, amely talán egyenesen nem támadja a m katolikus meggyőződésünket, mégis romboló munkát végez a lelkekben, a katolikusok lelkében, amikor nem veszi tudomásul és *agyonhallgatja a katolicizmus nagy történeti érdemeit, multját, teljesítményeit, kultúrértékeit*. Amivel XI. Pius vádolta a világ liberális sajtóját a mexikói egyházüldö-

zéssel kapcsolatban, a „congiura del silenzio“ (az agyonhallgatás összeesküvése) bizony meglehetősen érvényesül ma az egész nagy katolikus multtal szemben.

Ebben a sajtóban és irodalomban ritkán vagy sohasem esik szó a katolicizmus páratlan, egyedülálló kultúrerdemeiről, nemzeteket civilizáló, tudományt s művészetet pártoló, szociális egyensúlyt teremtő, nemzeti virágzást s jólétet növelő erejéről. Még jó, ha az ellenkezőről nem vádolja állandóan az Egyházat! De hogy mit tett, mi mindent művelt és alkotott az Egyház, nagyot és áldásost, az ugyan ebből a sajtóból sohasem tudnók meg.

Innen aztán a *liberális sajtón nevelődő katolikusok példátlan tudatlansága és tájékozatlansága saját Egyházuk érdemei és értékei* iránt. Például: ki tud arról, hogy Budát 1686-ban főleg kongregánisták vették vissza a töröktől? És ezzel az ország integritásának visszaállítása útján ők tették meg az első nagy, döntő lépést? Ki ismeri Eörményesi Fiáth János nevét, aki akkor az elsők között küzdött s akinek emberei tűzték ki elsőnek a keresztény és magyar zászlót a másfélszáz év óta török igában sínylődő Budavár ormára? Hol van Eörményesi Fiáth Jánosnak szobra, emlékezete? Katolikus volt, kongreganista volt, el kell felejteni! Mindenkiről másról kötettség kell írni, nevüket harsogni, utcákat nevezni el róluk, csak a nemzet igazi nagyságairól minél kevesebbet, ha véletlenül katolikusok és komoly katolikusok voltak! Ki ismeri Pezenhoffer megdöbbentő adatait a magyar nép fogyásáról a protestáns vidékeken s a katolicizmus nemzetnevelő, nemzetfenntartó, nemzetgyarapító munkájáról? Nem, az ilyesmit ez a sajtó nem ismerteti, nem vesz róla tudomást, agyonhallgatja.

S hasonlóképp agyonhallgat millió más olyan dolgot, amiből a katolicizmus hatalmas alkotásainak, kultúrerejének, érdemeinek tudatára ébredhetne az olvasó.

Hadd higgye mindenki, hogy csak a liberalizmus, a zsidóság, no meg a protestantizmus tud az országban

alkotni s az egykés, a házassági elválásokban tobzódó, a magyarság számát bizony meglehetősen csökkentő kálvinisták az igazi magyarok! Vagy ki ismeri pl. Aquinói Szent Tamás jelentőségét még állambölcseleti s szociális szempontból is? Ki ismeri a nagy felfedezők és feltalálók, a legkiválóbb modern természettudósok nagy részének erős katolikus megnyilatkozásait? Nem, erről nem esik szó.

A mai katolikus közönség folyton hall Einstein-ról, Steinachról, Freudról, de mikor hall Johannes Müllerről, Pastorról, Marconiról, illetve ezeknek erős katolikus voltáról, Mendelről, Jedlik Ányosról, Fényi Gyuláról? Mennyivel többet hall pl. Kossuthról mint Széchenyiről! Adyról mint Prohászkaról! Innen van aztán, hogy még művelt katolikusaink közt is akárhány van, aki mindenféle nevet hallott, de pl. Vogelsangról, Kolpingről, De Mun-ról, Kettelerről nem hallott soha! Ezt a példasort szinte a végtelenségig lehetne folytatni.

Hasonlókép hallgat ez a sajtó a katolicizmus *jelenkori helyzetéről*, küzdelmeiről, bajairól, sérelmeiről, törekvéseiről.

Amit a katolicizmus, ez a leghatalmasabb tábor s legjelentékenyebb világtényező az öt világrészen mozgat és cselekszik, ami igazságtalan támadás és jogsérelem éri, ami diadalt és erényt ér el az egyes országokban: az itt mind eltemetett kincs, hét pecséttel lezárt könyv, erről a nagyrészt katolikus közönség nem tud meg semmit. Mert a liberális és félliberális sajtónak nem fontos és nem érdekes. Minden apró politikai, sport- vagy irodalmi eseményt bőven ismertet, kihangsúlyoz, ahogy újságírói nyelven mondják: kilovagol, jelentőséget juttat neki; a katolicizmus eseményeit ellenben legfeljebb nagy-néha említi s akkor is néhány sorral elintézi.

Ha a pápa olyan hatalmas körlevelet bocsát ki, mint a *Casti connubii* vagy a *Quadragesimo anno*, azt ez a sajtó legfeljebb tíz sorban tartja érdemesnek futólag megemlíteni; de sem az előzményeit, sem a jelen-

tőségét, sem a hatásait a világért nem ismertetné. Nem fontos, nem érdekes neki.

Ha egy egész katolikus országban gyilkolják az Anyaszentegyházat, mint Mexikóban, s ha a legszenzációsabb, „legérdekesebb”, hátborzongató kegyetlenségek egész sorát jelenti a komoly és megbízható hírszolgálat az Óceánon túlról, akkor ez a sajtó legfeljebb negyedévenként közöl belőlük tíz sort s esetleg még hozzá is teszi, hogy ugyan mit érdekelne bennünket Mexikó, van nekünk itthon is elég bajunk ... Ha Spanyolországban a szabadkőmives kormány kitalálja azt a gazdaságot, hogy az összes papokról, szerzetesekről, apácákról ujjlenyomatot vesz fel, mint valami gonosztevőkről: ezt ez a sajtó két sorban elintézi, mint valami magától értetődő és természetes dolgot, amelyen nem érdemes felháborodni, amihez nem érdemes kommentárt fűzni.

Bezzeg tennének ilyesmit valahol a protestáns lelkészekkel, vagy diakonisszákkal, vagy csak a zsidó rabbikkal és bóherekkel is; micsoda égzengés, micsoda mérföldes vezércikkek, micsoda robbanó felháborodás kísérné azt a liberális sajtóban! De itt katolikus apácákról van szó, azoknak a becsülete semmi; papokról s azoknak a tekintélye rongy, amelybe minden forradalmi örület belerúghat ... A katolikus dolgok és események nem szalonképes témák ennek a sajtónak s az a katolikus közönség, amely a maga hallatlan rövidlátásában és értelmetlenségében ennek a sajtónak a járszalagján jár, nem vesz észre semmit. Még mentegetődző szavakat mormol, hogy így nem árt, úgy nem árt, ez nem „szidja” a vallást stb. Nem is veszi észre, mennyi katolikus lelki élménytől, tudástól, értesüléstől fosztja meg magát, amikor ennek az „agyonhallgatásra összeesküdött” sajtónak a rabigájába hajlik!

III.

Ehhez járul azután a *pozitív félrevezetés*. Ez a liberális és félliberális sajtó tervszerűen félrevezető munkát is végez, mindenekelőtt, amikor a vallási közö-

nyösség egyedül-jogosultságát, nagyszerűségét, nemzeti értékét hangoztatja.

Persze nem nevezi őszintén s a valódi nevén a gyermeket; nem mondja, hogy ő közönyt hirdet, hanem átkereszteli a védencét és „felekezeti békéről” beszél. Azonban amit liberális sajtónk felekezeti békének nevez, a legtöbb esetben semmi egyéb, mint a hitvallási közömbösség kultusza.

A felekezeti béke nála abban áll, hogy a katolikus ne tartsa a Krisztus Egyházát egyedül igaznak, vagyis ne legyen igazi katolikus. Ismerje el, hogy Krisztus Anyaszentegyházával egyenrangúak a pártütő alakulások, az illegitim felekezetek, a vallásszakadás és egyházbontás intézményes fenntartói. Ismerje el, hogy mindegy, ki milyen vallást követ: az igazat vagy hamisat, mert igaz vallás nincs, csak vallások vannak, amelyek mind egyformán jók. Ismerje el a katolikus, hogy a felekezeti lelkészek épolyan „papok”, sőt „püspökök”, mint az apostolok törvényes utódjai.

Ismerje el, hogy a felekezeti imaházakban kötött frigyek épp annyit érnek, mint az Anyaszentegyház színe és törvénye előtt kötött, szentségi házasságok. Ismerje el, hogy a házasság nem szentség és nem felbonthatatlan, hanem egyszerű polgári szerződés, amelynek egyetlen törvényes elbírálója az állam; amit az ő vallása és maga az evangélium házasságtörésnek nevez, az époly törvényes, helyes és erkölcsös dolog, mint a Krisztus által szentségi méltóságra emelt szentségi frigy. Ismerje el, hogy mindegy, vajjon a katolikus apa vagy anya igaz vagy hamis vallásban akarja-e nevelni leendő gyermekeit. Szóval, ismerje el, hogy katolicizmus nincs, a katolicizmus is csak felekezet, még pedig önmagával ellenmondó felekezet, mert magát egyedül legitimnek, egyedül üdvözítőnek is tartja, nem is. Aki mindezt nem akarja elismerni, szóval aki komolyan katolikus akar lenni, az ennek a sajtónak a felfogása szerint felekezeti békebontó, az tűzcsóvát hány a szegény nemzet háza tetejére, az amúgy is ezer sebből vérző ország testére újabb sebeket üt...

Hát nem ezt dúdolják, sípolják, kintornázzák ezek a lapok évtizedek óta a közönség fülébe? S hány ezer katolikust tévesztenek meg vele! Voltaképpen már a tény, hogy ezt a játékot büntetlenül űzhetik s a derék katolikus olvasók mégcsak dühösen a földhöz sem vágják a lapot s *nem rendelik le* ezek után az inzultusok után sem, maga is azt mutatja, hogy íme, ezek a katolikusok már nem igazi katolikusok.

Ezekből már kiszívta a katolikus öntudatot a közönyt hirdető sajtó. Az ő lelkük már beszédte a mérget; már hozzája szoktak, már semmi különöset, megbotránkoztatót, megalázót és felháborítót sem talál-
nak benne!

Mit mondjunk aztán arról a rengeteg *tudatos ferdítésről*, burkolt támadásról s vádról, amelyet ez a sajtó a katolicizmussal szemben megenged magának s amelyet a rövidlátó katolikusok természetesen már észre sem vesznek? Ezek a ferdítések néha elég ártalmatlanok, de akkor is rávilágítanak ennek a sajtónak a vallási és világnézeti tájékoztatatlanságára.

1932 virágvasárnapján pl. egyik elterjedt napilap (a Pesti Hírlap) vezércikkében azt írja, hogy „Húsvét nagy ünnepének küszöbén, közel ahhoz a naphoz, amelyen a *Megváltó kiűzte a kufárokat a templomból* . . .” Ezen csak nevet vagy legfeljebb bosszankodik a keresztény ember: ezek hát azt sem tudják már, hogy húsvét az Úr Jézus feltámadásának napja, nem pedig a kufárok kiverésének emléknapja? Azon is eltűnődhetik az ember, hogyha ezek a lapok egyszer a *Szentírást* idézik, mint pl. az említett lap az említett vezércikkben, azt soha, még véletlenül *sem* idézik a *katolikus szöveg szerint*, hanem mindig a Károli-biblia szerint, mintha magától értetődő volna, hogy Magyarországon csak a protestánsokra kell figyelemmel lenni.

De van aztán egyenesebb támadás is. Mikor pl. 1927-ben a *jezsuita pör* folyt, a liberális lapok egyértelműen a rágalmozók pártjára álltak s felháborító torzításokkal közölték a bírósági tárgyalást. Teljesen csak

az ellenfél fejtegetéseit állították előtérbe s annyira megrongálták a katolikus álláspont képviselőinek nyilatkozatait, hogy az olvasóban okvetlenül azt a felfogást keltették, hogy csakugyan a jezsuiták megrágalmazóinak volt igazuk s a jezsuiták a legerkölcstelebb tanokat hirdetik.

A szekularizációt követelő írások mellett is liberális lapok ütötték a nagydobot. Ma is fenntartják a „dúsgazdag“ katolikus Egyház meséjét, holott Glattfelder püspök, Pezenhoffer s mások rég kimutatták, hogy *a felekezetek ma háromszor, négyszer oly bő segílyt kapnak államilag és községileg*, tehát jórészt a katolikus adózók pénzéből, mint az Egyház a saját híveinek és királyainak adományaiából. De ki veszi ezt tudomásul, mikor a lapokban folyton csak arról van szó, hogy ki tudja, milyen gazdagok a katolikusok, ők pedig milyen szegények.

IV.

További súlyos fejezet ennek a sajtónak romboló munkájában az *erkölcsi* kérdés.

Ezek a lapok ma talán ritkábban hoznak oly szeméremsertő fejtegetéseket és egyenes, bűnre való felbujtásokat, mint hoztak a forradalmak előtt. De az a levegő, amelyet lehelnek, mégis a legpogányabb hedonizmus levegője.

Az a felfogás ütközik ki minden írásukból, hogy az egyetlen életcél a pénzszerzés, a szerelem, a gyönyör és a kényelem, s hogy az embernek minden szabad, ami az állami törvényekbe nem ütközik. Szabad az öngyilkosság, a kicsapongás, a szabadszerelem, a flört, a házasságtörés, a válás és újraházasodás, a halotthamvasztás, az egygyermek-rendszer, talán még a próbaházasság is. Egyetlenegy dolog bűn: a lopás (főleg, ha észreveszik). A felebarát jogában gázolás bűn, de már az Istennek nincsenek jogai, azokkal legalább is nem kell törődni. A bőjti bálakat ezek a lapok épűgy hirdetik s ismertetik, mint a farsangiakat.

A VI. és IX. parancs pedig egyszerűen nem létezik nekik. Éljen a szépségverseny, éljenek azok a magazinok, amelyeknek fő vonzóereje a már csak alig kendőzött meztelenség. Ha az erkölcs s a női szemérem terén oly borzalmasat zuhant a társadalom az utóbbi 15—20 év óta, nincs kétség benne, hogy ebben a sajtó s az *irodalom a főbűnös*, főleg azok a képeslapok és képes mellékletek, amelyek divattá tették a ruhátlanságot, a weekend-erkölcsöket. De azért akárhány „jó katolikus” család asztalán is ott látjuk ezeket a lélekmérgező lapokat és képeket. Serdülő fiúk és lányok megtanulják belőlük, hogy *amit a hittanban tanultak, amiről a gyóntatószékben eddig vádolták magukat, nem lehet bűn, hiszen az egész világ teszi*, hozzátartozik a kultúremler életstílusához...

Ez a sajtó továbbá *hamis hazafiságra tanítja a közönséget*, félrenevel a polgári kötelességtudás egész területén. Hazafiasságneki a dörgő sovinizmus, a csehet, oláhot szidó hengegés, a március 15-ike, a függetlenségi szólamok, az ostoba, értelmetlen és káros nemzeti öntúlbecsülés, a nemzet hibáinak feledése és feledtetése. Hogy az *igazi hazafiság elsősorban magunkbaszállást és kötelességtudást jelent, szociális igazságérzetet és segíteni kész felebaráti szeretetet*, azt ez a sajtó mesterien kilopta az emberek gondolkozásából. Üzleties ügyességgel hitette el a magyarral, hogy csak szavalni kell és revíziót kiabálni, akkor már rendben van minden. Ezzel valóságos álhazafiasságot növelt nagyra, amibe egy nemzetnek bele kell pusztulnia.

Ennek a félrenevelésnek az eredményei azok a nagy hazafiak, akik azonban cseh selyemharisnyákat s cipőt hordanak, akik megszámlálhatatlan milliókat pazarolnak el az ország vagyonából a szórakozásaik, kedvteléseik és bűneik kedvéért. Nagy *hazafiak, de akik éhen hagyják veszni a magyar felebarátot*; Kosuth apánkról szavalnak, de Széchenyi tanításait fülmellől bocsátják. Nagy hazafiak, de akik, ahol csak lehet, panamáznak, a közhivatalokban az időt lopják, állást halmoznak s mások kárára gazdagodnak.

Ezekre a ferdeségekre a liberális sajtó nem szeret rámutatni, mert ez fáj s elriaszthatja a léha olvasót, akinek sokkal kellemesebb, ha az oláhot szidják neki, mintha a saját hibáira s komoly hazafias kötelességeire figyelmeztetik.

Csak hízelegni a közönség ösztöneinek! Csak demokráciáról szavalni nekik, — mindegy, hogy a demokrácia a gyakorlatban mindenütt a plutokrácia szállás-csinálójának bizonyult; csak liberalizmusról beszélni neki, — mindegy, hogy a liberalizmus vitte Európát a világtörténelem legkegyetlenebb háborújába! *A liberalizmus volt a közönség nagy politikai félrenevelője, lélekmérgezője, elkábítója*; a nemzet belső megújulásának s talpraállásának legfőbb s legönzőbb akadályozója. S ezt a liberalizmust a sajtó s irodalom tartotta hatalmon.

Azonban a mi „jó katolikus” közönségünk mind-ebből nem vesz észre semmit. Részben, mert éretlen és értelmetlen ahhoz, hogy a sajtó ravasz és kifinomult taktikáját csak meg is neszelje, kétkulacsos, üzleti fogásait önmaga előtt leleplezze; részben pedig, mert nagyon is kevésbé keresztény érzésű és katolikus öntudatú, hogysem ezek a bűnök és aljasságok különösebben fájának neki.

Igy aztán természetes, hogy csak egyre lejjebb juthatunk a lejtőn. Mint egyének, mint nemzet s mint magyar katolicizmus.

Ezzel az értelmetlenséggel szemben titáni küzdelmet vív a katolikus irodalom és sajtó. Nem mondom, van azon is még bíráltnivaló és javítanivaló. A katolikus sajtó területére is beférkőzhetik a hozzá nem értő önzés, a vaskalaposság, a tökéletlenség. De azért az öntudatos katolikus sohasem lesz hűtlen a katolikus irodalomhoz; ha az egyik orgánum nem felel meg neki, hála Isten, van másik is; ha a napilapokkal elégedetlen, ott vannak a folyóiratok s a könyvek.

De öntudatos katolikus nem pártol át az ellenséghez, a vallásilag közönyös sajtóhoz sem; nem lesz

áruló, nem erősíti a kártevő betűtábor hatalmát. S a katolikus irodalommal szemben nem helyezkedik a kényelmes és sokszor teljesen *ferde és illetéktelen kritizálás* álláspontjára sem. Hiszen az a szégyen és már magában fél árulás, hogy *katolikusaink a saját lapjait örökké bírálják s kifogásolják, míg az ellenfél lapjaival szemben oly határtalanul elnézők, oly birkatürelműek, semmit észre nem vevők, semmit meg nem rovók . . .* A Lipótváros és a körút sajtójával szemben ép oly néma tisztelet és hódolat tölti el őket, mint amilyen vakmerők és igazságtalanok sokszor a katolikus sajtóval, a saját sajtójukkal szemben.

Mit tegyünk mindezzel szemben?

Nem marad más hátra: mindig újra kell kezdeni a felvilágosító munkát, nógatni, figyelmeztetni s oktatni az embereket. Eszükbe juttatni, hogy szégyen az, hogy a keresztény Európa gondolkozását nem keresztények irányítják; szégyen, hogy minekünk katolikusoknak eszmékért, gondolatokért, elvekért, célkitűzésekért, izlésért s életirányításért ennyire a szomszédba kell mennünk, azokhoz, akiknek a mi hitünk nem hitük, a mi ügyeink nem ügyeik, a mi reményeink nem reményeik. Hogy nem fogadhatjuk el vezéreinkül azokat, akiket egy világ választ el tőlünk, akik előtt éppen az nem szent, ami a mi szemünkben a legszentebb!

Mindig újra ajánlanunk, dícsérnünk, terjesztelnünk kell a saját sajtónkat és saját irodalmunkat, rámutatnunk a kiválóságokra, akik a mieink s akik a mi sajtónkban dolgoznak; hivatkozni rájuk, tüntetni velük. Megszervezni a mi könyveink s a mi lapjaink árusítását; nem vásárolni olyan tözsdékben, olyan árusoknál, akik tüntetnek a keresztényellenes és katolikusellenes lapok s könyvek árusításával . . .

Krisztus és Béliál harca ez; látszólag kicsiny s közömbös eszközökkel, de világnézetekért, az örök igazságok diadaláért vagy vesztéért, lélekmentésért vagy lelkek pusztulásáért folyó csata!

Egy új folyóirat margójára.

Sokakat meglepett, hogy Balla Borisz s íróársai, miután éveken át Széchenyi György gróffal együtt a *Korunk Szavá*-t szerkesztették, hirtelen kiváltak a lap kebeléből s *Új Kor* címmel új lapot indítottak; majd pedig Balla egy baloldali napilapban éles nyilatkozatokat tett a közéleti katolicizmus ellen s bejelentette, hogy ezentúl más politikai táborban keres elhelyezkedést.

Az aktív politika kérdéseivel mi nem foglalkozunk s azért nem is érdekel itt minket, milyen párthoz csatlakozik Balla Borisz és két barátja. Mivel azonban új lapjuk „aktív katolikus organum”-nak nevezi magát s nem kisebb igénnyel lép fel, mint a fiatal magyar katolikusság vezetésének vállalásával, végre ki kell lépünk eddigi tartózkodásunkból s nem politikai, hanem általános elvi és katolikus szempontból el kell mondanunk az új kezdeményezésről s a kezdeményezőkről őszinte véleményünket.

A „három fiatalok”: Balla Borisz, Aradi Zsolt, Possonyi László, tudvalevőleg a félliberális-félprotestáns Milotay-féle zsurnalizmus emlőin nevelődtek, de hova-hamar erős katolikus velleitásukkal váltak ki környezetükből. Főleg Balla ütött meg kellemesen csengő, újszerűen bátor, önérzetesen katolikus hangot, ami Milotay napilapjában feltűnő volt. A protestáns főszerkesztő eltúrte, talán számításból is, szívesen látta hitközönyös szellemű lapjában ezeknek az időnkint élesen hitbuzgalmi, katolikus szellemű cikkeknek a megjelenését. Hiszen az akkori *Magyarság*-nak érdeke volt, hogy a katolikus közönség egy részét szintén maga mellé csalogassa; a liberalizáló katolikusok lelkiismeretét pedig bizonynyal megnyugtatta, hogy egyébként éppen nem katolikus irányú napilapjukban időnkint olyan cikkekkel találkoztak, amelyek francia karmelitákat és karthauziakat dicsőítettek, anélkül, hogy a hazai katolikus kérdéseket túlságosan bolygatták volna.

Közben Széchenyi Györggyel együtt a Korunk Szava szerkesztésére vállalkoztak Balla és társai s itt még bővebb terük nyílt katolikus irányú írásaik közzétételére. A Korunk Szava jórészt általuk lett azzá, ami. A katolikus közönségnek nagy öröme volt, hogy íme, világi fiatalember, még hozzá nem is a katolikus sajtó neveltjei, ennyi eszmei lelkesedéssel s tehetséggel szállnak síkra a katolikus gondolat mellett. Főleg a fiatalabb nemzedék egy része hamarosan a Korunk Szava bátorszavú szerkesztőiben látta az eljövendő jobb kor prófétáit.

A komolyabbak és mélyebben látók azonban nem voltak mindig ilyen optimisták. Örömükbe, őszinte rokonérzésükbe némi aggodalom vegyült. A fiatalok mintha túlságosan hamar akartak volna tanulókból tanítók lenni. Első sikereiktől nekihevíülve, kissé nagyon is csalhatatlanoknak érezték magukat s miközben a mindenhezértés biztosságérzetével ítélkeztek élők és holtak, nagy és komoly kérdések fölött, elég gyakran elárulták, hogy minden jószándékuk s nemes idealizmusuk mellett inkább csak intuiciós ötletesség s bizonyos nagy szavak bűvölete vezeti őket, mint komoly program s alapos tájékozottság. Akik nagyon jók voltak egy-egy lendületes cikk megírására, katolikus szempontból komolyabb orientáció nélkül való vezéreknek bizonyultak. Nem az volt a főbaj, hogy el-elírták magukat, hanem sokkal inkább az, hogy elvi felfogásaik nem voltak tisztázottak és következetesek.

Igy szemet kellett szűrnia például mindjárt annak is, hogy ők, akik a katolikus irodalom terén mint szerkesztők vezérszerepre vállalkoztak, a napisajtó terén sokáig szinte tudatosan szembehelyezkedtek minden kimondottan katolikus sajtótörekvéssel, tovább is ott maradtak egy félliberális, hitközönyös alapon álló napilapnál s annak protestáns vezérét ugyanazokon a lapokon tömjéneztek körül, amelyeken alább Lisieux-i Szent Terézt magasztalták s a francia misztikusokat ismertették. Egyesek már akkor szemükre lobbantották, hogy felemás munkát végez az, aki egyik kezével

hitbuzgalmi irodalmat csinál, a másikkal a katolikus napisajtó gyengítésén működik közre s hogy akaratlanul is a lelkiismeretek megtévesztését szolgálja, aki szenteltvízzel hinti meg a vallási kérdéseket félvállról kezelő, hitközönyös félliberalizmus napisajtóját. Végre aztán Balla és társai mégis átléptek a katolikus sajtó szolgálatába, ahol sokan nagy várakozással néztek a működésük elé, de ahol ők csodálatosképpen sohasem melegedtek fel igazán; a későbbi fejlemények megmutatták, hogy miért.

Időközben vérmes reményeik a Korunk Szava sok-ezres példányú felvirágoztatását illetőleg éppen nem teljesültek s lapjuk állandó anyagi zavarokkal küzdött. Viszonyuk az őket egyben-másban mégis fékező, a saját felfogásaihoz szintén makacsul ragaszkodó Széchenyi Györggyel szemben ugyancsak meglazult. Erre előbb a Vigilia folyóiratot indították meg nélküle, most pedig otthagyván a Korunk Szavát, az Új Kor megindítására kértek és kaptak engedélyt. E folyóirat első számában s egyidejűleg Ballának a *Magyarország*-ban közzétett nyilatkozatában oly élesen szembehelyezkedtek most már nemcsak Széchenyi Györggyel, hanem a katolikus politikával mint ilyennel is, hogy helyzetük a katolikus napisajtóban tarthatatlanná lett. Így most Balla ismét Milotay szárnyai alá menekült.

*

Az igazság érdekében meg kell állapítanunk, hogy ez a kettősség: egyfelől lángoló katolikus lelkesedés, amely a miszticizmusért való rajongásig megy, másfelől a közéleti katolicizmustól s annak sajtójától való húzódozás Ballánál és társainál nem pusztán a fiatalos kiforratlanság számlájára írandó, még csak nem is kizárólag annak a hatásnak eredője, amely alatt Milotay iskolájában álltak.

Nagy része van ebben a *magyar közéleti katolicizmus* mai formai és személyi sajátosságainak is, amelyek nemcsak ebben a három fiatal idealistában keltettek elégedetlenséget. Ez a közéleti katolicizmus

egyes pontokon és egyes embereiben csakugyan súlyos hibákat s mulasztásokat követett el, amelyeket csak részben menthet a helyzetek és körülmények végzetes bonyolultsága. Az egységes, lendületes, határozott vonalvezetés hiánya, a melléktekintetek és érdekek túlságos respektálása, egyes szereplő egyéniségeknek tértlen késedelmezése s a fiatalabb erőktől való bizalmatlan elzárkózása sokakat elidegenített attól a zászlótól, amelyhez pedig világnézetileg szívesen csatlakoztak volna. Érthető, hogy a fiatalságot amúgy is jellemző impulzív gondolkodás s a késedelmezők által egyre halogatott reformmunka türelmetlen áhítása szinte már robbanásig fokozta a jobbra vágyó fiatalok kritizáló hajlamát. Részben innen magyarázható az a belső elfordulás a közéleti katolicizmusnak még az eszméjétől is, amely a három fiatal író állásfoglalásának egyik sajátos tünete. Egyáltalán nincs szűkség katolikus politikára — ez hangzik ki Balla s társai nem egy írásából; elég, ha hitbuzgalmi és szociális téren érvényesülünk, a közéleti vezetést pedig hagyjuk mindenkorra másokra.

Nem térhetünk itt ki arra, hogy a Zichy Nándori, sőt Prohászka gondolatnak ez a megtörése a mai fiataloknál kezdődik-e, avagy már régebben indult-e meg egyes katolikus politikusok részén, már valamikor a Bethlen-korszakban, vagy még jóval előbb. A katolikus közéleti szervezkedésnek ez az elvi elejtése mindenestre igen súlyos, következményeiben beláthatatlan veszedelmet rejtő gondolat. A XIX-ik század irtózatossá egyházégetéseit és egyházzablásait bizony csak a katolikus közéleti szervezkedés tudta letörni és megállítani ott, ahol ez a szervezkedés megtörtént, mint a német államokban, Belgiumban, Hollandiában s részben nálunk is; viszont Franciaországot s újabban Spanyolországot és Mexikót a katolikus közéleti szervezkedés hiánya, helyenként a hatalmonlevők jóindulatára való hagyatkozása süllyesztette a szabadkőművesség és szocializmus szégyenletes rabságába. A multakat kevésbé ismerő s a jelennel elégedetlen fiatalok

lok ezt a tényt nem tartották kellőképp szem előtt s bizonynyal innen ered állásfoglalásaiknak egyik sarkalatos tévedése.

Mert nem lehet elvi ideál az az angol katolicizmus, amely oly gyenge még, hogy közéleti szervezkedésre alig gondolhat; még kevésbbé az a francia katolicizmus, amely egyfelől nagy aszkétákat s költőket termel ki magából, de ugyanakkor közéleti szervezetlensége és tehetetlensége folytán némán kénytelen tűnni a vallástalanságnak és atheizmusnak hivatalos eszközökkel való terjesztését. Néhány ezer szent és apáca s ugyanakkor a másik oldalon húszmillió atheista: nem, ez nem lehet a mi eszményképünk. S még ennél is kevésbbé lehet az eszményünk a totalitárius állam diktatúrája, akár olasz, akár éppen német kiadásban. A politikátlan katolicizmus hirdetése, követelése, eszményül felállítása: katolikus öngyilkosság. Ez — ismételjük — nem jelenti szükségképpen a katolikusoknak ilyen vagy olyan pártban való elhelyezkedését vagy éppen az elvi ellenzékiiséget, de mindenestre jelenti azt, hogy a katolikus tömeget meg kell szervezni s a katolikus érdekek védelmére bele kell vetni a közéleti harcba, akár párt, akár katolikus blokk, akár másvalami szervezeti forma alakjában. De lemondani róla s ellene kelteni hangulatot: a legfelelőtlenebb vállalkozás.

Hiába hangoztatják egyesek, hogy ennek a közéleti katolicizmusnak az ideje lejárt s az új kor dörömbölő rohanása elsöpri útjából azokat, akik a „régie ideológiákhoz” ragaszkodnak s elmulasztják a felülre került áramlatokhoz való sürgős csatlakozást. Mert ezek a szavak egyszerűen frázisok. A katolicizmus nem múlik el s amíg valamelyes demokrácia van, amíg a közszabadságokat, mint a mai Németországban, el nem tiporják, addig a katolicizmusnak nem szabad lemondania jogairól, intézményeiről, a közéleti szervezkedésről sem, se nacionalista, se szociális, s egyéb divatos jelszavak kedvéért. Az a szólam, hogy haladni kell a rohanó idővel és a friss áramlatokhoz kell csatlakozni,

kozni, máskülönben azok átcsapnak fölöttünk, a liberalizmusnak és szabadgondolatnak száz év óta koptatott, hangulatcsináló s naiv mesterkedése: ha a „friss áramlatok” nem jók, akkor csak a jellemtelen és ostoba emberek csatlakoznak hozzájuk, ha mégoly divatosak s pillanatnyilag diadalmaskodók is.

A közéleti katolicizmus emberei és szervezetei sem lehetnek soha minden tekintetben tökéletesek s így mindig is alkalmat fognak nyújtani a gáncsoskodásra, a kívülről való támadásra s a belül nyugtalanodók kritikájára. Ez a kritika, ha okos és mérsékelt, felfrissülésre vezet s az elposhadástól óv; de baj, ha robbant s főleg ha liberális alapérzületből ered, amely a katolicizmuson és képviselőin mindent megróni s meggyanúsítani hajlandó, míg a kívülállóknak mindent megbocsát s minden tetteket jóra tudja magyarázni.

Ez a liberális alapérzület időnkint egészen jól megfér nagyfokú katolikus érdeklődéssel, sőt pietizmussal is. Vannak, akiket mélyen megigéz a katolikus dogmatika és liturgia szépsége s akiknek tollát a miszticizmus valóságos esztétikai exotikumként ingerli; akik befelé néha mélységes és őszinte vallási életet élnek, de kifelé s főleg a közélet felé éppen nem sietnek ebből levonni a következtetéseket. Ezek aztán — számos példát mutatott erre a közelmúlt néhány évtizede fent és alant — csodálatosképpen találkoznak útjukban azokkal a liberális-keresztyenekkel, akiknél aztán a keresztyénység igazán alig más, mint ünnepi kabát s akiket bánt és idegesít minden dogmatikus és következetes katolicizmus. Ezek azok, akik állandóan lekicsinyelnek, üres „hitvitázásnak” tekintenek minden vallási elvtisztázást s nem értik meg, miként lehet az egyedül komoly evilági problémákba minduntalan „felekezeti” és világnézeti szempontokat vegyíteni.

Ennek a felfogásnak egyik tipikus képviselője az a Milotay István, aki Ballának és társainak azelőtt is, azután is, katolikus szereplésük során is egy kicsit mindig a bálványuk maradt. Ugyanaz a szendén kon-

templatív álmodozás, a nagy problémáknak nagy szavakkal való megkerülése, folytonos finomkodó elégedetlenség, amely inkább az előkelő kritikus szerepében tud tetszelegni, mint komoly, gyakorlati és végiggondolt programokat adni s távoli, idegen országok katolikus mozgalmainak elvont dicsérete mellett állandóan lekezel mindent, ami a magyar katolicizmusban konkrét és pozitív formában alakul — ez a Milotay-stílus érzi meg Balla és csoportja egész viselkedésén. A katolicizmus nekik *értékes csemege*, de nyilván nem arra való, hogy *mindennapi kenyér* legyen, a közéletben mint legfőbb irányító szerepeljen. A napisajtóban sem. A legfőbb szempontok mások s azért ezt a közéletet és ezt a napisajtót kíméletlen kritika illeti meg, amely viszont egyszerre elhalkul, mihelyt idegen oltárok és idegen nagyságok hibái s bűnei körül kellene érvényesülnie.

*

Ezzel a sajátságos attitűddel kapcsolatos a Balla-féle gondolkodásnak másik sajátossága s egyoldalúsága: az a végzetes optimizmus, hogy ne mondjuk könnyelműség, amellyel a felekezeti kérdést kezelik. Számukra, mint ezt a félliberális zsurnaliszta-iskolától tanulták, úgy látszik, protestáns veszély ma Magyarországon egyáltalán nincsen. Azt a *nyers és céltudatos felekezeti előretörést*, amelynek bevallottan vagy be nem vallottan a katolicizmus gyengítése a célja, egyszerűen nem veszik észre.

Nem látják, hogy ez a kérdés bizony ott feszeng és ott izzik a mai közélet egész arculatán, hogy a felekezeti cél az, amiről bizonyos emberek sohasem beszélnek, de mindig rá gondolnak. Nem látják, hogy bizonyos tudós társaságok és ifjúsági alakulatok, felekezeti folyóiratok, sajtóorgánumok és sajtóirodák, sőt egész megyék, városok és községek milyen kíméletlen tervszerűséggel szorítanak háttérbe minden katolikus gondolatot s főleg minden katolikus embert, aki nem akar a kisebbségi hegemoniának engedelmes ki-

szolgálójául szegődni. Ők csak azt a néhány fiatal-embert látják odátúl, aki velük a szociális reformkövetelésekben állítólag egyetért. Amilyen kemény és kíméletlen szavakat találnak azok ellen a katolikusok ellen, „klikkek és politikusok” ellen, akik „Krisztus palástja mögé bujtatják önző érdekeiket” s az „elkerülhetetlen reformokat el akarják gáncsolni”, a „spanyolfal-katolikusok” és „bárányszőrbe bujt farkasok” ellen, époly hihetetlenül *elnézők és módszeresen hallgatók a túlsó oldal túlkapásaival szemben*. Nem fontos! — mondják erre, s a Miksa-utcában eltanult frazeológiával ismételtetik, hogy a „hitviták” ideje lejárt. Azzal kell megnyerni a másképp gondolkozókat, hogy hízeglünk nekik s a szekerüket toljuk.

Nem értessünk félre. Nem szükséges, hogy minden katolikus orgánus akár csak félannyi „hitvitát” is üzzön, amennyit a protestáns felekezeti folyóiratok tényleg és szakadatlanul üznek. Sőt lehetnek idők és körülmények, amelyek közt bizonyos közös célok elérésére és közös veszélyek (pl. a bolsevizmus és atheizmus) elhárítására a legkülönbözőbb felekezetű és világnézetű csoportoknak alkalmi fegyverbarátságát is csak üdvözölni és helyeselni lehet. „Aktív katolikus orgánus” azonban, főleg ifjúsági jellegű, kellő óvatosság és igen szabatos elvtisztázás nélkül nem helyezkedhetik egyszerűen arra az álláspontra, hogy pl. a világnézettel s doktrínával annyira kapcsolatos szociális kérdésben, vagy ahogy ők kissé elnagyolva mondják, a „népi közösség vállalásában” nem ismernek „milliméternyi különbséget sem” katolikusok és protestánsok között. Ahol a világnézeti alapelvek pl. családvédelmi és szociális téren is oly lényegbevágón különbözők lettek s a határvonalak elmosása csak a túlsó fél számára jelent előnyt, ott egy „aktív katolikus orgánusnak” nem szabad nyakló nélkül bármilyen irányú és mértékű kooperációért lelkesednie.

Nem szabad Schütz Antallal egyvonalban az ultra-liberális kálvinista Zilahy Lajostól s a szekularizáló

kálvinista Matolcsy Mátyástól cikket közölnie, hozzá még Matolcsy tekintélyét egy régebbi Szekfű-féle nyilatkozattal támasztva meg, amelyet az illusztris szerző bajosan írt volna le Matolcsyéknek nagykátái egyházellenes és szekularizáló kirohanásai után. Azt is kissé nehéz megérteni, miért kell pont egy „aktív katolikus orgánumnak” hosszú cikkben egekig magasztalni Makkai Sándort s még a cinikusan gúnyolódó Karinthy Frigyeset is külön megdicsérni. Nem találják fiatalaink különösnek ezt az egyveleget? Hogyan kerül egy „aktív katolikus orgánum” keretében egy vonalba Lisieux-i Szent Teréz és — Zilahy Lajos? Kempis Tamás és — Matolcsy Mátyás? Prohászka Ottokár és — Karinthy Frigyes? Karmelita apácák és — Makkai Sándor?

Főleg a „debreceni diétától” vannak ifjaink az Új Kor-ban elragadtatva. Attól a debreceni gyűléstől, ahol egy luteránus és kálvinista többségű ifjúságnak szállították a katolikus fiatalság baráti szerződését. „Szinte kísérteties volt — írják meghatódva — ez az egyöntetűség. Csak levetett sarúkkal, csak tisztelettel lehet közeledni a magyar fiatalságnak ebbe a templomába (!), mert ahol ilyen alkotó egység van, ott tulajdonképpen a Szentlélek dolgozik.”

Ismételjük: bizonyos alkalmi együttműködésnek mi is hívei vagyunk. De amikor pl. a hercegprímás házassági reformjavaslatával szemben oly egységes frontban foglal állást a hazai protestantizmusnak csaknem minden hangadó egyénisége s amikor azt kell látnunk, hogy bizonyos oldalakon minden katolikus-protestáns összefogás egyszerűen a katolikusok megrövidítését jelenti, sőt a legbensőbb fegyverbarátok közt notórius szekularizálók szerepelnek, félnünk kell, hogy ezekben az újfajta „templomokban” nemcsak a „Szentlélek dolgozik”, hanem kívülre éles katolikus-ellenes tendenciák is.

Nem színvakság-e, ha egy „aktív katolikus orgánum” mindezt nem veszi észre? S nem veszedelem-e,

ha ezzel a szellemmel, a világnézet és vallás elsőbbségének gyakorlati tagadásával töltik el a rájuk hallgató, tájékozatlan és tapasztalatlan ifjúságot?

*

Fiataljaink szeretnek a *Quadragesimo anno*-ra hivatkozni, bizonnyal őszintén és jóhiszeműen. De azzal, úgy látszik, nem számoltak le magukban, hogy a *Quadragesimo anno* szociális programja nem lehet egyszerűen bizonyos jelszavak: földbirtokreform, földosztás, telepítés stb. hangoztatásával egyértelmű. Egyáltalán nem egyértelmű semmiféle mégoly divatos jelszóval. Mit használna pl. egy olyan földbirtokreform vagy telepítés, amely végeredményben esetleg a banktőke kezére juttatna még több magyar földet és vagyont?

A *Quadragesimo anno* a nagytőke egyeduralmával szemben a népnymor enyhítését, a halódó polgárságnak talpraállítását, az emberi munkának s a közjóknak egyesek és csoportok gazdagodási mohóságával szemben való védelmét sürgeti. Az a liberalizmus és félliberalizmus azonban, amely ma szintén a népi közösség és a szociális reformok jelszavait hordja az ajkán, a *Quadragesimo anno*-nak ezt az alap gondolatát máig nem értette meg s máig nem fordult szembe azoknak a bank- és kartellvezéreknek vért elszívó s nyomort növelő törekvéseivel, akik csak úgy hajlandók áldozatokat hozni a haza oltárán, ha ugyanakkor újabb és újabb koncessziók révén a népen magán ketszeresen és háromszorosan visszavehetik azt, amit látszólag áldoztak. Azért, aki a *Quadragesimo anno*-t s a katolikus gondolatot a szociális reformok terén képviselni, és éppen vezető pozícióban képviselni akarja, amint azt egy „aktív katolikus orgánumnak” tennie kell, annak óvatosságnak kell lennie a jelszavakkal szemben s tisztáznia kell maga előtt világosan a szociális programot: mit lehet, mit kell és mit időszerű követelni.

Reformokra ugyancsak szükség van, a Quadra-

gesimo anno maga a leggyökeresebb szociális reform követelés. De igaz az is, hogy a reform jelszavával már nagyon sok kártevő tévedés, sőt számító visszaélés is történt az évszázadok folyamán. Akik erre nem vigyáznak, azokat állandóan az a veszély fenyegeti, hogy nemcsak magukat vezettetik félre, hanem akaratlanul félrevezetik azokat is, akik az ő egyéb irányú kiváló tulajdonságaik és érdemeik miatt esetleg vakon követik őket.

*

A sorozatos mellékfogásoknak s programjuk bántó elmosottságának s kiforratlanságának Balla Borisz és társai részén néhány mentő okát főntebb érintettük. Nem hallgathatjuk el azonban azt sem, hogy e gondolkozásba ejtő tünetek legfőbb lélektani forrását abban a határtalan önbizalomban látjuk, amely ezeket a fiatal írókat oly szembeötlően jellemzi. Szép az önbizalom s érthető is ott, ahol kétségtelenül sok tehetség, olvasottság s főleg írói rutin van s ahol az első, megérdemelt tapsok egyre újabb bátorságra serkentettek. Azonban a jogos önbizalomnak is van határa s ezt észre nem venni, csak a tapsokra hallgatni: még idősebbeknél is végzetes hiba, hát még fiatalabbaknál. A *szerénység* nemcsak keresztény erény, amely főleg az ifjúságnak áll jól, hanem óvószer is a megtévelyedés veszedelmeivel szemben, amelyek egy aktív katolikus orgánumnál, amely másokat vezetni, a magyar katolikus ifjúság szócsöve kíván lenni, különösen nagyok és sokfélék. A katolikus program nem olyan egyszerű valami, amit némi autodidaxissal, fiatalos önbizalommal s ötletességgel bármily nehéz kérdés-komplexummal szemben könnyű lenne biztosan és helyesen képviselni.

Balla és főleg Aradi azonban abból az elvből lát-szik kiindulni, hogy a fiatalság maga mint ilyen máris vezetésre, bölcseségre, helyesenlátásra, végérvényes ítéletek kijelentésére kvalifikál. Amit a fiatalok mondanak, az az igaz és helyes. Ami eddig volt, rossz volt;

most jönnek a fiatalok, tehát most jön a jó. Az ember alig hisz a szemének, amikor az Új Kor-ban (19. l.) a „fiatalságot” egyszerűen azonosítja az „elittel”. „A fiatalság valóban csak most kezdi hallatni szavát. Az elit csak most jut szóhoz”, írják. Akik nem a fiatalokra hallgatnak, azok az „örök cinikusok, örök szkeptikusok, akik tettekért nem tudnak lelkesedni... s mert személyi (!) sikereket nem érnek el, blazirt melankóliába burkolják fájdalmukat”. A debreceni ifjúsági gyűlés „annak az elitnek volt a kifejezője, amely Magyarországon az eszmék adására és a tisztításra hivatott” stb.

Ez a hang talán imponál az éretleneknek, de komoly emberek előtt meglepő s katolikus orgánumban egyenesen megdöbbenő. Ha a fiatalok mint ilyen, tehát a kevesebb tanultság és tapasztalás, kvalifikál a bölcseségre s az „eszmék adására”, miért nem adjuk akkor mindjárt a csecsemők kezébe a kormánypalcát? Miért nem zavartuk le annak idején Zichy Nándort és Prohászka Ottokárt is a közszereplés teréről, mihelyt az 50., 60. vagy éppen a 70. évhez közeledtek? S miért nem iktat az Anyaszentegyház is új kánont az alkotmányba: hogy ezentúl csak 30 éves embert lehet püspökké vagy pápává választani s mihelyt a pápa vagy valamelyik püspök pl. a 60-ik évét elérte, okvetlenül félre kell állítani?

Nem sértjük meg a magyar ifjúságot, de az Új Kor szerkesztőit sem annak feltételezésével, hogy ezeket az elveket komolyan veszik. Ezek az öntúlbecsülő elszólások jelentékeny részben a fiatalos temperamentumnak fegyelmezetlen kirobbanásai. Megértjük azt is, hogy az idősebb korosztályok számos bűne, mulasztása ingerelhette a fiatalokat erre a szertelenül magabizó beszédmodorra. De amint azokat a bűnöket és mulasztásokat nem menthetjük, úgy nem menthetjük ezt a kissé felelőtlen hangot sem, amely nemcsak szerénytelen és komolytalan, hanem számos tárgyi és elvi tévedésnek, kétesértékű irányváltásnak forrása

s egyben a vezéri hivatottságnak legelmarasztalóbb, negatív kritériuma.

Mert ahhoz, hogy valaki katolikus részen vezetni tudjon, nagyon sok más dolog is kell, mint a fiatalos önbizalom, vagy éppen öntúlbecsülés. Ahhoz, hogy tanítani és irányítani tudjunk, mindenekelőtt tanulunk és gondolkozunk kell.

Csak ha a katolicizmus nagy eszméit s a kor mozgató erőit és szereplőit, valamint ezeknek nyílt vagy be nem vallott tendenciáit nemcsak zurnalisztikai felületességgel, hanem igazán és alaposan ismerjük, ha mások, okosabbak véleményét is meghallgatjuk, ha a magunk ambícióit és elképzeléseit a tények, elvek, igazságok mindenoldalú megfigyelésének s az ebből folyó konzekvenciáknak szerényen és tanulékonyan alárendeljük, csak akkor érhetünk fel lassankint azokra a magaslatokra, amelyeket ma pl. a Gil Roblesek és Salazarok állnak, ahonnan biztos szemmel tekinthetjük át az égető problémákat s nyújthatunk a felénk tekintőknek hasznos irányítást. Egyébként mindig ott leselkedik ránk a veszély, hogy vakok leszünk, akik világtalanokat irányítunk.

*

Fáj, hogy csupa tehetség-, csupa jóakarat-fiataljainknak, akiket régebben e lapokban is szívesen szóhoz juttattunk s akik bizonyos fokig — de csak bizonyos fokig — ma is a mi neveltjeinknek vallhatják magukat, a nyilvánosság előtt kellett ezeket a szemük elé tárnunk. De mert ők is a nyilvánosság előtt mozognak, így kellett tennünk. Nem derékban törni vagy elkedvetleníteni őket a célunk, hanem megfontolandó tévedésekre tenni őket figyelmessé, amelyek nemesen indult pályájukat végzetes elferdülésekre vezethetik. Kár volna értük, ha kritikát el nem fogadva, kevésbbé helyes irányba terelődnének.

Lacordaire, a nagy francia szónok és író, akiről oly szépen írnak új folyóiratukban, szintén nem bánta meg, hogy ifjú korában hallgatott a figyelmeztető

szóra s visszafordult arról az úttalan útról, amelyet fiatalos hevületében Lamennais L'Avenir-jában követett. Ennek a visszafordulásnak s meghiggadásnak eredményeként alakult ki az a Lacordaire, akit ma az Egyház egyik legszebb büszkeségeként emlegetünk; míg az a Lamennais, aki csak a maga csalhatatlanságában hitt, az újkori egyháztörténelemnek egyik leg-szomorúbb alakjaként ismeretes.

A nagy Wells — önmagáról.

A legtermékenyebb s legfölületesebb angol író, a szocialista Wells H. G., újra könyvet írt, a „Clissold Vilmos világa”-t, amelyet természetesen azonnal magyarrá is lefordított az élelmes hazai radikalizmus. Ennek az újabb fantasztikus regénynek sajátja, hogy voltakép Wellsnek önéletrajza regény formájában. Feltehető, hogy őszinte önéletrajz, ami azonban a jelen esetben Wellsre nézve annál megszegyenítőbb. Mert ahogy a Clissold világában Wells önmagát bemutatja, úgy is mondhatnók: lemezteleníti, bizony nem nyújt előnyös képet a minden eszközzel érdekességre törekvő s ezért saját magát is végleg beszennyező íróról.

Rég megfigyelt tünet, hogy az irodalmi istenkáromlás szereti eljegyezni magát a pornografiával. Istent, vallást, papságot gyalázni s a következő oldalon nemi szabadosságokkal hozakodni elő, oly módszer, amelyet öntudatlanul is követ a legtöbb keresztényellenes író. Szinte öntudatlan vallomástétel ez ellenséges szájból a hit s az erkölcs lényeges kapcsolatát illetőleg. Anatole France-nál is megtaláljuk az ateizmus és a pornográfia e benső kapcsolatát, megtaláljuk Wellsnél is.

A nemiség Wells önvallomásaiban túlon túl szerepel. „Ez a kérdés — írja — már kicsiny iskolásfiú koromban belekapcsolódott az életembe. Egészen kis diák voltam még, amikor már heves nemi vágyak ingereltek.” Ettől kezdve Clissold-Wells élete egyetlen

nagy nemi kicsapongás, amit a legnagyobb szemérmetséggel és fontoskodó bőbeszédűséggel tár most olvasói elé. Ha igazak ezek a több mint Don Juan-i örökös nemi kalandok, akkor most már megértjük, miért beteg ember Wells s miért ilyen beteg a világnézete.

Szerinte nincs is jóformán más az életben, mint nemiség. „A nemi ösztön hajtja képzeletünket, ez tölt el lázas vágyakkal, ez vezet vetélykedésre, ellenségeskedésre, gyűlöletre, neheztelésekre, — a nemi inger kedvéért öltözködünk, nemi szempontok szerint szórakozunk, a nemiségben fürösztjük meg művészetünket, zenénket, álmainkat... Egész életünk szinte a nemiségnek megszállottja.” S ebből a határozottan túlzó s egyoldalú megállapításból mindjárt le is vonja a maga következtetését: tehát nincs Isten. „Ha valami kiirthatja a természetfeletti erőben való hitet az ember eredetére nézve, ez a mi nemi túlterheltségünk. Semmiféle még oly kezdetleges világtervező értelem nem alkotott volna ilyen életet, ennyire tele tomboló, mindent leigázó nemiséggel.” Amily mértékben kéjeleg az érzékiségben, ugyanolyanban tombol az Isten ellen is. Közben aztán, ha egy-egy hangulatos leírás úgy kívánja, megint csak Istenhez menekül (32. old.) s egy helyen egyenesen bevallja, hogy „voltakép ugyanannyi a valószínűsége Isten létének, mint a nemlétének.” Hát akkor minek gyűlölködik ellene?

A szabadgondolkozók tipikus szenvedélyességével s még tipikusabb felületességével intézi támadásait a vallások, természetesen elsősorban a katolikus vallás ellen. A katolikus pap az a *bête noire*, amely leghevesebben ösztönzi gyűlölködő kifakadásokra a pornografust — örök dicsőségére a katolikus papságnak. Szerinte minden pap tudatos gonosztevő s hitetlen képmutató. Ha jó állásokat juttatnának a kilépett katolikus papoknak — mondja —, a római Egyház egyszerre papok nélkül maradna: „úgy kifordulnának belőle a papok, mint a fűrészpor a felhasított

gyermekbábúból". Ezt meri leírni Wells abban az évben, amikor Mexikóban, Kínában, Oroszországban tucattal végzik ki vagy börtönözik be a katolikus papokat a hitükért... „Sokszor gondoltam — írja tovább —, hogy elmegyek egy paphoz, megmagyarázom neki, hogy a vallása már avult és idejétmúlt és hogy az újkori darwinizmus elsöpörte a hitet... dobja el hát papi gallérját s külön ruháit és keressen más ruhát s valami okosabb foglalkozást, mint aminő a lelkek gondozása. S mikor aztán láttam, hogy a templomok még mindig nyitva vannak, még mindig hangzanak a szószékről ezek az elavult szövegek, hogy a gyülekezet még mindig éneklő a régi himnuszokat s térdel és imádkozik a régi bizalommal: nem tudtam, min bosszankodjam inkább: az emberek butaságán-e vagy becstelenségén."

Szegény Wells, szegény felvilágosodottság, amely még ma is Darwintól kölcsönözné az alapot a vallás elleni harcra! Ezek a hipermodern emberek észre sem veszik, mily szörnyen elmaradtak. Hilaire Belloc joggal kiált fel erre: „Hát az ósdi darwinizmus megsemmisítő kritikáiról Wells semmit sem tud? Nem ismeri azokat a nagyszerű tudósokat, akik végleg leszámoltak a „természetes kiválasztódással"? Hát Bateson, hát Driesch, hát Dwight semmit sem írtak? Dwight szerint: a tudomány mai képviselőinek nagy része meggyezik abban, hogy a Darwin-féle elméletnek *egyetlen egy pontja sem bír már különösebb jelentőséggel*". S a botanika, zoológia, paleontológia, patológia nagynevű antidarwinista képviselői tucatszámra a berlini, párisi, bécsi, straszburgi, tübingeni, amsterdami egyetemeken? Ilyen kopott fringiókkal akar harcolni Wells s a szabadgondolkodók táborában a katolicizmus ellen, amelynek a modern természettudományok terén is akárhány legelsőrangú képviselője van?

Nem, Wells mindezt nem tudja s nem is törődik vele. A szennyirodalom jelesei minden időben rendületlenül ragaszkodtak ahhoz, hogy Isten nincs és a

katolicizmus csalás. Közönségünknek csak ez kell: ezért kelendők a könyveik. Nekik meg csak ez a kelendőség a fontos.

Az irodalmi vita.

Két neves keresztény író, Kosztolányi és Szabó Dezső, élénk vitában mérik össze fegyvereiket. Rövid időn belül ez már a második irodalmi vitánk, mert hisz csak nemrég vitatkoztak íróink azon, pang-e és miért pang ma a magyar irodalom. Ez az újabb irodalmi csatározás nem pusztán két író magánügye s mélyebb kérdéseket takar, mint aminő egyes írók egyéni érzékenysége vagy személyes ellentéteik.

A keresztény nemzeti irányzat voltaképp nem új, csak nagyobb tömegekben való jelentkezése s bátor és eredményes szervezkedése tegnapi. Volt mindig, bár elnyomva s agyonhallgatva, keresztény nemzeti irány minden téren s így az irodalmin is, de számos olyan erő állt vele szemben közömbösen, amelyet akkor még észhez nem térítettek az álliteralizmus rettenetes, nemzetgyilkos következményei. Ezek az erők most javarészen belátták botlásaikat és mulasztásaikat s őszinte lelkesedéssel csatlakoztak a felébredtek táborához. S ez a tábor szerető megbecsüléssel fogadta őket s azt vallotta, hogy a megbocsátás felebaráti kötelesség, annál inkább, mert hiszen jórészen a keresztény tábor mulasztása volt a multban is, hogy legnagyobb tehetségeit nem gyűjtötte elég szeretettel és — élelmességgel maga köré, hanem hagyta, hogy az ellenség fogja be őket a maga vállalkozásainak szekerébe.

Ebből a szempontból teljesen elhibázott lépésnek kell tartanunk, ha ma egyik ilyen nemrég csatlakozott írónk pálcát tör egy másik író társa fölött, aki valamikor szintén nem a harcos kereszténység oldalán csatározott. Szabó Dezsőnek nincs joga ítéletet dörogni Kosztolányi felé; ugyanezt Kosztolányi ugyanolyan jogon megtehetné vele szemben is. De nem itt van

a dolog lényege. Amint az egész nemzet *mea culpa*-t zenghet és zeng is a mult mulasztásaiért, úgy szálljon magába az írók kara is és ne a multat hánytorgassa, hanem éljen a jelennek s istenadta nagyszerű tehetségével dolgozzék a jövőnek. És ha már vitázni akar, vitázzék sokkal fontosabb, tárgyi problémákon. Mert ilyenek is vannak. S az új, az eljövendő magyar irodalomnak egyik égető szükséglete, hogy ezeknek a tisztázása mielőbb megtörténjék.

Ilyen probléma mindjárt az is, hogy íróink tisztazzák a *keresztény és nemzeti irodalom fogalmát*. A keresztény és nemzeti irodalom bizonyos irányt jelent s bizonyos lelkületet tételez fel. Nemcsak stílus- és esztétikája van, hanem etikája is, világnézete is. Lehetnek bunkós irodalmi antiszemita s még mindig nem vagyok keresztény író. S írhatok zengzetes magyar nyelven s még nem vagyok nemzeti. A nemzeti irodalom lobogó hazaszeretetet jelent, idegrostjainkkal összeforrott beleolvadást a magyar érzés és magyar élet szeretetébe; a keresztény irodalom pedig keresztény életnézetet, magasztos, égbenyúló hitet és kényes erkölcsi ízlést jelent, amely nem pöndöríti ki ugyan erkölcsi prédikációkba és épületes történetkébe a mondanivalóit, de respektálja az evangélium örökifjú, nagyszerű gondolatait, épúgy, mint a tízparancsolatot. S nagy baj máris, hogy oly vezető tehetségek, mint a ma küzdők egyike, keresztény íróknak érzik magukat, mihelyt buzogányos antiszemiták, holott a keresztény irodalom alapelveit illetőleg még éppen nem jutottak el a tisztánlátásnak még elég szerény magaslataira sem. Pedig enélkül akaratlanul is a destrukciót szolgálják. Az meg egyenesen veszedelmes tünet volna s nem nélkülözné az odatúl jól kihasználható kómikumot sem, ha nemzeti irodalomnak azonnal éppen a vezéreivé avatnánk olyan írókat, akik nemzetieknek és keresztényeknek hiszik magukat, de a lelkük még tele van zsidó morállal, epikuri életnézettel, a destrukció krédójával. Ezekből is válhatik fokozatosan kitűnő nemzeti és keresztény író, de

semmiesetre sem akkor, ha azonnal vezetővé és példaképpé tesszük meg. A keresztény és nemzeti irodalom megteremtése nem olyan egyszerű feladat, mint aminek egyesek nézik.

Szabó Dezső.

Szabó Dezső egy folyóirat élén jelent meg ismét a láthatáron; egy egész füzetet töltött meg duzzadó erejű dikcióval s veséig maró, többnyire igazságtalan szarkazmussal. Bevezetőül hosszú tanulmányt ír s ebben „elszámol a multtal és jelennel”, azaz levág és lecsepül maga körül mindenkit és mindent, amihez hozzáér. A legszélsőbb faji elméletnek zeng himnusz; ebben neki már a kereszténység sem elég, sőt az antiszemitizmus sem, annyira csak a faj fontos neki, hogy még a magyar érzelmű és teljesen megmagyarosodott németeknek és szlávoknak sem kegyelmez. Ezekkel sem alkuszik, ezek is époly ellenségek neki, mint akár a zsidók. Oly álláspont, amellyel nem szükség, de nem is lehet vitázni. Ezen az alapon persze könnyen elintéz mindenkit: Prohászka, Csernochot, Hallert, Ernsztet, Friedrichet, Pekárt stb.-t.¹ Fajmádata azonban igen szűk keretre szorul s jóformán csak önmagának szól; a többi ember, még ha fajmagyar is, csak „levéltetű”, emberi „pocsolya”, sár és hülyeség, amelyet Szabó nem győz rugdosni és gúnyolni.

Sajnáljuk ezt a megvadult csikózsenit, amint szertelen kapkodásában, paralitikus önimádatában, önbírálatának egyre betegesebb fogyatékoságában ily rohamosan esik és züllik lefelé. Sokszor megírták Szabó Dezsőről, ma is áll, hogy kitűnő stílművész, szellemes, harapós és ötletes gúnyolódó és sok apró részletben

¹ Szlovákosító buzgalmában Bangha Bélát is megteszi „nemzetközi szlovák jezsuitának”. A „nemzetközi” itt nyilván katolikust jelent. Nem szégyen. A „szlovák” sem volna szégyen, de Bangha Béla történetesen semmikép sem „szlovák”, hanem ősi színmagyar, nemes család sarja, melyet már a mohácsi vész idején emlegetnek Szatmármegye okiratai.

élesszemű megfigyelő. Ő ugyan nem szereti, ha csak ennyit dicsérnek rajta; azt szeretné hallani, hogy nagykonceptiójú s igaz meglátású író, nagy valóságok prófétája, vezér és programmalkotó. Pedig nem az. Amint legjobb regénye, az „Elsodort falu” is bántóan tökéletlen alkotás, mert nem regény, hanem csak anatómia, még hozzá gyakran hamisan metszett lencsékkel dolgozó, úgy egész írói fejlődése és világnézete ragyogó tolla s szinte dagadó és torlódó szellemességei mellett is végeredményben siralmasan szegény, beteg és tartalom nélkül való.

Szabó Dezső helyenkint kemény szavakat talál a kálvinizmus szellemi meddőségének ostromozására; de nem veszi észre, hogy ez a kálvinista meddőség sehol oly csupasz egyoldalúságban nem jelentkezik, mint benne és nála. Lemosolyogni, lebírálni mindent, műszavakat találni ki a mások gondolatainak és személyének lepocskondiázására, valóban még nem irodalom, sem nem politika, sem nem fajvédelem. (Ha ugyan ez utóbbi bálványhoz hű marad s amint most szidja a tegnap még fennen hirdetett keresztény ébredést, ki tudja, nem fogja-e holnap ugyanúgy gúnyolni a ma imádott fajvédelmet.) A hit, a meggyőződés, a keresztény filozófiai bázis hiányzik Szabó Dezsőből, azért természetlen minden szókataraktusa és élcbugyborékolása s ezért nem tud igazi értékeket teremteni, még kevésbbé irányt mutatni, egészséges fejlődés felé új csapásokat vágni. Szomorú karrikatúrája a titánnak vagy titánkodónak, aki nem az; az élesen, de hamisan látó látnoknak; a magába rogyó erőnek; az ájultan vergődő nagyotakarásnak. Kár érte, mert jobb sorsra volna érdemes. Mert alapjában nagy talentum, amely azonban támasz, iránytű, cél és belső egység nélkül imbolyog maga elé s erejét abban éli ki, hogy önmaga ötleteiben kéjelegve mindenkibe belerúg, mindenén csak a rosszat veszi észre, azt azután némi szabad föllentéssel meg is toldja, azzal akarja magát emelni, hogy csizmasarokkal taszigál maga alá mindenki mást.

Valamikor azt hittük, Szabó Dezső a miénk lesz,

emígy parasztosan mondva: a keresztény újjászületése. Félő, hogy mire ismét idevetné szeszélye, nem lesz érték többé. A dekadenciának ijesztő jele, amikor valaki mindenáron eredetieskedni akar, minden eszközzel feltűnni vágyik s minden tába bele akar kóstolni. S amellet le tudja írni magáról, hogy ő ma Európa legnagyobb prózaírója. S ezzel a hitével remetei egyedüllétben marad...

Kár, kár, kár!

Nagyképűség.

A liberális sajtó egyik beérkezett favoritja Kosztolányi Dezső. Ha valakire, őrá illik a Pázmány-serlegbeszéd ama megállapítása, hogy manapság nem az a nagy író, aki tud valamit s igazat mond, hanem aki a semmit is szépen mondja. Bizonynal éppezért kedvenc írója a sehideg-semeleg iránynak, a világnézetnélküli formakultusznak. A P. H. mindannyiszor megkülönböztetett tipografizálással közli gyakran érdekes, néha kissé unalmas, azonban mindenkor könnyű fajsúlyú írásait.

Most aztán Kosztolányi egyszer a „jámbor embert” teszi szellemeskedő megfigyelése tárgyává (Pesti Hírlap, jan. 31). Mondanunk sem kell, hogy a jámbor ember nála analfabétai színvonalon mozog, akit nem érdekel a repülőgép és a rádió s aki a biblián kívül nem olvas könyveket. Kosztolányi megpróbálja megnyerni a haladás eszméjének:

— Nézze — így szól hozzá az író —, a Föld történetét kb. 600.000 évre tudjuk visszavezetni. Találtak egy majomcsontvázat, mely hozzávetőleg 550.000 éves lehet s már nem majom és még nem ember, aztán egy állkapcsot Heidelbergben, a második jégkorszakból, 250.000-ből, aztán egy félig állati koponyát 50.000-ből, melyet a neandervölgyi ember koponyájának neveznek. Nem gondolja, hogy ezek legközelebbi őseink, hogy a mai ember hosszú-hosszú fejlődés eredménye?...

A „Jámbor” azzal felel, hogy „nekünk nincs ősember, csak lelkes ember van. Ádám, mihelyt megteremtették a paradicsom-kertben, olyan lelkes ember volt, mint mi”. Az író próbál még néhány ellenvetést tenni, de aztán megszakítja a beszélgetést. „Céltalannak látom tovább folytatni.”

Látjátok feleim, hogyan terjesztik P. H.-ék a leg-tudatlanabb és legszószátyárabb hitetlenkedést? A Szentírás megvetését, a teremtés és Ádám történetének kifigurázását? És milyen hajmeresztő tudatlanság alapján!

Mert a fenti beszélgetésben véletlenül csakugyan nem a „Jámbor” a tanulatlan, hanem a liberális Kosztolányi. Micsoda tudományos ponyvaregényből olvasta vajjon, hogy az emberiség történetét „körülbelül 600.000 évre” vissza tudjuk vezetni? Hol van egyetlen komoly tudós, aki ilyent állítana? (Hacsak Kosztolányi a Wells-féle szocialista mesemondókat nem tekinti tudósoknak!) Az állítólag 550.000 éves jávai koponyatetőről régen kimutatták, hogy az a mostani majmokénál ugyan nagyobb, de azért az emberi koponya ürtartalmánál lényegesen kisebb, jellegzetesen majomi koponya (lásd pl. az egyébként leszármazástanhívó Boule-t, *Les hommes fossiles*, 99. lap). A pithecanthropusnak tehát semmi köze sincs az emberiség törzsfájához. A heidelbergi ember viszont, akinek egyébként csak az állkapcsa maradt fenn minden eszköz és minden emlék nélkül, bizony nagyon kevés alapot ad a rekonstrukcióra s arra, hogy az ember és a majom között származástani összekötő, átmeneti kapocsnak vegyük.

Az pedig, hogy 250.000 éves volna és a második jégkorszakból eredne, megint egészen önkényes állítás. Egyes geológusok szerint (Penck, Brückner: *Die Alpen im Eiszeitalter*) a 3-ik és 4-ik jégkorszak közt élhetett, ami azonban szintén felette problematikus, mert ez az elmélet az Alpokra vonatkozólag e tudósoktól megállapított nagy jegecesedési időszakot viszi át egész Európára sok százezer évet felölelő négy jég-

korszaknak, ami ellen azonban az egy-jégkorszakot védő, szintén nagynevű geológusok élénken tiltakoznak. A 250.000 év megállapítása is legfeljebb egyes geológusoknak lehet egyéni véleménye, amellyel szemben mások lényegesen kevesebbel is megelégszenek. Végül, hogy a neandervölgyi ember koponyája „félíg állati koponya” volna, megint gyermekes félrebeszélés; a paleontológiában ma már nem képezi vita tárgyát, hogy a neandervölgyi ember koponyája, bár primitívebb, durvább felépítésű, de teljesen normális emberi koponya. Erre vall, hogy köbtartalma is kb. 1400 köbcentiméter (kb. annyi, mint a mai emberé), holott a majomkoponya köbtartalma csak 500 köbcentiméter. A neandervölgyi embernek lelke, értelme volt, bizonyítják ezt kőeszközei, a tűzhely, amely mellé temették s a túlvilági létben való hite, mert kétségtelenül szertartásszerűleg temették el.

Ami pedig az emberiség korát illeti, a madridi katolikus paptanár, Obermaier ugyan 100.000 évre becsüli azt, mások azonban lényegesen kevesebbre. Senki komoly ember 60.000 éves emberről nem beszél.

Kosztolányi Dezsőnek ezekután ajánlhatjuk, hogy tanuljon előbb egyetmást, mielőtt komoly kérdésekről ír, mert így bizony az ő tudatlan „Jámbora” is messze felülmarad fölötte, még exakt tudásban is.

Elmúlt az a kor, amikor a Galilei-fiókák mókás tónusában lehetett pálcát törni a tereméstörténet alapvető eszméi fölött!

Liberális irodalom.

Ide vetődött a kezünkbe egy meglehetősen ismeretlen folyóiratnak, a „Literatúra”-nak egy száma; egy nem tehetségtelen katolikus ember szerkeszti, aki azonban, ki tudni, mi okból, a szabadkőművesek közé keveredett. Na, meg is látszik a folyóiratán. Burkolt zsidóimádat az egész füzet s természetesen a „tehetőség” folytonos hangoztatása és egyben lefoglalása a szélső-balpártiság és liberalizmus számára.

Egy cikkét átfutottam: „Liberális irodalom” a címe s Ignotus Pál van alája jegyezve. Valószínűleg ama nevezetes szabadkőműves gondolatkuszálnak s a héber-magyar zsargon művelőinek, Veigelsberg Hugónak nemzetségéből. Így: Ignotus Pál. Az ember azt kérdezné: ha már valakinek nem jó a Veigelsberg név s meg akarja magyarosítani, miért magyarosítja éppen — latinra? És ha már a szerényen hangzó Ignotust (ismeretlen) választja, miért oly büszke erre az ismeretlenségre a fia (vagy nem tudom kije), hogy Pállal megtoldva, most már mint rendes nevet használja? Éppolyan mulatságos eset ez, mint az volna, ha boldogult Rákosi Viktornak valamelyik rokona elkezdené magát nagybüszkén Sipulusz Andrásnak irogatni. No de ez az ő terézvárosi ízlésük dolga s elvégre, ha Supka Gézának minden jó, ami kóser, miért ne örülhetne az ilyen „tehetséges” elírásoknak is?

Az ifjú izraelita tehát a „liberális irodalomról” ír. Fájdalommal állapítja meg, hogy „a mai magyar irodalom nem a liberalizmus irodalma”. Pedig hogyhát az volt az, a háborúelőtti, boldog időkben.

Hogy mit ért liberalizmuson az irodalomban, ilyenkép magyarázza: „A vallás — minden vallás — megszabja, hogy az ember milyen akarjon lenni; a liberalizmus csak azt szabja meg, hogy senkinek sincs joga megszabni, milyen akarjon a másik ember lenni”. Behízeltgőnek látszó, de tartalmilag teljesen hamis és valótlan szóvirág. Mert bizony *nem ez a liberalizmus*. A liberalizmus éppoly szigorúan, sőt még szigorúbban, mint bármely más irány, megszabja, milyennek szabad lenni az embernek, hogy érvényesüljön s milyennek nem. A liberalizmus éppoly rideg és merev dogmatizmussal dolgozik, mint akár a katolicizmus, akár a szocializmus és éppoly buzgalommal gyakorolja még a kiközösítést és a cenzurát is, mint ezek. Csak persze a maga érdekében. Aki nem liberális, az az ő szemében nem érdemli meg a nap fényét, azt kell hallgatni, agyontaposni, lesajnálni, lenézni. Példa rá mindjárt ez a cikk és ez az egész füzet. A katolikus írókon

itt csak azt dícsérik meg, ha egyszer-egyszer valamilyen a baloldal felé hajlanak. Ha Bubits püspöknek pl. zsidó titkára volt. Vagy példa rá Ignótus elvtárs vakmerő megállapítása: „Ami érték másfélszázad óta a magyar irodalomban volt: túlnyomórésztben összeforrott a liberalizmussal”. S ennek bizonyosságául fel-
említi a „Petőfi—Arany nemzedéket” (talán bizony Vörösmarty is liberális volt?), Jókait, akinél „bár nagyon kezdetlegesen, megkezdte bevonulását a magyar polgár az irodalomba” (a „magyar polgáron” itt már, a következőket is ide vetve, csak a magyar zsidót lehet érteni), még Mikszáth, Herczeg és Rákosi Viktor is kapnak rövid említést; de aztán az igazi írók csodálatos egyneműségében: „A Hét írói: Kis József, Makai, Heltai, Kóbor Tamás, Bródy Sándor, Ambrus Zoltán, Ignótus; majd Molnár Ferenc, Biró Lajos, Lengyel Menyhért, Nagy Endre s még később Szomory (persze y-nal!), Szép Ernő, Karinthy, helyenkint Kosztolányi és mások lassankint a pesti polgárt (!) is szóhoz juttatták”. Később meg Osvát Ernő, Hatvani Lajos, Schöpflin Aladár és Fenyő Miksa.

Ezek hát annak a „magyar” irodalomnak legkiválóbb képviselői, amely a magyar liberalizmussal az utóbbi másfél évszázad folyamán túlnyomórészt összeforrott! Szóval itt mindenki zsidó, aki ért valamit, vagy ha nem zsidó, mint Ambrus, Schöpflin vagy Kosztolányi, akkor is csak úgy kerülhet bele a díszes társaságba, ha a zsidóság irodalmi hegemoniájához alkalmazkodott és mukkanás nélkül vette tudomásul az új földesurakat.

Mulatságos a legújabb kor liberális irodalmának ismertetése. Itt már a liberalizmusnak érthetőbb fogalommeghatározása is kibúvik: liberális az, aki a pesti polgár tipikus életnézetét vallja, s liberális irodalom az, amely „konokul kitart a haladó polgári ideál mellett”. Új zseniális körülírása ez a lényegnek: a filoszemitizmusnak és szabadkőművességnek. Megtudjuk aztán, hogy mindössze hárman vannak ma vérbeli írók, akik e mellett a tiszta írói ideál mellett kitarta-

nak: Szász Zoltán, Zsolt Béla és Márai Sándor — „hogy csak a legbeérkezettebbeket említsem” —, teszi hozzá Supka Géza öntudatos izraelitája. Ez aztán igazán nem rossz. Szász Zoltán hebehurgya írásaira legalább emlékszünk, még Zsolt Béláról is mintha hallottunk volna már (nem tudom, a Magyar Hírlap avagy az Egyenlőség talán), de Márai Sándor? Hitemre, ezt a nevet még csak nem is hallottam. S íme, meg kell tudnom, hogy ezek ma csak a már „legbeérkezettebb” írók. Mert persze igazi írók a haladó-polgári ideál szerelmese előtt csak azok, akik az Egyenlőség inkvizíciós törvényszéke előtt is kegyelmet nyertek. De ezek aztán mind csupa „ragyogó szépiró nemzedék”.

Mindjárt ez után a cikk után „Magyar mecénások 1931-ben” címmel új értekezés következik, élén Hatvani Lajos báró nagy arcképével. Milyen ügyesen tudják ezek a „haladó polgári” elemek a maguk eszméit úton-útfélen propagálni és szuggerálni: mecénásról van szó, hát hamar ide a nemzetgyalázásért elítélt Deutsch-fiú képét! Mert hisz ma már csak a Deutschok mecénások. Ahogy a cikk naiv őszinteséggel el is árulja tendenciáját: „Az Eszterházyak, Széchenyiek, Brunswickok helyébe ma a polgár (!) lépett”. Hiszen mindjárt tudjuk, kit kell itt is polgáron érteni. A cikkben a következő „polgárok” szerepelnek: Kornfeld Móríc báró, aztán a változatosság és patina okából „Eszterházy Pál herceg és Anna nővére”, aztán „az egész báró Weisz-család”, aztán Herczog Móríc báró s ide sorakoznak Festetich György hercegen (?) kívül a Széchenyi grófok „is”. Ezek a jó grófok már csak az előkelő kíséret szerepét töltik be, ami különben érthető, hiszen a magyar vagyon ma már nem a grófoknál van. A magyar mecénások névsora ugyanabban a tónusban halad tovább: egy falka zsidó, akik közé egy-két gróf kerül bele spéknek: Hadik János gróf, Zichy István gróf, Hatvani Károly báró, tószegi Tószeghy Emil (a grófoknál nem tette ki az előnevet!), Korányi Frigyes báró, Chorin Ferenc, Imrédy Béla, Milos György, Perényi István, Ullmann György báró,

Kálmán Henrik, Wertheimer Adolf. Itt aztán megdicséri Raffayt is (az egyetlen „püspököt”, aki tudományt és művészetet pártol!), Rust Józsefet, Kovács Gézánét, Egry Aurélt és Gschwindt Ernőt, hogy aztán Conrad Ottóban s Fleissig Sándorban a bankok mecénási direktorait tömjénezzze meg. Előbbinek halhatatlan érdeme ez: „Mindenki tudja, hogy ő adta ki Osvát összes írásait”. No lám, mi nem tudtuk; ezentúl sem fogjuk tudni, mert mi nem tartjuk fontos dolognak, hogy valaki Osvát Ernő írásait kiadja-e vagy nem.

Majd ismét igen elfogadható mecénási nevek következnek: Hatvani Lajos és Krausz Simon. Utóbbiról már egész megható kis történetet is tud elmesélni a Literatura. Valami Löbl János után Halmos Izidor úrnak dícsérete következik, majd Vágó Józsefé, a Pester Lloyd szerkesztőjéé, akinek az a mecénási tulajdonsága, hogy „állást szerez a fiatal magyar íróknak” (valamennyinek?) és Stern Samué, aki „írók és művészek özvegyeinek szerez tejcsarnokot” (valamennyinek?), Tarján Vilmosé és Fischer Gézáé és Széll Jenőé, akiről már azt hinnők, hogy az igazi Szélek közül való, amikor kiderül, hogy szintén bankvezérigazgató... A mecénások névsora a Lánczy Leóra való kegyeletes emlékezéssel végződik. A szemle tökéletes, az elv következetesen keresztül van benne vezetve.

Mi csak gratulálhatunk Supka Gézának, a tehetségesek szerelmesének! Ezek az ő munkatársai valóban egy szálíg igen tehetséges emberek.

A reklámpoéta.

Reklámmal minden lehet az ember: tudós (Haeckel), művész, poéta. Ennek az utóbbinak, a reklámcsinálta költőnek, klasszikus példája egy élelmes öreg zsidó, akiről minden beavatott tudja, hogy költői karrierjét nem annyira nagyon is közepes tehetségének, mint inkább annak az ügyességének köszöni,

hogy a reklám füstölőjét nagyon jól és állhatatosan tudta lóbálgatni és lóbáltatni maga körül.

Kis Józsefnek erről az új-magyar költői érvényesülési módjáról itt nem óhajtunk bővebben értekezni; fel kell azonban szólalnunk az ellen, hogy az üzleti élelmességben szintén nagyon elől járó Az Est is annyira naivnak tartja közönségét, hogy ünnepi alkalmakkor mint valami finom csemegét, cifrázott betűkkel, feltűnő szedéssel egy-egy kisjózsefiadát vág a szemünkhöz. Bizik-e benne, hogy annyira elfelejtettünk már magyarul, vagy annyira elvesztettük esztétikai érzékünket, hogy az ilyen túlgyenge verskovácsolásoknak felülünk, csak azért, mert a 30 év óta folytatott önreklámnak mágikus ereje a komolyabb olvasóközönséget is kábulatba ejti? S miért kapunk rossz verseket a keresztény hit és morál e kivénült leszólójától mindig éppen a kereszténység főünnepein?

A szíves olvasó ítéljen maga. Hol van az a közepesen rímelő nyolcadik osztályos önképzőköri tag, aki az Est húsvéti számában ilyen vagy akár ennél sokkalta jobb verseket is ne tudna írni:

Egy éj alatt.

Egy éj alatt kopár hegyek
Rózsás tavasszá vedlenek,
Egy éj alatt,
Egy éj!

Egy éj alatt — mosolyt fakasszon —
A csöpp kis lányból lesz nagy asszony
Egy éj alatt —
Egy éj!

Már bocsánatot kérek, ezen a versen semmiféle különös költőiséget sem tudok felfedezni. Sőt! Hogy a hegyek „vedlenek“, hozzá „rózsás tavasszá vedlenek“, nemcsak természettudományilag bohókás ötlet,

de költeményben csúnyán is hangzik. A másik strófa (mert csak kettő van s az egészben két elég közepes rím: hegyek — vedlenek, fakasszon — asszony) még homályosabb, hogy ne mondjam, érthetlenebb, különösen az az erőltetett „mosolyt fakasszon”. Ha pedig okvetlenül érteni kell valamit ezen, hát biz az az értelem csak nagyon csúnya, visszataszítóan semmitmondó, pőre ötlet lehet. S mit akar ott akkor kétszer is ez a banális, üres refrén: „Egy éj alatt — Egy éj!” Nézzük csak; hiszen ezt a verset folytatni is lehetne, akár a végtelenségig, pl. így:

Egy éj alatt berúghatok,
Száz koronáig lumpolhatok,
Egy éj alatt —
Egy éj!

Ez a strófa se volna az előzőknél sokkal méltatlabb arra, hogy a magyar Helikonon recipiáltassék. De nézzük a másik ünnepi verset.

Ha visszanézek megfutott pályámra,
Hol, merre járt ez ütött-kopott gálya,
A futó szelek hogy játszottak véle,
Sodorták, vitték kényükre, kedvére...

(Epilóg.)

Pardon, Kis úr (miért írja a felvett nevét két s-sel?), ez nincs magyarul. A futó szelek nem „kényükre-kedvére”, hanem legföljebb „kényükre-kedvükre” vihették (ha ugyan csak azok vitték) az ön tisztelt *pályáját*. Csakhogy persze így nem jönne ki az amúgy is gyenge rím a „véle” szóval. Azután azt sem értjük: hogy lehet a pálya — gálya, és hogyan vihetik a „pályát”, ezt a „gályát” a szelek? A pálya egy helyben áll, nem mozog. Elemi szabálya a költészettannak, hogy egy képben két össze nem férő hasonlatot ne alkalmazzunk. Máskülönben olyasmi jöhet

ki, mint a következő jeles mondat, melyet elrémitő iskolapéldául emlegetünk e téren: „Az idő vasfoga ezt a sebet is fűvel fogja benövesztetni”.

Hogy töröm össze rakományvesztetten,
Aranyásóból vak koldus hogy lettem,
Kincseim lassan hogy eltékozoltam,
Valamicskét alig hogy hazahoztam...

Az „aranyásó” alatt, ha kétszer elolvassuk, csakugyan nem ásószerszámot fogunk érteni, hanem arany után áskáló embert; de a két utolsó sort már kétszeri olvasásra sem értjük meg. „Valamicskét alig hogy hazahoztam”, — mondja Kis József s mi ismét rémülten kérjük: milyen nyelven is van ez mondva? Szabad-e a magyar szórendet a verselés kedvéért ily galiciánus önkénnyel meghamisítani? Valószínűleg ezt akarja mondani: „Alig hoztam haza valamicskét”; igaz, hogy ez a tótos kicsinyítő képző legfeljebb — „Bicské”-re rímelve és nem az „eltékozoltam”-ra, de legalább magyarul volna s nem kellene azon bosszankodnunk, hogy *egyes jövevények már a Kisfaludy-Társaságba is beülnek, mielőtt még magyarul tökéletesen megtanultak volna*. Következik néhány tűrhető, bár tartalmilag teljesen banális sor:

A szívem fáj és szorogat nagy bánat
Azért, mi soha többé fel nem támad.
Egy elfecsérelt élet kéri számon
Termést ígérő nagy szép ifjúságom.
Mert üres a szérű, fogytán az asztag,
És új terméssel többé nem biztatnak.
Szerencse, hogy jön a nagy téli álom,
Nyomortól megváltó — alig is várom. —
A medve elalszik, szénája rendbe',
A te szénáddal ugyan furcsán vagy te...

Nono, most már medvével hasonlítja magát össze a költő? És hozzá olyan medvével, amelyiknek a „szénája rendbe”? Melyik medvének van a „szénája

rendbe"? S általában: van a medvének is szénája? Biz ezt eddig se tudtuk. Hát ezt a kínverset: „A te szénáddal ugyan furcsán vagy te”, ki viselje el? Micsoda kínrímek: rendbe — vagy te! S micsoda szokatlan gondolatfűzés, micsoda esetlen próza ott, ahol a „költemény” csattanóját várjuk. „A te szénáddal ugyan furcsán vagy te.” És ugyan miért? Ime a felelet:

Új ébredésed te hiába várod,
Örökön eltart a te téli álmod.

Örökön? Ez a materialista reménytelenség a húsvéti számban, a feltámadás és örök életbe vetett hit ünnepén, különösen stílszerű. Ha azonban a költő csak mint költőt tekinti magát halálával végleg eltemetettnek, akkor, azt hiszem, megbocsáthatunk neki. Mert ez a lemondás az örök tovalétezésről csakugyan több mint indokolt.

A Nyugat — Jézusról.

Mindentudó zsbárusai a szabadgondolatnak, felvilágosodott sötétségterjesztők, mindenhez értő és soha semmit meg nem tanuló irodalmi franktirőrök: hozzátok szól az ének. Ti megírójátok klasszikus minuciozitással és bestiális diadalmaskodással, hogy egy magányos, tehetetlen nő, aki együgyű és könnyelmű volt, hogyan követték el az Isten VI-ik parancsában tiltott dolgokat, színezve és kipécézve mindent a szélső pornográfia összes műfogásaival s ez után indítatva éreztetek magatokat arra, hogy „Jézusról” is leadjátok a saját egészen kóser és egészen komisz teológiátokat. Trágyadombon nem építenek sem katedrát, sem kampanilét, sem csillagvizsgálótornyot: a ti parázna elmétektől sem várhatja józan ember, hogy a legszenőbb és legfölségesebb tárgyról majd még okosan és méltóan fogtok írni. Hogy is tennétek, mikor sem nem értetek hozzá — rémülve látjuk, hogy a héber apologetika még ma is csak Renant használtatja veletek érvül és forrásul a kereszténység ellen! — sem a gyű-

lőletetek, melyet pedig iparkodtok leplezni, nem tűri meg az objektív, elfogulatlan gondolatokat. Mivel József és Philo, a Gemara és Misna szerintetek — de csakis szerintetek — nem beszél Jézusról, azért márti kicsinyismeretűek, akik az I. század nagy keresztényirodalma felől a boldog tudatlanság ópiumvilágában szunnyadtok, el szeretnétek sikkasztani a kereszténységet Krisztus századából.

Ti boldog merészek, akik az ismert jénai zsonglőrnek, Weinel ultraracionalista protestáns teológusnak nagymondásait persze azonnal készpénznek veszitek — olyan ez, mint hogyha valaki Haeckel könyvei alapján „állapítaná meg” az entrópia-törvény vagy az akaratszabadság megdőlését — s „megállapítjátok” (mily kevés kell ehhez!), hogy a háború költészete s a háború vallásossága visszatért ugyan „az Istenhez, egy Istenhez, Valakihez, Valakihez, Valakihez, Őhozá, az ismeretlenhez” (milyen szellemtelenül szellemeskedő szószaporítás!), de „Jézusról” annál kevesebb szót ejtett, Jézust mindinkább mellőzi, persze „nem említve a bigottokat és templomi hivatalnokokat” — ami alatt a papság és a hívő nép százmilliói értendők.

Boldog nem-tudók és nem-tanulók és nem-értők és érteni nem-akarók! Akik mivel a zsinagógáitokba, orfeumaitokba és egyéb hűsölőhelyeitekre nem hatol el a sokmilliós keresztény nép sokmilliószoros imádsága, éneke, költészete, könyörgése, megkönnyebbülve „konstatáljátok”, hogy Jézus hite kiveszett a lelkekből. Ti szellemi struccmadarak, akik kávéházi bölcsekedéseitek folyton omló homokvárainak fővényében fürösztitek bozontos, keresztvizet soha nem látott fejteket! Szerények és kevésigényűek ti, akik eleve kirekesztitek számításaitokból a komoly és mélyen járó lelkeket, az igazi tudósok és igazi műveltek tízezreit s miután mindenkit, aki másképp gondolkozik, mint ti, megtettetek „bigottnak és templomi hivatalnoknak”, úgy okoskodtok, mintha valaki közülünk azt mondaná, hogy a zsidók valamennyien szókék vagy vörö-

sek, „nem említve a feketéket és barnákat”. Vagy akár így is: a posztócsalók, bakkancstalphamisítók és egyéb közvetítő uzsorások mind klerikálisok és kongreganisták, kivéve közülük azokat, akik szabadgondolkozók.

Nem, tisztelt Fischel, Veigelsberg, Jajtelesz és Mandelgrün urak, maradjanak meg csak önök a nőrontás, ingletépés, becsületrablás s a bestiális ösztönök egyéb megnyilvánulásainak, az irodalmi kloaka-problémáknak fészegetésénél, mert ez az önök klaszszikus területe, amelyen a szennytúróbogarak sem vehetnék fel önökkel a versenyt, ha nekik is volna nyelvük vagy irodalmuk. Ellenben komoly, nagy, szent témákról, vallásról és pláne, Jézusról írni, önöknél mindig provokációt jelent; ezeket a témákat önök föltétlenül beszennyezik már azzal is, hogy írni merészelnek róluk. Maradjanak csak meg abban a hitben, hogy Jézus csakugyan letárgyalt valóság, akiben csak már bigottak és papok hisznek. — mi, akik hiszünk öbenne, éppen elegen vagyunk arra, hogy az önök hiányát semmikép meg nem érezzük. Sem irodalomban, sem költészetben, sem — legkevésbé — tudományban...

Abból pedig, amivel önök egyedül rendelkeznek: a stílusos szószátyárkodásból és keresztényellenes elfogultságból, abból meg mi kevesek — csekély 500 milliónyian Jézushívők — úgysem kérünk.

Babits Mihály és a pápaság.

Babits Mihály, a tagadhatatlanul tehetséges és nagy ambíciójú katolikus poéta beállott a Nyugat göndörfürtű, csupaszállú újmagyarjai közé házikereszténynek Sajnos, az ilyesmihez hozzá vagyunk szokva; hisz a szabadkőművességnek, mint ilyennek, éppen ez a forsa, hogy nemcsak zsidókat von be a keresztényellenes harc közösségébe.

Ahhoz azonban nehezebben szokunk hozzá, hogy magyarjaink az idegen tábor erkölcsét is vakon utánozzák s megfeledkeznek arról, hogy az igazság- és

becsületérzés erre mifelénk még szokásban és tiszteletben van. Ezért fáj nekünk, hogy Babits Mihály oda-túl megtanult már nemcsak erotikus verseket írni, hanem hamisan vádolni is: megrágalmazni a pápaságot en bloc arról, hogy méregkeverő. Az „olasz történet ismerőket” figyelmezteti arra, hogy hiszen Itália „a méregkeverő pápák, a férjgyilkos királynők, a megfizetett condottierék hazája”, (Nyugat, 639. c.), nem csoda tehát, ha tőle csak hitszegést lehetett várni.

Babits Mihály van olyan művelt ember, hogy tudja, mennyire nem igaz az, amit mond. Itália époly kevéssé a „méregkeverő pápák” hazája, mint ahogy Magyarország sem a „Dobzse Lászlók és lacikonyhás királyok” birodalma. Hogy itt is voltak rossz, tehetetlen, erkölcstelen királyok, ott is rossz pápák — bár a protestáns Gregorovius szerint éppen a „rossz” pápák igazi történetéről alig tudunk valami biztosat s forrásaink éppen itt sokszor csak az ellenpárt piszkolódo pamflettjeiből állnak, — mindez még nem elég ok arra, hogy akár Magyarországot leszóljuk, akár a pápaságot tüntessük fel oly színben, mint amelynek a méregkeverés a tipikus tulajdonsága. S aki mégis így beszél, az valótlant mond mások — egy elsőrangú vallásos és kulturális intézmény — becsületének ártalmára, amiért ugyan tapsolni fog a kereszténygyűlölettel telített tábor, de amit röviden és mégis találóan hamis vádnak, sőt rágalomnak nevez az a katolikus kiskaté, amelyet Babits is tanult gyermekkorában.

De a Dobzse Lászlók és méregkeverő pápák hasonlata még nem is kimerítő. A Dobzse Lászlókat mégis csak a nemzet akarata vagy törvényei emelték a trónra: a „rossz” pápákért azonban nem az egyházat, hanem egyesegyedül a világiaknak egyházi ügyekbe beavatkozó erőszak- és érdekpolitikáját terheli a felelősség. A rossz pápák mind csupa intrúzusok voltak: a pornokrácia s a tuszkulumi nemespárt bitoroltjai; elmondhatjuk így is: az akkori kor szabadgondolkodóié és szabadkőműveseié. A szabaderkölc és szabadgondolat ugyanazon elvei ültették a méregkeverő-

ket a legszentebb trónra s vitték be az orgiákat a Vatikánba, mint amelyeknek szolgálatában ma a magyarországi szabadkőművesek s azoknak irodalmi kengyelfutárjai koptatják le minden testi-lelki erejüket s alkalmazkodó képességüket. Ha valaha egy rövid ideig „rossz” pápáink is voltak: ezekkel egytől-egyig annak az iránynak diadalra jutása fertőzte be a pápai trónt, amely utóbb kéjes kárörvendéssel mutat rá a „méregkeverő” pápákra s amely amint akkor nem szégyelte az erőszak fegyvereit, úgy ma sem ártall elfogult gyűlölködésében a rágalom és a valótlán vádak fegyvere után nyúlni.

Babits Mihály, ha már annyira elfeledkezett magáról, hogy átfutóként a katolikus magyarság legnagyobb ellenségeinél robotol jobbra hivatott tollával s annyi reményre jogosító tehetségével, legalább arra az egyre ügyelhetne, hogy amodatúl is őrizzen meg valamit a magyaros és keresztény igazságérzetből s ha már a verseiben az, legalább az elveiben ne legyen az új környezete kedvéért akármire kapható.

Az üzletsajtó és színműirodalom — nemzeti veszedelem.

Vissza kell térnünk egy nem egészen új tárgyra, arra az ijesztően jellemző esetre, mely nemrégiben történt, hogy egy olyan penész ízlésű semmi-darab, aminő a Hatvani Lili „bárónő” „Noé bárkája” című tákolmánya volt, hetekig mint kimagasló irodalmi esemény uralkodhatott a napi események fölött.

Vissza kell térnünk rá, mert ez az eset szomorúan képletes és jellemző s élénken belevilágít abba az örvénybe, amelybe sajtónk és színműirodalmunk az elzsidósodás és elüzletiesedés révén került.

Nem az a fő, hogy a „Noé bárkája” kétes ízlésű darab. Nekem speciell az a meggyőződés: mindenki olyat ír, amilyet tud és azt adja, ami benne lakozik. Ebben az esetben nem merném ezt állítani, mert aszszonyról van szó és fölteszem, hogy ez a világ, mely

elől Bárdos-Brachfeld úr kabaréjában ellebbentették a kordinát, nem élhet asszonyban, ha még úgy zsidó és plutokrata hölgy is a szerző. Itt is ezzel azt akarta adni, ami az ő körének kell, azokkal az eszközökkel élt, melyekhez nem mert még hozzányúlni senki. A darab szennyes, alacsonyszintű, tehetségtelen munka, mellyel egyáltalán nem érdemes foglalkozni. A mi dolgunk nem is ez, hanem hogy rámutassunk ezzel a darabbal járó jelenségekre, melyek a maguk meztelenségével többet mondanak, mint egy évtizedes agitáció, mely az uralkodó zsidó-plutokrata szellem ellen társadalmunkban vonaglik titkos, halk szóval, de fájdalom — eredménytelenül.

A magyar szellemi élet irányítása a sajtó útján a zsidóság kezére jutott. A nem zsidó elemek leszorultak, vagy csak hosszú vergődéssel jutnak érvényesüléshez, de csak annyiban, amennyiben parallel irányban mozognak a zsidósággal, vagy legalább is nem sértik érdekeit. Az elmúlt két évtized a zsidó írói érvényesülés kora volt, e fertálytehetségű, rezonáló képességű zsidók arató ideje, mely azonban igazi nagy egyéniséget nem tudott kitermelni. Hiába szólt a sajtó-orkesztrum, hiába volt minden ügyeskedés és támogatás, irodalomtörténeti értéket a zsidóság nem adott, mert nem önmagát produkálta, hanem rezonáló képességén által a rosszul látott és rosszul megértett magyar miliót. Kétségtelen, hogy üzleti vénájukkal, az üzleti forgalom szárnyára vetették az irodalmat és a magyar drámát eredeti héber csomagolással külföldre juttatták, de ezzel semmi szolgálatot nem tettek nekünk, hanem kizárólag maguknak. Ellepték a színházak környékét, elhatalmasodtak a színpadon, a színpad reflektorának vetítőereje az ő ideológiájukat, erkölcsi tartalmukat vakította bele az ember szemébe. A próza ma már kicsúszott kezükből, hiányzik az új generáció, mely a régít pótolja, nincs aki fel tudja venni a versenyt az izmos magyar tehetségekkel, de a színházat úgyis mint üzletet, úgyis mint az agitáció egyik eszközét kezükben tartják. Színházvidéken min-

denki zsidó; aki nem tudott elhelyezkedni a nagy színpadokon, a kabarék színfala mögött nyüzsg és erről a szemétnépről hirdeti a magyar sajtó urbi et orbi: magyar írók, magyar talentumok. Nevüket bele-sikkasztják a köztudatba, a tucatsenki, a magyarul sem tudó zsidógyerek vidéken írói magasságra kerül, hiszen az ujság mondja, a nyomtatott betű, mely ítélet erejével hengereli le a közönséget.

Ennek a sajtónak orkesztruma zúgott Hatvany Lili darabja mögött. A plutokrata Hatvany-család, melynek hivatása Magyarország cukorellátása volna, cukor helyett szellemi bonbonokkal traktálja az egész társadalmat. Lajos megvásárolván a Pesti Naplót, ennek hasábjain hirdeti saját kiválóságát és ítélkezik eleve-neken-holtakon, vezérré és irányítóvá tolván fel saját karrikatúraszerű alakját. Feleségét, Winsloe Krisztát megtették szobrászzeninek, holott tehetségtelen akadémiai növendéktől is szégyen volna az a termelés, mely előtt a zsidó sajtó lelkesülten üvöltött. Bátyja, Ferenc, festő. Maga a középszerűség, az egyéniség nélkül való utánczó, de olvassuk el a napi sajtó kritikáit, szuperlatívuszokban halljuk az ellenkezőt. A zseniális család női tagjában is megmozdult a „génie de race“, mely akkor, ha milliók vannak zsebükben, törvénytörő biztossággal meg kell, hogy mozduljon minden zsidóban. Mert lényük egyik összetevője a hiúság, melynél meg lehet fogni őket.

Minden, amit a Hatvany-család egyesített zsenije eddig termelt, eltörpül leánytestvérük kivirágzása mellett. Mert a Hatvany-pénzek mellé estenek a Beck-milliók is, a bankdirektor férj feleségének ezt a hiúsági kilendülését a plutokrácia minden hatalmával támogatta. A sajtó soha nem nyilatkozott elragadóbban, mint e bemutató után s ennek az elragadtatásnak a nyomai nemcsak a kritikában, hanem a Madarassy-bank pénztári naplójában is megmaradtak. Meg voltak vásárolva a lapok, le voltak kenyezelve a kritikások. Az egyetlen Keszler József tagadta meg az írást az egész lepénzelt sajtóban, a többi bíráló esz-

köze volt kiadói érdekeknek. A színészek és kritikusok ezúttal nemcsak babért szereztek, hanem mást is, mely szebben szól, mint a fülemüle, mi pedig szomorú szívvel állapítottuk meg, hogy a függés, a plutokraták iránti szolgaság, a zsidó ízléstelenség még soha nem tombolt úgy ebben az úgynevezett magyar sajtóban, mint ennél az alkalomnál. Azt a néhány hangot, mely folyóiratok hasábjain tiltakozott, ugyan ki hallja meg? A Porzsoltok nyilvánossága melyiket veszi komolyan?

Az idő megért egy nagy változásra, a levegő teli van feszültséggel. Vajjon kirobban-e a szikra? Nem tudom. Addig a Hatvany-család bizonyára produkálni fog egy — csodamuzsikust is. Hogy ne csak a képzőművészeti és irodalmi kritikusok érezzék jól magukat

Katolikus műveltség.

Vitézek, ott az alvégen, teljes tisztelettel nyugtázom azt a becsületes szándékotokat, hogy harcosai akartok lenni a katolikus eszmének s klubotokban sok nemes gondolatnak leventéiül szegődtök. Mégis mint öregebb bajtárs, kettőt hadd üzenek nektek.

Egyik: hogy nem elég időnkint kardot kötni s a katolikus eszméért szép dikciókat ejteni. A katolikum nem jelszó csupán, hanem roppantul bonyolult s meszszeágazó tanrendszer, kultúra és élet, amelynek ágait-bogait alaposan kell ismerni, hogy az ember meg ne tévedjen, amikor kifelé vagy befelé célzattal képviselni akarja. Vezetésre hivatott, művelt katolikusnak pl. tudnia kell, hogy Brehm nekünk nem nagyságunk és irodalmunkban pl. Blaskót következetesen mellőzni a Zilahy Lajosok és Komáromi Jánosok mellett sem lehet. Hasonlóképp tudni illik, hogy az Üdv hadserege című exotikus felekezetnek az a heteken át űzött reklámja, amellyel a Booth „tábornok” lemondásán vagy le nem mondásán keresztül a világsajtóban heteken át reklámozta önmagát, ügyes trükk lehetett, de bennünket, katolikusokat, épúgy nem érdekel, mint a kvéke-rek főpapjának tyúkszembántalmai.

Másik: hogy a finomabb katolikus műveltséget, ha valaki nem született is bele, kellő szorgalommal és gyakorlattal azért el lehet ám sajátítani. Csakhogy ehhez persze igyekezet kell. A ti klubotokban, vitézeim, dícséretes munka folyik ebben az irányban; bár az is igaz, hogy tíz év alatt már ezen a téren is eljuttathatnak volna a mesteri fokozatig, amelyet azonban köztudomás szerint nem a Moulin Rouge-ban s nem a Parisien Grillben osztogatnak.

A Nyugat útja.

Ignotus (Veigelsberg Hugó), a *Nyugat* című folyóirat volt főszerkesztője röpiratban is kiadta azt az előadását, amelyet nemrég a Zeneakadémia nagytermében tartott. Igaz, hogy a röpirat címe alá oda-nyomatta: „Ignotus a Nyugat közönségéhez”, de nyilvánvaló, hogy nemcsak annak szánta, hanem az egész magyar nyilvánosságnak. Mi e húszoldalas füzetnek gondosan kilombfűrészelt mondatait ugyancsak gondosan végigolvastuk s a következő megjegyzéseket kívánjuk hozzájuk fűzni.

Úgy látjuk, Ignotusnak mélységesen fáj az a tény, hogy a *Nyugatot* ezentúl Babits Mihály és Móricz Zsigmond szerkesztik az ő közreműködése nélkül, hogy a folyóirat homlokáról levették az ő nevét, amely huszonhárom esztendőn át rajta ékeskedett s jelezte a folyóirat irányzatát, szellemét. Mi ezt a fájdalmat, keserűséget emberileg tökéletesen megértjük. Annál is inkább, mert nem értjük, mi szükség volt erre a cégváltozásra, ha egyszer Babits Mihály és Móricz Zsigmond nem tudnak és nem akarnak egyébre hivatkozni megokolásul, mint arra, hogy Ignotus nem lakik állandóan Budapesten, ami ugyan évek óta így volt. Ellenben ők ezentúl is *Ignotus szellemében* fogják szerkeszteni a lapot.

Mert ha a szellem csakugyan a régi marad folyóiratukban, akkor igazán nehéz felmenteni a sötét hátlanság vádja alól azokat, akik huszonhárom éven

át mégis csak Ignotus kenyerét ették, akik Ignotusnak, Ignotus lapjának köszönhatték legnagyobbbrészt írói és költői dajkáltatásukat, s akik Ignotus szellemi irányítását a Nyugat legforróbb csatáinak napjaiban vállalták egy erős nemzeti közvéleménnyel szemben. Ha pedig mégis pálfordulás és pedig valóban komoly, mélyreható pálfordulás következett volna be a két szerkesztő lelkületében, akkor miért nem állnak elő vele nyíltan, egyenesen? Ha egyszer a Nyugathoz nem kanosszajárás következett be, ha a Nyugat útja most sem Damaszkusz felé kanyarodott, akkor valóban miért kellett lehajítani szekeréről azt a kocsist, aki ezentúl is ambícionálná a gyeplőszárat, sőt aki egyenesen magának perli a nyilvánosság előtt annak az ülésnek a jogát, amelyről letessékelték?

Ha Ignotus szelleme megmarad, miért nem maradhat meg a rangja is, ha pedig mégsem maradna meg az a szellem: mi szükség a Nyugat nevére s az ignotusi hagyományok hangoztatására? Mi, ha más indoklással is, tökéletesen egyetértünk a kitessékelt főszerkesztővel abban, hogy ha a Nyugat nem marad a régi, akkor leglogikusabb volna nemcsak a főszerkesztőjét eltávolítani, hanem a nevét is, hiszen huszonhárom év alatt annyi minden tapadt ehhez a névhez, hogy új, szebb, magyarabb törekvésekhez ugyancsak nem jól állana, ugyancsak bántóan hangzanék. Ha Saulus megváltozott, csak hajítsa el azt az ő pogány nevét és vegye fel a Paulus nevet.

Ha pedig nem változott meg, akkor... akkor, most már nem is szólva a hálátlanságról és a következetlenségről: mit ujjonganak némely fajvédő körökben azon, hogy lám, a Nyugatot sikerült elhódítani a zsidóságtól s fajmagyarrá nemesíteni? Zokon ne essék a hirtelenében kapott hasonlat: mi nem látjuk be, akár-hogy vélekedjünk is a zsidókról, hogy az orosz bolsevizmus alapjaiban megváltozott volna csak azért, mert már nem a zsidó Trockij, hanem a nemzsidó Sztalin kezében van az uralom. Elvégre igazodjunk csak mindenben a tényekhez és tény az is, hogy Ignotus

nem írt vagy mondott soha szörnyűbb dolgokat, mint a mostani szereplők egyike, aki az összeomlás napjaiban megírta, hogy megérdemeltük a háború elvesztését, mint akik „vétettünk az Emberiség ellen”, s hogy nem fontos, mennyi földet rabolnak el ellenségeink.

De mi Ignótus röpiratával akarunk foglalkozni. Nos, az ő egyéni keserűségét, mint látnivaló, tárgyilagosan fogadjuk, s mindenesetre logikusnak tartjuk, akármilyen asszonyos tónusokban tör is ki helyenkint belőle. Ugyancsak nem tagadjuk azt sem, hogy a magyar közelmultra való visszatekintése során egy és más helyen igaza van: a rosszul értelmezett konzervativizmus hibáit és mulasztásait semmiképpen sem kívánjuk leplezni vagy mentegetni. Mi több: ezeket a hibákat nekünk van jogunk legerősebben felrónunk, mert nekünk ártottak, ellenünk vétettek s a mi keresztény Magyarországunk vészes elpredálásához éppúgy ezek adták a legnagyobb lehetőséget, mint erős keresztény magyar tehetségeknek vagy elkallódásához vagy jobbik énjükből, igazi értékeikből való félre nyomorodásához. Sapiienti sat, és amíg Ignótus vagy akárki — ha mindjárt a szembenálló félnek más színezésével is — ezeket a ma már aktaszerűen megállapított és elintézett tényeket szúrja gombostűre, csak annyit mondhatunk rá: „Így volt s elég keserves, hogy így volt, és bár tennének róla az arra hivatottak, hogy soha többé így ne legyen”.

Ugyanakkor azonban nem engedhetjük kimennekűlni sem Ignótust, sem azt a Nyugatot, amelyet ő irányított, annak vádja és felelőssége alól, hogy igenis *irodalompolitikát is űzött s mind a kettő együtt végzetes és vészes volt a magyarságra*. Nem áll az, hogy Ignótus a jobboldali és a baloldali politika alól egyaránt igyekezett felszabadítani az irodalmat, hiszen az országvesztő forradalom szellemi vezérkarának egy része a Nyugathoz volt bekvártélyozva. Mi már nem „perzekútor” szándékkal, mi már nem Rákosi Jenőnek gyakran valóban igaztalan, következetlen és

erőltetett, kicsinyes módján, hanem a minden akkori dolgok nagy ítéletnapja után, Trianon gyötrő poklában állapítjuk meg annak a baloldali radikalizmusnak, annak az irodalmi kontraszelekciónak, lélekzüllesztésnek a felelősségét, amelyen nem enyhíthetnek és nem változtathatnak a — mondjuk — „konzervatív” részen elkövetett hibák és mulasztások.

Nincs az az Ignotus, aki mégolyan talmudi fineszszel kimoshassa a leütött magyar nemzet rátartozott vérfoltjait a régi Nyugat tógájából, aki eltüntesse a régi Nyugat, az Ignotus Nyugatának részességét a nemzetveszejtő, erkölcsbomlasztó szellemi előkészítésében. Ennek a bűnnek a rikitó pirossága mellett hamuszinné szürkülnek a Nyugatnak némely kétségtelen irodalmi és esztétikai érdemei. Tucátjával idézhetnők évfolyamaiból a példákat arra, hogy *nagyon is el tudott tekinteni a komoly irodalmi értéktől, ha baloldali szellemről volt szó* s elsőrendű értékeket átgázolt, ha nem az ő szellemét lehelték. Erotikus és egyéb destrukciója pedig közismeretes volt. Megvannak a magyar közelmultnak nagy konzervatív mulasztásai, de a *Nyugatnak megvan a maga elfeledhetetlen vétke* és pedig éppen abban, hogy nem mulasztott el valamit: nem mulasztott el a maga részéről semmit abban az irányban, amely a zsidó-szabadkőműves aknamunka szolgálatára szükséges volt.

Öntudatos volt-e ez a rombolása vagy sem: nem keressük, nem is fontos. De a tettet, a szörnyű tettet ráolvassuk, mi, akik ma már egyaránt látjuk Rákosiék és Ignotusék felelősségét s akik a magyar irodalomnak épügy, mint a magyar közéletnek s az egész magyar jövődönék váltságát annak a közelmultnak radikális eltörlésétől, egészen más világnézeti értékek uralmától várjuk és reméljük.

Éppen azért, tőlünk perlekedhetnek Ignotus és volt fegyverhordozói: az új, az igaz Magyarországnak nem kell a régi Nyugat sem Ignotus-szal, sem nélküle, mert egyszer már törvényszerűen Trianonba vitt bennünket a Nyugat útja.

A Baumgarten-alapítvány, mint családi-köri jutalom.

A mult évben osztották ki először azt az irodalmi alapítványt, amelyet Baumgarten Ferenc azzal a szándékkal hagyományozott a magyar irodalomra, hogy a meglehetősen nagy összegből (fejenként körülbelül négyezer pengő) értékes, fejlődő és arra rászoruló magyar tehetségek részesüljenek jutalomban. Mindjárt a díj első kiosztása csalódást okozott, mert boldogboldogtalan kapott a pénzből, csak éppen azok nem, akik nagyon is rá lettek volna szorulva.

Mindjárt az odaitélés után következett be a szerencsétlen Cholnoky László öngyilkossága, aki utolsó és keserű gesztusával minden megmaradt vagyonát, húsz fillér értékében a Baumgarten-alapítványhoz kívánta csatoltatni. Ilyen előzmények után joggal várhatta mindenki, hogy a második ítélet igazságosabb lesz s a kuratórium nem ragaszkodik mindenáron a kebelbeliek, a baloldalon dolgozó írók megjutalmazásához.

Ezidén is nagy csalódás következett be. Most is bebizonyosodott, hogy a Baumgarten-alapítvány csak családikör jellegű, nemigen kaphat belőle más, csak az, aki eljegyezte magát az irodalmi baloldallal, vagy a szélsőséges irányokkal. Ezidén a kuratórium kilenc író-t terjesztett fel a kultuszminiszterhez jóváhagyásra. A kilenc közül négy: Elek Artúr, Juhász Gyula, Tamási Áron és Tersánszky Józsi Jenő már a mult évben is részesült jutalomban, új volt a listán Krudy Gyula, Németh László és Pap Károly szépíró, Fülep Lajos és Tóth Alajos kritikus. A lista igyekezett egy tavalyi szépséghibát korrigálni s az idén a tanácsadó testület tagjai nem osztogattak önmaguknak évjáradékot.

E helyett a tanácsadó testület gondoskodott új hibákról. Így pl. felterjesztette kitüntetésre Pap Károlyt, akinek megjutalmazása ellen a kultuszminisztérium tiltakozni volt kénytelen, mert Pap Károly

multjában *kommunista* foltokra bukkantak. A tanácsadó testületben amúgy sem lehetett valami nagy a harmónia, mert a döntés előtt Mikes Lajos, utána pedig Voinovich Géza mondott le a további tanácsadói közreműködésről. Ilyen körülmények között a magyar közvéleménynek ismét csak csalódással kell fogadni a Baumgarten-díj kurátorainak döntését, mint amelyik *ismét elzárkózik az egyetemes magyar irodalom elől* és továbbra is szűk családi körben kíván irodalmi szektákat jutalmazni. Még szerencse, hogy a magyar kultuszminisztériumnak felügyeleti joga van az alapítvány kezelése fölött, mert máskülönben egészen elhatárolná magát ez a szűkkörű társaság a magyar gondolat közösségétől is, ahogy ezt az idén Pap Károly felterjesztésére megmutatta.

Katonanótáink.

Egész külön kis poézissé gyűlemlettek fel: van köztük sok egynapos értékű tákolmány, amelyet kár is feljegyezni; de van aztán a legjobb népdalokra emlékeztető, a nép fiainak lelki kincseit keresetlen formában feltáró igazgyöngy is. Gömöri Jenő külön kötetkébe gyűjtötte a 12-ik cs. és kir. gyalogezred nótáit, de ez a gyűjtemény meglehetősen kiábrándító. Mindjárt az előszóban megjegyzi, hogy számos oly nótát kellett kihagynia a gyűjteményből, amelyek „a magyar baka hatalmas érzékiségét szemléltetik”, és amelyek „könyvben bajosan foglalhatnak helyet”. Így is elég sok a gyűjteményben a magyar katona lelkétől mindenestre távolálló, otromba kabaré-dal. Például a 35-ik:

Vasárnap várom a bakámat,
Hétfőn egy tűzért várok én:
A keddi napom
Egy honvédnek adom
És szerdán jön a trén.

Csütörtökön jön a vörös ördög,
 Pénteken jön a szanitéc
 És szombatra maradnak,
 Akik még otthon vannak,
 Éljen a hadsereg, a sok vitéz.

A 15-ik szám is így adja az ismert katonanótát:

Ott várnak a göndörhajú zsidólányok,
 Én meg csak úgy betyárosan kacsingatok rájuk.

Tökéletesen téved Gömöri Jenő, ha ezekért a versekért a „magyar bakát” vagy annak „hatalmas érzékiségét” teszi felelőssé. A magyar bakában, az átlagot tekintve, nincs „hatalmas érzékiség”.

Az ú. n. bakanótákat pedig ma már, sajnos, jó részt a magyar néplélektől teljességgel távolálló kabaré-írók vagy ezek írásain nevelődött egyéb idegenek csempészik be a kaszárnnyákba s szomorú dolog, hogy aztán a mi romlatlan lelkű magyar fiainkkal parancsszóra énekeltetik is ezeket az émelyítően ízléstelen, sőt sokszor erkölcstelen fércdalokat. Megvalljuk, amióta ez a divat elterjedt, bizonyos gyanakodással fogadjuk az állítólagos „bakanótákat”.

Tiltott könyvek.

Az Egyház tudvalevőleg jegyzékbe foglalt egy sereg közismert művet, melynek olvasását helytelennek, meg nem engedhetőnek tartja. Ez a jegyzék az „Index”.

Van azonban a tiltott könyveknek egy másik kategóriája is, amelyek nincsenek névleg az indexen; de mivel túl élénk színekkel ecsetelik a rosszat, esetleg védelmezik is a bűnt, tilosak mindazok számára, akiknek bűnre vezető alkalmul szolgálhatnak. Ezeknek az olvasását maga természetes keresztény erkölcstörvény tiltja. Ide tartoznak:

1. Azok az iratok, amelyeknek ugyan nem rossz a céljuk, de amelyek a bűnt nagyon is a saját csábító mivoltában akarják bemutatni. Ezek többnyire mulatóhelyekről, gyár- és munkástelepekről vagy az utcai életből veszik tárgyukat. Ezeknél a túlságosan naturalisztikus, ingerlő beállításban van a veszély.

2. Azok az erkölcstelen iratok, amelyek mellett, hogy fertőző légkörbe vezetnek, még tisztázzák, pártolják, mentegetik is a rosszat. Sikraszállnak a szabad-szerelem érdekében, jogot követelnek a természetes ösztönök túltengésének, a házasságot oktalanságnak, az erkölcsös életet lehetetlennek, a bűnt és házasságtörést magától értődő emberi gyengeségnek tüntetik fel. Szóval jónak mondják azt, ami rossz s rossznak, ami jó. Ezek nemcsak megmételtyezik, de félre is vezetik az olvasóközönségüket.

3. Végre tilosak azok a könyvek is, amelyek, hogy hit- és erkölcsromboló céljukat könnyebben elérjék, hamis megvilágításban állítják be a filozófia, a vallás és a történelem alapigazságait. Hány olyan „katolikus” hitigazságról mesélnek a regények, amelyekről az Egyház nem tud! Vagy hány szegyenletes epizódot ismernek az Egyház életében, amelyekről a történelem komoly ismerői nem tudnak!

Ezen tiltott könyvek írói közé tartoznak, hogy csak a legnevesebbeket említsük:

D'Annunzio Gábor, olasz regényíró, az irodalomtörténet egyik legvisszataszítóbb alakja. Szinte szemérmetlenül realista, szenvedélyes elemzője az érzéki bűnözés világának.

Flammarion Kamill. Természettudós, de költő akar lenni s szereti a valóságot összetéveszteni a képzeletével. Az emberlakta égitestekről pl. mint bebizonyított tényről beszél. Vallási szempontból legtöbb műve kifogásolandó. *Isten a természetben* című műve Isten létét bizonyítja ugyan, de a túlvilágra s az ember végső céljára vonatkozólag kétségben hagy. Pantheisztikus felfogású *A világ vége s Népszerű csillagászat* című műve. *A Mars és lakhatósága*, *A légkör*,

A föld, hold és nap ajánlhatók volnának, bár a Teremtő gondolatát itt is idegesen kerüli.

**Anatole France*. Egyike korunk legerkölcstele-nebb íróinak. A korinthusi nász és a Pártútó angyalok gyűlöletes kirohanás a kereszténység ellen, *Varrus légioi* zavaros, lázító eszmékkel van tele, *A piros liliomban* iparkodik a vallásosságot a bűn társává tenni meg. *Thais*, *Epikur kertje* az érzékiség istenítése. A legperverzebb vallásgúnyoló művei közé tartoznak: *Jeanne d'Arc élete*, *A pinguinek szigete*, *Tournebroche Jakab meséi*. Ellenben olvashatók: *Bonnard Sylveszter vétke*, *Ifjúsági album*, *Abeille*, *Gyermekeink*, *Barátom könyve*.

Kock P. Valamikor sokat olvasták szemérmetlen elbeszéléseit, ma már ódivatú lett.

**Musset A.* Mindenek fölé helyezi az élvezetet s az erkölcsi korlátokat cinikusan kifigurázza. *A század gyermekének vallomása* egészségtelen felfogású, izléstelen könyv. *Elbeszélései* között vannak nagyszerű, nívós dolgok, de legtöbbje erkölcstelen. Olvashatók, sőt ajánlhatók: *Válogatott meséi*.

Musset P. Léha, felületes, de nem oly durva, mint bátyja. *Bavolette-t* mindenki olvashatja.

**Prévost M.* Erkölcstelen; majdnem összes regényei, novellái, elbeszélései s levelei tilosak. Előszere-tettel dolgozza fel az érzéki szerelmet durva elfajulá-saiban; erősen realizisztikus; idealizálja a bűnt. Erkölcsi szempontból egy nívón áll Zolával. Olvashatók: *Moloch úr és Molochné asszony*, *Péter és Teréz*.

**Richepin J.* Erősen pesszimizisztikus irányú. *A kol-dus éneké-ért* bíróság elé került, a *Blaszfémiák* durva cinizmussal megírt istenkáromlás. Egyetlen műve olvasható: *Bátor emberek*.

**Vigny A.* Határozottan fatalista, istengyűlölő. Hideg, gögös gúnnyal támadja Istent, az Egyházat, vallást; sokszor erkölcstelen, érzéki. Nem olvasható.

Színház és kultúra.

Amikor a harmadik háborús tél végre a színházakra is rátette jeges, dermesztő kezét, mint előre látható volt, egyszerre megelevenedett számos régóta raktáron heverő hősi szólam, és színház meg színházacska, orfeum és tingl-tangl zajosan kezdett szavalni, deputációzni és nyilatkozni azokról a mérhetetlen kultúrjavokról, amelyeknek termelésében most hirtelen megzavarták. Szó sincs róla, nem vitatjuk el az igazi színművészettől a kulturális hivatást és értéket, de nem tudjuk nevetés és bosszankodás nélkül nézni; azt a szinte habonásan megátalkodott korlátoltságot, amely a színházat a kultúrával szinte azonosítja s azoknál a színházaknál is kultúrmisszióról fecseg, amelyeknél művészetről és népnevelésről egyáltalán alig lehet szó, de üzletről és a népizés megrontásáról annál inkább.

Milyen jogen is nevezheti valaki kultúrintézménynek a *Vigszínházat* s azt a végeszakadatlan erkölcstelenséget, amely abban a Lipótváros pénze kedvéért bemuttatatik?

Érdekes, hogy akik oly határtalanul elnézők és mindent jóramagyarázók a mulatóhelyekkel mint „kultúrtényezőkkel” szemben, miért olyan elfogultak viszont azon intézmények irányában, amelyeknek kulturális, nemzetvédő és népnevelő jelentősége amazonkénál legalább is ezerszer nagyobb és becsesebb? Az elfogultságnak igen nagy adaga kell ahhoz, hogy valaki észre ne vegye, mennyivel több lélekfinomítás, erkölcsi erő, emelkedettség és kultúra sugárzik ki pl. egy lélekemelő katolikus istentiszteletből, mint egy házasságtörő bohózatból s mennyivel több lelki tisztulásnak és erkölcsi nekilendülésnek indítója a legutolsó templom, mint a legelső színház.

Mert a színházban egyben-másban képzetesebb lesz az ember, jóban vagy rosszban, attól függ, míg a templomban bölcsőbb és jobb lesz, erősebb és bízóbb, tisztább és becsületesebb — ami talán szintén tartozéka

volna a kultúrának! S mégis ki beszél nálunk a templomok kulturmunkájáról? Ki sürgeti a templomok szaporítását, kellő feszerelését, fűtését, a templombajárás előmozdítását? Ki hangoztatja, hogy a templomokra s a hitélet emelésére nagyobb szüksége van a népnek, a nemzetnek, az ezerféle társadalmi, de végelemzésben erkölcsi gyökérzetű bajban szenvedő emberiségnek, mint a falat kenyérre, s hogy a vallásosságnak s az egyházi életnek minden eszközzel való előmozdítása nem az Egyháznak legfőbb érdeke s előnye, hanem az államnak, a köznek, a társadalomnak?

Tisztelt kultúrproféták onnan a kabarék és bohózatok berkeiből! Ha az önök ajkán a szavaknak jelentése nem módosult volna már régen az értelmetlenségig, akkor önök ma nem a színházak veszendő „kulturájáról” jajognának, amelyről csak nagyon mértékkel lehet szó, hanem meghagynák ezt a szót azoknak a tényezőknek, amelyek nem felemelt helyáráért nyujtják a kultúrát, hanem a lelkek szeretetért s amelyek nemcsak *ígérnek* kultúrát, hanem *adnak* is!

A rádió irodalom-politikája.

A sokféle húzó, feszültséggel megterhelt magyar szellemi életben kétségtelenül hivatása van egy par excellence egyensúlyt szem előtt tartó hivatalos szellemi irányításnak. Hogy a rádió hivatalos ellenőrzés mellett működik és sokféle irány sokféle igényét próbálja összeegyeztetni, kétségtelenül jobb, mintha magánvállalkozás szuggerálna valami szélsőséges világnézetet a hallgatók százezreibe. Azonban a vezetés és rendszer hivatalossága éles, a kelleténél élesebb vonásokkal domborodik ki a rádió szellemi arculatán!

Beszéljünk elsősorban a rádió irodalom-politikájáról.

A rádió a maga „irodalmi” rovatával valami gigantikusan nagy közönségű irodalmi folyóirat szerepét tölti be. Ismerjük közönségének széthasadozott-ságát, különböző irodalmi műveltségét és igényeit,

azért semmi kifogásunk sem volna a kispolgári színezetű irodalom ellen, ha ez irodalmi értékek rendszeres közlése mellett jelentkeznék. De értékeket egyáltalában nem látunk!

Nap-nap után ismeretlen nevek bukkannak fel főképp novellákkal, beleharsogják az ürbe kisigényű mondanivalójukat és ezzel eltűnnek a semmiben. Nem tudjuk: a rádió lektorainak szerencsétlensége vagy magánvállalkozása-e ez a balkezü irodalompolitika, amellyel a rádióhoz küldött kéziratok tömegéből fáradságosan kihálásznak egy kezdőtől való tűrhető apróságot és nyilvánosságot adnak neki, holott annak nem ez a nyilvánosság való. A rádió-társaság lektorai úgysem vállalkozhatnak a fiatal írók olyan méretű nevelésére, mint amilyenre egy-egy folyóirat irodalmi rovatvezetője vállalkozik. Tehát felesleges, hogy ők „fedezzenek” fel tehetségeket és ők adjanak a próbálkozásoknak olyan múló hatású nyilvánosságot, amely nincs olyan nevelő hatással a fiatal íróra, mint a nyomtatott betű.

Azonkívül itt vannak az élő irodalom élő, és ugyancsak rosszul élő írói, akiket a rádió csak öngyilkosságuk után említ meg pár közömbös mondatban a vízállás és a kozmetika között. Ezeknek ugyancsak elkelnének azok az ötven-hatvan pengő, amiket a rádió adna havi egy szereplésért s azonkívül reklámot szolgáltatna szerepeltetésükkel nyomtatott műveikhez. Az ismeretlenségből feltűnő és az ismeretlenségbe eltűnő kis meteoritekkal sem irodalompolitikát nem művel a rádió, sem — sajnos, hogy meg kell említenünk az irodalommal kapcsolatban — szociálpolitikát!

Általában az írókra rossz idők járnak a rádió körül.

Meghallgattuk a rádiónak két ú. n. helyszíni közvetítését, például az olasz repülők megérkezéséről és egy másikat a pusztai pásztorünnepről. Iskolásabb, verejtékesebb és fáradságosabb dadogást a legrégebb vizsgán sem hallottunk. Itt igen! Nehézkes és invenciótlan „rádióriporterek” helyett könnyedstílusú és jó-

organumú igazi íróra lenne szüksége a rádiónak és pedig nem is egyre. Az irodalompolitikában éppúgy, mint a riportpolitikában, teljesen megfélemezik a magyar rádió a magyar közönség igényeiről és főképp a közönség értékek felvételére való neveléséről. Ennek a tömegnevelésnek sem adódható tartalma, sem formai mechanizmusa nem tisztázott a rádió vezetősége előtt, holott a külföld — nem szívesen hivatkozunk rá — a szuggesztív, élvezetes, modern példáknak egész seregét adná, ha csak kissé kimozdulnának stallumaikból és odafigyelnének.

Ez sokkal tartalmasabb odafigyelés volna és a művelt Nyugatnak sokkal értékesebb megbecsülése, mint az, hogy valami álkultúrfölény kidomborítására és kisigényű hizelgés gyanánt három nyelven is elmondják minden műsorszám előtt, hogy mi következik és mindegyik után, hogy mi volt. Egy nyelv — a francia — éppen elég. Az a nyugati rádióhallgató, aki idefigyel a budapesti zenére, ha többet nem tud franciául, annyit tud, hogy a gépiesen ismétlődő formát megérti. A többi nyelv csak időrablás és a műsor megterhelésére való.

A rádió eddigi köszöntőjében gondosan földeltették az antennát. Ez ma már elmaradt, de a hivatalos vaskalapot, a hivatali intézkedéseknek speciális magyar gögjét elfeledték földelni a rádió urai. A viszont-hallásra!

Van-e film- és rádiócenzura?

A liberális lapok szerint szörnyű cenzura dühöng Magyarországon: nem engednek minden malacságot filmen s rádión a közönség elé hordani. Lármáznak is emiatt a liberális sajtómatadorok eleget. A hivatalos közegnek pedig, úgylátszik, még mindig túlságosan imponál a bal-kisebbségi sajtó fejlett technikájú dörömbölése s újabban olyan elnézők a filmen és rádión előszemérmetlenkedő erkölcsi alsórendűséggel szemben, hogy a jóérzésű keresztény közönség mahol-

nap panaszaival valósággal előnti a keresztény szerkesztőségeket.

Nem akarunk most példák felsorolásával fárasztani, de nem hallgathatjuk el, hogy a rádió újabban sűrűn kapcsol be valami Ostende-kávéházbeli Vörös Feri-féle kultúrszemétdombot, amelynek recsegő, borzalmas kupléi mást, mint a Lipótváros elhízott sertés-nagykereskedőit aligha érdeklik. Nem is az erkölcs, hanem egyszerűen az *úri ízlés s a magyar művelődés szempontjából tiltakoznunk kell ezeknek a kupléknak sorozatos rádióravétele ellen*, annál inkább, mert zenéjük is, szövegük is teljességgel színvonalalatti. A „Csókos nyári éjszaka”, „Jer hozzám délután, gyönyörű szeretőm”, „Gyűlölöm magát, mert másé”, „Pont tízre fenn leszek a Halászbástyán” s egyéb lebűj-stílusú duhajkodásokban sem költészetet, sem irodalmat, sem ízlést szemernyit sem találni; csak egyet, egyetlenegy: izzó, szemtelen, útszéli érzékiséget, perdita-szerelmet. Minden szám után harsány zsidóröhögés, a csámcsogó, kiélt kávéházi publikumnak rekedt éljenzése vihog bele a rádióba. Ez az a kultúra, amelyet a magyar főváros rádiója a vidék és a „külföld” romlatlan, úri családjaiba szétvillanyoz, még pedig hatósági asszisztenciával. Mert hisz a rádió műsorát miniszterközi bizottság ellenőrzi, keresztény úriemberek, akik úgylátszik semmi kultúrveszedelmet nem látnak a bárók és körúti kávéházak szennyének szétömlésében, a keresztény családok s a keresztény vidék megbotránkoztatásában.

A napokban a liberális lapok képes mellékletei pedig új „szenzációs” filmet harangoztak be, amely február 2-ától (éppen egy Mária-ünneptől) kezdve fog „menn” az egyik legnagyobb fővárosi mozgósínházban — utána persze a vidéken is — s ízelítőül mindjárt közöltek is belőle egy képet: valami indiai bálvány körül morc katonák és vagy ötven, ágyékig meztelen leány, feje fölé emelt karral, feszülő, meztelen felsőtesttel... Ha van a világon perzselő szemérmetlenség: ez az. Ha van megtaposása a női méltóságnak,

aljas ingerekre gerjesztő csábítása az ifjúságnak, s a férfivilágnak: ez az. *Hogyan akartok erkölcsileg integer Magyarországot*, hogyan akarjátok az amúgyis betegesen túlfűtött szexuális polaritást a családias erkölcs egészséges keretei közé visszaszorítani, ha megengeditek, hogy egyszerre egész hadsereg tornászó, meztelen nőt állítsanak a vásznon a bábész, a neveletlen, a gyúlékony tömegek elé?

Ne beszéljeteK milói Vénuszról! A milói vagy akár a kapitóliumi Vénuszok hűvös, klasszikus márványszépsége egy napon nem is említhető élő mozi-színésznők nyers, érzéki, kihívó meztelenségével. A klaszikus művészetnek ép az a sajátága, hogy a ruhátlan emberi testet is az „esztétika tiszta szépségének ruhájába öltözteti”. Ezért nem ingerelnek az antik márványok. Egészen más a fénykép, eleven, mozgó színészleányok meztelenrevezközése, amikor mindenki tudja, hogy a fényképezés jelenete maga, a levetkezett fényképezőgép elé s ezzel milliónyi nézőközönség elé kiállítás maga kész prostitúció, a legkihívóbb, legdurvább formában. Aki ilyenkor a milánói Vénusszal példálódzik, nem tudja, mit beszél. S aki ilyenkor prüderiát és erkölcs-csösz emleget, maga is megérdemelné, hogy erkölcsrendészeti megfigyelés alá kerüljön!

Ismételjük: ez is a hatósági védelem mellett történik. Mert hiszen Magyarországon filmcenzura van. Egy derék — persze protestáns — miniszteri tanácsos a filmcenzura vezetője. Itt is egész miniszterközi bizottság üti rá a „placet”-et az engedélyezett darabokra — igaz, hogy ebből a bizottságból az Egyházat és a pedagógusokat kihagyták. De elvégre a többiek-ről is azt hinné az ember, hogy mint komoly úriemberek, esetleg családapák, tudják, mi az ízlés és mi a keresztény erkölcs és nem szabadítják rá a magyar közönségre a külföldi zsidó filmgyárosoknak olyan termékeit, amelyeket saját fiaik s leányaik előtt a cenzor uraknak feltétlenül szégyelniük kellene.

Aztán meg valami belügyminiszteri erkölcsvédő

rendeletéről is hallottunk egyszer régen — igaz, hogy mind ritkábban hallunk róla.

Hogyan legyen Magyarországon erkölcsi újjáéledés, ha a nyereszkeskedővágytól vezetett filmeseknek és rádiósoknak nemcsak minden szabad, de még hatósági védelmet is élveznek?

Van-e Magyarországon film- és rádió-cenzúra?

Keresztény színházat!

Nem tudom, miért nyugszunk bele olyan könnyen s olyan aggálytalanul abba a helyzetbe, hogy sem keresztény színházunk, sem keresztény színműirodalomunk jóformán nincs, és az a sokak által nem is sejtetten varázslatos hatalom, melyet a színház képvisel, ugyanúgy, vagy talán még sokkal inkább jutott zsidó és pánszemita egyeduradalom alá, mint a sajtó.

A tudós urak és az életet elméletek vonalzóival pipázva szemlélők unottan fordulnak el ettől a fogalomtól: színház. Mire jó az? Komoly ember megvan komédia nélkül is. Okosabb dolguk is van, gondolják, és aki keresztény létére olyan kevésbé higgadt, hogy még színházba is jár, azt vigye el az ördög; az csak hadd lakják jól a Faragó Jenőkkel és Bródy Sándorokkal.

Nincs igazuk ezeknek a léniás uraknak. Elfeledkeznek arról, hogy az emberek nem mind öregek és nem is mind aszkéták, még csak nem is mind tudósok, sőt nem is mind komolyak. Még csak úgy kell őket azzá tenni. S ami több: az illúzió és a költészet nagy tömeg embernek bizony szükséglet, részben, mert ez jelenti s közvetíti neki a sok agyataszaló hétköznapiság és aknamunka között a kultúrát, részben, mert boldogságra vágyik s mivel az a valóságban meg nem adatott neki, hát legalább a képzelet prizmáján át szeretné látni s szeretne elmerülni benne.

S ezt az illúziós prizmát legkönnyebben és legfényesebb keretben ma a színház nyújtja neki, ahol minden van: szépség és fény a szemnek, zene és édes

beszéd a fülnek, csiszolt gondolat az agynak, érzélem a szívnek és kacagnivaló a nevetőizmoknak. És persze van még valami — sokaknál sajnos, ez a fő — izgalom a különböző idegdúcoknak. Azt a nagyhatású szérumot, amely ennyi ezer embernek ennyiféle könnyebbülési vágyát napról-napra vagy hétről-hétre gyógyítja, méregkeverő felcserek és piszkosujjú zugpatikusok monopóliumául hagyni, tisztelt elméletes urak, éppen az önök és a mi legkomolyabb szempontjainkból nem szabad. Nemcsak székesegyházi sekrestyéből kell felfogni s mérni az életet s az emberek lelki vagy szellemi vagy akármilyen szükségleteit, s nem szabad azt vallani, hogy aki nem jön hozzánk, az menjen a pokolba; hanem ki kell menni az útszélekre, sőt fel a háztetőkre, ha kell; szóval mindenhova, ahol emberek vannak, s vissza kell vezetni őket a poklok útjáról; nem azért, hogy megállítsuk őket, mert úton állni senki sem szeret, hanem azért, hogy más útra vezettjük őket s ha nincs még más út, mi tapossunk nekik új utat.

*

Sőt, hogy nagyon komolyan beszéljünk, a *színházról ugyanaz áll, ami a sajtóról*, hogy t. i. nemcsak negatív szempontból kell vele foglalkoznunk, hogy a méreg- és szennyterjesztést megakadályozzuk ezen az úton, hanem pozitív okokból is, amennyiben a színház elsőrangú nevelő, eszmeterjesztő és kultúrát irányító eszköz. Szent Pál prédikált az areopágon is, az athéniek pogány oltárai előtt is; a hithirdetők copfot növesztettek és mandarinruhát öltöttek, hogy Kínát krisztianizálják; a modern keresztény kultúra zászlósainak is észre kell venniük s fel kell használniok minden eszközt és minden lehetőséget, hogy a népek lelkét az evangélium levegőjével telítsék. Már pedig ne felejtjük el, hogy a *szép* még az *igaznál* is hatalmasabb vonzóerő s e szempontból a keresztény színpadnak óriási krisztianizáló és morális hatása lehetne.

Hiszen ez a törekvés: a keresztény lelkiület ápo-

lása és a keresztény eszmevilág drámai szépségeinek kidomborítása, a legmagasabb, az eszményi szépnek, a színpad eszközeivel való terjesztése és elfogadtatása volt a modern dráma atyjának, a középkori misztériumjátékoknak, majd az újkor első felén át az iskolai drámáknak szülőanyja és éltető lelke. Ebből a nemes törzsből sarjadt — elég szegényen, hogy ide engedték fejlődni — a mai torzszínműírás és torzszínpad a maga obszcenitásaival és keresztényellenességével egyetemben. A külső dísz és apparátus nagyobb, de a belső, művészi tartalom kisiklott belőle. Ma a Lengyel Menyhérték és Hatvany Lilik szedik le a babért arról a bokorról, amit egyszer mi nagy eszmék szeretetéből ültettünk, s nemcsak a babért viszik el, azt odaadjuk éppenséggel, hanem azt az óriási hatóerőt is, amellyel a színműirodalom által az elernyed, túlfárasztott, pihenni vágyó s épp ezért minden ellenállóerejéről lemondó közönség nagy tömegeire befolyjni lehet.

Ébredező kereszténység, szervezkedni, erőket gyűjteni, érvényesülni akaró öntudat: te lemondhatnál arról a lelkeket iskolázó munkáról, amelyet a színház által kifejtetni s amellyel tömegeket nevelni vagy elnevelni lehet?

Elnézem egy liberális ujság pünkösdi számát; mint valami neves állambölcseket, megszólaltatja sorba mind a színházak mai ünnepelt királyait: mit fognak írni a jövő szezónra. Több-kevesebb szellemességgel felelnek a kérdésre a királyok — mind csupa újmagyar, mélyebb tehetség nélkül való ügyeskedők, de denikve azok, akik ma a Nemzeti, a Vig, a Városi s a többi egyre szaporodó budapesti színházon át százezrek lelkét idomítják a legnagyobb varázshatalommal: az esztétikai és érzelmi ráhatás bűbajos apparátusával, s akiknek a komoly irodalmi kritika által mindannyiszor szemétdombra kárhoztatott üresfejtéségei, pikanteriái és tendenciozitása mind 50 és 100 előadást érnek meg Pesten és a vidéken! S ó, a babonás vidék, mely a pesti utcacsatornát is Rivierának nézi s boldogan majmolja, Kecskeméten és Brassóban egyaránt

a Bíró Lajosok és Gábor Andorok irodalmát hozza színre és száz vidéki színtársulat multilokálja a szennyet és ötletes vagy ötlettelen közepességeket és a Pozsonyi Híradó és a kassai utcai plakát mind az ő színházi egyeduralmukat harsogja országszerte. Azelőtt Katona József, Vörösmarty, Madách és Szigligeti, ma Lakatos László és Béldi Izor és Feld Mátyás és Steinhardt Mór — ezek ma a magyar színművészet csillagai és magyarországi kizárólagos vezérképviselte.

Undor és rosszullét ezekre az állapotokra gondolni is, de számolnunk kell velük s a beférkőzött poloskahad ellen fel kell vennünk a védelmi és építő harcot, bármily kevéssé élvezetes mesterség is a poloskátlanítás. Mert különben aki csak színházba jár, mind ezeknek a lélekölő miazmagyárosoknak kezébe jut; már pedig színházba mindenki jár, azok is, akiknek a lelki világa határtalanul messze van ezeknek a Lajosoknak és Andoroknak a lelki világától: a mi előkelőségünk is, a mi nemes gondolkozású asszonyaink is, a mi hófehér lelkű leányaink is! Ha nem adunk nekik jobbat, magunkat kárhoztassuk érte, ha lelkük fehérsége s keresztény nemessége martalékaul esik az utca szószátyárjainak, a nyelvi és erkölcsi zsargon egynaposéltű, bérelt poétáinak.

*

De lehetséges-e, megoldható-e a keresztény színház problémája? Ez a másik nagy-nagy kérdés. Nem az anyagi, nem az üzleti részére gondolok a kérdésnek. Ez — miként a sajtónál — valószínűleg még mindig a kisebb nehézség volna. Úgyes emberek úgyes kézzel megoldanák ezt, főleg ma, amikor nagyon sokan érzik fájdalmasan a tisztességes színház hiányát, s amikor olyan nagy a tolongás minden szórakozóhely felé, hogy egy elmés mondás szerint ma Budapesten elég kiírni valahová ezt a jelszót: „Itt belépőjegyek kaphatók” — minden egyéb cím vagy magyarázat nélkül, s a közönség dühösen megvesz és szétkapkod minden

jegyet. Igaz, hogy a színházlátogató közönségnek ma túlnyomó része zsidó s napi 30—40 koronákat keresztény ember akkor sem szánhatna naponta színházi jegyre, ha nem volna is annyira otthon ülő természetű, amilyen a házból kifelé vágyó zsidóság. De azért szerényen erre is telnék; ez bajosan volna a főbaj.

Még a másik nagy feladat sem aggaszt túlságosan: az erők kérdése. Jó direktort és jó színészeket is lehetne kapni, jó darabokat szintén; bár tagadhatatlan, hogy a mi íróink s költőink a kellő érvényesülési alkalom híján e téren meglehetősen lemaradtak, míg a tehetségtelen idegenek a folytonos gyakorlat által s a kasszasikerek érezhető ösztönzése alatt nagy ügyességre és rutinra tettek szert.

Nagyobb gondot okozna talán a *helyiség* kérdése, hiszen a nagy színházak mind le vannak foglalva; külön e célra kellene átalakítani valamely nagy termet, olyfélekép, mint ezt a Belvárosi Színház tette s egyelőre szűkebb körben folytatni az előadásokat, míg az intézmény megerősödik. Nem jöhetne-e esetleg a Várszínház vagy az Uránia számításba a komolyabb és értékesebb színművészeti irány reneszánszánál? Ilyesmi is inkább személyi, mint elméleti kérdés.

Az egyik legnagyobb s legbonyolultabb kérdés azonban ez lesz: *mikép egyeztessük meg a keresztény színművészet magas erkölcsi és esztétikai követelményeit a meglehetősen elnevelt ízlésű közönség igényeivel*, a szórakoztatás és élvezet céljaival? Ne értesünk félre: attól nem tartunk, hogy nemes és tiszta műélvezettel is ne lehetne tömegeket vonzani ma is; példa rá Oberammergau, vagy akár a Reinhardt-féle egyik-másik misztérium is. Calderon és Shakespeare ma is vonzanak. A Krisztus-passió is ezt mutatja. De kétségtelen, hogy ezeknek méltó és vonzani tudó előadása tízszer annyi erőt és igyekezetet követel, mint az átlagárué. Ugyanazokkal az eszközökkel a Vigszínház tízszer előbb ér zajos sikereket és találja meg üzleti számításait (hogy ezzel a rossz, pesti szójárás-

sal éljünk), mint amennyivel mi sikert érénk. Le kell számolnunk továbbá azzal a ténnyel is — ami különben regényirodalmunkra, sőt egész leendő sajtóvállalkozásukra is vonatkoztatható —, hogy az erkölcsi érzék finomsága, sőt kényessége nagyon különböző fokokat ismerhet s a mi legjobb és legfigyelemreméltóbb közönségünk e tekintetben éppen nem egységes. A szépnek kultusza bizonyos határponton mindig veszedelmes terület, mert a szépnek vonzóereje gyakran van összekötve erkölcsileg nem veszélytelen vonzóhatásokkal s a határvonal a még megengedhető, sőt mellőzhetetlen, és a már meg nem engedhető között e téren éppen nem vonható meg mindig teljes könnyűséggel és biztossággal. Ami egyeseknek, sokaknak, a legtöbbszörnek, az átlagnak nemes, felemelő és tiszta, másoknak, fiatalabbaknak, kényesebbeknek bántó és ártalmas is lehet; szót sem szólva a prűdökről és farizeusokról. Nagy lelki finomságra és sok okosságra lesz szüksége annak, aki a keresztény színpad feladatának megoldására lesz hivatva, hogy a szcillákat és karibdiszeket ezen a téren is kellő ügyességgel elkerülje; hogy azokat a nagy emberi gondolatokat és szenvedélyeket is úgy szerepeltesse a színpadon, hogy a művészet és műélvezet követelményeinek is megfeleljen, tessék és szórakoztasson is és a katharzis elvét is az egész vonalon keresztülvigye.

Mindenekelőtt pedig az kellene, hogy egy igazán arravaló s arrahivatott ember vegye a dolgot a kezébe. Végtére is ezen múlik minden. *Not measures, but men!* Nem a méret fontos, hanem az ember. Ez minden téren a siker titka. Az ébredő keresztény öntudatnak egyre több olyan embert kell termelnie, felszínre juttatnia, aki a reorganizáció egy-egy fontos terén kiállhat alkotni, szervezni, életet teremteni, visszahódítani a keresztény kultúrmunka számára egy-egy már elveszettnek hitt területet.

A „Krisztus”.

A legnagyobb drámát, melyet a világ látott, színházi értelemben vett drámává alakítani, a legnagyobb dramaturgiai feladat, amelyet elgondolhatunk. Az oberammergaui nagysikerű kísérlet után valami nagyon nagyot kell várnunk attól, aki ezt a tárgyat újszerűen feldolgozni kívánja. A Fuchs-féle kísérletet, melyet Váradi Antal fordításában s Ivánfi rendezésében a Városi Színház most bemutatott, sok elismerésméltó igyekezet s a feladat komolyságának becsületes törekvésű átérzése teszi tiszteletreméltóvá s megnyugtató állapíthatjuk meg, hogy bántó momentum sem művészi, sem keresztény szempontból alig kelthetett a nézőben visszás érzést. Hogy a hadi jótékony cél szemmeltartása ezt a legkomolyabb témát tüntette fel legmegfelelőbbnek a rendezők előtt s hogy ez a budapesti színházak levegőjétől annyira távolálló színpadi újdonság 10 estére biztosíthatott közönséget és üzleti sikert az ország legnagyobb színházában, kétségtelenül örvendetes jel s szokatlan helyről jövő zászló-meghajtásnak tekinthető oly részről, ahonnan a kereszténység nap-nap mellett csak negációval szokott találkozni.

Mégis sajnálattal kell megállapítanunk, hogy az előadásról sok szép és megnyugtató benyomás mellett is általában a csalódottság érzetével tértünk vissza. Hiába, a rendezők s maga az író is, nem fogták fel, sőt ki kell mondanunk: meg sem sejtették feladatuk egész nagyszerűségét. A Krisztus-gondolat letörpült a kezükben, pedig alig nyujtanak mást, mint evangéliumi szavakat és mozzanatokot. De ezek a szavak és mozzanatok halottak és félszegek az ő csoportosításukban. Eszmei és drámai értelemben egyaránt.

A krisztusi passió és kінhalál vezérgondolata nemcsak nem evangéliumi de még csak nem is kellő drámai beállítással szerepel a darabban. A nagy világmegváltói eszme, a világ bűneiért önként vállalt áldozati halál fönségessége, az isteni

öntudat grandiózus megnyilatkozása Krisztus önfeláldozásában nagyon háttérbe szorul amiatt a racionalisztikusban kicsinyes törekvés miatt, hogy Krisztus halálát pusztán emberi irigység és cselszövény eredményének s merőben az eszméiért vállalt *vértanui* — de nem *megváltói* — halálnak tüntesse fel. Ez pedig nemcsak dogmatikus és történeti szempontból hibás és bántó, mert evangéliumellenes, de drámai hatás és nagyszerűség tekintetében is törpe vergődéssé alacsonyul. Hiába, a Krisztus-passiót csak az evangéliumi alapon álló hit világában lehet nemcsak történetileg hűen, hanem művészetileg is elsőrangúan felfogni s játszani. S a Városi Színház Krisztus-játékában a hit világának ez a mélysége, melegsége és felsővilágítása hiányzott nagyon, hiányzott teljesen. Ez a hiány okozta, hogy — szemben Oberammergau sikereivel — a Fuchs-Iváni-előadás senkit mélyen meg nem indított, senkiben az elbukó nagy ember feletti sajnálkozáson kívül fel nem kelthette a hódolat, a hála, csodálat és viszontszeretet érzelmeit a Megváltó személye és istenemberi nagyszerűsége iránt.

A hit melege és mélyebb megértése hiányzott pl. Mária beállításában a protestáns szerző szerint. A mariológia itt teljesen elsikkad; Mária itt csak asszony, aki jajgat s ájuldoz a fiáért, sőt akit Krisztus keresztre alól még a Consummatum est előtt el kell vezetni. A „*stabat Mater dolorosa*” erős asszonyát, aki nem ájuldozott, hanem „állott” a keresztnél s akinek Fia világmegváltói szerepében szintén önálló része van, itt hiába keressük. A racionalisztikus felfogást, mely szerint Krisztust az ártatlanul kiömlött vére fogja Istenné tenni, csak Júdás ajkára teszi ugyan a szerző, de itt sem indokoltan s nem egészen bántó él nélkül. Hibája végül a darabnak, hogy az evangéliumból nagyon sok a passióra nem vonatkozó részt is össze akart sűríteni, ami indokolatlan, a logikus hatást rontja s fárasztó.

Amint az elgondolás nem volt kielégítő, úgy nagyon a várakozásunk alatt maradt a színpadi meg-

rendezés. Hogy elszámítás folytán színpadi készletek nélkül játszottak, még a kisebb hiba volt. De hogy a passiói jelenetek bemutatásánál még a Calderon-i autók elgondolásainak fokáig sem emelkedtek, vagy az oly rendkívül gazdag festészeti Krisztus-ábrázolásokból is szinte csak Lionardo da Vinci-t értékesítették, az ehhez a témához, hozzá még annak ennyire fárasztó szövegi feldolgozásához képest legalább is túlszerény és indokolatlanul lemondó gesztus volt a rendezőség részéről. A megdicsőült Krisztus megjelenése pl. egyenesen siralmasan hatott; ahogy Magdolnával a sírnál megismerteti magát, sehogysem ér fel az evangéliumi szöveg egyszerű olvasását is követő hatással. Az egyébként impozáns tömegjelenetekben is sok volt a mesterkélttség és valószínűtlenség. A 100 tagú zenekart és 100 tagú énekkart is nagy kár volt annyira elrejtteni, hogy alig érvényesült jobban egy távolról kihallatszó tíztagú templomi karnál.

A színészek játéka iránt elismeréssel kell lennünk, hogy a szokásos miliőjük után ennyire is bele tudták magukat élni az evangéliumi szerepkörbe, virtuóztatásukat igazolja. A színész ugyan Krisztusnak kissé kövéres volt és hanghordozása színebb lehetett volna, de viszonylag jól alakított. Itt az áruló Judás, főleg a kétségbeesés nagyszerű jelenetében, remekelt. Az itt szereplő Magdolna kissé nagyon is modern elgondolású, érzelgős és érzéki Magdolnára emlékeztetett; ruhája — a csupasz váll és mell, a magánosságban töredelmeskedő Magdalena poenitens ábrázolásainak kópiája — itt, emberek között és főleg Krisztus közvetlen közelében legföllebb azért nem bántott túlságosan, mert ezt a valószínűtlen és méltatlan ábrázolást és elgondolást, sajnos, túlságosan megszoktuk.

Mindazonáltal minden összevéve örültünk annak, hogy a darab színre került. Ha nem is a színház megterésének, a jobb, komolyabb és — nem utolsó helyen — szebb ideálok felé fordulásának, de legalább eziránti fogékonysága el nem vesztésének némi biz-

tató reménysugára. Mit nem nyerne, milyen művészi nagyszerűsége nem emelkedhetnék a modern, nagy-technikájú színpad, ha a trivialitások köréből csak néha is kiemelkednék s a most megtett első lépés után nagyobb sikerű kísérletekben is közelednék a legnagyobb művészi magaslatok felé, amelyek mint a hegyóriások az azúrba, hiába, örökké a kereszténység nagy gondolatainak légkörébe nyúlnak!

A revű, mint a jövő színháza?

Ezzel a címmel Dimmler Hermann a bécsi „Schönere Zukunft”-ban tanulmányt közöl, amelyből kiemelhető gondolatok szólnak hozzánk.

Nem lehet elégszer ismételni, hogy nem csupán a színigazgatók felelősek mindazért, ami ma a színpadokon végbemegy. A színigazgató jóformán csak közvetítő-kereskedő a színpadi szerző és a közönség közt. Az ő egész törekvése odairányul, hogy kiérezze, mit szeret a közönség; ha ezt kitalálta, elérte a célját; ha nem találja ki, becsukhatja a boltját. Egyetlen este gazdag emberré vagy koldussá teheti. Hogy mit lehet eladni, az mindig elsősorban a vevőtől függ; ő irányítja a szerzők fantáziáját s állapítja meg a játéktervet. Ez a vevő azonban — te vagy, mélyen tisztelt publikum! Ha tehát a mai színpad sivár és utálatot keltő, ha sérti a kulturális, erkölcsi és vallási lelkiismeretet, hát akkor elsősorban önmagadon sírj s valld be, hogy mélyre süllyedtél!

A színpad nem egyéb mint kirakatablak, amelyben a nap fényesen megvilágítja azt a szemetet, amely a szívek csendes kamráiban felhalmozódott. Ezek a kamrák besötétedtek s elpusztultak; a legértékesebb tartalmat, az élő Isten tudatát, kidobták belőle; elszáradtak azok a hímes virágok, amelyek ennek a nagy és életet adó napnak fényében szoktak kifejlődni: a tiszta szeretet s a hűség, az embernek, mint az Isten képmásának öntudata. A német klasszikusoknál ezek

az erők még elevenek voltak, bár a kétely már akkor fenyegette és gyengítette őket. Az Ibsen-féle naturalisztikus korszak már bizonyos fokig haláltusa volt: ki ne érezné a műveikből eredő hullaszagot? Ki ne találná meg bennük a haldokló, de még nagy gondolatokkal s érzelmekkel telített, keresztény ember sóhajtásait, a hódolatot a nagy, szellemi világ előtt, amelyet a mai kultúra már nem ismer? A mai fiatalok ezt már nem érzik, kihalt bennük az ideg. Most aztán minden elképzelhető kacattal kell a légüressé vált teret kitölteniök. A kosztüm öncéllá lép elő: nevetséges buzgalommal halmoznak ruhát-ruhára, selymet, bársonyt, bundát, pávatollakat, hamis gyöngyöket, s hamis drágaköveket; egész áruházakat raknak a nézők elé felfelé s lefelé. Az ízlés nem fontos, csak sok legyen és rémsok pénzbe kerüljön. Ezer kosztüm egy estén! Ez imponál a tömegnek!

S a ruhának és csillogó díszítéseknek ebben a kirakozásában mégis megint csak a meztelen ember, a minden szellemi értéktől, sőt a ruháitól is megfosztott ember, az állati mivoltának egész szégyenletes és szárandó nyomorúságában mutogatott meztelen emberi test a fontos! Jobbra és balra kell a szegény női testnek forognia, elülről és hátulról mutogatnia magát a bábész szemeknek, fejjel le és lábbal felfelé, míg az enyegző fácánnak rettenetesen rosszul sikerült kópiája nem áll előttünk. S itt is a tömeg a fő; az kell, hogy mint valami zsúfolt fürdőszobából a párolgó ember-testek szaga terjengjen át a nézőtérre s elkábítsa az érzékeket. S miért éppen csak kizárólag nők azok, akiket hosszú láncsorban felállítanak s mint valami majomfalkát ugráltatnak, meg a pávafarkukkal söpörtetik velük a színpadot? A férfiak talán mégis sokkal többre becsülik a maguk emberi méltóságát, hogysem ilyen dolgokra odaadják magukat? Vagy mert talán a ruha csak a női test ékesítésére alkalmas? Vagy hogy a férfiaknak ezen a legegyszerűbb módon csenjék ki a pénzt a zsebükből?

Mindig a romlás biztos jele volt, ha a teremtés koronája a nőt az állatvilágba nyomta le s a bűnnek dobta oda. Mit gondoljunk rólad, igen tisztelt közönség, ha látjuk, hogyan kényszerítéd éhes, kegyetlen szemmel ezeket a szegény, lehetetlen teremtéseket, hogy néhány fillérért így mutogassák magukat, ahogy te talán egy vagyonért nem mutogatnád önmagadat? Nem lenne-e a kiegyenlítő igazságnak követelménye, ha egyszer titeket, nagytisztességű, elegáns öltözetű úri-asszonyok a nézőtéren, hasonló öltözetben vezetnének végig az utcákon?

Vannak, akik azt hiszik, hogy a revű a legmodernebb találmány s a színház jövője. Pedig korunknak, amely oly lázasan keresi az újdonságokat, nincs joga azon képzelődni, hogy ezt a műfajtát ő találta volna ki. Az első revűt Shakespeare írta, a „Szentivánéji álomban”. De milyen más ez, mint a mai szellemtelen, meztelenségeket mutogató revűk? Shakespeare görlljei a tündérek, akik azonban nem rugdossák a végtagjaikat a levegőbe ész nélkül, mint valami elszabadult kis majmok csordája, hanem ellenkezőleg, a titokzatos erdő s a természet varázsának a megszemélyesítői. S az ő tréfáik megett ott áll mosolygó, de komoly méltóságban a szerelem nagy génusza, aki a látszólag széthulló szálakat megint gyönyörűen egyesíti...

Shakespeare darabja játék, könnyűség, szeszélyesség, de mégis mindig mély és tiszta művészet! Ha már mindenáron revűt akarunk: nem akad-e végre modern költő, aki egy második „Szentivánéji álmot” írna?

Az irodalom örök forrása.

Az irodalom nem egyszerűen az emberi szellem megnyilatkozásainak a vetülete, hanem csak azoké a megnyilatkozásoké, amelyek alkalmasak arra, hogy az embertársak széles tömegét jobbra, boldogabbá, szellemileg gazdagabbá tegyék; éppen úgy, mint ahogy történelmen sem egyszerűen az események összességét

értjük, hanem csak azokét az eseményekét, amelyek kimagasló jelentőségűek s az emberiség haladását, bárha néha kerülő utakon, előre vitték.

Aki az irodalomnak ezt a magasabbrendű körülhatárolását elfogadja, máris kénytelen egy objektív értékskálát állítani fel, amelyen mindazt leméri, ami irodalmi cégér alatt árusítja magát a világban s megállapítja annak igazi vagy talmi becsét. Ez az objektív értékskála szükségképen kettőre terjed ki: az anyagra és alakra, vagyis a belső tartalomra és a külső formára. Van ugyan egy divatos irány, amely a tartalom szempontjainak alárendelésével vagy egyenesen elhagyásával kizárólag a formát tekinti az irodalmi érték eldöntőjének. E divatos irány szerint jó vers, jó regény, jó szindarab az, amelyben a stílus, a forma, a nyelvezet, a képek, a színek és érzelmek játéka esztétikai színvonalon mozog; minden egyéb mellékes. Az a nézet rejlik e felfogás alatt, hogy a szép csak az alakosság attribútuma lehet, nem pedig a lényegé, a valóságé és az elveké. Ez a felfogás azonban igazolatlanul beszűkíti a szépnek birodalmát s meghamisítja annak lényegét; mert ha a szép a jónak ragyogó teljessége, akkor annak fogalomköre nem lehet szélesebb, mint a jóé. Teljesen és igazán szép csak az lehet, ami teljesen és igazán jó, tehát tartalmilag éppúgy szép és jó, mint alakilag.

*

Formai szépség tartalmi szépség nélkül! Ez annyi lenne, mint alaki jóság tartalmi jóság nélkül. Cifrán feltálalt, ízesen elkészített étel, de amely esetleg belül rothadás és méreg. Színpompás virág, de amelynek illata kábít és öl. Csengő kacaj, amely mögött könnyes a szem s véres a szív. Olelő gesztus, de hazug és ártó, mert barátot mímel s üres kézzel bocsát el. Csengő-bongó szavak, rím és ritmus, formai tökély, de amely megcsal, mert végeredményben semmit sem ad és semmit sem jelent.

A forma csak akkor érték, ha a tartalmi gazdag-

ságnak méltó kerete, ha patakozó gondolati és érzelmi kincseknek önként felszínre törő visszfénye. Ezért páratlan irodalmi és művészeti erőforrás az a világnézet, amely nemcsak a nemes formát keresi, hanem elsősorban gazdag tartalmi ihletet nyújt a szép művelőinek. A formát esetleg ráhagyja az esztétika mestereire, de igazi éltetője a művészeteknek, mert tartalmi kincsekkel gazdagítja azokat.

Ezt a tételt igazolja sok egyéb közt a katolicizmus története a művészetekkel s jelesül az irodalommal kapcsolatban. A katolicizmus kezdettől fogva eljegyezte magát a széppel. Még béklyókat hordott és rabigában nyögött, amikor mondanivalóit máris a képzőművészetek és az irodalom formaruhájába öltöztette. Mihelyt a katakombákból kiszabadult, valósággal hűbéresévé avatott minden művészetet és irodalmi irányt. Ahogy dómjaiban és kolostoraiban az építészet, szobrászat és festészet, kórusaiban a zene, szószékein a retorika művészete, úgy fejlődött irott alkotásaiban az irodalom; a szép művelésének minden ága valósággal a katolicizmus jegyében nőtt meg és szállt fel michelangelói, raffaeli és dantei magasságokig. S ezt a művészet-pártoló és irodalmat fejlesztő lendületét a katolicizmus napjainkig sem vesztette el. Nem a mieink a legnagyobb könyvkiadói és könyvpiaci sikerek, nem a mi drámáink és misztériumaink uralkodnak ma filmen és színpadon, nem a mienk a tömegprodukció az irodalmi gyáripár versenyében, de amint a Beethovenek s, ha művészeti aspirációik legfelsőbb sztratoszféráiba akartak felszállni, Missa solemniseket komponáltak, úgy az irodalmi élet legfelsőbb titánjai, mint Goethe a Faustban és Madách Az ember tragédiájában, a katolicizmus gondolatvilágában érték és érik el csúcspontjukat. Sőt akárhányan tékozló fiúkként messze idegen tájakról térnek vissza hozzá: egy Huysmans és Bourget, egy Chesterton és Papini, egy Claudel és Peman. A formát magukkal hozták, de érezték, hogy ez nem elég s a tartalmat nálunk találták meg.

Mennél magasabb, szélesebb és mélyebb a katolicizmus világa, annál termékenyítőbb az irodalomra való hatása.

Mi van *magasabb*, mint az Istennek az a világa, amelyet a katolicizmus tár fel az ihletre fogékony művész-lélek előtt? Ez a világ magasabb, mint a nap s a hold s a csillagok, magasabb mint a Beteigeuze-nek a mi Napunknál ötvenmilliószor nagyobb, negyvenmillió Celsius-fokon izzó tömege, vagy az Andromeda ködfátyolának új világ alakulását sejtető spirálisai. Ez a világ tágabb, mint az éther birodalma, tágabb, mint maga az űr. Ez a világ végtelen távlatokon s örökkévalóságokon túl az Isten lelkéig hat el, az ő elméjének s az ő szívének tárnáiba ereszkedik alá.

Ez a világ végtelenül *széles* is. Társadalmának élén az emberi nem legfőbb kivirágzása, Jézus Krisztus áll: arisztokráciája a szentek élő gyémántkoszorúja s a Paradicsom Királynéjától kezdve a koldus Poverellóig, az első szent királyoktól addig az angol gyárimunkásig, akit most fognak szentté avatni, ebben a gyémántsorban minden szem más színű és más egyéniségű. Ennek a világnak a polgárai között ott van minden életirány és társadalmi rang, minden hős és minden gyenge, minden küzdő és el-elbukó, minden tiszta és minden szegény bűnös. Erények és vétkek, hőstettek és gyarlóságok, csorduló öröm és emésztő bánat, mosolygó élet s vezeklő halál, temetői dísz s a feltámadás ezerszínű reménye: ami csak él és mozog s vagy egyezik vagy ütközik hittel és erkölccsel, krisztusi dogmával és paranccsal: az mind ebbe a világba tartozik, a katolicizmus páratlanul széles mezejébe.

S a katolicizmus eszmevilága végtelenül *mély*. Melyik rostja az az emberi szívnek, melyik gondolata az emberi elmének, melyik rezdülése fájdalomnak s ujjongó örömmek, csattogó váagnak s magábahullott gondnak, ami a katolikus világfelfogás fényében ne nyerne értékjegyet s ne lenne alkalmas arra, hogy dallá csendüljön, ódává magasztosuljon vagy elégiává

enyhüljön? Itt minden élet egy pokoli bohózat vagy Divina commedia, egy hallatlanul bonyodalmas és hallatlanul fontos kimenetelű dráma; minden lelkiismeret egy szívben hordozott regény; minden szó és gondolat: ima vagy káromlás. Aki megszokta, hogy mindent csak a külszín szerint ítéljen, az a legtöbb esetben üres prózának nézi az életet, amelyre csak azért kell a költészet cifra rongyait ráakasztani, hogy pillanatig nagynak és szépnek lássák azt, ami nem az. A katolicizmus másra tanít: a léleknek s az életnek olyan mélyeibe világít bele, amelyeket csak hívő szem fedez fel, amelyeknek csak hívő lélek fogja fel a kapcsolatait egy örökszép céllal s örökre nagyszerű rendeltetéssel. Itt soha semmi el nem múlik; benne minden erkölcsi tett utórezgése a végtelenségbe gyűrűznek, minden emberi szándék és akarás, bármilyen kicsiny magában véve, ennek a világnak szféráiban örök felelőséggel hullámszik tovább.

Ilyen magas, ilyen széles és ilyen mély a katolicizmus világa s azért irodalmi ihletésének sugárköve is szinte végtelen. A legnagyobb és legmagasztosabb gondolatok, legszínesebb impressziók, legmélyebb érzések kimeríthetetlen bősége patakszik elő belőle. Minden kor, minden nép és minden egyéniség megtalálja benne a maga inspirátorát. Az irodalomnak lehetnek divatjai, de alapja mindig egy: a szép; annak pedig a legszárnyalóbb, legtündöklőbb, legmelegítőbb megnyilatkozásai örök frigyben állanak a mi eszméinkkel.

Ezért nem féltjük mi a katolikus irodalom jövőjét. Lehetnek korok, amelyek nem értik meg eszmei törekvéseit s azt hiszik, hogy csak a test és vér ösztönéletének, a pillanat mámorának s az evilági életszemléletnek lehet igazi irodalma és költészete. A versenynek bizonyos síkjain mi mindig alul fogunk maradni; lehet, hogyha Dante ma élne és írna, kézíratait a legtöbb kiadó azzal dobná vissza, hogy nagyon paposak és nem e világnak valók. De mi tudjuk, hogy az iro-

dalom igazi tendenciái a magasságot, szélességet és mélységet keresik s amíg írók lesznek, akik a formával együtt a gondolatok és valóságok értékét is nagyra tartják, addig a katolikus irodalom és művészet az igazi szépnek kultuszában mindig az élen fog haladni s romlatlan fiatalok és kijózanult öregek egyaránt az ő élővizeinek forrásánál üdítik szomjukat.

Megjegyzés.

Levelek a hítről.

Miért hiszünk?, megjelent a „Jézus szentséges Szívének Hírnöke” című kalocsai hitbuzgalmi folyóirat 1906. (XL.) évf. 152—154., 207—210. és 1905. (XXXIX.) évf. 351—354. lapjain.

Miért nem hiszünk?, megjelent a Jézus szentséges Szívének Hírnöke 1906. (XL.) évf. 115—117. és 1907. (XLI.) évf. 54—58. lapjain B. B. jelzéssel.

Istentagadók a halálos ágyon, megjelent a Jézus szentséges Szívének Hírnöke 1904. (XXXVIII.) évf. 151—153., 182—186. lapjain, név nélkül.

Természettudósok és a hit, megjelent a Jézus szentséges Szívének Hírnöke 1907. (XLI.) évf. 8—11., 70—73. lapjain, B. B. jelzéssel.

A darwinizmus, megjelent a Jézus szentséges Szívének Hírnöke 1907. évf. 111—114. lapjain „Az öregágyú” címen B. B. jelzéssel.

„Büchner álláspontján”, megjelent a Jézus szentséges Szívének Hírnöke 1906. (XL.) évf. 16—18. lapjain B. B. jelzéssel.

Rátótlak és — a berlini tanárok, megjelent a Jézus szentséges Szívének Hírnöke 1905. (XXXIX.) évf. 250—251. lapjain B. B. jelzéssel.

Természet-e az Isten?, megjelent „A darázsfészek” címen a Jézus szentséges Szívének Hírnöke 1907. (XLI.) évf. 237—240., 256—258. lapjain, B. B. jelzéssel.

Az élet és a Teremtő, megjelent a Jézus szentséges Szívének Hírnöke 1907. évf. 294—297. lapjain, B. B. jelzéssel.

A bölcsélet és a hit, megjelent a Jézus szentséges Szívének Hírnöke 1907. évf. 324—327. lapjain, B. B. jelzéssel.

Végző, megjelent „Végző a főhadnagynak” címmel a Jézus szentséges Szívének Hírnöke 1910. (XLIV.) évfolyam 49—52. lapjain.

Lélek és túlvilág.

- Von-e az embernek lelke?*, megjelent a Mária-Kongregáció 1929. (XXIII.) évfolyamának 87—88. lapjain B. B. jelzéssel.
- Lehet-e lélek test nélkül?*, megjelent a Magyar Kultúra 1917. (V.) évfolyamának 986—987. lapjain.
- Lélek, túlvilág, halhatatlanság*, megjelent a Mária-Kongregáció 1916. (X.) évfolyamának 37—39. lapjain.
- Lázár feltámasztása és a túlvilág*, a Magyar Kultúra 1915. (III.) évfolyamának II. kt. 478—79. lapjairól közölve.
- Küzdelem a babona ellen*, megjelent a Mária-Kongregáció 1921. (XIV.) évfolyamának júniusi számában.
- A teozófia és spiritizmus*, megjelent a Magyar Kultúra 1915. (III.) évfolyama I. kötetének 217—219. lapjain „bb” jelzéssel.
- A spiritizmus*, a Magyar Kultúra 1921. (VIII.) évfolyamának 290—292. lapjáról közölve, ahol B. B. jelzéssel jelent meg.
- A pokol és az üdvözültek*, a Magyar Kultúra 1916. (IV.) évfolyamának I. kt. 416. lapjáról közölve, ahol B. B. jelzéssel jelent meg.
- A halottiégető Debrecen*, megjelent a Magyar Kultúra 1932. (XIX.) évfolyama I. kötetének 128—129. lapjain, „I. I.” jelzéssel.
- Debreceni háborúság*, megjelent a Magyar Kultúra 1932. (XIX.) évfolyama I. kötetének 177—178. lapjain, ahol szintén „I. I.” szerzői jelzéssel volt ellátva. Ez a két cikk volt az, amely nyomán országos tiltakozás buktatta meg a debreceni halott-hamvasztó ügyét.
- A negyedik parancs és a hosszú élet*, megjelent a Magyar Kultúra 1916. (IV.) évfolyama II. kötetének 510. lapjain.
- A németországi öngyilkossági statisztika és a hitvallások*, megjelent a Magyar Kultúra 1929. (XVI.) évfolyamának I. kt. 47. köv. lapjain.

Erkölc, házasság, ösztön.

- A papi nőtlenség*, megjelent a Magyar Kultúra 1915. (III.) évfolyama I. kötetének 175—179. lapjain, „bb” szerzői jelzéssel.
- A celibátus*, megjelent a Magyar Kultúra 1918. (VI.) évfolyamának II. kt. 455—456. lapjain. Külön érdekességet ad e tanulmánynak, hogy ez volt az első figyelmeztetés, amely a Károlyi Mihály-féle szocialista forradalom idején 1918 novemberében megalakult Papi Tanácsot intette attól a meggondolatlan lépéstől, hogy a papi celibátus eltörléséért ne tegyen lépé-

seket, mert ezzel az egész magyar papságot hozná szegényteljes helyzetbe a külföld előtt. És XV. Benedek pápa csakugyan meg is rötta e miatt a Papi Tanácsot, amely egyébként sem volt más, mint a világháború utáni nehéz helyzet szülte egyesület.

Népesedés és a papi nőtlenség, megjelent a Magyar Kultúra 1916. (IV.) évfolyama II. kötetének 273—274. lapjain.

A parthenogenezis (szűztől születés) és a természettudomány, megjelent a Magyar Kultúra 1918. (VI.) évfolyamának I. kt. 125—127. lapjain, B. B. jelzéssel.

Üszön és erkölcs, a Magyar Kultúra 1918. (VI.) évfolyamának I. kt. 221. s köv. lapjain.

Az Egyház nemi etikája és az orvostudomány, megjelent a Magyar Kultúra 1916. (IV.) évfolyama II. kötetének 510. lapjain.

A „kettős morál”, a Magyar Kultúra 1917. (V.) évfolyama II. kötetének 655. lapjáról közölve.

A házaselet, gyermekáldás és a keresztény morál, megjelent a Magyar Kultúra 1923. (X.) évfolyamának 411—415. lapjain, B. B. jelzéssel.

A házasság célja, megjelent a Magyar Kultúra 1916. (IV.) évfolyamának I. kt. 75—76. lapjain, B. B. jelzéssel.

Fajfenntartás és a keresztény morál, megjelent a Magyar Kultúra 1915. (III.) évfolyama II. kötetének 530. lapján.

A „fájdalommal fogsz szülni” (I. Móz. 3, 16) és az állatok, a Magyar Kultúra 1913. (I.) évfolyama I. kötetének 140—141. lapjairól közölve, ahol „b” jelzéssel jelent meg.

Az unitárius kereszttség és házasság, megjelent a Magyar Kultúra 1917. (V.) évfolyamának I. kt. 176—177. lapjain, ahol B. szerzői jelzése van.

A keresztény házasság és a magyar rádió, megjelent „Incze István” szerzői jelzéssel a Magyar Kultúra 1938. (XXIV.) évfolyama II. kötetének 233—234. lapjain. A nehezményezett rádióelőadás 1938 október 25-én hangzott el a budapesti rádióban, melyet ott Eörssy Júlia olvasott fel.

Szerelem, házasság és erkölcstörvény, megjelent a Magyar Kultúra 1916. (IV.) évfolyamának 67—74. lapjain név nélkül.

Házasság és válás, megjelent a Mária-Kongregáció 1915. (IX.) évfolyamának II. kt. 86—88. lapjain.

Miért nem engedi meg az Egyház a válást és az újra házassodást?, megjelent a Mária-Kongregáció 1927. (XX.) évfolyamának júniusi számában.

Háború és párbaj.

Az Egyház tanítása a háborúról, megjelent a Magyar Kultúra 1914. (II.) évfolyama I. kötetének 29. s köv. lapjain. E tanulmányának külön érdekességet ad, hogy az 1914-iki világ-háború első napjaiban íródott és jelzi az eszmék és célok tisztázását, melyre később oly nagy szükség mutatkozott.

A háború és az isteni gondviselés, megjelent a Magyar Kultúra 1914. (II.) évfolyama I. kötetének 91—96. lapjain „bb” jelzéssel. E tanulmányában említett eseményt később P. Bangha szépirodalmilag is feldolgozta és ez szolgált témául az egyik novellájához. (Összegyűjtött Munkái VIII. kötet.)

Az egyházi vagyon és a háború, megjelent a Magyar Kultúra 1914. (II.) évfolyama I. kötetének 351—354. lapjain „r” jelzéssel.

„Ha Isten volna, nem nézhetné el a háborút”, megjelent a Mária-Kongregáció 1917. (XI.) évfolyamának 35—36. lapjain B. B. jelzéssel.

Akarja-e Isten a háborút?, megjelent a Mária-Kongregáció 1915. (IX.) évfolyamának 34—35. lapjain.

„Politikai pásztorlevél?”, megjelent a Magyar Kultúra 1915. (III.) évfolyamának 82—84. lapjain „bb” jelzéssel.

Ima és bátorság, megjelent a Magyar Kultúra 1913. (I.) évfolyama II. kötetének 413—415. lapjain „bb” jelzéssel.

Párbajmorál, megjelent a Magyar Kultúra 1921. (VIII.) évfolyamának 44—46. lapjain B. B. jelzéssel.

Orvosok a párbaj ellen, a Magyar Kultúra 1917. (V.) évfolyama II. kötetének 719. lapjáról közölve, ahol „r” jelzéssel jelent meg.

Az Egyház és a párbaj, megjelent a Magyar Kultúra 1916. (IV.) évfolyama I. kötetének 319—320. lapjain B. B. szerzői jelzéssel.

Magyar hitvédelem.

„Előbb vagyok magyar, aztán katolikus”, megjelent a Magyar Kultúra 1926. (XIII.) évf. 85—88. lapjain.

„Ügyis egy Istent imádunk”, megjelent a Mária-Kongregáció 1927. (XX.) évf. februári számának 10—11. lapjain, a „Hitvédelmi csarnok”-ban, név nélkül.

Mi az, hogy „klerikális”?, megjelent a Mária-Kongregáció 1920. (XIII.) évf. júniusi számában.

- Klerikális vagy katolikus?*, megjelent a Magyar Kultúra 1913. (I.) évf. I. kötetének 39. lapján, b. jelzéssel.
- Mi az a „reakció”?*, megjelent a Magyar Kultúra 1918. (VI.) évf. II. kötetének 282—283. lapjain.
- A katolikus himnusz*, megjelent a Magyar Kultúra 1922. (IX.) évf. októberi számában.
- Adventisták és a vasárnap*, megjelent a Magyar Kultúra 1916. (IV.) évf. II. kötetének 465—467. lapjain „Az adventisták” címmel B. B. jelzéssel.
- Mindenkinek joga van a boldogsághoz*, megjelent a Mária-Kongregáció 1917. (XI.) évf. 57—58. lapjain a „Hitvédelmi csarnok”-ban cím nélkül, B. B. jelzéssel.
- Kell-e klasszikus műveltség?*, megjelent a Magyar Kultúra 1927. (XIV.) évf. II. kötetének 858—859. lapjain, B. B. jelzéssel.
- Katolikus összműveltség*, megjelent a Magyar Kultúra 1931. (XVIII.) évf. II. kötetének 138—139. lapjain „Katolikus lexikonok” címen „Incze István” álneven. — E fejezetnek 238—242. lapjain közölt rész a Bangha Béla szerkesztésében megjelent Katolikus Lexikon (Budapest, 1931. Magyar Kultúra kiadása) I. kötetének V—VIII. lapjairól való.
- Új naptárreform*, megjelent a Magyar Kultúra 1930. (XVII.) évf. II. kötetének 158—159. lapjain, I. I. jelzéssel.

Kételyek és feleletek.

- Hitbeli kételyek*, megjelent a Mária-Kongregáció 1918. (XI.) évf. 106—108. lapjain, B. B. jelzéssel.
- Kételyek a vallás körül*, megjelent a Jézus szentséges Szívének Hírnöke 1905. (XXXIX.) évf. 297. lapján, B. B. jelzéssel.
- Van-e az állatnak is esze?*, megjelent a Mária-Kongregáció 1922. (XVI.) évf. szeptemberi számának 13—15. lapjain, név nélkül.
- A Iormák kultusza a keresztény hitéletben*, a Magyar Kultúra 1917. (V.) évf. I. kötetének 116—148. lapjairól közölve, ahol „r” jelzéssel jelent meg.
- Van-e értelme a szertartásoknak?*, megjelent a Mária Kongregáció 1923. (XVII.) évf. novemberi számának 14. lapján „Szerterások” címen, név nélkül.
- Az Oltáriszentség és az apostoli hitvallás*, megjelent a Magyar Kultúra 1913. (I.) évf. I. kötetének 473. lapján.
- Az ima és hatásai*, megjelent a Mária Kongregáció 1915. (VIII.) évf. 227—229. lapjain, név nélkül.

- A „vadászalka megáldása”, megjelent a Magyar Kultúra 1929. (XVI.) évf. I. kötetének 78. lapján, „Incze István” álnéven.
- A skolasztika, a Magyar Kultúra 1914. (II.) évf. II. kötetének 489. lapjáról közölve, ahol bb jelzéssel jelent meg.
- Az „elsősülött fiú”, megjelent a Magyar Kultúra 1916. (IV.) évf. II. kötetének 170. lapján, B. B. jelzéssel.
- A teve és a lú loka, megjelent a Mária-Kongregáció 1931. (XXIV.) évf. 150—151. lapjain, B. B. jelzéssel.
- Ki volt Schopenhauer?, megjelent a Mária-Kongregáció 1912. (V.) évf. májusi számában.
- Mi is volt az a „spanyol inkvizíció”? megjelent a Mária-Kongregáció 1921. (XIV.) évf. júniusi számában.
- Az „Index”, megjelent „A Sajtó” című budapesti havilap 1917 januári számában. — E fejezetnek 272—275. lapjain közölt része a Magyar Kultúra 1914. (II.) évf. I. kötetének 271—272. lapjairól való, ahol B. jelzéssel jelent meg.
- Béketűrés és gyávaság, megjelent a Mária-Kongregáció 1912. (V.) évf. februári számában.
- Papok a tudományban, megjelent a Magyar Kultúra 1927. (XIV.) évf. I. kötetének 223—224. lapjain, „r” jelzéssel.
- Hitvédelmi csarnok, az itt közölt részek megjelentek a Mária-Kongregáció 1913. (VI.) évf. 207—208., 265—268.; 1916. (IX.) évf. 178—179.; 1917. (X.) évf. 180—182., 199—200., 223—225.; 1921. (XV.) évf. novemberi számában, ahol „Kérdések és feleletek a hittan köréből” c. jelentek meg; végül 1928. (XXI.) évf. 114. lapján. Valamennyi helyen név nélkül. Ezekből a cikkekből nőtt ki az a hitvédelmi kötet, amely „Világnézeti válaszok” címen jelent meg 1939-ben (Összegyűjtött Munkái XII. kötetének egy része).
- Rövid feleletek, megjelent a Jézus szentséges Szívének Hírnöke 1906. (XL.) évf. 314—315. lapjain, B. jelzéssel.
- Türelem és türelem, megjelent a Magyar Kultúra 1929. (XVI.) évf. II. kötetének 43—49. lapjain, „Incze István” álnéven. Később különlenyomatként megjelent a „Hit és világnézet” ismeretterjesztő füzetek 13—14. számaként (Budapest, 1929.) kis alakban 22 lapon, szintén „Incze István” álnéven.

A művészet örök forrásainál.

- A művészet s az élet pogánysága ellen, megjelent a Szegedi Katolikus Tudósító 1928. évf. 8—9. lapján.
- A „művésznak minden szabad”, megjelent a Magyar Kultúra 1917. (V.) évf. I. kötetének 318—319. lapjain.

A nagy művészek világnézete, megjelent a Magyar Kultúra 1928. (XV.) évf. I. kötetének 568—570. lapjain.

Paul Claudel és Jacques Rivière levelezése, megjelent a Magyar Kultúra 1930. (XVII.) évf. I. kötetének 42—44. lapjain.

Papini tíz éve, megjelent a Magyar Kultúra 1932. (XIX.) évfolyam I. kötetének 313—314. lapjain név nélkül.

Andor József, a Magyar Kultúra 1918. (VI.) évf. II. kötetének 344—345. lapjairól közöljük ezt a megrendítő irodalmi nekrológot, ahol B. B. jelzéssel található. A fiatalon elhunyt nagy katolikus magyar regényírónak mostoha életútjáról állít itt P. Bangha soha el nem halványuló emléket, jelezvén benne a katolikus irodalomnak akkor szinte leküzdhetetlennek látszó akadályait, melyeket később épp a P. Bangha kezdeményezésére megindult keresztény sajtómozgalom döntött meg.

Ha Pázmány visszatérne... mint ünnepi beszéd elhangzott az Országos Pázmány Egyesület 1932 márciusi ünnepi lakomájának serlegbeszédeként. Ez az egyetlen kézirat, amelyet tollal írt végig s egyetlen lendülettel készült. Egyfolytában írta, szinte élt az eszmében, melyet papírra vetett. Néhány órával a serlegbeszéd elmondása előtt készült és mint beszéd rendkívüli visszhangot keltett. A keskeny papírlapokra írt szöveg hátlapján gyorsírással ezek a hevenyészetten odarótt sorok olvashatók: „Pázmány tárgyalt a protestánsokkal is az integritás érdekében; igaz hazafiakkal barátkozott, akik az országot csakugyan megmenteni akarták... Apró lán-gocskák egyesülése is tud nagy fényességgel világítani... Mit tanulhatunk ebben az esetben... Ő is embereket képzett: a Pázmány-egyetem... Valami lelkesítő is legyen, ne csak az, hogy távol estünk, de hogy tettünk is valamit”. A címnélküli kéziratból először közölve.

Pázmány szelleme s a katolikus irodalom, megjelent a Magyar Kultúra 1923. (X.) évf. 321—326. lapjain.

A regényíró és alakjai, a Magyar Kultúra 1933. (XX.) évf. I. kötetének 524—526. lapjairól közölve, ahol B. B. jelzéssel jelent meg.

A műfordítások lelke, megjelent „A Szent István-Társulat műfordításai” címmel a Magyar Kultúra 1929. (XVI.) évf. I. kötetének 39—40. lapjain.

A feltámadás értéke, megjelent „Húsvéti harangszó” címen a Mária-Kongregáció 1927. (XX.) évfolyama áprilisi számában.

A katolikus irodalom belső gátlásai, megjelent a Magyar Kultúra 1933. (XX.) évf. I. kötetének 385—393. lapjain.

- Katolikus sajtó és irodalom*, elhangzott a Katolikus Nagygyűlés ünnepi beszédeként 1932 október 18-án a budapesti Vigadóban. Megjelent az „Örök élet igéi” c. kötetének (I. kt.) 189—202. lapjain.
- Egy új folyóirat margójára*, megjelent a Magyar Kultúra 1935. (XXII.) évf. I. kötetének 404—409. lapjain. E tanulmány katolikus oldalon is nagy figyelmet keltett nyíltsága és örökké érvényes irodalmi útmutatása miatt is.
- A nagy Wells — önmagáról*, megjelent a Magyar Kultúra 1927. (XIV.) évf. I. kötetének 523—524. lapjain „r.” jelzéssel.
- Az irodalmi vita*, megjelent az Új Nemzedék c. budapesti politikai napilap 1920 november 7-iki (II. évf. 263.) számának vezércikként.
- Szabó Dezső*, a Magyar Kultúra 1923. (X.) évf. 98—99. lapjairól közölve, ahol név nélkül jelent meg.
- Nagyképűség*, megjelent a Magyar Kultúra 1932. (XIX.) évf. I. kötetének 176—177. lapjain.
- Liberális irodalom*, megjelent a Magyar Kultúra 1931. (XVIII.) évf. II. kötetének 368—369. lapjain „I. I.” jelzéssel.
- A reklámpoéta*, megjelent a Magyar Kultúra 1917. (V.) évf. I. kötetének 382—383. lapjain.
- A Nyugat — Jézusról*, megjelent a Magyar Kultúra 1915. (III.) évf. I. kötetének 566—567. lapjain „r.” jelzéssel.
- Bobits Mihály és a pápaság*, megjelent a Magyar Kultúra 1915. évf. II. kötetének 48—49. lapjain „r.” jelzéssel.
- Az üzletsajtó és színműirodalom — nemzeti veszedelem*, megjelent A Sajtó c. budapesti havilap 1918. (III.) évf. 8. számának 2. oldalán név nélkül.
- Katolikus műveltség*, megjelent a Magyar Kultúra 1929. (XVI.) évf. I. kötetének.
- A Nyugat útja*, megjelent a Magyar Kultúra 1930. (XVII.) évf. I. kötetének 124—125. lapjain.
- A Baumgarten-alapítvány mint családi-köri jutalom*, megjelent a Magyar Kultúra 1930. évf. I. kötetének 125—126. lapjain.
- Katonanótáink*, megjelent a Magyar Kultúra 1917. (V.) évf. I. kötetének 84. lapjain „r.” jelzéssel.
- Tiltott könyvek*, megjelent A Sajtó c. budapesti havilap 1917. (I.) évf. 8. számában név nélkül.
- Színház és kultúra*, megjelent a Magyar Kultúra 1917. (V.) évf. I. kötetének 223—225. lapjain.

A rádió irodalompolitikája, megjelent a Magyar Kultúra 1912. (XIX.) évf. II. kötetének 44—45. lapjain.

Van-e film- és rádiócenzúra? megjelent a Magyar Kultúra 1928. (XV.) évf. I. kötetének 134—135. lapjain „I. I.” jelzéssel.

Keresztény színházatl, megjelent a Magyar Kultúra 1918. (VI.) évf. II. kötetének 56—59. lapjain. E mélyenszántó tanulmány halatlan bátorság volt a maga idején és merész lendülettel mutatott a keresztény színházkultúra új lehetőségei felé akkor, amikor nálunk a zsidóság tartott megszállva minden helyet közel két évtized óta. E tanulmány álmainak megvalósulása felé csak két évtized múlva indultak kísérletezések szerte az országban. E tekintetben is világos P. Bangha nagysága és izzó magyarsága.

A „Krisztus”, megjelent a Magyar Kultúra 1918. (VI.) évf. II. kötetének 64—65. lapjain.

A revű mint a jövő színháza?, megjelent a Magyar Kultúra 1929. (XVI.) évf. I. kötetének 413—414. lapjain „r.” jelzéssel.

Az irodalom örök forrásai, elhangzott az Országos Pázmány-Egyesületnek 1935 március 21-én tartott díszgyűlésén ünnepi beszédként. Kéziratból először közölve.

*

Ebbe a hitvédelmi tárgyú s világnézeti kötetbe azért kerültek bele P. Bangha irodalmi és művészeti tárgyú cikkei és értékezései, mert nála az irodalom mindig velejéig világnézeti kérdés volt s az marad épp ma, amikor „a keresztény Magyarország túlnyomó többsége is meglehetősen perhorreszkálja irodalmában a komolyan keresztény gondolatokat”. Hiszen a Páter szemében „a szépirodalom és a művészetek képviselőit is legmélyebben s legigazabban a világnézeti és erkölcsi állásfoglalás választja két nagy táborra”. Amikor „a katolikus irodalom belső gátlásai” meredtek szeme elé, bőven fejtette ki az irodalom világnézeti vonatkozását. Másrészt azért hordtuk ide P. Bangha irodalmi irány-cikkeit, hogy lássuk: honnan terjedt el a mai hitetlenség és elkereszténytelenedés főleg irodalmilag. Bőven szól itt erről a „Katolikus sajtó és irodalom” c. fejezetben. Itt látszanak visszafelé P. Bangha mondanivalói e kötet legelső fejezetében arra kívánt feleletet adni, „miért nem hiszünk?” A szellemi egysége kívánta tehát e fejezetek egybehordását.

Dr. Biró Bertalan.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Levelek a hitről.	
Miért hiszünk? — Miért nem hiszünk? — Isten-tagadók a halálos ágyon. — Természettudósok és a hit. — A darwinizmus. — „Büchner álláspontján.” — Rátótiak és a berlini tanárok. — Természet-e az Isten? — Az élet és a Teremtő. — A bölcsélet és a hit. — Végszó	1—53
Lélek és túlvilág.	
Van-e az embernek lelke? — Lehet-e lélek test nélkül? — Lélek, túlvilág, halhatatlanság. — Lázár feltámasztása és a túlvilág. — Küzdelem a babona ellen. — A teozófia és spiritizmus. — A spiritizmus. — A pokol és az üdvözültek. — A halottégető Debrecen. — Debreceni háborúság. — A negyedik parancs és a hosszú élet. — A németországi öngyilkossági statisztika és a hitvallások	54—91
Erkölc, házasság, ösztön.	
A papi nőtlenség. — A celibátus. — Népesedés és a papi nőtlenség. — A parthenogenezis (szűztől születés) és a természettudomány. — Ösztön és erkölcs. — Az Egyház nemi etikája és az orvostudomány. — A „kettős morál”. — A házaselet, gyermekáldás és a keresztény morál. — A házasság célja. — Fajfenntartás és a keresztény morál. — A „fájdalommal fogsz szülni”. — Az unitárius kereszttség és házasság. — A keresztény házasság és a magyar rádió. — Szerelem, házasság és erkölcstörvény. — Házasság és válás. — Miért nem engedi meg az Egyház a válást és az újra házassá- dást?	92—168

Háború és párbaj.

Az Egyház tanítása a háborúról. — A háború és az isteni gondviselés. — Az egyházi vagyon és a háború. — „Ha Isten volna, nem nézhetné el a háborút.” — Akarja-e Isten a háborút? — „Politikai pásztorlevél?” — Ima és bátorság. — Párbaj-morál. — Orvosok a párbaj ellen. — Az Egyház és a párbaj 169—210

Magyar hitvédelem.

„Előbb vagyok magyar, aztán katolikus.” — „Úgyis egy Istent imádunk.” — Mi az, hogy „klerikális”? — Klerikális vagy katolikus? — Mi az a „reakció”? — A katolikus himnusz. — Adventisták és a vasárnap. — Mindenkinek joga van a boldogsághoz. — Kell-e klasszikus műveltség? — Katolikus összműveltség. — Új naptárreform 211—244

Kételyek és feleletek.

Hítbeli kételyek. — Kételyek a vallás körül. — Van-e az állatnak is esze? — A formák kultusza a keresztény hitéletben. — Van-e értelme a szertartásoknak? — Az Oltáriszentség és az apostoli hitvallás. — Az ima és hatásai. — A „vadászfalka megáldása”. — A skolasztika. — Az „elszűzlött fiú”. — A teve és a tű foka. — Ki volt Schopenhauer? — Mi is volt az a „spanyol inkvizíció”? — Az „Index”. — Béketűrés és gyávaság. — Papok a tudományban. — Hitvédelmi csarnok. — Rövid feleletek 245—306

Tűrelem és türelem 307—321

A művészet örök forrásainál.

A művészet s az élet pogánysága ellen. — A „művésznek minden szabad”. — A nagy művészek világnézete. — Paul Claudel és Jacques Rivière levelezése. — Papini tíz éve. — Andor József. — Ha Pázmány visszatérne. — Pázmány szelleme s a katolikus irodalom. — A regényíró és alakjai. —

A műfordítások lelke. — A katolikus irodalom belső gátlásai. — Katolikus sajtó és irodalom. — Egy új folyóirat margójára. — A nagy Wells önmagáról. — Az irodalmi vita. — Szabó Dezső. — Nagyképűség. — Liberális irodalom. — A reklámpoéta. — A Nyugat Jézusról. — Babits Mihály és a pápaság. — Az üzletsajtó és színműirodalom nemzeti veszedelem. — Katolikus műveltség. — A Nyugat útja. — A Baumgarten- alapítvány mint családi-köri jutalom. — Katona- nótáink. — Tiltott könyvek. — Színház és kul- túra. — A rádió irodalompolitikája. — Van-e film- és rádiócenzára? — Keresztény színházatl — A Krisztus". — A revű, mint a jövő színháza? — Az irodalom örök forrásai	322—460
Megjegyzés ..	.. 461—469
Tartalomjegyzék	.. 470—472

*Az összes köteteket összefoglaló tárgymutató a legutolsó kötet
végén található.*

